

Περὶ Κτημάτων σ. 135, 140, 141
Δοξα τῶν φιλοσ. 187 το Πιστεύω 183

Ἡ ἀνεκδοκὴ λειτουργία, δὲν εἶναι
μετὰ σὴν ἰσότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ
καὶ ἐκκοινωνησθέντος, ἀνεκδοκὴ τοῦ
θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκφοροῦ
ποῦναι τὴν λειτουργίαν ὡς τὴν
κοινὴν τοῦ Γ' αἰῶνα

197
μυστικὴ λειτουργία - λειτουργία 217
ἀποκρυφία σ. 227 |
μνημόσυνα σ. 233
κανόνες σ. 239

CONSTITUTIONES

APOSTOLICAE.

TEXTUM GRAECUM RECOGNOVIT,

PRAEFATUS EST, ANNOTATIONES CRITICAS

ET INDICES SUBIECIT

GUIL. ÜLTZEN

THEOL. CAND.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΕΩΝ ΑΡΙΘ.

SUERINI ET ROSTOCHII

SUMTIBUS STILLERIANIS.

1853.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μητροπολίτη
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΑ

Λειτουργία VIII, 147

REVERENDIS IN CHRISTO PATRIBUS

SANCTAE THEOLOGIAE DOCTORIBUS

KLIEFOTH ET KRABBE

HUJUS EDITIONIS

AUCTORIBUS ET PATRONIS.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΕΩΝ ΑΡΙΣ

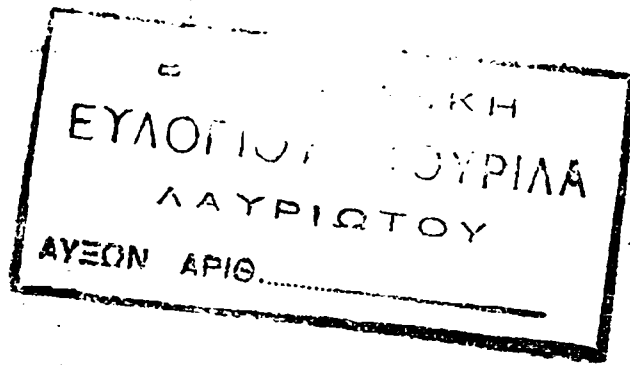
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μητροπολίτη
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΔΑΧΗΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΚΑΤΑΧΩΡΗΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΧΩΡΗΣ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ ΚΑΙ
ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

P R A E F A T I O.

§. 1. TESTIMONIA VETERUM SCRIPTORUM.

IRENÆUS, episcopus Lugdunensis † c. 202, in fragmento, quod secundum locum obtinet inter Irenæica a Pfaffio evulgata (Fabric. Hippolyti Opera vol. II p. 64; Irenæi Opera ed. Benedict.): Οἱ ταῖς δευτέρας τῶν ἀποστόλων διατάξεις παρηκολουθηκό-τες ἴσασι τὸν Κύριον νέαν προσφορὰν ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ καθεστηκέναι κατὰ τὸ Μαλαχίου τοῦ προφήτου Διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῇ ὀνόματί μου καὶ θυσία καθαρὰ κτλ. (cf. VII, 30).

EUSEBIUS PAMPHILI, episcopus Neocaesarensis † 340, Hist. eccl. III, 25: Τῶν δ' ἀντιλεγόμενων, γνωρίμων δ' οὖν ὅμως τοῖς πολλοῖς ἢ λεγομένη Ἰακώβου, φέρεται καὶ ἡ Ἰούδα ἢ τε Πέτρου δευτέρα ἐπιστολὴ καὶ ἡ ὀνομαζομένη δευτέρα καὶ τρίτη Ἰωάννου, εἴτε τοῦ εὐαγγελιστοῦ τυγχάνουσαι εἴτε καὶ ἑτέρου ὀμινοῦ ἐκείνων. Ἐν τοῖς νόθοις κατατετάχθω καὶ τῶν Παύλου πράξεων ἢ γραφῆ ὃ τε λεγόμενος ποιμὴν καὶ ἡ ἀποκάλυψις Πέτρου, καὶ πρὸς τούτοις ἢ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολὴ καὶ τῶν ἀποστόλων αἱ λεγόμεναι διδασκαί· ἔτι δὲ, ὡς ἔφη, ἢ Ἰωάννου ἀποκάλυψις, εἰ φανεῖται, ἢν τινες, ὡς ἔφη, ἀθετοῦσιν, ἕτεροι δὲ ἐγκρίνουσι τοῖς ὁμολογουμένοις. Ἦδη δ' ἐν τούτοις τινὲς καὶ τὸ καθ' ἑβραίους εὐαγγέλιον κατέλεξαν, ἢ μάλιστα

ἑβραίων οἱ τὸν Χριστὸν παραδεξάμενοι χαίρουσι. Ταῦτα μὲν πάντα τῶν ἀντιλεγομένων ἂν εἶη· ἀναγκαίως δὲ καὶ τούτων ὅμως τὸν κατάλογον πεποιήμεθα, διακρίναντες τὰς τε κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν ἀληθεῖς καὶ ἀπλάστους καὶ ἀνωμολογημένας γραφάς, καὶ τὰς ἄλλας παρὰ ταύτας, οὐκ ἐνδιαθήκους μὲν ἀλλὰ καὶ ἀντιλεγόμενας, ὅμως δὲ παρὰ πλείστοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν γνωσκομένας· ἵν' εἰδέναι ἔχοιμεν αὐτάς τε ταύτας καὶ τὰς ὀνόματι τῶν ἀποστόλων πρὸς τῶν αἰρετικῶν προφερομένας, ἥτοι ὡς Πέτρου καὶ Θωμᾶ καὶ Ματθαῖα ἢ καὶ τινων παρὰ τούτους ἄλλων εὐαγγέλια περιεχούσας, ἢ ὡς Ἀνδρέου καὶ Ἰωάννου καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων πράξεις. Ὡν οὐδὲν οὐδαμῶς ἐν συγγράμματι τῶν κατὰ διαδοχὰς ἐκκλησιαστικῶν τις ἀνὴρ εἰς μνήμην ἀγαγεῖν ἠξίωσε, πόρρω δὲ πού καὶ ὁ τῆς φράσεως παρὰ τὸ ἦθος τὸ ἀποστολικὸν ἐναλλάττει χαρακτήρ· ἢ τε γνώμη καὶ ἢ τῶν ἐν αὐτοῖς φερομένων προαίρεσις, πλεῖστον ὅσον τῆς ἀληθοῦς ὀρθοδοξίας ἀπάδουσα, ὅτι δὴ αἰρετικῶν ἀνδρῶν ἀναπλάσματα τυγχάνει σαφῶς παρίστησιν· ὅθεν οὐδ' ἐν νόθοις αὐτὰ κατατακτέον, ἀλλ' ὡς ἄτοπα πάντα καὶ δυσσεβῆ παραιτητέον.

ATHANASIUS, episcopus Alexandrinus † 373, in epistola festali 39 (Tom. I edit. Benedict.) post enumeratos utriusque testamenti libros canonicos: Ἄλλ' ἐνεκά γε πλείονος ἀκριβείας προστίθημι καὶ τοῦτο γράφων ἀναγκαίως, ὡς ὅτι ἐστὶ καὶ ἕτερα βιβλία τούτων ἔξωθεν, οὐ κανονιζόμενα μὲν, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν πατέρων ἀναγινώσκεσθαι τοῖς ἄρτι προσερχομένοις καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· σοφία Σολομῶντος καὶ σοφία Σιράχ, καὶ Ἑσθῆρ καὶ Ἰουδιθ καὶ Τοβίας, καὶ διδασχὴ καλουμένη τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ποιμὴν. Καὶ ὅμως, ἀγαπητοί, κακείνων κανονιζομένων καὶ τούτων ἀναγινωσκομένων, οὐδαμῶς τῶν ἀποκρύφων μνήμη, ἀλλὰ αἰρετικῶν ἐστὶν ἐπίνοια, γραφόντων μὲν ὅτε θέλουσιν αἰτᾶ, χαρίζομένων δὲ καὶ προστιθέντων αὐτοῖς χρόνους, ἵνα ὡς παλαιὰ προφέροντες πρόφασιν ἔχωσιν ἀπατᾶν ἐκ τούτου τοὺς ἀεραίους.¹⁾

¹⁾ Zonaras ineditus ad hunc locum, citatus ab Usserio in dissert. de scriptis Ignatii ect. cap. 7: Τὴν διδασχὴν δὲ τῶν ἀποστόλων τινὲς λέγουσιν εἶναι τὰς διὰ τοῦ Κλήμεντος γραφεῖσας διατάξεις —; item Matthaëus Blastares, collector canonum ineditus: Ἐξωθεν δὲ τῶν κανονιζομένων εἶναι φησὶν κτλ. τὴν διδασχὴν τῶν ἀγίων ἀποστόλων· ταύτην δὲ ἢ ἔκτῃ σύνοδος ἠθέτησεν.

Item in Synopsi Scripturae S. n. 76, quae inter ejusdem sancti patris opera exstat, quamvis ejus non sit: *Τῆς νέας πάλιν διαθήκης ἀντιλεγόμενα ταῦτα κτλ.*· διδαχὴ ἀποστόλων, Κλημέντια· ἐξ ὧν μετεφράσθησαν ἐκλεγέντα τὰ ἀληθέστερα καὶ θεόπνευστα. Ταῦτα τὰ ἀναγινωσζόμενα.

ERIPHANIVS, episcopus Cyprius † 403, in Panario haer. 45, 5: *Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι φασιν ἐν τῇ διατάξει τῇ καλουμένη ὅτι φρεΐα Θεοῦ καὶ ἀμπελῶν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία* (cf. I, 2). Idem haer. 70, 10: *Εἰς τοῦτο δὲ οἱ αὐτοὶ Ἀύδιανοὶ παραφέρουσι τὴν τῶν ἀποστόλων διάταξιν, οὕσαν μὲν τοῖς πολλοῖς ἐν ἀμφιλέκτῳ, ἀλλ' οὐκ ἀδόκιμον. Πᾶσα γὰρ ἐν αὐτῇ κανονικὴ τάξις ἐμφέρεται καὶ οὐδὲν παρακεχαραγμένον τῆς πίστεως, οὐδὲ τῆς ὁμολογίας οὐδὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ κανόνος καὶ πίστεως;* et paucis interpositis, sequuntur ea, quae ad V, 17; 19, 2 in annotationibus expressa reperies.²⁾

Ibidem 11: *Λέγουσι γὰρ οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι ὅτι ὅταν ἐκεῖνοι κτλ.* (cf. V, 15, 1 annot.). *Ἀὐθις αὐτῶν ἀκούοντες ἐν τῇ διατάξει ὅτι ὁ κακῶν κτλ.* (cf. V, 20, 8 annot.)

Ibidem 12: *Παρατηρεῖται δὲ ἡ ἐκκλησία ἄγειν τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα, τοῦτ' ἔστι τὴν ἑβδομάδα τὴν ὠρισμένην καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ διατάξει, ἀπὸ δευτέρας σαββάτων, ὅπερ ἔστιν ἀγορασμὸς τοῦ προβάτου* (cf. V, 13; 15, 1. 2; 18; 19, 1).

Haer. 75, 6: *Εἰ δὲ καὶ χρὴ τὸ τῆς διατάξεως τῶν ἀποστόλων λέγειν, πῶς ἐκεῖ ὠρίζοντο τετράδα καὶ προσάββατον νηστείαν* (Usserius corrigit νηστεύειν) *διὰ παντὸς χωρὶς πεντηκοστῆς· καὶ περὶ τῶν ἕξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα πῶς παραγγέλλουσι μηδὲν ὄλως λαμβάνειν ἢ ἄρτου καὶ ἄλως καὶ ὕδατος, ποίαν τε ἡμέραν ἄγειν πῶς τε ἀπολύειν εἰς ἐπιφώσκουσαν κυριακὴν φανερόν ἐστι.*

Et infra: *Εἶτα δὲ εἰ μὴ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τετράδων καὶ προσάββατων οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι ἐν τῇ διατάξει ἔλεγον, καὶ ἄλλως ἐκ πανταχόθεν εἶχομεν ἀποδείξαι· ὅμως περὶ τούτου ἀκριβῶς γράφουσι* (cf. V, 13; 15; 18; 19, 1. 2. VII, 23).

Haer. 80, 7: *Καὶ περὶ μὲν οὖν τοῦ γενείου ἐν ταῖς διατάξεσι τῶν ἀποστόλων φάσκει ὁ θεῖος λόγος καὶ ἡ διδασκαλία μὴ φθείρειν, τοῦτ' ἔστι μὴ τέμνειν τρίχας γενείου, μηδὲ ἐταιρισμῶ*

²⁾ Hunc Constitutionum locum ab Eriph. laudatum respicit Apologia Conf. Aug. Loc. IV de ecclesia.

κατακομείσθαι μήτε ὑπερηφανίας ὑπόδειγμα δικαιοσύνης τὴν προσέλευσιν ἔχειν (cf. I, 3, 3 sqq.).

Opus imperfectum in Matthaeum, quod inter opera S. Chrysostomi (ed. Bernardi de Montefaucon tom. 6) exstat et ejus aetate vel non ita multo post concinnatum esse videtur, ad Matth. VI, 3: vide annot. ad III, 14, 1.

Idem ad Matth. XXV, 18: *Qui ministerium suum bene consummaverit, apparet quia ex Deo fuerat ordinatus: qui autem ministerium suum non bene consummaverit, ex hominibus ordinatus est. Quo modo autem quidam sacerdotes ex hominibus ordinantur, manifesto in libro octavo canonum apostolorum dicitur. Qui autem ex hominibus ordinatus est, quantum ad Deum non est diaconus aut sacerdos* (cf. VIII, 2, 2).

Concilium Constantinopolitanum, sub Nectario patriarcha 394 habitum (Beveregii *Συνοδικὸν* s. l.): *Μὴ χρῆναι πρὸς τὸ ἐξῆς μήτε παρὰ τριῶν μήτι γε παρὰ δύο τὸν ὑπεύθυνον δοκιμαζόμενον καθαιρεῖσθαι, ἀλλὰ γὰρ πλείονος συνόδου ψήρω καὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας, καθὼς καὶ οἱ ἀποστολικοὶ κανόνες διωρίσαντο* (cf. can. 74).

Concilium Romanum, sub Gelasio 494 habitum (Gratian. Dist. 15 cap. 3): *Liber canonum apostolorum* (al. qui appellatur canones apostolorum) *apocryphus*. (Sed observandum est, haec non legi in libris quibusdam manu scriptis et apud Pseudo-Isidorum; et Hincmarus (opuscul. 33 cap. 24) testis est, Gelasium in isto decreto canones apostolorum omnino non commemorasse).

DIONYSIUS EXIGUUS, abbas Romanus † c. 556, qui 50 primos canonum apostolicorum codici canonum ecclesiasticorum, a se adornato c. annum 500, latine interpretatus praefixit, haec praefatus est in epistola ad Stephanum, episcopum Salonitanum: *In principio itaque canones, qui dicuntur apostolorum, de graeco translulimus, quibus quia plurimi consensum non praebuere facilem, hoc ipsum ignorare vestram nolimus sanctitatem: quamvis postea quaedam constituta pontificum ex ipsis canonibus assumpta videantur*.

JUSTINIANUS IMPERATOR † 565, in epistola de nomocanone ad Epiphanium, patriarcham Constantinopolitanum, data (Nov. 6 et apud Joa. Ant. Nomoc. tit. 1): *Τοῦτο δὲ ἔσεσθαι πιστεύομεν, εἴπερ ἡ τῶν ἱερῶν κανόνων παρατήρησις φυλάττοιο, ἣν οἱ τε δικαίως ἕμνούμενοι καὶ προσκυνητοὶ καὶ αὐτόπται τοῦ Θείου*

λόγου παραδεδώκασιν ἀπόστολοι, καὶ ἅγιοι πατέρες ἐφύλαξαν τε καὶ ὑφηγήσαντο.

JOANNES SCHOLASTICUS, patriarcha Constantinopolitanus † 578, in praefatione nomocanonis: Οἱ μὲν ἅγιοι τοῦ Κυρίου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι ὀγδοήκοντα πέντε διὰ Κλήμεντος κανόνας ἐξέθεντο.

MAXIMUS CONFESSOR † 662, in prologo ad opera Dionysii: Καθίσταται κατὰ τὸ φερόμενον ἐν ἐβδόμῳ βιβλίῳ τῶν ἀποστολικῶν διαταγμάτων ὁ Διονύσιος ἐπίσκοπος ὑπὸ Παύλου τοῦ χριστοφόρου τῶν ἐν Ἀθήναις πιστευσάντων.

Idem in scholiis ad epistolam octavam Dionysii, post medium: Ἱεροθέτην δὲ καλεῖ τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον ὡς χειροτονήσαντα αὐτῷ τὴν ἀρχιερωσύνην τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν, καθὼς ἐν ταῖς ἱεραῖς τῶν ἀποστόλων γέγραπται διαταγαῖς (cf. VII, 46, 2).

TIMOTHEUS PRESBYTER in tractatu de iis, qui accedunt ad ecclesiam (Auctar. biblioth. patrum Combesis. tom. 2 pag. 453): Ἄκουε τῶν ἀποστολικῶν Ὁρᾶτε τὰ ἐπ' ὀνόματι κτλ. (cf. VI, 16).

Concilium quiniseximum s. Trullanum alterum anni 692, can. 2: Ἐδοξε καὶ τοῦτο τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ συνόδῳ κάλλιστά τε καὶ σπουδαιότατα, ὥστε μένειν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν βεβαίους καὶ ἀσφαλεῖς πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατρειάν παθῶν τοὺς ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων καὶ μακαρίων πατέρων δεχθέντας καὶ κυρωθέντας, ἀλλὰ μὴν καὶ παραδοθέντας ἡμῖν ὀνόματι τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων ἀποστόλων ὀγδοήκοντα πέντε κανόνας. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τούτοις τοῖς κανόσιν ἐντέταλται δέχεσθαι ἡμᾶς τὰς τῶν αὐτῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος διατάξεις, αἵστισι πάσαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησίας νόθα τινὰ καὶ ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν, τὸ εὐπρεπὲς κάλλος τῶν θείων δογμάτων ἡμῖν ἀμαυρώσαντα· τὴν τῶν τοιοῦτων διατάξεων προσφόρως ἀποβολὴν κεποιήμεθα πρὸς τὴν τοῦ χριστιανικωτάτου ποιμνίου οἰκοδομὴν καὶ ἀσφάλειαν, οὐδαμῶς ἐγκρίνοντες τὰ τῆς αἵρετικῆς ψευδολογίας κήματα καὶ τῇ γνησίᾳ τῶν ἀποστόλων καὶ ὀλοκλήρῳ διδαχῇ παρενείροντες.

JOANNES DAMASCENUS † c. 760, de fide orthodoxa IV, 18 inter βιβλία ἐνδιάθετα recenset κανόνας τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος.

NICEPHORUS, patriarcha Constantinopolitanus ineunte saeculo

IX, in fine Chronologiae, ubi de libris Scripturarum agit: *Καὶ ὅσα τῆς νέας εἰσὶν ἀπόκρυφα κτλ. διδαχὴ ἀποστόλων στιχοὶ σ' (vel ut Joa. Croius in Observationibus ad N. T. cap. 1 ex altero codice protulit ,5 i. e. sex milia).*

HINCMARUS, archiepiscopus Rhemensis, Opusc. cap. 24: *Canones, qui vocantur apostolorum, antequam episcopi concilia libere inciperent celebrare, a devotis quibusque collecti.*

PHOTIUS, patriarcha Constantinopolitanus † c. 891, Bibliothecae can. 112. 113: *Ἀνεγνώσθη Κλήμεντος τοῦ Ῥώμης τεύχη βιβλίων δύο· ὧν τὸ μὲν ἐπιγράφεται διαταγαὶ τῶν ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος, ἐν ᾧ καὶ οἱ τῶν συνοδικῶν κανόνων τῷ συναθροίσματι τῶν ἀποστόλων κανόνες ἐπιγραφόμενοι περιέχονται. Et infra: Αἱ δέ γε διαταγαὶ τρισὶ μόνοις δοκοῦσιν ἐνέχεσθαι· κακοπλαστία, ἣν οὐ χαλεπὸν ἀποσκευάσασθαι· καὶ ὅτι καὶ τοῦ δευτερονομίου ὕβρεις τινὰς ἐπαριεῖσιν (sic Col. corrigi jussit editum ἐπαφίησιν), ἃ καὶ ῥᾶστον διαλύσασθαι· καὶ ἔτι ἀρειανισμῶ, ὅπερ ἂν τις καὶ βιαίως διακρούσαιτο. Ἡ μέντοι γε τῶν τοῦ Πέτρου πράξεων βίβλος τῷ τε λαμπρῷ καὶ τῇ σεμνότητι καὶ ἔτι τῷ καθαρῷ καὶ συντόνῳ καὶ τῇ ἄλλῃ ἀρετῇ τοῦ λόγου τοσοῦτο ἔχει πρὸς τὰς διαταγὰς τὸ παραλλάττον, ὡς μηδὲ συγκρίσει τῇ κατὰ τοὺς λόγους πρὸς ἀλλήλας παραβάλλεσθαι τὰς βίβλους.*

Idem in praefatione ad Nomocanonem: *Τινὲς αὐτοὺς (τοὺς λεγομένους τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος κανόνας πέ) ἀμφιβόλους διὰ τινὰς αἰτίας ἠγήσαντο.*

OECUMENIUS, episcopus Thessalus c. 990, ad Act. IX, 10: *Καὶ οὗτος ὁ Ἀνανίας διάκονος ἦν, ὡς αὐτὸς Παῦλος μαρτυρεῖ ἐν τοῖς κανόσι (cf. VIII, 46, 10).*

NICETAS PICTORATUS, presbyter et monachus Studita, libro contra Latinos c. 1054: *Apostolorum vertices in quinto quidem libro Ordinationum, qui de martyribus inscribitur, juxta Clementem: „Quartam seriam et sextam praecepit nobis jejunare Dominus, unam quidem propter traditionem, alteram propter passionem; ipsum autem sabbatum non tradidit nobis jejunare, quoniam non oportet, praeter illud solum, in quo creator omnium sub terra fuit“ (cf. V, 15, 1). Unde juxta calcem ejusdem libri iterum sic loquitur: „Omne quidem sabbatum et omnem dominicum celebrandum esse dicimus. Gaudere enim oportet in his..et non lugere“*

(cf. V, 20, 8). *Septimo quidem libro earum Constitutionum juxta vicesimum quartum caput hoc inquirunt: „Sabbatum namque et dominicum celebramus (al. celebremus), quia illud quidem divinae operationis est memoria, hic vero resurrectionis. Unum vero tantum sabbatum custodiendum est in toto anno, sepulturae Domini, quo jejunare oportet. Quando enim Christus in sepulcro jacuit, discipuli potentiores circa eum fletum habebant, quam gaudium ex memoria divinae operationis“* (cf. VII, 23, 2).

Ibidem multo post: *In sexto libro Clementis Ordinationum, quae ab eo conscriptae sunt, juxta septimum decimum caput apostoli haec dicunt: „Episcopum et presbyterum et diaconum dicimus, qui unam habent uxorem, ordinari, quamvis vivant eorum conjuges, quamvis defunctae: non licet eos post manus impositionem inuuptos esse nec insuper ad nuptias ire aut, si nupserint, alteras amplecti, sed sufficere quas habent, quum ad ordinationem venerunt.“*

Ibidem c. finem: *Reliqui autem Verticum in septimo libro Institutionum juxta sextum decimum caput liquidius dixerunt: „Scimus enim, inquit, quia hi, qui circa Simonem et Cleobium et Judam conscripserunt libros in nomine Christi et discipulorum ejus, circumferunt ad seductionem vestram et eorum, qui diligunt Christum et nos servos ipsius. Et in veteribus quidam conscripserunt libros apocryphos Moysi et Enoch et Adam, Esaïae et David et Heliae et trium patriarcharum, corruptiones facientes atque veritatis inimicos libros“* (cf. VI, 16).

HUMBERTUS, episcopus Sylvae Candidae et cardinalis, in responsione ad Nicetae librum: *Reprehendens enim nos, cur jejuneamus sabbatis, dicit, quarta et sexta feria jugiter jejunandum, una propter traditionem, altera propter passionem Domini; sabbato autem nunquam nisi uno. Et hoc asserere conaris ex apocryphis libris et canonibus pari sententia sanctorum patrum repudiatis. Nam Clementis liber (al. librum) i. e. Itinerarium Petri apostoli, et canones apostolorum numerantur (al. numeravere) inter apocrypha, exceptis capitulis quinquaginta, quae decreverunt regulis orthodoxis (al. orthodoxiae) adjungenda. Unde nos quoque omne apocryphum abjicientes, dedignamur audire eorum fabulosas traditiones, quia non sunt ut lex Domini.*

§. 2. RECENTIORUM JUDICIA.

Ad ipsos sanctos apostolos, quorum ex oribus excepisset Clemens Romanus, Constitutiones nostras revocaverunt Bovius et Turrianus¹⁾, quum, titulo ac forma²⁾ operis recens inventi decepti, apostolicam legum ecclesiasticarum et falsae de merito humano doctrinae auctoritatem, qua subveniretur ecclesiae Romanae, nacti esse sibi viderentur. Quos secuti sunt inter Reformatos Rich. Montacutius³⁾, et theologi Anglicani Stapletonus⁴⁾ et Whistonius⁵⁾: atque hic quidem eo usque progredi non dubitavit, ut incredibilem sententiam adstruere conaretur, „traditas esse has leges ab ipso Christo undecim apostolis post resurrectionem et priorem adscensum in coelum per quadraginta dies, per quos cum iis versatus est.“ Proxime ad hanc opinionem, qua et origo et auctoritas apostolica Constitutionibus vindicabatur, accessit Pearsonii⁶⁾ et Grabii⁷⁾ sententia, qui, codicum quorundam, ubi partes libri VIII tanquam singulae constitutiones exstant (cf. Ind. IV Barocc. Vind. 45), auctoritate com-

¹⁾ Vide infra §. 3.

²⁾ Quanquam v. Drey, cujus iudicium infra laudabimus, non immerito monet, librorum nostrorum scriptores nec decipere potuisse quenquam apostolorum nominibus, nec voluisse: id quod totius operis ratione satis demonstratur (cf. v. c. in Indice nostro III vocem *ἀπόστολος*).

³⁾ Apparatu II ad origines ecclesiasticas p. 394.

⁴⁾ Defens. auct. eccles. I, 9; Princip. doctr. controv. V, 2.

⁵⁾ W. Whiston: An essay on the apostolical Constitutions, wherein is proved that they are most sacred of the canonical books of the NT. — in Primitive christianity reviv'd (Lond. 1711. 12) T. III.

⁶⁾ I. Pearson: Vindiciae epistolarum S. Ignatii I, 4 (apud Cotel. Patr. apost. II p. 251 sqq.)

⁷⁾ Jo. Ern. Grabe: Spicilegium patrum I pag. 40 sqq. 283 sqq. (Oxon. 1711); Essay upon two arabick manuscripts (Lond. 1711) p. 70 sqq. In hoc libello primus divinatus est, Constitutionum nostrarum libros I—VI a septimo et octavo esse sejungendos: ab Ariano saeculi IV vel V ex illa doctrina apostolorum (cf. §. 1 testimonia Eusebii et Athan.) aliisque partibus illos primos esse consarcinatos, quibus postea in altera editione librum VII et VIII addiderit, libro quodam Clementi afficto (quem e Vind. 45 Ordinationis ecclesiasticae apostolorum nomine Bickell edidit Geschichte des Kirchenrechts I, 1 p. 107 sqq.) et fragmentis Hippolyteis (in cod. Barocc. Vind. 45) usus. Grabii sententiam secutus est Fabricius (Cod. apocryph. N. T. I p. 810 sqq.; Hippolyti opera I praef. p. 7).

moti, apostolorum et virorum apostolicorum leges licet non incolumes in his libris collectas existimaverunt; item Baraterii⁸⁾, Constitutiones, ineunte saeculo II conscriptas, integras ad nos perman- sisse. Nescio, an hoc loco commemorandum sit Kestneri⁹⁾ judi- cium, ad conspirationem, quam somniavit, Clementinam Constitutio- nes apostolis affictas tanquam ejus legum codicem revocantis, qua- rum in locum saeculo quarto nostras Constitutiones esse suppositas.

Exeuntis saeculi II vel III ineuntis hominem concinnavisse Constitutiones, judicaverunt Blondellus¹⁰⁾, cui idem fuisse videbatur, qui Recognitiones c. annum 180 composuisset; Beveregius¹¹⁾, qui e can. 85 ingeniosius quam verisimilius conjecit, Clementem Alexan- drinum, non Romanum hos libros collegisse: postea, hac conjectura retractata, totis viribus eo enisus est, ut canones apostolicos ante synodum Nicaenam a conciliis provincialibus definitos et in unum codicem congestos demonstraret; Jac. Basnagius¹²⁾, qui cum libro octavo totam nostram traditionum ecclesiasticarum collectionem Hip- polyto tribuendam existimavit. Cautius multi viri docti¹³⁾ eo con- tenti fuere, ut eam veram sententiam tuerentur, quam Bona¹⁴⁾ prae- clare professus est his verbis: „Quicquid autem sit de auctore ha- rum Constitutionem, certum apud omnes et exploratum nunc est, quod, si ab apostolis immediate dictatae non fuerunt, concilio ta- men Nicaeno antiquiores sunt et in his continetur disciplina eccle- siastica, qua orientalis ecclesia sub ethnicis imperatoribus ante Con- stantinum M. regebatur.“ Similiter Binghamo¹⁵⁾ est „bella litur- giae et rituum ecclesiae ex saeculo tertio et quarto collectio et mi-

⁸⁾ Jo. Phil. Baratier: Dissert. de Const. ap. — in libro de successione ro- man. episc. p. 229 sqq. 260 sqq.

⁹⁾ Kestner: Die Agape oder der geheime Weltbund der Christen (Jena 1819).

¹⁰⁾ Pseudoisidorus et Turrianus vapulantes (Genev. 1628) p. 28.

¹¹⁾ Will. Beveridge: *Συνοδικὸν* s. Pandectae canonum (Oxon. 1672) in prae- fat. ad can. apost. et annotationibus ad can. apost. ult. — (apud Cotel. Patres ap. I p. 432—441, 481); Codex canonum ecclesiae primitivae vindicatus et illu- stratus (Lond. 1678; Amst. 1697).

¹²⁾ Jaques Basnage: Histoire de l'église I, 9.

¹³⁾ Bellarminus, Baronius, Gabr. Alhaspinaeus (Observat. eccl. c. 13), Jo. Mo- rinus (de sacris ordinat. P. II pag. 20), Petr. de Marca (de concordia sacerdotii et imp. III, 2) cet.; inter recentiores Schröckh (Kirchengeschichte Th. 2 S. 127 ff.) et Cotta (Versuch einer ausführlichen Kirchenhistorie des NTs. Th. 2 §. 429—432).

¹⁴⁾ Rerum liturgicarum I, 8.

¹⁵⁾ Origines eccl. Vol. V p. 118.

nus corrupta, quam ulla alia liturgia, quae nomen vetusti cujusdam scriptoris prae se fert.“

Deinde quum post concilium Trullanum et Photium tantum non omnes Arianismi insimularent Constitutiones (quanquam Bovius impugnaverit, Cotelierius labefactaverit hunc errorem, quem nostra memoria v. Drey victricibus causis evertit), quum dignitas episcoporum summo opere in iis commendaretur: Thomas Bruno¹⁶⁾ et Joa. Clericus¹⁷⁾ Leontium, Tripolitanum Lydiae episcopum, qui regnante Constantio floruit, Arianum eundem et auctoritatis hierarchicae studiosissimum, Constitutiones nostras finxisse conjecerunt.

Post Epiphanium e diversis legibus libellisque apostolorum nomine circumlatis ante finem saeculi V conflatas esse Constitutiones, quas nunc legimus, opinati sunt Spanhemius¹⁸⁾, Sam. Basnagius¹⁹⁾, et Joa. Dallaeus²⁰⁾ in fusa disputatione, qua apostolicam earum originem haud difficili victoria expugnavit: quam sententiam uberime et diligentissime adstruxit Usserius²¹⁾, nostra hujus collectionis recensione ei adscripta, qui saec. VI S. Ignatii epistolas interpolavisset; cui assensus est Tillemontius.²²⁾ Eodem saeculo interpolatas judicavit Ittigius.²³⁾

Inter eos, qui patrum nostrorum nostraque memoria rerum ecclesiasticarum historias litteris mandaverunt, magis magisque pervulgata est sententia hujus non dissimilis, sed ad horum librorum verum pretium et historiae rerumque ecclesiasticarum veram rationem propius accedens, atque hac quidem in re Grabium et Pearsonium secuta: a saeculo inde II usque ad IV vel V non tam singulorum arbitriis, quam mutato ecclesiae statu sensim paulatimque crevisse Constitutiones et ita esse mutatas, ut quae singulis tem-

¹⁶⁾ Judicium de auctore Canonum et Const. — in Cotel. Patr. ap. II p. 177 sqq.

¹⁷⁾ Dissertatio de Const., quae apostolorum dicuntur, an revera illorum sint. — ibidem p. 493 sqq. (contra Whistonium v. s. 5).

¹⁸⁾ F. Spanheim: Opera ecclesiastica (1701) p. 580 et 784 sqq.

¹⁹⁾ S. Basnage: Annales politico-ecclesiastici (1706) I p. 821.

²⁰⁾ Dallier: De pseudepigraphis apostolicis s. libris octo Constitutionum apostolicarum apocryphis libri 3 (Harderv. 1653).

²¹⁾ Usher: Prolegomena ad epistolas S. Ignatii (in Cotel. Patr. ap. II p. 199 sqq.) cap. 6 – 16.

²²⁾ Tillemont: Mémoires II art. 7.

²³⁾ Th. Ittig: Dissertatio de pseudepigraphis Christi, Mariae et apostolorum cap. 12.

poribus ad apostolos revocarentur leges ecclesiasticas adumbrarent. In hac sententia fuerunt viri docti Starck²⁴⁾, Schmidt²⁵⁾, Augusti²⁶⁾, Gieseler²⁷⁾, Neander²⁸⁾: qui hanc librorum nostrorum originem praeclare composuit cum ea ratione, qua symbolum apostolicum temporum decursu auctum et perfectum est. — At vero haec opinio potius fuit vel divinatio veritatis, quam rei pervestigatae cognitio: neque enim post Dallaeum quisquam sigillatim de hac re disputaverat et velut instructa acie quaestionem et sua natura et diversis virorum doctorum judiciis difficillimam aggressus erat. Nostra demum memoria feliciter factum est, ut tres homines doctissimi ad hanc rem suam doctrinae et ingenii copiam conferrent et penitus in Constitutionum apostolicarum rationes descenderent: quorum jam describemus judicia.

Primus vir summe reverendus, cujus nomini dedicata haec prodit Constitutionum editio, dissertationem ab academia Bonnensi praemio ornata edidit²⁹⁾, in qua hanc fere sententiam proposuit: Testimonia Eusebii et Athanasii, quae cum Usserio et Dallaeo non pauci, necnon testimonium Epiphani, quod post Dallaeum nuper etiam Neander Constitutionibus nostris abjudicaverat, ad priores septem libros pertinent, qui non ita multo post Cyprianum, cujus de poenitentia et de episcoporum auctoritate sententiam summo opere inculcant, in ecclesia aliqua orientali ab uno homine continua serie (ita ut liber septimus tanquam appendix vel summa et complementum priorum esset) conscripti sunt, eo maxime fine, ut externam ecclesiae catholicae formam et episcoporum auctoritatem ad instar levitici sacerdotii describeret, non tam qualis esset, quam qualem esse vellet. Iisdem testibus a recta fide libri isti non discrepabant et Clementis Romani tanquam eorum scriptoris mentio erat nulla. Deinde ad finem vergente saeculo IV vel ineunte V,

24) Geschichte der christlichen Kirche des I. Jahrh. Band 2 S. 502 ff.

25) Handbuch der christlichen Kirchengeschichte Th. 1 S. 481 ff.

26) Denkwürdigkeiten aus der christlichen Archäologie 1817 ff. in der Vorrede zum ersten Bande S. 11 ff.

27) Kirchengeschichte Band 1 S. 113 ff. (2te Aufl.)

28) Allgemeine Geschichte der christlichen Religion und Kirche Band I, 3 S. 1105 ff.

29) Ueber den Ursprung und den Inhalt der apostolischen Konstitutionen des Kleinen Romanus. Ein historisch-kritischer Versuch von Dr. Otto Krabbe (Hamburg 1829); cf. de codice canonum, qui apostolorum dicuntur (Göttingae 1829).

cujus aetatis liturgiam et disciplinam ecclesiasticam adumbrat, liber octavus e diversis praeceptis, quae apostolorum nomine circumferebantur³⁰⁾, multis de suo ingenio additis, ab homine Ariano vel Macedoniano (VIII, 5, 2; 12, 14; 37, 1 cet.) conflatus, cum canonibus, quos saeculo II et III hic illic conditos ipse collegerat et quibus canonem 7 et 85 de suo adjecerat³¹⁾, septem prioribus libris adjunctus est: id quod demonstratur testimonio Operis impf. Ad hunc ipsum libri octavi compositorem revocandae esse videntur priorum librorum interpolationes et haereticæ (II, 26, 2. 3; 44, 2; III, 17. V, 20, 6. VI, 11, 1; 26, 1. VII, 43) et eae, quae e saeculi IV exeuntis moribus factae esse videntur (II, 57, 3sq.; 59. V, 13. 17): atque ita demum interpolatae auctaeque Constitutiones magno illi numero librorum, qui inde a fine saeculi II Clementi Romano tributi erant, adnumeratae sunt. Inde concilii Trullani iudicium.

Multa dein doctrina antiquitatisque ecclesiasticae notitia instructissimus in hanc arenam descendit Tubingensis theologus³²⁾ (jam ante hos paucos menses vita defunctus), qui plurimas res protulit, quas neque ante eum viderat quisquam nec post eum negare aggrederetur: quanquam alia idem non pauca demonstrare conatus est, quae nobis quidem non probantur. Qua de re ut ipse iudices, viri doctissimi sententiam paucis describemus. Quatuor esse putat diversa diversorum scriptorum volumina in Constitutionibus, quales nunc sint, conjuncta³³⁾, eodem conscripta temporum ordine,

³⁰⁾ Vide s. 7; Ind. IV s. v. Barocc. cet.

³¹⁾ Eidem fere aetati canonum apostolicorum collectionem tribuit Regenbrecht in dissertatione de canonibus ap. et codice eccl. hisp. (Vratisl. 1828), ubi simile iudicat, synodum Ephesinam anni 431 nostra collectione usam esse; item Bickell (*Geschichte des Kirchenrechts* I, 1 S. 71 ff. 230 ff.), qui testimonium synodi Constantinopolitanae a. 394 collectis 50 prioribus canonibus apost. vindicare affectat et Antiochiam eorum patriam facit, conjectura satis probabili, quum magna ex parte e decretis concilii Antiocheni a. 341 ab Arianis habiti fluxisse videantur.

³²⁾ Job. Seb. v. Drey: *Neue Untersuchungen über die Konstitutionen und Kanones der Apostel* (Tübingen 1832). Novis curis expositam plurimisque rebus auctam in hoc libro edidit dissertationem, quam de Constitutionibus antea publici juris fecerat in *Tübinger Quartalschrift für katholische Theologie* 1829 Heft 3 S. 397 ff. Heft 4 S. 609 ff.

³³⁾ Qua in re vera eademque maximi momenti Krabbium secutus est, nisi quod rectius septimum librum a reliquis separavit; quanquam alio loco non omnino rejecit illius iudicium, quo liber VII appendix putatur ab eodem scriptore sex libris primis subnexa (cui sententiae nescio an non aliquid argumenti accedat ex eo, quod in codicibus Coisl. et Vind. 46 titulus ad calcem libri VII adscriptus est,

qua nunc serie disposita legantur: 1) sex primos libros post medium saeculum III ad disciplinam religionis inculcandam conscriptos, ab Eusebio et Athanasio doctrinae apostolorum nomine citatos et ab hoc catechumenis ad legendum commendatos; 2) librum septimum c. annum 300 eodem fine concinnatum, non catechumenis, id quod ex violata disciplina arcani pateat, sed fidelibus destinatum, apostolis, ut videatur, non suppositum; 3) librum octavum³⁴⁾, quo ritus ordinesque ecclesiastici describantur, esse pontificalem ecclesiae alicujus orientalis librum, temporum decursu auctum et mutatum, saeculo III oriundum, sed ea forma, qua nunc ab episcopo quodam episcoporum in usum editus sit, saeculo IV fere medio vel certe tempori quietis post finitas persecutiones indutum: quod ascetarum et subdiaconorum commemoratione legibusque cap. 30. 32—34. 42 descriptis demonstratur. Haec omnia ante Epiphanium post saeculum IV fere medium conjuncta esse et libri octavi nomine *διάταξιν* esse dicta: nullis interpolationibus factis, id quod satis eo probetur, quod etiam nunc diversae de iisdem rebus sententiae in his li-

qua re liber VIII a reliquis secerni videtur). — Constitutionum nostrarum libros I—VI *διδασκαλίας* nomine primum solos esse vulgatos, antequam libri VII. VIII et canones apost. iis jungerentur, demonstrat Bickell (Geschichte des Kirchenrechts I, 1. S. 146 ff.) e canonum collectionibus orientalibus. Nam ea, quae nunc Const. I—VI leguntur, syriace exstant Parisiis in cod. orient. S. German. 38 statim ab initio, inscripta: „*διδασκαλία* i. e. catholica doctrina duodecim apostolorum sanctorumque discipulorum salvatoris nostri“, in 26 capitula disposita (cf. de simili *διδασκαλίας* MS. syro Grabe Essay upon two arabick manuscripts Lond. 1711 pag. 40 sqq.); item arabice (cf. Vansleb Hist. de l'église d'Alexandrie Paris. 1677 p. 256 sqq.) in duobus MSS. bibliothecae Bodlejanae, quos Grabius descripsit in libello supra memorato, ubi pari modo nomen *διδασκαλίας* occurrit, textus graecus, quamvis multis omissis (inter quae VI, 14 Bickello iudice nondum fuit in illa *διδασκαλία* graeca, quam vertit Arabs), additis, transpositis, tamen plerumque ad verbum exprimitur (in illo adeo capite V, 17; qua re efficitur, ut ille locus mutatus sit ante eum, qui libros I—VI cum reliquis conjunxit), in 39 capitulis, praemissa altera ante nostram praefatione; denique *διδασκαλίας* aethiopicae fragmentum, quod complectitur cap. 1—21, quae respondent nostris Const. I, 1—IV, 11 init., editum est in libro inscripto: The ethiopic didascalia or the ethiopic version of the apostolical constitutions received in the church of Abyssinia. With an english translation. Edited and translated by Th. Pell Platt (Lond. 1834), nec dubium est, quin etiam in hac versione aethiopica non fuerint nisi lib. I—VI.

³⁴⁾ *Διδασκαλίας* illas codicis Barocc. cet., quas post Grabium cum multis aliis Krabbe et nuperrime Bunsen fundamentum libri VIII putaverunt, v. Drey ex hoc fluxisse iudicat: in eandem sententiam optimis rationibus adstructam discedit Bickell (Geschichte des Kirchenrechts I, 1 S. 221 ff.)

bris occurrant, sed mutatis tantum iis libri VII et VIII locis, ubi priores libri spectantur, additoque fortassis toto capite VII, 46. — 4) Centum fere annis post Constitutiones Epiphianianas illas compositas, cum ex his tum e conciliorum decretis ad inculcandam clericorum disciplinam canones collectos esse quinquaginta numero, quos falsarius ipsorum apostolorum nomine commendaverit, qui Clementi eos dictassent: quales Dionysius Exiguus latine interpretatus sit c. annum 500. Additis deinde aliis 35 canonibus hanc collectionem graecam ineunte saeculo VI Constitutionibus, quibuscum ante nullo continerentur vinculo, esse subiectam; cujus rei testem esse Joannis Antiocheni *σύνταγμα κανόνων* medio fere saeculo VI congestum, ubi canones apostolici subnexum habeant illum epilogum Constitutionum, ante quem nos eos legimus tanquam VIII, 47. Quum canones Constitutionum volumini adderentur, et nomen Clementis Romani ab illis ad has esse translatum³⁵⁾, et ea interpolata esse videri, quae cum canonibus pugnarent (V, 17 e can. 7 et alia forsitan, quae ignoremus). Praeterea temporum injuria intercidisse, quae Op. impf. ad Matth. VI, 3 citantur, e II, 8 (? III, 14), et, ut videatur, multa capita libri I et IV. Arianas interpolationes in Constitutionibus esse nullas, quum veteres patres ante concilium Nicaenum omnes eodem fere modo de Deo locuti sint, quo Constitutiones; post Epiphaniae aetatem, qui laude orthodoxiae eas ornaverit, in mentem subierit nemini, ut arianas voces sententiasque libro orthodoxo insereret.³⁶⁾

Denique quum in eo jam esset, ut haec editio prelo subijcere-

³⁵⁾ Alio loco (p. 136) hoc nomen revocat ad additam liturgiam, olim Clementis nomine insignem: id quod probari existimat testimonio Procli, patriarchae Constantinopolitani ab anno 437, qui in fragmento operis deperditi *περὶ παραδόσεως τῆς θείας λειτουργίας* tradat: „Multos episcopos magistrosque ecclesiae liturgias litteris exaratas reliquisse. Antiquissimas esse et clarissimas liturgiam S. Clementis, quam ab ipsis acceperit apostolis, et liturgiam S. Jacobi, primi episcopi Hierosolymitani.“ (Galland. Bibl. patr. IX p. 630 s., quo ablegat v. Drey, locus iste non est.)

³⁶⁾ Vestigia ducis egregii egregie pressit Bickell, qui post recensionem prioris dissertationis ejus annalibus Tubingensibus insertae (v. s. 32; in Schunkh Jahrbücher der gesammten juristischen Litteratur 1830 Band 15 S. 140 ff.) in libri sui, cui inscripsit *Geschichte des Kirchenrechts* (Giessen 1843), parte prima p. 52 sqq. et 146 sqq. docte multa et circumspecte de origine, de codicibus editionibusque Constitutionum et canonum apostolicorum exposuit: nulla fere in re a via, quam v. Drey inierat, discedens, sed novis quibusdam argumentis et multa doctrina cam muniens (v. s. not. 31. 33).

tur, viri et ingenio et apparatu docto uberrimi liber³⁷⁾ ad me delatus est, in cujus primo tomo, qui solus adhuc lucem vidit, post librum nuper in monte Atho repertum Hippolyto episcopo Portuensi vindicatum aliaque multa de statu ecclesiae et illius et nostrae aetatis exposita, sub finem circa Constitutiones nostras nova quaedam et scitu admodum digna proferuntur. Quibus quam brevissime descriptis, gratum tibi facturi nobis videmur; id sperantes, viri humanissimi, cujus iudicium exposituri sumus, veniam nobis non defuturam, si qua in re minus bene assecuti erimus ejus sententiam, quae partim ad divinandum potius quam ad legendum in ejus libro proposita esse videtur. Haec fere est: In omnibus ecclesiis, quarum praecipua quaedam erat auctoritas, regulae ecclesiasticae ab apostolis et eorum discipulis traditae, quae pro norma disciplinae erant sicut Scriptura lex fidei, mox litteris mandari coeptae sunt (v. §. 1 testimonium Irenaei), atque ita quidem, ut ab ipsis apostolis Clementi Romano dictatae esse viderentur. Horum librorum, quibus singularum ecclesiarum disciplina describatur, et qui mutabantur, prout temporum decursu haec mutata erat, tres in Constitutionibus nostris conglutinati sunt, sed ab editoribus magis corrupti, quam aliae ejusmodi traditionum collectiones, quae ad nos pervenerunt.³⁸⁾

³⁷⁾ Chr. C. Jos. Bunsen: Hippolytus und seine Zeit. Anfänge und Aussichten des Christenthums und der Menschheit. Band 1 (Leipzig 1852).

³⁸⁾ Bunsen recenset: A. Traditiones ecclesiae Alexandrinae, quae cooptice ad nos permanserunt, quas nuper Tattam archiepiscopus edidit et in linguam anglicam transtulit. Inscriptae sunt: „Canones apostolorum per Clementem traditi“; lib. I. II (can. 1—62) Aegyptiarum ecclesiarum sunt proprii, quanquam hic illic cum graecis nostris Constitutionibus consentiunt; in libro III (can. 63) sunt VIII, 1. 2 graece, in lib. IV (can. 64—72) VIII, 4—27 gr., in lib. V (can. 73—77) VIII, 28. 30. 31. 33. 34. 42—46 gr., in lib. VI (can. 78. 79) VIII, 32 gr., in lib. VII canones graeci VIII, 47, omissis can. 47—50. — B. Praeterea in codice Vaticano omnium librorum canonicorum, quibus utuntur Abyssinii, sunt 38 canones Abulidis (i. e. Hippolyti), qui arabice etiam Londini et Oxonii asservantur: ab omnibus reliquis diversi, ad ecclesiam tamen Alexandrinam revocandi esse videntur. Tituli eorum a Vanslebio (Hist. de l'égl. d'Alex. Paris 1677 p. 280 sqq.) francogallice, a Ludolfo (Comment. in histor. aeth. 1691 p. 333 sqq.) latine, a Whistonio anglice editi sunt. — C. Traditiones ecclesiae Antiochenae sunt in cod. 12155 musei brit. p. 196 sqq., inscriptae: „Τάξεις sanctorum apostolorum per Hippolytum“, in 37 canones dispositae, quibus graecarum Constitutionum VIII, 27; 28; 30; 31; 32, 11. 12; 33; 34; 42—46; 32, 1—10 respondent — Adde ex iis, quae Bickell (libro saepe laudato) offert, ea, quae memoratu dignissima videntur: α) Triginta canones apostolici, quorum titulos recenset Vanslebius (Hist. de l'égl. d'Alex. p. 239; cf. Assemani Bibl. or. 1 p. 619; Beveridge

Et corruptissima quidem est prima collectio (lib. I—VI), ita ut in 'expositionum interpolatarum'³⁹⁾ farragine non reperiantur, nisi pauca quaedam genuini libri fragmenta, quae, illis sublatis, optime inter se cohaerent. Nam praeter praefationem ad mores pertinentem (lib. I) antiquae sunt horum librorum partes II, 1—5. 37—50. 56—63 (excepto loco 57, 3 de basilica) III, 1—9. 12—14. 15 a. 16—19 (fragmentum incommode hoc loco additum 20) IV, 1—3. 10—12. 14. V, 1, 1. VI, 17. 27—30: reliqua aut addita sunt ab editore vel collectore (VI, 24 post concilium Nicaenum scriptum esse apparet), aut ita mutata, ut fundamentum dignosci non possit (V, 13—20). Ei libro traditionum alius ecclesiae, qui nostrarum Constitutionum est septimus, minus a compositore mutato et Graecis proprio, praefatio ethica (cap. 1—18) ex epistola Barnabae cap. 18—20⁴⁰⁾ praefixa est; deinde cap. 19 transitur ad antiqua et genuina praecepta cap. 20—31, quibus tamen cap. 22 nonnulla de ingenio collectoris et cap. 25—27 orationum formae insertae sunt, ac subiectae homileticae et liturgicae expositiones cap. 32—38; porro antiquam partem cap. 39, 1. 2 sequitur recentior explicatio cap. 39, 3—45, necnon appendix pseudohistorica recentissima cap. 46 et liturgica cap. 47—49. Libri octavi forma purior et antiquior exstat in codicibus Barocciano cet. (cf. Ind. IV), nisi quod etiam in his legitur cap. 21, quod recentioribus partibus (cap. 3, quo praefatio satis inepte cum sequentibus copulatur; liturgiae cap. 5, 4—15, saeculo V non antiquiori⁴¹⁾; cap. 22, 2. 29. 35—41) adnumerandum

Συνοδικὸν II app. p. 211), principem locum tenent in duobus illis MSS. arabicis bibliothecae Bodlejanae, quos Grabius descripsit in libello saepe memorato (Essay cet. v. s. not. 7). — β) Collectio constitutionum apostolicarum in 127 canones disposita, quae et arabice et aethiopice occurrit (Vansleb. Hist. de l'égl. d'Alex. p. 241 sqq.; Ludolfi Comm. in hist. aeth. p. 314 sqq.). Prior hujus collectionis pars complectitur canones apostolorum 71, in quibus can. 1—20 sunt Ordinatio illa ecclesiastica apostolorum (cf. Ind. IV s. v. Vind.), can. 21—30. 48—71 excerpti e graecarum Constitutionum libro VIII; altera pars, canones ecclesiastici 56 ab apostolis per Clementem traditi, nostri sunt canones apost., alio modo computati. Ludolfius l. c. textum aethiopice et latine dedit usque ad can. 23, Bickell l. c. p. 107 sqq. textum graecum can. 1—20 e Vind. 45. — γ) *Ὁρθος κανονικὸς τῶν ἁγίων ἀποστόλων*, e cod. Vind. 45 apud Bickellum l. c. p. 133 sqq. primum impressus.

³⁹⁾ Quae, iudice Bunsen, tam arcta propinquitate cum interpolationibus, quas ponit, epistolarum Ignatianarum conjunguntur, ut iisdem temporibus (tertio exeunti et quinto saeculo) et tantum non iisdem falsariis sint adscribendae.

⁴⁰⁾ Cf. initium Ordinationis eccl. apost. (Bickell l. c. p. 107 sqq.) et quae ibi monet vir doctus.

⁴¹⁾ Huic opinioni obstant formulae loquendi in liturgia nostra obviae, quae

est, quae ibi praetereuntur. Praefationem (cap. 1. 2) et alia quaedam, imprimis quae sunt de ordinibus clericorum, is, qui hunc librum adornavit, ex Hippolyti libro deperdito depromsit, cui inscriptum fuisse fertur *περὶ χαρισμάτων ἀποστολικῆ παράδοσις*.⁴²⁾ — Quod canones attinet, Beveregii sententiam, quam recentiores omnes hujus rei iudices refutaverant, parum considerate instaurasse videtur vir doctus, quum solos canones 47—50 posteriore tempore, sed ante concilium Nicaenum et ipsos, additos dicat, quoniam in copticorum canonum libro VII omittantur. Denique quae cum e graecis nostris Constitutionibus, tum e canonibus ecclesiae Alexandrinae et Antiochenae genuina et antiqua sibi videantur, in alia operis incepti parte collecturum se esse et interpretaturum pollicitus est.⁴³⁾

Quam in diversas partes abierint abeantque virorum doctorum de his libris sententiae, vides: quibus nos quidem nostram qualemcunque opinionem non addemus, relicto tibi hujus litis iudicio. Vides etiam, quantus in ipsa discordia sit consensus, omnibus fere in ea sententia convenientibus, ut antiquissimas et longe majore ex parte ante concilium Nicaenum scriptas judicent Constitutiones: quod si ita est, documenta sunt amplissima disciplinae et orationum sanctae ecclesiae, qualis sub regno imperatorum Christo inimicorum sanguine martyrum decora fuit. Utinam Dominus ac Deus illorum, quorum hic voces audis, idemque noster pro benignitate sua ad eam rem aliquem usum concedat huic novae Constitutionum editioni, ut non tam rectius judicemus de istis rerum ecclesiasticarum primordiis, quam ipsis animis (non neglecta ea, quam postea Dominus ecclesiae suae largitus est, doctrinae profundiore cognitione) ad fervorem spiritus et vitae sanctae societatem, qua patres inter se et cum Domino juncti mundum superaverunt, revertamur!

post concilium Nicaenum, ne dicam Constantinopolitanum Arianismi vel Macedonianismi crimen incurrerent, eamque ob causam priori aetati tribuendae sunt: immerito enim de liturgiae hujus orthodoxia dubitatur.

⁴²⁾ Hanc opinionem refutaverat v. Drey p. 166—177, quum in recensione dissertationis, quam ante librum suum editum in Annalibus Tubingensibus publici juris fecerat, denuo proposita esset (v. s. not. 32. 36): quo facto etiam Bickell in Historia juris ecclesiastici eam retractaverat.

⁴³⁾ Cf. praeterea Rothii observationes in Anfänge der christlichen Kirche S. 541 ff.; Baurii sententiam in Tübinger Zeitschrift für Theologie 1838 Heft 3 S. 131 ff., ubi Constitutiones nostras cum homiliis Clementinis ad Romam patriam et Judaistas auctores revocat.

§. 3. EDITIONES ET PRIORES ET NOSTRA (cf. Ind. IV).

Quum diu in bibliothecis Constitutionum codices MSS.¹⁾ la-
tuissent, primus epitomen, quam in Creta insula invenerat, latine
edidit Carolus Capellius Venetus (Ingolstad. 1546); quam Petrus
Crabbe in posteriore Conciliorum editione (Colon. 1551) repetivit.

Integrum Constitutionum apostolicarum opus Joa. Car. Bovius,
episcopus Ostunensis, latine interpretatus edidit (Venet. 1563. 4;
Paris. 1564. 8; inter S. Clementis opera Paris. 1568, Colon. 1569
fol.): quae Bovii versio cum ejus praefatione et annotationibus exstat
in Conciliorum omnium per Laurentium Surium (Colon. 1567 fol.)
editorum T. I p. 33—133. Haec repetitio Suriana nobis sub ma-
nibus fuit.

Textum graecum e codice MS. Cretensi, quem ab Antonio Au-
gustino acceperat, adhibitis aliis duobus MSS. Calabro et Siculo,
cum prolegomenis et explanationibus apologeticis graece a se con-
scriptis primus vulgavit Franciscus Turrianus S. J. (Venet. 1563. 4).²⁾
Ab eodem Turriano in latinum sermonem translatae, post Prooemium
in libros Clementis Romani de Constitutionibus apostolicis et catho-
lica doctrina, cum scholiis et observationibus Constitutiones nostrae
prodierunt (Antverp. 1578): quae latina Turriani editio ne apice
quidem mutata a Dominico Nicolino Conciliorum collectioni (Venet.
1585) addita est, necnon a Severino Binio (Colon. 1606)³⁾, nisi
quod hic praefationem et explanationes Turrianicas omisit.

Graece et latine, Turrianum editorem eundemque interpretem
secutus, primus imprimendas curavit Constitutiones ad calcem Ca-
nonum apostolorum et conciliorum commentariis Joa. Zonarae illu-
stratorum (Paris. 1618 fol.) Fronto Ducaeus (Fronton du Duc) S. J.;
quem secutus est Labbeus in S. Conciliorum collectione (Paris. 1662

¹⁾ Cf. Ind. IV, s. v. Barocc. Coisl. Florent. Monac. Pariss. Vindd.

²⁾ Graecam istam editionem a Turriano adornatam, reliquarum omnium matrem
ac fontem, non modo silentio praetereunt Labbeus (Mansi Conc. I. p. 253) et v.
Drey (p. 5), sed nullum ei locum relinquere videntur: nam Frontonis Ducae
editionem primam fuisse textus graeci innuunt. Illius loco v. Drey latinam Nicolini
versionem commemorat, quae Venetiis 1563 prodierit et iterum Antverpiae 1578, a
Turriano correctae et annotationibus instructae.

³⁾ Altera Binianae collectionis editio graecolatina Constitutiones non exhibet.

fol.) T. I, necnon Whistonius in Christianity reviv'd (Lond. 1711) T. II. Nostris in manibus fuit Labbeana illa collectio, qualis ab Joa. Dominico Mansi adornata et aucta lucem vidit (Florent. 1759 fol.), in cujus tomo primo p. 257—596 Constitutiones graecolatinae occurrunt.

Denique ab Joa. Bapt. Cotelerio (Cotelier), societatis Sorbonicae theologo, nova versione latina eruditisque annotationibus instructae prodierunt Constitutiones (Paris. 1672 fol.) in Patrum, qui temporibus apostolicis floruerunt, T. I. Hanc editionem Cotelerianam repetivit Joa. Clericus (Amstelod. 1698 fol.), perpauca, ut ipse tradit, de suo additis; sed quum iterum ederetur (eodem loco et forma 1724), accesserunt variae duorum MSS. Vindobonensium, quorum collationes cum Clerico communicaverat Guilielmus archiepiscopus Cantuariensis, lectiones: quibus inter annotationes Cotelerii insertis, textus ipse nihilominus intactus mansit. Haec altera Clerici editio (in qua post Veterum testimonia Cotelerii et Francisci Pagi de Constitutionibus judicia ipsae impressae sunt p. 200—428), manibus nostris iterum atque iterum evoluta, prae ceteris textui constituendo inserviit. Ceterum eadem, paucis tantum ex annotationibus omissis, integra cum omnibus ipsius adeo typhothetae erroribus repetita est in Andreae Gallandii Bibliothecae patrum (Venet. 1767 fol.) T. III p. III—VII. 1—236. 249—272.

In iis libris, quorum nobis copiam fuisse diximus, canones apostolici cum versione latina Coteleriana a Clerico post Cotelerii et Beveregii judicia et ante hujus annotationes ⁴⁾ collocati sunt p. 442—454 tanquam Constitutionum VIII, 47, addita latina Dionysii Exigui versione primorum quinquaginta canonum ⁵⁾: ita etiam apud Gallandium l. c. T. III p. VII—IX. 237—248. Apud Surium (l. c. p. 20—32) sunt in principio totius collectionis, seorsim a Constitutionibus, ad quarum calcem non leguntur, adscripta versione Dionysiana et Gentiani Herveti, qui in Codice canonum cum Theodori Balsamonis scholiis latine eos ediderat (Paris. 1561 fol.); Mansi, qui textum canonum Turrianicum Const. VIII, 47 et ipse non habet, item ab

⁴⁾ E libro Beveregii, cui inscriptum est *Συνοδικὸν* s. Pandectae canonum (Oxon. 1672 fol.), ubi canones impressi sunt ad fidem codicum MSS. bibliothecae Oxoniensis, cum scholiis Zonarae, Balsamonis et Alexii Aristeni. Textus canonum graecolatinus est etiam in ejusdem viri doctissimi Codice canonum ecclesiae primitivae (1678. 1697), omissis annotationibus cet.

⁵⁾ Versio ista Dionysiana est in Conciliorum collectione principe, ab Joa. Merlino 1524 edita; in Operibus Dionysii, quae Wendelstein edidit 1525 cet.

iis initium facit collectionis suae p. 29—48, eundem Gentianum Hervetum interpretem secutus, subjecta versione Dionysii p. 49—57 et annotationibus Sev. Bini p. 57 sqq. Praeterea usi sumus Canonum volumine, quod Neandro auctore Bruns edidit (Berol. 1839), ubi canones apostolici exstant p. 1—13, quibus textus Mansianus verbo tenus redditur, sed adscripta varia lectione Beveregii (v. s. annot. 4).⁶⁾

Restat, ut de nostrae editionis ratione pauca adjiciamus. Textus graecus, quem in editionibus ob oculos habebamus, in utraque est idem, e Turriani editione principe absque dubio repetitus, nisi quod paucae quaedam diversitates cum in ipsa lectione tum in capitulorum dispositione deprehenduntur; quae sive inde profectae sunt, quod Mansi ad latinam Turriani versionem propius accedere studuit vel in hoc studio Ducaeam secutus est, sive eo revocandae, quod Cotelerius, ut semel se fecisse narrat ad II, 15, 1, non graecolatina Ducaei, sed graecam Turriani editionem interdum secutus est, certe nullius fere sunt momenti. Porro neutrius editionis scriptor textum mutare voluit: et ubi Mansi, quod rarissime fit, varias lectiones e Turriani annotationibus et versione latina puto oriundas vel conjecturas in margine habet; ubi Cotelerius ingeniosis conjecturis a se excogitatis vel collato e libris aliorum scriptorum, qui Constitutiones citant, ex interpretibus et e bibliothecae Parisiensis codicibus MSS. apparatu critico, ubi Clericus codicum Vindobonensium varia lectione suaque opinione prolata errores tollere studuerunt, ipsum tamen textum vulgatum, quem repraesentant, intactum reliquerunt. Nobis igitur hoc fuit propositum, ut textum vulgatum, sublatis innumeris utriusque editionis mendis, quod facile fiebat, quum alteram altera emendaret (cujus rei mentionem non faciendam existimavimus, ne rerum futilium farragine nimis auferentur annotationes), codicum MSS. cum Parisiensium tum Vindobonensium et

⁶⁾ Textus canonum apostolicorum graecus primum editus est a Gregorio Ha-loandro ad calcem editionis Novellarum (1531), qualis in MSS. canonum graecorum ordine temporum dispositorum exstat: inde in plerasque editiones Corporis juris civilis et (post Contium 1570) canonici transierunt; deinde a Tilio (1540), Quintino (1555) cet. — Epitome canonum graeca primum impressa est graece et latine in Bibliotheca juris canonici veteris (1661) ab H. Justello et Voillo. — Versio germanica graeco canonum nostrorum textu apposita est in J. D. Hartmann Beiträge zur christlichen Religions- und Kirchengeschichte (Jena 1796) I S. 204 ff. — Cf. Fabric. Biblioth. gr. ed. Harl. XI p. 23; Bickell Geschichte des Kirchenrechts I, 1 S. 71 ff.

interpretum auxiliis ad eam formam redigeramus, cujus testes plurimi et minime suspecti existerent; deinde ut iis locis, quorum corruptela nulla auctoritate castigaretur, conjectura vel Cotelerii vel nostra mederemur. Cujus rei rationem diligenter exposuimus in annotationibus criticis, quas textui subjectas reperies, ut materia viris doctis non deesset ad ea, quae recte non viderimus, emendanda iudiciumque de curis ac laboribus nostris ferendum: quod benigne ferre velint quaesumus.⁷⁾ — Singulorum librorum numeros servavimus (e can. 85 cf. Op. impf. ad Matth. XXV, 18), summarum graecarum, quibus inscripti erant, loco latina argumenta conscripsimus: summae enim istae, in codicibus diversae et a Bovio primis librorum singulorum capitibus inscriptae, ejus, qui Constitutiones adornavit, scriptoris non esse videntur. Operae supersedere licebit, ut demonstramus, titulos capitum, quibus series sermonis ante hanc nostram editionem incommode rumpebatur, incredibili negligentia factos ad textum non pertinere, sed margini adscriptos pro librario- rum vel lectorum arbitrio deinde in textum irrepsisse et capitulis distinguendis ansam praebuisse, id quod saepissime loco prorsus inepto et diverso in diversis codicibus modo factum esse apparet. Quare quod titulos istos in annotationes ablegavimus, textui non modo nihil detraxisse, sed ejus formae ac decursui optime consuluisse nobis videtur. Capitulum autem numeros margini adscribendos curavimus, Cotelerii computationem secuti, utpote cujus editio plurimorum manibus versata esse videretur, adscriptis diversis aliorum codicum numeris: quo loci Constitutionum in virorum doctorum libris antehaec citati in hac editione facilius evolverentur. Singula capita, quotquot majora sunt, in breviores quasdam particulas minusculis numeris insignitas disposuimus, quo accuratius singuli loci citarentur et quo annotationes referrentur: ita ut orationis decursus nulla re interrumpatur, nisi interpositis S. Scripturae locis. — Calci operis indices subjecimus, quos et ad horum librorum usum adju-

⁷⁾ Interseruimus iisdem annotationibus eos Epiphani et Operis impf. locos, qui non ad textum nostrum reficiendum inserviunt, sed fragmenta repraesentant antiquioris sive Constitutionum nostrarum sive librorum, ex quibus conflatae sunt, formae. Interseruimus in libro VIII varias quoque codicis Barocciani similiumque ejus lectiones, quatenus nobis innotuerant, quamvis persuasum nobis esset, fragmenta in iis descripta non fontem Constitutionum nostrarum esse, sed rivulos ex iis derivatos: nam et iudicium hujus rei penes nos non fuit, et ejusmodi fragmenta e Constitutionibus excerpta indicant, quae scriptores eorum in Constitutionibus legerint.

vandum et ad iudicium de singulis eorum partibus ferendum non inutiles fore existimamus.

Denique editionem, qualem Bunsen exoptavit, in qua cum graecis nostris Constitutionibus Alexandrinae et Antiochenae componerentur, ut conficeremus penes nos non fuit: eam, qua viri docti commode utantur, prioribus, quae jam vix ab ullo homine privato parari possunt, satis emendatiorem adornasse nobis videmur.

ΔΙΑΤΑΓΑΙ ΤΩΝ ἉΓΙΩΝ ἈΠΟΣΤΟΛΩΝ

διὰ Κλήμεντος τοῦ ῥωμαίων ἐπισκόπου τε καὶ πολίτου.
Καθολικὴ διδασκαλία.

Titulus iste, qui e Turriani codice fluxit, dubium non est, quin e duabus inscriptionibus constatus sit, quarum altera totum octo librorum opus, altera libros I—VI spectat (cf. Praef. §. 2 not. 33): perperam igitur Cot. interposita vocula ἡ hanc cum illa conjungit (de alia quadam conjectura hunc titulum spectante, sed olim retractata cf. ad VIII, 4 tit.). Quae res confirmatur reliquis codicibus MSS.: nam in Coisl. Vindd. titulus est *καθολικὴ διδασκαλία* (qui immerito ad inscriptionem libri I trahitur, eodem errore, cui debetur apud Bov. titulus libri I, vel potius, ut apud ipsum est libri I cap. 1), sed ab altera manu in Vind. 47 titulo isti praefixus est titulus Photianus (v. i.), quem Coisl. et Vind. 46 subscriptum habent libro VII. Inter eos codices MSS., in quibus non totum opus, sed fragmenta Constitutionum sunt, vocantur in Vind. 45 semel *διάταξις*, semel *διατάγματα ἀπο-*

στολικά; in Paris. 772 διατάξεις; in Paris. 2347 eclogis Constitutionum inscriptum est διαταγαὶ τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων αἱ διὰ Κλήμεντος προσφωνηθεῖσαι· βιβλίον α'. ἐν τῇ καθολικῇ διδασκαλίᾳ καὶ παραίνεσις περὶ λαϊκῶν ἐν κεφαλαίοις ια'. — Bov. versioni suae inscripsit: „Libri VIII Constitutionum apostolicarum B. Clemente Romano auctore“ (idem singulis libris, quorum titulos ad singula capita prima transtulerat: Constitutionum sanctorum apostolorum, B. Clemente Romano auctore, liber I cet.). — In ipso horum librorum textu varia occurrunt nomina: διδασκαλία (ἱερά vel καθολική) I, 2. II, 39, 1. VI, 14, 1; 18, 5; cf. 30, 5; θεῖαι διατάξεις VIII, 4, 1; cf. 15, 5 et plurimos ejusdem libri locos; διαταγαὶ τοῖς ἐπισκόποις διὰ Κλήμεντος προσπεφωνημέναι ἐν ὀκτῶ βιβλίοις can. 85. Item apud veteres scriptores (cf. Praef. §. 1): διδαχαὶ τῶν ἀποστόλων apud Eusebium, διδαχὴ τῶν ἀποστόλων apud Athanasium (et Nicephorum), διάταξις vel διατάξεις τῶν ἀποστόλων vel simpliciter ἡ διάταξις apud Eriph. (cf. Irenaeum); „canones apostolorum“ vel „liber canonum, qui est de episcopis“ in Opere impr., οἱ κανόνες apud Oecumenium (cf. Concilium Rom. anni 494); διαταγαὶ τῶν ἀποστόλων vel διατάγματα ἀποστολικά apud Maximum Confessorem; τὰ ἀποστολικά apud Timotheum Presbyterum; αἱ τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος διατάξεις in Concilio quinisexo, διαταγαὶ τῶν ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος apud Photium.

LIBER I.

De moribus fidelium: A. omnium, 3 — cap. 2, 2;
B. virorum, cap. 2, 3 — cap. 7;
C. mulierum, cap. 8 — cap. 10.

Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι πᾶσι τοῖς ἐξ ἔθνῶν πι-
στεύσασιν εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη
ἀπὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ πληθυνθεῖη ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ.

Θεοῦ φρυγία ἢ καθολικὴ ἐκκλησία καὶ ἀμπελῶν αὐτοῦ ἐκλε-
κτός, οἱ πεπιστευκότες εἰς τὴν ἀπλανῆ θεοσέβειαν αὐτοῦ, οἱ
τὴν αἰώνιον καρπούμενοι διὰ πίστεως βασιλείαν αὐτοῦ, οἱ δύ-
ναμιν αὐτοῦ εἰληφότες καὶ μετουσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος,
ὠπλισμένοι διὰ Ἰησοῦ καὶ ἐνστερνισάμενοι τὸν φόβον αὐτοῦ,
ῥαντίσματος μέτοχοι τοῦ τιμίου καὶ ἀθώου αἵματος τοῦ Χρι-
στοῦ, οἱ παρρησίαν εἰληφότες τὸν παντοκράτορα Θεὸν πατέρα
καλεῖν, συγκληρονόμοι καὶ συμμετοχοὶ τοῦ ἡγαπημένου παιδὸς
αὐτοῦ· ἀκούσατε διδασκαλίαν ἱερὰν, οἱ ἀντεχόμενοι τῆς ἐπαγ-
γελίας αὐτοῦ ἐκ προστάγματος τοῦ σωτῆρος, ὁμόστοιχον ταῖς
ἐνδόξοις φθογγαῖς αὐτοῦ.

Φυλάσσεσθε, οἱ Θεοῦ υἱοί, ἅπαντα εἰς ὑπακοὴν Θεοῦ πράσ-
σειν, καὶ γίνεσθε ἄρεστοὶ ἐν πᾶσι Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν·
ἐὰν γάρ τις ἀνομίαν μεταδιώκῃ καὶ τὰ ἐναντία τῷ θελήματι
τοῦ Θεοῦ ποιῇ, ὡς παράνομον ἔθνος τῷ Θεῷ ὁ τοιοῦτος λογι-
σθήσεται. * Ἀπέχεσθε οὖν πάσης πλεονεξίας καὶ ἀδικίας· καὶ Cap. 1, 1

Liber I. Inscriptio: περὶ λαϊκῶν;
Bov. „catholica doctrina de laicis“. Paris.
2347 undecim hujus libri capita compu-
tat, quorum primum est praefatio; ita
etiam Bov.

1. εἰς τὸν Κύριον: Vind. ἐπὶ τὸν
Κ. — ἡμῶν: M. ὑμῶν.

2. διὰ Ἰησοῦ: Bov. Turr. „per Chri-
stum“. — ἐνστερνισάμενοι: ita emen-
dare ausus sum e V, 14, 2 quod vulgo

legitur ἐνστερνισμένοι. — Θεὸν: M.
om. — ὁμόστοιχον: Vind. ὁμοστοιχῶς
(? ὁμοστοίχως v. i. II, 5, 3).

3. ἅπαντα: Bov. „omnes“ (ἅπαντες).
— Κυρίῳ c. Vindd. (Κῶ); vulgo Θεῷ.
— ὡς παράνομον ἔθνος: Turr. „tan-
quam gentilis, legis violator“ (ὡς παρά-
νομος ἔθνικός).

Cap. 1. (Bov. 2.) Tit. περὶ πλεο-
νεξίας.

γὰρ ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου οὐδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ οὔτε τὴν παιδίσκην αὐτοῦ οὔτε τὸν βοῦν αὐτοῦ οὔτε τὸ ὑποζύγιον αὐτοῦ οὔτε ὅσα τοῦ πλησίον σου ἐστιν (Exod. XX, 17). ὅτι ἡ

2 πᾶσα τούτων ἐπιθυμία ἐκ τοῦ πονηροῦ ὑπάρχει. Ὁ γὰρ ἐπιθυμήσας τὴν γυναῖκα ἢ τὸν παῖδα ἢ τὴν παιδίσκην τοῦ πλησίον ἤδη κατὰ διάνοιαν μοιχὸς καὶ κλέπτῃς ἐστίν· ἐὰν μὴ μεταγνῶ, κέχριται ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἡ δόξα τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν. Λέγει γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἀνακεφαλαιούμενος καὶ στηρίζων καὶ πληρῶν τὴν δεκάλογον τοῦ νόμου, ὅτι Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται Οὐ μοιχεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν (τοῦτ' ἐστίν ἐν τῷ νόμῳ διὰ Μωσέως ἐγὼ ἐλάλησα· νῦν δὲ ὁ αὐτὸς ὑμῖν λέγω) Πᾶς, ὅστις ἐμβλέψει εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμοίχησεν αὐτήν

3 ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ (cf. Matth. V, 27. 28). Οὗτος ἐκρίθη μοιχὸς κατ' ἐννοίαν ὁ ἐπιθυμήσας· ὁ δὲ τὸν βοῦν ἢ τὸν ὄνον ἐπιθυμήσας οὐκ ἐπὶ τῷ κλέψαι καὶ ἰδιοποιήσασθαι ἢ καὶ ἀπαγαγεῖν αὐτὰ διανοεῖται; ἢ ὁ τὸν ἀγρὸν πάλιν ἐπιθυμήσας καὶ ἐπιμείνας τῇ τοιᾷδε διαθέσει οὐ πονηρεύεται, ὅπως ὄρογλυφῆσας ἀναγκάσῃ τὸν ἔχοντα τοῦ μηδενὸς ἀποδόσθαι αὐτῷ; Φησὶ γὰρ πού ὁ προφήτης Οὐαὶ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζοντες, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνται τι· διὸ λέγει Μὴ οἰκήσητε μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς; ἠκούσθη γὰρ εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαώθ ταῦτα (Is. V, 8. 9). καὶ ἀλλαγῶ Ἐπιζατάρατος ὁ μετατιθεῖς ὄρια τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἐρεῖ πᾶς ὁ λαὸς Γένοιτο (Deut. XXVII, 17). διὸ φησιν ὁ Μωσῆς Οὐ μετακινήσεις ὄρια

4 τοῦ πλησίον σου, [ἃ ἔθεντο πατέρες σου] (Deut. XIX, 14). Διὰ τοῦτο οὖν φόβοι, θάνατοι, δικαστήρια, καταδίκαί παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς τοιούτοις ἐπακολουθοῦσι. Τοῖς δὲ ὑπηκόοις Θεῷ ἀνθρώποις εἰς νόμος Θεοῦ [ἀπλοῦς,] ἀληθῆς, ζῶν οὗτος ἐνυπάρχει Ὁ σὺ μισεῖς ὑφ' ἑτέρου σοὶ γενέσθαι, σὺ ἄλλῳ οὐ ποιήσεις (cf. Luc. VI, 31). Οὐ βούλει τῇ γυναικί σου τινα ἐμβλέψαι

2. κέχριται: Vind. Bov. καὶ κέχριται. — δι' οὗ ἡ δόξα τῷ Θεῷ: Vindd. ᾧ ἡ δόξα (viri orthodoxi, cui doxologia illa ariana esse videretur, commentum). — εἰς τοὺς αἰῶνας: Turr. „in saecula saeculorum“ (εἰς τ. αἰῶνας τῶν αἰώνων). — Ἐν τῷ νόμῳ: Turr. om.

3. Οὗτος: Bov. „ita“ (οὗτος, quod placet). — ὁ ἐπιθυμήσας: M. om. ὁ. — ὁ προφήτης: Vind. Ἰσαΐας; Turr.

utrumque habet. — οἰκήσητε: nonne scribendum est οἰκήσετε, quod LXX l. c. et Noster infra cap. 25 exhibent? — ὁ Μωσῆς c. Vindd.; vulgo καὶ ὁ Μ. — τοῦ πλησίον σου: M. om. σου. — [ἃ ἔθ. π. σου]: Vindd. om. (in Scriptura leguntur); M. add. οἱ ante πατέρες; sed deleta admodum desiderarentur.

4. [ἀπλοῦς]: Vindd. om.

κακῶς εἰς διαφθορὰν αὐτῆς· μηδὲ σὺ τῇ τοῦ πλησίον σου γυναικὶ κακοήθως ἀτενίσῃς. Οὐ βούλει σου τὸ ἱμάτιον ἀρθῆναι· μηδὲ σὺ τὸ τοῦ ἑτέρου ἄρης. Οὐ θέλεις πληγῆναι, λοιδορηθῆναι, ἐβρισθῆναι· μηδὲ σὺ ἄλλω ταῦτα διαθῆς. * Ἀλλὰ καταρᾶται **Cap. 2, 1** σέ τις; σὺ εὐλόγησον αὐτόν· ὅτι γέγραπται ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀριθμῶν Ὁ εὐλογῶν σε εὐλόγηται, καὶ ὁ καταρώμενός σε κατατήραται (Num. XXIV, 9)· ὁμοίως καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται Εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς (Matth. V, 44). Ἀδικοῦμενοι μὴ ἀνταδικήσητε, ἀλλ' ὑπομείνατε· ὅτι λέγει ἡ 2 γραφή Μὴ εἴπῃς Τίσομαι τὸν ἐχθρὸν ἃ με ἠδίκησεν, ἀλλ' ὑπόμεινον, ἵνα σε ἐκδικήσῃ ὁ Κύριος καὶ ἐκδικίαν ἐπαγάγῃ τῷ ἀδικοῦντί σε (Prov. XX, 22). Καὶ γὰρ πάλιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων· καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους (Matth. V, 44. 45). Προσέχωμεν οὖν, ἀγαπητοί, ταῖς ἐντολαῖς ταύταις, ἵνα τέκνα φωτὸς εὐρεθῶμεν πράσσοντες αὐτάς. Βαστάζετε οὖν, οἱ δοῦλοι καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλήλους.

Ὁ μὲν ἀνὴρ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔστω μὴ ὑπερήφανος 3 μηδὲ ἀλαζών, ἀλλ' εὐσπλαγγνος, εὐμετάδοτος, τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ βουλόμενος ἀρέσκειν καὶ ταύτην κολακεύειν, ἐντίμως σπουδάζων καταθύμιος εἶναι αὐτῇ, * μὴ καλλωπιζόμενος εἰς τὸ ἀγρευθῆναι **Cap. 3, 1** τινα ἕτεραν ἐπὶ σοί. Εἴτε γὰρ ἀναγκασθεῖς ὑπ' αὐτῆς ἀμαρτήσης εἰς αὐτήν, θάνατος παρὰ Θεοῦ ἐπελεύσεται σοι αἰώνιος, ἐν αἰσθήσει πικρῶς κολαζομένῳ· εἴτε μὴ ποιήσης τὸ μύσος, ἀλλ' ἀποσεισάμενος αὐτὴν ἀρνήσῃ αὐτό, καὶ τοῦτο ἡμαρτες, εἰ καὶ μὴ ἐπίσης, μόνον δὲ τὸ διὰ τοῦ καλλωπισμοῦ σου παγιδεῖσαι γυναῖκα εἰς τὸ ἐπιθυμῆσαι σου· ἐποίησας γὰρ τὴν τοῦτο παθοῦσαν διὰ τῆς ὀρέξεως μοιχευθῆναι ἐπὶ σοί. Ἀλλ' οὐχ οὕτως αἴτιος ὑπάρχεις διὰ τὸ μὴ προσapoστειλαί σε τῇ ἐπὶ σὲ πεπαγιδευμένῃ· οὐ γὰρ σὺ ἐπεθύμησας αὐτῆς· μὴ συνε-

Cap. 2. (Bov. 3.) Tit. περὶ τοῦ μὴ ἀντιβρίζειν ἢ ἀμύνασθαι τὸν ἀδικούντα.

2. ἐκδικήσῃ: Vind. βοηθήσῃ (ut LXX).

3. γυναικὶ cum Vindd.; vulgo add. μόνον.

Cap. 3. (Bov. 4.) Tit. περὶ καλλωπισμοῦ καὶ τῆς ἐκείθεν ἀμαρτίας.

1. ἕτεραν: Vind. νεωτέραν; Cot. in

mg. ἑταίραν. — ἀρνήσῃ αὐτό c. Vind. Cot. in mg.; vulgo ἀρνήσῃ αὐτήν. — ἐπίσης: ita locum corruptum emendavisse mihi videor (cf. VI, 10, 1), quum nec Vind. ἐφ' ἑσῆς, nec Cot. in mg. ἐπίσεις (quod in ἐπίσης (?) mutandum vir doctus existimat), nec vulg. ποιήσης tolerabile sit. — διὰ τοῦ καλλωπισμοῦ: M. om. τοῦ. — αἴτιος: Cot. om.

πιδιδούς δὲ αὐτῇ ἑαυτὸν ἐλεηθήσῃ ὑπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ τοῦ
 εἰπόντος Οὐ μοιχεύσεις, καὶ Οὐκ ἐπιθυμήσεις (Exod. XX, 14.
 2 17). Εἰ γὰρ ἐκείνη θεασαμένη σε ἢ ἀκαίρως συναντήσασα ἐπλήγη
 τὴν διάνοιαν καὶ προσέπεμψέ σοι, σὺ δὲ ὡς θεοσεβῆς ἠρνήσω
 αὐτὴν ἀπέσχου τε καὶ οὐχ ἡμαρτες εἰς αὐτήν, ἐκείνη μέντοι τὴν
 καρδίαν ἐτραυματίσθη, εὐμόρφου νεωτέρου ὑπάρχοντός σου κε-
 καλλωπισμένου, ὥστε ἐρασθῆναί σου· ἔνοχος εὐρίσκη σὺ τοῦ
 ἐκείνης παραπτώματος, ὡς αἴτιος αὐτῆς σκανδάλου γενόμενος
 [καὶ τοῦ οὐαὶ (Matth. XVIII) κληρονόμος]. Διὸ δεήθητι Κυρίου
 τοῦ Θεοῦ ὅπως μηδὲν σοι διὰ τούτου κακὸν στηριχθῆ. Οὐ γὰρ
 ἀνθρώποις σε χρὴ ἀρέσκειν εἰς ἁμαρτίαν, ἀλλὰ Θεῷ εἰς ὅσι-
 3 ὄτητα, ζωῆς τε καὶ ἀναπαύσεως τῆς αἰωνίου ἀντέχεσθαι. Τὸ
 ὑπὸ τῆς φύσεώς σοι δεδομένον ἐκ Θεοῦ κάλλος μὴ προσεπικαλ-
 λώπιζε, ἀλλὰ ταπεινοφρόνως μετρίασον αὐτὸ πρὸς ἀνθρώπους,
 οὕτω τὴν τρίχα σου τῆς κόμης μὴ παρατρέφων, μᾶλλον δὲ
 συγλόπτων καὶ καθαιρῶν αὐτήν· ἵνα μὴ, κατακτενιζομένου σου
 καὶ ἄσκυτον τηροῦντος τὴν κεφαλὴν ἢ καταμεινρισμένου σου,
 ἐπαγάγῃς σεαυτῷ τὰς οὕτως ἀγρευομένας ἢ ἀγρευούσας γυναῖκας.
 Μηδὲ ἐπιτετηδευμένη σὺ τῇ ἐσθῆτι χρῆση εἰς ἀπάτην, μηδὲ
 ἀναξυρίδας ἢ κρηπίδας σου τοῖς ποσὶ κακοτέχνως ὑπορῥάψῃς,
 ἀλλὰ τὸ τῆς σεμνότητος καὶ τῆς χρείας μόνον· μηδὲ χρυσήλατον
 σφενδόνην τοῖς δακτύλοις σου περιθῆς· ὅτι ταῦτα πάντα ἐται-
 ρισμοῦ τεκμήρια ὑπάρχει, ἅπερ παρὰ τὸ προσῆκον ἐπιτηδεύων
 4 οὐ ποιήσεις δικαίως. Πιστῶ γὰρ σοι ὄντι καὶ ἀνθρώπῳ τοῦ
 Θεοῦ οὐκ ἔξεστί σοι τρέφειν τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ ποιεῖν
 εἰς ἓν, ὃ ἐστι σπατάλιον ἢ ἀπόχυμα, ἢ μεμερισμένην τηρεῖν·
 οὐδὲ μὴν ὀγκοποιεῖν ἢ διαξαινόντά τε καὶ πλάσσοντα οὐλῆν
 διατιθεῖν ἢ ξανθοποιεῖν αὐτήν· ἐπεὶ περ καὶ ὁ νόμος ἀπαγο-
 ρεύει φάσκων ἐν τῷ δευτερονομίῳ Οὐ ποιήσετε ὑμῖν σεισὸν
 5 οὐδὲ ἀναξυρίδας (Lev. XIX, 27). Χρὴ δὲ οὐδὲ γενελοῦ τρίχα

2. ἀπέσχου τε καὶ οὐχ ἡμαρτες εἰς
 αὐτήν c. Vind. Paris. 2347. Turr.;
 Cot. per ὁμοιοτέλετον e textu vulgato
 excidisse putat. — κεκαλλωπισμένου:
 Cot. καὶ καλλωπισμένου. — [καὶ τοῦ
 οὐαὶ κληρονόμος]: Vindd. om.; et fieri
 potuit, ut e cap. 10 huc transferretur,
 quanquam veri non est simile. — Κυ-
 ρίου τοῦ Θεοῦ: Turr. „Deum“.

3. Cf. ad haec et quae sequuntur
 Epiph. haer. 80, 7 inter testimonia Ve-
 terum (praef. §. 1). — καθαιρῶν scripsi
 pro vulgato καθαίρων, quod parum con-
 venit loco nostro (cf. VIII, 28, 2). —

κατακτενιζομένου: Vindd. Bov. („pruritu
 vexatus“) κατακνιζομένου, quod a pro-
 posito satis alienum est et librariorum
 errori tribuendum. — ὑπορῥάψῃς: Vind.
 ὑπορῥίψῃς.

4. ἔξεστί σοι: Cot. in mg. om. σοι.
 — εἰς ἓν: Vind. σισὸν, quod non
 displicet. — ἀπόχυμα: Vind. ἀπόσχημα.
 — οὐδὲ μὴν: Cot. οὐδὲ μὲν, ut solet in
 priore horum librorum parte usque ad V, 12
 pro μὴν scribere μὲν. — διαξαινόντα:
 Vind. διαξαινειν. — οὐδὲ ἀναξυρίδας:
 Salmasius legi jussit εἴτουν περιξυρίδας;
 Cot. aut ex antecedentibus huc irrepsisse

διαφθείρειν καὶ τὴν μορφήν τοῦ ἀνθρώπου παρὰ φύσιν ἐξαλλάσσειν· Οὐκ ἀπομαδαρώσετε γὰρ, φησὶν ὁ νόμος, τοὺς πύγωνας ὑμῶν (Lev. XIX, 27). Τοῦτο γὰρ γυναιξίν· εὐπρεπὲς δὲ κτίσας ἐποίησε Θεός, ἀνδράσι δὲ ἀνάρμοστον ἐδικαίωσε· σὺ δὲ ταῦτα ποιῶν διὰ ἀρέσκειαν, ἐναντιούμενος τῷ νόμῳ, βδελυκτὸς γενήσῃ παρὰ Θεῷ τῷ κτίσαντί σε κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ. Ἐὰν οὖν θέλῃς Θεῷ ἀρέσκειν, ἀπόσχου πάντων ὧν μισεῖ αὐτός, καὶ μηδὲν πρᾶσσε τῶν αὐτῷ ἀπαρεσχόντων.

Οὐκ ἔση ὡς πωτῶμενος καὶ ἐμπεριπατῶν καὶ ἀλώμενος **Cap. 4.**
ἐν ταῖς ῥύμαις, ἀκαιροεπόπτης τῶν κακῶς ζώντων· ἀλλὰ τῇ τέχνῃ σου καὶ τῷ ἔργῳ σου προσέχων τὰ τῷ Θεῷ φίλα ἀναζητεῖ ποιεῖν, καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ λόγια ἀναμιμνησκόμενος διηγεκῶς μελέτα. Λέγει γὰρ ἡ γραφή σοι ὅτι Ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελήσεις ἡμέρας καὶ νυκτὸς, περιπατῶν ἐν ἀγρῷ καὶ ἐν οἴκῳ καθήμενος, κοιταζόμενος καὶ διανιστάμενος, ἵνα συνιῆς ἐν πᾶσιν (Jos. I, 8; Deut. VI, 7). Ἀλλ' εἰ καὶ πλούσιος ὑπάρχεις, χρεῖαν τέχνης πρὸς τὸ τρέφεσθαι οὐκ ἔχων, μὴ ῥεμβὸς γίνου μηδὲ ἀκαιροπεριπάτητος· ἀλλ' εἴτε προσέρχῃ τοῖς πιστοῖς τε καὶ δημοδόχοις, συμβάλλων τὰ ζωοποιὰ προσομίλει ῥήματα· *εἰ δὲ **Cap. 5.**
μὴ, καθεζόμενος ἔνδον ἀναγίνωσκε τὸν νόμον, τὰς βασιλείους, τοὺς προφήτας, ψάλλε τοὺς ὕμνους Δαβὶδ, διέρχου ἐπιμελῶς τὸ εὐαγγέλιον τὸ τούτων συμπλήρωμα. *Τῶν ἐθνικῶν βιβλίων **Cap. 6, 1**
πάντων ἀπέχου· τί γὰρ σοὶ καὶ ἀλλοτρίοις λόγοις ἢ νόμοις ἢ ψευδοπροφήταις, ἃ δὴ καὶ παρατρέπει τῆς πίστεως τοὺς ἑλαφροὺς; Τί γὰρ σοὶ καὶ λείπει ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἐπ' 2
ἐκεῖνα τὰ ἐθνόμυθα ὀρμήσεις; Εἴτε γὰρ ἱστορικὰ θέλεις διέρχεσθαι, ἔχεις τὰς βασιλείους· εἴτε σοφιστικὰ καὶ ποιητικὰ, ἔχεις τοὺς προφήτας, τὸν Ἰώβ, τὸν παροιμιστήν, ἐν οἷς πάσης

putat aut c. Clerico (v. infra) interpretandum; in loco citato nihil ejusmodi exstat. Explicari vix poterit (Bov. „neque incisiones“), quum usitata vocis ἀναξυρὶς notio huc non pertineat et dubia sit Clerici opinio, qua scriptorem, sonum potius quam veram vocis significationem secutum, ἀναξυρίδας dicere existimat τὰς ἄνω ξυρήσεις atque ita exponere velle, quid sit σεισόη. Critica auctoritate prorsus destituti, rem in medio relinquimus.

Cap. 4. (Bov. 5.) Tit. ὅτι οὐ δεῖ περιεργάζεσθαι τοὺς κακῶς ζῶντας, ἀλλὰ τῷ οἰκίῳ ἔργῳ σχολάζειν.
πωτῶμενος cum Vindd.; vulgo πετό-

μενος (vox usitata pro rariore et poëtica). — τὰ τοῦ Χριστοῦ λόγια: Turg. „scripturas sanctas“. — ἀκαιροπεριπάτητος: Vindd. ἀκαιροπάτος. — ἀλλ' εἴτε: hinc Bov. incipit cap. 6.

Cap. 5. (Bov. 6.) Tit. ποῖα τῆς γραφῆς βιβλία δεῖ ἀναγινώσκειν.

Δαβὶδ: Vind. om.

Cap. 6. (Bov. 7.) Tit. περὶ τοῦ ἀπέχεσθαι πάντων τῶν ἔξωθεν βιβλίων.

1. ἀπέχου: Vind. add. τὰ αἰρετικὰ μὴ ἀναγίνωσκε. — ἑλαφροὺς: Anast. (quaest. 78) κουφοτέρους.

2. ὀρμήσεις: Anast. ὀρμήσης. — διέρχεσθαι: Anast. εἰσέρχεσθαι (sed

ποιήσεως καὶ σοφιστείας πλεονα ἀγγίνοιαν εὐρήσεις, ὅτι Κυρίου τοῦ μόνου σοφοῦ Θεοῦ φθογγαί εἰσιν· εἴτε ἄσματικῶν ὀρέγη, ἔχεις τοὺς ψαλμούς· εἴτε ἀρχαιογονίας, ἔχεις τὴν γένεσιν· εἴτε νομίμων καὶ παραγγελιῶν, τὸν ἔνδοξον Κυρίου τοῦ Θεοῦ νόμον. Πάντων οὖν τῶν ἀλλοτριῶν καὶ διαβολικῶν ἰσχυρῶς ἀπόσχου.

3 Πλὴν καὶ τὸν νόμον ἀναγινώσκων τῶν ἐν αὐτῷ ἐπεισάκτων ἀπόσχου, εἰ καὶ μὴ πάντων, ἀλλὰ τινῶν τῶν τῆς δευτερώσεως· μόνον δὲ πρὸς ἱστορίαν ἀναγίνωσκε, εἰς τὸ γινώσκειν σε καὶ δοξάζειν τὸν Θεόν, ὅτι ἀπὸ τοιούτων καὶ τοσοῦτων ἐρρύσατό σε δεσμῶν. Ἔστω δέ σοι πρὸ ὀφθαλμῶν γινώσκειν τί νόμος φρυσικὸς καὶ τί τὰ τῆς δευτερώσεως τά τε ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῖς μωσοποιήσασιν δοθέντα ἐπέισακτα. Νόμος γάρ ἐστιν ἃ ἐλάλησε Κύριος ὁ Θεὸς πρὸ τοῦ τὸν λαὸν εἰδωλολατρῆσαι, ἢ δεκάλογος· ἃ δὲ ἁμαρτήσασιν αὐτοῖς ἐπετέθη δεσμὰ σὺ σεαυτῷ μὴ ἐπι-
4 σπάσῃ. Ὁ γὰρ σωτὴρ ἡμῶν οὐ δι' ἕτερόν τι ἦλθεν, ἢ ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, καὶ τὰ δεσμὰ τῆς δευτερώσεως [τῶν ἐπεισάκτων] ἢ παύσῃ ἢ μεταθῇ· διὰ γὰρ τοῦτο προσκαλούμενος ἡμᾶς ἔλεγε Δεῦτε πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πε-
5 φροτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς (Matth. XI, 28). Σὺ οὖν, ἀναγνοὺς τὸν νόμον σύμφωνον ὄντα τῷ εὐαγγελίῳ καὶ τοῖς προφήταις, ἀναγίνωσκε καὶ τὰς βασιλείους, ὅπως εἰδέναι ἔχοις ὅπόσοι δίκαιοι ἐγένοντο βασιλεῖς καὶ ἠϋξήθησαν ὑπὸ Θεοῦ, καὶ ἡ ἐπαγγελία τῆς αἰωνίου ζωῆς αὐτοῖς διέμεινε παρ' αὐτῷ· ὅσοι δὲ βασιλεῖς ἐξεπόρνευσαν ἀπὸ Θεοῦ, ἐν ἀποστασίᾳ αὐτῶν συντόμως ἀπώλοντο τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοκρασίᾳ καὶ τῆς αὐτοῦ ζωῆς ἐστερήθησαν, ἀντὶ ἀναπαύσεως αἰωνίαν κόλασιν κληρωσάμενοι. Ταῦτα οὖν ἀναγινώσκων, πολὺ τῇ πίστει ἀύξηθεὶς προσοικοδομηθήσῃ Χριστῷ, οὗ σῶμα καὶ μέλος τυγχάνεις.

6 Περιπατῶν δὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ λούσασθαι βουλόμενος, χρῆση βαλανείῳ ἀνδρείῳ; ἵνα μὴ διὰ τὸ ἐπιδεικνύναι σε σῶμα ἐν ἀσχήμῳ ἀποκαλύψει γυναιξὶν ἢ θεάσασθαι θεῖαν οὐχ ἄρ-

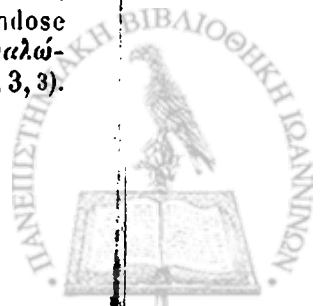
codex ejus Paris. διέρχασθαι). — σοφιστείας (ita etiam cod. MS., quem modo laudavimus): Anast. σοφίας. — Θεοῦ φθογγαί: Anast. φθέγματα (Turr. praeterit et Κυρίου et Θεοῦ). — καὶ παραγγελιῶν: Anast. παραγγεμάτων. — ἀπόσχου: Anast. ἀπέχου.

3. καὶ τοσοῦτων: M. om. — τὰ τῆς δευτερώσεως: Vind. τὰ διὰ τῆς δ. — ἐστιν ἃ cum Vindd.; vulgo ἐστιν τίνα, repetitis litteris τιν. — εἰδωλολατρῆσαι: vulgo add. καὶ μωσοποιῆσαι τὸν παρ'

Αἰγυπτίοις Ἄπιν, τοῦτ' ἐστιν; quod cum Vindd., auctore Clerico, omisi (cf. VI, 20, 1).

4. ἡ ἵνα: vulgo add. ῥύσεται τοὺς ὑποδίκους τῆς ἀποκειμένης ὀργῆς καὶ, quod cum Vindd. omisi, tanquam apertam sententiae tantum non haereticae correcturam. — [τῶν ἐπεισάκτων] glossema videtur esse. — δεῦτε: vulgo add. πρὸς με ut in evangelio, quae c. Vindd. omisimus.

6. βαλανείῳ: edd. βαλανίῳ, mendose v. infra cap. 9, 1 cet. — [τὰς οὕτως εὐαλώτους γυναικας]: Vindd. om. (cf. cap. 3, 3).

μόζουσαν ἀνδράσιν ἢ σὺ παγιδευθῆς ἢ παγιδεύσης ἐπὶ σαυτῷ
 [τὰς οὕτως εὐαλότους γυναῖκας]. Φυλάσσου οὖν τὰ τοιαῦτα,
 ἵνα μὴ λάβῃς βρόχους τῆ ἑαυτοῦ ψυχῆ. *Μάθωμεν γὰρ ἐν τῇ **Cap. 7, 1**
 σοφίᾳ τί λέγει ὁ ἅγιος λόγος· Υἱέ, φύλασσε ἑμοὺς λόγους, τὰς
 δὲ ἑμὰς ἐντολάς κρύψον παρὰ σεαυτῷ. Εἰπὸν τὴν σοφίαν σὴν.
 ἀδελφὴν εἶναι, τὴν δὲ φρόνησιν γνώριμον περιποίησαι σεαυτῷ,
 ἵνα σε τρηθήσῃ ἀπὸ γυναικὸς ἀλλοτρίας καὶ πονηρᾶς, ἐάν σε
 λόγοις τοῖς πρὸς χάριν ἐμβάληται. Ἀπὸ γὰρ θυρίδος οἴκου 2
 αὐτῆς εἰς τὰς πλατείας παρακύνπτουσα, ὃν ἂν ἴδῃ τῶν ἀφρόνων
 τέκνων νεανίαν ἐνδεῆ φρενῶν παραπορευόμενον ἐν ἀγορᾷ ἐν διό-
 δοις οἴκων αὐτῆς καὶ λαλοῦντα ἐν σκότει ἐσπερινῷ, ἤνικα ἂν
 ἦ ἡσυχία νυκτερινὴ καὶ γνοφώδης· ἡ δὲ γυνὴ συναντᾷ αὐτῷ
 εἶδος ἔχουσα πορνικόν, ἢ ποιεῖ νέων ἐξίπτασθαι καρδίας, ἀνε-
 πτερωμένη δὲ ἐστὶ καὶ ἄσωτος, ἐν οἴκῳ δὲ οὐχ ἡσυχάζουσιν οἱ
 πόδες αὐτῆς· χρόνον γὰρ τινα ἔξω ῥέμβεται, χρόνον δὲ ἐν πλα-
 τεῖαις παρὰ πᾶσαν γωνίαν ἐνεδρεύει. Εἶτα ἐπιλαβομένη ἐφί- 3
 λησεν αὐτόν, ἀναιδεῖ δὲ προσώπῳ προσεῖπεν αὐτόν *Θυσία εἰ-
 ρηνικὴ μοι ἐστὶ, σήμερον ἀποδίδωμι τὰς εὐχὰς μου· ἕνεκα τού-
 του ἐξῆλθον εἰς συνάντησίν σου, ποθοῦσα τὸ σὸν πρόσωπον
 εὐρηγὰ σε· κειρίαις τέτακα τὴν κλίνην μου, ἀμφιτάπησι δὲ
 ἔστρωσα τοῖς ἀπ' Αἰγύπτου· διέῤῥαγα τὴν κοίτην μου κρόκῳ,
 τὸν δὲ οἶκόν μου κινναμώμῳ· ἐλθὲ καὶ ἀπολαύσωμεν φιλίας
 ἕως ὄρθρου, δεῦρο καὶ ἐγκυλισθῶμεν ἔρωτι (Prov. VII, 1. 4—18)·
 καὶ τὰ ἐξῆς. Οἷς ἐπιφέρει Ἀπεπλάνησε δὲ αὐτόν πολλῇ ὁμιλίᾳ
 βρόχοις τε τοῖς ἀπὸ χειλέων ἐξώκειλεν αὐτόν· ὁ δὲ ἐπηκολού-
 θησεν αὐτῇ κερφωθεὶς (l. c. 21. 22). Καὶ πάλιν λέγει **Μη 4**
 πρόσεχε φάυλῃ γυναικί· μέλι γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς
 πόρνῆς, ἢ πρὸς καιρὸν λιπαίνει σὸν φάρυγγα, ὕστερον μέντοι
 πικρότερον χολῆς εὐρήσεις καὶ ἠκονημένον μᾶλλον μαχαίρας δι-
 στόμου (Prov. V, 2—4). Καὶ πάλιν Ἀλλὰ ἀποπήδησον καὶ μὴ
 ἐγγρονίσῃς μηδὲ ἐπιστήσῃς σὸν ὄμμα πρὸς αὐτήν (Prov. IX, 18
 graece)· πολλοὺς γὰρ τρώσασα καταβέβληκε, καὶ ἀναρίθμητοὶ
 εἰσιν οὓς πεφόνευκεν (Prov. VII, 26). Εἰ δὲ μή, φησί, μετα-
 μεληθήσῃ ἐκ' ἐσχάτων σου, ἤνικα ἂν κατατριβῶσι σάρκες σώμα-
 τός σου, καὶ ἐρεῖς Πῶς ἐμίσησα παιδείαν, καὶ ἐλέγχους δικαίων*

Cap. 7. (Bov. 8.) Tit. περὶ γυναικὸς
 φαύλης.

2. νέων: Bov. Turr. legisse videntur
 νέον. — ἐνεδρεύει: Vind. om.

3. Primum αὐτόν omittitur in Vind.

— ποθοῦσα: Vind. add. ἰδεῖν. — ἀπο-
 λαύσωμεν: M. ἀπολαύσομεν.

4. καὶ μὴ ἐγγρ: Vind. om. καὶ cum
 LXX, quod probatur Clerico. — μηδὲ
 ἐπιστήσῃς: M. μήτε ἐ. — ἐλέγχους
 δικαίων: Vind. om. δικαίων cum LXX.

ἔξεκλινεν ἡ καρδία μου; οὐκ ἤκουον φωνῆς παιδεύοντός με καὶ διδάσκοντός με, οὐ παρέβαλλον τὸ οὖς μου· παρ' ὀλίγον ἐγενόμην ἐν παντὶ κακῷ (Prov. V, 11—14). Ἴνα μὴ δὲ διὰ πλειόνων παρεκτείνωμεν τὰς μαρτυρίας, καὶ εἴ τινα παρήγαμεν, οἱ σοφοί, ἑαυτοῖς τὰ καλὰ ἐπιλέγοντες ἐκ τῶν ἱερῶν γραφῶν, ἐπιστερεοῦσθε παραιτούμενοι πάντα τὰ φραῦλα εἰς τὸ ὅσιους εὐρεθῆναι ὑμᾶς ἐν ζωῇ αἰωνίῳ παρὰ Θεῶ.

Cap. 8, 1

Ἡ δὲ γυνὴ ὑποτασσέσθω τῷ ἑαυτῆς ἀνδρὶ· ὅτι κεφαλὴ τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ ὑπάρχει· τοῦ δὲ ἀνδρὸς τοῦ πορευομένου ἐν ὁδοῦ δικαιοσύνης κεφαλὴ ἐστὶν ὁ Χριστός, τοῦ Χριστοῦ δὲ κεφαλὴ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ αὐτοῦ (cf. 1 Cor. XI, 3). Μετὰ οὖν τὸν παντοκράτορα Θεὸν ἡμῶν καὶ πατέρα τοῦ τε ἐνεστῶτος καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος Κύριον πάσης τε πνοῆς καὶ δυνάμειος δημιουργόν, καὶ τὸν ἡγαπημένον αὐτοῦ υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, [δι'] οὗ ἡ δόξα τῷ Θεῷ, φοβήθητί σου τὸν ἄνδρα, ὡς γύναι, καὶ ἐντρέπηθι αὐτὸν, αὐτῷ μόνῳ ἀρέσκουσα, αὐτῷ ὑπάρχουσα εὐάρεστος ἐν ταῖς διακονίαις αὐτοῦ, ἵνα καὶ ἐπὶ σοὶ μακαρισθῇ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς σοφίας τῆς λεγούσης
 2 διὰ Σολομῶντος τάδε· Γυναῖκα ἀνδρείαν τίς εὐρήσει; τιμιωτέρα δὲ ἐστὶ λίθων πολυτελῶν ἢ τοιαύτη· θαρσεῖ ἐπ' αὐτῇ ἡ καρδία τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς· ἡ τοιαύτη σκύλων οὐκ ἀπορήσει, ἐνεργεῖ γὰρ τῷ ἀνδρὶ ἀγαθὰ κατὰ πάντα τὸν βίον, μηρυσαιμένη ἔριον καὶ λίνον ἐποίησεν εὐχρηστα ταῖς χερσὶν αὐτῆς· ἐγένετο ὡς ναῦς ἐμπορευομένη μακρόθεν συνάγουσα αὐτῷ τὸν βίον, καὶ ἀνίσταται ἐκ νυκτῶν καὶ ἔδωκε βρώματα τῷ οἴκῳ καὶ ἔργα ταῖς θεραπείαις· θεωρήσασα γεώργιον ἐπρίατο, ἀπὸ δὲ καρπῶν τῶν χειρῶν αὐτῆς ἐφύτευσε κτῆμα· ἀναζωσαμένη τὴν ὄσφυν αὐτῆς ἤρεισε τοὺς ἑαυτῆς βραχίονας, καὶ ἐγεύσατο ὅτι καλὸν τὸ ἐργάζεσθαι, καὶ οὐκ ἀποσβέννυται ὁ λύχνος αὐτῆς ὅλην τὴν νύκτα· τοὺς πήχεις αὐτῆς ἐκτείνει εἰς τὰ χρήσιμα, τὰς χεῖρας αὐτῆς ἐρείδει εἰς ἄτρακτον· χεῖρας δὲ αὐτῆς διήνοιξε πέννητι,
 3 καρπὸν δὲ ἐξέτεινε πτωχῷ· οὐ φροντίζει τῶν ἐν οἴκῳ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, πάντες γὰρ οἱ παρ' αὐτῇ εἰσιν ἐνδεδυμένοι δισσὰς στολὰς, καὶ γλαίνας ἐποίησε τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, ἐκ βύσσου καὶ

Cap. 8. (Bov. 9; in Vind. in duo capita divisum.) Tit. περὶ ὑποταγῆς γυναικὸς πρὸς ἄνδρα καὶ φιλόανδρου καὶ σώφρονος.

1. τῷ ἑαυτῆς: Vind. τῷ ἰδίῳ ἑαυτῆς. — ὁ Θεός: Vindd. ὁ ἐπὶ πάντων Θ., quibus additis cautum esse videtur, ne pater appellaretur Deus Christi. — [δι']

οὗ, jussu Cotelerii, cum Bov.; vulgo οὗ, quo sententia non satis idonea efficitur; Vind. ὡ, omisso τῷ Θεῷ. — ἐντρέπηθι αὐτὸν cum Vindd.; vulgo om. αὐτὸν. — αὐτῷ μόνῳ ἀρέσκουσα: M. om.

2. τὴν ὄσφυν: Vind. τὴν ἰσχύν. — τὰ χρήσιμα: Vind. τὰ συμφέροντα cum LXX.

πορφύρας ἐνδύματα· περίβλεπτος δὲ γίνεται ἐν πύλαις ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἥνικα ἂν κάθεται ἐν συνεδρίῳ μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τῶν κατοικούντων· σινδόνας ἐποίησε καὶ ἀπέδοτο τοῖς φοῖνιξι, περιζώματα δὲ τοῖς χαναναίοις· δόξαν καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο, καὶ εὐφράνθη ἐν ἡμέραις ἐσχάταις· στόμα αὐτῆς διήνοιξε σοφῶς καὶ προσηκόντως, καὶ τάξιν ἐστείλατο τῇ γλώσσει αὐτῆς· στεγναὶ δὲ διατριβαὶ οἴκων αὐτῆς, σῖτα δὲ ὀκνηρὰ οὐκ ἔφαγε· τὸ στόμα αὐτῆς ἀνοίξει σοφῶς καὶ ἐννόμως, θεσμοὶ δὲ ἐλεημοσύνης ἐπὶ τῆς γλώσσης αὐτῆς· ἀνέστησαν τὰ τέχνα αὐτῆς καὶ πλουτήσαντα ἤνεσαν αὐτήν, καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐπήνεσεν αὐτήν. Πολλὰ θυγατέρες ἐκτίσαντο πλοῦτον, πολλὰ ἐποίησαν δύναμιν· 4 σὺ δὲ ὑπέρκεισαι καὶ ὑπερῆρας πάσας. Ψευδεῖς ἀρέσκειαι καὶ μάταιον κάλλος γυναικὸς μὴ ἔστω σοι· γυνὴ γὰρ εὐσεβῆς εὐλογεῖται, φόβον δὲ Κυρίου αὐτὴ αἰνεῖτω. Δότε αὐτῇ ἀπὸ καρπῶν χειλέων αὐτῆς, καὶ αἰνεῖσθω ἐν πύλαις ὁ ἀνὴρ αὐτῆς (Prov. XXXI, 10—31). Καὶ πάλιν Γυνὴ ἀνδρεία στέφανος τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς (Prov. XII, 4)· καὶ πάλιν Σοφαὶ γυναῖκες ἠχοδόμησαν οἶκον (Prov. XIV, 1). Μεμαθήκατε ὅποια ἐγκώμια γυνὴ σώφρων καὶ φίλανδρος λαμβάνει ἀπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ.

Εἰ πιστὴ καὶ ἀρεστὴ Κυρίῳ βούλει εἶναι, ὧ γύναι, μὴ 5 καλλωπίζου ἐπὶ τῷ ἀρέσκειν σε ἄλλοτριῶν ἀνδράσι, μηδὲ τὰ τῆς ἐταιριζομένης ἐμπλέγματα ἢ ἐνδύματα ἢ ὑποδήσεις μιμοῦ φορεῖν ἐπὶ τὸ ὑπάγεσθαι σε τοὺς εἰς τὰ τοιαῦτα παγιδευομένους. Καὶ γὰρ εἰ σὺ οὐκ ἐπὶ τὸ ἁμαρτάνειν ταῦτα ποιεῖς τὰ μύση, ἐπὶ δὲ τὸ μόνον καλλωπίζεσθαι, οὐδ' οὕτως ἐκφεύξῃ τὴν δίχην εἰς τὰ μετὰ ταῦτα, ἀναγκάσασα ἐπενεχθῆναι σοὶ τινα εἰς τὸ ἐπιθυμησαί σου, καὶ μὴ ἑαυτήν φυλάξασα ἐπὶ τὸ μήτε σὲ ὑποπεσεῖν ἁμαρτία μήτε μὴν ἑτέρους σκανδάλῳ. Εἰ δὲ ἁμαρ- 6 τήσεις ἐνδοῦσα ἑαυτήν, καὶ σὺ ἐπλημιμέλησας κἀκείνου ἔνοχος τῆς ψυχῆς ἐγένου. Εἶτα ἁμαρτήσασα ἐφ' ἐνὶ, ὡς περ ἀπογνοῦσα εἰσάπαξ, ἐφ' ἑτέροις ἐκτραπήσῃ πάλιν ἀπηληγηκυῖα, καθά φησιν ὁ Θεῖος λόγος Ὅταν ἔλθῃ ἄσεβῆς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ· ἐπέρχεται δὲ αὐτῷ ἀτιμία καὶ ὄνειδος (Prov. XVIII, 3). Ἡ γὰρ τοιαύτη λοιπὸν ἀφειδῶς τετρωμένη παγιδεύει ψυχὰς ἀφρόνων. Μάθωμεν οὖν καὶ τὰς τοιαύτας πῶς θριαμβεύει ὁ Θεῖος λόγος 7

3. τῶν κατοικούντων: Vind. add. τῆς γῆς (ut LXX apud plerosque). — στεγναὶ δὲ: Vind. Turr. (?) om. δὲ, ut LXX. — ἐλεημοσύνης: Vind. add. αὐτῆς. — καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐπήνεσεν αὐτήν: Turr. non vertit.

4. ἐκτίσαντο πλοῦτον πολλὰ: Vind. om. — Σοφαὶ γυναῖκες cum Vind., quanquam ita in Proverbiis graecis et hebraeis legitur: a sententia enim posci videtur; vulgo πολλὰ γ.

5. ὑποδήσεις: M. θέσεις.

φράσκων Ἐμίσησα ὑπὲρ τὸν θάνατον σὺν τὴν γυναῖκα, ἣτις ἐστὶ θήρευμα καὶ σαγήνη καρδίας, δεσμοὶ δὲ χεῖρες αὐτῆς (EccI. VII, 26)· καὶ ἐν ἄλλοις Ὡσπερ ἐνώτιον χρυσοῦν ἐν ῥινὶ ὑός, οὕτω γυναικὶ κακόφρονι κάλλος (Prov. XI, 22)· καὶ πάλιν Ὡσπερ ἐν ξύλῳ σκόληξ, οὕτως ἀπόλλυσιν ἄνδρας γυνὴ κακοποιός (Prov. XII, 4 graece)· καὶ πάλιν Κρεῖσσον οἰκεῖν ἐπὶ γωνίας ὑπαίθρου, ἢ μετὰ γυναικὸς γλωσσώδους καὶ μαχίμης (Prov. XXI, 19 cf. 9). Μὴ οὖν μιμεῖσθε τὰς τοιαύτας γυναῖκας ὑμεῖς αἱ χριστιαναὶ ὑπάρχουσαι. Πιστὴ δὲ θέλουσα εἶναι τῷ σῶ ἀνδρὶ, πρόσεχε ἐπὶ τὸ ἀρέσκειν αὐτῷ μόνῳ, ἐν δὲ ταῖς πλατείαις σκέπουσα τὴν κεφαλὴν σου· διὰ γὰρ τῆς ἐπικαλύψεως ἀποκλείσεις τὴν θέαν τοῖς περιεργοτέροις. Μὴ καταζωγράφει σου τὸ ὑπὸ Θεοῦ πεποιημένον πρόσωπον· οὐδὲν γὰρ ἐν σοὶ ὃ κοσμήσεως δέεται, ἐπεὶ περ πάντα, ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς, καλὰ λίαν· ἀσελγῆς δ' ἐν καλῷ ἐπικόσμησις τεχνίτου χάριν ἐνυβρίζει. Κάτω βλέπουσα τὴν ὁδοιπορίαν σου ποιοῦ περικαλύπτουσα ἑαυτήν, καθὼς

Cap. 9, 1 πρέπει γυναιξίν. * Περιίστασο καὶ τὴν ἐν βαλανείῳ μετὰ ἀνδρῶν ἄτακτον γινομένην λοῦσιν· πολλὰ γὰρ τὰ δίκτυα τοῦ πονηροῦ. Ἀνδρόγυνον γυνὴ πιστὴ μὴ λουέσθω· εἰ γὰρ περικαλύπτεται τὸ πρόσωπον τὴν ἀπ' ἀλλοτρίων ἀνδρῶν ὄψιν μετὰ αἰδοῦς κρύπτουσα, πῶς γυμνὴ μετὰ ἀνδρῶν ἢ τοιαύτη εἰς λουτρὸν εἰσελεύσεται; Γυναικεῖον δὲ ὄντος βαλανείου, εὐτάκτως μετὰ αἰδοῦς μεμετρημένως λουέσθω· μὴ περισσοτέραν δὲ λοῦσιν ποιείσθω, μηδὲ πολλὴν μηδὲ πολλάκις, μηδὲ ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀλλ', εἰ δυνατόν, μηδὲ καθ' ἡμέραν. Ὡρα δὲ σοὶ ἔστω τακτὴ ἢ τῆς καιρολογίας δεκάτη· δεῖ γὰρ σε πιστὴν οὔσαν ἐκ παντὸς

Cap. 10, 1 καὶ πάντοτε τὴν πολυόφθαλμον περιεργίαν φεύγειν. * Τὸ δὲ μάχιμόν σου πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου, περίκοπον πιστὴ ὑπάρχουσα, ἵνα σου ὁ ἀνὴρ, ἐὰν ᾗ ἄπιστος ἢ ἐθνικός, μὴ διὰ σὲ σκανδαλισθεῖς βλασφημίῃ Θεόν, καὶ σὺ τοῦ οὐαὶ κληρονόμος εὔρεθῆς παρὰ Θεοῦ. Οὐαὶ γὰρ, φησί, δι' οὗ τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν (cf. Is. LII, 5).

7. σὺν τὴν γυναῖκα: M. om. σὺν, linguae graecae legibus commotus, ut videtur (LXX ita vertunt πῶς ἔτι τῆς). — ἄνδρας: Vindd. ἄνδρα cum LXX. — ἐπὶ γωνίας: Vind. ἐν γωνία, quod, quia a textu edito LXX diversum est, non displicet.

8. σκέπουσα: fortasse levi emendatione scribendum est σκέπου, quod interpretes vertere videntur.

Cap. 9. (Vindd. Bov. 10.) Tit. περὶ τοῦ μὴ συλλούεσθαι γυναῖκα ἀνδράσιν.

2. μηδὲ πολλὴν μηδὲ πολλάκις c. Vindd. Bov. Turr. recepimus in textum.

Cap. 10. (Vindd. Bov. 11.) Tit. περὶ μάχιμου καὶ γλωσσώδους γυναικός.

1. ἄπιστος: Vindd. πιστός, quod an sit recipiendum, Cler. nescit; mihi in hoc sermonis nexu ineptum videtur.

Εἰ δὲ πιστὸς ὑπάρχει σου ὁ ἀνὴρ, ἀναγκασθήσεται ὡς εἰδὼς τὰς γραφὰς εἰπεῖν τὸ ῥῆμα τὸ γεγραμμένον ἐν τῇ σοφίᾳ Κρεῖσσον οἰκεῖν ἐν ἐρήμῳ, ἢ μετὰ γυναῖκός γλωσσώδους καὶ μαχίμης (Prov. XXI, 19). Αἱ οὖν γυναῖκές διὰ τῆς αἰδοῦς καὶ πραότητος² τὴν θεοσέβειαν ἐνδείκνυσθε, εἰς ἐπιστροφὴν καὶ προτροπὴν πίστεως καὶ τοῖς ἔκτος πᾶσιν εἴτε γυναιξίν εἴτε ἀνδράσι. Καὶ εἰ δι' ὀλίγων νουθετήσαντες ἐπαιδεύσαμεν ὑμᾶς, ἀδελφαὶ καὶ θυγατέρες καὶ μέλη ἡμῶν, ὡς σοφαὶ καὶ αὐταὶ, ἀλοιδόρητοι τοῦ βίου, ἐκζητεῖτε μαθήματα γινώσκειν, δι' ὧν δυνήσεσθε τῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐγγίσει βασιλείᾳ εὐαρέστως, καὶ ἀναπαύσεσθαι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

² καὶ αὐταὶ cum Turr. („ipsae“): vulgo καὶ αὐταὶ, quod quid sibi velit non video. — τοῦ βίου: vulgo add. διαμείνατε, quod cum Vindd. omisi. — ἀνα-

παύσεσθαι: Vind. ἀναπαύσασθε (? ἀναπαύσεσθε, quod placet). — εἰς τοὺς αἰῶνας κτλ.: Bov. om.

LIBER II.

- De clero: A. de examinandis iis, ad quos deferatur munus episcopale, cap. 1, 1 — 3, 1;
B. de moribus et doctrina episcopi, cap. 3, 2 — cap. 6;
C. quomodo in vita fidelium regenda episcopo agendum sit cum innocentibus, peccatoribus, resipiscentibus, cap. 7 — cap. 24, 5;
D. de administratione rerum ad clerum alendum sustentandosque pauperes collatarum, cap. 24, 6 — cap. 36;
E. quomodo et crimina delata et delatores inquirendi iudicandique sint, cap. 37 — cap. 43, 4;
F. de litibus fidelium iudice episcopo componendis, cap. 43, 5 — cap. 53, 1 et ad concordiam piam revocandis, cap. 53, 2 — cap. 56;
G. de conventibus sacris, cap. 57 — 62;
H. de victu manuum labore quaerendo, cap. 63.

Cap. I, 1 Περὶ δὲ τῶν ἐπισκόπων οὕτως ἠκούσαμεν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν· Τὸν ποιμένα τὸν καθιστάμενον ἐπίσκοπον εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐν πάσῃ παροικία δεῖ ὑπάρχειν ἀνεγκλήτων, ἀνεπίληπτων, ἀνέπαφον πάσης ἀδικίας ἀνθρώπων· οὐκ ἔλαττον ἐτῶν πενήκοντα, ὅτε τρόπον τινὶ τὰς νεωτερικὰς ἀταξίας καὶ τὰς ἔξωθεν διαβολὰς ἐκπεφυγὼς ὑπάρχει πρὸς τὰς τινῶν ψευδαδέλφων εἰς πολλοὺς ἐπιφερομένας βλασφημίας οὐ γνωσκόντων ῥῆμα Θεοῦ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ Ὅς ἂν λαλήσῃ ῥῆμα ἀργόν, ἀποδώσει περὶ αὐτοῦ λόγον τῷ Κυρίῳ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· καὶ πάλιν Ἐκ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ (Matth. XII, 36. 37). Ἔστω οὖν, εἰ δυνατόν,

Liber II. Inscriptio: περὶ ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων.

Cap. I. Tit. ὅτι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον εἶναι πεπαιδευμένον καὶ ἔμπειρον τοῦ λόγου (Bon. hoc lemma non vertit).

1. οὕτως recepi c. Vindd., suadente Cler. — δεῖ: Cot. conjicit δεῖν; idem pro ἔλαττον (cf. III, 1, 1) scribi vult ἔλάττονα: utrumque temere. — πενήκοντα: M. in mg. proponit, ut scribatur τριάκοντα; levi enim mutatione pro ge-

nuino ἄ falso scriptum esse putat v. — ὅτε scripsimus, Cotelarii conjecturam secuti, pro vulgato ὅτι. — εὐαγγελίῳ: Vind. add. εἰρημένον. — λαλήσῃ: Vind. εἶπη, quod non displicet, quoniam vulgata lectio cum Matthaeo consentit. — Ἐκ τῶν λόγων usque ad καὶ: M. om.

2. εἰ δυνατόν, πεπαιδευμένος· εἰ δὲ ἢ ἀγράμματος, ἀλλ' οὖν ἔ. cum Vindd., favente Clerico; vulgo πεπαιδευμένος καὶ ἔ. — καὶ σοφός usque ad

πεπαιδευμένος· εἰ δὲ ἢ ἀγράμματος, ἀλλ' οὖν ἔμπειρος τοῦ λόγου, καθήκων τῇ ἡλικίᾳ. Εἰ δὲ καὶ ἐν παροικίᾳ μικρᾷ ὑπαρχούσῃ που προβεβηκῶς τῷ χρόνῳ μὴ εὐρίσκηται μεμαρτυρημένος ὑπὸ τῶν συνόντων αὐτῷ ὡς ἄξιος ἐπισκοπῆς· καὶ σοφὸς εἰς ἐπισκοπὴν κατασταθῆναι, νέος δὲ ἢ ἐκεῖ, διὰ τῆς νεότητος ἐν πραότητι καὶ εὐταξίᾳ γῆρας ἐπιδεικνύμενος· δοκιμασθεῖς, εἰ ὑπὸ πάντων οὕτως μαρτυρεῖται, καθιστάσθω ἐν εἰρήνῃ. Καὶ γὰρ Σολομῶν δωδεκαετῆς τοῦ Ἰσραὴλ ἐβασίλευσε, καὶ Ἰωσίας ἐν δικαιοσύνῃ ὀκτὼ ἐτῶν ἐβασίλευσεν, ὁμοίως δὲ καὶ Ἰωᾶς ἑπτὰ ἐτῶν ἤρξε τοῦ λαοῦ. Ὡστε εἰ καὶ νέος, ἀλλὰ πρᾶος ὑπαρχέτω 3 δειλὸς τε καὶ ἡσύχιος· ὅτι λέγει διὰ τοῦ Ἡσαΐου Κύριος ὁ Θεός Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους διαπαντός (Is. LXVI, 2); ὁμοίως καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὕτω Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν (Matth. V, 5). Ἔστω δὲ καὶ ἐλεήμων, ὅτι πάλιν 4 εἴρηται Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται (l. c. 7). Ἔστω δὲ καὶ εἰρηνοποιός, ὅτι πάλιν λέγει Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται (l. c. 9). Γινέσθω δὲ καὶ εὐσυνείδητος, πάσης κακίας καὶ πονηρίας καὶ ἀδικίας κεκαθαρισμένος, ὅτι πάλιν εἴρηται Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται (l. c. 8). *Ἔστω οὖν καὶ Cap. 2, 1 νηφάλιος, σώφρων, κόσμιος, εὐσταθής, ἀτάραχος, μὴ πάροινος, μὴ πλήκτης, ἀλλ' ἐπεικὴς, ἄμαχος, ἀφιλάργυρος· μὴ νεόφυτος, ἵνα μὴ τυφωθεῖς εἰς κρίμα ἐμπέση [καὶ παγίδα] τοῦ διαβόλου· ὅτι πᾶς ὑψῶν ἐαυτὸν ταπεινωθήσεται (Luc. XIV, 11). Τοιοῦτον δὲ δεῖ εἶναι τὸν ἐπίσκοπον· μιᾶς ἀνδρα γεγενημένον γυναικὸς μονογάμου, καλῶς τοῦ ἰδίου οἴκου προεστῶτα. Οὕτω γὰρ 2 δοκιμαζέσθω, ὅπουτ' αὐτὴν χειροτονίαν λαμβάνων καθίσταται ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἐπισκοπῆς· εἰ ἔστι σεμνὸς, πιστὸς καὶ κόσμιος· εἰ γυναῖκα σεμνὴν καὶ πιστὴν ἔχοι ἢ ἔσχηκεν· εἰ τέκνα θεοσεβῶς ἀναθρέψας καὶ ἐν νοουθεσίᾳ Κυρίου παιδεύσας προήγαγεν· εἰ

ἐκεῖ auctore Clerico recepi cum Vindd. Bov. — ὑπὸ πάντων οὕτως cum Vindd.; vulgo ὑπὸ τῶν τοιούτων, quod et parum idoneum et litterarum forma satis simile est nostrae lectioni.

3. ταπεινὸν: Vindd. πραῦν. — διαπαντός: Vindd. Turr. om., ut LXX. — οἱ πραεῖς: Cot. om. οἱ.

4. δὲ primum: Vindd. οὖν. — Ἔστω δὲ καὶ εἰρηνοποιός usque ad κληθήσονται recepi cum Vindd. Turr. — τὸν Θεόν: Cot. om. τὸν.

Cap. 2. Tit. οἶον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικούς. Cf. 1 Tim. III.

1. [καὶ παγίδα]: Vindd. om., sed quum 1 Tim. III, 6 non legatur (e versu 7 additum esse videtur), dubito, num sit abjiciendum. — ὑψῶν cum Vindd.; vulgo ὁ ὑψῶν ut Luc. XIV, 11. — μονογάμου: Vindd. μονόγαμον, ut ad maritum referatur (cf. VI, 17, 3 can. 18).

2. ὅπουτ' αὐτὴν: fortasse legendum est ὅπουταν τὴν.

οἱ κατ' οἶκον αὐτοῦ, εὐλαβούμενοι καὶ ἐντρεπόμενοι αὐτὸν, ὑπήκοοι πάντες εἰσὶν αὐτῷ. Εἰ γὰρ οἱ κατὰ σάρκα ἴδιοι αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν στασιάζουσι καὶ ἀπειθοῦσι, πῶς οἱ ἔξω τῆς οἰκίας

Cap. 3, 1 αὐτοῦ, ἴδιοι γενόμενοι, αὐτῷ ὑποταγήσονται; * Δοκιμαζέσθω οὖν, εἰ ἄμωμός ἐστι περὶ βιωτικὰς χρείας· γέγραπται γὰρ Μωμοσκοπεῖσθε τὸν μέλλοντα εἰς ἱερωσύνην προχειρίζεσθαι (cf. Lev. XXI, 17).

2 Ὑπαρχέτω οὖν καὶ ἀόργητος, ὅτι λέγει ἡ σοφία Ὁργὴ καὶ φρονίμους ἀπόλλυσιν (Prov. XV, 1 graece). Ἔστω δὲ εὐσπλαγχνος, ἀβάνασος, ἀγαπητικός· ὅτι λέγει Κύριος Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους (Joa. XIII, 35). Ἔστω καὶ εὐμετάδοτος, φιλόκληρος, φιλόξενος, ὑπηρετικός, εὐδιάκονος, εὐσχυλτος, ἀνεπαίσχυντος, εἰδὼς τὸν μᾶλλον

Cap. 4, 1 ὄντα ἄξιον ὑπολήψεως. * Εἰ γὰρ χήρα τις ὑπάρχουσα ἢ δυνάμην ἐπαρεῖν ἐν τῷ βίῳ τὰ χρηστήρια, ἕτερα δὲ οὐ χήρα, ἀλλ' ἐνδεὴς ὑπάρχει διὰ νόσον ἢ τεκνοτροφίαν ἢ δι' ἀσθένειαν χειρῶν·

2 ἐπὶ ταύτην μᾶλλον ἐκτεινάτω τὴν χεῖρα. Εἰ δὲ τις ὡς καταφαγᾶς ἢ μέθυσος ἢ ἀργὸς ἐν τοῖς βιωτικοῖς θλίβεται, οὐκ ἔστιν ἄξιος ἐπικουρίας, οὔτε μὴν ἐκκλησίας Θεοῦ. Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ περὶ τούτων φάσκουσα ὅτι Κρύψας ὀκνηρὸς τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὑπὸ τὸν κόλπον οὐ δυνήσεται ἀπενεργεῖν αὐτὴν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ (Prov. XIX, 24 hebr.)· καὶ πάλιν Ὁ ἀργὸς περιέλαβε τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ ἔφαγε τὰς σάρκας αὐτοῦ (cf. Eccl. IV, 5)· πᾶς γὰρ μέθυσος καὶ πορνολόπος πτωχεύσει, καὶ ἐνδύσεται διερῶγόντα [καὶ ῥακώδη] πᾶς ὑπνώδης (Prov. XXIII, 21)· καὶ ἐν ἄλλοις Ἐὰν δὲ εἰς τὰς φιάλας καὶ τὰ ποτήρια δῶς τοὺς ὀφθαλμούς σου, ὕστερον περιπατήσεις γυμνότερος ὑπέρου (l. c. 31 graece). Ὡς ἀληθῶς γὰρ μήτηρ ἐστὶν ἡ ἀργία τοῦ λιμοῦ.

Cap. 5, 1 * Ἔστω δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἀπροσωπόληπτος, μήτε πλούσιον ἐντρεπόμενος ἢ κολακεύων παρὰ τὸ προσῆκον, μήτε πένητα παρορῶν ἢ καταδυναστεύων. Οὐ λήψη γὰρ, φησὶν ὁ Θεὸς τῷ Μωσεῖ, πρόσωπον πλουσίου (cf. Lev. XIX, 15), καὶ πένητα οὐκ ἐλεήσεις ἐν κρίσει (Exod. XXIII, 3)· ὅτι τοῦ Κυρίου ἡ κρίσις

Cap. 3. Tit. τίνα χρὴ δοκιμάζεσθαι τὸν ἐπίσκοπον προχειριζόμενον.

1. περὶ βιωτικὰς χρείας: Vind. παρὰ τὰς β. χρ.; M. περὶ τὰς β. χρ.

Cap. 4. Tit. ὅτι οὐκ ἐκάστη χήρα δεῖ μεταδιδόναι, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ τὴν ὑπανδρὸν προκρίνειν· καὶ ὅτι καταφαγᾶ (Col. καταφαγῆ), μεθύσῃ, ἀργῶ οὐ μεταδιδόναι χρὴ.

2. τις: Vind. om. — καταφαγᾶς: Col. καταφαγῆς. — διερῶγόντα: Vind. διερῶγγμένα, ut LXX. — [καὶ ῥακώδη]: Vind. om. (LXX habent).

Cap. 5. Tit. ὅτι χρὴ ἀπροσωπόληπτον εἶναι τὸν ἐπίσκοπον ἐν τῷ κρίνειν, καὶ τὸ ἦθος μέτριον καὶ τὴν δίκαιαν συνεσταλμένον.

(Deut. I, 17)· καὶ πάλιν Δικαίως διώξεις τὸ δίκαιον (Deut. XVI, 20). Τροφῆ καὶ ποτῶ λυσιτελῆς καὶ αὐτάρκης ἵπαρχέτω ὁ ἐπί- 2 σκοπος, ἵνα δυνήθῃ νήφειν πρὸς τὸ νοουθετεῖν τοὺς ἀπαιδεύ- τους· ἔστω δὲ μὴ δάπανος, μὴ τροφητῆς, μὴ ἰδύβιος, μὴ χρη- στοφάγος. Ἔστω δὲ ἀνεξιτάκτος, μακρόθυμος ἐν ταῖς νοουθεσίαις, 3 πολυδίδακτος, μελετῶν καὶ σπουδάζων ἐν ταῖς κυριακαῖς βίβλοις, πολὺς ἐν ἀναγνώσμασιν, ἵνα τὰς γραφὰς ἐπιμελῶς ἐρμηνεύῃ· ὁμοστοίχως τοῖς προφήταις καὶ τῇ νόμῳ τὸ εὐαγγέλιον, ὁμοίως τῷ εὐαγγελίῳ στοιχεῖτωσαν αἱ ἐκ νόμου καὶ προφητῶν ἐρμη- νεῖαι. Λέγει γὰρ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι αὐταὶ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· καὶ πάλιν Περὶ γὰρ 4 ἐμοῦ Μωσῆς ἔγραψεν (cf. Joa. V, 39. 46). Πρὸ πάντων δὲ 4 διαστολεὺς ἀγαθὸς γινέσθω, νόμον καὶ δευτέρωσιν διαιρῶν, καὶ δεικνύων τί ἐστι νόμος πιστῶν καὶ τί δεσμὰ ἀπίστων, ἵνα μὴ τις ὑποπέσῃ τοῖς δεσμοῖς. Ἐπιμελοῦ οὖν τοῦ λόγου, ἐπίσκοπε, 5 ἵνα ἢ δυνατόν σοι πάντα κατὰ λέξιν ἐρμηνεύειν, καὶ ἐν πολλῇ διδαχῇ πλουσίως τρέφῃς καὶ φωτίζῃς τὸν λαόν σου τὸν φω- τισμὸν τοῦ νόμου. Φωτίσατε γὰρ, φησὶν ὁ Θεός, ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως, ὡς ἔτι καιρὸς (Os. X, 12). *Ἔστω δὲ ὁ ἐπίσκοπος Cap. 6, 1 μὴ αἰσχροκερδῆς, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἔθνῶν, βλαπτόμενος μᾶλλον ἢ βλάπτων· μὴ πλεονέκτης, μὴ ἄρπαξ, μὴ ἀποστερητῆς, μὴ φιλοπλούσιος, μὴμισόπτωχος, μὴ κατάλαλος, μὴ ψευδο- μάρτυς, μὴ θυμώδης, μὴ φιλόμαχος, μὴ ταῖς τοῦ βίου πραγμα- τεῖαις συμπεπλεγμένος, μὴ ἐγγυώμενός τινα ἢ συνηγορῶν δίκαις χρηματικαῖς, μὴ φίλαρχος, μὴ δίγνωμος, μὴ δίγλωσσος, μὴ πρὸς διαβολὴν ἢ καταλαλιὰν φιλήκοος, μὴ ὑποκριτῆς, μὴ ταῖς ἑορταῖς τῶν ἔθνῶν ἐπορευόμενος, ἀπάταις κεναῖς μὴ χρώμενος, μηδὲ ἐπιθυμητικὸς μηδὲ φιλάργυρος· ὅτι πάντα τὰ τοιαῦτα ἐχθρὰ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει καὶ δαιμόνων φίλα. Ταῦτα δὲ πάντα 2 ὁ ἐπίσκοπος καὶ τοῖς λαϊκοῖς διαβεβαιούμενος παραγγελλέτω,

2. τροφῆ καὶ ποτῶ cum Cot. Bov. Turr.; Cot. in mg. et M. τροφή καὶ ποτός. — ὁ ἐπίσκοπος cum Cot. Turr.; Cot. in mg. σοι ὡ ἐπίσκοπε; M. τῷ ἐπισκόπῳ. — δυνήθῃ: Cot. in mg. δυνήθῃς.

3. πολυδίδακτος: Vind. πολυδιδά- κτικὸς. — τὸ εὐαγγέλιον: vulgo add. ἐρμηνεύων, quod cum Vind Turr. omisi. Quae leguntur ab ὁμοστοίχως usque ad ἐρμηνεῖαι, suspicionem interpolationis movent. — στοιχεῖτωσαν: M. στοιχεῖ- σθωσαν. — Ἰησοῦς: interpretes non vertunt.

5. ἐρμηνεύειν: Vind. ἐρμηνεύσης; Bov. „ut, quatenus fieri potest, omnia ad verbum interpreteris“. Legit igitur ἵνα, ἢ δυνατόν σοι, π. κ. λ. ἐρμηνεύ- σης, quae erunt etiam in codice Vind.

Cap. 6. Tit. περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν ἐπίσκοπον αἰσχροκερδῆ, μήτε δὲ ἐγγυ- ᾶσθαι ἢ συνηγορεῖν.

1. μὴ φιλοπλούσιος μὴμισόπτωχος: Turr. om. — μὴ ταῖς ἐ. τῶν ἐ. ἐπο- ρευόμενος: Turr. „ne in agitandos dies festos gentilium aliquid conferat“; Bov. „ad festa gentium ne accedat“. — κεναῖς: Vind. καιναῖς.

ἐνάγων αὐτοὺς μιμητὰς γίνεσθαι τοῦ ἑαυτοῦ τρόπου. Ἐύλαβεῖς
 3 γὰρ, φησί, ποιήσατε τοὺς νόμους Ἰσραὴλ (Lev. XV, 31). Ἔστω δὲ
 σοφὸς, ταπεινόφρων, νοσητετικὸς ἐν ταῖς κυριακαῖς παιδείαις,
 καλογνώμων, ἀποτεταγμένος πᾶσι τοῖς ἐν τῷ βίῳ πονηροῖς
 ἐπιτηδεύμασι καὶ πάσαις ἐθνικαῖς ἐπιθυμίαις. Ἔστω εὐπρόσ-
 τακτος, ὁξὺς πρὸς τὸ γινῶναι τοὺς φάλους καὶ φυλάσσεσθαι
 ἀπ' αὐτῶν, φίλος δὲ ὢν πάντων, δίκαιος, κριτικὸς, καὶ ὅσα
 καλὰ ἐν ἀνθρώποις ἔστιν ἢ ὑπάρχει, ταῦτα ὁ ἐπίσκοπος ἐν
 4 ἑαυτῷ κεκτήσθω. Ὅτι ἀνεπίληπτος ἀδικίας ὢν ποιμὴν τοὺς
 ἰδίους αὐτοῦ μαθητὰς ἀναγκάσει καὶ διὰ τῆς διαστροφῆς αὐτοῦ,
 προτρέψασθαι τῶν ἰδίων αὐτοῦ ποιημάτων μιμητὰς ἀξιους
 γεννηθῆναι· ὡς λέγει πού καὶ ὁ προφήτης Καὶ ἔσται καθὼς ὁ
 ἱερεὺς, οὕτω καὶ ὁ λαός (Os. IV, 9). Καὶ γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν
 καὶ διδάσκαλος Ἰησοῦς Χριστὸς τοῦ Θεοῦ ἤρξατο πρῶτον ποιεῖν
 καὶ τότε διδάσκειν· ὡς πού λέγει ὁ Λουκᾶς Ὡς ἤρξατο ὁ Ἰη-
 σοῦς ποιεῖν καὶ διδάσκειν (Act. I, 1)· διό φησιν Ὅς δ' ἂν
 ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ
 Θεοῦ (Matth. V, 19).

5 Σκοποὺς γὰρ εἶναι δεῖ ὑμᾶς τῷ λαῷ τοὺς ἐπισκόπους, ὅτι
 καὶ ὑμεῖς σκοπὸν ἔχετε τὸν Χριστόν. Καὶ ὑμεῖς οὖν γίνεσθε
 σκοποὶ ἀγαθοὶ τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ὅτι λέγει Κύριος διὰ τοῦ
 Ἰεζεκιήλ πρὸς ἕκαστον ὑμῶν φάσκων Υἱὲ ἀνθρώπου, σκοπὸν
 δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ ἀκούσῃ ἐκ στόματός μου λόγον
 καὶ διαφυλάξεις καὶ διαγγελεῖς αὐτὸν παρ' ἐμοῦ. Ἐν τῷ λέγειν
 με τῷ ἀνόμῳ Θανάτῳ ἀποθανῆ, καὶ οὐκ ἐλάλησας τοῦ διαστεῖ-
 λαι ἄνομον ἐκ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ, ὁ ἄνομος ἐκεῖνος ἐν τῇ ἀνο-
 μίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς σου
 ἐκζητήσω· σὺ δὲ ἐὰν διαστελλῇ τῷ ἀνόμῳ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ
 ἀποστρέψαι ἀπ' αὐτῆς, καὶ μὴ ἀποστρέψῃ, αὐτὸς ἐν τῇ ἀνομίᾳ
 6 αὐτοῦ ἀποθανεῖται, καὶ σὺ τὴν ψυχὴν σου ἐρρύσω (Ez. XXXIII,
 6 7—9). Ὡσαύτως καὶ μάχαιρα πολέμου ἐὰν ᾖ ἐρχομένη, καὶ
 στήσῃ ὁ λαὸς σκοπὸν εἰς προφυλακὴν, καὶ ἰδὼν αὐτὴν ἐρχο-
 μένην μὴ προμηνύσῃ, καὶ λάβῃ ψυχὴν, ἢ μὲν ψυχὴ τῇ ἁμαρτίᾳ
 αὐτῆς ἐλήφθῃ, τὸ δὲ αἷμα ἐκ χειρὸς τοῦ σκοποῦ ἐκζητηθήσεται,

3. εὐπρόστακτος: Cot. in mg. εὐ-
 πρόστοχος (Turr. „attentus“), quod non
 displicet. — δίκαιος κριτικὸς: Vind.
 δικαιοκριτικὸς, recte fortassis. — ἔστιν
 ἢ ὑπάρχει: Cot. in mg. „Varia lectio:
 alterutrum vacat“; Turr. non vertit nisi
 „sunt“ (cf. III, 5, 1).

4. ὁ προφήτης: Vind. add. Ὅση. —

καὶ γὰρ: Vind. καθὼς γὰρ. — Χρι-
 στὸς cum Vindd.; vulgo add. ὁ υἱός. —
 ὡς πού usque ad διδάσκειν: Vind. om.;
 Turr. non vertit Ὡς usque ad διδάσκειν.
 — τοῦ Θεοῦ: Turr. „coelorum“, ut in
 evangelio est.

6. ὡσαύτως καὶ c. Vind.; vulgo ὡς-
 αὐτως δὲ. — τῇ κεραινῇ: M. om.

ὅτι οὐκ ἐσήμανε τῇ σάλπιγγι (cf. 1. c. 2. 6)· ἐὰν δὲ σημάνῃ τῇ κερατίνῃ, καὶ μὴ φυλάξῃται ὁ ἀκούσας, καὶ ἔλθῃ ἢ μάχαιρα καὶ λάβῃ αὐτόν, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν ἔσται, ὅτι οὐκ ἐφυλάξατο ἀκούσας τῆς κερατίνης, ὁ δὲ φυλαξάμενος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐρρύσατο, καὶ ὁ σκοπὸς, ὅτι ἐσήμανε, ζωὴ ζήσεται (cf. 1. c. 3—5). Μάχαιρα μὲν ἔστιν ἡ κρίσις, σάλπιγξ τὸ ἱερὸν εὐ- 7 ἀγγέλιον, σκοπὸς δὲ ὁ κατασταθεὶς τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπος, ὃν δεῖ κηρύσσοντα διαμαρτύρασθαι καὶ διαβεβαιουῖσθαι περὶ τῆς κρίσεως. Ἐὰν μὴ διαγγείλητε καὶ διαμαρτύρησθε τῷ λαῷ, εἰς ὑμᾶς ἡ ἁμαρτία τῶν ἀγνοούντων εὐρεθήσεται· διὸ τοὺς ἀναστρεφόμενους ἐν ἀπαιδευσίᾳ ρουθετεῖτε καὶ ἐλέγγετε μετὰ παρόρησίας, τοὺς ἀγνοοῦντας διδάσκετε, τοὺς ἐπισταμένους στηρίζετε, τοὺς πεπλανημένους ἐπιστρέφετε. Τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν 8 λέγοντες, ἀδελφοί, οὐχ ἁμαρτησόμεθα· ἐκ γὰρ τοῦ πολλάκις ἀκούειν εἰκὸς τινὰς δυσωπηθέντας κἂν ἅπαξ τι τῶν καλῶν ποιῆσαι καὶ τῶν πονηρῶν παραιτήσασθαι. Λέγει γὰρ διὰ προφῆτου ὁ Θεὸς Διαμαρτύρει αὐτοῖς ταῦτα, ἴσως ἀκούσονται σου τῆς φωνῆς (cf. Hier. XXVI, 2. 3)· καὶ πάλιν Ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ἐὰν ἄρα ἐνδῶσι (Ez. III, 11)· καὶ ὁ Μωσῆς φησι τῷ λαῷ [Ἐὰν ἀκοῇ ἀκούσης Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ ποιήσης τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ (cf. Exod. XV, 26)· καὶ πάλιν] Ἄκουε, Ἰσραήλ, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστι (Deut. VI, 4)· καὶ ὁ Κύριος ἐν τῇ εὐαγγελίᾳ πολλάκις μνημονεύεται λέγων Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω· καὶ ὁ σοφὸς Σολομών φησιν Ἄκουε, νιέ, παιδείαν πατρός σου, καὶ μὴ ἀπόσῃ θεομὸς μητρὸς σου (Prov. I, 8). Καὶ μέχρι σήμερον οὐκ ἤκουσαν· καὶ 9 δοκοῦντες γὰρ ἀκηροῦναι παρήκουσαν, καταλείψαντες τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰς ὀλεθρίους καὶ δεινὰς αἰρέσεις κατασυρέντες, περὶ ὧν αὐτὸς ἐροῦμεν.

Γνωστὸν δὲ ἔστω ὑμῖν, ἀγαπητοί, ὅτι οἱ βαπτισθέντες εἰς **Cap. 7.** τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, οὐκέτι ὀφείλουσιν ἁμαρτάνειν οἱ τοιοῦτοι. Ὡς γὰρ οἱ ἀποθανόντες ἀνενέργητοι πρὸς ἁμαρτίαν ὑπάρχουσιν, οὕτω καὶ οἱ συναποθανόντες τῷ Χριστῷ ἄπρακτοι πρὸς ἁμαρτίαν. Οὐ πιστευόμεν οὖν, ἀδελφοί, λουσά-

7. σάλπιγξ c. Vindd., auctore Clerico; vulgo add. δέ. — καὶ διαβεβαιουῖσθαι: Vind. om. — ἀπαιδευσίᾳ: Vind. add. αὐτῶν.

8. διὰ πρ. ὁ Θεός: Bov. „per pr. Dominus“. — ἐὰν ἄρα ἐνδῶσι: M. om. — [Ἐὰν ἀκοῇ ἀκ. usque ad καὶ πάλιν]: Vindd. om.

9. καὶ δοκοῦντες γὰρ: Vind. οἱ δοκοῦντες δέ.

Cap. 7. Tit. οἷον χρῆ εἶναι τὸν μεμνημένον.

εἰς τὸν θάνατον: Turr. „in nomine“ (εἰς τὸ ὄνομα).

μενόν τινα τὸ τῆς ζωῆς λουτρὸν ἔτι πράσσειν τὰ τῶν ἀνόμων ἀσελήγηματα· ὁ δὲ ἁμαρτήσας μετὰ τὸ βάπτισμα, οὗτος, ἐὰν μὴ μεταγνῶ καὶ παύσῃται τοῦ πλημμελεῖν, εἰς γέενναν κατακρι-

Cap. 8, 1 θήσεται. * Εἰ δὲ τις ὑπὸ ἀπίστων συκοφαντηθῆ διὰ τὸ μηκέτι αὐτοῖς συνασελγαίνειν, γινωσκέτω ὅτι μακάριος ὁ τοιοῦτος ὑπάρχει Θεῷ· καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς ἢ διώξωσιν ἢ εἴπωσι καθ' ὑμῶν πᾶν πονηρὸν ῥῆμα, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ· χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς (Matth. V, 11. 12). Εἰ οὖν τις βλασφημηθεῖ ἐπὶ ψεύσματι, μακάριος ὁ τοιοῦτος· λέγει γὰρ ἡ γραφή Ἄνηρ ἀδόκιμος ἀπειραστος παρὰ Θεῷ. Εἰ δὲ τις ἐλεγχθῆ πράξας τι ἄνομον, ὁ τοιοῦτος οὐ μόνον ἑαυτὸν ἔβλαψεν, ἀλλὰ καὶ βλασφημίαν προσέτριψε τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας σώματι καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ὡς μὴ ποιούντων ἐκεῖνα, ἃ λέγομεν εἶναι καλά· καὶ ὀνειδισθησόμεθα καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου Ὅτι λέγουσι καὶ οὐ ποιοῦσιν (Matth. XXIII, 3). Ὅθεν τοὺς τοιοῦτους ἐλεγχθέντας ἀληθῶς παραιτήσεται μετὰ παρρησίας ὁ ἐπίσκοπος, εἰ μὴ μεταβάλλονται τὸν

Cap. 9, 1 τρόπον. * Οὐ γὰρ μόνον ἀπρόσκοπον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, ἀλλὰ καὶ ἀπροσωπώληπτον, ἐν χρηστότητι σωφρονίζοντα τοὺς ἁμαρτάνοντας. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς οὐκ εὐσυνείδητος ὑπάρχων, προσωπολήπτης γενόμενος διὰ τινα αἰσχροκερδῆ δωροληψίαν φείσεται τοῦ ἀνόμως ἁμαρτόντος, ἕσας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μένειν αὐτὸν, παρακούσας τῆς θείας καὶ κυριακῆς φωνῆς τῆς λεγούσης 2 Δικαίως διώξεις τὸ δίκαιον (Deut. XVI, 20)· οὐ λήψη πρόσωπον ἐν κρίσει (Deut. I, 17)· οὐ δικαιώσεις τὸν ἀσεβῆ· οὐ λήψη δῶρα ἐπὶ ψυχῇ, τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν καὶ λυμáίνεται ῥήματα δικαίων (Exod. XXIII, 7. 8). Καὶ ἐν ἄλλοις φησὶν Ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν (Deut. XVII, 7)·

Cap. 8. Tit. περὶ συκοφαντουμένου ἤτοι ἐλεγχομένου. (Turr. non legit, nisi priores duas voces.)

1. ὑπάρχει Θεῷ: Vind. ὁ παρὰ Θεῷ (Bon. „apud Deum censetur“). — Ἄνηρ ἀδ. ἀπ. παρὰ Θεῷ: extra Scripturam haec quaerenda erunt; nam Jac. I, 12; Hebr. XII, 8 in mente fuisse Nostro, veri non est simile, quum satis abhorreant illi loci a nostro et nusquam in his libris istae citentur epistolae.

2. ὑπὸ τοῦ Κυρίου aut male additum esse videtur, aut legendum τῷ τοῦ K.; neque enim nos (i. e. τὸ κοινὸν τῆς ἐκκλησίας σῶμα) a Domino, sed Domini

verbis ab infidelibus ita increpamur ob res male a falsis fratribus gestas.

Cap. 9. Tit. ὅτι ἀδωροδόχτον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον (Vindd. om. hunc titulum).

1. εἰ δὲ καὶ κτλ.: apodosis latet in παρακούσας (sed Turr. legisse videtur ὑπάρχει pro ὑπάρχων). — τῆς λεγούσης: Vind. om. τῆς.

2. τὸν ἀσεβῆ: Vindd. add. ἕνεκεν δῶρων, ut est apud LXX. editos Exod. XXIII, 7 (in Cod. Oxon. LXX. om.). — τὰ γὰρ δῶρα: M. om. γὰρ. — συνεδρίου: Vindd. ἐκ συνεδρίου, ut LXX.

καὶ ὁ Σολομὼν λέγει ἐν παροιμίαις Ἐξβαλε λοιμὸν συνεδρίου, καὶ συνεξελεύσεται αὐτῷ νεῖκος (Prov. XXII, 10). *Ὁ δὲ μὴ Cap. 10, 1
 προσέχων τούτοις ἀκρίτως φείσεται ἐπὶ τῷ ὀφείλοντι τιμω-
 ρίαν, ὡς ὁ Σαουλ ἐπὶ τῷ Ἀγάγ καὶ ὁ Ἡλεὶ ἐπὶ τοῖς υἱοῖς οὐκ
 εἰδόσι τὸν Κύριον, ὅτι τοιοῦτος ἐβεβήλωσε καὶ τὴν οἰκειάν ἀξίαν
 καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν τὴν κατὰ τὴν παροιμίαν αὐτοῦ.
 Ἄδικος οὖν οὗτος καὶ Θεῷ καὶ ὁσίοις ἀνθρώποις, ὡς αἴτιος σκαν-
 δάλου πολλοῖς νεοφωτίστοις καὶ κατηγουμένοις γενόμενος, ἔτι
 δὲ νέοις καὶ νέαις τῇ ἡλικίᾳ· ὃν τὸ οὐαὶ περιμένει καὶ ὄνικὸς
 μύλος ἐν τῷ τραχήλῳ καὶ ὁ βυθὸς, ἐν ᾧ ὑπόδικος ὑπάρχει
 (Matth. XVIII). Διὰ γὰρ τὴν τῆς ἀκρισίας ἀνομίαν, βλέποντες
 τὸν τοιοῦτον αὐτῶν ἄρχοντα, ἐν ἑαυτοῖς διακριθήσονται, καὶ
 χρυσάμενοι τῇ αὐτῇ νόσῳ συναπολέσθαι αὐτῷ ἀναγκασθήσονται,
 ὡς τῷ Ἱεροβοὰμ ὁ λαὸς καὶ τῷ Κορὲ οἱ συναράμενοι αὐτῷ.
 Εἰ δὲ βλέποι ὁ ἁμαρτῶν τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς διακόνους 2
 ἀθώους ἐγκλήματος καὶ τὸ ποιμνιον καθαρὸν ὑπάρχον, πρῶτον
 μὲν οὐ τολμήσει [καταφρονήσας] εἰς ἐκκλησίαν Θεοῦ εἰσελθεῖν,
 πλησσομένος τῇ συνειδήσει αὐτοῦ· εἰ δὲ [καὶ] παρ' οὐδὲν ἡγη-
 σάμενος εἰσελθεῖ, ἢ παραχρῆμα ἐλεγχθήσεται, ὡς Ὁζᾶ ἐπὶ τῆς
 κιβωτοῦ ἀψάμενος ὥστε ἐδράσαι, καὶ ὡς Ἀχαρ ἐπὶ τῇ κλοπῇ
 τοῦ ἀναθέματος, καὶ ὡς Γιεζεῖ ἐπὶ τοῖς τοῦ Νεεμᾶν χρήμασι,
 καὶ παραντίχα τιμωρηθήσεται· ἢ νουθετούμενος ὑπὸ τοῦ ποι-
 μένος εἰς μετάνοιαν ὑπαχθήσεται. Περιβλεψάμενος γὰρ τοὺς 3
 κατ' ἓνα καὶ ἐν οὐδενὶ μῶμον εὐρίσκων οὔτε παρὰ ἐπισκόπῳ
 οὔτε μὴν παρὰ τῷ ὑπ' αὐτὸν τεταγμένῳ λαῷ, αἰσχυνθεὶς μετὰ
 αἰδοῦς καὶ πολλῶν δακρύων ἐξελεύσεται εἰρηνικῶς κατανενυγμέ-
 νος, καὶ μενεῖ κεκαθαρισμένον τὸ ποιμνιον· προσκλαύσει τε τῷ
 Θεῷ καὶ μετανοήσει ἐφ' οἷς ἤμαρτε, καὶ ἔξει ἐλπίδα· καὶ τὸ
 ποιμνιον ὅλον, θεασάμενον ἐκείνου τὰ δάκρυα, νουθεσίαν ἔξει
 ὅτι ἁμαρτῶν διὰ μετάνοιαν οὐκ ἀπόλλυται.

Διὰ τοῦτο οὖν, ἐπίσκοπε, σπουδάζε καθαρὸς εἶναι τοῖς Cap. 11.
 ἔργοις, γνωρίζων τὸν τόπον σου καὶ τὴν ἀξίαν, ὡς Θεοῦ τύπον
 ἔχων ἐν ἀνθρώποις τῷ πάντων ἄρχειν ἀνθρώπων, ἱερέων, βα-

Cap. 10. Tit. ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ἀκρί-
 τως φειδόμενος τοῦ ἡμαρτηκότος
 ἐπαίτιος γίνεται (Vindd. om. hunc ti-
 tulum).

1. ἐπὶ τοῖς υἱοῖς: Cot. om. ἐπὶ. —
 τοιοῦτος cum Vindd. Bov. Turr.; vulgo
 οὗτος. — νεοφωτίστοις: Vind. νεο-
 φύτοις. — ὄνικος: legendum ὁ ὄνικος.

2. [καταφρονήσας]: Vindd. om. —

τῇ συνειδήσει: Vind. τὴν συνείδησιν.
 — [καὶ]: cum Vindd. recepi. — Ὁζᾶ:
 Bov. „Ozar“. — καὶ παραντίχα: Vind.
 καὶ ἢ π.

Cap. 11. Tit. ὅπως χρῆ τὸν ἐπί-
 σκοπον κρίνειν τοὺς ἁμαρτάνοντας.
 ἐπίσκοπε: Vind. ὦ ἐ. — τὸν τόπον
 c. Bov. Turr. (etiam Cot. vertit „locum“);
 vulgo τὸν τρόπον. — ἀνθρώπων: Bov.

σιλέων, ἀρχόντων, πατέρων, υἱῶν, διδασκάλων, καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν ὑπηκόων· καὶ οὕτως ἐν ἐκκλησίᾳ καθέξου τὸν λόγον ποιούμενος, ὡς ἐξουσίαν ἔχων κρίνειν τοὺς ἡμαρτηκότας· ὅτι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις εἴρηται Ὁ ἐὰν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένον ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὃ ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται

Cap. 12. 1 λελυμένον ἐν τῷ οὐρανῷ (Matth. XVIII, 18). * Κρῖνε οὖν, ᾧ

ἐπίσκοπε, μετὰ ἐξουσίας ὡς ὁ Θεός, ἀλλὰ τοὺς μετανοοῦντας προσλαμβάνου· ὁ γὰρ Θεὸς Θεὸς ἔστιν ἐλέους. Ἐπίπλησσε τοῖς ἁμαρτάνουσι, νοθεύει τοὺς μὴ ἐπιστρέφοντας, παρακάλει τοὺς ἐστῶτας ἐμμένειν τοῖς καλοῖς, τοὺς μετανοοῦντας προσδέχου· ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς μετὰ ὄρκου ἐπηγγείλατο ἄφρουν πα-

2 ρασχεῖν τοῖς μετανοοῦσιν ἐφ' οἷς ἡμαρτον. Λέγει γὰρ διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ Εἰπόν πρὸς αὐτοὺς Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος, εἰ θελήσω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ ἀποστρέψαι τὸν ἀσεβῆ ἐκ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς καὶ ζῆν. Ἐπιστρέφ-

3 θνήσκειται οἶκος Ἰσραὴλ (Ez. XXXIII, 11); Ἐνταῦθα [ὁ λόγος] εὐέλπιδας ἐποίησε τοὺς ἡμαρτηκότας ὅτι, ἐὰν μετανοήσωσιν, ἐλπίδα σωτηρίας ἔξουσι· μὴ ποτε ὡς ἀπηληγηκότες ἑαυτοὺς ἐνδῶσι ταῖς παρανομίαις, ἀλλ' ἔχοντες ἐλπίδα σωτηρίας ἐπιστραφέντες προσκλαύσωσι Θεῷ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ μετανοήσωσιν ἐκ καρδίας ἐξευμενισάμενοι αὐτὸν, καὶ λήψονται παρ'

Cap. 13. 1 αὐτοῦ τὴν ἀμνηστίαν ὡς παρὰ πατρὸς ἀγαθοῦ. * Τοὺς μέντοι

ἀναμαρτήτους τοιούτους μένειν χρῆ καὶ μὴ χρεῖαν ἔχειν τῆς πείρας τῶν ἁμαρτιῶν, ὅπως μὴ δέωνται ὀδύνης, λύπης καὶ κλαυθμῶν ἀφρέσεως. Τί γὰρ οἶδας, ἄνθρωπε, ἁμαρτήσας εἰ ἡμέρας ζῆσεις ἐν τῷδε τῷ βίῳ, ἵνα καὶ μετανοήσης; ὅτι ἄδηλος ἢ ἔξοδός σου ἐκ τοῦ βίου ὑπάρχει, καὶ ἐν ἁμαρτίᾳ τελευτήσαντι μετάνοια οὐκ ἔσται· ὡς λέγει διὰ τοῦ Δαβὶδ Ἐν δὲ τῷ ἔδῃ τίς

2 ἔξομολογήσεται σοι (Ps. VI, 6); Δεῖ οὖν ἔτοιμον εἶναι ἐν ἀγα-

„dominis“. — ἐξουσίαν ἔχων: M. ἔ. ἔχειν. — δῆσητε pro vulgato δείσητε (cf. VIII, 7, 1) scripsimus, ut Cot. jusserrat.

Cap. 12. Tit. διδασκαλία ὅπως χρῆ προσφέρεισθαι τοῖς μετανοοῦσιν („et hujus rei exempla varia“ Bov.).

1. προσλαμβάνου usque ad μετανοοῦντας: Vind. om., scribae oculis, ut videtur, a priore μετανοοῦντας ad alterum delapsis.

2. Ἀδωναὶ Κύριος (ita LXX cod. Alex.): Vind. Κύριος ὁ Θεός (κς ὁ θς); Paris. 2431 (qui fragmentum Constitu-

tionum nostrarum exhibet) Bov. Κύριος Ἀδωναὶ. — ἀλλ' ἢ: Vind. ἀλλ'. — ἀποθνήσκειται: Vind. Bov. ἀποθνήσκετε, ut etiam LXX recte vertunt; sed vulgatam lectionem Turr. interpretatur („perit“) cf. 14, 12; supra I, 10, 2.

3. [ὁ λόγος]: Vindd. om. — ἑαυτοὺς c. Vindd., suadente Clerico; vulgo αὐτοὺς. — καὶ μετανοήσωσιν ἐκ καρδίας ἐξευμ. αὐτὸν cum Vind. Bov. Turr. recepi, jubente Cot.

Cap. 13. Tit. ὅτι φεύγειν χρῆ τῶν ἁμαρτημάτων τὴν πείραν.

θοῖς, ἵνα ἄνευ λύπης τὴν ὁδὸν ἐκείνην στείλωμεθα. Διὸ καὶ παραινεῖ ὁ θεῖος λόγος Ἐτοίμαζε εἰς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα σου, καὶ παρασκευάζου εἰς τὸν ἀγρὸν (Prov. XXIV, 27 graece). ἵνα μὴ ἐπιλείψῃ ἡμῖν τι τῶν καλῶν, ὡςπερ καὶ ταῖς πέντε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ παρθένοις διὰ μωρίαν ἐπέλειπε τὸ τῆς εὐσεβείας ἔλαιον, καὶ ἀποσβέσασαι τὰς λαμπάδας τῆς θεογνωσίας ἀπεβλήθησαν τοῦ νυμφῶνος (Matth. XXV.) Διὰ τοῦτο ἀκίνδυνος μένει πᾶς ὁ φειδόμενος τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς καὶ μένων ἀναμάρτητος, ὅπως καὶ τὰς προγεγονίας ὑπ' αὐτοῦ δικαιοσύνας αὐτῷ συντηρήσῃ. Σὺ οὖν οὕτω κρῖνε ὡς Θεῷ δικάζων. Τοῦ γὰρ Κυρίου, φησὶν, ἡ κρίσις (Deut. I, 17). Πρῶτον οὖν ἀπ' ἐξουσίας τὸν ἔνοχον καταδίκάζει· ἔπειτα μετὰ ἔλεου καὶ οἰκτιρμοῦ καὶ προσλήψεως οἰκειοῦ, ὑπισχνούμενος αὐτῷ σωτηρίαν, εἰ μεταφθοίτο τοῦ τρόπου καὶ πρὸς μετάνοιαν χωρήσῃ· μεταμελόμενον δὲ στύφον προσδέχον, μεμνημένος τοῦ Κυρίου εἰπόντος ὅτι Χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι (Luc. XV, 7).

Ἐὰν δὲ τὸν μετανοοῦντα μὴ προσδέξῃ, ἐπιβούλοις αὐτὸν **Cap. 14, 1** ἔκδοτον παρέχεις, ἐπιλαθόμενος τοῦ Δαβὶδ λέγοντος Μὴ παρὰ δῶς τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἑξομολογουμένην σοι (Ps. LXXIV, 19 graece). Διὸ παρορμῶν εἰς μετάνοιαν ὁ Ἱερεμίας λέγει Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀρίσταται ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει; τί ὅτι ἀπεστράφη ὁ λαός μου ἀποστρεφὴν ἀναιδῆ καὶ κατεκρατήθησαν ἐν τῇ προαιρέσει αὐτῶν (Hier. VIII, 4. 5); Ἐπιστρέφητε, υἱοὶ ἀφροσυχότες, καὶ ἐγὼ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν (Hier. III, 22). Δέξαι οὖν τὸν μετανοοῦντα, μὴ διστάζων ὅλως, μηδὲ 2 παρεμποδιζόμενος ὑπὸ τῶν ἀνηλεῶς λεγόντων μὴ δεῖν τοιούτοις συμμολίνεσθαι μήτε λόγου κοινωνεῖν· αὐταὶ γὰρ αἱ συμβουλίαι ἀγνοοῦντων εἰσὶ Θεὸν καὶ τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν, ἀλόγων δὲ κριτῶν καὶ θηρίων ἀμειλίχτων· οὐ γὰρ γινώσκουσιν ὅτι χρὴ φυ-

2. τὴν ὁδόν: Vind. τὴν ἔξοδον, quod probatur Clerico. — ὁ θεῖος λόγος c. Vindd.; vulgo add. διὰ Σολομῶντος τοῦ σοφοῦ λέγων σοι. — ἐπιλείψῃ scripsi pro vulgato ἐπιλήψῃ. — ἀποσβέσασαι τὰς λαμπάδας τῆς θεογνωσίας: Vind. om.

3. ὡς Θεῷ δικάζων: Turc. „ut Deus“; Bov. „tanquam Deus iudicium exercens“; cf. cap. 12, 1. — ἔλεου: legendum esse videtur, ut semper in graeca Veteris Testamenti versione et in Novo Testamento, ἔλεους: ita enim Noster quoque scribere solet (verum cf. V, 7, 14).

Cap. 14. Tit. περὶ τῶν λεγόντων μὴ δέχεσθαι μετανοοῦντα, | καὶ ὅτι δίκαιος, κτλ. σύνεστιν ἁμαρτωλῷ, οὐ συναπόλλυται αὐτῷ (Bov. om.). — Vind. ὅτι χρὴ φεύγειν οὐ τὴν ἐν λόγῳ κοινωσίαν πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ τὴν ἐν ἔργῳ.

1. ἀπεστράφη cum Vind.; vulgo ἀπέστρεψεν, ut LXX.

2. ἀνηλεῶς: Vind. πονηρῶς. — συμμολύνεσθαι: Vind. συναναμίγνυσθαι. — αὐταὶ: Vind. τοιαῦται. — ἀλόγων δὲ κτλ.: Bov. „de agrestibus beluis fe-

λάσσεσθαι οὐ τὴν ἐν λόγῳ κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας,
 3 ἀλλὰ τὴν ἐν ἔργῳ. Δικαιοσύνη γὰρ δικαίου ἐπ' αὐτὸν ἔσται,
 καὶ ἀνομία ἀνόμου ἐπ' αὐτὸν ἔσται (Ez. XVIII, 20)· καὶ πάλιν
 Γῆ ἐὰν ἁμάρτη μοι τοῦ ἀδικῆσαι ἀδίκημα, καὶ ἐκτενῶ τὴν χειρὰ
 μου ἐπ' αὐτὴν καὶ συντρίψω ἐπ' αὐτῆς στήριγμα ἄρτου καὶ
 ἐξαποστελῶ εἰς αὐτὴν λιμὸν καὶ ἐξολοθρεύσω αὐτῆς ἄνθρωπον
 καὶ κτῆνος· καὶ ὧσιν οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐν μέσῳ αὐτῆς, Νῶε καὶ
 4 Ἰὼβ καὶ Δανιήλ, οὗτοι ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτῶν σώσουσι τὰς
 ψυχὰς αὐτῶν, λέγει Ἄδωναϊ Κύριος (Ez. XIV, 13. 14). Σαφέστατα
 δεδήλωκεν ἡ γραφὴ ὅτι συνὼν δίκαιος ἀδίκῳ οὐ συναπόλλυται
 μετ' αὐτοῦ. Ἐν γὰρ τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ δίκαιοι καὶ ἄδικοι
 ἀλλήλοις συναγελάζονται κοινωνίᾳ βίου, οὐ μὴν καὶ ὁσιότητος·
 καὶ τοῦτο οὐχ ἁμαρτάνουσιν οἱ Θεοφιλεῖς· μιμηταὶ γὰρ εἰσι
 τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τοῦ τὸν ἥλιον αὐτοῦ
 ἀνατέλλοντος ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχοντος αὐτοῦ τὸν
 5 ὕετον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς (Matth. V). Καὶ οὐδὲν κινδυ-
 νεύσει ὁ δίκαιος ἐκ τούτου· ἐν γὰρ τῷ σταδίῳ καὶ νικηταὶ καὶ
 νικώμενοι εἰσίν, ἐν δὲ τῷ στεφάνῳ μόνοι οἱ γενναίως ἀγωνισά-
 μενοι· οὐδεὶς δὲ στεφρανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ (2 Tim. II).
 Ἐκαστος γὰρ περὶ ἑαυτοῦ ἐξομολογήσεται, καὶ οὐ μὴ συναπολέσῃ
 ὁ Θεὸς τὸν δίκαιον μετὰ τοῦ ἀδίκου, ἐπεὶ περ παρ' αὐτῷ τὸ
 ἀναμάρτητον ἀτιμώρητον. Οὔτε γὰρ τὸν Νῶε κατέκλυσεν, οὔτε
 6 τὸν Λὼτ κατέφλεξεν, οὔτε τὴν Ραὰβ συναπόλεσεν. Εἰ δὲ βού-
 λεσθε γινῶναι καὶ τὰ ἐφ' ἡμῶν γενόμενα, Ἰούδας σὺν ἡμῖν ὢν
 ἔλαβε τὸν κληρὸν τῆς διακονίας, ὃν καὶ ἡμεῖς, καὶ Σίμων ὁ
 μάγος τὴν ἐν Κυρίῳ σφραγίδα· ἀλλ' ἐκάτερος αὐτῶν ἀναδειχθεὶς
 φραῦλος, ὁ μὲν ἤγξατο, ὁ δὲ παρὰ φύσιν ἰπτάμενος συνετρίβη.
 Καὶ ἐν τῇ κιβωτῇ Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὑπῆρχον, ἀλλὰ πο-
 νηρὸς ὁ Χάμ εὐρεθεὶς μόνος εἰς τῶν υἱῶν ἐδέξατο τιμωρίαν.
 7 Εἰ δὲ καὶ πατέρες ὑπὲρ παιδῶν οὐ τιμωροῦνται οὔτε υἱοὶ ὑπὲρ

risque indomitis“. — λόγῳ: Vind. λό-
 γοις.

3. ἐπ' αὐτῆς: Vindd. om. ἐπ', ut LXX
 (Alex. ἀπ' αὐτῆς). — οἱ τρεῖς ἄνδρες:
 Vind. om. οἱ. — οὗτοι: Vind. om. —
 Ἄδωναϊ Κ.: Bov. „Dominus Adonai“.

4. Vind. praelegit ἐνταῦθα.

5. ἐξομολογήσεται: Anast. (quaest.
 33) ἀπολογήσεται.

6. Hinc Bov. incipit cap. 15, cum hac
 summa: „quod nemo pro alio punitur,
 sed unusquisque pro se rationem red-
 dit“. — ἤγξατο c. Vindd.; vulgo ἀπήγ-
 ξατο. — συνετρίβη: Vind. πεσῶν συνε-

τρίβη, quod etiam Turr. legisse videtur.

— εἰς τῶν υἱῶν c. Anastasii MS. Paris.
 optimo (ita legit etiam Gent.), auctore
 Cot.; vulgo εἰς τὸν υἱόν, quae (apud
 Anast. vulgo: omitta) quamvis rei ipsi
 consentanea sint (Gen. IX, 22 sqq.), huic
 tamen loco non convenire videntur: ad-
 versantur enim iis, quae statim sequuntur.
 Caeterum non praetermittam, haec et
 quae sequuntur ab eo interposita esse
 videri, qui post reliquos Constitutiones
 nostras adornavit et Clementis nomine
 protulit.

7. εἰ δὲ: Vindd. ὅτι δὲ, quod si ge-

πατέρων, δῆλον ὡς οὔτε γυναῖκες ὑπὲρ ἀνδρῶν, οὔτε οἰκέται ὑπὲρ δεσποτῶν, οὔτε συγγενεῖς ὑπὲρ συγγενῶν, οὔτε φίλοι ὑπὲρ φίλων, οὔτε δίκαιοι ὑπὲρ ἀδίκων· ἀλλ' ἕκαστος ὑπὲρ τοῦ οἰκείου ἔργου τὸν λόγον ἀπαιτηθήσεται. Οὔτε γὰρ Νῶε ὑπὲρ τοῦ κόσμου δίκην εἰσεπράχθη, οὔτε Λῶτ ὑπὲρ Σοδόμων ἐπυρπολήθη, οὔτε Ραὰβ ὑπὲρ ἱεριχοντείων ἐσφάγη, οὔτε ὁ Ἰσραὴλ ὑπὲρ αἰγυπτίων [κατεποντίσθη]· οὐ γὰρ ἡ συνοίκησις κατακρίνει τοὺς δικαίους σὺν τοῖς ἀδίκοις, ἀλλ' ἡ τῆς γνώμης ὁμόνοια. Οὐ γὰρ οὖν τοῖς [έτοιμοθανάτοις καὶ] μισανθρώποις 8 καὶ φιλεγκλήμοσι καὶ μετὰ προφάσεως θανατοποιοῖς προσέχειν. Ἐτερος γὰρ ὑπὲρ ἑτέρου οὐκ ἀποθανεῖται, ἀλλὰ σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται (Prov. V, 22)· καὶ Ἴδου ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ πρὸ προσώπου αὐτοῦ (cf. Is. LXII, 11?). Δεῖ δὲ ἡμᾶς βοηθεῖν τοῖς νοσοῦσι καὶ κινδυνεύουσι καὶ 9 σφαλλομένοις, καὶ ὅσον οἶόν τε τῇ παραινέσει τοῦ λόγου ὑγιαίνειν αὐτοὺς καὶ ῥυεσθαι ἐκ θανάτου· οὐ γὰρ ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες (Matth. IX, 12)· ἐπειδὴ οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν (Matth. XVIII, 14). Οὐ γὰρ τὴν τῶν σκληροκαρδίων ἀνδρῶν βούλησιν ἰστᾶν χρὴ, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τῶν ὅλων τὴν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν. Οὐδὲ γὰρ δίκαιον κεφαλὴν ὄντα σε, ᾧ 10 ἐπίσκοπε, οὐρᾶ προσέχειν, τοῦτ' ἔστι λαϊκῶ στασιώδει ἀνθρώπῳ, εἰς ἑτέρου ἀπώλειαν, ἀλλὰ Θεῶ μόνῳ. Ἄρχειν γὰρ σε χρὴ τῶν ὑπηκόων, οὐ μὴν καὶ ὑπ' αὐτῶν ἄρχεσθαι· οὔτε γὰρ υἱὸς ἄρχει πατρὸς κατὰ τὸν τῆς γενέσεως λόγον, οὔτε δοῦλος τοῦ κυρίου αὐτοῦ κατὰ τὸν τῆς ἔξουσίας, οὔτε μαθητὴς διδασκάλου, οὔτε στρατιώτης βασιλέως, οὔτε μὴν λαϊκὸς ἐπίσκοπος. Περὶ γὰρ 11

numinum est, ut mihi veri simillimum videtur, omnia, quae leguntur ab οὔτε γὰρ Νῶε comitate 7 usque ad initium cominatis 11 interpolatori adscribenda, et verba ὁ Ἰεζεκιὴλ ἐκκόπτων κτλ. (comm. 11) cum ἀπαιτηθήσεται jungenda sunt. — δῆλον ὡς οὔτε γ. ὁ ἀνδρῶν: Bov. om. — ὁ Ἰσραὴλ: Vind. οἱ Ἰσραηλίται. — [κατεποντίσθη] cum Anast. recepi. — τοὺς δικαίους σ. τ. ἀδ.: Gent. in Anast. om.

8. [έτοιμοθανάτοις καὶ]: Vindd. om., sed fortasse ob insolitum vocis έτοιμοθανάτοις sensum. — προσέχειν: Vind. add. ὅτι δὲ οὕτως ἔχει καὶ, cujus rei rationem equidem non perspicio. — ἀπο-

θανεῖται: Vind. τιμωρεῖται. — πρὸ προσώπου αὐτοῦ: Bov. om.

9. Hinc incipit Bov. cap. 16, cui inscripsit: „Quod oportet infirmis in fide operari ferre“. — ἡμᾶς c. Bov. Turr. M.; Col. ἡμᾶς. — νοσοῦσι cum Vind. Bov. Turr., conjecturam secutus Cotelerij, scripsi pro vulgato συνοῦσι. — ἐπειδὴ: M. ἐπειδιάν; Vind. φησὶν ὁ σωτὴρ ἐν εὐαγγελίοις· καὶ πάλιν Οὐκ ἔστι κτλ. — Ἰησοῦ: Bov. om.

10. Bov. cap. 17, cum hoc titulo: „Quod non oportet episcopum obsequi laico seditioso“; quod caput continuatur usque ad cap. 15, 1.

τοῦ μὴ δοκεῖν τοὺς πλησιάζοντας ἀδίκους τῇ τοῦ λόγου διδαχῇ συμμιλύνεσθαι ἢ κοινωνεῖν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν ὁ Ἰεζεκιὴλ ἐκκόπτων τὴν τῶν κακοήθων ὑπόνοιαν λέγει Τί ὑμεῖς λέγετε αὐτοῖς τὴν παραβολὴν ταύτην ἐπὶ γῆς Ἰσραὴλ. Οἱ πατέρες ἔφαγον ὄμφρακα, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων ἠμωδίασαν; Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἄδωναϊ Κύριος, εἰ ἔσται ἐν ὑμῖν λεγομένη ἡ παραβολὴ αὕτη ἐν τῷ Ἰσραὴλ· ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ἐμαί εἰσιν, ὃν τρόπον ἡ ψυχὴ τοῦ πατρὸς, οὕτως ἡ ψυχὴ τοῦ υἱοῦ ἐμή ἐστίν. Ἡ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα αὕτη ἀποθανεῖται· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὃς ἔσται δίκαιος, ποιῶν κρίμα καὶ δικαιοσύνην — καὶ ἐξῆς ἐπιλέγων τὰς λοιπὰς ἀρετὰς, ἐπισφραγίζεται λέγων Ὁ τοιοῦτος δίκαιος ὑπάρχει, ζωῆ ζήσεται, λέγει Ἄδωναϊ Κύριος. Καὶ ἐὰν γεννήσῃ υἱὸν λοιμὸν, ἐκχέοντα αἷμα, ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ δικαίου οὐκ ἐπορεύθη — καὶ ἐπαγαγὼν τὰ ἐξῆς, ἐπάγει τοῖς τελευταίοις Ζωῆ οὐ ζήσεται· πάσας τὰς ἀνομίας ταύτας ἐποίησε, θανάτῳ ἀποθανεῖται, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἔσται (Ez. XVIII, 2—13). Καὶ ἐρεῖται ὅτι οὐκ ἔλαβεν ὁ υἱὸς τὴν ἀδικίαν τοῦ πατρὸς ἢ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, δικαιοσύνην καὶ ἔλεος πεποιηκώς· καὶ ἐρεῖς αὐτοῖς Ἡ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα αὕτη ἀποθανεῖται· υἱὸς οὐ λήψεται ἀδικίαν πατρὸς, καὶ πατὴρ οὐ λήψεται ἀδικίαν υἱοῦ· δικαιοσύνη δικαίου ἐπ' αὐτὸν ἔσται, καὶ ἀνομία ἀνόμου ἐπ' αὐτὸν ἔσται (l. c. 19. 20).

13 Καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν Ἐν τῷ ἀποστρέψαι δίκαιον ἐκ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ καὶ ποιήσει ἀδικίαν, πᾶσαι αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ κατὰ πάσας τὰς ἀνομίας αὐτοῦ, ὡς ἐποίησεν, οὐ μὴ μνησθῶσιν· ἐν τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ ἢ ἠδίκησεν, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ ἢ ἠμαρτεν, ἐν αὐτῇ ἀποθανεῖται (l. c. 24). Καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει Ἐν τῷ ἀποστρέψαι ἀνόμον ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ ἢς ἐποίησε, καὶ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύνην, οὗτος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐρύλαξε καὶ ἀπέστρεψεν ἀπὸ πασῶν τῶν ἀσεβειῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησε, ζωῆ ζήσεται καὶ οὐκ ἀποθανεῖται (l. c. 27. 28). Καὶ ἐξῆς Ἐκαστον κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν κρινῶ ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναϊ Κύριος (l. c. 30).

11. ἁμαρτίαις αὐτῶν c. Vindd. Turr.; vulgo om. αὐτῶν. — αὐτοῖς: edd. αὐτοῖς. — ὄμφρακα: Vind. ὄμφρακας, quod non displicet, quia LXX cum nostra lectione faciunt. — εἰ ἔσται c. Vindd. Bov.; vulgo interponitur ἔτι, ut apud Ezechielem. — αὕτη: Vind. αὐτὴ καί. — Ὁ τοιοῦτος: Bov. „quod hic“ (ὅτι οὗτος). — Ἄδωναϊ K.: Bov. „Dominus Adonai“.

12. ἐρεῖται: conjectura Cot. ἐρεῖτε, ut LXX textum hebraicum recte vertunt (cf. cap. 12, 2). — ὅτι οὐκ ἔλαβεν: Vind. om. ὅτι.

13. πᾶσαι αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ: Vindd. Bov. om., sed deleta admodum desiderarentur. — ὑμᾶς οἶκος Ἰσραὴλ: Vind. om. — Ἄδ. K.: Bov. transponit. —

Ὁρᾶτε, τέκνα ἡμῶν ἠγαπημένα, πῶς εὐσπλαγγνος μετὰ δι- Cap. 15, 1
 καιοσύνης Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀγαθὸς καὶ φιλόφρωνος, καὶ
 ἀθωῶν οὐκ ἀθωώσει τὸν ἔνοχον, καὶ τὸν ἐπιστρέφοντα προσι-
 ἔμενος καὶ ζωοποιῶν, μὴ καταλιπὼν τόπον ὑπονοίας τοῖς ἀπη-
 νῶς βουλομένοις κρίνειν καὶ τέλος ἀποστρέφειν τοὺς ἁμαρ-
 τάνοντας καὶ μὴ κοινωνεῖν αὐτοῖς λόγων παρακλητικῶν πρὸς
 μετάνοιαν ἐναγαγεῖν δυναμένων· οἷς ἐκ τῶν ἐναντίων ὁ Θεὸς διὰ
 Ἡσαΐου λέγει πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε
 τὸν λαόν μου, ἱερεῖς, λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ (Is. XL,
 1. 2 graece). Χρῆ οὖν ὑμᾶς αὐτοῦ ἀκούοντας παρακαλεῖν τοὺς 2
 ἡμαρτηχότας καὶ πρὸς μετάνοιαν παρορμᾶν καὶ εὐέλπιδας ποιεῖν,
 καὶ μὴ ὑπονοεῖν ὡς κοινωνοὺς γινομένους τῶν πλημμεληθέντων
 αὐτοῖς ἕνεκεν τῆς εἰς αὐτοὺς ἀγάπης. Ἀσμένως δὲ τοὺς μετα-
 νοοῦντας προσδέχεσθε, χαίροντες ἐπ' αὐτοῖς, μετὰ ἐλέους καὶ
 οἰκτιρμῶν κρίνοντες τοὺς ἁμαρτάνοντας (ἐὰν γὰρ τὸν παρὰ πο-
 ταμὸν βαδίζοντα καὶ μέλλοντα ὀλισθαίνειν κεραίας ὡσας εἰς
 τὸν ποταμὸν ἐμβάλῃς ἀντὶ τοῦ χεῖρα μᾶλλον ὀρέξαι, ἐφόνευσάς
 σου τὸν ἀδελφόν· δέον μᾶλλον τῷ ὀλισθαίνοντι ἐπιδοῦναι δεξιάν,
 ἵνα μὴ τελείως ἀπόληται)· ὅπως καὶ ὁ λαὸς νουθετῆται, καὶ ὁ
 ἁμαρτήσας μὴ κατὰ πᾶν ἀπόληται. Δεῖ δέ σε, ὦ ἐπίσκοπε, 3
 μήτε παρορᾶν τὰ ἁμαρτήματα τοῦ λαοῦ, μήτε τοὺς μετανοοῦν-
 τας ἀποστρέφειν, ὅπως μὴ διαφθείρῃς ὡς ἄπειρος τὸ ποί-
 μιον Κυρίου καὶ φανλίσης αὐτοῦ τὸ ὄνομα τὸ καινὸν τὸ εἰς
 τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐπιτεθὲν, καὶ ὀνειδισθῆσθαι καθάπερ καὶ οἱ πα-
 λαιοὶ ποιμένες, περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ Θεὸς τῷ Ἱερεμίᾳ Ποιμένες
 πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά μου, ἐμόλυναν τὴν κληρονο-
 μίαν μου (Hier. XII, 10)· καὶ ἐν ἄλλοις Ἐπὶ τοὺς ποιμένας παρω-
 ξύνθη ὁ θυμὸς μου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀμνοὺς ὀργισθήσομαι (Zach.
 X, 3)· καὶ ἐν ἑτέροις Ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς οἱ φανλίζοντες τὸ ὄνομά
 μου (Mal. I, 6). *Ἰδὼν δὲ σὺ τὸν ἡμαρτηχότα, πικρανθεὶς κέ- Cap. 16, 1

Cap. 15. Tit. ὅτι χρῆ τὸν ἱερέα
 μήποτε παρορᾶν τὰ ἁμαρτήματα,
 μήτε πρόχειρον εἶναι ἐν τῇ τιμωρεῖ-
 σθαι.

1. ἀθωῶν c. Cot., qui graecam edi-
 tionem se sequi profitetur; M. (graeco-
 latinam, puto, editionem secutus, in qua
 ita impressum esse testis est Cot.) et
 interpretes Bov. et Turr. ἀθωῶν. Hoc
 Nah. I, 3, quem locum in mente habet
 Noster, apud LXX legitur; sed codex
 Alex. recte exhibet ἀθωῶν, quod et
 sententia postulat et hebraea veritate. —

In loco Isaiæ Turr. neque alterum παρα-
 καλεῖτε vertit, neque ἱερεῖς.

2. Bov. hinc incipit cap. 18, cui in-
 scriptum habet tit. nostrum. — παρα-
 καλεῖν τ. ἡμαρτ. καὶ: Vind. om. —
 κεραίας ὡσας: Vind. παντελῶς (Cler.:
 Vitii quidpiam subesse videtur, quamvis
 sententia non sit obscura).

3. ὁ Θεὸς τῷ Ἱ.: „Dominus per Je-
 remiam“.

Cap. 16. (Bov. 19.) Tit. περὶ με-
 τανοίας, καὶ τίς αὐτῆς ὁ τρόπος, καὶ
 ὅπως κατορθοῦται.

λευσον αὐτὸν ἔξω βληθῆναι· καὶ ἐξελθόντι αὐτῷ πικραίνεσθωσαν οἱ διάκονοι, καὶ ἐπιζητοῦντες κατεχέτωσαν αὐτὸν ἔξω τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰσελθόντες ὑπὲρ αὐτοῦ σε ἐρωτάτωσαν· καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηζόντων ὁ σωτὴρ τὸν πατέρα ἡξίου, ὡς γέγραπται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασιν ὃ ποιοῦσι
 2 (Luc. XXIII, 34). Τότε σὺ κελύσεις εἰσελθεῖν αὐτόν· καὶ ἀνακρίνας εἰ μετανοεῖ καὶ ἄξιός ἐστιν εἰς ἐκκλησίαν ὅλως παραδεχθῆναι, στιβώσας αὐτὸν ἡμέρας νηστειῶν κατὰ τὸ ἀμάρτημα, ἑβδομάδας δύο ἢ τρεῖς ἢ πέντε ἢ ἑπτὰ, οὕτως αὐτὸν ἀπόλυσον, εἰπὼν αὐτῷ ὅσα ἀρμόζει ἡμαρτηζότι εἰς νοθεσίαν ἐπιπλήσσοντα διδάσκειν καὶ παραινεῖν, ὅπως μείνη παρ' ἑαυτῷ ταπεινοφρονῶν καὶ δεόμενος τοῦ Θεοῦ τυχεῖν αὐτοῦ εὐμενοῦς καὶ λέγων Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃ, Κύριε Κύριε, τίς ὑποστήσεται;
 3 ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἴλασμός ἐστι (Ps. CXXX, 3. 4). Τοιοῦτον γὰρ τι ὑπεμφαίνει καὶ τὸ ἐν τῇ γενέσει εἰρημένον τῷ Καῖν Ἠμαρτες; ἡσύχασον (Gen. IV, 7 graece)· τοῦτ' ἐστι μὴ προσθῆς. Ὅτι γὰρ τὸν ἁμαρτήσαντα δεῖ ὑπὲρ τοῦ οἰκείου πλημμελήματος αἰσχύνεσθαι, ἴκανόν τὸ λόγιον τῷ Μωσεῖ ὑπὲρ Μαρίας εἰρημένον, ἡνίκα ἡξίου ἀφεθῆναι αὐτῇ· φησὶ γὰρ αὐτῷ ὁ Θεός Εἰ ὁ πατὴρ αὐτῆς πτύων ἐνέπτυσεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς, οὐκ ἂν ἐνετράπη; ἑπτὰ ἡμέρας ἀφορισθῆτω ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεται (Num. XII, 14). Οὕτως οὖν καὶ ἡμᾶς δέον ἐστὶ ποιεῖν, τοὺς ἐφ' ἁμαρτίας λέγοντας μετανοεῖν ἀφορίζειν χρόνον ὠρισμένον κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἁμαρτήματος, ἔπειτα μετανοοῦντας προσλαμβάνεσθαι, ὡς πατέρες υἱούς.

Cap. 17, 1

Εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος αὐτὸς ἐν προσκόμματι ὑπάρχει, πῶς ἔτι ἐπεξέλθοι ἐκζητῆσαι ἀδίκημά τινος ἢ ἐπιτιμῆσαι τινι, διὰ προσωποληψίαν ἢ διὰ δωροληψίαν ἢ αὐτὸς ἢ οἱ διάκονοι οὐχ ὑπάρχοντες εὐσυνείδητοι; Ὅταν γὰρ ὁ ἄρχων αὐτῆ καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνῃ, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίσις· κοινωνοὶ δὲ κλεπτῶν καὶ κρίσει χηρῶν οὐ προσέχοντες, οὐ δυνήσονται οἱ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον συνεπιμαχεῖν τῷ ἐπισκόπῳ. Ἐροῦσι γὰρ αὐτῷ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γεγραμμένον Τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν

1. ἐξελθόντι αὐτῷ: Cot. in mg. ἐξελθόντος αὐτοῦ. — σε ἐρωτάτωσαν: Vind. om. σε.

2. αὐτὸν ἀπόλυσον: M. om. αὐτόν. — εὐμενοῦς: Vind. εὐμενώς. — λέγων: ita corrigi jussit Cot., quod vulgo legitur, λέγειν.

3. οὐκ ἂν ἐνετράπη c. Vindd.; vulgo om. ἂν. — ὡς πατέρες: al. ὡς πατέ-

ρας, teste Cot.; Anast. (qu. 6) ὡςπερ, quod tamen ex libris MSS. corrigi jubet Cot., ut cum nostra lectione consonet, quam item interpretatur Gent.

Cap. 17. (Bon. 20.) Tit. ὅτι ἀνεπίληπτον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον ὡς τύπον τῶν ἀρχομένων.

1. ἢ διὰ δωροληψίαν: Vind. om. (per ὁμοιοτέλετον Cler.)

τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς (Luc. IV, 41); **Εὐλαβεῖσθε οὖν ὃ ἐπί-2**
σκοπος σὺν τοῖς διακόνοις αὐτοῦ ἀκοῦσαι ῥῆμά τι τοιοῦτον·
τοῦτ' ἔστι μὴ διδότη ἀφορμὴν. Ὁ γὰρ ἁμαρτάνων ἐπὶ ἴδη
τινὰ ὅμοια αὐτῷ δρῶντα, οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ αὐτὰ
ποιεῖν· εἶτα ὁ πονηρὸς, δι' ἐνὸς ἀφορμὴν λαβὼν, εἰς ἑτέρους
ἐνεργεῖ, ὃ μὴ γένοιτο· καὶ οὕτως διαστραφήσεται τὸ ποιμνιον·
πλείονων γὰρ ὄντων τῶν ἁμαρτανόντων, πλείων ἔσται καὶ ἡ
δι' αὐτῶν ἐπιτελουμένη κακία. Ἄμαρτία γὰρ ἀνεξέλεγκτος χεί- 3
ρων ἑαυτῆς γίνεται καὶ εἰς ἄλλους τὴν διανομὴν λαμβάνει· ἐπεὶ
καὶ ζύμη μικρὰ πλήρωμα φουράματος δολοῖ (cf. Gal. V, 9), καὶ
εἰς κλέπτῃς εἰς ὄλον ἔθνος τὸ μύσος ἐπήγαγε, καὶ μυῖαι θα-
νοῦσαι σαπριοῦσι σκευασίαν ἡδύσματος ἐλαίου (Eccl. X, 1), καὶ
βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν ὑπηρε-
ται παράνομοι (Prov. XXIX, 12)· οὕτω καὶ πρόβατον ψωραλέον
μεταδίδωσιν ἑτέροις τῆς νόσου, μὴ χωρισθὲν τῶν ὑγιεινῶν προ-
βάτων, καὶ ἄνθρωπος λοιμώσσειν πολλοῖς φυλακταῖος, καὶ κύνων
λύσση συσχεθεῖς ἐπικίνδυνος παντὶ ᾧ δ' ἂν προσάψῃ. Ἐὰν 4
οὖν καὶ ἄνθρωπον παράνομον μὴ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ χω-
ρίσωμεν, ποιήσομεν τὸν οἶκον Κυρίου σπήλαιον ληστῶν. Δεῖ
γὰρ ἐπὶ τῶν ἁμαρτανόντων μὴ παρασιωπᾶν, ἀλλ' ἐλέγχειν, νου-
θετεῖν, ὑποπιέζειν, στιβοῦν νηστεῖαις, ὅπως καὶ τοῖς ἑτέροις
εὐλάβειαν ἐμποιήσῃ· Εὐλαβεῖς γὰρ, φησί, ποιήσατε τοὺς υἱοὺς
Ἰσραὴλ (Lev. XV, 31). Χρὴ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τῶν ἁμαρ- 5
τιῶν κωλυτὴν διὰ τῆς νουθεσίας γίνεσθαι, καὶ τῆς δικαιοσύνης
σκοπὸν, καὶ τῶν ἡτομιασμένων ὑπὸ Θεοῦ ἀγαθῶν κήρυκα, καὶ
τῆς μελλούσης ὀργῆς ἐν τῇ κρίσει διαγγελτῆρα· ὅπως μὴ, κατα-
φρονήσας τῆς τοῦ Θεοῦ φουτουργίας, ἀκούσῃ διὰ ἀμέλειαν τὸ
ἐν τῷ Ὄση ἐιρημένον Ἰνατί παρεσιωπήσατε ἀσέβειαν καὶ τὸν
καρπὸν αὐτῆς ἐτρογγύσατε (Os. X, 13 graece);

Πάντων οὖν φροντιζέτω ὁ ἐπίσκοπος, καὶ τῶν μὴ ἡμαρ- Cap. 18, 1

2. τὰ αὐτὰ: M. αὐτὰ. — μὴ γέ-
 νοιτο: Vind. add. εἰς ὑμᾶς.

3. ἀνεξέλεγκτος cum Vindd.; vulgo
 ἀνέλεγκτος. — εἰς ἄλλους τὴν διανο-
 μὴν λαμβάνει: Vind. εἰς ἄλλήλους ἢ
 νομῇ ἔρπει, recte forsan. — πλήρωμα
 φουράματος: Vind. πλήρη φουράματα
 (non male Cler.). — δολοῖ: Anast. (quaest.
 73) ζυμοῖ, ut textus rec. Gal. V, 9. —
 τὸ μύσος: Vind. add. πολλύκις. — φυ-
 λακταῖος: Anast. φυλακτέος. — προσ-
 άψη: Vind. προσάφεται.

4. καὶ ἄνθρωπον: Vind. καὶ ἡμεῖς
 ἄ., quod non displicet Clerico. — τοῦ
 Θεοῦ: Bov. Turr. Anast. om. — Κυ-
 ρίου: Bov. Turr. Anast. „Dei“. — ἐπὶ:
 Vind. om. — ἐμποιήσῃ: Bov. „incutias“
 (ἐμποιήσῃς).

5. τῶν ἁμαρτιῶν scripsi pro vulgato
 τὸν ἁμαρτιῶν.

Cap. 18. (Bov. 21.) Tit. ὅτι χρὴ
 τὸν ἐπίσκοπον φροντίζειν ὅπως ὁ λαὸς
 μὴ πλημμυλῇ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν
 σκοπὸν.

τηκότων, ἵνα μείνωσιν ἀναμάρτητοι, καὶ τῶν ἁμαρτανόντων, ἵνα μετανοῶσι· λέγει γὰρ ὁ Κύριος πρὸς ὑμᾶς Ὁρᾶτε μὴ καταφρο-
νήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων (Matth. XVIII, 10). Καὶ τοῖς
μετανοοῦσιν ἄφεσιν δίδοναι χρή· ἅμα γὰρ τῷ εἰπεῖν τινα τῶν
πλημμελησάντων γνησίᾳ διαθέσει Ἡμάρτηκα τῷ Κυρίῳ, ἀπο-
κρίνεται τὸ ἅγιον πνεῦμα Καὶ Κύριος ἀφήξέ σοι τὴν ἁμαρτίαν·
2 θάρσει, οὐ μὴ ἀποθάνῃς (cf. 2 Sam. XII, 13). Γνώριζε οὖν,
ὦ ἐπίσκοπε, τὸ ἀξίωμά σου, ὅτι ὡς τοῦ δεσμεῖν ἐκληρώσω τὴν
ἐξουσίαν, οὕτω καὶ τοῦ λύειν. Ἐξουσίαν οὖν ἔχων τοῦ λύειν
γνώριζε σεαυτὸν, καὶ ἀξίως τοῦ τόπου σου ἐν τῷδε τῷ βίῳ
ἀναστρέφου, εἰδὼς ὅτι πλείονα αὐτὸς ἀπαιτηθήσῃ τὸν λόγον.
ᾧ γὰρ, φησί, παρέθεντο πολὺ, περισσότερον ἀπαιτήσουσι παρ'
3 αὐτοῦ (Luc. XII, 48). Ἀναμάρτητος μὲν γὰρ ἀνθρώπων οὐδεὶς
παρὲξ τοῦ γενομένου δι' ἡμᾶς ἀνθρώπου· ἐπεὶ γέγραπται Οὐ-
δεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν μιᾶς ἡμέρας ἢ ζωῆ αὐτοῦ
(cf. Job XIV, 4. 5 graece). Διὰ τοῦτο καὶ τῶν προγεγενημένων
δικαίων τε καὶ πατριαρχῶν οἱ βίοι καὶ αἱ ἀναστροφαὶ ἀνεγρά-
φησαν· οὐχ ἵνα ἐκείνους ὀνειδιζώμεν ἀναγινώσκοντες, ἀλλ' ἵνα
ἡμεῖς μετανοῶμεν καὶ εὐέλπιδες γενώμεθα ὡς ἀφέσεως τευξό-
μενοι. Τὰ γὰρ ἐκείνων ῥύπη ἡμετέρα ἀσφάλεια καὶ παραίνε-
σις, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἁμαρτήσαντες, ἐὰν μετανοήσωμεν, συγγνώμην
ἔχομεν· ἐπεὶ γέγραπται Τίς κανχήσεται ἀγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν,
ἢ τίς παρήσσιασεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας (Prov. XX,
4 9); Οὐδεὶς οὖν ἀναμάρτητος· σὺ οὖν κατὰ δύναμιν σπούδαζε
ἀνεπίληπτος εἶναι, καὶ περὶ πάντων μερίμνα, μὴ διὰ σέ τις
σκανδαλισθεῖς ἀπόληται. Ὁ γὰρ λαϊκὸς περὶ ἑαυτοῦ μόνου με-
ριμνᾷ, σὺ δὲ περὶ πάντων, ὡς πλεῖον ἔχων βάρος [καὶ μείζον
βαστάζων φορτίον]· γέγραπται γάρ Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωυ-
σῆν Σὺ καὶ Ἀαρὼν λήψεσθε ἁμαρτίας τῆς ἱερατείας (cf. Num.
5 XVIII, 1). Ὡς περὶ πλειόνων οὖν ἀπολογούμενος, περὶ πάντων
φρόντιζε· καὶ τοὺς μὲν ὑγιεῖς συντήρει, τοὺς δὲ ἡμαρτηκότας
νουθέτει, καὶ στιβῶν ἐν τῇ νηστείᾳ, ἐν τῇ ἀφέσει ἐλάφρυνον,
καὶ προσκλαύσαντα εἰσδέχου, πάσης τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ αὐτοῦ
δεομένης, καὶ χειροθετήσας αὐτὸν ἕα λοιπὸν εἶναι ἐν τῷ ποι-
μνίῳ· τοὺς δὲ ὑπνώδεις καὶ παρειμένους ἐπίστρεφε, ὑποστήριζε,

1. πρὸς ὑμᾶς: M. πρὸς ἡμᾶς; Turr. om.; Vind. ἐν εὐαγγελίοις. — καὶ τοῖς μετανοοῦσιν: Vind. οὐκοῦν τ. μ.

3. μιᾶς ἡμέρας c. Vind. Turr.; vulgo μία ἡμέρα, ut LXX. — αἱ ἀναστροφαι: M. om. αἱ. — μετανοήσωμεν:

M. μετανοήσομεν; Bov. hanc et duas voces praecedentes om.

4. ὡς πλεῖον ἔχων βάρος: Vind. πλεῖον οὖν βάρος ἔχων. — [καὶ μείζον βαστ. φ.]: Vind. Turr. om. — Σὺ: Bov. om.

παρακάλει, θεράπευε, ἐπιστάμενος ἥλικον μισθὸν ἔχεις ταῦτα ἐπιτελῶν, ὡςπερ οὖν καὶ κίνδυνόν, ἐὰν ἀμελήσης τούτων. Λέ- 6
γει γὰρ πρὸς τοὺς ἀμελοῦντας τοῦ λαοῦ ἐπισκόπους Ἰεζεκιήλ Οὐαὶ τοῖς ποιμέσι τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἐποίμαινον ἑαυτούς· οὐ τὰ πρόβατα ποιμαίνουσιν οἱ ποιμένες, ἀλλ' ἑαυτούς. Τὸ γάλα κατεσθίετε καὶ τὰ ἔρια περιβάλλεσθε, τὸ ἰσχυρὸν σφάζετε, τὰ πρόβατα οὐ ποιμαίνετε· τὸ ἐνοχλούμενον οὐκ ἐνισχύσατε καὶ τὸ ἄρρωστον οὐκ ἴασασθε καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ κατεδήσατε, τὸ ἐξωσμένον οὐ κατεπεστρέψατε καὶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐζητήσατε, καὶ ἐν κράτει ἐπαιδεύσατε αὐτὰ μετὰ ἐμπαιγμοῦ· καὶ διεσπάρησαν παρὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένα, καὶ ἐγένοντο εἰς κατά- 7
βρωμα πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ δρυμοῦ (Ez. XXXIV, 2—5). Καὶ 7
πάλιν Καὶ οὐκ ἐξεζήτησαν οἱ ποιμένες τὰ πρόβατά μου, καὶ ἐποίμαινον οἱ ποιμένες ἑαυτούς, τὰ δὲ πρόβατά μου οὐκ ἐποί-
μαινον (l. c. 8)· καὶ μετ' ὀλίγον Ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς τοὺς ποιμένας, καὶ ἐκζητήσω ἐγὼ τὰ πρόβατά μου ἐκ χειρὸς αὐτῶν, καὶ κατα-
παύσω αὐτοὺς τοῦ ποιμαίνειν τὰ πρόβατά μου, καὶ οὐ ποιμα-
νοῦσιν ἔτι οἱ ποιμένες ἑαυτούς, καὶ ῥύσομαι τὰ πρόβατά μου ἐκ χειρὸς αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔσονται αὐτοῖς εἰς κατάβρωμα (l. c. 10). Καὶ ἐπιφέρει καὶ πρὸς τὸν λαὸν λέγων Ἰδοὺ ἐγὼ κρινῶ ἀνὰ 8
μέσον προβάτου εἰς πρόβατον, καὶ κριὸν πρὸς κριόν. Μὴ μικρὸν ἦν ὑμῖν ὅτι τὴν νομὴν τὴν καλὴν ἐνέμεσθε, καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς κατεπατεῖτε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ τὰ πρόβατα τὰ πατή-
ματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἥσθιον (cf. l. c. 17—19); καὶ ἐπιφέρει μετ' ὀλίγα Καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος καὶ ὑμεῖς πρόβατα τῆς νομῆς μου· ἄνθρωποι μού ἐστε, καὶ ἐγὼ Θεὸς ὑμῶν, λέγει Ἰδωναὶ Κύριος (cf. l. c. 30. 31).

Ἀκούσατε οἱ ἐπίσκοποι, καὶ ἀκούσατε οἱ λαϊκοί, ὡς φησὶν Cap. 19.
ὁ Θεὸς Κρινῶ κριὸν πρὸς κριόν, καὶ πρόβατον πρὸς πρόβατον· καὶ πρὸς τοὺς ποιμένας λέγει Κριθήσεσθε ἐνεκεν τῆς ἀπειρίας αὐτῶν καὶ τῆς εἰς τὰ πρόβατα διαφορᾶς (cf. Ez. XXXIV supra)· τοῦτ' ἔστιν ἐπίσκοπον πρὸς ἐπίσκοπον κρινῶ, καὶ λαϊκὸν πρὸς λαϊκὸν, καὶ ἄρχοντα πρὸς ἄρχοντα. Λογικὰ γὰρ τὰ πρόβατα

5. ἐπιτελῶν: Vind. ποιῶν. — ἀμελήσης: Vind. ἀμελής (sed sequi oportet ἤσ, unde forte factum ἀμελήσης Cler.).

6. οἱ ἐποίμαινον c. Vind. Turr.; vulgo ὅτι ἔ. — τὰ ἔρια: M. om. τὰ. — κατεπεστρέψατε: Vind. ἐπιτρέψατε (?). — δρυμοῦ: Vind. Turr. ἄγροῦ, ut LXX recte vertunt.

8. Καὶ: Vind. εἶτα. — καὶ τὰ κατάλοιπα: emendandumne est ὅτι καὶ τὰ κ. ? — Ἰδ. Κ.: Bov. „Dominus Adonai“.

Cap. 19. (Bov. 22.) Tit. ὅτι καὶ ὁ ποιμὴν ἀμελῶς φερόμενος περὶ τὰ πρόβατα δίκην τίνουσι, καὶ τὸ πρόβατον (τὸ Vind.) μὴ πειθαρχοῦν τῷ ποιμένι κολάζεται.

ὡς φησὶν: Vind. τί φησιν. — καὶ

καὶ οἱ κριοὶ οὗτοι, ἀλλ' οὐκ ἄλογα· ἵνα μήποτε εἶπη ὁ λαϊκὸς ὅτι ἐγὼ πρόβατόν εἰμι καὶ οὐ ποιμὴν, καὶ οὐδένα λόγον ἐμαυτοῦ πεποίημαι, ἀλλ' ὁ ποιμὴν ὄψεται, καὶ αὐτὸς μόνος εἰσπραχθήσεται τὴν ὑπὲρ ἐμοῦ δίκην. Ὡςπερ γὰρ τῷ καλῷ ποιμένι τὸ μὴ ἀκολουθοῦν πρόβατον λύκοις ἔκκειται εἰς διαφθοράν, οὕτω τῷ πονηρῷ ποιμένι τὸ ἀκολουθοῦν πρόδηλον ἔχει τὸν θάνατον, ὅτι κατατρώζεται αὐτό. Διὸ φρονεῖτε ἀπὸ τῶν

Cap. 20, 1 φθορέων ποιμένων. * Τὸν μέντοι ποιμένα τὸν ἀγαθὸν ὁ λαϊκὸς τιμάτω, ἀγαπάτω, φοβείσθω ὡς κύριον, ὡς δεσπότην, ὡς ἀρχιερέα Θεοῦ, ὡς διδάσκαλον εὐσεβείας· ὁ γὰρ αὐτοῦ ἀκούων Χριστοῦ ἀκούει, καὶ ὁ αὐτὸν ἀθετῶν Χριστὸν ἀθετεῖ, καὶ ὁ τὸν Χριστὸν μὴ δεχόμενος οὐ δέχεται τὸν αὐτοῦ Θεὸν καὶ πατέρα. Ὁ ὑμῶν γὰρ, φησὶν, ἀκούων ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν ἐμὲ ἀθετεῖ, καὶ ὁ ἐμὲ ἀθετῶν ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά 2 με (Luc. X, 16). Ὁμοίως ὁ ἐπίσκοπος ὡς τέκνα τοὺς λαϊκοὺς ἀγαπάτω, θάλπων καὶ στέργων τῇ σπουδῇ τῆς ἀγάπης ὡς ὡὰ εἰς περιποίησιν νοσσιῶν, ἢ ὡς νοσσία ἀγκαλιζόμενος εἰς περιποίησιν ὀρνίθων· πάντας νοσητῶν, πᾶσι τοῖς πληκτισμοῦ ἐπιθεομένοις ἐπιπλήσων ἀλλὰ μὴ πλήσων, ὑποπιέζων εἰς ἐντροπὴν ἀλλὰ μὴ εἰς ἀνατροπὴν, νοσητῶν εἰς ἐπιστροφὴν, 3 ἐπιτιμιῶν εἰς διώρθωσιν καὶ εὐθύτητα πορείας· τὸ ἰσχυρὸν φυλάσσει, τοῦτ' ἔστι τὸ ἐδραῖον τῇ πίστει ἀσφαλὲς τηρῶν· τὸν λαὸν εἰρηρικῶς ποιμαίνων· τὸ ἐνοχλούμενον ἐνισχύων, τοῦτ' ἔστι τὸ πειραζόμενον ἐν τῇ νοσησίᾳ στερόχοποιῶν· τὸ ἀρῶστοῦν ἰώμενος, τοῦτ' ἔστι τὸ νοσοῦν ἐκ τῆς πίστεως ἐν διχονοίᾳ διὰ τῆς διδασκαλίας θεραπεύων· τὸ συντετριμμένον καταδεσμιῶν, τοῦτ' ἔστι τὸ πεπλανημένον ἢ τὸ τεθραυσμένον ἢ τὸ κατεαγμένον ἐν ἁμαρτίαις εἰς χολεῖαν ὁδοῦ ἐπιθεσμιῶν διὰ παρακλητικῆς νοσησίας, ἐλαφρύνων ἀπὸ παραπτωμάτων καὶ εὐέλπιν ποιῶν, οὕτω ῥωμαλέον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποκαθίστα, ἐπανάγων 4 ἐν τῇ ποιμνῇ· τὸ ἐξωσμένον ἐπιστρεφε, τοῦτ' ἔστι τὸ ἐν ἁμαρ-

οὐδένα λόγον usque ad dīkhn: Vind. om. — ὅτι κατατρώζεται αὐτό: Bov. „vorabit enim eam pastor“.

Cap. 20. (Bov. 23.) Tit. ὅπως χρὴ τοὺς ἀρχομένους πειθαρχεῖν τοῖς ἀρχουσιν ἐπισκόποις (Turr. „quomodo oporteat subditos obedire episcopis suis, et episcopus diligenti et varia uti providentia erga laicos“).

1. φοβείσθω: Vind. Turr. add. ὡς πατέρα, quod facilius fieri potuit ut ad-

deretur, quam ut omitteretur. — ἀγαπάτω, φοβείσθω: Bov. om. — ὡς δεσπότην: Vind. Bov. om. — Θεὸν καὶ: Turr. om. (cf. I, 8, 1).

2. στέργων: Vind. θερμαίνων. — πληκτισμοῦ ἐπιθεομένοις: Vind. διαπληκτισμοῦ θεομένοις. — ἀλλὰ μὴ εἰς ἀνατροπὴν: Vind. om.

3. ἐπιθεσμιῶν c. Vind., auctore Cler.; Cot. ἐπιθένων, M. ἐπιθένων (verbi monstrum Cler.). — Cf. ad 3. 4 locum Ezechielis cap. 18 citatum.

τίαις γενόμενον καὶ εἰς ἐπιτίμησιν ἐκβεβλημένον μὴ ἔων ἔξω διαμένειν, ἀλλὰ προσλαμβανόμενος καὶ ἐπιστρέφων, ἀποκαθίστα ἐν τῇ ποιμνῇ, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῷ λαῷ τῆς ἀμώμου ἐκκλησίας· τὸ δὲ ἀπολωλὸς ἐκζητεῖ, τοῦτ' ἔστι τὸ ὑπὸ πλήθους παραπτωμάτων ἑαυτοῦ ἀπελπίσαν τῆς σωτηρίας μὴ ἑάσης τελείως ἀπολείσθαι, τὸ ὑπὸ πολλῆς ψύξεως καὶ νωχελίας κάθυπνόν γενόμενον καὶ διὰ βαρέος ὕπνου τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ἐπιλαθόμενον καὶ μακρὰν ἀποστατήσαν τῆς ἰδίας ποιμνῆς, ὡς καὶ λύκοις περιπεσεῖν εἰς βορὰν, σὺ ἀναζητεῖ καὶ νοουθετῶν ἐπίστρεφε καὶ νῆφειν παρακάλει καὶ ἐλπίδα ὑπόσπειρε, μὴ συγχωρῶν αὐτῷ λέγειν τὸ ὑπὸ τινῶν εἰρημένον ὅτι τὰ ἀσεβήματα ἡμῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτοῖς τηκόμεθα, καὶ πῶς ζησόμεθα (Ez. XXXIII, 10); Εἰ οἷόν τε οὖν, ἰδιοποιεῖσθω ὁ ἐπίσκοπος τὸ πλημμέλημα, 5 καὶ λεγέτω τῷ ἡμαρτηκότῳ ὅτι σὺ μόνον ἐπίστρεψον, καὶ γὰρ τὸν ὑπὲρ σοῦ θάνατον ἀναδέξομαι, ὡς ὁ Κύριος τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ πάντων. Ὁ ποιμὴν γὰρ ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων· ὁ δὲ μισθωτὸς καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν, οὗ οὐκ ἔστι τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον, τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον, καὶ ἀφήσιν τὰ πρόβατα καὶ φεύγει, καὶ ὁ λύκος ἀρπάζει αὐτὰ (Joa. X, 11. 12). Εἰδέναι οὖν προσήκει ὅτι 6 τοῖς ἡμαρτηκόσιν εὐσπλαγγος ὢν ὁ Θεὸς μετὰ ὄρου μετάνοιαν ἐπηγγείλατο (Ez. XXXIII)· ὁ δὲ ἡμαρτήσας, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ μετάνοιαν ἀγνοῶν καὶ τὸ μακρόθυμον καὶ ἀνεξίκακον αὐτοῦ μὴ ἐπιστάμενος, ἔτι μὴν καὶ τὰς ἁγίας γραφὰς τὰς ταύτην κηρυσσοῦσας οὐ γινώσκων, ἄτε μὴ μεμαθηκῶς παρὰ σοῦ, ἀπόλλυται. Σὺ δὲ ὡς φιλόστοργος ποιμὴν καὶ ὡς σπου- 7 δαῖος νομεὺς ἀναζητεῖ ἀριθμῶν τὴν ποιμνῆν· τὸ λείπον ἐκζητεῖ, ὡς Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθὸς πατὴρ ἡμῶν, ἀποστείλας τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ποιμένα καλὸν καὶ σωτῆρα τὸν διδάσκαλον ἡμῶν Ἰησοῦν, ἐπιτρέψας αὐτῷ ἑάσαι τὰ ἐνενηκονταεννέα ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ πορευθῆναι ἐπὶ τὴν ζήτησιν τοῦ πεπλανημένου, καὶ εὐρόντα ἄρει ἐπὶ τοὺς ἑαυτοῦ ὄμους καὶ φέρειν ἐν τῇ ποιμνῇ, χαίροντα ἐπὶ τῇ εὐρέσει τοῦ ἀπολωλότος (Matth. XVIII)· Οὕτως οὖν 8 ὑπήκοος γίνου καὶ σὺ, ὡς ἐπίσκοπε, ἐκζητῶν τὸ ἀπολωλὸς, κα-

4. παραπτωμάτων ἑαυτοῦ: Vind. π. ἑαυτοῦς, mendose. — ψύξεως c. Vindd. M. Bov. Turr.; Cot. add. ψυχικῆς. — εἰς βορὰν: Vind. βορᾶ; Bov. om. — ὑπὸ τινῶν: Vind. om.

5. τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον: Vind. om. (glossema redolent Cler.).

6. ἀπόλλυται: teste Cot. in mg., al. add. ὑπὸ ἀνοίας (? ἀγνοίας); et ita legit Turr., qui vertit „propter ignorantiam perit“.

7. ἐπὶ τὰ ὄρη: Vind. praemittit ἐπὶ τῇ ἐρήμῳ, c. Luc. XV. — ἐπὶ τῇ εὐρέσει: M. om. τῇ.

τευθύνων τὸ πεπλανημένον, ἐπιστρέφων τὸ ἀρεστός· ἐξουσίαν γὰρ ἔχεις ἐπιστρέφειν καὶ ἀποστέλλειν τεθραυσμένους ἐν ἀρέσει (Luc. IV, 19)· διὰ σοῦ ὁ σωτὴρ λέγει τῇ παρειμένῳ ἐν ἀμαρτίαις Ἀφέωνται σου αἱ ἀμαρτίαι, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε, πορεύου εἰς εἰρήνην (cf. Matth. X, 2; Marc. V, 34). Εἰρήνη δὲ καὶ λιμὴν γαλήνός ἐστιν ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία· εἰς ἣν λύων τοὺς ἡμαρτηκότας ἀποκαθίστα ὑγιεῖς καὶ ἀμώμους, εὐέλπιδας, σπουδαίους, ἐργοπόνους ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις. Ὡς ἔμπειρος καὶ συμπαθὴς ἰατρὸς πάντας ἰῶ τοὺς ἐν ἀμαρτία πεπλανημένους· οὐ γὰρ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες (Matth. IX, 12)· ἦλθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι καὶ ζητῆσαι τὸ πεπλανημένον (cf. Luc. XIX, 10). Ἰατρὸς οὖν ὢν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου, πρόσαγε θεραπείαν κατάλληλον ἐκάστῳ τῶν νοσοῦντων· παντὶ τρόπῳ θεράπευε, ὑγιάζε, σώου ἀποκαθίστα τῇ ἐκκλησίᾳ. Ποίμινε τὸ ποιμνιον μὴ ἐν κράτει μετὰ ἔμπαιμοῦ ὡς κατεξουσιάζων (Ez. XXXIV, 4), ἀλλ' ὡς ποιμὴν χρηστὸς τῇ κόλπῳ συνάγων τὰ ἀρνία καὶ τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας παρακαλῶν (Is. XL, 11).

Cap. 21, 1

Ἔσο δὲ χρηστὸς, ἀγαθὸς, ἡπιος, [ἄδολος,] ἀψευδής, μὴ σκληρὸς, μὴ αὐθάδης, μὴ ἀπότομος, μὴ ἀλαζών, μὴ ἀνηλεής, μὴ τετυρωμένος, μὴ ἀνθρωπάρεσκος, μὴ δειλὸς, μὴ δίγνωμος, μὴ ἐμπαίζων τοῖς ὑπὸ σὲ λαοῖς, μὴ ἀποκρούπων ἀπ' αὐτῶν τὰ τοῦ Θεοῦ νόμιμα καὶ τοὺς περὶ μετανοίας λόγους, μὴ πρόχειρος πρὸς τὸ ἐξῶσαι καὶ ἐκβαλεῖν ἀλλ' ἀσφαλής, μὴ [φιλεπιτιμητῆς] προπετῆς, μὴ παραδεχόμενος κατὰ τινος μαρτυρίαν ἄνευ τριῶν [πιστῶν] μαρτύρων, καὶ τούτων ἐὰν ὁ τρόπος ἦ μεμαρτυρημένος πάλαι, καὶ εἰ μὴ ἀπ' ἔχθρας κινούμενοι ἢ 2 φθόνου. Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ ἐπιχαιρεστικάκοι, πρόγλωσσοι, τριττὴν γλῶσσαν ἔχοντες, μισάδελφοι, ἔργον τιθέμενοι σκορπίζειν τὰ Χριστοῦ πρόβατα· ὧν εἰ παραδέχεσθαι θέλεις τοὺς λόγους ἀκρίτως, διασπερεῖς σου τὸ ποιμνιον καὶ παραδώσεις λύκοις εἰς κατάβρωμα, τοῦτ' ἔστι δαίμοσι καὶ πονηροῖς ἀνθρώποις, μᾶλλον δὲ οὐκ ἀνθρώποις ἀλλὰ θηρίοις ἀνθρωποειδέσιν, ἐθνή-

8. λιμὴν: Vindd. om. (?)

9. ἰῶ: Vind. ἰώμενος (rectius Cler.).
— ἐν ἀμαρτία: Vind. ἐν ἀμαρτίαις.
— ὢν: Vind. ὑπάρχων. — τοῦ Κυρίου: Bov. „Dei“.

Cap. 21. (Bov. 24.) Tit. ὅτι κίνδυνος μονομερῆ κρίσιν ποιήσασθαι καὶ τιμωρίαν δοῦσαι καὶ τὸ μηδέπω ἔλεγχθέντος.

1. Ἔσο: Bov. „sit“ (ἔστω), omisso postea ὑπὸ σὲ. — [ἄδολος]: Vind. Turr. om. — [φιλεπιτιμητῆς]: Vind. om., et glossema esse videtur. — [πιστῶν]: Vind. Bov. M. om. (nec necessarium est, quia res per se satis intelligitur Cler.; — sed cf. cap. 46. 49; cap. 75). — ἐὰν c. Vindd.: vulgo ὢν.

2. τριττὴν γλῶσσαν ἔχοντες (cf.

κοῖς καὶ Ἰουδαῖσταῖς καὶ αἰρεσιώταις ἀθέοις. Τῷ γὰρ ἐκβλη- 3
 θέντι τῆς ἐκκλησίας εὐθὺς προσπελάζουσιν οἱ λυμεῶνες λύκοι
 καὶ ὡς ἄρνα βορὰν ἡγοῦνται, κέρδος ἴδιον ἡγούμενοι τὴν ἐκείνου
 ἀπώλειαν· καὶ γὰρ ὁ τούτων πατήρ διάβολος ἀνθρωποκτόνος
 ἐστὶ (Joa. VIII)· καὶ ὁ διὰ τῆς σῆς ἀκρισίας ἀδίκως ἀφορισθεὶς
 καὶ ἀθυμία συσχεθεὶς καὶ ὀλιγοψυχήσας ἢ εἰς ἔθνη ἀποπλανη-
 θήσεται ἢ εἰς αἰρέσεις συμποδισθήσεται, καὶ παντελῶς τῆς
 ἐκκλησίας καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ἀπαλλοτριωθήσεται καὶ
 συμποδισθήσεται ὑπὸ ἀσεβείας· καὶ γενήσῃ σὺ τῆς ἐκείνου
 ἀπωλείας ἔνοχος. Οὐ γὰρ δίκαιόν ἐστιν, ἔτοιμον μὲν εἶναι 4
 ἐκβάλλειν τὸν ἡμαρτηχότα, ὀκνηρὸν δὲ ὑπάρχειν εἰς τὸ προσ-
 δέχεσθαι τὸν ἐπιστρέφοντα· καὶ πρόχειρον μὲν εἰς τὸ ἀπο-
 κόπτειν, ἀνηλεῆ δὲ εἰς τὸ τὸν ἀλγοῦντα ἰᾶσθαι· περὶ γὰρ τῶν
 τοιούτων λέγει ἡ θεία γραφή Οἱ πόδες αὐτῶν εἰς κακίαν τρέ-
 χουσι, ταχινοὶ εἰσι τοῦ ἐκχέειν αἷμα (Prov. I, 16)· σύντριμμα
 καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ
 ἔγνωσαν· οὐκ ἐστὶ φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν
 (Rom. III, 16—18 cf. Is. LIX, 7. 8). Ὁδὸς δὲ εἰρήνης ἐστὶν 5
 ὁ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὃς καὶ ἐδίδαξεν ἡμᾶς λέγων
 Ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν· δίδοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν
 (Luc. VI, 37. 38 cf. Marc. XI, 26), τοῦτ' ἐστὶ δίδοτε ἄφεσιν
 ἁμαρτιῶν, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν τὰ παραπτώματα· ὡς καὶ διὰ
 τῆς εὐχῆς ἡμᾶς ἐπαίδευσε λέγειν πρὸς τὸν Θεόν Ἄφες ἡμῖν τὰ
 ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφιέμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν
 (Matth. VI, 12). Ἐὰν οὖν μὴ ἀρῆτε τοῖς ἡμαρτηχόσι, πῶς ὑμεῖς
 λήψεσθε τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν; οὐχὶ τὸναντίον ἑαυ-
 τοὺς δεσμεύετε, λέγοντες ἀφιέναι καὶ μὴ ἀφιέντες; οὐ τῷ ἑαυ-
 τῶν στόματι ἐναντιωθήσεσθε, λέγοντες ἀφιέναι καὶ μὴ ἀφιέν-
 τες; Γινώσκετε γὰρ ὅτι ὁ τὸν μὴ ἀδίκησαντα ἐκβάλλον ἢ τὸν 6
 ἐπιστρέφοντα μὴ προσδεχόμενος φρονεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ
 καὶ αἷμα ἐκχέει ὡς Καὶν Ἄβελ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ
 βοῶν πρὸς Θεὸν ἐκζητηθήσεται (Gen. IV)· δίκαιος γὰρ ἀδίκως
 φρονευθεὶς ὑπὸ τινος παρὰ Θεῷ ἐν ἀναπαύσει ἐστὶ εἰς τὸν
 αἰῶνα, ὡσαύτως καὶ ὁ ματαίως ἀφορισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπισκό-

Sirac. XXVIII, 14. 15): Turr. „perforata
 lingua“ (τρητὴν γλ. ἐχ.).— Ἰουδαῖσταῖς:
 Bov. Turr. „Judæcis“.

3. προσπελάζουσιν: Vind. προσπαί-
 ζουσιν. — λύκοι: Vind. ὡς λύκοι. —
 ἡγοῦνται: Vind. αὐτὸ ποιοῦνται.

5. παραπτώματα: Vind. add. ὑμῶν.

— ἑαυτοὺς δεσμεύετε λέγοντες: Vind.
 ἑαυτὸν δεσμεύεις λέγων. — μὴ ἀφιέν-
 τες prima vice om. M.

6. φρονεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ c.
 Vindd., et ita legisse videtur Turr.; vulgo
 φρονεὺς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐστίν. —
 Ἄβελ τοῦ ἀδελφοῦ: Vind. add. αὐτοῦ.
 — ματαίως: Vind. ἀδίκως.

7 που. Ὁ μὲν ἐκβαλὼν ὡς λοιμὸν τὸν ἀναίτιον, πικρότερος φρονέως ὁ τοιοῦτος, οὐκ ἀφορῶν εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ ἔλεος, οὐδὲ μνημονεύων αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τοῖς μετανοοῦσιν ἀγαθωσύνην, οὐδὲ λαμβάνων σκοποὺς τῶν τοιούτων τοὺς ἐκ πλήθους παραπτωμάτων ἐν μετανοίᾳ εἰληφότες ἄρρουν· διὰ τοῦτο ἰταμώτερος σωματικοῦ φρονέως ὁ τὸν ἀναίτιον ἀπορρίπτων. Ὡσαύτως καὶ ὁ μὴ προσδεχόμενος τοὺς μετανοοῦντας σκορπίζει τὰ τοῦ Χριστοῦ, κατ' αὐτοῦ γινόμενος· ὡς γὰρ δίκαιός ἐστιν ὁ Θεὸς ἐν τῷ κρίνειν τοὺς ἁμαρτωλοὺς, οὕτως ἐλεήμων ἐν τῷ προσδέχεσθαι τοὺς ἐπιστρέφοντας· ἔλεος γὰρ καὶ κρίσιν ἤδεν αὐτῷ ὁ Θεοφιλῆς Δαβὶδ (Ps. Cl).

Cap. 22, 1 Χρῆ δὲ, ἐπίσκοπε, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν καὶ τὰ προωδευκότα καὶ ἐμπείρως αὐτοῖς κερῆσθαι πρὸς νοουθεσίαν τῶν στυπτικῶν ἢ παρακλητικῶν δεομένων λόγων· ἔτι καὶ ἐν τῷ κρίνειν σε δίκαιον τῷ τοῦ Θεοῦ ἐξακολουθεῖν θελήματι, καὶ ἡ Θεὸς δικάζει τοὺς ἁμαρτάνοντας ἢ ἐπιστρέφοντας, παρακλησίως καὶ 2 σὲ κρίνειν. Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ τὸν Δαβὶδ ὀλισθήσαντα ὄνειδίσας διὰ τοῦ Νάθαν καὶ εἰπόντα μετανοεῖν εὐθύς καὶ τοῦ θανάτου λυτροῦται λέγων Θάρσει, οὐ μὴ ἀποθάνῃς (cf. 2 Sam. XII, 13); Ἰωνᾶν μὴ θελήσαντα νινευίταις κηρῦξαι ὑπὸ θαλάσσης καὶ κήτους καταποθῆναι ποιήσας, εὐξαμένου ἐν κοιλίᾳ, ἀνήγαγεν ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν αὐτοῦ; Ἐζεκίαν πρὸς ὀλίγον τυρωθέντα, εὐ- 3 ξάμενον μετὰ δακρύων, ἀρῆκε τοῦ ἐγκλήματος; Ἀκούσατε δὲ, ὦ ἐπίσκοποι, πρὸς τὰ τοιαῦτα ὠφέλιμον ὑπόδειγμα· γέγραπται γὰρ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλείων καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν παραλειπομένων οὕτως Καὶ ἀπέθανεν Ἐζεκίας, καὶ ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μανασσῆς, ἐτῶν δώδεκα ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν, καὶ πεντήκοντα καὶ πέντε ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ ὄνομα τῇ μητρὶ αὐτοῦ Ἐψιβά. Καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου, οὐκ ἀπέσχετο ἀπὸ τῶν βδελυγμάτων τῶν ἐθνῶν ὧν ἐξωλόθρευσεν Κύριος ἀπὸ προσώπου υἱῶν Ἰσραὴλ· καὶ ἐπέ-

7. σκοποὺς: Vind. εἰς νοῦν (omissis, puto, τῶν τοιούτων), quod aptius huic loco existimat Cler.

Cap. 22. (Bov. 25.) Tit. ὅτι μέγα παράδειγμα μετανοίας πρόκειται Δαβὶδ καὶ νινευίται, Ἐζεκίας τε καὶ ὁ τούτου υἱὸς Μανασσῆς.

1. προωδευκότα: Vind. προειληφότετα. — δίκαιον: Vind. add. δεῖ.

2. Ἡ γὰρ: in libris editis ἡ γὰρ. — λυτροῦται λέγων: Vind. ἐλυτρώσατο

εἰπών. — ἀποθάνῃς c. cap. 18, 1 re- scripsi pro vulgato ἀποθανεῖς. — ἐν κοιλίᾳ: Vind. ἐκ κοιλίας. — ἐκ φθορᾶς: Vind. εἰς ζωὴν, ὡσαύτως καὶ ἐκ φθορᾶς (? φθορᾶς) ἕδον (de quo deliberandum esse putat Cler.).

3. παραλειπομένων c. Vind. Turr.; vulgo add. τῇ τῶν ἡμερῶν (Cler. conjicit ἤτοι ἡμερῶν). — Καὶ ἀπέθανεν Ἐζεκίας καὶ ἐβασίλευσεν ὁ: Vind. om. — Ἐψιβά: M. Ἐψιβά (2 Reg. XXI, 1 הַבְּשִׁבָּה, Ἀψιβά, ed. Compl. Ἐψιβά).

στρεψε Μανασσῆς καὶ ᾠκοδόμησε τὰ ὑψηλὰ, ἃ κατέσπασεν Ἐζεκίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἔστησε στήλας τῇ Βάαλ καὶ ἀνέστησε θυσιαστήριον τῇ Βάαλ, καὶ ἐποίησεν ἄλση, καθὼς ἐποίησεν Ἀχαάβ βασιλεὺς Ἰσραὴλ· καὶ ἐποίησε θυσιαστήρια ἐν οἴκῳ ⁴ Κυρίου, ἐν ᾧ εἶπε Κύριος πρὸς Δαβὶδ καὶ πρὸς Σολομῶνα τὸν υἱὸν αὐτοῦ λέγων ὅτι ἐν αὐτῇ θήσω τὸ ὄνομά μου· καὶ ἔστησε Μανασσῆς θυσιαστήρια, καὶ ἐν αὐτοῖς ἐδούλευσε τῇ Βάαλ, καὶ εἶπεν Ἔσται τὸ ὄνομά μου εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ᾠκοδόμησε θυσιαστήρια ἐν ταῖς δυσὶν αὐλαῖς οἴκου Κυρίου τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ αὐτὸς διήγαγε τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐν πυρὶ ἐν Γε ⁵ Βενεννόμ, καὶ ἐκκληδονίζετο καὶ ἐφαρμακεύετο καὶ ἐποίησεν ἐργαστριμίθους καὶ ἐπαιδοὺς καὶ γνώστας καὶ θεραφεῖν· καὶ ἐπλήθυνε τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου τοῦ παροργίσει αὐτόν· καὶ ἔθνηκε τὸ χωνευτὸν καὶ τὸ γλυπτὸν τοῦ ἄλσους, τὴν εἰκόνα ἣν ἐποίησεν, ἐν οἴκῳ Κυρίου, ἐν ᾧ ἐξελέξατο Κύριος θέσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκεῖ ἐν Ἱερουσαλὴμ τῇ ἀγίᾳ πόλει εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἶπεν Οὐ προσθήσω τὸν πόδα μου σαλεῦσαι ἀπὸ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ, ἣν ἔδωκα τοῖς πατράσιν αὐτῶν, πλὴν ἐὰν φυλάζωνται κατὰ πάντα ὅσα ἐνετειλάμην αὐτοῖς, κατὰ πᾶσαν ἐντολὴν ἣν ἐνετείλατο ὁ δοῦλός μου Μωσῆς. Καὶ οὐκ ἤκουσαν, καὶ ἐπλάνησεν αὐτοὺς Μανασσῆς τοῦ ποιῆσαι ⁶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου ὑπὲρ τὰ ἔθνη, ἃ ἐξῆρε Κύριος ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ (cf. 2 Reg. XX, 21 — XXI, 9 et 2 Chron. XXXII, 33 — XXXIII, 9)· καὶ ἐλάλησε Κύριος ἐπὶ Μανασσῆν καὶ ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν χειρὶ δούλων αὐτοῦ τῶν προφητῶν λέγων Ἄνθ' ὧν ὅσα ἐποίησε Μανασσῆς ὁ βασιλεὺς Ἰούδα τὰ βδελύγματα τὰ πονηρὰ ταῦτα ἀπὸ πάντων ὧν ἐποίησεν ὁ Ἀμορραῖος ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἐξήμαρτε τὸν Ἰούδαν ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτοῦ, τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ Ἰδοὺ ἐγὼ φέρω κατὰ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ καὶ Ἰούδαν, ὥστε παντὸς ἀκούοντος αὐτὰ ἠχῆσαι ἀμφότερα τὰ ὦτα αὐτοῦ, καὶ ἐκτενῶ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ τὸ μέτρον Σαμαρείας καὶ τὸν σταθμὸν οἴκου Ἀχαάβ, καὶ ἀπαλείψω τὴν Ἱερουσαλὴμ, καθὼς ἀπαλείφεται τὸ πυξίον

4. ἐποίησε θυσιαστήρια: Vind. add. τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ᾠκοδόμησε θυσιαστήρια cf. 2 Reg. XXI, 3; 2 Chr. XXXIII, 3 LXX. — Σολομῶνα: M. Σολομῶνα. — καὶ εἶπεν usque ad αἰῶνα: non exstant in Scriptura s.

5. Γε Βενεννόμ c. Bov. Turr. auctore Col. ex 2 Chr. XXXIII, 6 scripsi pro vulgato Γεβαναί (Vind. Γεβάν) ἐν ὀνό-

ματι, quam lectionem aperte mendosam vir doctus ingeniosa conjectura ad notam marginalem quandam ὄνομά τι revocat. — ἐκκληδονίζετο: vulgo ἐκκληδωνίζετο. — [καὶ θεραφεῖν additum est ex 2 Reg. XXIII, 24. — τοῦ ποιῆσαι: Vind. om. — εἰς τὸν αἰῶνα: M. om. τὸν. — φυλάζονται: Col. φυλάσσονται.

6. ἐπὶ Μανασσῆν: Col. ἐπὶ Μανασ-

ἀπαλειφόμενον, καὶ καταστρέψω ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἀποδώσομαι τὸ ὑπόλειμμα τῆς κληρονομίας μου, καὶ παραδώσω αὐτοὺς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ ἔσονται εἰς προνομίην καὶ διαρπαγὴν πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν· ἀνθ' ὧν ὅσα ἐποίησαν πονηρὰ ἐν ὀφθαλμοῖς μου, καὶ ἦσαν παροργίζοντές με ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐξήγαγον τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ ἕως 7 τῆς ἡμέρας ταύτης. Καὶ γε αἷμα ἀθῶον ἐξέχει Μανασσῆς πολὺ σφόδρα, ἕως οὗ ἐπλησε τὴν Ἱερουσαλήμ στόμα ἐπὶ στόματι, πλὴν ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ ὧν ἐξήμαρτε τὸν Ἰούδαν ποιῆσαι τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου (2 Reg. XXI, 10—16).

8 Καὶ ἤγαγε Κύριος ἐπ' αὐτὸν τοὺς ἄρχοντας τῆς δυνάμεως τοῦ βασιλέως Ἀσοῦρ, καὶ κατελάβοντο τὸν Μανασσῆν ἐν δεσμοῖς καὶ ἔδησαν αὐτὸν ἐν πέδαις χαλκαῖς καὶ ἤγαγον αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα (2 Chron. XXXIII, 11)· καὶ ἦν δεδεμένος καὶ κατασεσιδηρωμένος ὅλος ἐν οἴκῳ φυλακῆς, καὶ ἐδίδοτο αὐτῷ ἐκ πιτύρων ἄρτος ἐν σταθμῷ βραχὺς καὶ ὕδωρ σὺν ὄξει ὀλίγον ἐν μέτρῳ ὥστε ζῆν αὐτόν, καὶ ἦν συνεχόμενος καὶ ὀδυνώμενος σφόδρα. Καὶ ὡς βιαίως ἐθλίβη, ἐζήτησε τὸ πρόσωπον Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐταπεινώθη σφόδρα ἀπὸ προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων αὐτοῦ, καὶ προσεύξατο πρὸς Κύριον (2 Chron. 9 XXXIII, 12) λέγων Κύριε παντοκράτορ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, τοῦ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, καὶ τοῦ σπέρματος αὐτῶν τοῦ δικαίου, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν σὺν παντὶ τῷ κόσμῳ αὐτῶν, ὁ πεδήσας τὴν θάλασσαν τῷ λόγῳ τοῦ προστάγματός σου, ὁ κλείσας τὴν ἄβυσσον καὶ σφραγισάμενος αὐτὴν τῷ φοβερῷ καὶ ἐνδόξῳ ὀνόματί σου· ὃν πάντα φοβίσει καὶ τρέμει ἀπὸ προσώπου τῆς δυνάμεώς σου, ὅτι ἄστεκτος ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς δόξης σου καὶ ἀνυπόστατος ἡ ὀργὴ τῆς ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς ἀπειλῆς σου, ἀμέτρητόν τε καὶ ἀνεξιχνίαστον τὸ ἔλεος τῆς ἐπαγγελίας σου· ὅτι σὺ εἶ Κύριος εὐσπλαγχνος, μακρόθυμος, πολυέλεος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις τῶν ἀνθρώπων· ὅτι σὺ, ὁ Θεός, κατὰ τὴν χρηστότητα τῆς ἀγαθωσύνης

ση. — καταστρέψω ἐπὶ πρόσωπον: Vind. κ. ἀπὸ προσώπου (LXX recte vertunt καταστρέφεται ἐπὶ πρόσωπον et ad antecedentia trahunt; sed ed. Ald. habet ἀπὸ προσώπου). — διαρπαγὴν c. Vind. Turr., ut Cot. scribi jussit et sententia poscit (ita etiam LXX); vulgo δι' ἄρπαγην.

7. ἐπλησε: Vind. ἐπλήρωσεν.

8. Καὶ ἦν δεδεμένος usque ad ὄδυν.

σφόδρα similiter cum sacro textu conjuncta leguntur in Opere impf. ad Matth. I, 10. E traditione judaica fluxerunt. — ἐν δεσμοῖς: Turr. „in aedibus“.

9. Hinc incipit Bov. cap. 26, in scriptum „Oratio Manassis regis Juda“. — παντοκράτορ: M. παντοκράτωρ v. VII, 25, 1. — ἐπὶ ἁμαρτωλοῖς: M. ἐπὶ ἁμαρτωλοῖς. — ὅτι σὺ εἶ Κύριος: Turr. add. „altissimus“ (ὑψιστος, ut in Or. Man., qualis in nostro V. T. graeco

σου ἐπηγγείλω μετανοίας ἄφεσιν τοῖς ἡμαρτηκόσι, καὶ τῷ πλήθει τῶν οἰκτιρωτῶν σου ὠρίσας μετάνοιαν ἁμαρτωλοῖς εἰς σωτηρίαν· σὺ οὖν, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δικαίων, οὐκ ἔθου μετάνοιαν 10 δικαίοις, τῷ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, τοῖς οὐκ ἡμαρτηκόσι σοι, ἀλλ' ἔθου μετάνοιαν ἐπ' ἐμοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ, διότι ἡμαρτον ὑπὲρ ἄριθμὸν ψάμμου θαλάσσης. Ἐπλήθυναν αἱ ἀνομίαι μου, Κύριε, ἐπλήθυναν αἱ ἀνομίαι μου, καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος ἀτερίσαι καὶ ἰδεῖν τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ πλήθους τῶν ἀδικιῶν μου, κατακαμπτόμενος πολλῷ δεσμῷ σιδήρου, διότι παρώργισα τὸν θυμὸν σου καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα στήσας βδελύγματα καὶ πληθύνας προσοχθίσματα. Καὶ νῦν 11 κλίνω γόνυ καρδίας μου, δεόμενος τῆς παρὰ σοῦ χρηστότητος. Ἠμάρτηκα, Κύριε, ἡμάρτηκα, καὶ τὰς ἀνομίας μου ἐγὼ γινώσκω· ἀλλ' αἰτοῦμαι δεόμενός σου Ἄνες μοι, Κύριε, ἄνες μοι, καὶ μὴ συναπολέσης με ταῖς ἀνομίαις μου, μηδὲ εἰς τὸν αἰῶνα μηνίσας τηρήσης τὰ κακά μοι, μηδὲ καταδικάσης με ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς. Ὅτι σὺ, Θεὸς, Θεὸς τῶν μετανοούντων, καὶ ἐπ' ἐμοὶ δείξεις τὴν ἀγαθωσύνην σου, ὅτι ἀνάξιον ὄντα σώσεις κατὰ τὸ πολὺ ἔλεός σου· καὶ αἰνέσω σε διαπαντὸς ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς μου, ὅτι σὲ ὑμνεῖ πᾶσα ἡ δύναμις τῶν οὐρανῶν καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν. (Oratio Manass.). Καὶ ἐπήκουσε τῆς φωνῆς αὐτοῦ Κύριος καὶ ᾤκτειρήσεν αὐτόν· 12 καὶ ἐγένετο περὶ αὐτὸν φλόξ πυρὸς, καὶ ἐτάκησαν πάντα τὰ περὶ αὐτὸν σιδήρα· καὶ ἴασατο Κύριος τὸν Μανασσῆν ἐκ τῆς θλίψεως αὐτοῦ καὶ ἐπέστρεψεν αὐτόν εἰς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Καὶ ἔγνω Μανασσῆς ὅτι Κύριος αὐτός ἐστι 13 Θεὸς μόνος, καὶ ἐλάτρευσε μόνῳ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ αὐτοῦ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ ἐλογίσθη δίκαιος· καὶ περιεῖλε τοὺς θεοὺς τοὺς ἄλλοτριούς καὶ τὸ γλυπτὸν ἐξ οἴκου Κυρίου καὶ πάντα τὰ θυσιαστήρια, ἃ ᾤκοδόμησεν ἐν οἴκῳ Κυρίου, καὶ πάντα τὰ θυσιαστήρια τὰ ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξέβαλεν ἔξω τῆς πόλεως· καὶ

legitur). — μετανοίας ἄφεσιν: Vind. μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν, ut in V. T. graeco (Cler. abjiciendum esse iudicat μετανοίας: id quod equidem non dixerim). — καὶ τῷ πλήθει usque ad ἁμαρτωλοῖς: Bov. om. (per ὁμοιοτέλετον).

11. κλίνω: Bov. legisse videtur κλίνων. — ἡμάρτηκα: Bov. om. — ἀλλ': Vind. om. — τὴν ἀγαθωσύνην: Vind. τὴν πᾶσαν ἀγ. — σώσεις: Vind. add. με.

12. Quae hic (α καὶ ἐγένετο usque ad θλίψεως αὐτοῦ) et commate 13 (α καὶ ἐλάτρευσε usque ad δίκαιος) sacro textui addita sunt apocrypha, etiam in Opere imperfecto ad Matth. I, 10 laudantur.

13. καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ usque ad ζωῆς αὐτοῦ: M. om.; item Bov. inde α πάσας. — ἐν οἴκῳ Κυρίου καὶ π. τὰ θυσιαστήρια: Vind. ἐν ὄρει οἴκου, sub

κατώρθωσε τὸ θυσιαστήριον καὶ ἐθυσίασεν ἐπ' αὐτὸ θυσίαν σωτηρίου καὶ αἰνέσεως· καὶ εἶπε Μανασσῆς τῷ Ἰούδα τοῦ δουλεύειν Κυρίῳ τῷ Θεῷ Ἰσραὴλ. Καὶ ἐκοιμήθη ἐν εἰρήνῃ μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ· καὶ ἐβασίλευσεν Ἀμὼν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησε Μανασσῆς ὁ πατήρ αὐτοῦ ἐν πρώτοις, καὶ παρώξυνε Κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ (cf. 2 Chron. XXXIII, 13. 15. 16. 20. 22).

- 14 Ἠκούσατε, τέκνα ποθητὰ ἡμῶν, ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς τοῖς εἰδώλοις προσανασχόντα καὶ πολλοὺς ἀθώους φρονεύσαντα, βραχέως τιμωρησάμενος, μεταγνόντα προσελάβετο, καὶ ἀφείκε αὐτῶν τὰ πλημμελήματα ἐπέστρεψεν αὐτὸν περὶ τὴν βασιλείαν· οὐ μόνον γὰρ ἀφίησι τοῖς μετανοοῦσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν προτέραν
- Cap. 23,¹ ἀξίαν αὐτοῖς ἐπανάγει. * Μείζων εἰδωλολατρίας οὐκ ἔστιν ἁμαρτία, εἰς Θεὸν γὰρ ἔστι δυσσέβεια· ἀλλ' ὅμως καὶ αὕτη διὰ γνησίας μετανοίας συγκεχώρηται. Ἐὰν δέ τις ἐκ παρατάξεως ἁμαρτάνῃ, πειράζων τὸν Θεὸν ὡς μὴ ἐπεξιόντα τοῖς πονηροῖς, ὁ τοιοῦτος ἀφραδίαν οὐκ ἔξει, κὰν λέγῃ παρ' ἑαυτῷ Ὅσιά μοι γένοιτο, ὅτι πορεύσομαι ἐν τῇ ἀναστροφῇ τῆς καρδίας μου τῆς
- 2 πονηρᾶς, καὶ τότε μετανοήσω. Τοιοῦτος γὰρ τις ἐγένετο καὶ Ἀμὼν ὁ τοῦ Μανασσῆ υἱός· φησὶ γὰρ ἡ γραφή Καὶ παρελογίσσατο Ἀμὼν λογισμὸν παραβάσεως κακὸν καὶ εἶπεν Ὁ πατήρ μου ἐκ νεότητος πολλὰ παρηνόμησε καὶ ἐν γῆρα μετέγνω· καὶ νῦν ἐγὼ πορεύσομαι καθὰ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ μου, καὶ ὕστερον ἐπιστρέψω πρὸς Κύριον. Καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου παρὰ πάντας τοὺς γενομένους ἔμπροσθεν αὐτοῦ· καὶ ἐξωλόθρευσεν αὐτὸν Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τάχει ἐκ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ· καὶ ἐπέθεντο αὐτῷ οἱ παῖδες αὐτοῦ καὶ ἐθανάτωσαν αὐτὸν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ ἐβασίλευσεν ἔτη δύο μόνα
- Cap. 24,¹ (cf. 2 Reg. XXI, 23. 19 et 2 Chron. XXXIII, 24. 21). * Προσέχετε

quo verum latere videtur. — ἐθυσίασεν: Turr. „fecerunt“ (ἐθυσίασαν).

14. τοῖς εἰδώλοις c. Vindd.; vulgo om. τοῖς. — περὶ τὴν βασιλείαν: Cot. in mg. εἰς; Vind. ἐπὶ τ. β., quod frustra probatur Clerico.

Cap. 23. (Bov. 27.) Tit. πρὸς τοὺς ἐκ καταφρονήσεως ἁμαρτάνοντας ἔστω παράδειγμα Ἀμὼν (καὶ ὅτι χείρων εἰδωλολατρίας οὐκ ἔστιν ἁμαρτία Vind.).

1. ἐκ παρατάξεως: in altero Georgii Hamartoli, qui in Chronico inedito hunc locum laudat, codice Paris. scriptum est

ἐκ παρατάξεως, errore scribae, ut videtur. — καὶ τότε μετανοήσω auctore Cotelerio e Georgio Hamartolo recepti, quum sententiarum ordine posci videretur.

2. Georgius Hamart., ubi allegat locum nostrum, scribit Ἀμὼς ut LXX 2 Reg. (sed 2 Chron. Ἀμὼν); ita etiam Op. impf. in Matth. I, 10 et Michaël Glycas annal. II. (Ἀμμὼς), qui eundem, quem Noster, locum apocryphum Καὶ παρελογίσσατο κτλ. proferunt. — πάντας: Vind. om.

Cap. 24. (Bov. 28.) Tit. ὅτι | Χρ-

οὖν, οἱ λαϊκοί, μὴ τις ἐξ ὑμῶν τὸν λογισμόν τοῦ Ἀμῶν ἐπὶ καρδίαν αὐτοῦ στηρίξῃ, καὶ ἔσται συντόμως ἀπολλύμενος· ὁμοίως ὁ ἐπίσκοπος συντηρεῖτω, καθὼ δύναται, τοὺς μὴ ἡμαρτηχότας ἀναμαρτήτους μεῖναι, καὶ τοὺς ἀπὸ ἁμαρτιῶν ἐπιστρέφοντας θεραπεύων δεχέσθω. Ἐὰν δὲ τὸν μετεγνωκότα ἀνηλεῆς 2 ὦν μὴ προσδέξηται, ἁμαρτήσῃ εἰς Κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ, δικαιοῶν ἐναντὸν ὑπὲρ τὴν ἐκείνου δικαιοσύνην καὶ μὴ προσλαμβανόμενος ὃν προσεδέξατο διὰ Χριστοῦ, δι' ὃν ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ γῆς τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπον, δι' ὃν εὐδόκησεν ἐκ γυναικὸς αὐτὸν γενεθῆναι τὸν ποιητὴν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς· οὗ χάριν, μὴ φεισάμενος σταυροῦ καὶ θανάτου καὶ ταφῆς, συνεχώρησε παθεῖν τὸν τῆ φύσει ἀπαθῆ, τὸν υἱὸν τὸν ἀγαπητὸν, τὸν Θεὸν λόγον, τὸν τῆς μεγάλης αὐτοῦ βουλῆς ἄγγελον (Is. IX gr.), ὅπως τοὺς ὑποκειμένους θανάτῳ ῥύσῃται τοῦ θανάτου. Τοῦτον παροργίζουσιν οἱ μὴ προσδεχόμενοι τοὺς 3 μετανοοῦντας. Οὗτος γὰρ Ματθαῖον ἐμὲ τελώνην ὄντα πρότερον οὐκ ἐπαισχύνθη· καὶ Πέτρον, ἀρνησάμενον αὐτὸν διὰ δέος τρίτον καὶ διὰ μετανοίας ἐξιλεωσάμενον καὶ προσκλαύσαντα πικρῶς, προσήκατο καὶ ποιμένα τῶν ἰδίων ἀρνῶν κατέστησε· καὶ Παῦλον δὲ τὸν συναπόστολον ἡμῶν, πολλὰ τὸ πρότερον εἰς ἡμᾶς ἐπιτριψάμενον κακὰ καὶ βλασφημήσαντα εἰς τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον, ἀπόστολον ἀντὶ διώκτου προεχειρίσατο, σκεῦος αὐτὸν ἐκλογῆς ἀναδείξας. Καὶ ἄλλη τινὶ ἁμαρτωλῷ γυναικὶ λέγει 4 Ἀγέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησας πολὺ (cf. Luc. VII, 47). Ἐτέραν δὲ τινὰ ἡμαρτηκῆν ἔστησαν οἱ πρεσβύτεροι ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἐπ' αὐτῷ θέμενοι τὴν κρίσιν ἐξήλθον· ὁ δὲ καρδιογνώστης Κύριος, πυνθόμενος αὐτῆς εἰ κατέκριναν αὐτὴν οἱ πρεσβύτεροι, καὶ εἰπούσης ὅτι οὐ, ἔφη πρὸς αὐτὴν Ὑπαγε οὖν, οὐδὲ ἐγὼ σε κατακρίνω (cf. Joa. VIII, 11). Τοῦτον τὸν σωτήρα, βασιλέα καὶ Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν, ὃ ἐπί- 5 σκοποι, σκοπὸν ἔχειν δεῖ, τούτου μιμητὰς εἶναι, πραεῖς, ἡσυχίους, εὐσπλάγχνους, ἐλεήμονας, εἰρηνικοὺς, ἀοργήτους, διδακτι-

στὸς Ἰησοῦς Κύριος (Vind. Κύριος Ἰησοῦς. Bov. „Christus Jesus“) παρεγένετο ἁμαρτωλοῖς σῶσαι διὰ μετανοίας.

1. στηρίξῃ: Vind. στηρίξη. — συντόμως (cf. I, 6, 5): Vind. σὺν τῷ Ἀμῶς, atque ita quin legendum eamque ob causam etiam supra Ἀμῶς scribendum sit pro Ἀμῶν, vix dubito. — συντηρεῖτω: Vind. διδασκέτω.

2. γενεθῆναι: cf. V, 16, 2; VIII, 1, 4;

12, 14; Ignat. ad Smyrn. 1. — σταυροῦ καὶ θανάτου καὶ ταφῆς: Vind. Turr. σταυρῷ καὶ θανάτῳ καὶ ταφῇ. — τὸν Θεὸν λόγον: Bov. „Dei verbum“.

3. τοῦτον: Vind. τοῖνον (utrumque absque dubio habebit). — Οὗτος: Turr. „hac ratione“ (οὕτως). — πρότερον: Vind. τὸ πρ.

5. βασιλέα: Bov. add. „et Dominum“. — Ἰησοῦν: Bov. „Jesum Christum“. — σκοπὸν usque ad ἡσυχίους: Vind. σκο-

κούς, ἐπιστρεπτικούς, εἰσδεκτικούς, παρακλητικούς, μὴ πλήκτας, μὴ ὀργίλους, μὴ ὑβριστάς, μὴ ἀλαζόνας, μὴ ὑπεροπτικούς, μὴ οἰνόφλυγας, μὴ μεθύσους, μὴ εἰκαιοδαπάνους, μὴ τρυφητάς, μὴ πολυδαπάνους, μὴ ὡς ἀλλοτρίοις ἀλλ' ὡς ἰδίοις τοῖς τοῦ Θεοῦ δόμασι χρωμένους ὡς ἀγαθούς οἰκονόμους καθεστῶτας, ὡς μέλλοντας ἀπαιτεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν λόγον.

- 6 *Ἀντάρξη* ἐχέτω τροφήν καὶ ἀμφιασμόν ὁ ἐπίσκοπος τὸν τῆς χρεῖα καὶ τῆς σεμνότητι προσήκοντα· μὴ τοῖς κυριακοῖς ὡς ἀλλοτρίοις κεχρήσθω, ἀλλὰ μεμετρημένως· ἄξιός γάρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἔστι (Luc. X, 7). Μὴ σπαταλὸς, μὴ πέρ-
Cap. 25, 1 *περος*, ἀλλὰ μόνων τῶν πρὸς σύστασιν ἐφιέμενος, *τὰ διδόμενα κατ' ἐντολήν Θεοῦ τῶν δεκατῶν καὶ τῶν ἀπαρχῶν ὡς Θεοῦ ἄνθρωπος ἀναλισκέτω· τὰ εἰσφερόμενα ἐπὶ προφάσει πενήτων ἐξούσια καλῶς οἰκονομεῖτω ὄρφανοῖς καὶ χήραις καὶ θλιβομένοις καὶ ξένοις ἀπορουμένοις, ὡς ἔχων Θεὸν λογιστευτὴν τούτων
 2 τὸν ἐγχειρίσαντα αὐτῷ ταύτην τὴν οἰκονομίαν. Πᾶσι δὲ τοῖς δεομένοις μετὰ δικαιοσύνης ἐπιμερίζοντες, καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ χρώμενοι ἐκ τῶν κυριακῶν ἀλλὰ μὴ παραχρώμενοι, ἐσθίοντες ἐξ αὐτῶν ἀλλὰ μὴ κατεσθίοντες αὐτὰ μόνοι, κοινωνοῦντες δὲ τοῖς χρήζουσιν, ἀπρόσκοποι Θεῷ γίνεσθε· ἐὰν γὰρ μόνοι αὐτὰ ἀναλώσητε, ὀνειδισθήσεσθε παρὰ Θεοῦ λέγοντος ὡς πρὸς ἀπλήστους καὶ μονοφάγους Τὸ γάλα κατεσθίετε καὶ τὰ ἔρια περιβάλλεσθε (Ec. XXXIV, 3)· καὶ ἐν ἄλλοις Μὴ οἰκήσετε μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς (Is. V, 8); διὸ καὶ ἐν τῷ νόμῳ προστέτακται ὑμῖν Ἄγα-
 3 πῆσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν (Lev. XIX, 18). Καὶ ταῦτα λέγομεν, οὐχ ἵνα μὴ μεταλαμβάνητε ὑμῶν τῶν πόνων· γέγραπται γάρ Οὐ φριμώσεις βοῦν ἀλοῶντα (Deut. XXV, 4)· ἀλλ' ἵνα μεμετρημένως μετὰ δικαιοσύνης. Ὁν τρόπον οὖν ὁ βοῦς, ἐργαζόμενος ἐν τῇ ἄλω ἀκήμωτος, ἐσθίει μὲν, ἀλλ' οὐ τὸ πᾶν κατεσθίει· οὕτω καὶ ὑμεῖς, ἐργαζόμενοι εἰς τὴν ἄλω, τοῦτ' ἔστιν
 4 εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐσθίετε· ὃν τρόπον καὶ οἱ λευῖται οἱ λειτούργοῦντες τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἣτις ἦν τύπος τῆς ἐκκλησίας κατὰ πάντα· προσέτι δὲ καὶ ἐκ

πὸν ὑμᾶς ἔχειν δεῖν (? δεῖ) τούτου καταμίμησιν, εἶναι πραεῖς χρῆ, ἡσυχίους (non male Cler.). — ἰδίοις: Turr. „propriis Dei“.

6. σπαταλὸς: Vind. πολυανάλωτος. — μόνων τῶν πρὸς σ. ἐφιέμενος: Vind. μόνοις τοῖς πρ. σ. ἀρχοῦμενος.

Cap. 25. (Box. 29.) Tit. περὶ ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν, καὶ ὅπως ὀφείλει

ὁ ἐπίσκοπος ἢ αὐτὸς μεταλαμβάνειν ἐξ αὐτῶν ἢ ἑτέροις διανέμειν.

2. πᾶσι δὲ: Vind. πᾶσι τοίνυν; Turr. „igitur“. — ἐπιμερίζοντες: Vind. διανέμοντες. — ὑμῖν: Vind. om.

3. ταῦτα: Vind. τοῦτο. — οὖν: Vind. γὰρ. — ἀκήμωτος: Vind. ἀφίμωτος. — ἐσθίετε: Vind. ἐσθίειν ὀφείλετε.

4. προσέτι δὲ καὶ: Vind. δήλον γὰρ

τοῦ ὀνόματος μαρτύριον τῆς ἐκκλησίας ἢ σκηνὴ προωρίζετο. Ἐνταῦθα γοῦν καὶ λευῖται τῇ σκηνῇ προσεδρεύοντες ἐκ τῶν εἰς τὴν προσφορὰν τοῦ Θεοῦ διδομένων ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ δώρων καὶ ἀφαιρεμάτων καὶ ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν καὶ θυσιῶν καὶ προσφορῶν μετεῖχον ἀκωλύτως, αὐτοὶ καὶ γυναῖκες αὐτῶν καὶ υἱοὶ καὶ θυγατέρες αὐτῶν· ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον αὐτῶν ἦν λειτουργία τῆς σκηνῆς, διὰ τοῦτο κληροδοσίαν γῆς οὐκ ἔλαβον ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, ὅτι αἱ εἰσφοραὶ τοῦ λαοῦ κληροδοσία τοῦ Λεβὶ καὶ κληρονομία τῆς φυλῆς αὐτῶν (cf. Num. XVIII, 20 sqq.). Ὑμεῖς οὖν σήμερον, ὧ ἐπίσκοποι, ἔστε τῷ λαῷ ὑμῶν [ἱερεῖς] λευῖ- 5 ται, οἱ λειτουργοῦντες τῇ ἱερᾷ σκηνῇ, τῇ ἀγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ παρεστῶτες τῷ Θυσιαστηρίῳ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ προσάγοντες αὐτῷ τὰς λογικὰς καὶ ἀναιμάκτους Θυσίας διὰ Ἰησοῦ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως· ὑμεῖς τοῖς ἐν ὑμῖν λαϊκοῖς ἔστε προσηῆται, ἄρχοντες καὶ ἡγούμενοι καὶ βασιλεῖς, οἱ μεσῖται Θεοῦ καὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ, οἱ δοχεῖς τοῦ λόγου καὶ ἀγγελτῆρες, οἱ γινώσκται τῶν γραφῶν καὶ φθόγγοι τοῦ Θεοῦ καὶ μάρτυρες τοῦ 6 θελήματος αὐτοῦ, οἱ πάντων τὰς ἁμαρτίας βαστάζοντες καὶ περὶ πάντων ἀπολογούμενοι· οἷς, ὡς ἠκούσατε, ἐμβριθῶς ὁ λόγος ἀπειλεῖ, ἐὰν κρύψητε ἐξ ἀνθρώπων τὴν τῆς γνώσεως κλεῖδα· οἷς κίνδυνος ὀλέθριος, ἐὰν μὴ διαγγείλητε τὸ θέλημα αὐτοῦ τῷ ἔφ' ὑμᾶς λαῷ· οἷς παρὰ Θεοῦ μισθὸς ἀψευδῆς καὶ κλέος ἀνεκδιήγητον ἐν δόξῃ, καλῶς λειτουργήσασι τῇ σκηνῇ τῇ ἀγίᾳ. Ὡς γὰρ τὸ βῆρος ὑμέτερον, οὕτω καὶ τὰς διακονίας τῶν 6 τροφῶν καὶ τὰς ἄλλας χρείας ὑμεῖς καρποῦσθε. Μιμηταὶ γὰρ 7 ἔστε Χριστοῦ τοῦ Κυρίου· καὶ ὡς αὐτὸς πάντων ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας ἀνήνεγκεν ἐπὶ τὸ ξύλον, σταυρωθεὶς ὁ ἄμωμος ὑπὲρ τῶν κολάσεως ἄξιων, οὕτω καὶ ὑμᾶς τοῦ λαοῦ τὰς ἁμαρτίας ἐξιδιοποιεῖσθαι χρεῖ· εἴρηται γὰρ περὶ τοῦ σωτῆρος ἐν Ἡσαΐᾳ ὅτι. Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται (Is. LIII, 4)· καὶ πάλιν Αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκε καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη (l. c. 12 graece). Ὡςπερ οὖν

καὶ ἐκ τοῦ καλοῦσθαι (? καλεῖσθαι) αὐτὴν μαρτυρίον σκηνῆν ὅτι, interpretamentum verborum ἐκ τοῦ ὀνόματος. — μαρτύριον: conj. Col. μαρτυρίον (vertit: quinetiam ipso nomine testimonii Ecclesiae tabernaculum designabatur). — τὴν προσφορὰν: Vind. τὴν τιμὴν. — αὐτοὶ καὶ: Vind. οὐ μόνον αὐτοὶ ἀλλὰ καὶ. — ἐπειδὴ δέ: Vind. ἐπειδὴ γάρ; M. ἐπειδὴν δέ.

5. ὑμεῖς οὖν: Vind. καὶ ὑμεῖς οὖν.

— [ἱερεῖς] uncis inclusi, quoniam glossema redolet. — Ἰησοῦ: Vind. add. τοῦ Χριστοῦ; Turr. non exhibet nisi „Christum“. — φθόγγοι: Vind. κήρυκες.

6. Haec cum commate 3 jungenda et quae interposita sunt, interpolatori adscribenda esse, e sermonis serie prorsus interrupta deletisque commatibus 4. 5 clarissime apparente patet.

7. τοῦ Κυρίου: Bov. om. — ὡς αὐ-

ὕμεις σκοποὶ ἐστε, οὕτω καὶ σκοπὸν ἔχετε τὸν Χριστόν· ὡς οὖν αὐτὸς πάντων ὑμῶν, οὕτω καὶ ὑμεῖς τῶν ὑφ' ὑμᾶς λαϊκῶν.

8 Μὴ γὰρ νόμιζε ὅτι εὐχερὲς ἢ ἐλαφρὸν φορτίον ἐστὶν ἡ ἐπισκοπή· χρὴ οὖν, ὡς τὸ βᾶρος φέρετε, οὕτω καὶ τῶν καρπῶν πρώτους μεταλαμβάνειν, καὶ τοῖς δεομένοις μεταδιδόναι, ὡς λόγον ὑφ' ἑξόντες τῷ ἀπαραλογίστως μέλλοντι ὑμᾶς λογιστεῦειν. Δεῖ γὰρ τοὺς τῇ ἐκκλησίᾳ προσεδρεύοντας ἐκ τῆς ἐκκλησίας διατρέφεσθαι, ἅτε ἱερεῖς, λευίτας, προέδρους, λειτουργοὺς Θεοῦ.

9 καθὼς ἐν βίβλῳ τῶν ἀριθμῶν γέγραπται περὶ τῶν ἱερέων Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ἀαρὼν Σὺ καὶ οἱ υἱοὶ σου καὶ ὁ οἶκος πατριᾶς σου λήψετε τὰς ἁμαρτίας τῶν ἁγίων, τῆς ἱερατείας ὑμῶν (cf. Num. XVIII, 1). Ἴδου δέδωκα ὑμῖν τὴν διατήρησιν τῶν ἀπαρχῶν ἀπὸ πάντων τῶν ἡγιασμένων μοι παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· σοὶ δέδωκα αὐτὰ εἰς γέρας καὶ τοῖς υἱοῖς σου μετὰ σέ, νόμιμον αἰώνιον· καὶ τοῦτο ἐστὶ ὑμῖν ἀπὸ τῶν ἡγιασμένων, ἐκ τῶν καρπωμάτων καὶ ἀπὸ τῶν δώρων καὶ ἀπὸ [πάντων] τῶν θυσιῶν καὶ ἀπὸ πάσης πλημμελείας καὶ περὶ ἁμαρτιῶν, καὶ ὅσα ἀποδιδόασί μοι ἀπὸ πάντων τῶν ἁγίων, σοὶ ἐστὶ καὶ τοῖς υἱοῖς σου· ἐν τῇ ἀγίῳ φάγεσθε αὐτὰ (l. c. 8—10)· καὶ μετ' ὀλίγα Πᾶσα ἀπαρχὴ ἐλαίου καὶ οἴνου καὶ σίτου, ὅσα ἂν δῶσι Κυρίῳ, σοὶ δέδωκα αὐτὰ, καὶ τὰ πρωτογεννήματα πάντα σοὶ δέδωκα· καὶ συνέρξει πᾶν ἀνάθεμα· πᾶν πρωτότοκον ἀνθρώπου καὶ κτήνους καθαροῦ καὶ ἀκαθάρτου καὶ θυσίας καὶ στηθηνίου καὶ βραχίονος δεξιῶν τοῖς ἱερεῦσι προσανήκει καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς παραμένουσιν αὐτοῖς λευίταις (cf. l. c. 12 sqq.).

10 Ἀκούετε ταῦτα καὶ ὑμεῖς οἱ λαϊκοί, ἡ ἐκλεκτὴ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ· καὶ γὰρ ὁ λαὸς πρότερον Θεοῦ λαὸς καὶ ἔθνος ἅγιον ὠνομάζετο, καὶ ὑμεῖς οὖν ἐστε ἁγία τοῦ Θεοῦ ἱερὰ ἐκκλησία ἀπογεγραμμένη ἐν οὐρανῷ, βασιλείον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν (1 Petr. II), νύμφη κεκαλλωπισμένη Κυρίῳ τῷ Θεῷ· ἐκκλησία μεγάλη, ἐκκλησία πιστή, ἢ πρότερον ἐρῶμένη

τὸς, conjecturam Cotelerii secuti, c. Vind. Turr. restituumus; vulgo ὡσαύτως. —

8. Haec cohaerent cum commate 6; comma 7 interpolatoris est. — μὴ γὰρ νόμιζε: Vind. Turr. μὴ γ. νομίζετε. — προέδρους: Bov. „assessores“.

9. Num. XVIII, 1 etiam cap. 18, 4 citatur, sed longe aliter: id quod suspicionem movet, etiam hunc locum et quae sequuntur interpolata esse ab alia manu. — πατριᾶς: Bov. Turr. „patris“, ut LXX

cum textu hebr. consentientes (sed in MS. Oxon. est πατριᾶς). — τῆς ἱερατείας ὑμῶν: nonne errore librarii per ὁμοιοτέλεστον excidisse videntur, quae apud LXX ante haec verba leguntur: καὶ σὺ καὶ οἱ υἱοὶ σου λήψετε τὰς ἁμαρτίας? — [πάντων]: Vind. om. (apud LXX exstat). — συνέρξει: Bov. „dices“ (σὺ ἔρεις). — φάγεσθε: Vind. φάγεσθαι, recte fortassis, quum LXX cum vulgata lectione faciant.

10. ἡ ἐκλεκτὴ: Cot. om. ἡ. — ἱερὰ

νῦν ἐνωτίζου· Ἀφαιρέματα καὶ δεκάται ἀπαρχαὶ τῷ ἀρχιερεὶ Χριστῷ καὶ τοῖς λειτουργοῦσιν αὐτῷ, δεκάται σωτηρίου, ἀρχὴ ὀνόματος Ἰησοῦ. Ἄκουε, ἱερά καθολικὴ ἐκκλησία, ἢ τὴν δεκά- 11 πληγον ἐκπερευγυῖα καὶ τὴν δεκάλογον εἰληρυῖα καὶ τὸν νόμον μεμαθηκυῖα καὶ τὴν πίστιν κεκρατηκυῖα καὶ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν πεπιστευκυῖα καὶ τὴν δεκάδα ἐγνωκυῖα καὶ ἐπὶ τὸ ἰῶτα, ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ ὀνόματος Ἰησοῦ, πεπιστευκυῖα καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπονομαζομένη καὶ ἐπὶ τῇ τελειώσει τῆς δόξης αὐτοῦ ἐστηριγμένη [καὶ λάμπουσα]. Αἱ τότε θυσαί νῦν εὐχαὶ καὶ δεήσεις καὶ εὐχαρισταί· αἱ τότε ἀπαρχαὶ καὶ δεκάται καὶ ἀφαιρέματα καὶ δῶρα νῦν προσφοραὶ αἱ διὰ τῶν ὀσίων ἐπισκόπων προσφερόμεναι Κυρίῳ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντος. Οὗτοι γὰρ εἰσιν ὑμῶν οἱ ἀρχιερεῖς· οἱ δὲ ἱερεῖς 12 ὑμῶν οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ λευῖται ὑμῶν οἱ νῦν διάκονοι καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες ὑμῖν καὶ οἱ ᾠδοὶ καὶ οἱ πυλωροὶ, αἱ διάκονοι ὑμῶν καὶ αἱ γῆραι καὶ αἱ παρθένοι καὶ οἱ ὄρφανοὶ ὑμῶν. Ὁ δὲ τούτων πάντων ἀνώτερος ὁ ἀρχιερεὺς ἐστὶν * ὁ ἐπίσκοπος. Cap. 26, 1 Οὗτος λόγου διάκονος, γνώσεως φύλαξ, μεσίτης Θεοῦ καὶ ὑμῶν ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν λατρείαις· οὗτος διδάσκαλος εὐσεβείας· οὗτος μετὰ Θεὸν πατὴρ ὑμῶν, δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννήσας ὑμᾶς εἰς νίμφειαν· οὗτος ἄρχων καὶ ἡγούμενος ὑμῶν· οὗτος ὑμῶν βασιλεὺς καὶ δυνάστης· οὗτος ὑμῶν ἐπίγειος Θεὸς μετὰ Θεόν, ὃς ὀφείλει τῆς παρ' ὑμῶν τιμῆς ἀπολαύειν. Περὶ γὰρ τούτου καὶ τῶν ὁμοίων αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔλεγεν Ἐγὼ εἶπα Θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες (Ps. LXXXII, 6)· καὶ Θεοὺς οὐ κακολογήσεις (Exod. XXII, 28). Ὁ γὰρ ἐπίσκοπος προκαθεξέσθω ὑμῶν ὡς Θεοῦ ἀξία τετιμημένος, ἢ κρατεῖ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς ἄρχει. Ὁ δὲ διάκονος τούτῳ παριστάσθω 2 ὡς ὁ Χριστὸς τῷ πατρὶ, καὶ λειτουργεῖτω αὐτῷ ἐν πᾶσιν ἀμέμπτως, ὡς ὁ Χριστὸς, ἀφ' ἑαυτοῦ ποιῶν οὐδὲν, τὰ ἀρεστὰ

ἐκκλησία: M. om. ἱερά. — ἀπαρχαί: Turr. legisse videtur καὶ ἀπαρχαί; Bov. non legisse Ἀφαιρέματα καὶ δεκάται.

11. καὶ τὴν πίστιν κεκρατηκυῖα c. Vindd. Bov. Turr. M. in mg. recepimus. — καὶ τὴν δεκάδα ἐγνωκυῖα usque ad πεπιστευκυῖα c. Vindd.; in textu vulgato propter repetitam vocem πεπιστευκυῖα praetermissa videntur. — [καὶ λάμπουσα]: Vindd. Bov. om., sed propterea fortassis, quod librarii non intellexerunt. — ὑπὲρ αὐτῶν: Turr. „pro omnibus“ (ὑπὲρ πάντων).

Cap. 26. (Bov. 30.) Tit. εἰς τίνος τύπον καὶ ἀξίαν (Vind. ἀσφάλειαν) ἕκαστος τῶν ἐν τῷ κλήρῳ τέτακται παρὰ Θεῷ.

1. γνώσεως: Vind. λόγου. — αὐτὸς ὁ Θεὸς c. Bov.; vulgo αὐτῶν ὁ Θ. — καί: Vind. καὶ ἀλλαγῶ.

2. ὡς ὁ Χριστὸς τῷ πατρὶ: Vindd. καθάπερ αἱ δυνάμεις τῷ Θεῷ, orthodoxa arianæ sententiæ emendatio. — ἀφ' ἑαυτοῦ: Cot. ἀπ' ἑαυτοῦ, quod indicio est, scriptum fuisse ἀπ' αὐτοῦ. Cf. ad 2. 3 Krabbe pag. 214 sq.

3 ποιεῖ τῷ πατρὶ πάντοτε. Ἡ δὲ διάκονος εἰς τύπον τοῦ ἁγίου πνεύματος τετιμήσθω ὑμῖν, μηδὲν ἄνευ τοῦ διακόνου πράττουσα ἢ φθεγγομένη, ὡς οὐδὲ ὁ Παράκλητος ἀφ' ἑαυτοῦ τι λαλεῖ ἢ ποιεῖ, ἀλλὰ δοξάζων τὸν Χριστὸν περιμένει τὸ ἐκείνου θέλημα· καὶ ὡς οὐκ ἔστιν εἰς τὸν Χριστὸν πιστεῦσαι ἄνευ τῆς τοῦ πνεύματος διδασκαλίας, οὕτως ἄνευ τῆς διακόνου μηδεμία
4 προσίτω γυνὴ τῷ διακόνῳ ἢ τῷ ἐπισκόπῳ. Οἱ τε πρεσβύτεροι εἰς τύπον ἡμῶν τῶν ἀποστόλων ὑμῖν νενομίσθωσαν· διδάσκαλοι ἔστωσαν θεογνωσίας, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων ἔλεγε Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην
5 ὑμῖν (Matth. XXVIII, 19). Αἱ τε χῆραι καὶ ὀρφανοὶ εἰς τύπον τοῦ θυσιαστηρίου λελογίσθωσαν ὑμῖν· αἱ τε παρθένοι εἰς τύπον τοῦ θυμιατηρίου τετιμήσθωσαν καὶ τοῦ θυμιάματος.

Cap. 27, 1

Ὡς οὖν οὐκ ἦν ἕξον ἀλλογενῆ, μὴ ὄντα λευίτην, προσενέγκαι
τι ἢ προσελθεῖν εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄνευ τοῦ ἱερέως, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ποιεῖτε. Εἰ δέ τις ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου ποιεῖ τι, εἰς μάτην ποιεῖ αὐτό· οὐ γὰρ αὐτῷ εἰς ἔργον λογισθήσεται. Ὡς γὰρ ὁ Σαοὺλ, ἄνευ τοῦ Σαμουὴλ προσενέγκας, ἤκουσεν ὅτι Μεματαιώται σοι (1 Sam. XIII, 13)· οὕτω καὶ πᾶς λαϊκὸς, ἄνευ τοῦ ἱερέως ἐπιτελῶν τι, μάταια
2 πονεῖ. Καὶ ὡς Ὀζίας ὁ βασιλεὺς, οὐκ ὢν ἱερεὺς τὰ τῶν ἱερέων ἐπιτελῶν, ἐλεπρώθη διὰ παρανομίαν· οὕτω καὶ πᾶς λαϊκὸς οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται, καταφρονήσας Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ καταμανεῖς ἱερέων καὶ τὴν τιμὴν ἀρπάσας ἑαυτῷ, μὴ μιμησάμενος Χριστὸν, ὃς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γεννηθῆναι ἀρχιερεὺς, ἀλλὰ περιέμεινεν ἀκοῦσαι τοῦ πατρὸς Ὡμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ (Ps. CX, 4 cf. Hebr. V. VII). Εἰ οὖν ἄνευ τοῦ πατρὸς ὁ Χριστὸς οὐ δοξάζει ἑαυτὸν, πῶς οἷόν τε ἄνθρωπον ἑαυτὸν εἰς ἱερωσύνην ἐπιθρόπτειν, μὴ λαβόντα τὸ ἀξίωμα παρὰ χορείτου,
3 καὶ ποιεῖν ἐκεῖνα ἃ μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν ἔξεστιν; Ἡ οὐχὶ οἱ κορεῖται, καίτοι τῆς Λευὶ φυλῆς ὄντες, πυρρίκαστοι ἐγένοντο,

4. ἡμῶν: Bov. om.

5. ὀρφανοὶ: Vind. add. ἑμῶν. — τοῦ θυμιατηρίου τετιμήσθωσαν καὶ: Vind. om.

Cap. 27. (Bov. 31.) Tit. ὅτι φρικῶδες ἄνθρωπον ἑαυτὸν (edd. σαυτὸν) ἐπιθρόπτειν (M. ἐπιθρόπτειν) ἀξιώματι

τινι ἱερατικῷ, ὡς οἱ κορεῖται, ὡς Σαοὺλ, ὡς Ὀζίας.

1. εἰ δέ τις ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου: Vind. εἰ δέ τ. ἄ. τοῦ ἱερέως.

2. γεννηθῆναι scripsi pro vulgato γεννηθῆναι. — ἐπιθρόπτειν: M. ἐπιθρόπτειν.

ἐπαναστάντες Μωσεῖ καὶ Ἀαρὼν καὶ περὶ τῶν μὴ καθηκόντων αὐτοῖς ἀμιλλώμενοι; καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν ζῶντες κατέβησαν εἰς ἄδου, καὶ ῥάβδος βλαστήσασα ἔστειλε τῶν πολλῶν τὴν ἄνοιαν καὶ τὸν ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθέντα ἀρχιερέα ἀνέδειξεν; Προσῆκει οὖν καὶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, τὰς θυσίας ὑμῶν ἥτοι προσ- 4 φράς τῷ ἐπισκόπῳ προσφέρειν ὡς ἀρχιερεῖ, ἢ δὲ ἑαυτῶν ἢ διὰ τῶν διακόνων. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰς δεκάτας καὶ τὰ ἐκούσια αὐτῷ προσάγετε· αὐτὸς γὰρ γινώσκει τοὺς θλιβομένους καὶ ἐκάστῳ δίδωσι πρὸς τὸ ἀρμόζον, ὅπως μὴ δις ἢ πλειστάκις τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἢ τῇ αὐτῇ ἑβδομάδι λαμβάνῃ εἰς, ἕτερος δὲ οὐδὲ ὅλως· δίκαιον γὰρ ἔστι μᾶλλον τοῖς θλιβομένοις κατ' ἀλήθειαν ἐπαρκεῖν, ἢ τοῖς νομιζομένοις θλίβεσθαι.

Τοῖς εἰς ἀγάπην ἥτοι δοχὴν, ὡς ὁ Κύριος ὠνόμασε (Luc. Cap. 28, 1 XIV, 13), προαιρουμένοις καλεῖν πρεσβυτέρας, ἣν ἐπίστανται οἱ διάκονοι θλιβομένην, αὐτὴν πλειστάκις πεμπέτωσαν. Ἀφορι- 2 ζέσθω δὲ ἐν τῇ δοχῇ τὸ τῷ ποιμένι ἔθιμον, λέγω δὲ τὸ τῆς ἀπαρχῆς, ὡς ἱερεῖ, καὶ μὴ παρῆ τῇ δοχῇ, εἰς τιμὴν Θεοῦ τοῦ τὴν ἱερατεῖαν αὐτῷ ἐγχειρίσαντος. Ὅσον δὲ ἐκάστη τῶν πρεσβυτιδῶν δίδεται, διπλοῦν διδόσθω τοῖς διακόνοις εἰς γέρας Χριστοῦ. Τοῖς δὲ πρεσβυτέροις, ὡς ἂν κάμνωσι περὶ τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον διηνεκῶς, διπλῆ καὶ αὐτοῖς ἀφοριζέσθω ἢ μοῖρα εἰς χάριν τῶν τοῦ Κυρίου ἀποστόλων, ὧν καὶ τὸν τόπον φυλάσσουσιν ὡς σύμβουλοι τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῆς ἐκκλησίας στέφανος· εἰσὶ γὰρ συνέδριον καὶ βουλὴ τῆς ἐκκλησίας. Εἰ δὲ καὶ ἀναγνώστης ἔστι, λαμβανέτω καὶ αὐτὸς μοῖραν μίαν εἰς τιμὴν τῶν προφητῶν· ὡσαύτως καὶ ψαλτωδὸς καὶ πυλωρός.

Ἐκάστῳ οὖν ἀξιώματι οἱ λαϊκοὶ τὴν προσήκουσαν τιμὴν 3 νεμέτωσαν ἐν τοῖς δόμασι καὶ τῇ κατὰ τὸν βίον ἐντροπῇ. Μὴ ῥαδίως δὲ ἐνοχλείτωσαν τῷ ἄρχοντι, ἀλλὰ διὰ τῶν ὑπηρετιῶν ἃ βούλονται σημαινέτωσαν, τοῦτ' ἔστι διὰ τῶν διακόνων, πρὸς οὓς πλέον παρῆσιαζέσθωσαν· οὐδὲ γὰρ τῷ παντοκράτορι Θεῷ

3. πυρίκανστοι: Cot. πυρίκανσοι.
— Ἀβειρῶν: M. Ἀβειρῶν.

4. γινώσκει: Vind. Turr. σαφῶς γ.
— δις ἢ: Bov. legisse videtur τις. — εἰς c. Vind. recepimus, ut ante hunc codicem collatum Cot. conjecerat. — νομιζομένοις: Vind. ἐπισημιζομένοις.

Cap. 28. (Bov. 32) Tit. περὶ δοχῆς (M. εὐχῆς, sed in mg. δοχῆς), καὶ ὅπως χρῆ ἐκαστον τάγμα τοῦ κλήρου ὑπὸ τῶν προσκαλουμένων τιμαῖσθαι.

1. αὐτὴν scribere ausus sum pro vulgato αὐτῇ.

2. ἔθιμον c. Vind.; vulgo ἔθιμιον, quod num admittendum sit, viris doctis decernendum relinquo. — κάμνωσι: Cot. κάμνουσι, quod cum praecedente ἂν constare nequit. — διηνεκῶς: Vind. om. — ὧν καὶ τὸν τόπον: Vind. οἱ καὶ τόπον αὐτῶν; Bov. „cujus locum“ (ut cum diaconis imaginem Christi gerere videantur presbyteri).

προσελθεῖν ἔστιν, ἴαν μὴ διὰ τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως οὖν καὶ οἱ λαϊκοὶ πάντα ὅσα βούλονται διὰ τοῦ διακόνου φανερὰ τῷ ἐπισκόπῳ ποιείτωσαν, καὶ οὕτω κατὰ τὸ δοκοῦν ἐκείνῳ ἐπιτελείτωσαν· οὐδὲ γὰρ πρότερον ἐν τῷ ἱερῷ ἀγίασμά τι προσεφέρετο ἢ ἐγένετο ἄνευ τοῦ ἱερέως. Χεῖλη γὰρ ἱερέως φυλάσσεται γυνῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, φησὶ που ὁ προφήτης· ὅτι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορός ἐστιν (Mal. II, 7).

4 Εἰ γὰρ οἱ τῶν δαιμόνων θεραπευταὶ ἐν τοῖς μισαροῖς καὶ βδελυκτοῖς καὶ ἀκαθάρτοις προσοχθίσμασιν αὐτῶν ἄχρι τοῦ δεῦρο τὰ ἅγια μιμοῦνται· καὶ μακρὰν μὲν ἐπὶ συγκρίσεως τὸ βδέλυγμα κεχωρίσθω τῶν ἁγίων· πλὴν ἐν τοῖς ἐμπαιγμάσιν αὐτῶν ἄνευ τοῦ μηρέως οὐδὲν προσφέρουσιν οὐδὲ ἐπιτελοῦσιν, ἀλλὰ στόμα νομίζουσι τῶν λίθων τὸν μηρέα, περιμένοντες τί προστάξει ποιεῖν αὐτοῖς, καὶ πάντα ἃ ἂν προστάξῃ αὐτοῖς, ἐκεῖνα ἐπιτελοῦσι καὶ ἄνευ αὐτοῦ ποιοῦσιν οὐδὲν καὶ τιμῶσιν αὐτὸν τὸν μηρέα καὶ σεπτὸν αὐτοῦ ἡγοῦνται τὸ ὄνομα εἰς τιμὴν τῶν ἀψύχων
5 ξοάνων καὶ εἰς λατρείαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων· εἰ οὖν ἐκεῖνοι, μάταια καὶ διεψευσμένα δοξάζοντες καὶ ἐπ' οὐδενὶ βεβαίῳ ἔχοντες τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα, ἐπιτηδεύουσι μιμεῖσθαι τὰ ἅγια· πόσῳ δίκαιον ὑμᾶς, τοὺς φανοτάτην πίστιν καὶ ἀψευδῆ ἐλπίδα ἔχοντας καὶ ἔνδοξον καὶ αἰώνιον καὶ ἀδιάπτωτον ἐπαγγελίαν ἀπεκδεχομένους, τιμᾶν διὰ τῶν προεστώτων Κύριον τὸν Θεὸν, ἡγου-

Cap. 29. μένους στόμα Θεοῦ εἶναι τοὺς ἐπισκόπους; * Εἰ γὰρ Ἀαρῶν, ἐπειδὴ ἠγγεῖλε τῷ Φαραὼ παρὰ Μωσέως τοὺς λόγους, προφήτης εἴρηται, Μωσῆς δὲ Θεὸς τοῦ Φαραὼ ὡς βασιλεὺς ὁμοῦ καὶ ἀρχιερεὺς, ὡς φησιν ὁ Θεὸς πρὸς αὐτὸν Θεὸν τέθεικά σε τῷ Φαραὼ, καὶ Ἀαρῶν ὁ ἀδελφός σου ἔσται σου προφήτης (Exod. VII, 1)· διατί μὴ καὶ ὑμεῖς τοὺς μεσίτας ὑμῶν τοῦ λόγου προφήτας εἶναι νομίσητε καὶ [τοὺς ἐπισκόπους] ὡς Θεοὺς σεβασθῆ-

Cap. 30, 1 σεσθε; * Νῦν γὰρ ὑμῖν μὲν ὁ Ἀαρῶν ἐστὶν ὁ διάκονος, Μωσῆς δὲ ὁ ἐπίσκοπος· εἰ οὖν ἐρρέθη Μωσῆς ὑπὸ Κυρίου Θεός [καὶ ὁ Ἀαρῶν προφήτης], καὶ ὑμῖν ὁ ἐπίσκοπος εἰς Θεὸν τετιμῆσθω

3. Οὕτως οὖν: Cot. om. οὖν.

4. Εἰ γὰρ: M. add. καὶ.

5. μάταια: lege, si placet, οἱ μάταια; οἱ intercidisse videtur, quum eadem praecedent litterae. — διεψευσμένα: Vind. ἐψευσμένα. — καὶ ἔνδοξον καὶ αἰώνιον: Vind. om.

Cap. 29. (Bov. 33.) Tit. Τίς ἡ ἀξία τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ διακόνου.

[τοὺς ἐπισκόπους] c. Turr. suscepi, ut poscitur iis, quae statim sequuntur.

— In altero cod. Vind. abest ὡς et postea legitur τί πείσεται ἄν; haec tradit Cler., quorum ego sensum non capio.

Cap. 30. (Bov 34.) Tit. ὅπως χρὴ τοὺς λαϊκοὺς πειθαρχεῖν τοῖς διακόνοις.

1. ὑμῖν μὲν: Vind. om. — Μωσῆς (Cot. Μωσῆς) δὲ ὁ ἐπίσκοπος: Turr. add. „et Deus“. — [καὶ ὁ Ἀαρῶν προφήτης] c. Vind., auctore Clerico; quan-

καὶ ὁ διάκονος ὡς προφήτης αὐτοῦ. Ὡς γὰρ ὁ Χριστὸς ἄνευ 2 τοῦ πατρὸς οὐδὲν ποιεῖ, οὕτως οὐδὲ ὁ διάκονος ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου· καὶ ὡς περὶ υἱὸς ἄνευ τοῦ πατρὸς οὐκ ἔστιν, οὕτως οὐδὲ διάκονος ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου· καὶ ὡς περὶ ὑπόχρεως υἱὸς πατρί, οὕτω καὶ πᾶς διάκονος ἐπισκόπῳ· καὶ ὡς περὶ ὁ υἱὸς ἄγγελός ἐστι καὶ προφήτης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ὁ διάκονος ἄγγελος καὶ προφήτης ἐστὶ τοῦ ἐπισκόπου. Διὸ καὶ πάντα τὰ ἐπιτελούμενα ὑπ' αὐτοῦ εἰς τινὰ ἐμφανῆ τῷ ἐπισκόπῳ γινέσθω καὶ δι' αὐτοῦ τελειούσθω, * μηδὲν δὲ ποιεῖτω τὸ σύνολον ἄνευ τοῦ **Cap. 31.** ἐπισκόπου μηδὲ τινὶ διδῶτω τι ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης. Ἐὰν γὰρ, ὡς θλιβομένου τινός, λάθρα τοῦ ἐπισκόπου διδῶ τινι, εἰς λοιδορίαν τοῦ ἐπισκόπου δώσει, καὶ διαβάλλει αὐτὸν ὡς ἀμελοῦντα τῶν θλιβομένων. Ὁ δὲ ἐπίσκοπον ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ κακολογῶν Θεῷ προσπταίει, οὐκ ἀκούσας αὐτοῦ εἰπόντος Θεοῦ οὐ κακολογήσεις (Exod. XXII, 28)· οὐ γὰρ περὶ λίθων ἢ ξύλων [προσοχθισμάτων] ἐνομοθέτει, βδελυκτῶν ὄντων διὰ τὴν ψευδωνυμίαν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἱερέων καὶ τῶν κριτῶν, οἷς καὶ εἶπεν ὅτι Θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου (Ps. LXXXII, 6).

Εἰ οὖν γενώσκεις, ὦ διάκονε, θλιβομένον τινὰ, ὑπομνήσας **Cap. 32, 1** τὸν ἐπίσκοπον, οὕτω δίδου· ἀλλὰ μὴ λαθραίως εἰς λοιδορίαν αὐτοῦ τι ἐπιτέλει, ἵνα μὴ καταγογγυσμὸν ἐγείρῃς κατ' αὐτοῦ. Οὐ γὰρ κατ' αὐτοῦ ὁ γογγυσμὸς γενήσεται, ἀλλὰ κατὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀκούσεται ὁ διάκονος καὶ οἱ λοιποὶ, ὡς Ἀαρὼν καὶ Μαρία καταλαλήσαντες Μωσέως ἤκουσαν Πῶς οὐκ ἐφοβήθητε καταλαλῆσαι κατὰ Μωσῆ τοῦ θεράποντός μου (Num. XII, 8); καὶ πάλιν αὐτὸς Μωσῆς φησι τοῖς ἐπισυναχθεῖσιν αὐτῷ Οὐ γὰρ κατ' ἡμῶν ὁ γογγυσμὸς ὑμῶν ἐστίν, ἀλλὰ κατὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν (Exod. XVI, 8). Εἰ γὰρ ὁ λαϊκὸν εἰρη- 2 κῶς ῥακὰν ἢ μωρὸν οὐκ ἀτιμώρητος, ὡς ὑβρίσας τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμον (Matth. V), τί ἂν τις κατ' ἐπισκόπου εἴπη; δι' οὗ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὁ Κύριος ἐν ὑμῖν ἔδωκεν ἐν τῇ χειροθεσίᾳ, δι' οὗ ἅγια δόγματα μεμαθήκατε καὶ Θεὸν ἐγνώκατε καὶ εἰς

quam, ut facile e sententia suppleatur, ita fieri potuit, ut a librario quodam adderentur.

2. ὑπόχρεως υἱὸς: Vind. add. ἐστίν. — καὶ δι' αὐτοῦ τελειούσθω: Vind. om.

Cap. 31. (Bov. 35.) Tit. ὅτι μὴ χρῆ τὸν διάκονον ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου τι πράττειν.

οὐκ ἀκούσας: Turr. „an non audisti“ (οὐκ ἤκουσας). — [προσοχθισμάτων]:

interpretamentum esse visum est. — ὄντων: Vind. om.

Cap. 32. (Bov. 36.) Tit. ὅτι μὴ χρῆ τὸν διάκονον παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου διδῶναι τινί· ἐπὶ διαβολῇ γὰρ τοῦ ἐπισκόπου τοῦτο πράξει.

2. τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμον c. Cap. qui vertit „Christi legem“, auctore Col.; vulgo τὸ τοῦ Χρ. ὄνομα. — ἐν ὑμῖν: Vind. om.

Χριστὸν πεπιστεύκατε, δι' οὗ ἐγνώσθητε ὑπὸ Θεοῦ, δι' οὗ ἐσφραγίσθητε ἐλαίῳ ἀγαλλιάσεως καὶ μύρω συνέσεως, δι' οὗ υἱοὶ φωτὸς ἀνεδείχθητε, δι' οὗ Κύριος ἐν τῷ φωτισμῷ ὑμῶν, τῇ τοῦ ἐπισκόπου χειροθεσίᾳ μαρτυρῶν, ἐφ' ἕκαστον ὑμῶν τὴν ἱερὰν ἐξέτεινε φωνὴν λέγων Υἱὸς μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε (Ps. II, 7).

3 Διὰ τοῦ ἐπισκόπου σου ὁ Θεὸς υἰοποιεῖται σε, ἀνθρωπε-
 γνώριζε, υἱέ, τὴν δεξιὰν τὴν μητέρα σου, στέργε τὸν μετὰ Θεὸν
 Cap. 33, 1 γενόμενόν σου πατέρα καὶ σέβου τοῦτον. * Εἰ γὰρ περὶ τῶν
 κατὰ σάρκα γονέων φησὶ τὸ θεῖον λόγιον Τίμα τὸν πατέρα
 σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται (Exod. XX, 12)·
 καὶ Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω (Exod.
 XXI, 17)· πόσῳ μᾶλλον περὶ τῶν πνευματικῶν γονέων ὑμῖν ὁ
 λόγος παραινέσει τιμᾶν αὐτοὺς καὶ στέργειν, ὡς εὐεργέτας καὶ
 πρεσβυτάς πρὸς Θεόν; τοὺς δι' ὕδατος ὑμᾶς ἀναγεννήσαντας,
 τοὺς τῷ ἁγίῳ πνεύματι πληρώσαντας, τοὺς τῷ λόγῳ γαλα-
 κτοτροφήσαντας, τοὺς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀναθρεψαμένους, τοὺς
 ἐν ταῖς νοουθεσίαις στηρίζαντας, τοὺς τοῦ σωτηρίου σώματος
 καὶ τοῦ τιμίου αἵματος ἀξιώσαντας ὑμᾶς, τοὺς τῶν ἁμαρτιῶν
 λύσαντας καὶ τῆς ἁγίας καὶ ἱερᾶς εὐχαριστίας μετόχους ποιή-
 2 ρονόμους θεμένους ὑμᾶς. Τούτους εὐλαβούμενοι τιμᾶτε παν-
 τοίαις τιμαῖς· οὗτοι γὰρ παρὰ Θεῷ ζωῆς καὶ θανάτου ἐξουσίαν
 εἰλήφασιν ἐν τῷ δικάζειν τοὺς ἡμαρτηκότας καὶ καταδικάζειν
 εἰς θάνατον πυρὸς αἰωνίου, καὶ λύειν ἁμαρτιῶν τοὺς ἐπιστρέ-
 Cap. 34, 1 φροντας καὶ ζωογονεῖν αὐτούς. * Τούτους ἄρχοντας ὑμῶν καὶ
 βασιλεῖς ἡγεῖσθαι νομίζετε, καὶ δασμοὺς ὡς βασιλεῦσι προσ-
 φέρετε· ἐξ ὑμῶν γὰρ αὐτούς τε καὶ τοὺς συνοίκους αὐτῶν τρέ-
 φεσθαι χρή. Ὡς Σαμουὴλ διετάξατο πρὸς τὸν λαὸν περὶ τοῦ
 βασιλέως ἐν τῇ πρώτῃ τῶν βασιλείων (1 Sam. VIII) καὶ Μωσῆς
 περὶ τῶν ἱερέων ἐν τῷ λευιτικῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς ὑμῖν περὶ τῶν

3. τοῦτον: Vind. om.

Cap. 33. (Bov. 37.) Tit. ὅπως χρή
 τιμᾶσθαι τοὺς ἱερεῖς καὶ σεπτὸν
 ἡγεῖσθαι, πνευματικοὺς ὄντας γονεῖς.

1. θεῖον λόγιον: Vind. ὅσιον λόγιον,
 recte fortassis, quum a more solito abhor-
 reat.—ἀξιώσαντας ὑμᾶς: Vind. om. ὑμᾶς.

2. παρὰ Θεῷ: Bov. Turr. „a Deo“,
 itaque lege, si vis, παρὰ Θεοῦ.

Cap. 34. (Bov. 38.) Tit. ὅτι τῶν
 ἀρχόντων καὶ βασιλέων εἰσὶ χρεῖττους
 οἱ ἱερεῖς.

1. καὶ βασιλεῖς ἡγεῖσθαι νομίζετε:
 Vind. ἡγεῖσθε καὶ βασιλεῖς καὶ (?) νο-
 μίζετε, et ita legisse videtur Turr., qui
 vertit „existimate praesides, putate re-
 ges“; verum neque Clerico, qui huic le-
 ctioni favet, neque Cotelerio, qui ἡγεῖσθε
 solum scriptum fuisse et νομίζετε glos-
 sema esse putat (ita Bov. legisse videtur)
 assentiendum est, quoniam sensus re-
 ceptae lectionis paulo occultior emen-
 dandi studium excitasse videtur. — ἐν
 τῷ λευιτικῷ: Vind. om.

ἐπισκόπων διατασσόμεθα. Εἰ γὰρ ἐκεῖ πλῆθος τηλικούτου βασιλέως ἀναλόγως τὰς ἐπιτηρείας ἐδίδου, πόσῳ μᾶλλον οὐχὶ καὶ νῦν ὁ ἐπίσκοπος λαμβάνειν ὀφείλει παρ' ὑμῶν τὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ αὐτῷ ὠρισμένα πρὸς διατροφήν αὐτοῦ τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ κληρικῶν; Εἰ δὲ δεῖ καὶ τι προσθῆναι τῇ λόγῳ, πλεῖον οὗτος 2 λαμβανέτω, ἢ ἐκεῖνος τὸ παλαιόν· ὁ μὲν γὰρ στρατιωτικὰ μόνα διεῖπε, πόλεμον καὶ εἰρήρην ἀναδεδεγμένος εἰς φυλακὴν σωματικῶν· ὁ δὲ τὴν εἰς Θεὸν ἱερωσύνην, σῶμα καὶ ψυχὴν παραιτούμενος κινδύνων. Ὅσα τοίνυν ψυχὴ σώματος κρείττων, τοσοῦτῳ ἱερωσίῃ βασιλείας· δεσμεύει γὰρ αὐτὴ καὶ λύει τοὺς τιμωρίας ἢ ἀφέσεως ἀξίους. Διὸ τὸν ἐπίσκοπον στέργειν ὀφείλετε ὡς 3 πατέρα, φοβεῖσθαι ὡς βασιλέα, τιμᾶν ὡς κύριον, τοὺς καρποὺς ὑμῶν καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ὑμῶν εἰς εὐλογίαν ὑμῶν προσφέροντες αὐτῷ, τὰς ἀπαρχὰς ὑμῶν καὶ τὰς δεκάτας ὑμῶν καὶ τὰ ἀφαιρέματα ὑμῶν καὶ τὰ δῶρα ὑμῶν διδόντες αὐτῷ ὡς ἱερεῖ Θεοῦ, ἀπαρχὴν σίτου, οἴνου, ἐλαίου, ὀπώρας, ἐρέας, καὶ πάντων ὧν Κύριος ὁ Θεὸς ἐπιχορηγεῖ ὑμῖν. Καὶ ἔσται σοι ἡ προσφορά σου δεκτὴ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, καὶ εὐλογήσῃ Κύριος τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου καὶ πληθυνεῖ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς σου· ἐπέκειρε εὐλογία εἰς κεφαλὴν τοῦ μεταδιδόντος (Προν. XI, 26). * Χρῆ δὲ ὑμᾶς γινώσκειν ὅτι, εἰ καὶ ἐρῴσατο Cap. 35, 1 ὑμᾶς Κύριος τῆς δουλείας τῶν ἐπεισάκτων δεσμῶν καὶ ἐξήγαγεν ὑμᾶς εἰς ἀνάψυξιν, μηκέτι ἐάσας ὑμᾶς θύειν ἄλογα ζῶα περὶ ἁμαρτιῶν, καὶ καθαρισμοῦ καὶ ἀποπομπαίων καὶ λουτρῶν συνεχῶν καὶ περιρῥαντηρίων, οὐ δῆπου καὶ τῶν εἰσφορῶν ὑμᾶς ἐλευθέρωσεν ὧν ὀφείλετε τοῖς ἱερεῦσι, καὶ τῶν εἰς τοὺς δεομένους εὐποιῶν. Λέγει γὰρ ὁ Κύριος ὑμῖν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ 2 ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (Matth. V, 20). Οὕτως οὖν πλεονάσει ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν, ἐν τῇ πλεον ὑμᾶς πρόνοιαν ποιείσθαι τῶν ἱερέων καὶ τῶν ὁρτανῶν καὶ τῶν χηρῶν· ὡς γέγραπται Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς

3. καὶ τὰ ἀφαιρέματα ὑμῶν καὶ τὰ δῶρα ὑμῶν: Turr. om. — ἐρέας: Vind. ἐλάτας (Cler. monet, oleae decimas solvendi morem obtinuisse, quum sale condiretur, seorsim a decimis olei, quod e maturioribus oleis exprimitur); Cap. „sobolis“ (γενεᾶς, ut recte vidit Cot.); Bov. om. — Κύριος ὁ Θεός: Bov. „Deus“.

Cap. 35. (Bov. 39.) Tit. ὅτι παρα-

κελεύονται οἱ νόμοι καρποφορεῖν· ὡς αὐτῶς καὶ τὸ εὐαγγέλιον. Turr.: „de pensionibus fructuum ad alendum ministros ecclesiae et egentes secundum legem et evangelium“.

2. ὁ Κύριος ὑμῶν: Bov. „Dominus noster“. — χηρῶν c. Vindd. Bov. M.; Turr. Cot. add. καὶ πάντων δεομένων. — εἰς τοὺς αἰῶνας: Bov. „in seculum seculi“.

τοὺς αἰῶνας (Ps. CXII, 9)· καὶ πάλιν Ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι (Prov. XV, 27)· καὶ πάλιν Ψυχὴ εὐ-
 3 λογημένη πᾶσα ἀπλῆ (Prov. XI, 25 graece). Οὕτως οὖν ποιήσεις
 σὺ, ὡς ὁ Κύριος διετάξατο, καὶ δώσεις τῷ ἱερεῖ τὰ ὀφειλόμενα
 αὐτῷ, ἀπαρχὴν ἄλωνος καὶ ληνοῦ καὶ περὶ ἁμαρτιῶν, ὡς μεσίτη
 4 Θεοῦ καὶ τῶν δεομένων καθάρσεως καὶ παραιτήσεως. Σὲ μὲν
 γὰρ διδόναι προσήκει, οἰκονομεῖν δὲ ἐξεῖνον ἅτε οἰκονόμον καὶ
 διοικητὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Οὐ μέντοι λογι-
 στεύσεις σου τὸν ἐπίσκοπον οὐδὲ παρατηρήσεις τὴν οἰκονομίαν
 αὐτοῦ, πῶς ἐπιτελεῖ ἢ πότε ἢ τίσιν ἢ ποῦ ἢ εἰ καλῶς ἢ φραύ-
 λως ἢ δεόντως· ἔχει γὰρ λογιστὴν Κύριον τὸν Θεὸν τὸν ἐγχει-
 ρίσαντα εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ τὴν οἰκονομίαν ταύτην καὶ κατα-
 ξιώσαντα αὐτὸν τῆς ἱερωσύνης τοῦ τηλικούτου τόπου.

Cap. 36, 1

Πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχε τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, πάντοτε μεμνη-
 μένος τῶν δέκα τοῦ Θεοῦ λογίων· ἀγαπᾶν Κύριον τὸν Θεὸν
 τὸν ἕνα καὶ μόνον ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, μὴ προσανέχειν εἰδώλοις
 ἢ τίσιν ἑτέροις, ὡς θεοῖς ἀψύχοις ἢ ἀλόγοις ἢ δαίμοσιν. Γί-
 νωσκε δημιουργίαν Θεοῦ διάφορον, ἀρχὴν λαβοῦσαν διὰ Χρι-
 στοῦ· καὶ σαββατιεῖς διὰ τὸν παυσάμενον μὲν τοῦ ποιεῖν, οὐ
 παυσάμενον δὲ τοῦ προνοεῖν, σαββατισμὸν μελέτης νόμων, οὐ
 2 χειρῶν ἀργίαν. Πᾶσαν ἐκνομον ἐπιθυμίαν ἄπωσαι, πᾶσαν λύ-
 μνην τὴν ἐπὶ διαφθορᾷ ἀνθρώπων, πᾶσαν ὀργὴν. Γονεῖς τίμα
 ὡς αἰτίους γενέσεως. Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν·
 κοινώνει βίου τοῖς δεομένοις. Ἐπισοχίαν καὶ πολυσοχίαν μά-
 3 ταιον φεῦγε· οὐ γὰρ ἀθωωθήσῃ. Μὴ ὀφθῆς παρὰ τοῖς ἱερεῦσι
 κενός, καὶ τὰ ἐκούσιά σου ἐνδελείζων πρόσφερε· καὶ τῆς Χρι-
 στοῦ ἐκκλησίας μὴ ἀπολίπου, ὀφθρίζων εἰς αὐτὴν πρὸ παντὸς
 ἔργου, καὶ πάλιν ἐσπέρας εἰς αὐτὴν ἀπάντα εὐχαριστιῶν Θεῷ
 4 ὑπὲρ ὧν σοι τὴν ζωὴν κεχάρισται. Ἐργοπόνει, ἐνδελείζε, κοπία,
 πρόσφερε Κυρίῳ τὰ ἐκούσιά σου· Τίμα γὰρ, φησί, τὸν Κύριον
 ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων (Prov. III, 9). Εἰς τὸν κορβανᾶν ὃ
 δύνασαι βάλλων, κοινώνει τοῖς ξένοις ἐν ἢ δύο ἢ πέντε λεπτά·
 θησαύριζεσαν τῷ τὸν οὐράνιον πλοῦτον, ὃν οὔτε σὴς οὔτε κλέπται

3. Turr. non legisse videtur τῶν δεο-
 μένων.

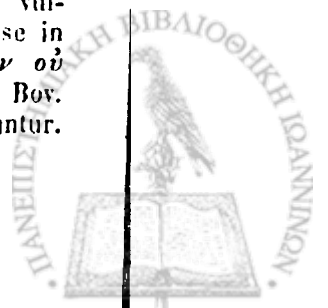
4. ἢ φραύλως ἢ δεόντως: Turr. „an
 secus“ (ἢ ἄλλως, quod miro quodam
 modo placet).

Cap. 36. (Bov. 40.) Tit. ὑπόμνη-
 σις τῶν δέκα τοῦ Θεοῦ λογίων, καὶ
 ὅπως αὐτὰ ἐνταῦθα διαγορεύουσιν.

1. ἰσχύος: Vind. add. σου.

3. Χριστοῦ: Bov. „Dei“.

4. εἰς τὸν κορβ. usque ad κοινώνει
 c. Vindd. Cot. in mg.; qui hanc lectio-
 nem omnino praefarendam censet vul-
 gatae, quam cum Turr. et M. et ipse in
 textu habet εἰ εἰς τὸν κορβανᾶν οὐ
 δύνασαι βάλλειν, κἄν κοινώνει. Bov.
 omnia om., quae ante κοινώνει leguntur.

λυμανοῦνται (Matth. VI). Καὶ ποιῶν οὕτω, μὴ κρίναι τὸν ἐπίσκοπὸν 5 σου ἢ τὸν συλλαϊκόν· ἐὰν γὰρ κρίνης τὸν ἀδελφόν, κρίτης ἐγένου, μηδενός σε προχειρισαμένου· τοῖς γὰρ ἱερεῦσιν ἐπετράπη κρίνειν μόνοις, ὅτι εἴρηται αὐτοῖς Κρίμα δίκαιον κρίνατε (Zach. VII, 9)· καὶ πάλιν Γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι. Ὑμῖν γὰρ οὐκ ἐπιτέτραπται· τὸναντίον γὰρ εἴρηται τοῖς ἔξω τοῦ ἀξιώματος τοῦ δικαστικοῦ ἢ διδασκαλικοῦ ὑπάρχουσι Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆσεσθε (Luc. VI, 37).

Τὸν μέντοι ἐπίσκοπον δεῖ κρίνειν ὁρθῶς, καθὼς γέγραπται **Cap. 37, 1** Τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνετε (Joa. VII, 24)· καὶ ἀλλαχοῦ Τί δὲ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον (Luc. XII, 57); Γίνεσθε οὖν ὡς ἀργυρονόμοι ἐπιστήμονες· καθάπερ γὰρ οὗτοι τὰ φαῦλα τῶν νομισμάτων ἀποκρίνουσι, τὰ δὲ δόκιμα οἰκειοῦνται, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τὸν ἐπίσκοπον χρὴ τὰ μὲν ἄμωμα κατέχειν, τὰ δὲ ἐπίμωμα ἢ θεραπεύειν ἢ ἀνιάτως νοσοῦντα ἀπορρίπτειν· καὶ μὴ ταχέως κόπτειν μηδὲ οἰσδήποτε πιστεύειν. Ἐγχωρεῖ γὰρ 2 τινες καὶ διὰ ζῆλον ἢ φθόνον κατὰ τινος ἀδελφοῦ ἐνοστήσασθαι ψευδῆ κατηγορίαν, ὡς οἱ δύο πρεσβύτεροι ἐπὶ τῆς Σωσάννης ἐν Βαβυλῶνι, καὶ ἡ αἰγυπτία ἐπὶ τῷ Ἰωσήφ. Σὺ οὖν ὡς Θεοῦ ἄνθρωπος τὰ τοιαῦτα μὴ προχείρως παραδέχου, ἵνα μὴ ἀνέλθῃς τὸν ἀθῶν καὶ ἀποκτείνῃς τὸν δίκαιον. Ὁ γὰρ τοιαῦτα παραδέχεσθαι θέλων ὁργῆς πατήρ ἐστι μᾶλλον, ἢ εἰρήνης· ὅπου δὲ ὁργή, ἐκεῖ ὁ Κύριος οὐκ ἔστιν· ἡ γὰρ ὁργή, τοῦ Σατανᾶ ὑπάρχουσα φίλη, λέγω δὲ ἡ παρὰ τὸ δίκαιον κινουμένη διὰ τῶν ψευδαδελφῶν, οὐδέποτε ἀφίησι γενέσθαι ὁμόνοιαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὅθεν ἐπιγινώσκοντες τοὺς τοιοῦτους ἄφρονας, ἐριστὰς, 3 [ζηλωτὰς], ἐπιχαιρεσικάζους, μὴ πιστεύετε αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ παρατηρεῖσθε τοὺς τοιοῦτους, ἀκούοντές τι παρ' αὐτῶν κατὰ ἀδελφοῦ· ὅτι οὐδὲν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν φρόνος, καὶ οὐ τις οὐχ ὑπονοεῖ καταβάλλουσιν ἄνδρα.

Σὺ οὖν πρόσεχε τῷ κατηγοροῦντι, ἐν σοφίᾳ παρατηρῶν τὴν 4 ἀναστροφὴν αὐτοῦ, τίς καὶ ὁποῖα τυγχάνει· καὶ εἰ εὔροις αὐτὸν

5. κρίναι: legendum erit κρίνει. — Γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι in Scriptura non exstat; sed a plurimis patribus tanquam vox Domini vel apostolica usurpatur. — ἡ διδασκαλικὸς: Vind. Bov. om., et delendum videtur Clerico.

Cap. 37. (Bov. 41.) Tit. περὶ κατηγορῶν καὶ συκοφαντῶν, καὶ ὅπως (Vind. ὅτι) χρὴ μὴ προχείρως πιστεύειν ἢ ἀπιστεῖν τοῖς τὸν κριτὴν, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως.

1. ἀπορρίπτειν: M. ἀπορρίπτειν.

3. [ζηλωτὰς]: Vindd. Bov. om., sed facile excidere potuit. — ἐπιχαιρεσικάζους cum Vindd. (v. s. cap. 21, 2); vulgo χαιρεσικάζους (utrumque verbum insolitum est pro χαιρέκακος, ἐπιχαιρέκακος). — φρόνος: Bov. legit ἢ φρόνος.

4. κατηγοροῦντι c. Bov. („accusatori“); vulgatum enim κατηγορηθέντι prorsus ineptum est.

ἀληθεύοντα, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διδασχὴν ποιήσον (Matth. XVIII), καὶ μόνον παραλαβὼν τὸν κατηγορηθέντα ἔλεξον αὐτὸν, ὡπως μεταγνῶ, μηδενὸς σοι συμπάροντος. Εἰ δὲ οὐ πεισθεῖη, γενόμενος δεύτερος ἢ τρίτος, οὕτως αὐτῷ ὑπόδειξον τὸ πλημμέλημα, νοουθετήσας αὐτὸν ἐν πραότητι καὶ παιδείᾳ· ὅτι ἐν καρδίᾳ ἀγαθῇ ἀναπαύσεται σοφία, ἐν δὲ καρδίᾳ ἀφρόνων οὐ διαγιγνώ-

Cap. 38, 1 σκεται (Prov. XIV, 33). * Ἐὰν οὖν πεισθῇ ἐπὶ στόματος τῶν τριῶν ὑμῶν, εὖ ἂν ἔχοι· εἰ δὲ τις σκληρύνοιτο, εἶπε τῇ ἐκκλησίᾳ· ἔὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡς ὁ ἔθνικὸς καὶ ὁ τελώνης, καὶ μηκέτι αὐτὸν ὡς χριστιανὸν παραδέχου

2 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ὡς ἔθνικὸν παραιτοῦ. Εἰ δὲ βούλοιο μετανοεῖν, προσλαμβάνου· οὐδὲ γὰρ τὸν ἔθνικὸν ἢ τὸν τελώνην εἰς κοινωνίαν παραδέχεται ἡ ἐκκλησία, πρὶν ἢ μεταγνῶ ἕκαστος αὐτῶν ἐκ τῶν προτέρων ἀσεβημάτων· τοῖς γὰρ μεταμελομένοις τόπον μετανοίας ὥρισεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τοῦ

Cap. 39, 1 Θεοῦ. * Καὶ γὰρ ἐγὼ Ματθαῖος, εἰς τῶν δώδεκα τῶν ἐν τῇδε τῇ διδασκαλίᾳ λαλούντων ὑμῖν, εἰμὶ ἀπόστολος, καὶ αὐτὸς ὢν τελώνης μὲν πρότερον, νῦν δὲ διὰ τοῦ πιστεύειν ἠλεημένος μετεγνωκῶς τε τῶν προτέρων πραξέων καὶ ἡξιωμένος ἀπόστολος εἶναι καὶ κῆρυξ τοῦ λόγου· καὶ Ζαχαῖος, ὃν ὁ Κύριος προσελάβετο ἐν μετανοίᾳ δεηθέντα αὐτοῦ, ὁμοίως καὶ αὐτὸς τελώνης τὸ πρότερον ὑπῆρχεν. Ἦδη δὲ καὶ στρατιῶται καὶ τελωνῶν ὄχλος, προσελθόντες τῷ κυριακῷ περὶ μετανοίας λόγῳ, ἀκούουσι παρὰ τοῦ προφήτου Ἰωάννου μετὰ τὸ βάπτισμα Μηθὲν πλέον παρὰ τὸ διατεταγμένον ὑμῖν ποιεῖτε (Luc. III, 13). Ὅμοίως δὲ καὶ τοῖς ἔθνικοις οὐκ ἀπέγνωσται ἡ ζωὴ, ἔὰν μετανοήσαντες

2 τὴν ἀπιστίαν ἀποβάλλωσιν. Ὡς τελώνην οὖν ἢ ἔθνικὸν ἔχε τὸν ἐπὶ κακῷ ἔργῳ ἔλεγχθέντα καὶ μὴ μεταγινώσκοντα. Ἐὰν δὲ ὕστερον μετανοῇ καὶ ἐπιστρέφῃ ἐκ τῆς πλάνης· ὡς καὶ τοὺς ἔθνικους, ὁπότεν θέλωσι μετανοεῖν, εἰς ἐκκλησίαν προσδεχόμεθα, ὅπως τοῦ λόγου ἀκούωσιν, οὐ μὴν κοινωνοῦμεν αὐτοῖς, μέχρις οὗ τὴν σφραγίδα λαβόντες τελειωθῶσιν· οὕτω καὶ τοῖς τοιού-

Cap. 38. (Bov. 42.) Tit. ὅτι χορὴ τοὺς ἁμαρτάνοντας ἰδιαζόντως ἐξελέγειν καὶ τοὺς μετανοοῦντας προσδέχεται κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν.

1. ὡς ἔθνικόν· Turr. „tanquam publicanum“ (ὡς τελώνην).

2. παραδέχεται ἡ ἐκκλησία· Vind. παραδέχεται; Bov. „in communionem recipis“ (παραδέχῃ, et sic habebit Vind.). — Χριστὸς· Vind. add. υἱός. — τοῦ Θεοῦ· Bov. oim.

Cap. 39. (Bov. 43.) Tit. παραδείγματα ἐπὶ μετανοίας.

2. Ἐὰν δὲ ὕστερον usque ad προσδεχόμεθα· Bov. „et ethnici si postea dolere et ab errore redire volent, eos in ecclesiam recipimus“; et ita, ut videtur, Vind., in quo, teste Clerico, καὶ ἐπιστρέφῃ ἐκ τῆς πλάνης habentur post μετανοεῖν. — ὁπότεν θέλωσι scripsimus pro vulgato ὁ. θέλωσι. — μέχρις prius· Vind. ἄχρι.

τοῖς, μέχρις οὗ μετανοίας καρπὸν ἐπιδείξωσιν, ἐπιτρέπομεν εἰσερχέσθαι, ὅπως τοῦ λόγου ἀκούοντες μὴ τελέως ἄρδην ἀπολωῖνται· μὴ κοινωνεῖτωσαν δὲ ἐν τῇ προσευχῇ, ἀλλ' ἐξερχέσθωσαν 3 μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητιῶν καὶ τοῦ εὐαγγελίου, ὅπως διὰ τοῦ ἐξιέναι βελτιωθῶσι τὴν ἀναστροφὴν τοῦ βίου, σπουδάζοντες περὶ τὰς συνάξεις ἀπαντῶν ὁσημέραι καὶ τῇ δεήσει σχολάζειν, ὅπως καὶ αὐτοὶ δυναθῶσιν εἰσδεχθῆναι, καὶ οἱ θεώμενοι αὐτοὺς καταναγγῶσι καὶ ἀσφαλέστεροι γένωνται, εὐλαβοῦμενοι τοῖς ὁμοίοις περιπεσεῖν.

Οὐ μέντοιγε βδελύξῃ τὸν περιπεσόντα ἐνὶ καὶ δευτέρῳ **Cap. 40.** σφάλματι, ᾧ ἐπίσκοπε, οὐδὲ κωλύσεις αὐτὸν τοῦ κυριακοῦ λόγου, οὐδὲ κοινῆς διαίτης αὐτὸν ἐξώσεις· ἐπεὶπερ οὐδὲ ὁ Κύριος παρητεῖτο μετὰ τῶν τελωνῶν ἐσθίειν καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑπὸ τῶν φαρισαίων ἐγκαλούμενος περὶ τούτου ἔλεγεν Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες (Matth. IX, 12). Τοῖς οὖν δι' ἁμαρτίας ἀφροισθεῖσι παρ' ὑμῶν καὶ συναναστρέφεσθε καὶ συναυλίζεσθε, ἐπιμελούμενοι, παρακαλοῦντες, ὑποστηρίζοντες, λέγοντες αὐτοῖς Ἰσχύσατε, χεῖρες ἀνειμέναι καὶ γόνατα παραλελυμένα (Is. XXXV, 3). Παρακαλεῖν γὰρ χρὴ τοὺς περθεοῦντας καὶ τοῖς ὀλιγοψυχοῦσι προθυμίαν διδόναι, ὅπως μὴ τῇ ἀμετρίᾳ τῆς λύπης εἰς ἀφροσύνην χωρήσωσιν· ἐπεὶπερ ὀλιγόψυχος ἰσχυρῶς ἄφρων (Prov. XIV, 29 *gracce*). * **Eἰ δέ τις** **Cap. 41, 1** ἐπιστραφεὶς μετανοίας καρπὸν ἐπιδείξῃται, τότε καὶ εἰς προσευχὴν εἰσδέξασθε αὐτόν· ὡς τὸν υἱὸν τὸν ἀπολωλότα, τὸν ἄσωτον, τὸν μετὰ πορνῶν μειώσαντα τὴν πατρικὴν οὐσίαν, τὸν χοίρους βόσκοντα καὶ ζερατίων ἐμπλησθῆναι ἐπιθυμοῦντα καὶ μὴ τυγχάνοντα, μεταγρόντα καὶ παλινδρομήσαντα πρὸς τὸν πατέρα καὶ εἰπόντα Ἐμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος καλεῖσθαι υἱός σου (Luc. XV, 21), μετὰ μουσικῶν ὁ φιλότεκνος πατήρ προσελάβετο, καὶ τὴν ἀρχαίαν στολὴν καὶ τὸν δακτύλιον καὶ τὰ ὑποδήματα ἀποδοὺς σφάξας τε τὸν σιευτὸν μόσχον ἠΐφραϊνετο μετὰ τῶν φίλων. Οὕτως 2 οὖν καὶ σὺ ποίει, ᾧ ἐπίσκοπε· ἀλλ' ὡςπερ τὸν ἐθνικὸν λούσας

3. βελτιωθῶσι: Vind. ἐπιβελτιωθῶσι.

Cap. 40. (Bon. 44.) Tit. ὅτι οὐ χρὴ ἐθροδῶς διακείσθαι περὶ τὸν ὑπαξ ἢ δεύτερον ἁμαρτάνοντα.

καὶ ὑπὸ τῶν φαρισαίων: Vind. praefigit ὅς; M. om. τῶν. — συναυλίζεσθε: Cot. frustra coniecit, legendum esse συν-

αλίξεσθε. — Ad locum Prov. XIV Turr. addit „inquit“.

Cap. 41. (Bon. 45.) Tit. ὅπως δεῖ προσέσθαι τὸν μετανοοῦντα, καὶ ὅπως διαγίνεσθαι πρὸς τοὺς (M. om.) ἁμαρτάνοντας καὶ πότε ἐκκόπτειν τῆς ἐκκλησίας.

1. χοίρους: Turr. „oves“.

2. ἀλλ' ὡςπερ: Vind. Turr. καὶ ὡςπερ.

εἰσδέχη μετὰ τὴν διδασκαλίαν, οὕτω καὶ τοῦτον χειροθετήσας, ὡς ἂν μετανοία κεκαθαρισμένον, πάντων ὑπὲρ αὐτοῦ προσευχομένων, ἀποκαταστήσεις αὐτὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ νομὴν· καὶ ἔσται αὐτῷ ἀντὶ τοῦ λούματος ἡ χειροθεσία· καὶ γὰρ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἡμετέρων χειρῶν ἐδίδοτο πνεῦμα ἅγιον τοῖς
 3 πιστεύουσι. Κἂν τις τῶν μὴ σεσαλευμένων ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐπεγκαλέσῃ σοι ὅτι δὴ κατηλλάγησιν αὐτῷ, εἰπὲς πρὸς αὐτόν Σὺ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ, καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σὰ ἔστιν· εὐφρανθῆναι δὲ ἔδει καὶ χαρῆναι, ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρὸς
 4 ἦν καὶ ἀνέζησε, καὶ ἀπολωλὼς καὶ εὐρέθη (l. c. 31. 32). Ὅτι γὰρ οὐ μόνον προσδέχεται ὁ Θεὸς τοὺς μετανοοῦντας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν προτέραν ἀξίαν ἀποκαθίστησιν, ἰκανὸς μάρτυς ὁ ἅγιος Δαβὶδ, ὃς μετὰ τὴν εἰς τὸν Οὐρίαν ἁμαρτίαν ἠῤῥατο τῷ Θεῷ λέγων Ἐπίδοσ μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου, καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στήριξόν με (Ps. LI, 12)· καὶ πάλιν Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ πάσας τὰς ἀνομίας μου ἐξάλειψον· καρδίαν καθαρὴν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου· μὴ ἀπορήψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ
 5 ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ (l. c. 9—11). Καὶ σὺ οὖν ὡς συμπαθὴς ἰατρός τοὺς ἡμαρτηκότας πάντας θεράπευε, χρώμενος σωτηρίοις πρὸς βοήθειαν ἀγωγαῖς· μὴ μόνον τέμνων ἢ καίων ἢ ξήρια προσφέρων, ἀλλὰ καὶ ἐπιθεσιῶν καὶ μοτιῶν καὶ ἐνιείς γλυκέα φάρμακα ἐπουλωτικά, καὶ καταβρέχων λόγοις παρακλητικοῖς. Ἐὰν δὲ κοῖλον ἦ τὸ τραῦμα, θρέψον αὐτὸ ἡδεῖ ἐμπλάστρω, ἵνα γεμισθὲν ἴσον τῷ ἀρτίῳ ἀποτελεσθῇ· ἔαν δὲ ῥυπανθῇ, τότε κάθαρον ξηρίῳ, τοῦτ' ἔστι λόγῳ ἐπιτιμητικῷ· ἔαν δὲ ὑπέρογκον γένηται, δριμεῖ κολλυρίῳ ἐξομάλισον αὐτὸ, ἀπειλῇ κρίσεως· κἂν νομὴ γένηται, καυτηρίασον αὐτὸ καὶ τὴν σηπεδόνα ἐκκοψον,
 6 στιβώσας νηστείας. Ἐὰν δὲ ταῦτα ποιήσης, καὶ γνῆς ὅτι ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι οὔτε ἔλαιον οὔτε καταδέσμους, ἀλλ' ἐπεκτείνεται ἡ νομὴ καὶ προλαμβάνει πᾶσαν ἴασιν, ὡς ἡ γάγγραινα πᾶν μέλος σήκουσα· τότε μετὰ πολλῆς σκέψεως καὶ συμβουλίας καὶ ἑτέρων ἰατρῶν ἐμπείρων ἀπόκοψον τὸ διασαπὲν μέλος, ἵνα μὴ τὸ πᾶν διαφθαρῆ σῶμα
 7 τῆς ἐκκλησίας. Μὴ ῥαδίως οὖν ἴσθι πρόχειρος εἰς τὸ ἀπο-

— λούματος: M. λούσματος.

5. ξήρια: Bon. „novaculam“ (ξύριον) v. infra. — ἐπουλωτικά: Vind. ἀπουλωτικά. — ἡδεῖ ἐμπλάστρω: Vind.

δι' ἐμπλάστρου. — ξηρίῳ: Bon. Turr. „novacula“ (ξύριον, quod non displicet).

6. διαφθαρῆ: Vind. φθαρῆ.

κόπτειν, μηδὲ ταχέως ἐπὶ τὸν μυριόδοντα πρίονα ὄρμα· ἀλλὰ πρῶτα χρῶ σμίλη, τὰ ἀποστήματα διαιρῶν, ὅπως τὸ ἐντὸς ἐγκείμενον αἷτιον τῶν πόνων ἐκκριθὲν ἀναλγῆς τὸ σῶμα τηρήσῃ. Ἐὰν δὲ τινα ἀμετανοήτως ἔχοντα βλέπῃς καὶ ἀπεσκληρωκότα, τότε μετὰ λύπης καὶ πένθους ἀνιάτως ἔχοντα τῆς ἐκκλησίας ἀπόκοπτε· Ἐξαρεῖτε γὰρ τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν (Deut. XVII, 7)· καὶ Ἐύλαβεῖς ποιήσετε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ (Lev. XV, 31)· καὶ πάλιν Οὐ λήψῃ πρόσωπον πλουσίου ἐν κρίσει (Lev. XIX, 15), καὶ πένητα οὐκ ἐλεήσεις ἐν κρίσει (Exod. XXIII, 3)· ὅτι τοῦ Κυρίου ἡ κρίσις (Deut. I, 17).

Ἐὰν δὲ ψευδῆς ἢ ἡ κατηγορία τῆς διαβολῆς, καὶ ὑμεῖς οἱ Cap. 42, 1
ποιμένες σὺν τοῖς διακόνοις τὸ ψεῦδος ὡς ἀλήθειαν παραδέ-
ξησθε, ἢ διὰ προσωποληψίαν ἢ διὰ δώρων ἐξαλλαγήν, βου-
λόμενοι τὸ ἀρεστὸν τῷ διαβόλῳ ποιεῖν, τὸν κατηγορούμενον
μέν, ὑπάρχοντα δὲ τοῦ ἐγκλήματος ἀλλότριον ἀπώσθησθε τῆς
ἐκκλησίας, λόγον ὑφρέξετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ Κυρίου· ὅτι γέγραπται
Ἄθῶν καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς (Exod. XXIII, 7)· οὐ λήψῃ
δῶρα πατάξαι ψυχὴν (cf. Deut. XXVII, 25)· τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυ-
φλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν καὶ λυμαινεται ῥήματα δικαίων (Deut.
XVI, 19 cf. Exod. XXIII, 8)· καὶ πάλιν Οἱ δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ
ἐνεκεν δώρων καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου αἴροντες (Is. V, 23).
Φυλάσσεσθε οὖν τὸ κατακρίνειν τινὰς ἀδίκως καὶ συνηγορεῖν 2
τοῖς πονηροῖς· Οὐαὶ γὰρ τῷ λέγοντι τὸ πονηρὸν καλὸν καὶ τὸ
καλὸν πονηρὸν, τὸ πικρὸν γλυκὺ καὶ τὸ γλυκὺ πικρὸν, τῷ τι-
θέντι τὸ φῶς σκότος καὶ τὸ σκότος φῶς (Is. V, 20). Προσέχετε
οὖν μήπως προσωπολήπτται γενόμενοι ὑποπέσητε τῇ φωνῇ τοῦ
Κυρίου ταύτῃ. Ἐὰν γὰρ ἑτέρους ἀδίκως κατακρίνητε, καθ'
ἑαυτῶν ἀποφαινέσθε· ὅτι λέγει Κύριος Ὡς κρίματι κρίνετε κρι-
θήσεσθε, καὶ ὧς καταδικάζετε καταδικασθήσεσθε (Matth. VII, 2
cf. Luc. VI, 37). Εἰ οὖν ἀπροσωπολήπτως κρίνετε, ἐπιγνώσεσθε 3
τὸν κατηγοροῦντα κατὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ μαρτυρήσαντα ψευδῆ
καὶ ἐπιδείξετε συκοφάντην, βάσκανον, φρονέα, ταρασσοντα ὡς

7. αἷτιον τῶν πόνων c. Vindd. Turr. („causa morbi“); vulgo αἷτιον τὸ τὸν πόνον ποιοῦν. — ἀπεσκληρωκότα: M. ἀπεσκληρωκότα. — Ἐξαρεῖτε γὰρ: Turr. „Tollite, inquit“.

Cap. 42. (Bov. 46.) Tit. ὅτι χρῆ ἀπροσωπολήπτου εἶναι τὸν κριτὴν (Vind. huic capiti inscriptum habet titulum capituli 38, manifesto errore).

1. ῥήματα δικαίων: M. Bov. ῥ. δίκαια, ut Exod. XXIII, 8.

2. Προσέχετε usque ad ταύτη c. Vind. huc transtulimus; vulgo leguntur in fine commatis 1, post locum Is. V, 23; Bov. om.

3. μαρτυρήσαντα: Vind. μαρτυρίαν. — ἐπιδείξετε ex Bov. Turr. conjectura assecuti sumus; vulgo ἐπιδείξας αὐτὸν, inepte. — ὡς κακὸν ἀντιλογίαίς: Bov.

κακὸν ἀντιλογίαις, ἄστατον ἐν τοῖς λόγοις, ἑαυτῷ ἐναντίον ἐφ' οἷς φθέγγεται καὶ ἀλισχόμενον ῥήμασιν ἰδίου στόματος· παγίς γὰρ αὐτῷ ἰσχυρὰ ἐφρέστηκε τὰ ἴδια χεῖλη. Ὅν μετὰ τοὺς ἐλέγχους τῆς ψευδολογίας κρινεῖς ἀποτόμως καὶ τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πυρὸς παραδώσεις, καὶ ποιήσεις αὐτῷ ὄν τρόπον ἐπονηρεύσατο ποιῆσαι τῷ πλησίον· ὅσον γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἐφρόνευσε τὸν ἀδελφόν, προλαβὼν τὰ ὦτα τοῦ κριτοῦ· γέγραπται δὲ ὅτι Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται (Gen. IX, 6 graece)· καὶ Ἐξαρεῖς τὸ αἷμα τὸ ἀναίτιον ἀπὸ σοῦ, τὸ ἐκχυθὲν

Cap. 43,¹ μάτην (cf. Deut. XIX, 13). * Ποιήσεις οὖν αὐτὸν ἀποσυνάγωγον ὡς φρονέα ἀδελφοῦ. Ἐπειτα χρόνου διαστάντος, ἴαν λέγη μετανοεῖν, στιβώσατε αὐτὸν νηστείαις καὶ μετὰ ταῦτα χειροθετήσαντες αὐτὸν προσδέξασθε, ὑσφαλισάμενοι μέντοι αὐτὸν μὴ

2 τινὰ ταραξῆ πάλιν. Εἰ δὲ πάλιν εἰσελθῶν ὁμοίως στασιάζει, οὐ πανόμενος τοῦ ταρασσεῖν καὶ κατακερτομεῖν τὸν ἀδελφόν, ἐκ φιλονεικίας μώμους ἐπιτηδεύων, ἐμβαλεῖτε αὐτὸν ὡς λοιμόν, ἵνα μὴ τὴν ἐκκλησίαν λυμαίνηται τοῦ Θεοῦ· ὁ τοιοῦτος γὰρ ταραχὰς συνίστησι πόλεσιν· οὗτος γὰρ κἂν ἔσω ᾗ, μὴ πρότερον τῇ ἐκκλησίᾳ, περισσὸς καὶ μάταιος τυγχάνει, σπιλῶν ὅσον τὸ

3 ἐπ' αὐτῷ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ τινες τῶν ἀνθρώπων, γεννώμενοι περισσὰ τῶν σωμάτων μέλη προσηρητημένα ἔχοντες, οἷον δακτύλους ἢ ὑπερσαρκώματα, περικόπτουσιν ἅφ' ἑαυτῶν ταῦτα διὰ τὴν ἀπρέπειαν, καὶ οὐδεμία προσγίνεται ἀπρέπεια, ἀπολαβόντος τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ τεχνίτου τὴν φυσικὴν εὐκοσμίαν· πόσῳ μᾶλλον ὑμεῖς οἱ ποιμένες τῆς ἐκκλησίας, ὑπαρχούσης σώματος ἁγίου καὶ μελῶν ὑγιεινῶν [τῶν] ἐπὶ Θεὸν πιστευόντων ἐν φόβῳ Κυρίου καὶ ἀγάπῃ, ὅταν εὐρεθῇ ἐν μέλος περισσὸν, πονηρὰ φρονοῦν καὶ τῷ λοιπῷ σώματι ἀπρέπειαν ἐμποιοῦν καὶ χειμάζον αὐτὸ στάσει καὶ μάχῃ καὶ καταλαλιᾷ, παρέχον αὐτῷ φόβους, πράγματα, μώμους, καταλαλιὰς, ἐγκλήματα, ἀκαταστασίας, καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ διαβόλου ἐνεργήματα

om. — ὅσον γὰρ c. Vindd. Turr.; vulgo add. ἐλάλησεν, quod etiam Bov. interpretari conatur (cujus loco Cot. legendum putavit ἐλάχησεν); al. add. τὸ (Cot. in mg.)

Cap. 43. (Bov. 47.) Tit. ὅπως χρὴ τοὺς συκοφάντας τιμωρεῖσθαι.

2. εἰ δὲ πάλιν: Vind. om. πάλιν. — μώμους: Vind. μωμοῦν, quod placet Clerico. — πόλεσιν: Vind. Bov. πόλει. — τὸ ἐπ' αὐτῷ: Vind. καὶ ἐπ' αὐτῷ πάν.

3. γεννώμενοι: vulgo add. καὶ, quod nullo modo ferendum est et a Turr. non vertitur. — [τῶν] cum Vind.; facile enim post ὑγιεινῶν excidere poterat. — φόβους: Vind. φόγος (? φόγους, quod non displicet). — In fine addit Vind. εἰ ἐξώσητε τὸν τοιοῦτον ἑαυτῶν καὶ περικόψητε; verum et haec et apodosis (οὐδεμία ὑμῖν προσγίνεται ἀπρέπεια vel ejusmodi aliquid) ἀνακολούθως praetermissa latent sub iis, quae commate 4 sequuntur.

ἐκτελῶν ὡς ἂν χειροτονημένος ὑπὸ τοῦ διαβόλου σκυβαλίξειν τὴν ἐκκλησίαν διὰ βλασφημιῶν καὶ πολλῆς ἀκαταστασίας καὶ ἔριδος καὶ διχοστασίας; Οὗτος οὖν, δεύτερον ἔξω τῆς ἐκκλησίας 4 βληθεὶς, ἀξίως ἀπετιμήθη τῆς τοῦ Κυρίου συναγωγῆς· καὶ μᾶλλον νῦν κεκόσμηται ἢ τοῦ Κυρίου ἐκκλησία, ἢ τὸ πρῶτον, ὅτε τὸ περιττὸν ἐκέκτητο καὶ ἑαυτῇ ἀνοίξειον μέλος· διὸ ἀπὸ τοῦ νῦν ἀβλασφημητὸς ἔστι καὶ ἀσχυβάλιστος, πονηρῶν ἀπαλλαγεῖσα, δολίων, λοιδόρων, ἀνημέρων, προδοτῶν, μισοκάλων, φιληδόνων, κενοδόξων, ἀπατηλῶν, δοξοσόφων, ἔργον θεμένων διασπείρειν, μᾶλλον δὲ διασκορπίζειν τὰ τοῦ Κυρίου ἄρνια.

Σὺ οὖν, ὦ ἐπίσκοπε, σπούδαζε ἅμα τῷ ὑπὸ σὲ κλήρω ὁρ- 5
θοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ὅτι λέγει Κύριος Ἐὰν πλάγιοι πορεύεσθε πρὸς μέ, καὶ γὰρ πρὸς ἑμᾶς πλάγιως πορεύεσθε (Lev. XXVI, 27. 28)· καὶ ἀλλαχοῦ Μετὰ ὀσίου ὀσιωθήση καὶ μετὰ ἀθώου ἀθῶος ἔση καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις (Ps. XVIII, 26. 27). Ὄσιως οὖν πορεύεσθε, ἵνα μᾶλλον ἐπαίνου καταξιωθῆτε ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἢ μέμψεως ἐκ τοῦ ἐναντίου. * Ὁμό- Cap. 44, 1
φρονες οὖν ὄντες πρὸς ἀλλήλους, ὦ ἐπίσκοποι, εἰρηνεύετε μετ' ἀλλήλων, συμπαθεῖς, φιλάδελφοι· μετὰ ἀκριβείας ποιμαίνετε τὸν λαὸν, ὁμοφρόνως διδάσκοντες τοὺς ὑφ' ἑμᾶς ὁμογνωμονεῖν καὶ τὸ αὐτὸ περὶ τῶν αὐτῶν δοξάζειν, ἵνα μὴ ἦ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ἦτε δὲ ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, κατηρτισμένοι τῷ αὐτῇ νοῦ καὶ τῷ αὐτῇ γνώμῃ κατὰ τὴν κυριακὴν θέσιν. Καὶ πάντα μὲν ὁ 2
διάκονος τῷ ἐπισκόπῳ ἀναφερέτω, ὡς ὁ Χριστὸς τῷ πατρί· ἀλλ' ὅσα δὲ δύναται εὐθρονέτω δι' ἑαυτοῦ, λαβὼν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἐξουσίαν, ὡς ὁ Κύριος παρὰ τοῦ πατρὸς τὸ δημιουργεῖν, τὸ προνοεῖν· τὰ δ' ὑπέρογκα ὁ ἐπίσκοπος κρινέτω. Πλὴν ἔστω ὁ διάκονος τοῦ ἐπισκόπου ἀκοή καὶ ὀφθαλμὸς καὶ στόμα καρδία τε καὶ ψυχὴ, ἵνα μὴ ἦ τὰ πολλὰ μεριμνῶν ὁ ἐπίσκοπος ἀλλὰ μόνα τὰ κυριώτερα· ὡσπερ καὶ ὁ Ἰωθὼρ τῷ Μουσεῖ διετάξατο, καὶ ἀπεδέχθη αὐτοῦ ἢ συμβουλίαν.

Καλὸν μὲν οὖν ἔστι τῷ χριστιανῷ ἐγγνώμιον πρὸς μηδένα Cap. 45.

5. πορεύεσθε prius: legendum erit πορεύησθε. — καταξιωθῆτε: Vind. ἀξιωθῆτε.

Cap. 44. (Bov. 48.) Tit. ὅτι χρὴ τὸν διάκονον ἐπικουρίζειν τὸ βάρος τῶν ἐπισκόπων καὶ διευθύνειν τὰ κενώτερα (Vind. ἐλαφρότερα).

1. φιλάδελφοι: Vind. add. γίνεσθε. — ποιμαίνετε: Vind. ποιμαίνοντες. — θέσιν: Vind. διδασκαλίαν.

2. (cf. Krabbe p. 215) ἀλλ' ὅσα δέ: Vind. om. δέ. — τὸ δημιουργεῖν: Vind. om. — ὑπέρογκα: Vind. μείζονα. — τοῦ ἐπισκόπου: Col. om. τοῦ. — Ἰωθὼρ: Bov. „Ithor“.

Cap. 45. (Bov. 49.) Tit. ὅτι μὴ προσήκον (Vind. προσήκονσι) χριστιανοῖς ἀντιλογίαι καὶ διαπληκτισμοί cf. 1 Cor. VI.

ἔχειν πράγματα· εἰ δὲ ἔκ τινος ἐνεργείας ἢ πειρασμοῦ ἐπισυμβῆ
 τινι πράγμα, σπουδαζέτω διαλύεσθαι αὐτό, καὶ δέη βλαβῆναι
 τι, καὶ μὴ ἐρχέσθω ἐπὶ κριτήριον ἔθνικόν. Ἀλλὰ μὴν μηδὲ
 ἀνέχεσθε κοσμικοὺς ἄρχοντας κατὰ τῶν ὑμετέρων δικάζειν· διὰ
 γὰρ αὐτῶν ὁ διάβολος ἐπιτηδεύει τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ
 ὄνειδος ἐπεγείρει ὡς μὴ ἔχόντων ἡμῶν ἓνα σοφὸν τὸν δυνά-
 μενον μεταξὺ βραβεῦσαι τὸ δίκαιον ἢ τὰς ἀντιλογίας διαλύσαι.

Cap. 46, 1 * Μὴ οὖν γινωσκέτωσαν τὰ ἔθνη τὰς πρὸς ἀλλήλους ὑμῶν δια-
 φροῶν, μήτε καθ' ἑαυτῶν εἰς μαρτυρίαν παραδέχεσθε τοὺς
 ἀπίστους, μήτε κρίνεσθε ἐπ' αὐτῶν· μήτε ὀφείλετε τι τούτοις
 πρὸς συντέλειαν ἢ φόβον, ἀλλὰ ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι
 καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ (Matth. XXII, 21), οἷον φόρον ἢ κῆνσον
 ἢ δίδραχμον, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν δὸς τὸν στατήρα ἀπηλ-
 2 λάγη πραγμάτων. Αἰροῦ οὖν μᾶλλον βλάπτεσθαι καὶ τὰ πρὸς
 εἰρήνην σπουδαζέτωσαν, οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἀδελφούς ἀλλὰ καὶ
 πρὸς τοὺς ἀπίστους· βλαβεῖς γὰρ τῶν βιωτικῶν τι τὰ πρὸς
 Θεὸν οὐ ζημιωθήσῃ, ἅτε Θεοσεβῆς ὑπάρχων καὶ κατ' ἐντολήν
 3 Χριστοῦ ζῶν. Εἰ δὲ ἀδελφοὶ εἰς ἀλλήλους ἔχουσιν, ὁ μὴ γέ-
 νοιτο, αὐτόθεν νοεῖν ὀφείλετε οἱ προηγούμενοι ὅτι οἱ τοιοῦτοι
 οὐκ ἀδελφῶν [ἐν Κυρίῳ] ἔργον ἐπιτελοῦσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐχθρῶν
 πολεμίων. Καὶ εἷς μὲν αὐτῶν εὐρεθήσεται ἡπιος, ἐπιεικής,
 φητός τέκνον, ἕτερος δὲ ἀνήμερος, ἀνθάδης, πλεονέκτης· ὁ οὖν
 καταγινωσκόμενος ἐπιτιμάσθω, ἀφοριζέσθω, δίκην τῆς μισαδελ-
 φρίας τινύτω, εἴτα μεταμελόμενος προσλαμβανέσθω· καὶ οὕτω
 4 σωφρονιζόμενοι, ἐπικουφίσουσιν ὑμῶν τὰ κριτήρια. Χρὴ δὲ
 καὶ συγχωρεῖν τὰ εἰς ἀλλήλους ἀδικήματα, οὐ τοὺς κρίνοντας
 ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας εἰς ἑαυτούς· καθὼς ὁ Κύριος ἀπεφῆνατο,
 ἐμοῦ Πέτρον ἐρωτήσαντος αὐτόν Ποσάκις ἀμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ
 ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἐπτάκις; καὶ εἰπόντος Οὐ
 λέγω σοι ἕως ἐπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηχοντάκις ἐπτά (Matth.
 XVIII, 21. 22). Οὕτως γὰρ θέλει ὁ Κύριος ἀληθῶς εἶναι αὐτοῦ
 μαθητὰς, καὶ μηδὲν ἔχειν κατὰ μηδενὸς πώποτε, οἷον ὄργην

μηδὲ: vulgo μὴ δὲ. — ἐπιτηδεύει: Vind. ἐπεδρεύει, quod rectius esse videtur Clerico. — ἐπεγείρει: Vind. ἐπιφέρει.

Cap. 46. (Bov. 50.) Tit. ὅτι οὐ χρὴ τοὺς πιστοὺς ἐπὶ τῶν ἀπίστων δικάζεσθαι, οὔτε μὴν ἐξ αὐτῶν τινα καλεῖν εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ χριστιανῶν.

1. εἰς μαρτυρίαν: Vind. 46 om. εἰς,

assentiente Clerico. — φόβον: Cler. legi jubet φόρον (ex codicibus Vindd. puto): verum illud temere abjiciendum non est cf. Rom. XIII, 7.

2. Χριστοῦ: Vind. Θεοῦ.

3. [ἐν Κυρίῳ]: Vind. om., quod non immerito Cler. praefert. — ἀφοριζέσθω: vulgo perperam ἀφωριζέσθω.

4. Πέτρον: M. om. — ἡ μίσος ἄσπονδον: Bov. om.

ἄμετρον ἢ θυμὸν ἀνήμερον ἢ ἐπιθυμίαν ἄδικον ἢ μῖσος ἄσπονδον. Τοὺς οὖν ὀργιζομένους συμβιβάζετε εἰς φιλίαν, τοὺς ἐχθραίνοντας εἰς ὁμόνοιαν· ὅτι λέγει Κύριος Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται (Matth. V, 9).

Τὰ δικαστήρια ὑμῶν γινέσθω δευτέρα σαββάτων, ὅπως, **Cap. 47, 1** ἐὰν ἀντιλογία τῇ ἀποφάσει ὑμῶν γένηται, ἕως σαββάτου ἔχοντες ἄδειαν δυνηθῆτε εὐθῦναι τὴν ἀντιλογίαν καὶ εἰρηνεῦσαι εἰς τὴν κυριακὴν τοὺς διαφερομένους πρὸς ἀλλήλους. Συμπαρέστωσαν δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ οἱ διάκονοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι, ἀπροσωπολήπτως κρίνοντες ὡς Θεοῦ ἄνθρωποι μετὰ δικαιοσύνης. Παραγενομένων οὖν ἐκατέρων τῶν προσώπων, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει (Deut. XIX, 17), στήσονται ἐκάτεροι ἐν μέσῳ τῷ κριτηρίου, οἷς ἔστιν ἡ ἀντιλογία· καὶ ἀκούσαντες αὐτῶν, ὅσιος ἀνεύκατε τὰς ψήφους, σπουδάζοντες αὐτοὺς φίλους ἀμφοτέρους ποιῆσαι πρὶν ἀποφάσεως τῆς τοῦ ἐπισκόπου, ὅπως μὴ ἐξέλθοι ἐπὶ γῆς κρίσις κατὰ τοῦ ἁμαρτήσαντος· καθότι καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ σύμψηρον ἔχει καὶ συνίστορα τῆς δίκης τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Εἰ δέ τινες ἐν βλασφημίαις τοῦ μὴ καλῶς ὁδεύειν **3** ἐν Κυρίῳ ἐλέγχοντο ὑπό τινος, ὁμοίως ἀκούσαντες ἐκατέρων τῶν προσώπων, τοῦ τε κατηγοροῦντος καὶ τοῦ κατηγορουμένου, ἀλλὰ μὴ προλήψει μηδὲ μονομερῶς ἀλλὰ μετὰ δικαιοσύνης, ὡς ὑπὲρ ζωῆς αἰωνίου ἢ θανάτου δίδόντες ἀπόφασιν· Δικαίως γὰρ, φησὶν ὁ Θεός, διώξει τὸ δίκαιον (Deut. XVI, 20)· ὁ γὰρ δικαίως τιμωρηθεὶς καὶ ἀφορισθεὶς παρ' ὑμῶν αἰωνίου ζωῆς καὶ δόξης ἀπόβλητος γέγονε καὶ παρ' ἀνθρώποις ὅσοις ἄτιμος καὶ παρὰ Θεῷ κατάδικος. *Μὴ πάσης δὲ ἁμαρτίας τὴν αὐτὴν **Cap. 48, 1** ποιεῖσθε ἀπόφασιν ἀλλ' ἐκάστης ἰδίαν, μετὰ πολλῆς φρονήσεως κρίνοντες ἕκαστα τῶν πλημμελημάτων, τὰ τε μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα· καὶ ἄλλως ἔργου, καὶ λόγου πάλιν ἑτέρως καὶ προθέσεως, ἢ λαιδορίας ἢ ὑπολήψεως διαφόρων· καὶ τοῖς μὲν ὑποβαλεῖς μόναις ἀπειλαῖς, τοὺς δὲ πενήτων χορηγίας, ἄλλους δὲ νηστείας στιβώσεις, καὶ ἑτέρους ἀφορίσεις, πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκλήματος αὐτῶν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ νόμος οὐ παντὸς ἁμαρ-

Cap. 47. (Bon. 51.) Tit. ὅτι χρὴ ἐν δευτέρῳ σαββάτῳ ποιεῖσθαι τὰς δίκας.

1. ὑμῶν: Col. ἡμῶν. — γινέσθω: M. γενέσθω. — εἰς τὴν κυριακὴν: Bon. om.

3. μηδὲ μονομερῶς: vulgo μὴ δὲ μ. — διώξει: legendum esse videtur διώξεις, ut cap. 5. 9: ita etiam interpretes.

Cap. 48. (Bon. 52.) Tit. ὅτι μὴ χρὴ | τὴν αὐτὴν (ita Vind.; Col. ταύτην, M. ταυτήν) ἐπάγειν τιμωρίαν ἐπὶ πάσης πλημμελείας, ἀλλὰ διάφορον πρὸς τὸ διάφορον τοῦ ἁμαρτάνοντος.

1. ἰδίαν: M. ἰδία (? ἰδίαν). — Vind. om. καὶ et ante ἄλλως et ante προθέσεως (quibus omissis distinguendum esse putat Cler. post ἑτέρως).

τήματος τὴν αὐτὴν ἐποιεῖτο τιμωρίαν, ἀλλὰ ἄλλως μὲν τὰ εἰς Θεὸν καὶ εἰς ἱερέα καὶ εἰς ἱερόν καὶ εἰς ἱερεῖον, ἑτέρως τὰ εἰς βασιλέα καὶ ἄρχοντα καὶ στρατιώτην καὶ ὑπήκοον, ὁμότιμον ἢ οἰκέτην, ἢ εἰς κτῆμα ἢ εἰς ἄλογον, καὶ πάλιν παρηλλαγμένως τὰ εἰς γονεῖς καὶ συγγενεῖς, ἄλλως τὰ ἐξ ἐφόδου, καὶ τὰ ἀκουσίως ἑτέρως· καὶ τοῖς μὲν θάνατον ἢ διὰ σταυροῦ ἢ τὸν διὰ λίθων, τοῖς δὲ ζῆμίαν ἢ μάστιγας ἢ τὸ τὰ ὅμοια παθεῖν οἷς
 3 ἔδρασεν. Οὐκοῦν καὶ ὑμεῖς τῶν διαφόρων ἀμαρτημάτων διαφόρους ποιεῖσθε καὶ τὰς τιμωρίας, ἵνα μὴ τις ἀδικία παρεμπεσοῦσα κινήσῃ τὸν Θεὸν πρὸς ἀγανάκτησιν· ἥς γὰρ ἂν ἀδικου κρίσεως μεσῖται γένησθε, ταύτης καὶ τὸν ἀπὸ Θεοῦ λήψεσθε μισθόν· ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε (Matth. VII, 2).

Cap. 49, 1

Καθίσαντες οὖν ἐπὶ τὸ κριτήριον, παρόντων ἐκατέρων τῶν προσώπων (οὐ γὰρ ἐροῦμεν ἀδελφῶν, μέχρις οὗ ἑαυτοὺς ἐν εἰρήνῃ ἀπολάβωσιν), ἐρευνᾶτε ἀκριβῶς περὶ τῶν ἐνεχομένων· καὶ πρῶτον περὶ τοῦ κατηγοροῦντος, εἰ πρώτου τούτου κατηγορεῖ ἢ καὶ ἑτέροις τισὶν ἐγκλήματα κατενόησε, καὶ εἰ μὴ ἐκ μέμψεως αὐτῶν ἢ φιλονεικίας τὸ ἐγκλημα ὑπόκειται, καὶ ὅποια τις ἢ
 2 ἀναστροφή αὐτοῦ ὑπάρχει. Καὶ τοιοῦτος δὲ, ὢν ἐνσυνείδητος, μὴ πιστευέσθω μόνος (παράνομον γὰρ τὸ τοιοῦτον), ἀλλ' ἐχέτω καὶ ἑτέρους μάρτυρας ὁμοίους αὐτῷ τὸν τρόπον, καθὼς ὁ νόμος λέγει Ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα (Deut. XIX, 15; 2 Cor. XIII, 1). Διὰ τί δὲ εἶπομεν τὸν τρόπον αὐτῶν ἐπιζητεῖσθαι ὁποῖος τυγχάνει; ἔπειδὴ πολλάκις ἐγχωρεῖ καὶ τοὺς δύο καὶ τοὺς πλείονας ἐπὶ κακῷ μαρτυρῆσαι καὶ συμφώνως προστῆναι τοῦ ψεύδους, ὡς τοὺς δύο πρεσβυτέρους κατὰ Σωσάννης ἐν Βαβυλῶνι, καὶ τοὺς υἱοὺς τῶν παρὰ νόμων κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Κυρίου ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ κατὰ Στεφάνου
 3 τοῦ πρωτομάρτυρος αὐτοῦ. Ἔστωσαν οὖν οἱ μάρτυρες πραεῖς, ἀόργητοι, ἐπιεικεῖς, ἀγαπητικοί, σώφρονες, ἐγκρατεῖς, ἀπόνηροί, πιστοὶ, θεοσεβεῖς· ἢ γὰρ τῶν τοιούτων μαρτυρία καὶ διὰ τοῦ τρόπου αὐτῶν βεβαία καὶ διὰ τῆς ἀναστροφῆς αὐτῶν ἀληθῆς ὑπάρχει. Τῶν δὲ μὴ τοιούτων μὴ παραδέχεσθε τὴν μαρτυρίαν, κἂν συμφωνεῖν δοκῶσιν ἐπὶ τῇ καταμαρτυρίᾳ· προστέτακται γὰρ

Cap. 49. (Bov. 53.) Tit. ὁποῖους εἶναι χρὴ τοὺς κατηγοροὺς καὶ μάρτυρας.

1. εἰ πρώτου τούτου κατηγορεῖ ἢ καὶ ἑ.: Vind. εἰ πρὸ τούτου οὐ κατηγορεῖ καὶ ἑ. — ἢ φιλονεικίας e ver-

sione Bov. et conjectura Cot.; vulgo ἢ φιλονεικία καὶ.

2. ὁποῖος τυγχάνει: Vind. ὁποῖός τις τ.

3. τὴν μαρτυρίαν: Vind. τὰς μαρτυρίας.

ἐν τῷ νόμῳ Οὐκ ἔση μετὰ πολλῶν ἐπὶ κακία· οὐ παραδέξῃ ἀκοὴν ματαίαν· οὐ συναταθήσῃ μετὰ πλήθους ἐκκλῖναι τὸ δίκαιον (cf. Exod. XXIII, 1. 2). Ἐν μέρει δὲ καὶ τὸν κρινόμενον 4 εἰδέναι ὀφείλετε ὁποῖός ἐστι τῆ τοῦ βίου συνηθεία καὶ ἀναστροφῆ· εἰ μεμαρτυρημένος τὸν βίον, εἰ ἀνέγκλητος, εἰ ὁσιότητα ἐξηλωκώς, εἰ φιλόχρητος καὶ φιλόξενος καὶ φιλόπτωχος καὶ φιλάδελφος, εἰ μὴ αἰσχροκερδῆς καὶ μὴ βρώτης καὶ χρηματολαΐλαψ, εἰ σώφρων καὶ μὴ ἄσωτος ἢ μέθυρος ἢ ἀργογράφος, εἰ εὐσπλαγχνος καὶ εὐμετάδοτος. * Εἰ γὰρ αὐτῷ προϋπόκειται ἔργα φαῦλα, **Cap. 50, 1** ἤδη ἐκ μέρους ἀληθεῖς ἂν εἶεν καὶ νῦν ἐπιφερόμεναι αὐτῷ κατηγορίαι, εἰ μὴ ἂν αὐτῷ τὸ δίκαιον ἔχει συναγωνιζόμενον· ἐγχωρεῖ γὰρ αὐτὸν ἡμαρτηκέναι μὲν ποτε, τούτου δὲ τοῦ ἐγκλήματος ἀθῶον ὑπάρχειν. Διὸ ἀκριβῶς περὶ τὰ τοιαῦτα νήροντες, ἀσφαλεῖς καὶ βεβαίας ποιῆσθε τὰς ἀποφάσεις κατὰ τοῦ ἐλεγχθέντος· καὶ ἂν μετὰ τὸν ἀφορισμὸν συγγνώμην αἰτῆ καὶ προσπέσῃ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ ἡμαρτηκέναι ὁμολογῆ, προσδέξασθε αὐτόν. Μήτε δὲ τὸν συκοφάντην ἀτιμώρητον ἔασητε, ἵνα μὴ καὶ ἕτερόν 2 τινὰ καλῶς βιοῦντα βλασφημῆσῃ ἢ ἕτερόν τινὰ προτρέψῃται τὰ ὅμοια αὐτῷ δρᾶσαι· μήτε μὴν τὸν ἐλεγχθέντα ἀνύβριστοι, ὅπως μὴ ἕτερος τοῖς αὐτοῖς ἐνσχεθῆ. Οὔτε γὰρ μάρτυς κακῶν ἀτιμώρητος ἔσται, οὔθ' ὁ πλημμελῶν δίξης ἐκτός. * Εἶπομεν δὲ **Cap. 51, 1** ὅτι τὰς κρίσεις οὐ δίκαιον μονομερεῖς ποιῆσθαι· ἂν γὰρ τοῦ ἐνός προσώπου ἀκούσητε, μὴ παρόντος τοῦ ἑτέρου μηδὲ ἀπολογησαμένου πρὸς τὸ ἐπιφερόμενον ἐγκλημα, καὶ προπετῶς ἔξενέγκητε ψῆφον κατακρίσεως, ἔνοχοι τῆς ἀναιρέσεως καὶ συμμετρῆται τῷ συκοφάντῃ παρὰ Θεοῦ ἐνρεθίσασθε τῷ δικαίῳ κριτῇ· ὡς γὰρ ὁ κρατῶν κέρχον κυνός, οὕτως ὁ προεστὼς ἀλλοτριᾶς κρίσεως (Prov. XXVI, 17 graece). Ἐὰν δὲ μιμηταὶ γένησθε 2 τῶν ἐν Βαβυλῶνι πρεσβυτέρων, οἵτινες καταμαρτυρήσαντες τῆς Σωσάννης ἀδίμως κατεδίκαναν αὐτὴν εἰς θάνατον, ἔνοχοι τῆς ἐκείνων κρίσεως καὶ καταδίξης γενήσεσθε· ὅτι τὴν μὲν Σωσάνναν ὁ Κύριος διὰ τοῦ Δανιὴλ ἐρρύσατο ἐκ χειρὸς παρανόμων,

4. εἰ μεμαρτυρημένος τὸν βίον: Turc. non vertit. — εἰ φιλόχρητος: Vind. om. — μὴ βρώτης καὶ χρηματολαΐλαψ: Vind. πολυανώλωτος.

Cap. 50. (Bov. 54.) Tit. ὅτι ἐγχωρεῖ ἵνα καὶ ἐκ προτέρων κακῶν μὴ ἀπιστεῖσθαι τὰ δευτέρω.

1. ἔχει: legendum erit ἔχη.

2. ἕτερόν τινὰ (altera vice): Vind.

om. τινὰ. — ἕτερος: Vind. καὶ ἕτερος. — μάρτυς κακῶν: scribendum esse videtur μ. κακῶς (Prov. XIX, 5. 9 μάρτυς ψευδῆς).

Cap. 51. (Bov. 55.) Tit. ὅτι οὐ χρὴ μονομερεῖς τὰς κρίσεις ποιῆσθαι.

1. καὶ προπετῶς cum Vind., auctore Clerico; vulgo om. καὶ.

2. γενήσεσθε: ita emendandum pu-

τοὺς δὲ ἐνόχους τοῦ αἵματος αὐτῆς πρεσβυτέρους ἐν πυρὶ κατεδίκασεν, ὑμᾶς δὲ δι' αὐτοῦ ὠνειδίσει λέγων Οὕτως μωροὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ; οὐκ ἀνακρίναντες οὐδὲ τὸ σαφὲς ἐπιγνόντες κατεκρίνατε θυγατέρα Ἰσραήλ; ἀναστρέψατε οὖν εἰς τὸ κριτήριον· ψευδῆ γὰρ οὗτοι κατεμαρτύρησαν αὐτῆς (Dan. XIII, 48. 49 graece).

Cap. 52, 1 Θεάσασθε δὲ καὶ τὰ κοσμικὰ δικαστήρια, ὧν τῇ ἐξουσίᾳ ὀρωμεν ἀγομένους φρονεῖς, μοιχοὺς, φαρμακοὺς, τυμβωρῆχους, ληστές· καὶ τὰς ἀνακρίσεις αὐτῶν λαβόντες οἱ ἡγούμενοι ὑπὸ τῶν προσαγόντων, λέγουσι τῷ κακούργῳ εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει· κακείνου συγκαταθεμένου, οὐκ εὐθέως ἐπὶ τὴν κόλασιν αὐτὸν ἐκπέμπουσιν, ἀλλὰ πλείοσιν ἡμέραις ποιοῦνται αὐτοῦ τὴν ἐξέτασιν μετὰ συμβουλίου πολλοῦ καὶ παραπετάσματος μέσου· τελευταῖον ὄρον καὶ ψῆφρον θανάτου ὁ μέλλων ἐκφέρειν κατ' αὐτοῦ, πρὸς τὸν ἥλιον ἐπάρας τὰς χεῖρας, διαμαρτύρεται ἀθῶος 2 ὑπάρχειν τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου. Καίτοι ὄντες ἐθνικοὶ καὶ οὐ γινώσκοντες θειότητα ἢ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀπὸ Θεοῦ ἄμυναν

Cap. 53, 1 ὑπὲρ τῶν ἀναιτίως κατακριθέντων, ἀποφεύγουσιν. * Ὑμεῖς δὲ, γινώσκοντες τίς ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ὅποια τὰ κρίματα αὐτοῦ, πῶς ἂν κατ' ἐπήρειαν δυνήσεσθε τινὶ ἀπόφρασιν δοῦναι, τῆς κρίσεως ὑμῶν παραχρηῖμα γινωσκομένης Θεῷ; καὶ εἰ μὲν δικαίως ἐκρίνατε, δικαίων ἀμοιβῶν καταξιωθήσεσθε καὶ νῦν καὶ εἰς αὐθις· εἰ δὲ ἀδίκως, πάλιν τῶν ὁμοίων τεύξεσθε. Ἡμεῖς μὲν οὖν, ἀδελφοί, συμβουλεύομεν ὑμῖν μᾶλλον ἐπαίνων ἀξιοῦσθαι παρὰ Θεῷ, ἢ ψόγων· ὅτι Θεοῦ ἔπαινος ζωὴ αἰώνιος ἀνθρώποις, ὡσπερ καὶ ὁ ψόγος θάνατος αἰδίου.

2 Διὸ γίνεσθε δίκαιοι κριταί, εἰρηνοποιοὶ, ἀόργητοι· ὁ ὀργιζόμενος γὰρ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκὴ ἐνόχος ἔσται τῇ κρίσει. Εἰ δὲ καὶ συμβῆ ἕξ ἐνεργείας τινὸς ὀργισθῆναι ὑμᾶς κατὰ τινος, ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῇ ὀργῇ ὑμῶν. Ὀργίζεσθε γὰρ, φησὶν ὁ Δαβὶδ, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε (Ps. IV, 5), τοῦτ' ἔστι ταχέως διαλλάσσεσθε, ὅπως μὴ ἡ ἐπίμονος ὀργὴ μνησικακία γένηται καὶ ἁμαρτίαν ἀπεργάσῃται· Ψυχὰὶ γὰρ μνησικακῶν εἰς θάνατον, 3 φησὶν ὁ Σολομών (cf. Prov. XII, 28 graece). Λέγει δὲ ὁ Κύριος

tavi vulgatum γένησθε. — πρεσβυτέρους: Bov. om. — ἐν πυρὶ: Vind. om.

Cap. 52. (Bov. 56.) Tit. παράδειγμα τοῦ δικαίου κρίματος ἢ τῶν ἐξῶθεν δικαστῶν περὶ τὰς ἀποφάσεις ἀσφάλεια.

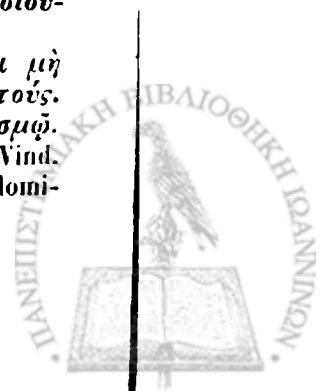
1. τελευταῖον: Vind. εἶτα τελευταῖον.

2. ἀποφεύγουσιν: Vind. τοῦτο ποιῶσιν, et ita legisse videtur Bov.

Cap. 53. (Bov. 57.) Tit. ὅτι μὴ χρὴ κατ' ἀλλήλων ἔχειν τοὺς πιστοὺς.

2. τῇ ὀργῇ: Vind. τῷ παροργισμῷ.

3. ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ σωτὴρ: Vind. praemittit καὶ; Turr. „praeterea domi-

ἡμῶν καὶ σωτὴρ Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐν εὐαγγελίοις Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ ἐκεῖ μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὑπάγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου (Matth. V, 23. 24). Δῶρον δέ ἐστι Θεῷ ἢ ἐκάστου προσευχὴ καὶ εὐχαριστία· ἐὰν οὖν ἔχῃς τι κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου ἢ αὐτὸς ἔχῃ τι κατὰ σοῦ, οὔτε αἱ προσευχαί σου εἰσακουσθήσονται οὔτε αἱ εὐχαριστίαι σου προσδεχθήσονται διὰ τὴν ὑποκειμένην ὀργήν. Χρὴ δὲ συνεχῶς προσεύχεσθαι ὑμᾶς, ἀδελφοί· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν ἐν ὀργαῖς ἀδίκως ἐχθραίνοντων ἀδελφοῖς ὁ Θεὸς οὐκ ἑπακούει, καὶ ἐὰν τρεῖς τῆς ὥρας προσεύξωνται, χρὴ διαλύειν πᾶσαν ἐχθραν καὶ μισροψυχίαν, ἵνα δυνώμεθα προσεύχεσθαι καθαρᾶ τῇ καρδίᾳ καὶ ἁρτίῳ. Καίτοιγε καὶ ἐχθροὺς ὁ Κύριος ἀγαπᾷν προσέταξεν, 4 οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς φίλους μισεῖν· καὶ ὁ νομοθέτης φησὶν Οὐ μισήσεις πάντα ἄνθρωπον· οὐ μισήσεις τὸν ἀδελφόν σου τῇ διανοίᾳ σου· ἐλεγμῷ ἐλέγξεις τὸν ἀδελφόν σου καὶ οὐ λήψῃ δι' αὐτὸν ἁμαρτίαν (Lev. XIX, 17)· οὐ μισήσεις Αἰγύπτιον, ὅτι πάροικος ἦσθα παρ' αὐτῷ· οὐ μισήσεις Ἰδουμαῖον, ὅτι ἀδελφός σου ἐστι (cf. Deut. XXIII, 7)· καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδουσί με κακά (Ps. VII, 5). Ὅθεν εἰ 5 χριστιανὸς θέλεις εἶναι, ἐξακολούθει τῷ τοῦ Κυρίου νόμῳ Ἄνε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας (Is. LVIII, 6)· ἐπὶ σοὶ γὰρ ὁ Κύριος ἔξουσίαν ἔθετο ἀφιέναι ἁμαρτίας τῷ ἀδελφῷ τὰς εἰς σὲ γενομένας ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ, τοῦτ' ἐστὶ τετρακοσίας ἐνενηκοντα. Ποσάκις οὖν ἤδη ἀφῆκας τῷ ἀδελφῷ σου, ἵνα μὴ θελήσης αὐτῷ ἀφιέναι καὶ νῦν; καίτοι ἀκούσας τοῦ Ἰερεμίου λέγοντος ὅτι Ἐκαστος τὴν κακίαν τοῦ πλησίον αὐτοῦ μὴ λογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν (Zach. VIII, 17). Σὺ δὲ μνησικακεῖς καὶ συντηρεῖς ἐχθραν καὶ ἐπὶ κρίσιν ἔρχῃ καὶ μῆνιν ὑφορᾶς καὶ ἡ προσευχὴ σου ἐμποδίζεται. Ἀλλ' εἰ καὶ τὰ τετρακόσια ἐνενηκοντα ἀφῆς τῷ ἀδελφῷ σου, πλεόνασον τὴν ἀοργησίαν ἐπὶ πλεῖον εἰς ἀγαθὴσύνην δι' ἑαυτόν· κἂν ἐκεῖνος μὴ ποιεῖ, ἀλλάγε

nus"; M. habet ἡμῶν pro ἡμῶν. — εὐχαριστία σου: M. om. σου.

4. πάντα ἄνθρωπον: M. om. πάντα. — Οὐ μισήσεις πάντα ἄνθρωπον tanquam summam eorum, quae e scripturis allaturus est, de suo praemittit Noster cf. VII, 2, 1.

5. ἵνα μὴ θελήσης: Vind. ὅτι οὐ θέλεις. — τοῦ Ἰερεμίου: uterque in-

terpres legit vel, quod veri est similis, legi voluit τοῦ Ζαχαρίου. — συντηρεῖς: Vindobonensium codicum alter φυλάττεις, alter συζητεῖς. — ὑφορᾶς: Vind. ὑφορᾶσαι, διὰ τοῦτο; M. ὑφορᾶ. — ἀφῆς: Vind. praemittit συνεχώσασας, recte fortassis, inusitata enim est vox ista. — ποιεῖ: legendum erit ποιῇ.

σὺ διὰ τὸν Θεὸν σπούδαζε ἀφιέναι τῷ πλησίον, ὅπως γένη υἱὸς τοῦ πατρὸς σου τοῦ ἐν οὐρανοῖς καὶ προσευχόμενος ὑπακούη ὡς φίλος Θεοῦ.

Cap. 54, 1

Διὰ τοῦτο, ᾧ ἐπίσκοποι, μελλόντων ὑμῶν εἰς προσευχὴν ἀπαντᾶν μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ψαλμωδίαν καὶ τὴν ἐπιταῖς γραφαῖς διδασκαλίαν, ὁ διάκονος ἐστὼς πλησίον ὑμῶν μετὰ ὑψηλῆς φωνῆς λεγέτω Μήτις κατὰ τινος, μήτις ἐν ὑποκρίσει· ἵνα ἐὰν εὐρεθῇ ἐν τισιν ἀντιλογία, συνειδήσει χρουσθέν-
 2 τες δεηθῶσι τοῦ Θεοῦ καὶ διαλλαγῶσι τοῖς ἀδελφοῖς. Εἰ γὰρ τοὺς ἐν οἰκίᾳ τινὸς εἰσερχομένους πρὸ πάντων δεῖ λέγειν Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ, ὡς υἱοὺς εἰρήνης εἰρήνην χαριζομένους τοῖς ἀξίοις (Matth. X), καθὼς γέγραπται Ἐλθὼν εὐαγγελίσασθε εἰρήνην ὑμῖν τοῖς ἔγγυς καὶ τοῖς μακρὰν (Eph. II, 17), οὓς ἔγνω Κύριος ὄντας αὐτοῦ· πολὺ μᾶλλον τοὺς ἐν ἐκκλησίᾳ Θεοῦ εἰσερχομένους χρὴ πρὸ πάντων ἐπεύχεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ εἰρήνην.
 3 Εἰ δὲ ἄλλοις ταύτην ἐπεύχεται, πολὺ μᾶλλον αὐτὸς αὐτῆς ἐντὸς ὑπαρχέτω ὡς τέκνον φωτός· ὁ γὰρ μὴ ἔχων αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστος ἄλλοις αὐτὴν χαρίζεσθαι. Διὸ πρὸ πάντων χρὴ εἰς ἑαυτὸν εἰρηνεύειν αὐτόν· ὁ γὰρ μὴ πρὸς ἑαυτὸν στασιάζων οὐδ' ἂν πρὸς ἄλλον διαμαχεσθήσεται, ἀλλ' ἔσται εἰρηνικὸς, φιλικὸς, συνάγων τὰ τοῦ Κυρίου καὶ συνεργὸς αὐτοῦ γιγνόμενος πρὸς τὸ πλεονάσαι αὐτῷ τοὺς σωζόμενους ἐν ὁμονοίᾳ. Οἱ γὰρ ἐπινοοῦντες ἔχθρας καὶ μάχας, ἀντιλογίας καὶ
 Cap. 55, 1 κρίσεις πονηροὶ καὶ τοῦ Θεοῦ ἀλλότριοι τυγχάνουσιν. *Ὁ γὰρ Θεὸς, Θεὸς ὢν ἑλέους, ἀπ' ἀρχῆς ἐκάστην γενεὰν ἐπὶ μετάνοιαν καλεῖ διὰ τῶν δικαίων καὶ τῶν προφητῶν· καὶ τοὺς μὲν πρὸ τοῦ κατακλισμοῦ διὰ τοῦ Ἀβελ καὶ Σὴμ καὶ Σὴθ, ἔτι δὲ Ἐνώθ καὶ τοῦ μεταθέντος Ἐνώχ ἐσωφρόνιζε· τοὺς δὲ ἐν τῷ κατακλισμῷ διὰ τοῦ Νῶε· τοὺς ἐν Σοδόμοις διὰ τοῦ φιλοξένου Λώτ· τοὺς μετὰ τὸν κατακλισμὸν διὰ Μελχισεδέκ καὶ τῶν πατριαρχῶν καὶ τοῦ Θεοφιλοῦς Ἰώβ· τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ διὰ Μωσέως· τοὺς Ἰσραηλίτας δὲ αὐτοῦ καὶ Ἰησοῦ καὶ Χαλὲβ καὶ

Cap. 54. (Bov. 58.) Tit. ὅτι χρὴ τοὺς ἐπίσκοπους τὰ περὶ εἰρήνης διὰ τοῦ διακόνου ἐπομιμνήσκειν τῷ λαῷ.

2. Ἐλθὼν εὐαγγελίσασθε εἰρήνην ὑμῖν c. Vind.; vulgo om. — πολὺ μᾶλλον: Vind. πολλῷ μ. — ἐπεύχεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ εἰρήνην: Vind. προσεύχεσθαι τῷ Θεῷ τὴν τοῦ λαοῦ εἰρήνην (librarii, qui illam solemnem benedictionis sacerdotalis formulam huic loco non

convenire putaret, emendatio); Bov. om. τοῦ Θεοῦ.

3. πολὺ μᾶλλον: Vind. πολλῷ μᾶλλον. — ἀξιόπιστος: Bov. „dignus“.

Cap. 55 (Bov. 59.) Tit. ἀπαρίθμησις διαφόρου προνοίας, καὶ ὅπως ἐξ ἀρχῆς κατ' ἐκάστην γενεὰν ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς εἰς μετάνοιαν πάντας.

1. Θεοφιλοῦς: M. Θεοφίλου. — Χαλὲβ: Bov. „Leb“. — ἐκ πυρθένου:

Φινεές καὶ τῶν λοιπῶν· τοὺς μετὰ νόμον δι' ἀγγέλων καὶ προφητῶν· τοὺς αὐτοὺς διὰ τῆς ἰδίας ἐνανθρωπήσεως τῆς ἐκ παρθένου γενομένης· τοὺς πρὸ μικροῦ τῆς ἀναδείξεως αὐτοῦ τῆς σωματικῆς διὰ Ἰωάννου τοῦ προδρομοῦ· τοὺς δ' αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ λέγων Μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν (Matth. IV, 17)· τοὺς μετὰ τὸ πάθος αὐτοῦ δι' ἡμῶν τῶν δώδεκα καὶ τοῦ τῆς ἐκλογῆς σκεύους Παύλου. Ἡμεῖς οὖν οἱ καταξιοθέντες εἶναι μάρτυρες τῆς πα- 2
ρουσίας αὐτοῦ σὺν Ἰακώβῳ τῷ τοῦ Κυρίου ἀδελφῷ καὶ ἑτέροις ἑβδομήκοντα δύο μαθηταῖς καὶ τοῖς ἑπτὰ διακόνοις αὐτοῦ ἐκ στόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἠκούσαμεν καὶ ἀκριβῶς εἰδότες λέγομεν τί ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον τὸ διὰ Ἰησοῦ γνωρισθὲν ἡμῖν, ἵνα μηδεὶς ἀπόληται, ἀλλὰ πάντες ἄνθρωποι συμφῶνως πιστεύσαντες αὐτῷ αἶνον σύμφωνον ἀναπέμψαντες αὐτῷ ζήσωσιν αἰωνίως. * Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ Κύριος προσευχο- Cap. 56, 1
μένους λέγειν τῷ πατρὶ αὐτοῦ Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς (Matth. VI, 10)· ὅπως, ὡς αἱ ἐπουράνιοι φύσεις τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων πᾶσαι δοξάζουσι τὸν Θεὸν συμφῶνως, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γῆς πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ διαθέσει δοξάζωσι τὸν μόνον Θεὸν τὸν ἕνα καὶ ἀληθινὸν διὰ τοῦ μονογενοῦς Χριστοῦ. Θέλημα οὖν αὐτοῦ ἐστὶν αἰνεῖν αὐτὸν ὁμοφρόνως καὶ προσκυνεῖν αὐτὸν συμφῶνως. Τοῦτο 2
γὰρ αὐτοῦ ἐστὶ θέλημα ἐν Χριστῷ, πολλοὺς εἶναι τοὺς σωζομένους ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ μὴ ζημιῶν αὐτὸν μηδὲ ἐλαττονεῖν ὑμᾶς τὴν ἐκκλησίαν ἢ συστέλλειν τὸν ἀριθμὸν διὰ μιᾶς ψυχῆς ἀνθρώπου ὑφ' ὑμῶν ἀναιρεθείσης, ἥτις ἐδύνατο σωθῆναι διὰ μετανοίας, ἀπώλετο δὲ οὐ μόνον ἐξ ἰδίας ὀργῆς ἀλλ' ἤδη καὶ

Vind. praemittit ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ, quod non displicet Clerico, quoniam potissima ἐνανθρωπήσεως causa fuerit Spiritus S., id quod Noster omnino silentio tegit. — διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ: haec tam inepta sunt, ut mihi persuadere non possum, ea a librario non esse corrupta. Series rerum postulat, ut jam non de Joanne agatur, sed ipsius Domini doctrina commemoretur. διὰ τοῦ αὐτοῦ aut delenda erunt, aut legendum δὲ ἐαυτοῦ. — λέγων: Vind. λέγοντος.

2. ἐκ στόματος: Vind. ἢ ἐκ στ., deleto καὶ, quod sequitur ante ἀκριβῶς. — διὰ Ἰησοῦ: Bov. add. Χριστοῦ. — καὶ τέλειον; M. om. — πάντες

ἄνθρ. σ. π. αὐτῷ: Col. om., errore tythetiae, ut videtur.

Cap. 56. (Bov. 60.) Tit. ὅτι θέλημα Θεοῦ ὁμόφρονος εἶναι τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὴν εὐσέβειαν παραπλησίως ταῖς ἐν οὐρανῷ δυνάμεσιν.

1. ὅπως: Vind. praefigit τοῦτ' ἐστίν. — αἱ ἐπουράνιοι φύσεις τ. ἁ. δ. πᾶσαι: Vind. αἱ ἀσώματοι δυνάμεις πᾶσαι ἐν οὐρανῷ, melius et simplicius, iudice Clerico; Turr. „coelites naturae incorporeae cuncti“ (quibus interpretari videtur lectionem Vind.). — καὶ προσκυνεῖν αὐτὸν συμφῶνως: Vind. om.

2. ἐλαττονεῖν: Vind. ἐλλαττοῦν (? ἐλλαττοῦν, purioris graecitatis vox). — ἡμᾶς et mox ὑφ' ὑμῶν: Bov. ἡμᾶς et

ἐξ ὑμετέρας ἐπιβουλῆς, καὶ ἐπληρώσατε τὸ γεγραμμένον Ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει (Matth. XII, 30). Τοιοῦτος δὲ, ὢν σκορπιστῆς, προβάτων ἀντίδικος, Θεοῦ ἐχθρὸς, τῶν ἀρνίων φθορεὺς, ὢν ὁ Κύριος ποιμὴν ὑπῆρξε καὶ ἡμεῖς συναγωγοὶ ἐκ διαφόρων ἔθνῶν καὶ γλωσσῶν ἐν πολλῇ μόχθῳ καὶ κινδύνῳ καὶ κόπῳ διηνεκεῖ, ἀγρυπνίαις, ἀσιτίαις, χαμευνίαις, διωγμοῖς, πληγαῖς, φυλακαῖς, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες πληρώσωμεν τὸν τρίκλινον τῶν ἀνακειμένων, τοῦτ' ἔστι τὴν ἱερὰν καὶ καθολικὴν ἐκκλησίαν εὐφραينوμένων τῶν κλητῶν καὶ ἀγαλλιωμένων, ὑμνούντων καὶ δοξαζόντων τὸν καλέσαντα αὐτοὺς δι' ἡμῶν εἰς ζωὴν Θεόν· ὑμεῖς ὅσον τὸ ἐφ' ὑμῖν διεσκορπίσατε.

3 Καὶ ὑμεῖς δὲ, οἱ λαϊκοί, εἰρηνεύετε πρὸς ἀλλήλους, σπουδάζοντες ὡς φρόνιμοι τὴν ἐκκλησίαν αὐξῆσαι καὶ τὰ νομιζόμενα ἄγρια ἐπιστρέφειν εἰς αὐτὴν καὶ ἐξημεροῦν καὶ ἀποκαθιστᾶν. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ μέγιστος ἐξ ἐπαγγελίας μισθὸς παρὰ Θεοῦ Ἐὰν ἐξαγάγῃς ἐξ ἀναξίου ἄξιον καὶ τίμιον, ὡς στόμα μου ἔση (Hier. XV, 19).

Cap. 57, 1

Σὺ δὲ, ὁ ἐπίσκοπος, ἔσο ἅγιος, ἄμωμος, μὴ πλήκτης, μὴ ὀργίλος, μὴ ἀπηνής· ἀλλ' οἰκοδόμος, ἐπιστροφεὺς, διδακτικὸς, ἀνεξίκακος, ἠπιόθυμος, πρᾶος, μακρόθυμος, παραινετικὸς, παρακλητικὸς, ὡς Θεοῦ ἄνθρωπος. Ὅταν δὲ συναθροίξῃς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, ὡς ἂν κυβερνήτης νηὸς μεγάλης μετ' ἐπιστήμης πάσης κέλευε ποιεῖσθαι τὰς συνόδους, παραγγέλλων τοῖς διακόνοις ὡσανεὶ ναύταις τοὺς τόπους ἐκτάσσειν τοῖς ἀδελφοῖς κα-
2 κήτικος, ὡς Θεοῦ ἄνθρωπος. Ὅταν δὲ συναθροίξῃς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, ὡς ἂν κυβερνήτης νηὸς μεγάλης μετ' ἐπιστήμης πάσης κέλευε ποιεῖσθαι τὰς συνόδους, παραγγέλλων τοῖς διακόνοις ὡσανεὶ ναύταις τοὺς τόπους ἐκτάσσειν τοῖς ἀδελφοῖς κα-
3 θάπερ ἐπιβάταις μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ σεμνότητος. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ οἶκος ἔστω ἐπιμήκης, κατ' ἀνατολὰς τετραμμένος, ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τὰ παστοφόρια πρὸς ἀνατολήν· ὅστις
4 ἔοικε νηί. Κεῖσθω δὲ μέσος ὁ τοῦ ἐπισκόπου θρόνος· παρ' ἑκάτερα δὲ αὐτοῦ καθεζέσθω τὸ πρεσβυτέριον, καὶ οἱ διάκονοι

ὑφ' ἡ. — φθορεὺς: Vind. φθορεὺς ἔστιν, quod probatur Clerico. — καὶ ἡμεῖς συναγωγοὶ ἐκ: Vind. ἡμεῖς οὖν συνάγειν ὀφείλοντες τοὺς ἐκ (in eodem erit πληρώσητε pro πληρώσωμεν). — τὸ θέλημα τοῦ Θ. ποιήσαντες: Vind. om. — τὸν τρίκλινον: Vind. τὸν οἶκον. 3. ὡς φρόνιμοι: Bov. om. — καὶ ἐξημεροῦν: Cot. om. καὶ. — Καὶ τοῦτό: Vind. οὗτος γάρ. — παρὰ Θεοῦ: Bov. „a Domino“; Vind. add. τοῦ λέγοντος; etiam Turr. interponit loco Hieremiae „inquit“. — ἄξιον καὶ: Vind. om. ut LXX.

Cap. 57. (Bov. 61.) Tit. διατύπω-

σις ἐκκλησίας καὶ κλήρου καὶ τί ἕκαστος ἐπιτελεῖν ὀφείλει τῶν συναθροισμένων κληρικῶν ἢ λαϊκῶν ἐν τῇ συνάξει.

1. διδακτικὸς: Cot. in mg. διατακτικὸς, quod utrum cum illo, an pro illo apud alios invenerit, non liquet; Turr. certe utrumque legisse videtur, vertit enim „docendi, constituendi studiosus“. — ἠπιόθυμος: Vind. om.

3. Cf. ad reliquum caput Krabbe p. 140 sqq. et 221 sqq.; v. Drey p. 188. — ἔχων παστοφόρια δὲ in Vind. est, teste Clerico, pro ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τὰ παστοφόρια, ut videtur.

παριστάσθωσαν εὐσταλείς τῆς πλείονος ἐσθῆτος· εἰκόασι γὰρ ναίταις καὶ τοιγάρχοις. Προνοία δὲ τούτων εἰς τὸ ἕτερον μέρος οἱ λαϊκοὶ καθεζέσθωσαν μετὰ πάσης ἡσυχίας καὶ εὐταξίας· καὶ αἱ γυναῖκες νεχωρισμένως καὶ αὐταὶ καθεζέσθωσαν σιώπην ἄγουσαι. Μέσος δ' ὁ ἀναγνώστης ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἐστὼς ἀνα- 5 γινωσκέτω τὰ Μωσέως καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τὰ τῶν κριτῶν καὶ τῶν βασιλείων, τὰ τῶν παραλειπομένων καὶ τὰ τῆς ἐπανόδου· πρὸς τούτοις τὰ τοῦ Ἰωβ καὶ τοῦ Σολομῶνος καὶ τὰ τῶν ἑκαίδεκα προφητῶν. Ἄνα δύο δὲ γενομένων ἀναγνωσμάτων, ἕτερός τις τοὺς τοῦ Δαβὶδ ψαλλέτω ὕμνους, καὶ ὁ λαὸς τὰ ἀκροστίχια ὑποψαλλέτω. Μετὰ τοῦτο αἱ πράξεις αἱ ἡμέτεραι ἀναγινωσκέσθωσαν καὶ ἐπιστολαὶ Παύλου τοῦ συνεργοῦ ἡμῶν, ἃς ἐπέστειλε ταῖς ἐκκλησίαις καθ' ὑφήγησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ μετὰ ταῦτα διάκονος ἢ πρεσβύτερος ἀναγινωσκέτω τὰ εὐαγγέλια, ἃ ἐγὼ Ματθαῖος καὶ Ἰωάννης παρεδώκαμεν ὑμῖν καὶ ἃ οἱ συνεργοὶ Παύλου παρεληφότες κατέλειψαν ὑμῖν Λουκᾶς καὶ Μάρκος. Καὶ ὅταν ἀναγινωσζόμενον ἦ τὸ εὐαγγέλιον, πάντες οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι καὶ πᾶς ὁ λαὸς στηκέτωσαν μετὰ πολλῆς ἡσυχίας· γέγραπται γάρ Σιώπα καὶ ἄκουε Ἰσραὴλ (Deut. XXVII, 9)· καὶ πάλιν Σὺ δὲ αὐτοῦ στηθι καὶ ἀκούσῃ (cf. Deut. V, 31). Καὶ ἐξῆς παρακαλείτωσαν οἱ πρεσβύτεροι τὸν 6 λαὸν, ὁ καθεὶς αὐτῶν ἀλλὰ μὴ ἅπαντες· καὶ τελευταῖος πάντων ὁ ἐπίσκοπος, ὃς εἶοικε κυβερνήτῃ. Στηκέτωσαν δὲ οἱ μὲν πν- 7 λωροὶ εἰς τὰς εἰσόδους τῶν ἀνδρῶν φυλάσσοντες αὐτάς, αἱ δὲ διάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν, δίτην ναυστολόγων· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου ὁ αὐτὸς παρηκολούθει [λόγος καὶ] τύπος [καὶ ἐν τῷ ναῶ τοῦ Θεοῦ]. Εἰ δέ τις εὐρεθῇ παρὰ 8 τόπον καθεζόμενος, ἐπιπλησέσθω ὑπὸ τοῦ διακόνου ὡς προ- ρεῶς καὶ εἰς τὸν καθήγοντα αὐτῷ τόπον μεταγέσθω. Οὐ μόνον γὰρ νηὶ ἀλλὰ καὶ μάνδρῃ ὠμοίωται ἡ ἐκκλησία. Ὡς γὰρ οἱ ποιμένες ἕκαστον τῶν ἀλόγων, αἰγῶν φημι καὶ προβάτων, κατὰ συγγένειαν καὶ ἡλικίαν ἰστῶσι, καὶ ἕκαστον αὐτῶν τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ συντρέχει· οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οἱ μὲν νεώτεροι

4. εὐσταλείς τῆς πλείονος ἐσθῆτος: Vind. εὐσταλείς μετὰ σεμνῆς ἐσθῆτος (correctura librarii, quem lectionis nostrae sententia fugit). — καὶ αὐταὶ scripsimus pro καὶ αὐταί.

6. ὁ καθεὶς αὐτῶν: Bov. „ut sedeat“. — μὴ ἅπαντες: Vind. μὴ ἅμα πάντες, quod an merito videatur absurdum Clerico, nescio.

7. αἱ δὲ διάκονοι: M. οἱ δὲ διάκονοι (verum idem in mg. monet, ex versione legendum esse αἱ δ. δ.). — [λόγος καὶ] Vind. Bov. om. — [καὶ ἐν τῷ ναῶ τοῦ Θεοῦ]: Vind. om.; Bov. „cum populo Dei“.

8. προρεῶς: Vind. προσῆγον; Cot. προρεῶς, sed in mg. hoc falsum esse docet et scribi jubet προρεῶς. — τε-

ἰδία καθεζέσθωσαν, ἐὰν ἦ τόπος, εἰ δὲ μή, στηκέτωσαν ὄρθοί· οἱ δὲ τῇ ἡλικίᾳ ἤδη προβεβηκότες καθεζέσθωσαν ἐν τάξει· τὰ δὲ παιδιά ἐστῶτα προσλαμβάνέσθωσαν αὐτῶν οἱ πατέρες καὶ μητέρες· αἱ δὲ νεώτεραι πάλιν ἰδία, ἐὰν ἦ τόπος, εἰ δὲ μήγε, ὀπισθεν τῶν γυναικῶν ἰστάσθωσαν· αἱ δὲ ἤδη γεγαμηκυῖαι καὶ τεκναροῦσαι ἰδία ἰστάσθωσαν· αἱ παρθένοι δὲ καὶ αἱ χῆραι καὶ πρεσβύτιδες πρῶται πασῶν στηκέτωσαν ἢ καθεζέσθωσαν.

9 Ἔστω δὲ τῶν τόπων προνοῦν ὁ διάκονος, ἵν' ἕκαστος τῶν εἰσερχομένων εἰς τὸν ἴδιον τόπον ὁρμῆ καὶ μὴ παρὰ τὸ ἰντροῖτον καθέζωνται. Ὅμοίως ὁ διάκονος ἐπισκοπεῖτω τὸν λαὸν, ὅπως μή τις ψιθυρίση ἢ νυστάξῃ ἢ γελάσῃ ἢ νεύσῃ· χρὴ γὰρ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐπιστημόνως καὶ νηφαλέως καὶ ἐγρηγορότως ἰστάναι,

10 ἐκτεταμένην ἔχοντα τὴν ἀκοὴν ἐπὶ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Καὶ μετὰ τοῦτο συμφώνως ἅπαντες ἕξαναστάντες καὶ ἐπ' ἀνατολὰς κατανοήσαντες, μετὰ τὴν τῶν κατηγουμένων καὶ τὴν τῶν μετανοούντων ἕξοδον προσευξάσθωσαν τῷ Θεῷ τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολὰς, ὑπομινησκόμενοι καὶ τῆς ἀρχαίας νομῆς τοῦ κατὰ ἀνατολὰς παραδείσου, ὅθεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἀφειθήσας τὴν ἐντολὴν ὄφρως συμβουλίᾳ πεισθεῖς,

11 ἀπεβλήθη. Οἱ δὲ διάκονοι μετὰ τὴν προσευχὴν οἱ μὲν τῇ προσφορᾷ τῆς εὐχαριστίας σχολαζέτωσαν ὑπηρετούμενοι τῷ τοῦ Κυρίου σώματι μετὰ φόβου, οἱ δὲ τοὺς ὄχλους διασκοπεῖτωσαν

12 καὶ ἡσυχίαν αὐτοῖς ἐμποιεῖτωσαν. Λεγέτω δὲ ὁ παρεστὼς τῷ ἀρχιερεῖ διάκονος τῷ λαῷ »Μὴ τις κατὰ τινος, μὴ τις ἐν ὑποκρίσει«. Εἶτα καὶ ἀσπαζέσθωσαν ἀλλήλους οἱ ἄνδρες καὶ ἀλλήλας αἱ γυναῖκες τὸ ἐν Κυρίῳ φιλῆμα· ἀλλὰ μὴ τις δολίως,

13 ὡς Ἰούδας τὸν Κύριον φιλῆματι παρέδωκεν. Καὶ μετὰ τοῦτο προσευχέσθω ὁ διάκονος ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἀπάσης καὶ πάντος τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μερῶν καὶ ἐκφοριῶν, ὑπὲρ τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἀρχόντων, ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς καθόλου εἰρήνης. Καὶ μετὰ τοῦτο ὁ ἀρχιερεὺς ἐπευχόμενος τῷ λαῷ εἰρήνην εὐλογεῖτω τοῦτον, ὡς καὶ Μωσῆς ἐνετείλατο ἱερεῦσιν εὐλογεῖν τὸν λαὸν τούτοις τοῖς ῥήμασιν

κναροῦσαι: Col. in mg. τὰ (?) τέκνα ἔχουσαι (interpretamentum vocis, quae alibi non occurrit); Turr. „matres familias“.

9. ἰντροῖτον: Vind. Bov. Turr. προσῆκον; Col. ἰντροῖτον.

10. κατανοήσαντες: Vind. ἐπιβλέψαντες. — ὑπομινησκόμενοι usque ad παραδείσου: Turr. om.

12. Λεγέτω δὲ: M. λεγέτω καὶ. — ἀρχιερεῖ: Vind. ἱερεῖ.

13. καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μ. κ. ἐκφοριῶν (edd. ἐκφοριῶν): Bov. „pro suis partibus et membris“. — καὶ τῆς καθόλου: Col. om. καὶ τῆς, errore quodam, ut videtur. — Verba benedictionis uncis clausa cum Vind. solo recepi, quamvis cunctanter: nam si facile fieri poterat,

»Εὐλογῆσαι σε Κύριος καὶ φυλάξαι σε· ἐπιφάναι Κύριος τὸ
 »πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σέ καὶ [ἐλέησαι σε· ἐπάραι Κύριος τὸ
 »πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σέ καὶ] δῶή σοι εἰρήνην» (Num. VI, 24—26).
 Ἐπευχέσθω οὖν καὶ ὁ ἐπίσκοπος καὶ λεγέτω »Σῶσον τὸν λαὸν
 »σου, Κύριε, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, ἣν ἐκτήσω καὶ
 »περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου καὶ ἐκάλεσας
 »βασιλείον ἱεράτευμα καὶ ἔθνος ἅγιον». Μετὰ δὲ ταῦτα γινέσθω 14
 ἡ θυσία, ἐστῶτος παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ προσευχομένου ἡσύχως·
 καὶ ὅταν ἀνενεχθῆ, μεταλαμβάνετω ἐκάστη τάξις καθ' ἑαυτὴν
 τοῦ κυριακοῦ σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, ἐν τάξει μετὰ
 αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας ὡς βασιλέως προσερχόμενοι σώματι· καὶ
 αἱ γυναῖκες κατακεκαλυμμένοι τὴν κεφαλὴν, ὡς ἀρμόζει γυναι-
 κῶν τάξει, προσερχέσθωσαν. Φυλαττέσθωσαν δὲ αἱ θύραι, μή
 τις ἄπιστος εἰσέλθοι ἢ ἀμύητος.

Εἰ δὲ τις ἀπὸ παροικίας ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ ἐπέλθῃ σύστα- Cap. 58, 1
 σιν ἐπιχομιζόμενοι, διάκονος ἐπικρινέτω τὰ κατ' αὐτοὺς, ἀνα-
 κρινῶν εἰ πιστοί, εἰ ἐκκλησιαστικοί, εἰ μὴ ἀπὸ αἰρέσεώς εἰσι
 μεμολυσμένοι, καὶ πάλιν εἰ ὑπανδρος ἢ χήρα· καὶ οὕτω γνοὺς
 τὰ κατ' αὐτοὺς, ὡς εἰσὶν ἀληθῶς πιστοὶ καὶ ὁμογνώμονες ἐν
 τοῖς κυριακοῖς, ἀπαγέτω ἕκαστον εἰς τὸν προσήγοντα αὐτῷ τό-
 πον. Εἰ δὲ καὶ πρεσβύτερος ἀπὸ παροικίας ἐπέλθοι, προς- 2
 δεχέσθω ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων κοινωνικῶς· εἰ δὲ διάκονος,
 ὑπὸ τῶν διακόνων· εἰ δὲ ἐπίσκοπος, σὺν τῷ ἐπισκόπῳ καθε-
 ζέσθω τῆς αὐτῆς ἀξιούμενος ὑπ' αὐτοῦ τιμῆς. Καὶ ἐρωτήσεις
 αὐτὸν, ὃ ἐπίσκοπε, προσλαλήσαι τῷ λαῷ λόγους διδακτικούς,
 ἢ γὰρ τῶν ξένων παράκλησις καὶ νουθεσία εὐπαράδεκτος καὶ
 ὠφελιμωτάτη σφόδρα· Οὐδεὶς γὰρ προφήτης, φησί, δεκτὸς ἐν
 τῇ ἰδίᾳ πατρίδι (Luc. IV, 24 cf. Joa. IV, 44). Ἐπιτρέψεις δ'
 αὐτῷ καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀνοῖσαι· ἐὰν δὲ δι' εὐλάβειαν ὡς
 σοφὸς τὴν τιμὴν σοι τηρῶν μὴ θελήσῃ ἀνελέγκαι, κἂν εἰς τὸν
 λαὸν εὐλογίαν αὐτὸν ποιήσασθαι καταναγκάσεις. Εἰ δὲ ἐν τῷ 3
 καθέζεσθαι ἕτερός τις ἐπέλθοι εὐσχήμων καὶ ἐνδοξος ἐν τῷ

ut adderentur, non difficiliter fuit, ut
 ommitterentur per ὁμοιοτέλεστον vel ocu-
 lis scribae totum versum praetereuntibus
 (ut haud raro in editione et Coteleriana
 et Mansiana fit); vix tandem aliquis sibi
 persuadebit, Constitutorem solennem hanc
 benedicendi formam mutilam descripsisse.
 — Καὶ ἐκάλεσας: M. ἦν ἐκάλ.

14. ἀνενεχθῆ: Vind. ἀνέλθῃ. — ἐν
 τάξει: Vind. om.

Cap. 58. (Bov. 62.) Tit. περὶ συ-

στατικῶν ἢ τοι ξένων λαϊκῶν, κλη-
 ρικῶν, ἐπισκόπων (hucusque Bov.)· καὶ
 ὡς οὐ χρεια διαφορεῖν (Vind. non ha-
 bet, nisi περὶ συστατικῶν; reliqua
 ommissa esse a librario, qui non videret
 συστατικὸς ἀνθρώπους dici, non, ut
 saepius, συστατικὰς ἐπιστολάς, Clerici
 est sententia).

2. κοινωνικῶς: c. Vind. Turr. Cot.
 in mg. κοινωνικός. — εὐπαράδεκτος
 καὶ: Vind. om.

βιω, ἢ ξένος ἢ ἐγγύριος· σὺ δὲ ἐπίσκοπος ὁ προσλαλῶν τὸν περὶ Θεοῦ λόγον ἢ ὁ ἀκούων τοῦ ψάλλοντος ἢ τοῦ ἀναγινώσκοντος, μὴ προσωποληπτῶν καταλήψης τὴν διακονίαν τοῦ λόγου, ἵνα διατάξῃ αὐτῷ προεδρίαν, ἀλλὰ μένε ἡσύχιος μὴ διακόπτων σου
 4 τὸν λόγον ἢ τὴν ἀκοήν. Οἱ δὲ ἀδελφοὶ διὰ τῶν διακόνων παραδεχέσθωσαν αὐτόν· εἰ δὲ τόπος οὐκ ἔστιν, ὁ διάκονος, τὸν μᾶλλον νεώτερον ἐγείρας μετὰ λόγου ἀλλὰ μὴ μετ' ὀργῆς, ἐκείνον καθισάτω· δίκαιον δὲ τοῦτο καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν φιλάδελφον ποιῆσαι· ἐὰν δὲ ἀνανεύῃ, ἐγείρας αὐτὸν ἀναγκαστῶς, ὀπίσω πάντων στήσον, ἵνα παιδευθῶσι καὶ οἱ λοιποὶ ἀντιπαραχωρεῖν τοῖς ἐντιμοτέροις. Εἰ δὲ πτωχὸς ἢ ἀγενής ἢ ξένος ἐπέλθοι πρεσβύτης ἢ νέος τῇ ἡλικίᾳ καὶ τόπος οὐκ ὑπάρχει, καὶ τούτοις τόπον ποιήσει ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτοῦ ὁ διάκονος, ἵνα μὴ πρὸς ἄνθρωπον αὐτοῦ γένηται ἢ προσωπόληψις, ἀλλὰ πρὸς
 5 Θεὸν ἢ διακονία εὐάρεστος. Τὸ δ' αὐτὸ ποιεῖτω καὶ ἡ διάκονος ταῖς ἐπερχομέναις γυναιξὶ πτωχαῖς ἢ τοὶ πλουσίαις.

Cap. 59, 1

Διδάσκων δὲ, ὡς ἐπίσκοπε, κέλευε καὶ παραίνει τῇ λαῷ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐνδεδελχίζειν ὄρθρου καὶ ἑσπέρας ἐκάστης ἡμέρας καὶ μὴ ἀπολείπεσθαι τὸ σύνολον ἀλλὰ συνέρχεσθαι διηλεκῶς, καὶ μήτε τὴν ἐκκλησίαν κολοβοῦν ἑαυτὸν ὑφαιροῦντα καὶ παρὰ μέλος ποιεῖν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· οὐ γὰρ μόνον περὶ ἱερέων ἐβρόβη, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος τῶν λαϊκῶν περὶ ἑαυτοῦ ἀκουέτω λογιζόμενος ὅτι εἴρηται ὑπὸ τοῦ Κυρίου Ὁ μὴ μετ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ ἔστι, καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει (Matth. XII, 30). Μὴ οὖν ἑαυτοὺς μέλη ὄντας τοῦ Χριστοῦ σκορπίζετε, μὴ συναθροιζόμενοι· Χριστὸν κεφαλήν ἔχοντες κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ συνόντα καὶ κοινωνοῦντα ὑμῖν, μὴ ἀμελεῖτε ἑαυτῶν, μηδὲ ἀποστερεῖτε τὸν σωτήρα τῶν οἰκείων μελῶν μηδὲ διαιρεῖτε τὸ σῶμα αὐτοῦ μηδὲ σκορπίζετε τὰ μέλη αὐτοῦ, μηδὲ προκρίνετε τοῦ Θεοῦ λόγου τὰς βιωτικὰς χρείας, ἀλλ' ἐκάστης ἡμέρας συναθροίξεσθε ὄρθρου καὶ ἑσπέρας ψάλλοντες καὶ προσευχόμενοι ἐν τοῖς κυριακοῖς· ὄρθρου μὲν λέγοντες ψαλ-
 2 μὸν τὸν ξβ' (Ps. LXIII), ἑσπέρας δὲ τὸν ρμ' (Ps. CXLI). Μά-

4. φιλάδελφον: Vind. ἀδελφὸν ὡς (quod Cler. interpretatur „ut fratrem“, quasi omisso τὸν legat ἀδελφὸν ὡς. At habebit, puto, codex iste τὸν ἀδελφὸν ὡς φιλάδελφον). — ἀγενής: Vind. ἑθαγενής (? ἰθαγενής).

5. Τὸ δ' αὐτὸ c. Vind. Bov. Cot. in mg.; vulgo τῷ δ' αὐτῷ; Turr. „utrumque horum“ (τῷ δ' αὐτῷ).

Cap. 59. (Bov. 63.) Tit. ὅτι χρῆ

ἕκαστον ὄρθρου καὶ ἑσπέρας σπουδαῖον εἶναι περὶ τὰς συνάξεις. Cf. Krabbe p. 140 sqq. 228; v. Drey p. 188.

1. Ὁ μὴ ὦν: Vind. praefigit ὅτι. — κατ' ἐμοῦ ἔστι: Turr. om. — ἔχοντες: Vind. ἔχετε. — κοινωνοῦντα ὑμῖν: Vind. συνοικοῦντα ὑμῖν; ὑμῖν etiam Turr. legit; vulgo κοινωνοῦντα ἡμῖν.

2. τοῦ Κυρίου: Bov. om. — εἰς ἡμᾶς: Vind. om.

λιστα δὲ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου καὶ ἐν τῇ τοῦ Κυρίου ἀναστασίμῳ τῇ κυριακῇ σπουδαιοτέρως ἀπαντᾶτε, αἶνον ἀναπέμποντες τῷ Θεῷ τῷ ποιήσαντι τὰ ὅλα διὰ Ἰησοῦ καὶ αὐτὸν εἰς ἡμᾶς ἔξαποστειλαντι καὶ συγχωρήσαντι παθεῖν καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσαντι. Ἐπεὶ τί ἀπολογήσεται τῷ Θεῷ ὁ μὴ συνερχόμενος ἐν τῇδε τῇ ἡμέρᾳ ἀκούειν τοῦ σωτηρίου περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγου; ἐν ἣ καὶ τρεῖς εὐχὰς ἐστῶτες ἐπιτελοῦμεν μνήμης χάριν τοῦ διὰ τριῶν ἀναστάντος ἡμερῶν· ἐν ἣ προφητῶν ἀνάγνωσις καὶ εὐαγγελίων κηρυχία καὶ θυσίας ἀναφορὰ καὶ τροφῆς ἱερᾶς δωρεά. * Πῶς δὲ οὐ πολέμιος Θεοῦ ὁ περὶ τὰ πρόσ- Cap. 60, 1 καιρα μὲν νύκτα καὶ μεθ' ἡμέραν σπουδάζων, τῶν δὲ αἰωνίων ἀμελῶν; καὶ λουτρῶν μὲν καὶ προσκαίρου τροφῆς ἐκάστης ἡμέρας μεταποιούμενος, τῶν δὲ αἰεὶ παραμόνων οὐκ ἐπιστρεφόμενος; πῶς δ' οὐχὶ καὶ νῦν ἐρεῖ τῷ τοιούτῳ ὁ Κύριος Ἐδικαιώθη τὰ ἔθνη ὑπὲρ ὑμᾶς, ὡς περ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ὀνειδίζων ἔλεγεν Ἐδικαιώθη Σόδομα ἐκ σοῦ (cf. Ezech. XVI, 48. 51); Εἰ γὰρ τὰ 2 ἔθνη ἐξ ὕπνου αὐτῶν καθ' ἡμέραν ἀναστάντα τρέχει ἐπὶ τὰ εἰδωλα τοῦ λατρεύειν αὐτοῖς, καὶ πρὸ παντὸς ἔργου καὶ πάσης πράξεως πρῶτον αὐτοῖς προσεύχονται, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν αὐτῶν οὐκ ἀφυστεροῦσιν ἀλλὰ σχολάζουσιν, οὐχ οἱ τοπικοὶ μόνον ἀλλὰ καὶ οἱ πόρρωθεν οἰκοῦντες, καὶ ἐν τοῖς θεάτροις αὐτῶν ὡς ἐν συναγωγῇ πάντες συνέρχονται· ὁμοίως καὶ οἱ μάτην λεγόμενοι Ἰουδαῖοι καθ' ἕξ ἡμέρας ἀργοῦντες τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ συνίασιν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν, οὐδέποτε παραφρίοντες ἢ παραμελοῦντες οὔτε τῆς ἀργίας αὐτῶν οὔτε τῆς συναγωγῆς αὐτῶν, οἱ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου ἐν τῇ ἀπιστία αὐτῶν κενωθέντες, προσέτι δὴ καὶ οὗ ὀνόματος ἑαυτοῦς καλοῦσιν Ἰούδα (Ἰούδας γὰρ ἔξομολόγησις ἐρμηνεύεται, οὔτοι δὲ οὐκ εἰσὶν ἔξομολογούμενοι Θεῷ τὸ πάθημα τοῦ Χριστοῦ παρὰ νόμῳς πεπονηκότες, ἵνα καὶ μεταγνόντες σωθῶσιν)· εἰ οὖν οἱ μὴ σωζόμενοι ἐν οἷς οὐκ ὠφελοῦνται πυκνάζουσι, σὺ τί ἂν

Cap. 60. (Bov. 64.) Tit. παράδειγμα πρὸς ζῆλον ἐνάγον ἢ ἐλλήνων καὶ Ἰουδαίων μάταιος συνδρομὴ ἐπὶ τοὺς νεῶς καὶ τὰς συναγωγὰς (Vind. π. πρ. ζ. ε. τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τῆς τῶν ἐλλήνων καὶ Ἰουδαίων ματαιίας συνδρομῆς κτλ.).

1. ἐκάστης ἡμέρας c. Vind. Bov. Turr.; vulgo om. ἡμέρας. — ὑπὲρ ὑμᾶς: Vind. ὑπὲρ ἡμᾶς. — τὴν Ἱερουσαλήμ: Bov. „Israēli“.

2. ἀφυστεροῦσιν: Vind. ἀποστεροῦ-

σιν. — οἱ τοπικοὶ: Vind. οἱ ἐγγὺς τοπικοὶ, quod non displicet Clerico. — παραφρίοντες: Vind. παραφρίντες. — οὗ ὀνόματος: Vind. praemittit ἐξ, quod quomodo melius videri potuerit Clerico, non perspicio. — Ἰούδα: Bov. om. — πάθημα: Vind. πάθος. — ἵνα καὶ: Vind. ἵνα μὴ (quo significatur eventus sceleris, quod Christum cruci affixerunt; quum ἵνα καὶ salutem confessione assequendam demonstrat.). — πυκνάζουσι: Vind. συνεχῶς ἀπαντῶσι (glossema Cler.).

ἀπολογήσῃ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὁ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ ἀπολειπόμενος καὶ μηδὲ τὰ ἔθνη μιμούμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀπολείπεσθαι

3 ῥαθυμῶν ἢ ἀποστατῶν ἢ κακοποιῶν; Οἷς λέγει ὁ Κύριος διὰ τοῦ Ἱερεμίου Τὰ δικαιώματά μου οὐκ ἐρυλάξατε, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνῶν ἐπορεύθητε, παρ' ὀλίγον καὶ ὑπερβάλλετε αὐτούς (cf. Ezech. V, 6. 7; XVI, 47)· καὶ πάλιν Ἐδικαίωσε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς ἀσυνθέτου Ἰούδα (Hier. III, 11)· καὶ ἐξῆς Εἰ ἀλλάζονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν, καὶ οὗτοι οὐκ εἰσὶ θεοί (Hier. II, 11)· [καὶ ἀλλαγῶ δι' ἑτέρου] Διότι διέλθετε νήσους Χετιεὶμ καὶ ἴδετε, καὶ εἰς Κηδὰρ ἀποστείλατε καὶ μάθετε σφόδρα εἰ γέγονε τοιαῦτα· ὅτι ἐκεῖνα μὲν οὐκ ἀμείβουσι τὰ ἑαυτῶν νόμιμα, ὁ δὲ λαός μου, φησὶν, ἠλλάξατο τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐξ ἧς οὐκ ὠφελήθησεται (cf. Hier. II, 10. 11).

Cap. 61, 1 Πῶς οὖν ἀπολογήσεται τις ὀλιγορήσας ἢ ἐκστάς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ; * Εἰ δέ τις τὴν τοῦ ἔργου τοῦ ἰδίου πρόφρασιν ἐπιφέρων ὀλιγορεῖ προφρασιζόμενος προφράσεις ἐν ἀμαρτίαις· γινωσκέτω ὁ τοιοῦτος ὡς αἱ τέχνη τῶν πιστῶν ἐπέργιά εἰσιν, ἔργον δὲ ἢ θεοσέβεια. Τὰς οὖν τέχνας ὑμῶν ὡς ἐν παρέργῳ ποιεῖτε εἰς διατροφήν ὑμῶν, ἔργῳ δὲ τὴν θεοσέβειαν ἀσχεῖτε· ὡς καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρωσὶν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον (Joa. VI, 27)· καὶ πάλιν Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος (l. c. 29).

2 Σπουδάξετε οὖν μηδέποτε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καταλιπεῖν· εἰ δέ τις ταύτην ὑπερίδοι, εἰς μιὰρὸν δὲ ἔθνῶν εἰσέλθοι ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἰρετικῶν· ὁ τοιοῦτος τί ἀπολογήσεται τῷ Θεῷ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως; λόγια Θεοῦ ζῶντος καταλιπὼν ζῶντα καὶ ζωοποιοῦντα καὶ δυνάμενα ῥύσασθαι κολάσεως αἰωνίου, καὶ πορευθεῖς εἰς οἶκον δαιμόνων ἢ εἰς συναγωγὴν χριστοκτόνων ἢ ἐκκλησίαν πονηρευομένων· οὐκ ἀκούσας τοῦ

3. διὰ τοῦ Ἱερεμίου: Turr. „per cum, qui dictus est“ (διὰ τοῦ εἰρημέ-νου). Quod utrum in codice suo legerit an legi voluerit, ut intelligeretur Ezechiel commate 1 citatus itaque erroris immunis esset Noster, non liquet. — τ. ψ. αὐτοῦ: Bov. „animam meam“. — τῆς ἀσυνθέτου: Vind. τοῦ ἀσυνθ. (quoniam prosopopoeiam non intellexit librarius, qua Hieremias Judam tanquam mulierem descripsit). — [καὶ ἀλλαγῶ δι' ἑτέρου] c. Vind. recepi; falso enim his verbis ea, quae sequuntur, ad alium prophetam revocantur, eamque ob causam

vulgo omissa esse videntur. — νήσους cum Vind.; vulgo εἰς νήσους, ut LXX. — καὶ ἴδετε: Bov. „nisi et videtis“. — μάθετε cum Vind.; vulgo νοήσατε, ut LXX. — πῶς οὖν: Vind. τί.

Cap. 61. (Bov. 65.) Tit. ὅτι οὐχ ὅσιον προκρίνειν τὰ βιωτικά τῶν θείων.

2. Hinc in altero codice Vind. novum inchoatur caput, cui inscriptum est περὶ ἀδιαφορίας, καὶ ὅτι οὐ χρὴ συντρέχειν τὸν πιστὸν εἰς Ἰουδαίων συναγωγὰς ἢ αἰρετικῶν εὐκτήρεα (? εὐκτήρια) ἢ ἑλλήνων θεάματα. — εἰς συναγωγ-

εἰπόντος Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρομένων, καὶ μετα παρα-
νομούντων οὐ μὴ εἰσελθῶ· οὐκ ἐκάθισα μετὰ συνεδρίου ματαιό-
τητος, καὶ μετὰ ἀσεβῶν οὐ μὴ καθίσω (Ps. XXVI, 4. 5)· καὶ
πάλιν Μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν καὶ
ἐν ὁδοῦ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔσθη καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ
ἐκάθισεν, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ ἐν
τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός (Ps. I, 1. 2). Σὺ ³
δὲ, καταλιπὼν τῶν πιστῶν τὸ συνάθροισμα, τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκ-
κλησίαν, καὶ τοὺς ἐκεῖνου νόμους, ἐπιβλέπεις ἐπὶ τὰ σπήλαια
τῶν ληστῶν, ἅγια ἠγούμενος ἃ ἐκεῖνος βέβηλα ἀπεκάλεσε, καὶ
κοινοποιῶν ἃ ἐκεῖνος ἀπεχώρισε· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἤδη
καὶ πομπαῖς ἐλλήνων συντρέχεις καὶ ἐπὶ τὰ θέατρα ἐπειγῃ,
ἐπιθυμήσας εἰς τῶν εἰσπορευομένων ἐκεῖ λογισθῆναι καὶ μετα-
σχεῖν ἀκροαμάτων ἀπρεπῶν, ἵνα μὴ λέγωμεν μυσαρῶν· μὴ
ἀκούσας τοῦ Ἱερεμίου λέγοντος Κύριε, οὐκ ἐκάθισα μετὰ συνε-
δρίου αὐτῶν παιζόντων, ἀλλ' εὐλαβούμεν ἀπὸ προσώπου χειρός
σου (Hier. XV, 17)· καὶ τοῦ Ἰωβ φάσκοντος τὰ ὅμοια Εἰ δὲ καὶ
μετὰ γελοιαστῶν ἐπορεύθην ποτέ· ἰστάμην γὰρ ἐν ζυγῷ δικαίῳ
(Job XXXI, 5. 6). Τί δὲ βούλη μετασχεῖν τῶν ἐλληνικῶν λόγων,
ὄντων νεκρῶν ἀνθρώπων ἐξ ἐπιπνοίας διαβόλου ἀποφανθέντων
νεκροποιᾶ καὶ πίστεως ἀνατρεπτικῆς καὶ πρὸς πολυθεΐαν ἀπά-
γοντα τοὺς προσανέχοντας αὐτοῖς; Ὑμεῖς οὖν, σχολάζοντες τοῖς ⁴
τοῦ Θεοῦ νόμοις, καὶ τῶν βιωτικῶν χρειῶν τούτους ἠγεῖσθε
τιμιωτέρους· καὶ, πλείονα τιμὴν νέμοντες αὐτοῖς, συντρέχετε
εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου, ἣν περιεποιήσατο τῷ αἵματι τοῦ
Χριστοῦ τοῦ ἠγαπημένου, τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως.
Αὕτη γὰρ θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ ὑψίστου ἢ ὠδινήσασα ἡμᾶς διὰ
τοῦ λόγου τῆς χάριτος καὶ μορφώσασα ἐν ἡμῖν τὸν Χριστὸν,
οὗ μέτοχοι γενόμενοι ἱερὰ μέλη ἐστὲ καὶ ἐκλεκτὰ, μὴ ἔχοντα
σπίλον ἢ ῥυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ὡς ἅγιοι καὶ ἄμωμοι
ἐν πίστει τετελειωμένοι ἐστὲ ἐν αὐτῇ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος
ὑμᾶς Θεοῦ. * Φυλάσσεσθε οὖν τοῦ μὴ συσχολάζειν τοῖς ἀπολ- Cap. 62, 1
λυμένοις [ὅ ἐστι συναγωγὴ ἑθνῶν] εἰς ἀπάτην καὶ ἀπώλειαν·

γῆν χριστοκτόνων; Vind. om. εἰς. —
οὐκ ἐκάθισα usque ad καθίσω: Bov. om.
3. καὶ τοὺς ἐκεῖνου νόμους; Cot. om.
καὶ. — ἀπεχώρισε; Vind. ἐχώρισε. —
μετὰ συνεδρίου cum Vind.; vulgo ἐν
συνεδρίῳ, ut LXX. — ἰστάμην; Vind.
ἔσταμαι (? ἔσταμαι, ut LXX). — λό-
γων; M. λογίων. — νεκροποιᾶ; Vind.
ἄτινά ἐστι νεκροποιᾶ.

4. ὠδινήσασα ἡμᾶς e versione Bov.
et Turr.; vulgo ὠ. ὑμᾶς. — ἐστὲ; nescio,
an non sit scribendum ἔστε. — Θεοῦ;
Bov. om.

Cap. 62. (Bov. 66.) Tit. ὅτι πάντα
τὰ ἐλλήνων ἀσεβήματα ἀποστρέφειν
χρή.

1. Φυλάσσεσθε; M. Φυλάσσεσθαι.
— [ὅ ἐστι συναγωγὴ ἑθνῶν] inter-

οὐδεμία γὰρ κοινωνία Θεῷ πρὸς διάβολον· ὁ γὰρ συναθροιζόμενος μετὰ τῶν τὰ τοῦ διαβόλου φρονούντων εἰς ἕξ αὐτῶν
 2 λογισθήσεται καὶ τὸ οὐαὶ κληρονομήσει. Φεύγετε δὴ καὶ τὰ ἀπρεπῆ τῶν θεαμάτων, τὰ θέατρά φημι καὶ τὰς ἑλληνικὰς πομπὰς, ἑπαοιδὰς, κληδόνας, μαντείας, καθαρισμοὺς, οἰωνισμοὺς, ὄρνιθοσκοπίας, νεκρομαντείας, ἐπιφωνήσεις· ὅτι γέγραπται Οὐ γὰρ ἐστὶν οἰωνισμὸς ἐν Ἰακώβ, οὐδὲ μαντεία ἐν Ἰσραήλ (Num. XXIII, 23)· καὶ πάλιν Οἰώνισμα ἁμαρτία ἐστὶ (1 Sam. XV, 23 graece)· καὶ ἀλλαγῶ Οὐκ οἰωνιεῖσθε, καὶ κληθῶσι καὶ μαντείας καὶ ἐγγαστριμύθοις οὐκ ἐπακολουθήσετε, φαρμακοὺς οὐ περιποιήσετε (cf. Lev. XIX, 26; Deut. XVIII, 10. 11)· διὸ παραινεῖ καὶ ὁ Ἱερεμίας λέγων Κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν ἐθνῶν μὴ πορεύεσθε, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ μὴ φοβεῖσθε (Hier. X, 2).
 3 Διόπερ χρὴ τὸν πιστὸν φεύγειν τὰς συνόδους τῶν ἀσεβῶν ἑλλήνων καὶ ἰουδαίων καὶ τῶν λοιπῶν αἰρετικῶν, ἵνα μὴ τῷ συσχολάζειν αὐτοῖς παγίδας λάβωμεν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς, ὅπως μὴ συναναστρεφόμενοι ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν, αἴτινες ἐπὶ τιμῇ τῶν δαιμόνων ἐπιτελοῦνται, κοινωνήσωμεν αὐτοῖς καὶ τῆς ἀσε-
 4 βείας. Φευκταῖα δὲ αὐτῶν καὶ αἱ πανηγύρεις καὶ τὰ ἐν αὐταῖς ἐπιτελούμενα παίγνια· πιστὸν γὰρ ἐν πανηγύρει οὐ χρὴ παραβάλλειν πλεῖον τοῦ σωματίου προΐασθαι καὶ ψυχὴν περιποιήσασθαι καὶ ἕτερά τινα συνωνήσασθαι τῶν πρὸς σύστασιν ἀρμοζόντων. Ἀπέχεσθε οὖν πάσης τῆς τῶν εἰδώλων πομπῆς, φαντασίας, πανηγύρεως, συμποσίων, μονομαχίας, καὶ πάσης θεᾶς δαιμονικῆς.
 Cap. 63, 1 Οἱ δὲ νεώτεροι τῆς ἐκκλησίας, ἐν πάσαις ταῖς χρείαις ἀόκνως λειτουργεῖν σπουδάζετε, μετὰ πάσης σεμνότητος τοῖς ἔργοις ὑμῶν σχολάζετε· ὅπως ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ὑμῶν ἦτε ἐπαρκοῦν-

pretamentum esse videntur. — τοῦ διαβόλου: Cot. om. τοῦ.

2. σημείων τοῦ οὐρανοῦ: Cot. om. τοῦ (cf. eundem locum propheticum a Nostro V, 12 citatum, ubi cum LXX habet μανθάνετε pro πορεύεσθε cf. cod. Alex. LXX πορεύεσθαι).

3. Διόπερ: Vind. ὥστε. — παγίδας: Vind. κηλίδας.

4. πλεῖον τοῦ σωματίου κτλ. (usque ad συνωνήσασθαι ut videtur): Vind. εἰ μὴ βούλοιτό τι προΐασθαι τῶν τῷ σώματι ἀναγκαίων εἰς σκέπην ἢ (quae videntur esse critici audacioris, qui nesciebat, quid esset hic σωματίου: Cler.). — πάσης: Vind. ἄλλης. — δαιμονικῆς: Vind. σατανικῆς.

Cap. 63. (Bov. 67.) Tit. ὅτι ἀργὸν

οὐ χρὴ ἐσθίειν τινὰ τῶν πιστῶν, ὡς (οὐδὲ Vind.) οἱ περὶ Πέτρον ἀλιεῖς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, οἱ δὲ (Vind. οὐδὲ οἱ) περὶ Παῦλον καὶ Ἀκύλαν σκηνοποιοί, οἱ δὲ (Vind. οὐδὲ οἱ) περὶ Ἰουδαν Ἰακώβου γῆς ἐργάται (cui titulo Vind. addit ἱστορεῖ Ἠγήσιππος καὶ Τερτυλιανὸς ὁ Ῥωμαῖος); Turr. „quod otiosus non debeat comedere ex bonis fidelium, ut Petrus fuit piscator et reliqui apostoli, Paulus autem et Aquila artifices tabernaculorum, Judas vero Jacobi agricola“ (quibus vulgatum titulum interpretatur); Vind. alter ὅτι ἀργὸν οὐ χρὴ ἐσθίειν τινὰ τῶν πιστῶν, ὡς οἱ περὶ Πέτρον καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι· οἱ μὲν γὰρ ἦσαν σκηνοποιοί, οἱ δὲ γῆς ἐργάται; Bovius „quod non oportet

τες καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς πενομένοις, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, σχολάζοντες τῷ λόγῳ τοῦ εὐαγγελίου, ὅμως καὶ τῶν ἐπεργίων οὐκ ἀμελοῦμεν· οἱ μὲν γὰρ εἰσιν ἐξ ἡμῶν ἀλιεῖς, οἱ δὲ σκηνοποιοί, οἱ δὲ γῆς ἐργάται, πρὸς τὸ μηδέποτε ἡμᾶς ἀργοὺς εἶναι. Λέγει δὲ πού καὶ ὁ 2 Σολομών Ἰθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὃ ὀκνηρέ, καὶ ζήλωσον ἰδῶν τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος· ἐκείνῳ γὰρ γεωργίου μὴ ὑπάρχοντος, οὐδὲ τὸν ἀναγκάζοντα ἔχων οὐδὲ ὑπὸ δεσπότην ὄν, ἐτοιμάζεται θέρους τὴν τροφήν πολλήν τε ἐν τῷ ἀμικτῷ ποιεῖται τὴν παράθεσιν. Ἡ πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν καὶ μάθε ὡς ἐργάτης ἐστι τὴν τε ἐργασίαν ὡς σεμνὴν ἐμπορεύεται· ἥς τοὺς πόνους βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγείαν προσφέρονται, ποθεινὴ δὲ ἐστι καὶ ἐπίδωρος, ὡσπερ οὔσα τῇ ῥώμῃ ἀσθενῆς τὴν σοφίαν τιμήσασα προήχθη (Prov. VI, 6—8 graece). Καὶ ἐξῆς Ἔως πότε, ὀκνηρέ, κατάκεισαι, πότε δὲ ἐξ 3 ὑπνου ἐγερθήσῃ; ὀλίγον μὲν ὑπνοῖς, ὀλίγον δὲ κάθησαι, μικρὸν δὲ νυστάξεις, ὀλίγον δὲ ἐναγκαλίξῃ χερσὶ στήθῃ· εἶτα παραγίνεται σοι ὡσπερ κακὸς ὁδοιπὸρος ἢ πενία, καὶ ἡ ἔνδεια ὡσπερ ἀγαθὸς δρομεύς. Ἐὰν δὲ ἄσκνος ἦς, ἤξει ὡσπερ πηγὴ ὁ ἀμητὸς σου, καὶ ἡ ἔνδεια ὡσπερ κακὸς ἀνὴρ ἀπαντομολήσει (Prov. VI, 9—11 graece). Καὶ πάλιν Ὁ ἐργαζόμενος τὴν ἑαυτοῦ γῆν πλησθήσεται ἄρτων (Prov. XII, 11)· καὶ ἐν ἄλλοις φησὶν Ὁ ἀργὸς περιέλαβε τὰς χεῖρας ἑαυτοῦ καὶ ἔφαγε τὰς σάρκας αὐτοῦ (cf. Eccl. IV, 5)· καὶ ἐξῆς Κρύψας ὀκνηρὸς τὴν χεῖρα αὐτοῦ οὐ δυνήσεται ἀπενεγκεῖν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ (Prov. XIX, 24)· καὶ πάλιν Δι' ἀργίαν χειρῶν ταπεινωθήσεται ἡ δόκωσις (Eccl. X, 18). Ἐργάζεσθε οὖν ἐνδελεχῶς· ἀθεράπευτος 4 γὰρ ἐστὶν ἀργοῦ μῶμος. Εἰ δὲ τις μὴ ἐργάζεται, οὗτος παρ' ὑμῖν μὴ ἐσθιέτω· ἀργοὺς γὰρ μισεῖ καὶ ὁ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν· ἀργὸς γὰρ εἶναι οὐκ ὀφείλει οὐδεὶς τῶν Θεῷ προσανεχόντων.

otiosum comedere, sicuti Petrus piscator et alii apostoli, Paulus vero et Aquilas scenas faciebant, Judas et Jacobus agricolae erant. Narrat Hegesippus et Tertullianus Romanus“.

2. Ἰθι: ita emendavimus vulgatam lectionem ἰσθι. — παράθεσιν: Vind. παράταξιν, aperto errore. — Ἡ πορεύθητι usque ad τιμήσασα προήχθη exstant apud LXX, in textu hebr. non leguntur. — ἐπίδωρος cum Turr. („munifica“) Cot. in mg.; vulgō ἐπίδοξος ut LXX. — ὡσπερ: Vind. Cot. in mg.

Turr. (ut videtur) καίπερ ut LXX. — τὴν σοφίαν τ. προήχθη: Vind. Bon. om.: quod si cui placuerit, quoniam LXX cum nostra faciant lectione, eidem καίπερ pro ὡσπερ legendum erit.

3. κάθησαι: M. κάθισε. — Ἐὰν δὲ ἄσκνος usque ad ἀπαντομολήσει non sunt nisi in LXX. — χεῖρας ἑαυτοῦ: fortasse scribendum est e cap. 4, ubi idem locus citatur, χ. αὐτοῦ. — ἀπενεγκεῖν: supra cap. 4 additur αὐτὴν, quod nescio an hinc exciderit librario-rum incuria.

LIBER III.

A. De viduis: a) quae adnumerandae sind viduarum ordini, non omissa et reliquarum viduarum et pauperum reliquorum omnium cura, cap. 1 — cap. 4;

b) de moribus viduarum, cap. 5 — cap. 15, 3.

B. De diaconis et diaconissis, reliquis clericis, baptismo, cap. 15, 4 — cap. 20.

Cap. I, 1

Χήρας δὲ καθιστᾶτε μὴ ἔλαττον ἐτῶν τῶν ἐξήκοντα, ἵνα τρόπῳ τινὶ τὸ τῆς διγαμίας αὐτῶν ἀνύποπτον [βέβαιον] ὑμῖν διὰ τῆς ἡλικίας ὑπάρχη. Εἰ δὲ νεωτέραν καταστήσητε εἰς τὸ χηρικόν, καὶ μὴ φέρουσα τὴν ἐν νεότητι χηρείαν γαμηθῆ, ἀπρέπειαν ἐμποιήσει τῇ δόξῃ τοῦ χηρικοῦ καὶ λόγον ὑφέξει τῷ Θεῷ, οὐκ ὅτι δευτέρῳ γάμῳ συνήφθη, ἀλλ' ὅτι τὴν ἑαυτῆς ἐπαγγελίαν οὐκ ἐφύλαξε, καταστρηγιάσασα τοῦ Χριστοῦ, [διότι μετὰ πίστεως καὶ φόβου Θεοῦ οὐκ ἤλθε φυλάξαι τὴν ἐπαγγελίαν]. Διὸ χρὴ μὴ προπετῶς ποιεῖσθαι τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ μετὰ ἀσφαλείας· κρεῖσσον γὰρ αὐτῇ ἐστι μὴ εὐξασθαι, ἢ εὐξασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦναι (Eccl. V, 4). Εἰ δὲ τις νεωτέρα ὀλίγον χρόνον σὺν τῷ ἀνδρὶ ποιήσασα καὶ ἀποβαλοῦσα αὐτὸν διὰ τελευτῆς ἢ δι' ἀφορμῆς τινος ἐτέρας, καὶ μείνη ἐφ' ἑαυτῆς δῶρον ἔχουσα χηρείας, μακαρία εὐρεθήσεται, ὁμοιωθεῖσα τῇ ἐν Σαρεφθοῖς σιδωνίᾳ χήρᾳ, πρὸς ἣν ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ προφήτης Ἠλίας ἐξενώθη. Ἡ τοιαύτη ἐξομοιωθήσεται Ἀννῇ τῇ θυγατρὶ Φανουὴλ τῇ ἐκ φυλῆς Ἀσὴρ, ἣ οὐκ ἀφίστατο τοῦ ἱεροῦ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν πρὸς μένουσα ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς, οὔσα μὲν ἐτῶν ὀγδοήκοντα, ζήσασα δὲ μετὰ ἀνδρὸς ἐκ τῆς παρθενίας αὐτῆς ἔτη ἑπτὰ, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ δοξάσασα παρουσίαν ἀνθρωπολογεῖτο

Liber III. Inscriptio: περὶ χηρῶν (Vind. ἐν ᾧ περὶ χηρῶν καὶ ὁποιαὶ εἰσιν ἀληθῶς καὶ ὄντως χῆραι).

Cap. I. Tit. in editis libris graecis et in versione Bov. non exstat; Turr. „qua aetate eligendae sint viduae“ cf. 1 Tim. V, 9 sqq.

1. [βέβαιον] glossema redolet. —

ἡλικίας: Vind. add. αὐτῶν. — χηρείαν: M. χηρίαν. — [διότι usque ad ἐπαγγελίαν]: Vind. 46. Bov. om. — ποιεῖσθαι: Vind. πληροῦν.

2. τοῦ Θεοῦ: Vind. om. — ὀγδοήκοντα cum Vind. 46. Turr.; vulgo ὀγδοήκοντα τεσσάρων, ut Luc. II, 37. — καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ: Vind. praemittit

τῷ Κυρίῳ καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς προσδοκῶσι λύτρω-
σιν ἐν Ἰσραὴλ (Luc. II)· ἡ τοιαύτη μαρτύριον λαβοῦσα τιμηθή-
σεται, κλέος ἔχουσα καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἐπὶ γῆς καὶ παρὰ
Θεῷ ἐν οὐρανοῖς τὸν αἰώνιον ἔπαινον. * Αἱ δὲ νεώτεροι χῆραι **Cap. 2,**
εἰς χηρικὸν μὲν μὴ ἐντασσεσθῶσαν, μήποτε προφάσει τοῦ μὴ
δύνασθαι κρατεῖν τῆς ἀκμῆς ἐπὶ δευτερογαμίαν ἐλθοῦσαι ἐν
πράγματι γένωνται· ἐπικουρεῖσθῶσαν δὲ καὶ βοηθεῖσθῶσαν,
ἵνα μὴ προφάσει τοῦ λείπεσθαι ἐπὶ δευτερογαμίαν ἐλθοῦσαι
ἐν πράγματι ἀπρεπεῖ ἐνσχεθῶσι. Καὶ τοῦτο γὰρ εἰδέναι ὄφει- 2
λετε, ὅτι μονογαμία μὲν κατὰ νόμον γινομένη δικαία, ὡς ἂν
κατὰ γνώμην Θεοῦ ὑπάρχουσα· διγαμία δὲ μετὰ ἐπαγγελίαν
παράνομον, οὐ διὰ τὴν συνάφειαν ἀλλὰ διὰ τὸ ψεῦδος· τριγα-
μία δὲ ἀκρασίας σημεῖον· τὸ δ' ὑπὲρ τὴν τριγαμίαν προφανῆς
πορνεία καὶ ἀσέλγεια ἀναμφίβολος. Ὁ γὰρ Θεὸς μίαν γυναῖκα
ἐνὶ ἀνδρὶ δέδωκεν ἐν τῇ δημιουργίᾳ. Ἔσονται γὰρ οἱ δύο εἰς
σάρκα μίαν (Gen. II, 24). Νεωτέραις δὲ μετὰ τὴν τοῦ πρώτου
τελευτῆν συγκεχωρήσθω καὶ ὁ δεύτερος, ἵνα μὴ εἰς κρῖμα τοῦ
διαβόλου ἐμπέσωσιν καὶ παγίδας πολλὰς καὶ ἐπιθυμίας ἀνοή-
τους καὶ ἐπιζημίους ψυχᾶς, αἵτινες κόλασιν προξενούσι μᾶλλον,
ἢ ἄνεσιν. * Αἱ δὲ ἀληθιναὶ χῆραι εἰσιν αἱ μόνανδροι ὑπάρξα- **Cap. 3, 1**
σαι, μαρτυρούμεναι ὑπὸ πλειόνων ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, χῆραι τῷ
ὄντι, σώφρονες, ἀγναί, πισταί, εὐσεβεῖς, τεκνοτροφήσασαι καλῶς
καὶ ξενοδοχήσασαι ἀμέμπτως· ὧν καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι χρὴ ὡς
Θεῷ ἀνακειμένων.

Ἄλλὰ μὴν καὶ τῶν πενήτων, ὧ ἐπίσκοπε, μνημόνευε καὶ 2
αὐτοῖς χεῖρα ὀρέγων ἐπικουρίας καὶ πρόνοιαν αὐτῶν ποιούμε-
νος, ὡς Θεοῦ οἰκονόμος εὐκαίρως ἐκάστην διανέμων τὰ πρόσ-
φορα· χῆραις καὶ ὀρφανοῖς καὶ ἀπεριστάτοις καὶ τοῖς ἐν θλίψει
ἐξεταζομένοις. * Τί γὰρ εἰ τινες μὴ εἰσι χῆραι ἢ χῆροι, βοη- **Cap. 4, 1**
θείας δὲ χρήζουσι διὰ πενίαν ἢ διὰ νόσον ἢ διὰ τεκνοτροφίαν;
Πάντας σε δεῖ ἐφορᾶν καὶ πάντων ἐπιμελεῖσθαι. Οἱ γὰρ τὰ 2
δόματα δίδόντες οὐκ αὐτοσχεδίως αὐτὰ δίδουσι ταῖς χῆραις,

αὕτη (quum scriba non videret, καὶ ἀν-
θωμολογεῖτο subjunctum esse iis, quae
supra dicta sunt ἢ οὐκ ἀφίστατο). —
προσδοκῶσι: Vind. προσδεχομένοις, ut
Luc. II, 38.

Cap. 2. Tit. ὅτι παραιτητέον κα-
θιστᾶν νεωτέρας χῆρας διὰ τὸ ὑπο-
πτον (Vind. ὑπειον; Turr. tres voce
ultimas non vertit).

1. ἐν πράγματι γένωνται: Vind. ἐν

πρ. οὐ καλῶ γ. —προφάσει τοῦ λεί-
πεσθαι: Bon. „occasione molestiae car-
nis“. — ἐνσχεθῶσι: edd. ἐνσχεσθῶσι.

Cap. 3. Tit. ὁποίας εἶναι χρὴ τὰς
(ὄντως Vind.) χῆρας, καὶ ὅπως ἐπι-
κουρεῖσθαι παρὰ τοῦ ἐπισκόπου.

2. καὶ ἀπεριστάτοις καὶ: Vind. om.

Cap. 4. Tit. ὅτι πάνθ' ὄντινα οὖν
ἐνδεῆ εὐποιεῖν χρὴ.

1. ἢ χῆροι: Vind. 46. om.

ἀλλὰ συνεισφέρουσιν ἀπλῶς, ἐκούσια αὐτὰ ὀνομάζοντες, ὅπως σὺ ὁ ἐπιστάμενος τοὺς θλιβομένους ἀκριβῶς ὡς ἀγαθὸς οἰκονόμος μερίζῃς αὐτοῖς ἐκ τοῦ δόματος· ὁ γὰρ Θεὸς γινώσκει τὸν δεδωκότα, κὰν ἀπόντος αὐτοῦ ὑπὸ σοῦ τοῖς δεομένοις μερίζηται· καὶ ὅς μὲν ἔχει τὸν τῆς εὐπορίας μισθόν, σὺ δὲ τῆς εὐσυνειδήτου οἰκονομίας μακαρισμόν. Λέγετε δὲ αὐτοῖς καὶ τίς³ ὁ δεδωκώς, ἵνα καὶ ἐξ ὀνόματος ὑπὲρ αὐτοῦ προσεύχωνται. Χρῆ γὰρ εὖ ποιεῖν πάντας ἀνθρώπους, μὴ φιλοκρινούοντας τοῦτον ὅστις ἢ ἢ ἐκεῖνον· ὁ γὰρ Κύριός φησι Παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου (Luc. VI, 30)· δῆλον δὲ ὡς τῷ χρῆζοντι κατὰ ἀλήθειαν, κὰν φίλος ἢ κὰν ἐχθρός, κὰν συγγενὴς κὰν ἀλλότριος, κὰν ἄγαμος κὰν γεγαμηκῶς ὑπάρχη. Ἐν πάσῃ γὰρ γραφῇ ὁ Κύριος περὶ τῶν πενήτων παραινεῖ, λέγων διὰ μὲν Ἡσαΐου Διάθρουπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐὰν δὲ ἴδῃς γυμνόν, περίβαλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψη (Is. LVIII, 7)· καὶ διὰ τοῦ Δανιὴλ λέγει τῷ δυνάστη Διὸ, βασιλεῦ, ἡ βουλή μου ἀρεσάτω σοι, καὶ τὰς ἁμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι καὶ τὰς ἀδικίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων (Dan. IV, 24)· καὶ διὰ Σολομῶνός φησιν Ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι (Prov. XVI, 6)· καὶ διὰ τοῦ Δαβὶδ πάλιν λέγει Μακάριος ὁ συνίων ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα, ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾶ ῥύσεται αὐτὸν ὁ Κύριος (Ps. XLI, 2)· καὶ πάλιν Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα (Ps. CXII, 9)· καὶ ὁ Σολομῶν φησιν Ὁ ἐλεῶν πτωχὸν Κυρίῳ δανείζει, κατὰ δὲ τὸ δόμα αὐτοῦ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ (Prov. XIX, 17)· καὶ ἐξῆς Ὅς φράσσει τὰ ὦτα αὐτοῦ μὴ εἰσακοῦσαι τοῦ δεομένου, καὶ αὐτὸς ἐπικαλέσεται καὶ οὐκ ἔσται εἰσακούων αὐτοῦ (Prov. XXI, 13).

Cap. 5,¹ Ὑπαρχέτω δὲ πᾶσα χῆρα πραεῖα, ἡσυχος, ἐπιεικῆς, ἄκακος, ἀόργητος, μὴ πολύλαλος, μὴ κραύγασος, μὴ πρόγλωσσος, μὴ κατάλαλος, μὴ λεξιθῆρος, μὴ δισσόλογος, μὴ φιλοπράγμων. Βλέπουσά τι σχολιὸν ἢ καὶ ἀκούουσα γινόμενον, ἔστω ὡς μὴ βλέπουσα καὶ ὡς μὴ ἀκούουσα ὑπαρχέτω· καὶ μηδὲν ἕτερον τῆ

2. Λέγετε c. Turr. M.; Cot. λέγε. — τίς ὁ δεδωκώς: Vind. τίς ἔστιν ὁ δ. — Praeceptum, quod in fine hujus commatis datur (λέγετε usque ad προσεύχωνται), quum et nostro loco sententiarum interrumpat cohaerentiam et pugnet cum cap. 14, spurium videri potest;

verum cf., quae ad cap. 14 monebitur.

Cap. 5. Tit. ὅτι καὶ τοῦ ἥθους (M. ἔθους) ἐπιμελητέον τὴν χῆραν (Vind. τῶν χηρῶν).

1. ἔστω ὡς μὴ βλέπουσα (et absque dubio etiam καὶ): Vind. om.

χήρα μελέτω εἰ μὴ τὸ προσεύχασθαι ὑπὲρ τῶν διδόντων καὶ ὑπὲρ ὕλης τῆς ἐκκλησίας. Ἐπερωτωμένη δέ τι ὑπό τινος, μὴ 2 ἑαδίως ἀποκρινέσθω, πλὴν ὅσα περὶ πίστεως καὶ δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος· ἀποστέλλουσα τοῖς ἡγουμένοις τοὺς θέλοντας κατηχεῖσθαι τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα. Μόνα δὲ ἀποκρινέσθω τὰ περὶ ἀνατροπῆς πολυθέου πλάνης, ἀποδεικνύουσα τὸν περὶ μοναρχίας Θεοῦ λόγον· περὶ δὲ τῶν ἐξῆς προπετεῶς τι μὴ ἀποκρινέσθω, ὅπως μὴ τι ἀμαθῶς φθρευξάμενη βλασφημίαν προστριψῇ τῷ λόγῳ. Κόκκῳ γὰρ σινάπεως εἰκέναι τὸν 3 λόγον ὁ Κύριος ἔδογματίσει (Matth. XIII)· τοῦτο δ' ἐστὶ διάπυρον, ᾧ ἴαν τις ἀπείρως χρήσεται, πικρὸν αὐτὸ εὐρήσει. Χρῆ γὰρ ἐν τοῖς μυστικοῖς μὴ προδότην εἶναι, ἀλλ' ἀσφαλῆ· παραινεῖ γὰρ ἡμῖν ὁ Κύριος λέγων Μὴ βάλλετε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς (Matth. VII, 6). Ἀκούσαντες γὰρ οἱ ἄπιστοι τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον οὐ δεόντως ἀλλ' ἐνδεῶς, καὶ μάλιστα τὸν περὶ ἐνσωματώσεως ἢ τοῦ πάθους αὐτοῦ, μυκτηρίζοντες χλευάσουσι μᾶλλον ὡς ψευδῆ, ἢ δοξάσουσι· καὶ ἔνοχος ἔσται τῆς προπετείας ἢ πρεσβῦτις καὶ τῆς βλασφημίας καὶ τὸ οὐαὶ κληρονομήσει. Οὐαὶ δὲ, φησί, δι' οὗ τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν (cf. Is. LII, 5).

* Οὐκ ἐπιτρέπομεν οὖν γυναῖκας διδάσκειν ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ Cap. 6, 1 μόνον προσεύχασθαι καὶ τῶν διδασκάλων ἐπακούειν. Καὶ γὰρ 2 αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἡμῶν καὶ Κύριος Ἰησοῦς, ἡμᾶς τοὺς δώδεκα πέμψας μαθητεῦσαι τὸν λαὸν καὶ τὰ ἔθνη, γυναῖκας οὐδαμοῦ ἐξαπέστειλεν εἰς τὸ κήρυγμα, καίτοι οὐκ ἀπορῶν· συνῆν γὰρ ἡμῖν ἢ τε μήτηρ τοῦ Κυρίου καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ, ἔτι δὲ Μαρία ἢ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἢ Ἰακώβου καὶ Μάρθα καὶ Μαρία αἱ ἀδελφαὶ Λαζάρου, Σαλώμη καὶ ἕτεραί τινες. Εἰ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον γυναίξει διδάσκειν, αὐτὸς ἂν ἐκέλευσε πρῶτος καὶ ταύταις σὺν ἡμῖν κατηχεῖν τὸν λαόν· εἰ γὰρ κεφαλή γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, οὐκ ἔστι δίκαιον τὸ λοιπὸν σῶμα τῆς κεφαλῆς ἐξάρχειν.

Γνωρίζετω οὖν ἡ χήρα ὅτι θυσιαστήριόν ἐστι Θεοῦ, καὶ κα- 3 θήσθω ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς, μὴ μετὰ τινος προσφάσεως ἐν ταῖς

3. ἡμῖν: M. ὑμῖν. — ἀλλ' ἐνδεῶς: Vind. om. — χλευάσουσι usque ad δοξάσουσι: Bov. „deridebunt nos veluti eos qui falsa opinantur“. — ἔνοχος ἔσται τῆς προπετείας: Vind. ἔνοχος λοιπὸν ἔσται (omisso, ut videtur, καὶ post πρεσβῦτις). — ἐν τοῖς ἔθνεσιν: Turr. om.

Cap. 6. Tit. ὅτι οὐ χρὴ γυναῖκας διδάσκειν, ἀπρεπὲς γὰρ· καὶ ποῖαι γυναῖκες εἶποντο τῷ Κυρίῳ.

1. Ἰησοῦς: Bov. add. Χριστός.

3. Vind. 46. hinc capitis septimi initium facit, cui inscriptum habet ὅτι αἱ χῆραι μεμετρημένας ὑπείλουσιν ἔχειν τὰς προόδους. — καθήσθω: ita emendan-

τῶν πιστῶν οἰκίαις ἐπὶ τῷ λαμβάνειν εἰσπορευομένη· οὐδὲ γάρ ποτε τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ περιτρέχει, ἀλλ' ἐν ἐνὶ τόπῳ ἴδρται. Ὑπαρχέτω οὖν καὶ ἡ παρθένος καὶ ἡ χήρα μὴ περιτρέχουσα ἢ ῥεμβομένη κατὰ τὰς τῶν ἀλλοτρίων οἰκίας· ὅτι καὶ αἱ τοιαῦται ἀναιδεῖς οὐχ ἡσυχάζουσι τοὺς πόδας ἐν ἐνὶ τόπῳ διὰ τὸ μὴ χήρας ἀλλὰ πήρας αὐτὰς ὑπάρχειν, ἐτοίμους εἰς τὸ λαμβάνειν, φλυάρους, καταλάλους, μαχοσυμβούλους, ἀναιδεῖς, ἀναισχύντους· αἵτινες τοιαῦται ὑπάρχουσαι οὐκ ἄξια τοῦ κα-
 4 λέσαντος τυγχάνουσιν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τὸ κοινὸν τῆς συναγωγῆς ἀνάπανμα ἐν τῇ κυριακῇ καταντῶσιν ὡς οἱ ἐργηγορότες, ἀλλ' ἢ νυστάζουσιν ἢ φλυαροῦσιν ἢ μαστροπεύουσιν ἢ αἰτοῦσιν ἢ ἑτέρους αἰχμαλωτίζουσιν προσάγοντες τῷ πονηρῷ, οὐκ ἔωντες αὐτοὺς νήφειν ἐν Κυρίῳ, ἀλλὰ παρασκευάζοντες τοιοῦτους αὐτοὺς ἐξιέναι οἷοι καὶ εἰσίασιν, διάκενοι διὰ τὸ μὴ ἀκούειν τῶν διδασκόντων ἢ τῶν ἀναγινωσκόντων τὸν τοῦ Κυρίου λόγον· περὶ γὰρ τῶν τοιούτων καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης λέγει Ἀκοῆ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε, ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου καὶ τοῖς ὡσὶ
 Cap. 7, 1 βαρέως ἤκουσαν (Is. VI, 9. 10). * Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ τῶν τοιούτων χηρῶν ἐκλείσθη τὰ ὦτα τῆς καρδίας εἰς τὸ μὴ καθεζομένης ἔνδον ἐν ταῖς στέγαις αὐτῶν προσλαλεῖν τῷ Κυρίῳ, ἀλλὰ περιτρεχούσας ἐν ἐπινοίᾳ πορισμοῦ διὰ τῶν φλυαριῶν τὰ τοῦ ἀντικειμένου ἐπιθυμήματα πράσσειν. Αἱ τοιαῦται οὖν
 2 χῆραι οὐ προσήρτηνται τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ. Εἰσὶ γὰρ ἔνιαι χῆραι ἐργασίαν ἠγούμεναι τὸ πρᾶγμα· καὶ ἐξ ὧν ἀναισχύντως αἰτοῦσι καὶ ἀπλήστως λαμβάνουσιν, ἤδη καὶ ὀκνηροτέρους τοὺς πολλοὺς πρὸς τὸ δίδοναι κατέστησαν. Δέον γὰρ αὐτὰς ἀρκεῖσθαι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς διὰ μετριότητα γνώμης, ἐκ τῶν ἐναντίων ἐμπεριτρέχουσαι τοὺς τῶν πλουσίων οἴκους διασειούσιν εὐπορίαν χρημάτων ἑαυταῖς ἐπισωρεύουσαι, καὶ ἐπὶ

dum putavi vulgatum καθίσθω. — καὶ αἱ τοιαῦται ἀναιδεῖς c. Vind., suadente Clerico; vulgo ῥεμβοὶ καὶ ἀναιδεῖς καὶ αἱ τοιαῦται, quae vix ferri possunt. — ἐτοίμους: legendum erit ἐτοίμας (cf. 4; 7, 1, 8, 2, ubi eadem est artis grammaticae incuria. Nescio, an hinc suspicio oriatur, passim interpolatum esse hunc locum, imprimis comma quartum, quod a proposito satis est alienum).

4. ἐν τῇ κυριακῇ: Vind. om. — ἡ μαστροπεύουσιν: Vind. om. — καὶ τοῖς ὡσὶ βαρέως ἤκουσαν c. Vind., auctore

Clerico, qui jure monet, sequentibus haec postulari.

Cap. 7. Tit. οἳαί εἰσιν αἱ ψευδοχηραι.

1. τοιούτων: legendum erit τοιαύτων, sed cf. 6, 3. 4. — φλυαριῶν: Cot. in ing. φλοιαριῶν, quod, quantum equidem sciam, verbum graecum non est.

2. ἐμπεριτρέχουσαι: Vind. ἐπιτρέχουσαι vel εὐτρέχουσαι (? ἐντρέχουσαι). — τῶν πλουσίων auctore Cot. scripsi, secutus interpretes; Cot. τῶν πλησίων; M. τοῦ πλησίων (apud utrumque fortasse legendum est πλησίον). —

πικροῖς τόκοις δανειζουσι καὶ μόνου τοῦ μαμμωνᾶ φροντίζου-
 σιν· ὧν ὁ Θεὸς τὸ βαλλάντιον, αἶ τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν προ-
 κρίνουσι πάσης ἀρετῆς λέγουσαι· Φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον
 γὰρ ἀποθνήσκωμεν (Is. XXII, 13; 1 Cor. XV, 32)· αἶ ὡς ἐστῶτα
 ταῦτα ἐλογίσαντο καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα. Ἡ γὰρ ἡσκηκυῖα περὶ 3
 τὸ χρηματολογεῖν ἀντὶ τοῦ Θεοῦ λατρεύει τῷ μαμμωνᾶ, τοῦτ'
 ἔστι δουλεύει τῷ κέρδει· τῷ δὲ Θεῷ εὐάρεστος εἶναι οὐ δύναται
 οὐδὲ ταῖς λατρείαις αὐτοῦ ὑπήκοος, συνεχῶς οὐ δυναμένη ἐν-
 τυγχάνειν αὐτῷ, ἐπὶ τὸ ἀργυρολογεῖν τὸν νοῦν καὶ τὴν διάθεσιν
 ἔχουσα· ἐπέιπερ ὅπου ὁ Θεσαυρός, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία αὐτῆς
 (Matth. V, 21). Ἐν νῷ γὰρ διαλαμβάνει ποῦ πορευθῆ ἰλήμματος
 χάριν, ἢ ὅτι ἡ δεῖνα ἢ φίλη αὐτῆς ἐπιλέλησται καὶ λόγον τινὰ
 ταύτη προσενεγκεῖν ὀφείλει· ἢ δὲ τοιαῦτα λογιζομένη οὐκέτι τῇ
 προσευχῇ προσέξει, ἀλλὰ τῇ ἐμπιπτούσῃ ἐννοίᾳ. Διὸ κἂν ποτε
 φελήση προσεύξασθαι ὑπὲρ τινος, οὐκ εἰσακουσθήσεται· οὐ γὰρ
 ἐξ ὅλης καρδίας προσφέρει τὴν δέησιν Κυρίῳ, ἀλλὰ μεμερισμένη
 διανοίᾳ. Ἡ δὲ Θεῷ βουλομένη προσανέχειν καθήμενη ἔνδον 4
 φρονεῖ τὰ τοῦ Κυρίου, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἀκαταπαύστῳ στό-
 ματι δέησιν προσφέρουσα εἰλικρινῆ. Ὡςπερ οὖν καὶ ἡ σοφω-
 τάτη Ἰουδῆθ, μαρτυρουμένη ἐπὶ σωφροσύνῃ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας
 ἔδεῖτο τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ, οὕτως οὖν καὶ ἡ ὁμοία αὐτῇ
 χήρα ἔντεξιν ἀκατάπαυστον ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας προσοίσει Θεῷ,
 καὶ εἰσακούσεται αὐτῆς διὰ τὸ τὴν διάνοιαν αὐτῆς πρὸς μόνῳ
 τούτῳ ἠρτῆσθαι καὶ μήτε πρὸς ἀπληστίαν μήτε πρὸς ἐπιθυ-
 μίαν πολυδάπανον ἐκκεῖσθαι· ὅ τε ὀφθαλμοὶ αὐτῆς ἀγνοὺς καὶ
 ἡ ἀκοή καθαρά καὶ αἱ χεῖρες ἀμόλυντοι καὶ οἱ πόδες ἴσοι καὶ
 τὸ στόμα οὔτε πρὸς λαιμαργίαν οὔτε πρὸς φλυαρίαν ἔτοιμον,
 ἀλλὰ λαλοῦν μὲν τὰ δέοντα, μεταλαμβάνον δὲ ὧν προσῆκε διὰ
 μόνην τὴν σύστασιν. Οὕτω σεμνὴ καὶ ἀτάραχος ὑπάρχουσα
 εὐάρεστος ἔσται τῷ Θεῷ, καὶ ἅμα τῷ αἰτήσασθαι αὐτὴν τι
 προσφθάσει αὐτὴν ἢ δόσις· Ἔτι γάρ σου, φησί, λαλοῦντος ἐρῶ
 Ἰδοὺ πάρειμι (cf. Is. LVIII, 9). Τοιαύτη δὲ οὔσα ὑπαρχέτω 5
 ἀφιλάργυρος, ἀτυφος, μὴ αἰσχροκερδῆς, μὴ ἀπληστος, μὴ λίχνος·
 ἀλλ' ἐγκρατῆς, πραεῖα, ἀτάραχος, εὐλαβῆς, αἰδήμων, καθήμενη

ἐπισωρεύουσαι: Vind., assentiente Cler.,
 ἐπισωρεύουσι; et ita legisse videtur
 Turr. („et congerunt“). — μαμμωνᾶ c.
 Cot. Bov. Turr.; M. μαμμωνᾶ, quod VII,
 6 in his Constitutionibus, et Matth. VI,
 24 in codicibus antiquissimis legitur. —
 αἶ ὡς ἐστῶτα κτλ.: Bov. om.

3. μαμμωνᾶ v. s. 2. — ἔχουσα: Vind.
 ἔχει, quod probatur Clerico. — προσ-
 ἔξει: ita scribere ausus sum pro vulgato
 προσέξει.

4. ἴσοι c. Vind.; vulgo ἡσχυοι, quod
 illius interpretamentum est.

ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς ψάλλουσα, προσευχομένη, ἀναγινώσκουσα, ἀγρυπνοῦσα, νηστεύουσα, Θεῷ πάντοτε προσομιλοῦσα ᾠδαῖς καὶ ὕμνοις. Ἐριά τε ἐκλαμβάνουσα, ἑτέροις μᾶλλον ἐπιχορηγέτω, ἢ περ αὐτὴ τινος δεέσθω· μιμνησκομένη τῆς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ μεμαρτυρημένης ὑπὸ τοῦ Κυρίου χήρας, ἣτις ἐλθοῦσα ἐν τῷ ἱερῷ ἔβαλεν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον τὰ δύο λεπτὰ, ὅπερ ἐστὶ κοδράντης· καὶ θεασάμενος αὐτὴν ὁ καρδιογνώστης Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ διδάσκαλος εἶπεν Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι αὕτη ἡ χήρα πλεῖον πάντων ἔβαλεν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον· ὅτι οἱ πάντες ἐκ τοῦ περισσεύματος αὐτῶν ἔβαλον, αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ὑστερήματος ὅλον αὐτῆς τὸν βίον ὃν εἶχε (Marc. XII, 43. 44 cf. Luc. XXI, 3. 4).

7 Σεμνάς οὖν δεῖ εἶναι τὰς χήρας, πειθομένας τοῖς ἐπισκόποις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις, ἔτι μὴν καὶ ταῖς διακόνοις· εὐλαβουμένας, ἐντρεπομένας, φοβουμένας, μὴ κατεξουσιαζούσας, μήτε παρὰ τὴν διαταγὴν τι ποιεῖν θελούσας δίχα γνώμης τοῦ διακόνου, οἷον τὸ πρὸς τινα ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸ φραγεῖν παρ' αὐτῷ καὶ πιεῖν, ἢ λαβεῖν τι παρὰ τινος. Εἰ δὲ μὴ κελευσθεῖσα ποιήσῃ ἐν τι τούτων, ἐπιτιμάσθω νηστεία ἢ ἀφορίζεσθω ὡς προπετής. * Τί γὰρ ἐπίσταται ὁποῖα τίς ἐστι παρ' ἧς λαμβάνει, ἢ ἐκ ποταπῆς διακονίας παραβάλλει τὴν τροφήν; πότερον ἐξ ἀρπαγῆς ἢ ἐτέρας τινὸς οὐ καλῆς ἀγωγῆς; Οὐκ ἐπισταμένη, ἢ χήρα ὑπὲρ ἐνὸς ἐκάστου τούτων δώσει λόγον Θεῷ δεχομένη ἀναξίως Θεοῦ. Οὔτε γὰρ οἱ ἱερεῖς τοιαύτης ἐκουσιασμόν δέχονται ποτε οἷον ἀρπαγὸς ἢ πόρνῆς· γέγραπται γάρ Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὰ τοῦ πλησίον (Exod. XX, 17)· καὶ Οὐ προσοίσεις μίσθωμα πόρνῆς Κυρίῳ τῷ Θεῷ (Deut. XXIII, 18)· οὐ δεῖ οὖν δέχεσθαι παρὰ τῶν τοιούτων, οὔτε μὴν παρὰ ἀφωρισμένων. Γινέσθωσαν δὲ αἱ χῆραι ἔτοιμοι πρὸς ὑπακοὴν τῶν ἐντεταλμένων· αὐταῖς ὑπὸ τῶν κρείττωνων, καὶ κατὰ τὴν διά-

6. γαζοφυλάκιον: Col. γαζοφυλάκειον. — ἐκ τοῦ ὑστερήματος: Turr. praetermittit.

7. ἀπελθεῖν c. Vind., suadente Clerico; etiam Bon. Turr. sic legisse videntur; vulgo ἀπελθούσας. — τούτων: Vind. τῶν εἰρημένων.

Cap. 8. Tit. ὅτι οὐ χρὴ παρὰ ἀναξίων λαμβάνειν τὴν χήραν | ἢ τὸν ἐπίσκοπον ἢ ἄλλον πιστόν (Vind. om.).

1. παραβάλλει: Vind. χορηγεῖ. — οὐκ ἐπισταμένη: Vind. ἀγνοεῖ τοίνυν (correctura, quae ex eodem fonte impuro

profluxit, ex quo etiam ea quam mox rejiciemus). — ἡ χήρα: vulgo add. ὅτι, quod a critico inepto, qui non vidit, ἐπισταμένη ad superiora respicere, profectum, locum nostrum prorsus corrumpit; quem nos omisso ὅτι restituissē nobis videmur. — τὰ τοῦ πλησίον: Vind. τὰ τῶν τ. π. — οὐ δεῖ οὖν δέχεσθαι usque ad ἀφωρισμένων: scripta sunt recentiore manu in Vind.

2. Haec male rumpunt sententiarum seriem, ita ut nesciam, an non interpolata sint. — ἔτοιμοι cf. cap. 6, 3.

ταξιν τοῦ ἐπισκόπου ποιείτωσαν ὡς Θεῷ ὑπακούουσαι. Ὁ γὰρ 3
ἀπὸ τοιούτου ἐπιρρήτου ἢ ἀποσυναγώγου δεχόμενος καὶ ὑπὲρ
τούτου προσευχόμενος, ἐμμένειν τοῖς κακοῖς προαιρουμένον καὶ
μὴ θέλοντος μεταμεληθῆναι ποτε, κοινωνεῖ τούτῳ τῇ προσευχῇ
καὶ λυπεῖ Χριστὸν τὸν τοὺς ἀδίκους ἀποστρεφόμενον, καὶ οὐ-
κοδομεῖ αὐτοὺς διὰ τῆς ἀναξίου δόσεως καὶ συμμολύνεται αὐ-
τοῖς, μὴ ἀφίων αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν ἔλθειν ὥστε προσκλαῦσαι
καὶ δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ.

Περὶ δὲ τοῦ γυναικας βαπτίζειν γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι κίν- Cap. 9, 1
δυνος οὐ μικρὸς ταῖς τοῦτο ἐπιχειρούσαις· διὸ οὐ συμβουλεύο-
μεν· ἐπισφαλὲς γάρ, μᾶλλον δὲ παράνομον καὶ ἀσεβές. Εἰ γὰρ
κεφαλή γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, οὗτος δὲ προχειρίζεται εἰς ἱερωσύνην,
οὐ δίκαιον ἀθετῆσαι τὴν δημιουργίαν καὶ καταλιπόντα τὴν ἀρχὴν
ἐπὶ τὸ ἔσχατον ἔλθειν σῶμα· γυνή γὰρ σῶμα ἀνδρὸς ἐκ πλευ-
ρᾶς ὃν καὶ ὑποκείμενον ἐκείνῳ, ἐξ οὗπερ καὶ διηρέθη εἰς παί-
δων γένεσιν. Αὐτὸς γὰρ σου, φησί, κυριεύσει (Gen. III, 16)·
ἀρχὴ γὰρ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, ἐπειδὴ καὶ κεφαλή. Εἰ δὲ ἐν τοῖς 2
προλαβοῦσι διδάσκειν αὐταῖς οὐκ ἐπετρέψαμεν, πῶς ἱερατεῦσαι
ταύταις παρὰ φύσιν τις συγχωρήσει; τοῦτο γὰρ τῆς τῶν ἐλλή-
νων ἀθεότητος τὸ ἀγνόημα· θηλείαις θεαῖς ἱερείας χειροτονεῖν,
ἀλλ' οὐ τῆς Χριστοῦ διατάξεως. Εἰ δὲ καὶ ἔδει ὑπὸ γυναικῶν 3
βαπτίζεσθαι, πάντως ἂν καὶ ὁ Κύριος ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρὸς
ἐβαπτίζετο καὶ οὐχ ὑπὸ Ἰωάννου, ἢ καὶ ἡμᾶς ἀποστέλλων ἐπὶ τὸ
βαπτίζειν συναπέστειλεν ἂν ἡμῖν καὶ γυναικας ἐπὶ τούτῳ· νῦν δὲ
οὐδαμοῦ οὔτε προσέταξεν οὔτε ἐγγράφως παρέδωκεν, εἰδὼς καὶ τὴν
ἀκολουθίαν τῆς φύσεως καὶ τὴν εὐπρέπειαν τοῦ πράγματος, ὡς καὶ
τῆς φύσεως δημιουργὸς καὶ τῆς διατάξεως νομοθέτης. * Ἀλλ' οὔτε Cap. 10.
λαϊκοῖς ἐπιτρέπομεν ποιεῖν τι τῶν ἱερατικῶν ἔργων, οἷον θυσίαν
ἢ βάπτισμα ἢ χειροθεσίαν ἢ εὐλογίαν μικρὰν ἢ μεγάλην. Οὐχ
ἐαυτῇ γὰρ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ
Θεοῦ· διὰ γὰρ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου δι-
δοται ἡ τοιαύτη ἀξία. Ὁ δὲ μὴ ἐγχειρισθεὶς ταύτην, ἀλλ' ἀρ-

3. Χριστὸν: Anast. (quaest. 11)
„Deum“.

Cap. 9. Tit. ὅτι οὐ χρὴ γυναικας
βαπτίζειν· ἀσεβές γὰρ καὶ τῆς Χρι-
στοῦ διδασκαλίας ἀλλότριον. — Hoc
et sequentia duo capita vix putarim ab
eo esse scripta, qui primus Constitutio-
nes hasce edidit; a proposito enim loci
nostri satis aliena sunt.

1. τὴν δημιουργίαν: M. om. τὴν. —

Αὐτὸς γὰρ σου, φησί: Vind. αὐτός
σου, φησίν, ἔστι κεφαλή καὶ.

Cap. 10. Tit. ὅτι οὐ χρὴ λαϊκὸν
ποιεῖν ἱερατικὸν ἔργον, βάπτισμα ἢ
θυσίαν ἢ χειροθεσίαν ἢ εὐλογίαν.

Paris. 1326 et Georgius Hamartolus
(in chronographo nondum edito ejusdem
bibliothecae, ubi citat hoc et sequens
caput): ἔργων om.; ἀξία: δόξα al.
ἐξουσία; ἀρπάσας: add. καὶ τυραννή-

πάσας αὐτὴν ἑαυτῷ, τὴν τιμωρίαν τοῦ Ὁζία ὑποστήσεται
 Cap. 11, 1 (2 Chron. XXVI). *Ἄλλ' οὐδὲ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς ἐπιτρέ-
 πομεν βαπτίζειν, οἷον ἀναγνώσταις ἢ ψάλταις ἢ πυλωροῖς ἢ
 ὑπηρέταις· ἀλλ' ἢ μόνοις ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, ἐξυπη-
 ρετουμένων αὐτοῖς τῶν διακόνων. Οἱ δὲ τολμῶντες τοῦτο τῶν
 2 χοριτῶν ὑποίσουσι τὴν δίκην. Οὐκ ἐπιτρέπομεν δὲ πρεσβυτέ-
 ροις χειροτονεῖν διακόνους ἢ διακονίσσας ἢ ἀναγνώστας ἢ ὑπη-
 ρέτας ἢ ᾠδοὺς ἢ πυλωροὺς, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἐπισκόποις· αὕτη
 γὰρ ἐστὶ τάξις ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἁρμονία.

Cap. 12, 1 Περὶ δὲ φθόνου ἢ ζήλου ἢ καταλαλιᾶς ἢ ἔριδος ἢ φιλο-
 νεικίας προεῖρηται ὑμῖν ὅτι ταῦτα χριστιανοῦ ἀλλότρια, καὶ
 μάλιστα ἐπὶ χηρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐνεργῶν διάβολος πολύτρο-
 πος καὶ ποικίλος ὑπάρχων εἰς τὰς μὴ χήρας ἐμπομπεῦει, ὡς
 καὶ ποτε εἰς τὸν Καῖν· ἐνιαὶ γὰρ λέγουσιν εἶναι χῆραι, τὰ δὲ
 τῆς χηρείας ἄξια παραγγέλματα οὐ ποιοῦσιν, ὡς οὐδ' ὁ Καῖν
 τὰ ἀδελφικὰ δικαιώματα· ἀγνοοῦσι γὰρ ὡς οὐ τὸ ὄνομα τῆς
 χηρείας εἰς βασιλείαν αὐτὰς εἰσάξει, ἀλλ' ἢ ἀληθῆς πίστις καὶ
 τὰ ὅσια ἔργα· εἰ δέ τις τὸ μὲν ὄνομα τῆς χηρείας κέκτηται, τὰ
 δὲ τοῦ ἀντικειμένου ἐπιτελεῖ ἐπιτηδεύματα, ἢ μὲν χηρεία αὐτῆς
 οὐ λογισθήσεται, ἐξωσθεῖσα δὲ τῆς βασιλείας αἰωνίᾳ κολάσει
 παραδοθήσεται. Ἀκούομεν γὰρ τινὰς χήρας ζηλοτύπους, φθο-
 νεράς, διαβόλους, βασκαινούσας ταῖς ἐτέρων ἀνέσεσιν· αἱ δὲ
 τοιαῦται οὐκ εἰσὶ τοῦ Χριστοῦ οὐδὲ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας
 2 μαθήτριαι. Δέον γὰρ αὐτὰς, ἐνδυθεῖσης αὐτῶν συγγήρας ὑπό-
 τινος ἢ λαβούσης ἀργύρια ἢ τροφὴν ἢ πόμα ἢ ὑπόδεσιν, θεα-

σας; τὴν τιμωρίαν: τὴν ἁμαρτίαν
 καὶ τὴν τιμωρίαν; Ὁζία: Σαοὺλ καὶ
 Ὁζία (al. Ὁζίου) cf. II, 27, 1. 2.

Cap. 11. Tit. ὅτι πλὴν ἐπισκόπου
 ἢ πρεσβυτέρου οὐδενὶ τῶν λοιπῶν
 κληρικῶν ἐπιτέτραπται τὰ τῶν ἱερέων
 ἐνεργεῖν, τὸ δὲ χειροτονεῖν μόνῳ ἐπι-
 σκόπῳ προσήκει, ἐτέρῳ δὲ οὐδενί.

1. οὐδὲ cum codicibus ad caput de-
 cimum commemoratis, ubi est οὐ μὲν
 δὲ ἀλλ' οὐδὲ; vulgo οὔτε. — ἀνα-
 γνώσταις: iidem διακόνους ἢ ἀναγνώ-
 σταις (cf. cap. 20; VIII, 28, 3; 46, 5).
 — ἢ πυλωροῖς: iidem om. — ἀλλ' ἢ
 c. Vind. et uno codice eorum, quos
 modo descripsimus, quorum in altero est
 ἢ μὴ (? εἰ μὴ; Turr. „nisi“); vulgo ἢ
 (praeclare Clericus: „repetitio voculae ἢ
 festinantem librarium sefellit. Miror hoc
 fugisse diligentiam Cotelerii“) cf. VI, 27,

2. — χοριτῶν: lege, si placet, χορει-
 τῶν, ut semper.

2. Οὐκ ἐπιτρέπομεν δὲ: codd. saepe
 laudati Καὶ μὴν τοῖ οὐδὲ. — ἢ ᾠδοὺς:
 iidem om. — ἀλλὰ: iidem ἀλλ' ἢ. —
 τάξις: iidem add. ἔννομος. — ἁρμο-
 νία: iidem θεάρεστος ἁρμονία καὶ
 κατάστασις.

Cap. 12. Tit. ἀπαιτροπὴ βασκανίας.
 Haec ita cum cap. 8 juncta esse videntur,
 ut a severitate, qua arcentur excommu-
 nicatorum munera, transeat ad lenita-
 tem morum, qua absque invidia et ob-
 trectatione dona viduis sint accipienda.

1. χριστιανοῦ: Vind. χριστιανοῖς.
 — Ἐπειδὴ δὲ κτλ.: apodosis talis ali-
 qua in mente fuisse videtur scribentis:
 repetimus illud praeceptum nostrum (II,
 45 sqq.), quod viduae malae obliviscun-
 tur. — ὅσια ἔργα: Vind. θεῖα ἔργα.

2. ἀργύρια: Vind. ἀργύριον.

σαμένας τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν ἀναψύξασαν εἰπεῖν * »Εὐλογητὸς **Cap. 13, 1**
 »εἶ, ὁ Θεὸς ὁ ἀναψύξας τὴν συγγήραν· εὐλόγησον, Κύριε, καὶ
 »δόξασον τὸν διακονήσαντα αὐτῇ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀναβῆναι
 »ἐν ἀληθείᾳ πρὸς σέ, καὶ μνησθήσῃ αὐτοῦ εἰς ἀγαθὸν ἐν ἡμέρᾳ
 »ἐπισκοπῆς αὐτοῦ· καὶ τὸν ἐπίσκοπόν μου τὸν καλῶς σοι λει-
 »τουργήσαντα καὶ διδάξαντα εὐκαιρον ἐλεημοσύνην γυμνῇ οὔσῃ
 »τῇ συγγήρῳ μου γενέσθαι· προσθείης αὐτῷ δόξαν καὶ δώσης
 »αὐτῷ στέφανον καυχήσεως ἐν ἡμέρᾳ ἀποκαλύψεως ἐπισκοπῆς
 »σου.« Ὁμοίως καὶ ἡ λαβοῦσα χήρα τὸ ἔλεος συμπροσευχέσθω 2
 τῷ διδόντι αὐτῇ τὴν διακονίαν.

Ἡ μέντοι εὖ ποιοῦσα ἀποκρυψάτω τὸ οἰκεῖον ὄνομα ὡς **Cap. 14, 1**
 σοφῇ, μὴ σαλπίζουσα ἔμπροσθεν αὐτῆς, ἵνα γένηται ἡ ἐλεημο-
 σύνη πρὸς τὸν Θεὸν ἐν κρυπτῷ· καθὼς φησιν ὁ Κύριος ὅτι Σοῦ δὲ
 ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ
 σου, ὅπως ἡ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ (Matth. VI, 3. 4). Καὶ
 ἡ χήρα προσευχέσθω ὑπὲρ τοῦ δεδοκότος ὅστις ποτ' ἂν ἦ, ἅγιον
 θυσιαστήριον Θεοῦ ὑπάρχουσα· καὶ ὁ πατήρ ὁ βλέπων ἐν τῷ
 κρυπτῷ ἀποδώσει τῷ εὖ ποιοῦντι ἐν τῷ φανερῷ. Ἀλλ' αἱ μὴ κατ' 2
 ἐντολὴν Θεοῦ ζῆν θέλουσαι χῆραι φροντίζουσι πολυπευστεῖν τίς
 ἡ διακονησαμένη καὶ τίνες αἱ λαβοῦσαι, καὶ μαθοῦσα ἐπιμέμ-
 φεται τῇ διακονησαμένη λέγουσα Οὐκ εἶδες ὅτι ἐγὼ σοι ἐγγυ-
 τέρα παρ' ἐκείνην ὑπῆρχον καὶ μᾶλλον θλιβομένη, ὅτι οὖν προετί-
 μησας ἐκείνην ἐμοῦ; Ταῦτα δὲ λέγει ἄφρων ὑπάρχουσα, οὐ 3
 νοοῦσα ὅτι οὐκ ἀνθρώπου τοῦτο θέλημα γέγονεν, ἀλλὰ Θεοῦ
 πρόσταγμα. Εἰ γὰρ μαρτυρεῖ αὕτη ὅτι ἐγγυτέρω ὑπῆρχε καὶ
 ἐν πλείονι ἐνδεία ἐξητάζετο καὶ μᾶλλον αὐτῇ γυμνῇ, ἢ ἐκείνη,

Cap. 13. Τί. ὅπως δεῖ προσεύχεσθαι
 τὰς χήρας ὑπὲρ τῶν διδόντων τὰ
 πρὸς τὰς χρείας.

1. εἶ: Vind. om. — ἀναβῆναι: le-
 gendum esse videtur ἀναβαίη (Turr.
 „ascendat“). — καὶ μνησθήσῃ: Vind.
 μνήσθητι. — ἐπισκοπῆς αὐτοῦ: Vind.
 ἐπ. σου ut infra. — σοι λειτουργή-
 σαντα καὶ et δόξαν καὶ δώσης αὐτῷ:
 Vind. om. (et sine sensus jactura tolli
 revera possunt, ut Cler. monet). — ἐπι-
 σκοπῆς σου: Bov. „visitationis suae“.

2. τὴν διακονίαν: Turr. non vertit.

Cap. 14. Τί. ὅτι οὐ χρὴ κομπάζειν
 καὶ περιαγγέλλειν τὸ ἑαυτῆς ὄνομα
 τὴν καρποφοροῦσαν κατὰ τὴν τοῦ
 Κυρίου διάταξιν.

1. Cf. Opus impf. in Matth. VI, 3:
 „Apostoli interpretantur in libro Cano-

num, qui est de episcopis: dextra est
 populus christianus, qui est ad dextram
 Christi; sinistra autem omnis populus,
 qui est ad sinistram. Hoc ergo dicit:
 ne Christianum facientem eleemosynam,
 qui est dextra, infidelis adspiciat, qui
 est sinistra. Christianus autem si Chri-
 stianum viderit eleemosynas facientem,
 non est contra Christi praeceptum, quon-
 iam ambo dextra sunt“. Quae si hinc
 exciderunt, ut veri simile est (cf. cap.
 4, 2), totius loci nostri non modo verba,
 sed res ipsa mutata est. — θυσιαστή-
 ριον Θεοῦ c. Vind. Turr.; vulgo θ.
 Χριστοῦ.

2. εἶδες: ita emendandum putavimus
 vulgatum ἴδης. — ἐγγυτέρα παρ' ἐκεί-
 νην ὑπῆρχον καὶ μᾶλλον c. Vind. Bov.
 Turr.; vulgo μᾶλλον παρ' ἐκείνην. —
 αὐτῆς τὸ ὄνομα: Vind. ἑαυτῆς τὸ ὄ.

ὀφείλει νοεῖν τὸν διαταξάμενον καὶ ἀποσιγήσασα καὶ μὴ μεμψα-
μένη τὴν διακονήσασαν, εἰσελθοῦσα εἰς οἶκον ἑαυτῆς καὶ ἐπὶ
πρόσωπον ἑαυτὴν βαλοῦσα, ἵκετεῦσαι τὸν Θεὸν ἀφεθῆναι αὐτῇ
τὸ πλημμέλημα. Ὁ γὰρ Θεὸς ἐνετείλατο τῇ εὖ ποιούσῃ μὴ
τραγωδεῖν τὴν εὐποιίαν, ἣ δὲ ἐμέμμετο ὅτι μὴ ἐκήρυξεν αὐτῆς
τὸ ὄνομα, ἵνα καὶ αὐτὴ μαθοῦσα δράμῃ εἰς τὸ λαβεῖν· καὶ οὐ
μόνον ἐμέμμετο, ἀλλάγε καὶ κατηρᾶτο αὐτῇ, ἐπιλαθομένη τοῦ
εἰπόντος Ὁ εὐλογῶν σε εὐλόγηται, καὶ ὁ καταρώμενός σε κεκα-
4 τήραται (Num. XXIV, 9). Λέγει δὲ ὁ Κύριος Ὅταν εἰσέρχησθε
εἰς οἶκόν [τινος], λέγετε Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ· καὶ ἐὰν ἧ ἐκεῖ
υἱὸς εἰρήνης, ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτόν· ἐὰν δὲ
μὴ ἧ ἄξιός, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπιστρέψει (Luc. X, 5.
Cap. 15, 1 6 cf. Matth. X, 13). * Εἰ οὖν ἡ εἰρήνη πάλιν ἐπιστρέφει ἐπὶ
τοὺς προσηκαμένους αὐτὴν, διὰ τὸ μὴ εὑρεῖν ἀξίους αὐτῆς· πολὺν
μᾶλλον ἢ κατάρα ἐπιστρέφει εἰς κεφαλὴν τοῦ ἀδίκως αὐτὴν
ἐκπέμψαντος, ὡς οὐκ ἀξίου ὄντος λαβεῖν αὐτὴν ἐκείνου, πρὸς
2 ὄνπερ ἐξαπεστάλη. Πᾶς γὰρ ὁ μάτην λοιδορῶν ἑαυτὸν ἀρᾶται,
καθὰ φησιν ὁ Σολομών Ὅσπερ ὄρνεα πέτονται καὶ στρουθοί,
οὕτως ἀρὰ ματαία οὐκ ἐπελεύσεται ἐπ' οὐδενί (Prov. XXVI, 2)-
καὶ πάλιν λέγει Οἱ δὲ ἐκφέροντες λοιδορίας ἀφρονέστατοί εἰσιν
(Prov. X, 18). Ὅσπερ δὲ ἡ μέλισσα ἐν τῇ δυνάμει αὐτῆς ἀσθε-
νῆς οὔσα, ἐπὰν πλήξῃ τινά, τὸ κέντρον ἀποβάλλει καὶ γίνεται
στεῖρα· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὑμεῖς ὃ ἐὰν ποιήσητε ἄδικον εἰς
ἑτέρους, τοῦτο εἰς ἑαυτοὺς ἐνεργήσετε. Λάκκον γὰρ ὤρουξε καὶ
ἀνέσκαψεν αὐτόν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο (Ps.
VII, 16)· καὶ πάλιν Ὁ ὀρύσσω βόθρον [τῷ πλησίον αὐτοῦ]
3 ἐμπεσεῖται εἰς αὐτόν (Prov. XXVI, 27). Οὐκοῦν ὁ φεύγων κα-
τάραν ἕτερον μὴ καταράσθω· ὃ γὰρ μισεῖς σοὶ γενέσθαι, οὐδὲ
ἄλλω σὺ ποιήσεις (cf. Luc. VI, 31). Διὸ νοθετεῖτε τὰς ἀπει-
θεῖς, ἐπιπλήσσετε ταῖς ἀναισχύντοις, παρακαλεῖτε τὰς ὀλιγο-
ψύχους, ἰσχυροποιεῖτε τὰς ἀσθενούσας, ἐπαινεῖτε τὰς ἐν ὀσιό-

4. οἶκόν·[τινος] c. Vind.; vulgo om. τινος, ut Luc. X, 5.

Cap. 15. Tit. ὅτι ἀπρεπὲς τὸ λοιδορεῖν τὸν πλησίον· ἀλλότριον γὰρ (Vind. καὶ ἀλλότριον) χριστιανῶν τὸ καταράσθαι.

1. ἡ εἰρήνη c. Vind. Bov. Turr.; vulgo add. ἐπὶ τοὺς πέμψαντας αὐτὴν ἐπ' ἐκείνους, quod manifestum eorum, quae sequuntur, interpretamentum cur perperam omitti videatur Clerico, prorsus me fugit. — προσηκαμένους: Vind. προσ-

ηκαμένους. — ἀξίους αὐτῆς: Vind. ἁ. ἑαυτῆς.

2. Ὅσπερ δὲ: Vind. ὡσπερ οὖν, quod melius existimat Cler. — εἰς ἑαυτοὺς: Vind. ἐπ' (αὐτοὺς?). — πάλιν: Vind. ὁ Σολομών (non rectius, quia proxime superior locus est Davidis, ut Clericus putat; sed eam ipsam ob causam manum emendatoris prodit). Bov. om. καὶ πάλιν. — [τῷ πλησίον αὐτοῦ]: Vind. om. (LXX τῷ πλησίον; in textu hebr. non exstant).

τητι ὀδευούσας· εὐλογεῖτωσαν μᾶλλον καὶ μὴ λοιδορεῖτωσαν, εἰρηνοποιεῖτωσαν καὶ μὴ πόλεμον ἐμποιεῖτωσαν.

Μήτε οὖν ἐπίσκοπος μήτε πρεσβύτερος μήτε διάκονος μήτε 4 ἄλλος τις ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ λοιδορία τὴν γλῶσσαν μολυνέτω, ἵνα μὴ ἀντὶ εὐλογίας κατάραν κληρονομήσῃ· ἔστω δὲ σπουδὴ καὶ ἐπιμέλεια τῷ ἐπισκόπῳ, ὅπως μηδὲ λαϊκὸς κατάραν ἐκφέρῃ· περὶ πάντων γὰρ αὐτῷ μέλειν ὀφείλει; περὶ κληρικῶν, περὶ παρθένων, περὶ χηρῶν, περὶ λαϊκῶν.

Διὰ τοῦτο, ὦ ἐπίσκοπε, τοὺς συνεργούς σου, τῆς ζωῆς καὶ 5 τῆς δικαιοσύνης ἐργάτας διακόνοὺς εὐαρέστους Θεῷ προχειρίζου, οὓς ἐκ παντὸς τοῦ λαοῦ δοκιμάζεις εἶναι ἀξιούς καὶ εἰς τὰς τῆς διακονίας χρείας εὐσκότους. Προχειρίσαι δὲ καὶ διάκονον πιστὴν καὶ ἁγίαν εἰς τὰς τῶν γυναικῶν ὑπηρεσίας· ἔστι γὰρ ὁπόταν ἐν τισιν οἰκίαις ἄνδρα διάκονον γυναιξὶν οὐ δύνασαι πέμπειν διὰ τοὺς ἀπίστους· ἀποστελεῖς οὖν γυναῖκα διάκονον διὰ τὰς τῶν φάουλων διανοίας. Καὶ γὰρ εἰς πολλὰς χρείας γυ- 6 ναικὸς χρῆζομεν διακόνου. Καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῷ φωτίζεσθαι γυναικας ὁ διάκονος χρίσει μὲν μόνον τὸ μέτωπον αὐτῶν τῷ ἁγίῳ ἔλαιῳ, καὶ μετ' αὐτὸν ἢ διάκονος ἀλείψει αὐτάς· οὐ γὰρ ἀνάγκη τὰς γυναῖκας ὑπὸ ἀνδρῶν κατοπτεῦεσθαι. Ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ χειροθεσίᾳ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς χρίσει ὁ ἐπίσκοπος, ὃν τρόπον οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ βασιλεῖς τὸ πρότερον ἐχρίοντο· οὐχ ὅτι καὶ οἱ νῦν βαπτιζόμενοι ἱερεῖς χειροτονοῦνται, ἀλλ' ὡς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ χριστιανοὶ, βασιλειον ἱεράτευμα καὶ ἔθνος ἅγιον, ἐκκλησία Θεοῦ, στῦλος καὶ ἑδραῖωμα τοῦ νυμφῶνος· οἱ ποτε οὐ λαός, νῦν δὲ ἡγαπημένοι καὶ ἐκλεκτοί, οἷς ἐπεκλήθη τὸ καινὸν αὐτοῦ ὄνομα, ὡς μαρτυρεῖ καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης λέγων Καὶ καλέσουσι τὸν λαὸν τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ καινὸν, ὃ ὁ Κύριος ὀνομάσει αὐτόν (Is. LXII, 2). * Σὺ οὖν, ὦ ἐπίσκοπε, ἐκείνῳ τῷ Cap. 16. τύπῳ χρίσεις τὴν κεφαλὴν τῶν βαπτιζομένων εἴτε ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν τῷ ἁγίῳ ἔλαιῳ, εἰς τύπὸν τοῦ πνευματικοῦ βαπτίσματος· ἔπειτα ἢ σὺ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ ὑπὸ σὲ πρεσβύτερος τὴν

4. μέλειν ex interpretibus et sententia; vulgo μέλλειν, perperam.

5. διάκονον πιστὴν: Vind. διακόμισαν π. (ita etiam postea pro ἢ διάκονος in Vind. semper est ἢ διακόμισσα). — δύνασαι: post Cotelerii conjecturam c. Vind. Turr.; vulgo δύναται

6. ὁ διάκονος χρ. μὲν: Vind. ὁ γὰρ δ. χρίσει (antecedentibus procul dubio conjunctis, ut nova hinc periodus inci-

piatur: correctura). — ἀλείψει: Bon. „abstergit“. — ἐν τῇ χειροθεσίᾳ: Turr. „in baptismo“. — χριστιανοί: Vind. add. καλοῦνται. — νυμφῶνος: Turr. (Cot. et M. in mg.) νῦν φωτός. — ἡγαπημένοι καὶ ἐκλεκτοί: Vind. ἡγαπημένος καὶ ἐκλεκτός. — οἷς ἐπεκλήθη κτλ.: Vind. om.

Cap. 16. Tit. περὶ μνήσεως θείας τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

ιεράν ἐπ' αὐτοῖς εἰπὼν καὶ ἐπονομάσας ἐπίκλησιν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, βαπτίσεις αὐτοὺς ἐν τῷ ὕδατι· καὶ τὸν μὲν ἄνδρα ὑποδέξασθω ὁ διάκονος, τὴν δὲ γυναῖκα ἢ διάκονος, ὅπως σεμινοπρεπιῶς ἢ μετάδοσις τῆς ἀθραύστου σφραγίδος γένηται· καὶ μετὰ τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος χριέτω τοὺς βαπτισθέν-

Cap. 17. τας τῷ μύρῳ. *Ἔστι τοίνυν τὸ μὲν βάπτισμα εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ διδόμενον, τὸ δὲ ὕδωρ ἀντὶ ταφῆς, τὸ ἔλαιον ἀντὶ πνεύματος ἁγίου, ἢ σφραγίς ἀντὶ τοῦ σταυροῦ, τὸ μύρον βεβαίωσις τῆς ὁμολογίας· τοῦ πατρὸς ἢ μνήμη ὡς αἰτίου καὶ ἀποστολέως, τοῦ πνεύματος ἢ συμπαράληψις ὡς μάρτυρος· ἢ κατάδυσις τὸ συναποθανεῖν, ἢ ἀνάδυσις τὸ συναναστῆναι· πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων Θεός, Χριστὸς ὁ μονογενὴς Θεὸς ὁ ἀγαπητὸς υἱὸς ὁ τῆς δόξης Κύριος, πνεῦμα ἅγιον ὁ Παράκλητος τὸ ὑπὸ Χριστοῦ πεμπόμενον καὶ ὑπ' ἐκείνου διδασκόμενον καὶ

Cap. 18. ¹ ἐκεῖνον κηρύττον. *Ὁ δὲ βαπτιζόμενος ὑπαρχέτω ἀλλότριος ἀσεβείας πάσης, ἀνενέργητος πρὸς ἁμαρτίαν, φίλος Θεοῦ, ἐχθρὸς διαβόλου, κληρονόμος Θεοῦ πατρὸς, συγκληρονόμος δὲ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἀποτεταγμένος τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς δαίμοσι καὶ ταῖς ἀπάταις αὐτοῦ, ἄγνός, καθαρὸς, ὅσιος, Θεοφιλῆς, υἱὸς τοῦ Θεοῦ, προσευχόμενος ὡς υἱὸς πατρὶ καὶ λέγων ὡς ἀπὸ κοινοῦ τοῦ
² τῶν πιστῶν συναθροίσματος οὕτως »Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον· καὶ ἄρες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀρίτεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν» (Matth. VI, 9—13).

Cap. 19. ¹ Ἔστωσαν δὲ καὶ οἱ διάκονοι ἐν πᾶσιν ἄμωμοι ὡς καὶ ὁ ἐπίσκοπος, μόνον δὲ εὐσχυλτότεροι· ἀνάλογοι πρὸς τὸ πλήθος τῆς ἐκκλησίας, ἵνα καὶ τοῖς ἀδυνάτοις ὑπηρετεῖσθαι δύνωνται

Cap. 17. Tit. ποίαν αἰτίαν ἔχει τὸ εἰς τὸν Χριστὸν βάπτισμα, καὶ διατί τῶν ἐν αὐτῷ ἕκαστον λέγεται τε καὶ πράττεται (cf. Krabbe S. 215. 216).

τὸ ἔλαιον c. Vind. (jubente Cler.) Turr.; vulgo καὶ τὸ ἔ. — τὸ συναποθανεῖν et τὸ συναναστῆναι: Vind. his τοῦ pro τὸ. πατὴρ usque ad Κύριος: post concilium Nicaenum haec esse corrupta iudicat Punsen l. p. 459: temere.

Cap. 18. Tit. οἷος ὀφείλει εἶναι ὁ μεμνημένος.

1. κληρονόμος usque ad υἱοῦ αὐτοῦ: Anast. (qu. 1) „haeres Christi“; Cot. om. αὐτοῦ.

2. ὅτι σοῦ ἐστὶν κτλ.: Turr. „quoniam tuum est regnum et potestas et gloria Patris et Filii et Spiritus sancti, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen“. Cf. VII, 24, 1.

Cap. 19. Tit. οἷος ὀφείλει εἶναι ὁ διάκονος.

1. τοῖς ἀδυνάτοις: Vind. praefigit ἐν. — ὑπηρετεῖσθαι: Vind. ὑπηρετεῖν (ve-

ὡς ἐργάται ἀνεπαίσχυντοι· καὶ ἡ μὲν γυνή τὰς γυναῖκας σπου-
 δάζουσα θεραπεύειν, ἀμφοτέρου δὲ τὰ πρὸς ἀγγελίαν, ἐκδημίαν,
 ὑπηρεσίαν, δουλείαν· ὡς καὶ περὶ τοῦ Κυρίου Ἡσαΐας ἔλεγε
 φράσεων Δικαιῶσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολλοῖς (Is. LIII, 11
 graece). Ἐκαστος οὖν τὸν ἴδιον γνωρίζετω τόπον, καὶ ἐκτελείτω
 αὐτὸν σπουδαίως, ὁμοφρόνως, ὁμοψύχως, γινώσκοντες τὸν τῆς
 διακονίας μισθόν. Ἔστωσαν δὲ καὶ ἀνεπαίσχυντοι εἰς τὸ ὑπη-
 2 ρετεῖσθαι τοῖς δεομένοις, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ
 Χριστὸς οὐκ ἦλθε διακομηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι
 τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν (Matth. XX)· οὕτως οὖν
 καὶ αὐτοὺς δεῖ ποιεῖν. Κἂν δὲ ψυχὴν ὑπὲρ ἀδελφοῦ ἀπο-
 θείσθαι, μὴ διστάσωσιν· οὐδὲ γὰρ ὁ Κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν
 Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐδίστασε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θείναι, ὡς αὐτὸς
 ἔφη, ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ (Joa. XV, 13). Εἰ οὖν ὁ Κύριος
 τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς πάντα ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς, πῶς ἂν
 ὑμεῖς διακονῆσαι τοῖς δεομένοις ἐνδοιάσητε, μιμηταὶ ὀφείλοντες
 αὐτοῦ εἶναι τοῦ καὶ δουλείαν καὶ ἐνδειαν καὶ πληγὰς καὶ σταν-
 ρὸν δι' ἡμᾶς ὑπομείναντος; Χρῆ οὖν καὶ ἡμᾶς δουλεύειν τοῖς
 ἀδελφοῖς ὡς Χριστοῦ μιμητάς· Ὁ θείων γὰρ, φησὶν, ἐν ὑμῖν
 εἶναι μέγας ἔστω ὑμῶν διάκονος, καὶ ὁ θείων ἐν ὑμῖν εἶναι
 πρῶτος ἔστω ὑμῶν δοῦλος (Matth. XX, 26. 27). Οὕτω γὰρ καὶ 3
 αὐτὸς ἔργῳ πεπλήρωκε τὸ εὖ δουλεύειν πολλοῖς, καὶ οὐ λόγῳ.
 Λαβὼν γὰρ λέντιον διεζώσατο· εἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα
 καὶ, ἡμῶν ἀνακειμένων, ἐπελθὼν πάντων ἡμῶν ἐνιψε τοὺς πό-
 δας καὶ τῇ λεντίῳ ἐξέμαξε· τοῦτο δὲ ποιῶν ἐπεδείκνυεν ἡμῖν
 τὸ τῆς φιλαδελφίας ἀγαπητικόν, ἵνα καὶ ἡμεῖς εἰς ἀλλήλους
 αὐτὸ ποιῶμεν (Joa. XIII). Εἰ οὖν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ ὁ διδάσκα-
 λος οὕτως ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, πῶς ἂν ὑμεῖς ἐπαισχυνθήσεσθε
 τοῦτο ποιῆσαι τοῖς ἀδυνατοῖς καὶ ἀσθενέσι τῶν ἀδελφῶν, ἐρ-
 γάται ὄντες ἀληθείας καὶ τῆς εὐσεβείας προστάται; Ἐξυπη- 4
 ρετεῖτε οὖν ἀγαπητικῶς, μὴ ἐπιγογγύζοντες μηδὲ διαστασιάζον-
 τες· οὐ γὰρ διὰ ἄνθρωπον ποιεῖτε, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεὸν, καὶ τὸν
 μισθὸν τῆς διακονίας παρ' ἐκείνου ἀπολήψεσθε ἐν ἡμέρᾳ ἐπι-

rum est, quod Cler. monet, verbum hoc
 in activa conjugatione, non in media ad-
 hiberi solere; sed inde non efficitur, ut
 assentiendum sit codici Vind. cf. 2).

2. Κἂν δὲ ψυχὴν: Vind. κἂν δὲ ψυ-
 χὴν ἑαυτῶν ψυχὴν. — ὑπὲρ ἀδελφοῦ:
 Vind. ἀντὶ ἀ. — διστάσωσιν: Vind.
 διστάσῃ. — ὁ Κύριος καὶ σωτὴρ
 ἡμῶν: Turr. „Deus noster et dominus“.

— θείναι: Vind. θεῖς, quod non displi-
 cet Clerico, et merito. — ἐνδειαν: Vind.
 ὄνειδος, recte fortassis. — Χρῆ οὖν
 καὶ ἡμᾶς: Bov. Turr. legerunt Χρ.
 οὖν κ. ἡμᾶς, quod genuinum esse vi-
 detur.

3. Λαβὼν γὰρ: Turr. add. „inquit“.
 — βάλλει: Vind. βαλὼν, quod placet
 Clerico.

σκοπῆς ὑμῶν. Χρὴ οὖν ὑμᾶς τοὺς διακόνους ἐπισκέπτεσθαι πάντας τοὺς δεομένους ἐπισκέψεως· καὶ περὶ τῶν θλιβομένων ἀναγγέλλετε τῷ ἐπισκόπῳ ὑμῶν· ψυχὴ γὰρ αὐτοῦ καὶ αἰσθησις εἶναι ὀφείλετε, εὐσκυλτοὶ καὶ εὐήκοοι εἰς πάντα ὄντες αὐτῷ ὡς ἐπισκόπῳ ὑμῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ.

Cap. 20, 1 Ἐπίσκοπον δὲ προστάσσομεν χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων ἢ τὸ γοῦν ἔλαττον ὑπὸ δύο, μὴ ἐξεῖναι δὲ ὑπὸ ἐνὸς ὑμῖν καθίστασθαι· ἢ γὰρ τῶν δύο καὶ τριῶν μαρτυρία βεβαιότερα καὶ ἀσφαλῆς. Πρεσβύτερον δὲ καὶ διάκονον ὑπὸ ἐνὸς ἐπισκόπου, [ὡσαύτως] καὶ τὸν λοιπὸν κληρὸν· μήτε δὲ καὶ πρεσβύτερον μήτε διάκονον χειροτονεῖν ἐκ λαϊκῶν κληρικούς· ἀλλὰ μόνον τὸν μὲν πρεσβύτερον διδάσκειν, ἀναφέρειν, βαπτίζειν, εὐλογεῖν τὸν λαόν· τὸν δὲ διάκονον ἐξυπηρετεῖσθαι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, τοῦτ' ἔστι διακονεῖν, οὐ μὴν καὶ τὰ λοιπὰ διενεργεῖν.

4. καὶ εὐήκοοι εἰς πάντα ὄντες et καὶ πατρὶ: Vind. om.

Cap. 20. Tit. ὅτι ὑπὸ τριῶν ἢ δύο ἐπισκόπων ὀφείλει χειροτονεῖσθαι ὁ ἐπίσκοπος, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ ἐνός· ἀβέβαιον γάρ (Bov. „irritum est enim“).

2. [ὡσαύτως] καὶ τὸν λοιπὸν κληρὸν cum Vind.; Turr. legisse videtur καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικούς (et ita scribi jubet Cot.), Bov. καὶ τῶν λοιπῶν κληρῶν; vulgo καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν. — Ad calcem additum est in Vind. περὶ χηρῶν ἐπληρώθη βιβλίον γ'.

LIBER IV.

A. De auxiliis inopum:

a) quomodo inopibus, praesertim pupillis, auxilium ferendum sit et quomodo ab his accipiendum, cap. 1 — cap. 5;

b) quorum munera sint respuenda, cap. 6 — cap. 10.

B. Quomodo instituenda sit vita domestica et civilis, cap. 11 — cap. 14.

Ὁρφανοῦ δὲ τινος γενομένου χριστιανοῦ ἦτοι παιδὸς ἢ Cap. 1, 1
παρθένου, καλὸν μὲν ἵνα τις τῶν ἀδελφῶν οὐκ ἔχων τέκνον
προσλαβόμενος τοῦτον ἔχη εἰς παιδὸς τόπον, τὴν δὲ παρθένον
ὁ ἔχων υἴὸν δυνάμενον αὐτῇ ταῖς τοῦ γάμου ὥραις συγχρονῆσαι
συζεύξῃ· τοῦτο γὰρ οἱ ποιοῦντες ἔργον μέγα ἐπιτελοῦσιν, ὀρ-
φανῶν πατέρες ὑπάρξαντες, καὶ παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ λήψον-
ται τὸν μισθὸν τῆς διακονίας ταύτης. Εἰ δὲ τις κατὰ ἀνθρω- 2
παρέσκευαν περιπατῶν ἐπαισχύνοιτο πλούσιος ὢν τὰ τῆς ὀρ-
φανίας μέλη, τοῦ μὲν ὀρφανοῦ πρόνοιαν ποιήσεται ὁ πατὴρ
τῶν ὀρφανῶν καὶ κριτῆς τῶν γηρῶν, αὐτῷ δὲ ἐμπεσεῖται τοιοῦ-
τος, ὅστις αὐτοῦ δαπανήσῃ τὴν φρειδῶ, καὶ γενήσεται ἐπ' αὐτῷ
τὸ εἰρημένον Ἄ οὐκ ἔφαγον ἄγιοι, ταῦτα φάγονται ἀσσύριοι·
καθὼς καὶ Ἡσαΐας λέγει Τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἀλ-
λότριοι κατεσθίουσιν αὐτήν (Is. I, 7).

Ἑμεῖς οὖν, ὧ ἐπίσκοποι, μεριμνήσατε τὰ περὶ τῆς ἀνα- Cap. 2, 1
τροφῆς αὐτῶν, μηδὲν ἐλλείποντες αὐτοῖς· τοῖς μὲν ὀρφανοῖς

Liber IV. Inscriptio: περὶ ὀρφα-
νῶν (Vind. βιβλίον δ', ἐν ᾧ περὶ ὀρ-
φανῶν καὶ ὅπως χρῆ τὸν ἐπίσκοπον
προνοεῖν τῶν τοιούτων).

Cap. 1 titulo caret apud Bov. et Cot.;
apud M. eo inscriptum est, quem nos,
Cotelerium secuti, secundo capiti ad-
scripsimus; Turr. „de pupillis recipien-
dis in locum filiorum ex misericordia ab
iis, qui liberis carent“.

1. τοῦτον scribendum esse putavimus,
auctoritate nulla, pro τοῦτο, quod vulgo

legitur. — αὐτῇ c. Turr. („qui possit
eodem cum illa tempore maturus esse
ad nuptias“), poscente sententia; vulgo
αὐτῷ, quod ineptum est.

2. ἐπ' αὐτῷ: Vind. αὐτῷ. — Ἄ οὐκ
ἔφαγον κτλ.: proverbiale dictum ex
Scripturarum sensu cf. Hierem. L, 17
(Cot.).

Cap. 2. Tit. ὅπως χρῆ τὸν ἐπί-
σκοπον προνοεῖν τῶν ὀρφανῶν (Turr.
M. huic capiti cum tertio conjuncto prae-
mittunt titulum capitis 3).

παρέχοντες τὰ γονέων, ταῖς δὲ χήραις τὰ ἀνδρῶν, τοῖς ἀκμαίοις τοὺς γάμους, τεχνίτη ἔργον, ἀδρανεῖ ἔλεος, ξένοις στέγος, πεινώσι ψωμόν, διψῶσι ποτὸν, γυμνοῖς ἔνδυμα, νοσοῦσι θῆαν, 2 φυλακίταις βοήθειαν. Πρὸς τούτοις πλείων ὑμῖν ἔστω φροντίς περὶ τῶν ἐν ὀρφανία, ὅπως αὐτοῖς μηδὲν ἐνδέη· τῇ μὲν παρθένω, μέχρις ἂν ἔλθῃ εἰς ὄραν γάμου καὶ ἐκδώτε αὐτὴν ἀδελφῷ· τῷ δὲ παιδί χορηγίαν πρὸς τὸ καὶ τέχνην ἐκμαθεῖν καὶ διατρέφεσθαι ἐκ τῆς ἐπιχορηγίας, ἵν', ὅταν δεξιῶς τὴν τέχνην κατορθώσῃ, τὸ τηρικαῦτα δύνηται καὶ τὰ τῆς τέχνης ἐργαλεῖα ἑαυτῷ προΐασθαι, ὅπως μηκέτι βαρύνῃ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἀνυπόκριτον εἰς αὐτὸν ἀγάπην, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐπιχορηγῇ. Καὶ γὰρ ἀληθῶς μακάριός ἐστιν ὃς ἂν δυνάμενος βοηθεῖν ἑαυτῷ μὴ θλίβῃ τόπον

- Cap. 3.** 1 ὀρφανοῦ ξένου τε καὶ χήρας· *ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος μακάριον εἶπεν εἶναι τὸν δίδοντα, ἢ περ τὸν λαμβάνοντα (Act. XX, 35). Καὶ γὰρ εἴρηται πάλιν ὑπ' αὐτοῦ Οὐαὶ τοῖς ἔχουσιν καὶ ἐν ὑποκρίσει λαμβάνουσιν, ἢ δυναμένοις βοηθεῖν ἑαυτοῖς καὶ λαμβάνειν παρ' ἐτέρων βουλομένοις· ἐκάτερος γὰρ ἀποδώσει λόγον 2 Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Ὁ μὲν γὰρ δι' ἡλικίαν ὀρφανίας ἢ γήρωσ ἀτονίαν ἢ νόσου πρόσπτωσιν ἢ τέκνων πολυτροφίαν λαμβάνων, ὁ τοιοῦτος οὐ μόνον οὐ μεμφθήσεται, ἀλλὰ καὶ ἐπαινεθήσεται· Φυσιαστήριον γὰρ τῷ Θεῷ λελογισμένος, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τιμηθήσεται ἀόκνως ὑπὲρ τῶν δίδόντων αὐτῷ διηνεκῶς προσευχόμενος, οὐκ ἀργῶς λαμβάνων, ἀλλὰ τῆς δόσεως αὐτοῦ, ὅση δύναμις, τὸν μισθὸν διδοὺς διὰ τῆς προσευχῆς. Ὁ 3 τοιοῦτος οὖν ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ ὑπὸ Θεοῦ μακαρισθήσεται. Ὁ δὲ ἔχων καὶ ἐν ὑποκρίσει λαμβάνων ἢ δι' ἀργίαν, ἀντὶ τοῦ ἐργαζόμενον βοηθεῖν καὶ ἐτέροις, δίκην ὀφλήσει τῷ Θεῷ, ὅτι
- Cap. 4.** 1 πενήτων ἤρπασε ψωμόν. *Ὁ γὰρ ἔχων ἀργύρια καὶ μὴ μεταδιδούς ἐτέροις μήτε μὴν αὐτὸς χρώμενος τόπον ὄφρεως κεκλήρωκεν, ὃν φρασιν ἐν τοῖς θησαυροῖς καθεύδειν· καὶ ἔστι καὶ ἐπ'

1. θῆαν: Bov. „medicinam“ (θεραπείαν). — φυλακίταις βοήθειαν: Vind. τοῖς ἐν φυλακῇ ἐπίσκεψιν (glossema).

2. προΐασθαι: Vind. παρέχεσθαι. — τὴν τῶν ἀδελφῶν c. Vind. Bov. (Cot. et M. in mg.); vulgo τινὰ τῶν ἀδελφῶν, quod Turr. interpretari frustra conatur.

Cap. 3. Tit. τίνες ὀφείλουσιν ἐπικουρεῖσθαι κατὰ τὴν κυριακὴν διαταγὴν (cf. cap. 2 tit.).

1. ἢ περ: Anast. (qu. 13) ὑπὲρ. — Καὶ γὰρ usque ad Οὐαὶ: Anast. Οὐαὶ

γὰρ (correctura, quoniam haec a Domino dicta in Scriptura non exstant).

2. ἡλικίαν: Anast. ἡλικίας (sed in MS. Paris. Cot. etiam apud Anast. legit ἡλικίαν). — ἀτονίαν: Anast. ἢ ἀδυναμίας (in cod. illo Paris. ἢ ἀδυναμίαν). — τῆς δόσεως: Vind. ὑπὲρ τ. δ. — ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ: Anast. ὡς εἴρηται.

3. ἐν ὑποκρίσει: Anast. δι' ὑπόκρισιν. — ἀντὶ κτλ.: Gent. in Anast. „condemnatur“.

Cap. 4. (Turr. M. 3.) Tit. περὶ φιλαργυρίας.

αὐτῷ ἀληθείης ἢ γραφῆ ἢ φάσκουσα Συνήγαγε πλοῦτον, ἐξ οὗ οὐ γεύσεται (cf. Job XX, 18)· καὶ οὐδὲν αὐτῷ ὄφελος ἀπολλυμένῳ παρὰ τῆς δίκης· Οὐκ ὠφελήσει γὰρ, φησὶν, ὑπάρχοντα ἐν ἡμέρα ὀργῆς (Prov. XI, 4 hebr.). Ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐ τῷ Θεῷ 2 πεπίστευκεν ἀλλὰ τῷ ἑαυτοῦ χρυσίῳ, Θεὸν τοῦτο ἠγούμενος καὶ ἐπ' αὐτῷ πεποιθώς· ἔποκριτής ἀληθείας ὁ τοιοῦτος, προσωπολήπτης, ἄπιστος, εἴρων, δειλὸς, ἄνανδρος, κοῦφος, εὐχερῆς, μεμψίμοιρος, ἐπώδυνος, ἑαυτοῦ ἐχθρὸς καὶ οὐδενὸς φίλος. Τούτου τὰ χρήματα ὀλεῖται καὶ ἀνὴρ ξένος ἔδεται αὐτὰ, ἢ ζῶντος ὑφελόμενος ἢ θανόντος καρπιωσάμενος· πλοῦτος γὰρ ἀδίκως συναγόμενος ἐξεμεθήσεται (Job XX, 15 graece).

Παραينوῦμεν οὖν ταῖς χήραις καὶ τοῖς ὀρφανοῖς μετὰ παν- Cap. 5, 1
τὸς φόβου καὶ πάσης εὐλαβείας μεταλαμβάνειν τῶν αὐτοῖς χορηγουμένων, καὶ εὐχαριστεῖν Θεῷ τῷ δίδοντι τοῖς πεινῶσι τροφήν καὶ ἐπ' αὐτῷ τοῖς ὀφθαλμοῦς ἐκτείνειν. Τίς γὰρ, φησὶν, 2 ὑμῶν φάγεται ἢ τίς πίεται παρὲξ αὐτοῦ (Eccl. II, 25 graece); Αὐτὸς γὰρ ἀνοίγει τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ ἐμπιπλᾷ πᾶν ζῶον εὐδοκίας· σίτον νεανίσκοις καὶ οἶνον παρθένοις καὶ ἔλαιον εἰς εὐφροσύνην τῶν ζώντων, χόρτον τοῖς κτήνεσι καὶ γλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων (cf. Ps. CXLV. Zach. IX graece. Ps. CIV)· κρέα τοῖς θηρίοις, σπέρματα τοῖς ὀρνέοις καὶ πᾶσι τὴν πρόσφορον τροφήν. Διό φησι καὶ ὁ Κύριος Καταμάθετε τὰ πετεινὰ [τοῦ οὐρανοῦ], ὅτι οὐ σπεύρουσιν [οὐδὲ θερίζουσιν] οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν τρέφει αὐτὰ· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; μὴ οὖν μεριμνήσητε λέγοντες Τί φάγομεν ἢ τί πίομεν; οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὅτι χρήζετε τούτων ἀπάντων (Matth. VI, 26. 31. 32). Τοσαύτης οὖν τῆς 3 παρ' αὐτοῦ προνοίας ἀπολαύοντες καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ μεταλαμβάνοντες ἀγαθῶν, αἶνον ἀναπέμπειν ὀφείλετε τῷ ὀρφανὸν καὶ χήραν ἀναλαμβάνοντι παντοκράτορι Θεῷ διὰ τοῦ ἠγαπημένου υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ ἡ δόξα τῷ Θεῷ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.

1. καὶ ἐπ' αὐτῷ: Vind. Turr. om. καὶ.

2. ἐπώδυνος: Vind. om.

Cap. 5. (Turr. M. 4.) Tit. μετὰ ποίου φόβου χρῆ τῶν κυριακῶν μετέχειν συνεισφορῶν.

2. Διό φησι καὶ ὁ Κ.: Vind. οὕτω καὶ Κύριος παρήγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων. — [τοῦ οὐρανοῦ] et mox [οὐδὲ θερίζουσιν] quin cum Vind. omit-tenda sint et e Matthaeo addita putanda,

vix dubito. — μεριμνήσητε: M. μεριμνήσετε (quod quum a textu evangelii discedat, suscipiendum videretur, si minus incorrectus esset textus Mansianus). — φάγομεν: M. φάγωμεν ut Matth. VI, 31 (et ita scribendum esse existimo; sicut mox etiam πίομεν pro πίομεν).

3. δι' οὗ κτλ.: Vind. μετ' οὗ αὐτῷ ἢ δόξα σὺν τῷ Πνεύματι; Turr. „cum quo ipsi patri gloria in spiritu et veri-

Cap. 6, 1

Χρῆ δὲ τὸν ἐπίσκοπον εἰδέναι τίνων ὀφείλει δέχεσθαι καρποφορίας καὶ τίνων οὐκ ὀφείλει. Φυλακταῖοι γὰρ αὐτῷ πρὸς δόσιν κάπηλοι, οὐ δικαιωθήσεται γὰρ κάπηλος περὶ ἁμαρτίας (Sirac. XXVI, 28)· περὶ αὐτῶν γὰρ πού καὶ Ἡσαΐας ὄνειδιζὼν τὸν Ἰσραὴλ ἔλεγεν Οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι (Is. I, 22). Φευκταῖοι δ' αὐτῷ καὶ πόρνοι· οὐ προσοίσεις γὰρ τῷ Κυρίῳ μίσθωμα πόρνῃς (Deut. XXIII, 18)· καὶ ἄρπαγες καὶ τῶν ἀλλοτριῶν ἐπιθυμηταὶ καὶ μοιχοί· βδελυκταὶ γὰρ αἱ τούτων θυσίαι παρὰ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκθλίβοντες χήραν καὶ ὄρφανὸν καταδυναστεύοντες καὶ τὰς φυλακὰς πληροῦντες ἀναιτίων ἢ καὶ τοῖς ἑαυτῶν οἰκέταις πονηρῶς χρώμενοι, πληγαῖς φημι καὶ λιμῷ καὶ κακοδουλίᾳ, ἢ καὶ πόλεις ὅλας λυμαινόμενοι φευκταῖοι ἔστωσάν σοι, ὧ ἐπίσκοπε, καὶ αἱ τούτων προσφοραὶ μυσαραί. Παραιτήση δὲ καὶ ῥαδιουργοὺς καὶ ῥήτορας ἀδικίᾳ συναγωνιζομένους καὶ εἰδωλοποιοὺς καὶ κλέπτας καὶ τελώνας ἀδίκους καὶ ζυγοκρούστας καὶ δολομέτρους· καὶ στρατιώτην συκοφάντην, μὴ ἀρχοῦμενον τοῖς ὀψωνίοις, ἀλλὰ τοὺς πένητας διασειόντα· φρονεῖα τε καὶ δῆμιον καὶ δικάστην παράνομον, πραγμάτων ἀνατροπέα, ἀνθρώπων ἐπίβουλον, μιαρῶν ἐργάτην, μέθυσον, βλάσφημον, κίναιδον, τοχογλύφον, καὶ πάντα ὄντινον πονηρὸν καὶ τῇ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ διαμαχόμενον· ὅτι λέγει ἡ γραφή

3 βδελυκτοὺς εἶναι παρὰ Θεοῦ πάντας τοὺς τοιοῦτους. Οἱ γὰρ παρὰ τῶν τοιοῦτων δεχόμενοι καὶ τρέφοντες χήρας καὶ ὄρφανοὺς ὑπεύθυνοι τῷ κριτηρίῳ τοῦ Θεοῦ γενήσονται, ὡσπερ καὶ Ἀδωνίας ὃ ἐν ταῖς βασιλείαις προφήτης παρακούσας Θεοῦ καὶ φραγῶν ἄρτον καὶ πιῶν ὕδωρ ἐν τῇ τόπῳ ἣ ἀπεῖπεν αὐτῷ ὁ Κύριος διὰ τὴν τοῦ Ἱεροβοὰμ ἀσέβειαν, ὑπὸ λέοντος ἀναιρεθεῖς (1 Reg. XIII). Ὁ γὰρ ἐκ κόπου διακονούμενος ἄρτος χήραις δίκαιος μᾶλλον, κἂν ἢ βραχὺς καὶ ὀλίγος, ἢ ἐξ ἀδικίας καὶ συκοφαντίας, κἂν ἢ πολὺς καὶ ἐξησκημένος· λέγει γὰρ ἡ γραφή Κρεῖσσον ὀλίγον τῷ δικαίῳ ὑπὲρ πλοῦτον ἁμαρτωλῶν πολύν

tate in saecula“ (ita emendasse sibi visi sunt viri orthodoxi doxologiam, quae Arium redoleret).

Cap. 6. (Turr. M. 5.) Tit. τίνων αἱ καρποφορίαι δεχταὶ καὶ τίνων ἄδεκτοι.

1. περὶ ἁμαρτίας: Anast. (qu. 11) Vind. ἀπὸ ἁμαρτίας ut Sirac.

2. ἢ καὶ πόλεις ὅλας: Anast. „magna ex parte“. — μυσαραί: Gent. in Anast. non legisse videtur. — ῥαδιουργοὺς usque ad εἰδωλοποιοὺς: Anast. „versutos

impostores“. — τελώνας ἀδίκους: Nic. (serm. 36) τελ. καὶ ἀδ.; Bov. „injustos, publicanos“. — ἀνθρώπων: Anast. ἀνθρώπων (sed Gent. illud interpretatur). — μιαρῶν: Anast. μιαρῶν. — κίναιδον: Gent. in Anast. om.

3. βασιλείαις: legendum erit βασιλείοις cf. I, 5. 6, 2. 5). — ὑπὸ λέοντος: Vind. καὶ ὑπὸ λ. — χήραις c. Vind. Bov. M.; *Turr. Cot. add. καὶ ὄρφανοῖς. — ἐξησκημένος: Vind. ἀδρὸς (? ἀδρὸς, quod non displicet).

(Ps. XXXVII, 16). *Εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀσεβῶν φαγοῦσα χήρα καὶ ἐμ- 4*
πλησθεῖσα προσεύξεται ὑπὲρ αὐτῶν, οὐκ εἰσακουσθήσεται· ὅτι
ὁ καρδιογνώστης Θεὸς μετὰ κρίσεως ἀπειρήνατο περὶ τῶν ἀσε-
βῶν λέγων Ἐὰν στῆ Μωσῆς καὶ Σαμουὴλ πρὸ προσώπου μου
ὑπὲρ αὐτῶν, οὐκ εἰσακούσομαι αὐτῶν· καὶ σὺ μὴ προσεύχου
ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τούτου καὶ μὴ ἀξίου ἐλεηθῆναι αὐτοὺς καὶ μὴ
προσέλθῃς μοι περὶ αὐτῶν, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί σου (Hier. XV,
*1; VII, 16). * Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν ἁμαρτίαις γενόμενοι Cap. 7, 1*
καὶ μὴ μεταγρόντες οὐ μόνον οὐκ εἰσακουσθήσονται προσευχό-
μενοι, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν παροξυνοῦσιν, ὑπομιμνήσκοντες αὐ-
τὸν τῆς ἑαυτῶν μοχθηρίας. Περίστασθε οὖν τὰς τοιαύτας 2
διακονίας ὡς ἀλλαγμα κυνὸς καὶ μίσθωμα πόρνης· ἐζάτερα γὰρ
τοῖς νόμοις ἀπηγόρευται (Deut. XXIII, 18). Οὔτε γὰρ Ἐλισσαῖος
τὰ παρὰ τοῦ Ἀζαήλ κομισθέντα ἐδέξατο, οὔτε Ἀχίας τὰ παρὰ
τοῦ Ἱεροβοάμ· εἰ δὲ οἱ τοῦ Θεοῦ προφητῆται τὰ παρὰ τῶν ἀσε-
βῶν οὐ προσήξαντο ξένια, δίκαιον μῆτε ὑμᾶς, ὧ ἐπίσκοποι.
Ἀλλὰ καὶ Σίμων ὁ μάγος ἐμοὶ Πέτρῳ καὶ Ἰωάννῃ χρήματα 3
προσενεγκῶν ἐπειρᾶτο ὠνητὴν τὴν ἀτίμητον χάριν λήψεσθαι·
ἅπερ μὴ προσηκόμενοι ἀραῖς αἰωνίοις αὐτὸν ἐδυσάμεθα, ὅτι
τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ οὐκ εὐνοίᾳ τῇ πρὸς Θεὸν ἀλλὰ χρημάτων
ἐναλλαγῇ ἐνόμισε κτᾶσθαι. Φεύγετε οὖν τὰς δυσσυνειδήτους
εἰς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ εἰσφοράς· Ἀπέχου γὰρ, φησὶν,
ἀπὸ ἀδίκου, καὶ οὐ φοβηθήσῃ καὶ τρόμος οὐκ ἐγγιεῖ σοι (Is.
*LIV, 14) * Ἀλλ' ἐὰν λέγοιτε ὅτι οἱ δίδόντες τὰς ἐλεημοσύνας Cap. 8, 1*
οὗτοί εἰσι, κἂν μὴ λάβοιμεν παρ' αὐτῶν, πόθεν αἱ χῆραι ὑπη-
ρευτηθήσονται παρ' ἡμῶν καὶ οἱ ἐνδεεῖς τοῦ λαοῦ διατραφῶσιν;
ἀκούσεσθε παρ' ἡμῶν ὅτι διὰ τοῦτο ἐλάβετε δόμα λευιτῶν [τὴν
καρποφορίαν τοῦ ἐν ὑμῖν λαοῦ], ἵνα ἐπαρκῆτε καὶ ἑαυτοῖς καὶ

4. περὶ τῶν ἀσεβῶν: Col. om. τῶν.

Cap. 7. (Turg. M. 6.) Tit. ὅτι αἱ τῶν ἀναξίων καρποφορίαι, | ἕως ἂν ὡσι τοιοῦτοι (Turg. om.), οὐ μόνον οὐκ ἐξίλειπται Θεόν, ἀλλ' ἐκτῶν ἐναντίων χινοῦσιν αὐτὸν (M. om.) πρὸς ἀγανάκτησιν.

1. μοχθηρίας: Anast. (qu. 1) in MS. Paris. add. τὴν τιμωρίαν (in Anast. graeco edito locus iste non exstat, exstat in MSS. Pariss. et versione Herveiana).

2. δίκαιον: Anast. (qu. 11) δέον, omissis iis, quae commate 3 sequuntur, usque ad Φεύγετε.

3. ἐναλλαγῇ ... κτᾶσθαι: Vind. μεταβολῇ κτήσασθαι.

Cap. 8. (Turg. M. 7.) Tit. ὅτι βέλτιον ἐκ κόπον ἰδίου παρέχειν ταῖς χήραις, κἂν ἢ εὐτελεῖ καὶ ὀλίγα, ἢ τὰ παρὰ τῶν ἀσεβῶν, κἂν πολλὰ καὶ μεγάλα τεγγάνῃ· βέλτιον γὰρ λιμῶ διαφθαρήναι, ἢ παρὰ ἀσεβῶν συνεχισφορὰν δεξασθαι.

1. Ἀλλ' ἐὰν: Vind. ἐὰν δὲ — λέγοιτε: M. λέγητε. — ὑπηρετηθήσονται παρ' ἡμῶν: Vind. om. παρ' ἡμῶν. — διατραφῶσιν: Vind. om. — Uncis inclusa quae vides, a Bon. non vertuntur, et interpretamentum esse videntur, idque

- τοῖς δεομένοις, καὶ μὴ ἐν ἀπορίᾳ συνεχόμενοι παρὰ πονηρῶν λαμβάνητε. Εἰ δὲ οὕτως ἀποροῦσιν αἱ ἐκκλησίαι, λυσιτελεῖ διαφθαρεῖναι, ἢ παρ' ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ λαβεῖν τι ἐφ' ὕβρει καὶ χλείῃ τῶν αὐτοῦ φίλων· περὶ γὰρ τῶν τοιούτων καὶ ὁ προφήτης λέγει Ἐλαιον ἀμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλὴν μου
- 2 (Ps. CXLI, 5 graece). *Δοκιμασιαὶ οὖν γίνεσθε τῶν τοιούτων· καὶ παρὰ μὲν τῶν ὁσίως περιπατούντων λαμβάνετε καὶ τοῖς θλιβομένοις χορηγεῖτε, παρὰ δὲ ἀποσυναγώγων μὴ λαμβάνετε, πρὶν ἂν τῆς ἐκκλησίας εἶναι μέλη καταξιωθῶσιν. Εἰ δὲ ἐπιλίποι δόμα, προσάγγελλε τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ἐξ αὐτῶν συλλογὴν ποιησάμενος διακόνει τοῖς ὀρφανοῖς καὶ ταῖς χήραις ἐν δικαιο-*
- Cap. 9, 1 *σύνη. * Λέγε δὲ τῷ ὑπὸ σὲ λαῷ ἃ καὶ Σολομὼν ὁ σοφὸς Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης, ἵνα πιμπλᾷται τὰ ταμιεῖά σου πλησμονῆς σίτου, οἶνον δὲ αἱ ληνοὶ σου ἐκβλύζωσιν (Prov. III, 9.*
- 2 10). *Ἐκ τοῦ δικαίου οὖν κόπου τῶν πιστῶν τρέφετε καὶ ἀμφιέννυτε τοὺς ὑστερουμένους, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν, ὡς προειρήκαμεν, ἀθροιζόμενα χρήματα διατάσσετε διακονοῦντες εἰς τοὺς ἀγορασμοὺς τῶν ἀγίων, ῥυόμενοι δούλους, αἰχμαλώτους, δεσμίους, ἐπηρεαζομένους, ἢκοντας ἐκ καταδίκης διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τυράννων εἰς μονομαχίαν καὶ θάνατον· λέγει γὰρ ἡ γραφή Ῥῦσαι ἀγομένους εἰς θάνατον καὶ ἐκπρίου κτεινομένους, μὴ*
- Cap. 10, 1 *φρεῖση (Prov. XXIV, 11 graece). * Ἐὰν δὲ ποτε ἀνάγκη γένηται παρὰ τινος δέξασθαι ἀνοσίου ἄκοντας ἀργύριον, εἰς ξύλα καὶ ἀνθρακιὰν αὐτὸ δαπανήσατε, ἵνα μὴ λαβοῦσα ἡ χήρα ἐξ αὐτῶν τι ἢ ὁ ὀρφανὸς ἀναγκασθῇ ὠνήσασθαι τροφὴν ἢ πόμα παρὰ τὸ προσῆκον· δίκαιον γὰρ τὰ παρὰ ἀσεβῶν ταῦτα πυρὸς εἶναι κατανάλωμα, οὐκ εὐσεβῶν βρῶμα. Ταῦτα δὲ καὶ ὁ νόμος διαγορεύει, θυσίαν ὀψισθεῖσαν ἄβρωτον ἀποκαλῶν καὶ πυρὶ ταύτην ἀναλίσκεσθαι κελεύων (Lev. XIX, 6 sqq.). Οὐ γὰρ τῇ φύσει φαῦλα τὰ προσφερόμενα, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῶν προσκομιζόντων*
- 2 *αὐτά. Τοῦτο δὲ προστάσσομεν ἐπὶ τὸ μὴ ἀποστρέφειν τοὺς*

non commodum. — ἐν ἀπορίᾳ: Vind. om. ἐν.

Cap. 9. (Turr. M. 8.) Tit. ὅτι χρῆ προτρέπεσθαι τὸν λαὸν ὑπὸ τοῦ ἱερέως εὐποιεῖν τοὺς πένητας, ὡς καὶ ὁ Σολομῶν ὁ σοφός.

2. τῶν ἀγίων: Anast. (qu. 11) τῶν πενήτων. — εἰς μονομαχίαν: Anast. „ad metalla“. — καὶ ἐκπρίου κτλ.: Gent. in Anast. om.

Cap. 10. (Turr. M. 9.) Tit. διατάξεις ἵν' εἴαν τις τῶν ἀσεβῶν βίαις προερίψη χρήματα τοῖς ἱερεῦσιν, εἰς ξύλα καὶ ἀνθρακιὰν ἀναλώσῃ ταῦτα, ἀλλὰ μὴ εἰς διατροφάς.

1. ἄκοντας c. Anast. (qu. 11); vulgo ἄκοντες. — ἐξ αὐτῶν c. Anast. Nic., assentiente Cot.; Cot. ἐξ αὐτῶ, M. ἐξ αὐτοῦ. — δίκαιον γὰρ usque ad βρῶμα: Anast. „aequum est enim ea igni absumi“.

πλησιάζοντας ὑμῖν, εἰδότες καὶ τὴν συντυχίαν πολλάκις ἐπωφελῆ τοῖς ἀσεβεῖσι γεγενῆσθαι τὴν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς, ἐπιβλαβῆ δὲ μόνην τὴν κατὰ τὴν θρησκείαν κοινωνίαν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον, ἀγαπητοί, εἰρήσθω ὑμῖν πρὸς ἀσφάλειαν ὑμῶν.

Οἱ μὲν τοι πατέρες παιδεύετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν Κυρίῳ, **Cap. 11, 1** ἐκτρέφοντες αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου, καὶ διδάσκετε αὐτὰ ἐπιτηδεύουσας καὶ ἀρμοζούσας τῷ λόγῳ τέχνας, ἵνα μὴ διὰ τῆς εὐκαιρίας στρηνιάσαντα καὶ ἀνεπιτίμητα ὑπὸ τῶν γονέων μείναντα, πρὸ ὥρας ἀνέσεως τυχόντα, ἀφηνιάσωσι τοῦ καλοῦ. Διὸ μὴ εὐλαβεῖσθε αὐτοῖς ἐπιπλήσσειν, σωφρονίζοντες αὐτὰ ² μετὰ ἐμβριθείας· οὐ γὰρ ἀποκτενεῖτε αὐτὰ παιδεύοντες, μᾶλλον δὲ σώσετε αὐτά, καθὼς πού καὶ ὁ Σολομὼν ἐν τῇ σοφίᾳ φησὶ Παιδεύε νιόν σου καὶ ἀναπαύσει σε (Prov. XXIX, 17)· οὕτω γὰρ ἔσται σοι εὐέλπις (Prov. XIX, 18)· σὺ μὲν γὰρ ῥάβδῳ πατάξεις αὐτόν, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ῥύσῃ ἐκ θανάτου (Prov. XXIII, 14). Καὶ πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς [οὕτως] “Ὅς φεῖδεται τῆς ἑαυτοῦ βακτηρίας, μισεῖ τὸν ἑαυτοῦ νιόν (Prov. XIII, 24)· καὶ ἐξῆς Κλάσον τὰς πλευρὰς αὐτοῦ, ἕως ἐστὶ νήπιος, μήποτε σκληρυνθεῖς ἀπειθήσῃ σοι (Sirac. XXX, 12). “Ὅς φεῖδεται οὖν παραινεῖν καὶ σωφρονίζειν τὸν ἑαυτοῦ νιόν, μισεῖ τὸν ἴδιον παῖδα. Ἐκδι- ³ δάσκετε οὖν ὑμῶν τὰ τέκνα τὸν λόγον Κυρίου, στύφετε δὲ αὐτὰ καὶ δαρμοῖς καὶ ποιεῖτε ὑποτακτικά· ἀπὸ βρέφους διδάσκοντες αὐτὰ ἱερὰ γράμματα, ἡμέτερά τε καὶ θεῖα καὶ πᾶσαν γραφὴν θεῖαν παραδιδόντες· μὴ διδόντες ἄνεσιν αὐτοῖς κατεξουσιάζειν ὑμῶν παρὰ τὴν ὑμετέραν γνώμην· μετὰ δημηλίκων εἰς συμπόσιον μὴ ἐῶντες αὐτὰ συμβάλλειν, οὕτω γὰρ εἰς ἀταξίαν ἐκτραπήσονται καὶ εἰς πορνείαν περιπεσοῦνται· καὶ ἐὰν παρὰ τὴν τῶν γονέων ἀμέλειαν τοῦτο πάθωσιν, ἔνοχοι τῶν ψυχῶν αὐτῶν οἱ γεννήσαντες ὑπάρξουσιν. Εἰ γὰρ τῇ τῶν γειναμένων ῥαθυμίᾳ σύνεισιν ἀκολάστοις, οἱ παῖδες ἁμαρτήσαντες οὐκ αὐτοὶ μόνοι

2. πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς: Vind. παρὰ τῶν εὐσεβῶν.

Cap. 11. (Turr. M. 10.) Tit. περὶ γονέων καὶ παιδῶν.

2. [οὕτως]: Vind. Bov. Turr. om. — ἐξῆς: Vind. πάλιν σοφός τις ἕτερος, quod probatur Clerico, quoniam hic laudetur Ecclesiasticus, non Salomo; immo hac ipsa re correctoris manus proditur. — ἕως: M. ὡς ut Sirac. (ubi in cod. Alex. est ἕως).

3. καὶ δαρμοῖς c. Cot. Bov. („verbe-

ribus“); M. καὶ δαρνοῖς, cuius loco legendum putat x. δαρτοῖς, utrumque infelicitate; Turr. „verberibus ac sustibus“ (πληγαῖς καὶ δαρμοῖς, ut etiam Cot. et M. in mg. habent. Voci minus usitatae librarius adscripserat notissimam sensu simili). — ἡμέτερά τε c. Vind., suadente Clerico; vulg. ὑμέτερά τε. — μὴ διδόντες ἄνεσιν αὐτοῖς: Vind. θεόπνευστον· ἄνεσιν αὐτοῖς μὴ διδόντες. — γειναμένων: Vind. γονέων. — ἁμαρτήσαντες ... κολασθήσονται: Bov. „intemperantes erunt“.

κολασθήσονται, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν οἱ γονεῖς αὐτῶν κριθή-
 4 σονται. Διὰ τοῦτο σπουδάξτε ὥρα γάμου ζευγνύναι καὶ συναλ-
 λάσσειν αὐτά, ἵνα μὴ τῆς ἡλικίας ἐν τῇ ἀκμῇ ζεύουσης ἔθῃ
 πορνοκόπα ἀποβῆ, καὶ ὑμεῖς ἀπαιτηθήσεσθε τὸν λόγον ἐν τῇ
 ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ὑπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ.

Cap. 12, 1 Περὶ δὲ οἰκετιῶν τί ἂν εἴποιμεν πλεῖον, ἢ ὅτι καὶ ὁ δοῦλος
 εὐνοίαν εἰσφερέτω πρὸς τὸν δεσπότην μετὰ φόβου Θεοῦ, καὶ
 ἀσεβῆς, καὶ πονηρὸς ὑπάρχῃ, οὐκέτι μέντοι καὶ ὁμόνοιαν κατὰ
 τὴν θρησκείαν· καὶ ὁ δεσπότης ἀγαπάτω τὸν οἰκέτην, καὶ διά-
 2 φροσ ἢ, τὸ ἴσον κρινέτω ἢ καθὸ ἄνθρωπος ὑπάρχει. Ὁ δὲ
 πιστὸν ἔχων δεσπότην, σωζομένης αὐτῷ τῆς κυρίας, ἀγαπάτω
 καὶ ὡς δεσπότην καὶ ὡς ὁμόπιστον καὶ ὡς πατέρα· μὴ ὡς
 ὀφθαλμόδουλος, ἀλλ' ὡς φιλοδέσποτος, εἰδὼς ὅτι ὁ Θεὸς αὐτῷ
 τὴν μισθαποδοσίαν ἀποτίσει τῆς ὑπηρεσίας. Ὡσαύτως καὶ ὁ
 κύριος ὁ πιστὸν ἔχων οἰκέτην, σωζομένης αὐτῷ τῆς θεραπείας,
 ἀγαπάτω ὡς υἱὸν ἢ ὡς ἀδελφὸν διὰ τὴν τῆς πίστεως κοινω-
 νίαν.

Cap. 13. Πᾶσῃ βασιλείᾳ καὶ ἀρχῇ ὑποτάγητε ἐν οἷς ἀρέσκει Θεῷ,
 ὡς Θεοῦ διακόνους καὶ τῶν ἀσεβῶν τιμωροῖς· πάντα φόβον τὸν
 ὀφειλόμενον αὐτοῖς ἀποπληρώσατε, πᾶσαν εἰσφορὰν, πᾶν τέλος,
 πᾶσαν τιμὴν, δόσιν, κῆνσον. Θεοῦ γὰρ τοῦτο διάταγμα, μηδενί
 τι χρεωστεῖν, εἰ μὴ τὸ τῆς φιλίας σύμβολον, ὃ ὁ Θεὸς διετάξατο
 διὰ Χριστοῦ.

Cap. 14, 1 Περὶ δὲ παρθενίας ἐντολὴν οὐκ ἐλάβομεν, τῇ δὲ τῶν βου-
 λομένων ἐξουσίᾳ τοῦτο ἐπιτρέπομεν ὡς εὐχὴν, ἐκεῖνο μὲν οὖν
 αὐταῖς παραινούντες, μὴ προχείρως τι ἐπαγγείλασθαι· ἐπεὶ περ
 καὶ ὁ Σολομών φησιν Ἀγαθὸν τὸ μὴ εὐξασθαι, ἢ τὸ εὐξασθαι
 2 καὶ μὴ ἀποδοῦναι (Eccl. V, 4). Ἡ παρθένος οὖν αὕτη ἔστω
 ἄγλα σώματι καὶ ψυχῇ, ὡς ναὸς Θεοῦ, ὡς οἶκος Χριστοῦ, ὡς
 πνεύματος [ἀγίου] καταγώγιον. Δεῖ γὰρ τὴν ἐπαγγελιαμένην,
 ἄξια τῆς ἐπαγγελίας ἔργα διαπρασσομένην, δεικνύειν τὸ ἐπάγ-

4. ζεύουσης: Vind. νεαζούσης. — ἔθῃ: Vind. ἔθνη (? ἔθῃ) αὐτὰ μὲν.

Cap. 12. (Turr. M. 11.) Tit. περὶ οἰκετιῶν καὶ δεσποτῶν. Cf. Eph. VI, 5—9; Col. III, 22—IV, 1.

1. πρὸς τὸν δεσπότην: Vind. εἰς τὸν δ. — ἢ καθὸ: Vind. ἢ (cujus interpretamentum esse possit καθὸ).

Cap. 13. (Turr. M. 12.) Tit. ἐν τίσιν ὑποτάσσεσθαι χρὴ τοῖς κοσμηκοῖς ἀρχουσιν. Cf. Rom. XIII, 1 sqq.

ἐν οἷς: Vind. καθὼς. — σύμβολον:

Vind. om.; et Cler. monet, non satis quadrare in hunc locum „amicitiae tesseram“, τὸ τῆς φιλίας, subaudito ex antecedentibus χρέος, recte dici.

Cap. 14. (Turr. M. 13.) Tit. περὶ παρθένων. Cf. 1 Cor. VII.

1. μὲν οὖν: Vind. 46 (et, ut videtur, Turr.) μόνον. — αὐταῖς scripsi pro vulgato αὐτοῖς, quod errore ortum esse apparet, non obstante VIII, 15, 2 (τοῖς ἐν παρθενίᾳ).

2. [ἀγίου]: Vind. 46 om. — γενόμε-

γελμα αὐτῆς ὅτι ἔστιν ἀληθές, καὶ διὰ σχολὴν εὐσεβείας, οὐ
κατὰ διαβολὴν γάμου γενόμεον. Ἔστω δὲ μὴ ῥεμβᾶς μηδὲ
ἀκαιροπεριπάτητος, μὴ δὴννωμος· ἀλλὰ σεμνή, ἐγκρατῆς, σώ-
φρων, ἀγνή, φεύγουσα τὰς τῶν πολλῶν συντυχίας, καὶ μάλιστα
τῶν ἀσέμνων.

νον: ita emendavisse mihi videor vulga-
tum γενομένην. — ῥεμβᾶς: Vind. φι-
λόκοσμος (Cler. utrumque admitti jubet:
μὴ ῥεμβᾶς, μὴ φιλόκοσμος).

Ad calcem libri in Vind. legitur περὶ
ὄρφανῶν ἐπιηρώθη βιβλίον δ'.

LIBER V.

A. De martyribus et martyrio, cap. 1 — cap. 9.

B. Omnem idolorum societatem esse fugiendam, cap. 10 — cap. 12.

C. Dierum festorum et jejuniorum leges, cap. 13 — cap. 20.

Cap. I, 1 *Εἴ τις χριστιανὸς διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην καὶ πίστιν κατακριθῆ ὑπὸ ἀσεβῶν εἰς λουδὸν ἢ θηρία ἢ μέταλλον, μὴ παρίδητε αὐτόν, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόπου καὶ ἐκ τοῦ ἰδρωτός ὑμῶν πέμψατε αὐτῷ εἰς διατροφήν αὐτοῦ καὶ εἰς μισθαποδοσίαν τῶν στρατιωτῶν, ἵνα ἐλαφρυνθῆ καὶ ἐπιμελείας τύχη· ἴν', ὅσον τὸ ἐφ' ὑμῖν, μὴ θλιβῆται ὁ μακάριος ἀδελφὸς ὑμῶν. Ὁ γὰρ διὰ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ καταδικαζόμενος, οὗτος μάρτυς ἅγιος, ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, υἱὸς τοῦ ὑψίστου, δοχεῖον τοῦ ἁγίου πνεύματος, δι' οὗ καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἔλαβεν ἕκαστος τῶν πιστῶν· ἐν τῷ καταξιώθῆναι τοῦ ἀφθάρτου στεφάνου καὶ τῆς μαρτυρίας τῶν παθηνάτων αὐτοῦ καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ αἵματος αὐτοῦ, συμμορφωθῆναι τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ εἰς νίκασιαν. Τούτου οὖν ἔνεκεν ἅπαντες οἱ πιστοὶ διὰ τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν καὶ ἐκ τοῦ κόπου διακονήσατε τοῖς ἁγίοις· εἰ δὲ οὐκ ἔχει τις, νηστεύσας τὸ τῆς ἡμέρας καὶ μερίσας τοῦτο ἐκταξάτω τοῖς ἁγίοις· εἰ δὲ τις ἐν περιουσίᾳ ὑπάρχει, καὶ πλεῖόν τι κατὰ ἀναλογίαν*

Liber V. Inscriptio: *περὶ μαρτύρων, quam etiam Nicetas Pectoratus in libro contra Latinos agnoscit; in Vind. autem numero libri additur ἐν ᾧ περὶ μαρτύρων τῶν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ διωκομένων, ὅτι δεῖ αὐτῶν ποιῆσθαι πρόνοιαν.*

Cap. I. *Tit. ὅτι τοῖς διὰ Χριστὸν θλιβομένοις παρὰ ἀπίστων δίκαιον τοῖς πιστοῖς (Cot. in mg. legi jubet τοὺς πιστοῦς) τὰ θέοντα παρέχειν κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν (Bov. haec summam facit sui capitulis 2).*

1. εἰς τὸν Θεόν: Turr. „in eum“ (εἰς αὐτόν). — λουδὸν: Vind. δούλων. — ἰδρωτός: Vind. ἰδρωτός ὑπαρχόντων, et ita legi jubet Cler., deleto ὑμῶν, aut mutato in ὑμῖν; Col. ἰγρωτός. — μισθαποδοσίαν: Vind. θεραπείαν, quod melius videtur Clerico.

2. ἀφθάρτου: Vind. om. — καὶ τῆς μαρτυρίας: Bov. om. καὶ.

3. Bov. hinc incipit cap. 2, eodem tit. inscriptum, quo Cot. inscripserat cap. 1.

τῆς δυνάμεως αὐτοῦ διακονεῖτω αὐτοῖς. Εἰ δὲ καὶ οἷός τε ἔστιν ἅπαντα τὸν βίον ἑαυτοῦ ἀποδόμενος ῥύσασθαι αὐτοὺς ἐκ τοῦ δεσποτηρίου, μακάριος ἔσται καὶ φίλος τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ 4 ὁ τὰ ὑπάρχοντα πτωχοῖς δοὺς τέλειος μετὰ τὴν περὶ τῶν θείων γνῶσιν, πολλῶ μᾶλλον ὁ ὑπὲρ μαρτύρων· ὁ γὰρ τοιοῦτος, ἄξιος Θεοῦ ὑπάρξας, πληρώσει τὸ θέλημα αὐτοῦ, χορηγήσας ἐκείνοις, οἵτινες αὐτὸν ὡμολόγησαν ἐνώπιον ἔθνῶν καὶ βασιλέων υἱῶν τε Ἰσραήλ, περὶ ὧν ὁ Κύριος ἀπεφήνατο λέγων Ὅς ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἑμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου (Matth. X, 32). Καὶ εἰ τοιοῦ- 5 τοί εἰσιν, ὡς καὶ ὑπὸ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ πατρὸς αὐτοὺς μαρτυρεῖσθαι, ὑμεῖς οὐκ ὀφείλετε ἐπαισχυνθῆναι ἀπιέναι πρὸς αὐτοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς· τοῦτο γὰρ ποιησάντων ὑμῶν, μαρτύριον ὑμῖν λογισθήσεται· ὅτι ἐκείνοις μὲν πείρα τὸ μαρτύριον ὑπῆρξεν, ὑμῖν δὲ ἐτέρως προθυμία, ὡς κοινωνοῖς τῆς ἀθλήσεως αὐτῶν. Λέγει γὰρ πον ὁ Κύριος πρὸς τοὺς τοιοῦτους φράσκων 6 Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπείνασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἦμην καὶ συνηγάγετέ με, γυμνὸς καὶ περιεβάλετέ με, ἀσθενὴς ἦμην καὶ ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἦμην καὶ ἦλθετε πρὸς μέ. Τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ οἱ δίκαιοι λέγοντες Κύριε, πότε σε εἶδομεν πεινῶντα καὶ ἐθρέψαμεν, ἢ διψῶντα καὶ ἐποτίσαμεν; πότε δὲ σε εἶδομεν γυμνὸν καὶ περιεβάλομεν, ἢ ἀσθενῆ καὶ ἐπεσκεψάμεθα; πότε δὲ σε εἶδομεν ξένον καὶ συνηγάγομεν, ἢ ἐν φυλακῇ καὶ ἦλθομεν πρὸς σέ; Καὶ ἀποκριθεὶς ἔρει αὐτοῖς Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἔμοι ἐποιήσατε· καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον (Matth. XXV, 34—40. 46). Τότε ἔρει καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων Πορεύεσθε 7 ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἐπείνασα γὰρ καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με, ξένος ἦμην καὶ οὐ συνηγάγετέ με, γυμνὸς καὶ οὐ περιεβάλετέ με, ἀσθενὴς

4. μετὰ τὴν περὶ τῶν θείων γνῶσιν: Vind. κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν. — τοῦ πατρὸς μου: Vind. Turr. add. τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ut Matth. X, 32.

5. ὡς: Vind. ὥστε. — ἐν ταῖς φυλακαῖς: Bon. om. — ἐτέρως: Vind. 46 θέως (?). — Pro πείρα et προθυμία scribendum erit πείρα et προθυμία; cf. cap. 6, 6.

6. εἶδομεν ter rescripsi pro ἴδομεν; quum ipsae editiones postea, ubi de maledictis, εἶδομεν habeant; cf. VIII, 16, 3. — πότε δὲ σε εἶδομεν γυμνὸν usque ad ἦλθομεν πρὸς σέ: Turr. „aut nudum et operuimus, et in carcere, et venimus ad te“.

7. οἱ κατηραμένοι: Turr. praeterit.

καὶ ἐν φυλακῇ καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με. Τότε ἀποκριθήσονται καὶ αὐτοὶ λέγοντες Κύριε, πότε σε εἶδομεν πεινῶντα ἢ διψῶντα ἢ ξένον ἢ γυμνὸν ἢ ἀσθενῆ ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐ διηκονήσαμεν σοι; Τότε ἀποκριθήσεται καὶ αὐτοῖς λέγων Ἀμὲν λέγω ὑμῖν, ἔφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἐν τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε· καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον (l. c. 41—46).

Cap. 2, 1 Εἰ δέ τις, ἀδελφὸν λέγων ἑαυτὸν εἶναι, ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ κακοποιήσῃ καὶ ἐλεγχθεὶς κατακριθῆ θανάτῳ ὡς μοιχὸς ἢ φρονεὺς, χωρίζεσθε ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα ᾦτε ἄσυλοι, καὶ μὴ τις ὑμῶν ὡς κοινωνὸς τοῦ μύσους ὑποπτευθῆ καὶ καταχέηται βλασφημίαν, ὡς πάντων χριστιανῶν χαιρόντων ἐπὶ τοῖς παρανόμοις
2 ἔργοις· διὸ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν χωρεῖτε. Τοῖς μέντοι διὰ Χριστὸν κατ' ἐπήρειαν παρὰ τῶν ἀσεβῶν συγκλειομένοις εἰς φυλακὴν ἢ πρὸς θάνατον ἐκδιδόμενοις ἢ πρὸς δεσμὰ καὶ ἔξορίαν πάσῃ σπουδῇ βοηθεῖτε, τὰ μέλη ὑμῶν ῥύομενοι ἐκ χειρῶν ἀθέσμων· καὶ ἐάν τις αὐτοῖς συγκείμενος συλληφθῆ καὶ αἰκίαις ὑποπέσοι, μακάριός ἐστιν, ὅτι κοινωνὸς μάρτυρος ἐγένετο καὶ μιμητὴς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ Χριστοῦ πολλάκις ὑπὸ Καϊάφρα καὶ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἄννι πληγὰς λαβόντες, χαιρόντες ἐξήμεν, ὅτι κατηξιώθημεν ὑπὲρ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τοιαῦτα παθεῖν· καὶ ὑμεῖς χαιρετε ταῦτα

Cap. 3, 1 πάσχοντες, ὅτι μακάριοι γενήσεσθε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. * Καὶ τοὺς διωκομένους δὲ διὰ τὴν πίστιν καὶ πόλιν ἐκ πόλεως φεύγοντας διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, προσλαμβάνεσθε αὐτοὺς, ἀντιλαμβανόμενοι αὐτῶν καὶ προσδεχόμενοι αὐτοὺς ὡς μάρτυρας· χαιρόντες ὅτι κοινωνοὶ αὐτῶν τοῦ διωγμοῦ γεγένησθε, γινώσκοντες αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου μεμακαρίσθαι. Φησὶ γὰρ αὐτός Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα κατ' ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ· χαιρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· οὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν (Matth. V, 11. 12)· καὶ πάλιν Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσι (Joa. XV, 20)· καὶ ἐξῆς Ἐὰν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύ-

Cap. 2. (Bov. 3.) Tit. Ὅτι φευκτέον τῆς πρὸς τοὺς ψευδαδέλφους συνουσίας, ὅταν ἐπιμένωσι τῇ φανυλότητι (Vind. 46 τῇ κακίᾳ).

1. θανάτῳ: Bov. add. „ut fur“. — ἀσυλοι: Vind. ἄμωμον (? ἄμωμοι). — ὑποπτευθῆ: Col. ὑποπτευσθῆ.

2. συλληφθῆ: Vind. κρατηθῆ (in eo-

dem deest finis capitis). — ὑπὲρ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν: Turr. „propter Christum“. — ὅτι μακάριοι γενήσεσθε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ: Turr. om.

Cap. 3. (Bov. 4.) Tit. ὅτι τοῖς διὰ Χριστὸν πορθουμένοις χρὴ χεῖρα ὀρέγειν, κἄν κίνδυνος παρῆ.

2. πρὸ ὑμῶν: Bov. „ante nos“, quod

γετε εἰς τὴν ἄλλην (Matth. X, 23)· ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε (Joa. XVI, 33)· παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συναγωγάς, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς· καὶ ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται (Matth. X, 17. 18. 22). Ὁ γὰρ διωχθεὶς ἕνεκεν τῆς πίστεως καὶ μαρτυρήσας περὶ αὐτοῦ καὶ ὑπομείνας, οὗτος ἀληθῶς ἄνθρωπος Θεοῦ. *Ὁ δὲ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν Χριστοῦ εἶναι διὰ τὸ μὴ **Cap. 4, 1** μισεῖσθαι ὑπὸ ἀνθρώπων, φιλήσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν μᾶλλον ἢ τὸν Κύριον, οὗ ἡ πνοὴ αὐτοῦ ἐν χειρὶ αὐτοῦ (Dan. V, 23)· οὗτος ἐλεεινὸς καὶ ἄθλιος, ὡς ἐναγῆς καὶ βδελυκτός· φίλος μὲν ἀνθρώπων θελήσας εἶναι, ἐχθρὸς δὲ τοῦ Θεοῦ· μερίδα λαβῶν οὐκέτι μετὰ τῶν ἀγίων, ἀλλὰ μετὰ τῶν κατηραμένων· ἀντὶ βασιλείας ἐυλογημένων ποθήσας τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ (Matth. XXV)· οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων ἔτι μισούμενος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπωσμένος καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐκβεβλημένος. Περὶ γὰρ τούτου ἀπε- 2 φήνατο ὁ Κύριος λέγων Ὅστις ἀρνήσεται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπαισχυνθῆ τὸ ὄνομά μου, ἀρνήσομαι αὐτὸν καὶ ἐπαισχυνθήσομαι ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς (Matth. X, 33 cf. Luc. IX, 26). Καὶ πάλιν λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἡμῖν αὐτοῖς, οὕτως Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. Ὁ εὐρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ εὐρήσει αὐτήν (Matth. X, 37—39). Τί γὰρ 3 ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῆ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ (Matth. XVI, 26); Καὶ ἐξῆς Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέεννῃ (Matth. X, 28).

non displicet. — ἄλλην: Vind. ἑτέραν, quod l. c. etiam Griesbachius habet.

Cap. 4. (Bov. 5.) Tit. ὅτι φοβητὸν καὶ ὀλέθριον τὸ ἀρνεῖσθαι Χριστόν· (καὶ ὅτι μιμητέον Χριστόν ἐν τῷ πάσχειν, καὶ ζηλωτέον τὴν αὐτοῦ ὑπομονήν M. Turr.: quae nos, Cotelerium et Bov. secuti, sequenti capiti adscripsimus).

1. καὶ ἄθλιος: Cot. om. καὶ; Vind. (omisso, ut videtur καὶ) add. φευκτός. — ἀντὶ βασιλείας: Vind. καὶ α. β.

2. καὶ ἐπαισχυνθῆ τὸ ὄνομά μου et καὶ ἐπαισχυνθήσομαι: Vind. om., sicut etiam Matth. X, 33 non leguntur, sed e Luc. IX, 26, quamquam non verbo tenus, interposita esse videntur. — καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος: Turr. om. — ὅς οὐ λαμβάνει usque ad ἄξιος: Vind. om., quod suspicionem moveret, nisi ob repetitam vocem ἄξιος excidisse viderentur.

3. αὐτοῦ (bis): Cot. αὐτοῦ.

Cap. 5, 1

Πᾶς οὖν μανθάνων τέχνην τινὰ, βλέπων τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ ἐμπειρίας ἀπαρτίζοντα τὴν τέχνην αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ζηλοῖ ὅμοιον αὐτῷ ποιήσασθαι τὸ ἐγχειρισθέν· ἂν μὴ ἐξισχύσῃ, οὐκ ἔστι τετελειωμένος ἐν τῷ ἔργῳ. Καὶ ἡμεῖς οὖν, ἔχοντες διδάσκαλον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν

2 Χριστὸν, διατί οὐ μιμούμεθα τὴν αὐτοῦ διδαχὴν; Ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἀπετάξατο ἀνέσει, τρυφῇ, δόξῃ, πλούτῳ, τύφῳ, δυνάμει ἀμυντικῇ, μητρὶ καὶ ἀδελφοῖς, ἤδη δὲ καὶ τῇ οἰκείᾳ ζωῇ διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα εὐσέβειαν καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς φιλανθρωπίαν, ὑπομείνας οὐ μόνον διωγμὸν καὶ μάστιγας, ὄνειδισμὸν καὶ ἐμπαιγμὸν, ἀλλ' ἤδη καὶ τὴν πρὸς τὸ ξύλον πρόσπηξιν, ὅπως

3 διδόντος αὐτοῦ ἡμῖν τὴν ὑπομονήν; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ δι' ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ δι' ἑαυτούς· οὐ γὰρ χρηζοίμεν ἡμῶν αὐτὸς, ἡμεῖς δὲ τοῦ ἔλεους αὐτοῦ· μόνον δὲ τὸ τῆς πίστεως ἡμῶν γνήσιον ἐπιζητεῖ καὶ ἀνθαίρετον, ὡς φησιν ἡ γραφή· Εἰ δίκαιος εἶ, τί δώσεις αὐτῷ ἢ τί ἐκ χειρὸς σου λήψεται; ἀνδρὶ τῷ ὁμοίῳ σου ἢ εὐσέβειά σου, καὶ νιῷ ἀνθρώπου ἢ δικαιοσύνη σου (Job. XXXV,

Cap. 6, 1

7. 8). * Ἀποταξώμεθα οὖν καὶ γονεῦσι καὶ συγγενέσι καὶ φίλοις καὶ γυναικὶ καὶ τέκνοις καὶ κτήμασι καὶ σύμπαντι τῷ βίῳ, ὅταν ἦ τι τούτων κώλυμα πρὸς εὐσέβειαν. Δεῖ γὰρ προσεύχεσθαι μὲν ἡμᾶς ἵνα μὴ εἰσέλθωμεν εἰς πειρασμόν· ἂν δὲ κληθῶμεν εἰς μαρτύριον, μετὰ ἐνστάσεως ὁμολογεῖν τὸ τίμιον ὄνομα· καὶ ἂν τούτου χάριν κολασθῶμεν, χαίρωμεν ὡς ἐπὶ 2 ἀθανασίαν σπεύδοντες. Διωκόμενοι μὴ ξενίζώμεθα. Μὴ ἀγαπήσωμεν τὸν νῦν αἰῶνα μηδὲ τοὺς παρὰ ἀνθρώπων ἐπαίνους

Cap. 5. (Bov. 6.) Tit. ὅτι μιμητέον Χριστὸν ἐν τῷ πάσχειν καὶ ζηλωτέον τὴν αὐτοῦ ὑπομονήν (Turr. M., qui cum hoc capite sextum jungunt, sexti titulum hic exhibent).

1. καὶ ἐμπειρίας: Vind. om. — ζηλοῖ: Vind. σπουδάζει. — ὅμοιον αὐτῷ: Vind. om. αὐτῷ, quod etiam Turr. non vertit. — ποιήσασθαι: Cot. ποιήσεσθαι.

2. εὐσέβειαν: Vind. ὑπακοήν, quod ad rationem loquendi, qua Scriptura utitur, accommodatum est. — διωγμὸν καὶ: Vind. om. — τὸ ξύλον πρόσπηξιν: Vind. τὸν σταυρὸν ἀνάρτησιν. — ἡμεῖς: Vind. om.

3. δι' ἡμᾶς: Vind. add. ἀπετάξατο. — αὐτοῦ: Vind. add. θεόμεθα. — ἀνθαίρετον: Vind. εἰλικρινῆ, quod Clerico placet. — εὐσέβεια cum Vind.; vulgo ἀσέβεια, ut in textu hebr. et LXX.

Cap. 6. (Bov. 7; M. Turr. cum quinto jungunt.) Tit. ὅτι χρὴ τὸν πιστὸν μῆτε ῥιψοκίνδυνον εἶναι δι' ἀσφάλειαν μῆτε περιδεῆ δι' ἀνανδρίαν, ἀλλὰ καὶ φρέγγειν δι' εὐλάβειαν καὶ ἐμπειρόντα ἀγωνίζεσθαι διὰ τὸν ἀποκείμενον στέφανον.

1. ὁμολογεῖν: Vind. ὁμολογήσωμεν. — σπεύδοντες: Vind. καλούμενοι.

2. Μὴ ἀγαπήσωμεν: Vind. (Turr.

μηδὲ τὴν τῶν ἀρχόντων δόξαν· καὶ τιμὴν, καθάπερ καὶ τινες τῶν Ἰουδαίων, θαυμάζοντες τοῦ Κυρίου τὰς ἐνεργείας, οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν φόβῳ τῷ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀρχόντων· ἠγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ περὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ (Joa. XII, 43). Ὁμολογήσαντες ³ δὲ τὴν καλὴν ὁμολογίαν, οὐ μόνον ἑαυτοὺς σώζομεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς νεοφωτιστοὺς βεβαιοῦμεν καὶ τοὺς κατηγουμένους πιστοποιοῦμεθα. Εἰ δὲ καθυφῶμέν τι τῆς ὁμολογίας, ἐξαρνησάμενοι τὴν εὐσέβειαν διὰ γνώμης χαννότητα καὶ φόβον βραχυτάτης τιμωρίας, οὐ μόνον ἑαυτοὺς ἀποστεροῦμεν τῆς αἰωνίου δόξης, ἀλλ' ἤδη καὶ ἑτέροις αἴτιοι ἀπωλείας γενησόμεθα· καὶ διπλοτέραν ὑποίσομεν τὴν τίσιν, ὡς ὑποψίαν δόντες διὰ τῆς ἀρνήσεως, — πλάνης διδαχὴν εἶναι τὴν ποτε ὑφ' ἡμῶν δοξαζομένην ἀλήθειαν. Διὸ μήτε πρόχειροι ὦμεν καὶ ῥιψοκλίνδυνοι· λέγει ⁴ γὰρ ὁ Κύριος Προσεύχεσθε μὴ ἐμπεσεῖν εἰς πειρασμόν· τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής (Matth. XXVI, 41)· μηδὲ μὴν, ἐμπεσόντες, δειλία καταισχύνωμεν τὴν ὁμολογίαν. Εἰ γὰρ ⁵ ἀρνησάμενός τις τὴν ἑαυτοῦ ἐλπίδα, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός, ἀπολυθῆ τοῦ προσκαίρου θανάτου, αὔριον δ' ἐπὶ κλίνης νόσῳ περιπέσῃ ὀξύτατη κοιλίας ἢ στομάχου ἢ κεφαλῆς ἢ τινι πάθει τῶν ἀνιάτων, σήψεως ἢ γαγγραίνης ἢ ἀποστάσεως ἢ ἰλεοῦ ἢ ὑδέρου ἢ κόλου, ταχεῖαν ποιήσεται τὴν καταστροφὴν καὶ τοῦ ζῆν ὑπεξέλθοι· οὐχὶ καὶ τῶν ἐνταῦθα ἐστερηθῆ καὶ τῶν αἰωνίων ἐκπέπτωκε, μᾶλλον δὲ τῆς αἰδίου κολάσεως ἐντὸς κατέστη, πορευθεὶς εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, οὐ ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων; Ὁ δὲ ἀξιωθείς μαρτυρίου χαιρέτω ⁶ τὴν ἐν Κυρίῳ χαρὰν, ὡς τηλικούτου ἐπιτυχῶν στεφάνου καὶ δι' ὁμολογίας ποιούμενος τὴν ἔξοδον τοῦ βίου. Κὰν κατηγούμενος ἦ, ἄλυπος ἀπίτω· τὸ γὰρ πάθος τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ ἔσται αὐτῷ γνησιώτερον βάπτισμα· ὅτι αὐτὸς μὲν πείρα συναποθνήσκει τῷ Κυρίῳ, οἱ δὲ λοιποὶ τύπῳ. Χαιρέτω οὖν μιμούμενος τὸν διδάσκαλον, ἐπειδὴ καὶ προστέτακται Κατηρτισμένος ἔστω πᾶς ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ (Luc. VI, 40)· ὁ δὲ διδάσκαλος δι' ἡμᾶς

„neve“) μηδὲ, quod placet Clerico. — δόξαν καὶ: Vind. om., et fieri potuit, ut ex loco infra citato adscriberetur.

3. διπλοτέραν ... τὴν τίσιν: Vind. διπλασίονα ... τὴν δίχην. — δόντες cum Vind.; Cot. δόσαντες (?) M. δώσαντες.

4. ἐμπεσεῖν: Vind. Bov. εἰσελθεῖν, ut l. c. εἰσέλθητε.

5. ἐπὶ κλίνης: Bov. om. — ἐνταῦθα: Cot. ἐν ταῦτα (?).

6. Novum abhinc caput inchoatur in Vindd., addito hoc titulo περὶ ἀναστάσεως ἀποδείξεις διάφοροι (cf. cap. 7 tit.). — τῷ Κυρίῳ: Bov. „Christo“. — ὁ δὲ διδάσκαλος: vulgo add. αὐτοῦ καὶ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Κύριος, quae cum Turr. (et Vind., qui om. αὐτοῦ καὶ)

ἐπλήγη, βλασφημίας ὑπέμεινε. καὶ ὄνειδισμοὺς μακροθύμως, ἐνεπτύσθη, ἐκολαφίσθη, ἐρῶαπίσθη, σταυρῶ μετὰ τὸ μαστιχθῆ-
 ναι προσηλώθη, ὄξος καὶ χολὴν ἐποτίσθη, [καὶ] τελειώσας πάντα
 τὰ γεγραμμένα εἶπε τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ Εἰς χεῖράς σου παρα-
 7 τίθῃμι τὸ πνεῦμά μου (Luc. XXIII, 46). Διὸ καὶ ὁ εὐχόμενος
 ἐκείνου μαθητὴς εἶναι ζηλοῦτω τοὺς αὐτοῦ ἀγῶνας, μιμείσθω
 τὴν ὑπομονήν· γινώσκων ὅτι κὰν ἐν πυρὶ ὑπὸ ἀνθρώπων καῆ,
 οὐδὲν πείσεται, ὡς οἱ τρεῖς παῖδες (Dan. III), ἢ εἰ καὶ πάθῃ
 τι, μισθὸν παρὰ Κυρίου λήψεται· πιστεύων τῷ ἐνὶ καὶ μόνῳ
 ἀληθινῷ Θεῷ καὶ πατρὶ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μεγάλου ἀρχιε-
 ρέως καὶ λυτρωτοῦ τῶν ψυχῶν καὶ μισθαποδότου τῶν ἄθλων,
 ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.

Cap. 7, 1

Αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς ἐγερεῖ· ὁ παντοκράτωρ Θεὸς διὰ τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ τὴν
 ἀψευδῆ, καὶ ἀναστήσει ἡμᾶς σὺν πᾶσι τοῖς ἀπ' αἰῶνος κοιμη-
 θεῖσι τοιοῦτους, ὅποιοι ὑπάρχομεν ἐν τῇ νῦν μορῶν, μηδὲν ἐλ-
 λειπές ἔχοντας ἢ τὴν φθοράν· ἐπεὶ περ ἄφθαρτοι ἀναστησό-
 μεθα. Κὰν τε γὰρ ἐν πελάγει τελευτήσωμεν, κὰν ἐν γῆ δια-
 σπαρῶμεν, κὰν ὑπὸ θηρίων ἢ ὀρνέων διασπασθῶμεν, ἀναστήσει
 ἡμᾶς τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει· ὅτι ὁ πᾶς κόσμος τῇ τοῦ Θεοῦ συνέ-
 χεται χειρὶ· Θριξ δὲ, φησὶν, ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπό-
 ληται. Διὸ παραινεῖ λέγων Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς
 2 ψυχὰς ὑμῶν (Luc. XXI, 18. 19). Περὶ δὲ τῆς τῶν νεκρῶν ἀνα-
 στάσεως καὶ τῆς τῶν μαρτύρων μισθαποδοσίας λέγει Γαβριὴλ
 τῷ Δανιήλ Καὶ πολλοὶ τῶν κεκοιμημένων ἐκ γῆς χόματος ἀνα-
 στήσονται, οἱ μὲν εἰς ζωὴν αἰώνιον, οἱ δὲ εἰς αἰσχύνην καὶ
 ὄνειδισμὸν αἰώνιον· καὶ οἱ συνιέντες ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος
 καὶ ὡς τὸ στερέωμα καὶ οἱ ἀστέρες (Dan. XII, 2. 3). Ὡς φω-
 στήρας τοίνυν ἐκλάμπειν τοὺς ἁγίους προεῖπεν ὁ πανάγιος
 Γαβριὴλ· αὐτοῖς γὰρ τὸ συνιέναι τὴν ἀλήθειαν ἐμαρτύρησε καὶ
 3 τὸ ἱερὸν αὐτοῦ ὄνομα. Οὐ μόνον δὲ τοῖς μάρτυσιν ἐπήγγελται

omisimus. — ἐπλήγη, βλασφημίας (et puto καὶ post ὑπέμεινε): Vind. om. — [καὶ] ex Vind. recepimus. — πάντα τὰ γεγραμμένα: Cot. om. τὰ.

7. μισθὸν: Turr. add. „et immortalē requiem“.

Cap. 7. (Bov. 8; Turr. M. 6.) Tit. περὶ ἀναστάσεως ἀποδείξει διάφοροι· περὶ Σιβύλλης· καὶ τί οἱ Στωικοὶ περὶ τοῦ φοίνικος τοῦ ὀρνέου. — Bov. non legerat nisi περὶ ἀναστάσεως (caetera a Turr. addita esse putat Cot., cf. quae

infra ad 10 monebimus), et Vindd. neque inscriptionem neque capitis initium hoc loco agnoscunt; cf. cap. 6, 6.

1. Χριστοῦ: Turr. add. „filium suum“ (τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ). — ἢ τὴν φθοράν: Vindd. ἀπὸ τῆς φθορᾶς, quod quamquam melius censet Cler., nobis tamen genuina indole a lectione vulgata, quam retinuimus, superari videtur.

2. τὸ στερέωμα: Vind. λαμπρότης τοῦ στερεώματος ut LXX. — ἐμαρτύρησε: Vind. ὁμολογήσαι ἐμαρτύρησε

τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, δίκαιοις τε καὶ ἀδίκοις, εὐσεβέσι καὶ δύσεβέσιν· ἵνα ἕκαστος τὰ πρὸς ἀξίαν τίσῃ. Ἄξει γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς σύμπαν τὸ ποίημα εἰς κρίσιν ἐν παντὶ παρεωραμένῳ, ἐὰν ἀγαθὸν καὶ ἐὰν πονηρὸν (Eccl. XII, 14). Ταύτην δὲ τὴν ἀνάστασιν μὴ πιστεύοντες Ἰουδαῖοι τὸ πα- 4 λαιὸν ἔλεγον Ξηρὰ γέγονε τὰ ὄσπᾶ ἡμῶν, διαπεφρονήκαμεν· οἷς ὁ Θεὸς ἀποκριθεὶς ἔφη Ἰδοὺ ἐγὼ ἀνοίγω τοὺς τάφους ὑμῶν καὶ ἀνάξω ὑμᾶς ἐξ αὐτῶν καὶ δώσω τὸ πνεῦμά μου ἐν ὑμῖν, καὶ ζήσεσθε, καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος λελάληκα καὶ ποιήσω (Ezech. XXXVII, 11. 12. 14). Καὶ διὰ Ἡσαΐου φησὶν Ἀναστή- σονται οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ εὐφρανθήσονται οἱ ἡσυχάζοντες ἐν τῇ γῇ· ὅτι ἡ δρόσος ἢ παρὰ σοῦ ἴαμα αὐτοῖς ἐστι (Is. XXVI, 19). Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα περὶ τῆς ἀναστάσεως εἴρηται καὶ περὶ τῆς τῶν δικαίων ἐν δόξῃ διαμονῆς καὶ περὶ τῆς τῶν ἀσεβῶν τιμωρίας, πτώσεως, ἀπο- στροφῆς, καταδίκης, ἀδοξίας, πυχρὸς αἰωνίου καὶ σκόληκος ἀτε- λευτήτου. Καὶ ὅτι, εἰ ἐβούλετο πάντας ἀνθρώπους εἶναι ἀθα- 5 νάτους, ἠδύνατο, ἔδειξε τὸν Ἐνώχ καὶ τὸν Ἥλιον μὴ ἕσασ θανάτου πείραν λαβεῖν· εἰ δὲ καὶ κατὰ γενεὰν τοὺς τελευτῶντας ἀνιστᾶν ἠθέλε, καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑτέρων τοῦτο δῆλον ἐποίησε, τὸν μὲν υἱὸν τῆς γῆρας διὰ Ἥλιου ἀναστήσας καὶ τὸν τῆς σωμανίτιδος διὰ Ἐλισσαίου. Πείθόμεθα δὲ μὴ μισθὸν 6 τιμωρίας εἶναι τὸν θάνατον, ἐξ ὧν αὐτὸν καὶ ἅγιοι ὑπέστησαν ἢ καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ἁγίων Κύριος Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἢ ζωὴ τῶν πιστῶν καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Διὰ τοῦτο οὖν τέως ὡς ἂν ἐν μεγαλοπόλει πολιτευομένοις μετὰ τοὺς ἄθλους ἐπάγει πρὸς ὀλίγον τὴν διάλυσιν, ἵνα ἀναστήσας ἕκαστον ἀποκηρύξῃ ἢ στεφανώσῃ. Ὁ γὰρ τοῦ Ἀδάμ τὸ σῶμα ἐκ γῆς ποιήσας, καὶ 7 τῶν λοιπῶν καὶ τοῦ πρώτου μετὰ διάλυσιν τὸ σῶμα ἀναστήσει, πρὸς τὸ χρεωστεῖσθαι τοῦτο τῇ λογικῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, λέγομεν δὴ τὸ διαιωρίζειν. Ὁ τοίνυν τὴν διάλυσιν ἐπάγων, αὐτὸς καὶ τὴν ἀνάστασιν ποιεῖται· καὶ ὁ εἰπὼν ὅτι Ἐλαβε

(quae si cum Cler. admiseris, illud καὶ, quod sequitur has duas voces, iis praep- onendum erit).

3. τίσῃ: Vind. λάβῃ.

4. ἡσυχάζοντες: Vind. om. ut LXX.

5. τοῦτο δῆλον ἐποίησε: Vind. ἐπεισε, cuius interpretamentum existimat Cler. vulgatam lectionem. — Ἥλιου: M. Ἡλιοῦ. — Cogita, si placet, junctane fuerint cum hujus commatis sine, quae commate 6

sequuntur, 6 et 7 ab interpolatore addita sint.

6. Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς: Turc. „Christus“. — ἂν: Vind. om. — ἀποκηρύξῃ: Vind. ἢ ἀποκ.

7. ποιήσας: Vind. Βον. καὶ τῶν λοιπῶν κατὰσκευάσας, αὐτὸς (satis apte et, ni fallor, recte). — πρὸς τὸ χρεω- στεῖσθαι usque ad ἀνάστασιν: Vind. om., oculis scribae sive ab ἀναστήσει

Κύριος χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν (Gen. II, 7), ὁ καὶ μετὰ τὴν ἀνηκουστίαν ἐπειπὼν Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση (Gen. III, 19), αὐτὸς καὶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα ἐπηγγείλατο ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν. Ἀκούσονται γὰρ, φησί, πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται (Joa. V, 25 cf. 8 28). Πρὸς δὲ τούτοις πιστεύομεν τὴν ἀνάστασιν γίνεσθαι καὶ ἐκ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ καὶ Λάζαρον ἀναστήσας τετραήμερον καὶ τὴν θυγατέρα Ἰαίρου καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας, καὶ ἑαυτὸν προστάγματι τοῦ πατρὸς διὰ τριῶν ἡμερῶν ἀνεγείρας, ὁ ἀρχαίων τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν· Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἰμὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ (Joa. XI, 25). Ὁ τὸν Ἰωνᾶν διὰ τριῶν ἡμερῶν ζῶντα καὶ ἀπαθῆ ἔξαγαγὼν ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους, καὶ τοὺς τρεῖς παῖδας ἐκ καμίνου βαβυλωνίας, καὶ τὸν Δανιὴλ ἐκ στόματος λεόντων, οὐκ ἀπορήσει δυνάμει καὶ ἡμᾶς ἀνεγεῖραι.

9 Εἰ δὲ χλευάζουσιν Ἕλληνες ἀπιστοῦντες ταῖς ἡμετέραις γραφαῖς, πιστωσάτω αὐτοὺς κἂν ἡ αὐτῶν προφητὴς Σίβυλλα, οὕτως αὐτοῖς λέγουσα κατὰ λέξιν·

Ἄλλ' ὀπὸτ' ἤδη πάντα τέφρα σποδόεσσα γένηται,
 Καὶ πῦρ κοιμίση Θεὸς ἄφθιτος, ὅσπερ ἀνήψεν,
 Ὅστεα καὶ σποδιὴν αὐτὸς Θεὸς ἔμπαλιν ἄνδρα
 Μορφώση, στήση δὲ βροτοὺς πάλιν, ὡς πάρος ἦσαν·
 Καὶ τότε δὴ κρίσις ἔσται, ἐφ' ἣ δικάσει Θεὸς αὐτὸς,
 Κρίνων ἔμπαλι κόσμον. Ὅσοι δ' ὑπὸ δυσσεβίῃσιν
 Ἡμαρτον θνητοὶ, τούσδ' αὖ πάλι γαῖα καλύψει·
 Ὅσοι δ' εὐσεβέουσι, πάλιν ζήσονται ἐνὶ κόσμῳ,
 Πνεῦμα Θεοῦ δόντος ζωὴν θ' ἅμα καὶ χάριν αὐτοῖς
 Εὐσεβέσιν· πάντες τε τότε εἰσόψονται ἑαυτούς.

delapsis ad ἀνάστασιν, sive sententiae ratione offensis.

8. Ἐγὼ γὰρ φησὶν usque ad ζωὴ· Vind. om.

9. Σίβυλλα c. Vindd. Bov. Turr. (Cot. et M. in mg.) ut supra in titulo capituli; vulgo Ἀβύλλα, a cujus partibus stat egregia Cotelerii conjectura, qua per ludibrium Sibyllam dictam esse putat Ἀβύλλαν, quippe quae non Σιοβούλη vel Θεοβούλη sit, sed Ἀβούλη (cf. II, 28, 4 μηρεῦς). — In versuum Sibyllinorum (ex libro 4) tertio rescripsimus, auctore Cot., ex metri legibus et codice Sibyllino ἄν-

δρα; cujus loco vulgo legitur αὐτοῖς (quod editio graeca Veneta non exhibet), et praemittitur versu sequenti Ἄνδ' ἄρα.

— πάλι: M. πάλιν (quo recepto, scribendum esset αἶα pro γαῖα). — Ultimos Sibyllae versus tres Bov. sic interpretatur:

„Sed quoscumque pios vivos susceperit orbis,

Inspirante Deo statumque favorem Mittente inter eos, traducent suaviter aevum,

Mutuaque inter se cumulabunt gaudia laeti“.

Εἰ τοίνυν καὶ αὐτὴ τὴν ἀνάστασιν ὁμολογεῖ καὶ τὴν παλιγγενεσίαν οὐκ ἀρνεῖται, διακρίνει δὲ τοὺς εὐσεβεῖς ἐκ τῶν ἀσεβῶν, μάτην ἄρα τοῖς ἡμετέροις ἀπιστοῦσι. Καίτοι φασὶ καὶ εἰδικὴν 10 δεικνύειν τὴν ἀνάστασιν, μὴ πιστεύοντες οἷς αὐτοὶ διηγοῦνται. Φασὶ γὰρ ὄρνεόν τι μονογενὲς ὑπάρχειν, πλουσίαν τῆς ἀναστάσεως παρέχον τὴν ἀπόδειξιν, ὃ λέγουσιν ἄξυγον ὑπάρχειν καὶ μόνον ἐν δημιουργίᾳ· φοίνικα δὲ τοῦτο προσαγορεύουσιν· οἷ καὶ ἱστοροῦσι κατὰ πεντακόσια ἔτη ἔρχεσθαι εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ τὸν λεγόμενον ἥλιου βωμὸν, φέροντα πλῆθος κινναμώμου κασσίης τε καὶ ξυλοβαλσάμου, καὶ στὰν πρὸς ἀνατολὰς, ὡς αὐτοὶ φασι, τῷ ἥλιῳ προσευξάμενον αὐτομάτως φλεχθῆναι καὶ γενέσθαι κόριν· ἐκ δὲ τῆς σποδιάς σκώληκα ἀναφυῆναι, καὶ τοῦτον θερμανθέντα μορφωθῆναι εἰς ἀρτιγενῆ φοίνικα καὶ πτηνὸν γινόμενον ἐπ' Ἀραβίαν στείλασθαι, ἥπερ ἐστὶ περαιτέρω τοῦ αἰγυπτιακοῦ νομοῦ. Εἰ τοίνυν, ὡς καὶ αὐτοὶ φασι, διὰ τοῦ ἀλόγου ὄρνεου δεικνύεται ἡ ἀνάστασις, τί μάτην τὰ ἡμέτερα διαβάλλουσιν, ὅταν ὁμολογῶμεν ὅτι ὁ δυνάμει τὸ μὴ ὄν εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, οὗτος ἰσχύει τοῦτο καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν εἰς ἀνέγερσιν παραστήσῃ; Διὰ γὰρ ταύτην τὴν πληροφορίαν καὶ 11 μάλιστα καὶ διωγμοὺς καὶ θανάτους ὑπομένομεν· ἐπεὶ μάτην τὰ τοιαῦτα κατεδεξάμεθα, μὴ τούτων ἔχοντες τὴν πληροφορίαν, ὧν κήρυξες ἐπαγγελλόμεθα εἶναι.

Ὡς περ οὖν ἐπίεισθημεν Μωσῆ εἰπόντι ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν 12 ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν (Gen. I, 1), καὶ γινώσκομεν ὅτι οὐκ ὕλης ἦν ἐνδεής, ἀλλὰ βουλήσει μόνῃ, ἢ προσετάγη Χριστὸς, ταῦτα καὶ παρήγαγε, λέγομεν δὲ οὐρανὸν, γῆν, θάλασσαν, φῶς, νύκτα, ἡμέραν, φωστῆρας, ἄστρα, πετεινὰ, νηκτὰ, τετράποδα, ἔρπετα, φυτόν, βοτάνας· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ πάντας ἀναστήσει θελήματι, συνεργείας μὴ δεόμενος. Τῆς γὰρ αὐτῆς δυνάμεως ἐστὶν ἔργον τὸ δημιουργῆσαι κόσμον καὶ τὸ

— ἐκ τῶν ἀσεβῶν: Vind. ἀπὸ τῶν ἀ.

— ἀπιστοῦσι: Vind. add. λόγοις.

10. εἰδικὴν δεικνύειν: codicum Vindd. alter habet ἰδικὴν ἄλλοθεν ἔχειν αὐτοὶ δεικνύειν (quae cum Clerico mendosa dicere non ausim), alter εἰκῆ δεικνύειν (? δεικνύειν). In tanta lectionis diversitate Cler. abjicienda putat omnia, quae a καίτοι usque ad ἀνάστασιν leguntur: nos nihil decernere audemus contra vulgatam lectionem, quam etiam Bov. Turr. interpretantur. — In ing. Vindd. habent εἰσι (i. e. Στωϊκοί), deinde καὶ περὶ τοῦ φοίνικος, quae in titulum hujus

capitis irreperunt (Stoicorum nomen ad παλιγγενεσίαν pertinet). — οἷ: Vind. ὅ, ut referatur ad ὄρνεον. — φέροντα ... στὰν: illud τὸν φοίνικα, hoc τὸ ὄρνεον respicit. — νομοῦ: Cot. variam lectionem affert βωμοῦ, quam loco nostro magis convenire nemo non videt; sed observa sis, Herodoto νομοὺς esse praefecturas Aegypti.

12. προσετάγη: Vind. ἐθέλησε (quo illud emendatur, quod etiam apud Turr. in ing. Graecus orthodoxus notat ut βλάσφημον· γυμνὸς γὰρ σαρκὸς οὐ προσετάγη ὁ υἱός). — φῶς, νύκτα,

νεκρούς ἀναστῆσαι· καὶ τότε μὲν μὴ ὄντα τὸν ἄνθρωπον ἐκ διαφόρων ἐποίησεν ἄνθρωπον, δούς αὐτῷ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος· νῦν δὲ ταῖς οὐσαῖς ψυχαῖς τὰ διαλυθέντα σώματα ἀποτίσει. Κειμένων γάρ ἐστιν ἡ ἀνάστασις, οὐχὶ δὲ μὴ ἵπαρχόντων. 13 Ὁ οὖν τὰ πρῶτα σώματα ἐκ μὴ ὄντων ποιήσας καὶ ἐξ αὐτῶν διάφορα δημιουργήσας [εἶδη], οὗτος καὶ τοὺς θανόντας ζωοποιήσας ἀναστήσει. Ὁ γὰρ ἐν τῇ κοιλίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἐκ μικροῦ σπέρματος μορφῶν καὶ ψυχὴν αὐτῷ οὐκ οὔσαν ἐνδημιουργῶν, καθὼς αὐτὸς πού φησι τῷ Ἱερεμίᾳ Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαι σε (Hier. I, 5), καὶ ἀλλαγῶ Ἐγὼ Κύριος στερεῶν οὐρανὸν καὶ θεμελιῶν γῆν καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ (Zach. XII, 1), αὐτὸς καὶ πάντας ἀνθρώπους ἀναστήσει αὐτοῦ ὄντας ποιήματα· καθὼς καὶ ἡ θεία γραφὴ μαρτυρεῖ λέγοντα τὸν Θεὸν τῷ μονογενεῖ Χριστῷ Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ κατ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· 14 ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς (Gen. I, 26. 27). Καὶ ὁ θειότατος καὶ καρτερικὸς Ἰωβ, περὶ οὗ φησιν ἡ γραφὴ ὅτι γέγραπται αὐτὸν ἀναστήσεσθαι μεθ' ὧν ὁ Κύριος ἀνίστησιν (LXX in fine libri Job.), οὗτός φησι πρὸς τὸν Θεόν Ἡ οὐχ ὡς περ γάλα με ἡμελξας, ἐπηξας δέ με ἴσα τυρῶ;· δέρμα καὶ κρέας με ἐνέδυσας, ὅστέοις δὲ καὶ νεύροις με ἐνεῖρας· ζῶην δὲ καὶ ἔλεον ἔθου παρ' ἐμοί, ἡ δὲ ἐπισκοπὴ σου ἐφύλαξέ μου τὸ πνεῦμα· ταῦτα ἔχων ἐν ἐμαντῷ, οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν (Job. X, 10—13). Λέγει δὲ καὶ ὁ Θεοφιλῆς Δαβὶδ Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἐπλάσαν με (Ps. CXIX, 73)· καὶ πάλιν Σὺ ἔγνων τὸ πλάσμα ἡμῶν (Ps. CIII, 14)· καὶ ἐξῆς Σὺ ἐπλάσας με καὶ ἔθηκας ἐπ' ἐμὲ τὴν χεῖρά σου· ἐθανμαστώθη ἡ γυνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν· καὶ αὐθις

ἡμέραν: Vind. om.; Bov. om. ἡμέραν. — ἐποίησεν ἄνθρωπον: Vind. om. ἄνθρωπον. — ταῖς οὐσαῖς ψυχαῖς: Turr. „iis ipsis animis“ (ταῖς αὐταῖς ψυχαῖς). 13. [εἶδη] c. Vind. Bov. („naturas“) cunctantur suscepi. — καθὼς αὐτὸς: c. Vindd. Turr.; vulgo καὶ ὡς αὐτὸς. — τῷ μονογενεῖ Χριστῷ: Turr. „silio suo“.

14. γέγραπται αὐτόν: Vind. γέγραπται δὲ αὐτόν πάλιν ut LXX; etiam Turr., teste Col., in alio exemplari MS. inter αὐτόν et ἀναστήσεσθαι legit πάλιν, quod idem in versione exprimit. — ἐπηξας: Vind. ἐτύρωσας ut LXX (quan-

quam in cod. Alex. et ed. Ald. est ἐπηξας). — ἔλεον cf. II, 13, 3. — Post locum Job. X vulgo add. διό φησιν καὶ ὁ ἡμέτερος σωτὴρ καὶ διδάσκαλος Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὅτι τὸ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατον δυνατόν παρὰ τῷ Θεῷ, quae c. Vindd. omisimus, quorum in altero non exstant, in altero exstant quidem, sed ita in mg. notata: οὐδὲ ταῦτα ἐν τοῖς ἄλλοις εἶρον. — ὁ Θεοφιλῆς Δαβὶδ: Vind. add. τῷ Θεῷ; Turr. non interpretatur Θεοφιλῆς. — καὶ αὐθις c. Vind. Turr.; vulgo omissa sunt, ut videtur, quoniam scriptor eundem psalmum citare pergit.

Τὸ ἀκατέργαστόν μου εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου, καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται (Ps. CXXXIX, 5. 6. 16). Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει προσευχόμενος αὐτῷ ὅτι Ἡμεῖς ὁ πηλὸς καὶ σὺ ὁ πλάστης ἡμῶν (Is. LXIV, 7 hebr.). Εἰ τοίνυν αὐτοῦ 15 δημιουργήματα ὁ ἄνθρωπος διὰ Χριστοῦ γενόμενος, πάντως ὅτι καὶ θανῶν δι' αὐτοῦ ἀναστήσεται ἐπὶ τῷ ἢ στεφθῆναι ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν ἢ κολασθῆναι ἐπὶ τοῖς πλημμελήμασιν. Εἰ δὲ δικαιοσύνη κρίνει ὡς νομοθέτης, ὡσπερ κολάζει τοὺς ἀσεβεῖς, οὕτως εὐεργετῶν σώζει τοὺς πιστοὺς καὶ τοὺς δι' αὐτὸν ὑπ' ἀνθρώπων σφαγέοντας ἀγίους· τοὺς μὲν ὡς ἄστρα φαιδρύνων, τοὺς δὲ ὡς φωστῆρας λαμπρύνων, καθὼς ὁ Γαβριὴλ τῷ Δανιὴλ ἔλεγε (Dan. XII). Μαθηταὶ οὖν Χριστοῦ πάντες ὑπάρχοντες οἱ 16 πιστοὶ, πιστεύομεν αὐτοῦ ταῖς ἐπαγγελίαις· ἀψευδῆς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, λέγει δὲ ὁ μακάριος προφήτης Δαβὶδ ὅτι πιστὸς Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ καὶ ὅσιος ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ (Ps. CXLV, 17 graece). Ὁ γὰρ ἐκ παρθένου ἑαυτῷ κατασκευάσας σῶμα, οὗτος καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων δημιουργός ἐστι· καὶ ὁ ἑαυτὸν ἀναστήσας ἐκ τῶν νεκρῶν, αὐτὸς καὶ πάντας τοὺς κειμένους ἀναστήσει. Ὁ τὸν πυρὸν ἐξ ἐνὸς κόκκου πολύ- 17 χουν ἐκ γῆς ἀνιστῶν, ὁ τὸ ἐκχοπὲν δένδρον εἰς ῥάδαμνον ἀναθάλλων, ὁ τὴν Ἀαρὼν ῥάβδον ξηράνασαν ἐκφύσας εἰς βλαστὸν, αὐτὸς καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ ἐν δόξῃ. Ὁ τὸν παραλυτικὸν σῶον ἀνεγείρας καὶ τὸν ἐξηραμμένην ἔχοντα τὴν χεῖρα ἰασάμενος καὶ τὸ λείπον μέρος ἐν τῷ ἐκ γενετῆς περῶ ἐκ γῆς καὶ σιέλου ἀποδοὺς, ὁ αὐτὸς καὶ ἡμᾶς ἀνεγερεῖ. Ὁ ἐκ πέντε ἄρτων καὶ δύο ἰχθύων πεντακισχιλίους χορέσας καὶ περισσεύσας δώδεκα κοφίλους, καὶ ἐξ ὕδατος οἶνον μεταποιήσας καὶ ἐκ στόματος ἰχθύος στατῆρα δι' ἑμοῦ Πέτρον τοῖς ἀπαιτοῦσι κῆνσον ἀποστείλας, οὗτος καὶ τοὺς νεκροὺς ἀνεγερεῖ. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα ἡμεῖς περὶ αὐτοῦ μαρτυροῦμεν· τὰ δ' ἄλλα οἱ προφήται. Ἡμεῖς οἱ 18 συμφραγόντες αὐτῷ καὶ συμπιόντες, καὶ θεαταὶ γενόμενοι τῶν αὐτοῦ τεραστῶν καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς πολιτείας καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν παθημάτων καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστάσεως, καὶ συναναστραφέντες αὐτῷ ἡμέρας τεσσαράκοντα μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, καὶ λαβόντες ἐντολὴν παρ' αὐτοῦ κηρῶσαι τὸ εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ μαθητεῦσαι πάντα

15. στεφθῆναι: Vind. στεφανωθῆναι. — ἐπὶ τοῖς πλημμ.: M. om. ἐπὶ.

16. ὁ μακάριος προφήτης Δαβὶδ: Turr. non habet nisi „propheta“. — καὶ ὅσιος ἐν π. τ. ἔ. αὐτοῦ: Vind. 46 om.

— καὶ ὁ ἑαυτὸν c. Vind. Turr.; Cot. καὶ ἑαυτὸν; M. ὁ καὶ ἔ.

17. ξηράνασαν ἐκφύσας: Vind. ξηράνουσαν ἐκφυσήσας, mendose. — βλαστὸν, αὐτὸς: M. βλ. αὐτὸς.

τὰ ἔθνη καὶ βαπτίσει εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον ἐπὶ αὐθεντία τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων, ὅς ἐστιν αὐτοῦ πατήρ, καὶ μαρτυρία πνεύματος, ὅς ἐστι Παράκλητος (cf. Matth. XXVIII, 19)· διδάσκομεν ὑμᾶς ταῦτα πάντα, ἃ διαταξάμενος ἡμῖν ἀνελήφθη ἐπ' ὄψει ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν πρὸς τὸν ἀποστείλαντα αὐτόν. Καὶ ἔαν μὲν πιστεύσητε, μακάριοι γενήσεσθε· εἰ δὲ μὴ πιστεύσητε, ἄθῳοι ἡμεῖς εὐρεθησόμεθα καὶ καθαροὶ τῆς ὑμετέρας δυσπιστίας.

Cap. 8. Περὶ δὲ τῶν μαρτύρων λέγομεν ὑμῖν ὅπως ἐν πάσῃ τιμῇ ὧσι παρ' ὑμῖν, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν τετίμηνται ὁ μακάριος Ἰάκωβος ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἅγιος ἡμῶν συνδιάκονος Στέφανος. Οὗτοι γὰρ εἰσι καὶ ὑπὸ Θεοῦ μεμακαρισμένοι καὶ ὑπὸ ὁσίων ἀνδρῶν τετιμημένοι, καθαροὶ πάσης πλημμελίας, ἀτρεπτοὶ πρὸς ἁμαρτίαν, ἀμετάπιστοι τῶν καλῶν, ἀνευδοίαστοι πρὸς ἐγκώμια· περὶ ὧν καὶ ὁ Δαβὶδ ἔλεγε Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ (Ps. CXVI, 15)· καὶ ὁ Σολομών Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίου (Prov. X, 7)· περὶ ὧν καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν

Cap. 9. Ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται (Is. LVII, 1). * Ταῦτα δὲ περὶ τῶν κατὰ ἀλήθειαν ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρησάντων εἴρηται, ἀλλ' οὐ περὶ τῶν ψευδομαρτύρων, περὶ ὧν τὸ λόγιόν φησιν Ὅνομα δὲ ἄσεβῶν σβέννυται (Prov. X, 7)· μάρτυς γὰρ πιστὸς οὐ ψεύδεται, ἐκκαίει δὲ ψευδῆ μάρτυς ἄδικος (Prov. XIV, 5). Ὁ γὰρ ἐν μαρτυρίῳ ἐξεληθὼν ἀψευδῶς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, οὗτος ἀληθινὸς μάρτυς, ἀξιόπιστος ἐν οἷς συνηγωνίσαστο τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας διὰ τοῦ οἴκειου αἵματος.

Cap. 10. Παραينوῦμεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ καὶ σύνδουλοι, φεύγειν τὰς ματαιολογίας καὶ τὰς αἰσχρολογίας καὶ τὰς εὐτραπελίας, μέθας, λαγνείας, θρύψεις, καὶ τὰς ἀμέτρους ὀρμὰς σὺν ταῖς μωρολογίαις· ὅτι οὐδὲ ἐν ταῖς κυριακαῖς ἡμέραις τῶν εὐφροσυνῶν ἐπιτρέπομεν ὑμῖν ἄσεμνόν τι ἢ φθέγγεσθαι ἢ πράττειν· λέγει γάρ

18. τῶν ὄλων: Turr. om.

Cap. 8. (Turr. M. 7.) Tit. περὶ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου, καὶ Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος. Bov., omisso titulo, quae hic dicuntur cap. 8 subjungit suo capiti octavo.

ὁ μακάριος et ὁ ἅγιος: Turr. om. — πλημμελίας: legendum erit πλημμελείας, illud enim nusquam obvium, ne apud Nostrum quidem. — ἀτρεπτοὶ: Vind. ἀνένδοτοι.

Cap. 9. (Turr. M. 8.) Tit. περὶ ψευδομαρτύρων.

Ταῦτα: Bov. legisse videtur πάντα.

— μάρτυς γὰρ πιστὸς: Vind. καὶ πάλιν μάρτυς πιστὸς.

Cap. 10. (Turr. M. 9.) Tit. ἡθικὴ παραινήσις (Vind. om.; Bov. om., quae abhinc sequuntur) ὅτι δεῖ φεύγειν ματαιολογίας, αἰσχρολογίας, εὐτραπελίας, μέθην, λαγνείαν, θρύψιν (ὀργὴν ἀμετρον, μωρολογίαν, ᾧδὴν ἐθνικὴν, ὀνομασίαν εἰδώλων ἢ δαιμόνων Vindd.).

καὶ τὰς αἰσχρολογίας: Vind. om. — ὀρμὰς c. Turr. („saltationes“) M. in mg.; vulgo ὀργὰς, quod Cot. asterisco notat, et quamvis in titulo a Vindd. agnoscat, nihilo minus huc prorsus non pertinet;

που ἡ γραφή Δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ (Ps. II, 11). Καὶ τὰς ἀγαλλιᾶσεις οὖν ὑμῶν μετὰ φόβου καὶ τρόμου γίνεσθαι, χρῆ. Ὁ γὰρ τοι χριστιανὸς ὁ πιστὸς οὐδὲ ᾠδὴν ἔθνηκὴν ὀφείλει λέγειν οὔτε ἔσθμα πορνικόν· ἐπεὶ συμβήσεται αὐτῷ διὰ τῆς ᾠδῆς εἰδώλων μνημονεύειν ὀνόματα δαιμονικά, καὶ ἄντι τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰσφρήσει ἐν αὐτῷ τὸ πονηρόν. * Ἀπειρηται δὲ καὶ τὸ ὀμνύειν ἐν αὐτοῖς καὶ Cap. 11. τὸ διὰ στόματος αὐτῶν προφέρειν τὰ βδελυκτὰ ὀνόματα, ἢ προσκυνεῖν αὐτοῖς ἢ φοβεῖσθαι αὐτούς ὡς Θεούς· οὐ γὰρ εἰσι Θεοί, ἀλλ' ἢ πονηροὶ δαίμονες ἢ μεμωκημένα ἔργα. Λέγει γὰρ που ὁ Θεὸς περὶ τῶν ἰσραηλιτῶν Ἐγκατέλιπόν με καὶ ὤμνον ἐν τοῖς οὐκ οὔσι Θεοῖς (Hier. V, 7)· καὶ ἔξῃς Ἐξαρχῶ τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν (cf. Zach. XIII, 2)· καὶ ἀλλαχοῦ Αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεοῖς, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν (Deut. XXXII, 21)· καὶ ἐν πάσαις δὲ ταῖς γραφαῖς ἀπηγόρευται ταῦτα ὑπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ. * Οὐ Cap. 12, 1 μόνον δὲ περὶ εἰδώλων ἀπαγορεύουσιν, ἀλλὰ καὶ περὶ φωστῆρων νομοθετοῦντες παραινοῦσι μήτε ὀμνύειν ταῦτα μήτε μὴν λατρεύειν αὐτοῖς· φασὶ γὰρ Μὴ, ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, πλανηθεῖς προσκυνήσης αὐτοῖς (Deut. IV, 19)· καὶ ἀλλαχοῦ Κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν ἔθνων μὴ μανθάνετε πορεύεσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ μὴ φοβεῖσθε (Hier. X, 2). Τὰ γὰρ ἄστρα καὶ οἱ φωστῆρες εἰς φαῦσιν ἀνθρώποις, ἀλλ' οὐκ εἰς προσκύνησιν ἐδόθησαν. Εἰ καὶ οἱ ἰσραηλιταὶ μοχθη- 2 ρία τρόπου προσεκύουν ἄντι τοῦ κτίστου τὴν κτίσιν, τὸν μὲν δημιουργὸν καθυβρίσαντες, τὴν δὲ κτίσιν πλεῖον ἰδεῖ θυμιάσαντες· καὶ ποτε μὲν μοσχοποιοῦντες ὡς ἐν ἐρήμῳ, ποτὲ δὲ τὸν Βεελφεγὼρ προσκυνοῦντες, ἄλλοτε δὲ τὸν Βαὰλ καὶ τὸν Θαμμοῦς καὶ τὴν σιδωνίαν Ἀστάρτην, καὶ πάλιν τὸν Μολὸχ καὶ Χαμὸς, καὶ ἄλλοτε τὸν ἥλιον, ὡς παρὰ τῷ Ἰεζεκιήλ ἐμφέρεται (Ez. VIII,

M. praeterea etiam praemittit ἐν ἄλλῳ, quod plane ineptum est.

Cap. 11. (Turr. M. 10.) Tit. παραινέσεις παιδεύουσα φεύγειν τῆς εἰδωλολατρείας τὸ μύθος.

ὁ Θεὸς: Turr. add. „per Jeremiam“. — καὶ ἔξῃς: Vindd. καὶ πάλιν (ut appareat, Hieremiae non esse, quae sequuntur).

Cap. 12. (Turr. M. 11.) Tit. ὅτι μὴ καθίζει ᾠδὴν ἔθνηκὴν | ἢ πορνικὴν (Vind. om.) ἔδειν οὔτε ἐπόμνησθαι εἰ-

δωλον (οὔτε οἰωνοῖς ἢ κληδόσιν ἢ παλμοῖς ἢ παρατηρήσεσιν ἰουδαϊκαῖς προσανέχειν Vind.)· ἄσεβες γὰρ τοῦτο καὶ τῆς (τοῦ M.) Θεοῦ γνώσεως ἐχθρόν. Bov. hanc exhibet capituli summam: „Quod non oportet coelum et astra colere, neque per ea aut per alias creaturas jurare secundum Domini mandatum“.

1. πορεύεσθαι addidimus c. Vindd., assentiente Clerico, quum apud LXX non exstet nisi in cod. Alex. (cf. II, 62, 2.)

2. Χαμὸς: M. Χαμῶς, ut LXX 1 Reg. XI cet. — ἐμφέρεται c. Vindd.; vulgo

16)· ἤδη δὲ καὶ ἄλογα ζῶα, ὡς παρ' αἰγυπτίοις τὸν Ἄπιν καὶ τὸν μενδήσιον τράγον· καὶ θεοὺς ἀργυροῦς καὶ χρυσοῦς, ὡς ἐν Ἰουδαίᾳ. Δί' ἅπερ ἅπαντα ἀπειλοῦν αὐτοῖς ἔλεγε διὰ τοῦ προφήτου Μὴ μικρὸν τοῦτο τῷ οἴκῳ Ἰούδα, τοῦ ποιεῖν τὰ βδελύγματα ταῦτα, ἃ ἐποίησαν, ὅτι ἐπλησαν τὴν γῆν ἀνομίας τοῦ παροργίσει με; καὶ ἰδοὺ· αὐτοὶ εἰσιν ὡς μυκτηρίζοντες· καὶ ἐγὼ ποιήσω μετὰ θυμοῦ, οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμὸς μου οὐδ' οὐ μὴ ἐλεήσω· καὶ κεκράζονται ἐν τοῖς ὠσὶ μου φωνῇ μεγάλη καὶ οὐκ εἰσακούσομαι αὐτῶν (Ezech. VIII, 17. 18 hebr.). Ὁρᾶτε, ἀγαπητοί, ὅσα κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν σεβομένων ἥλιον καὶ σελήνην ἀποφαινεται ὁ Κύριος. Διὸ χρὴ τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ὡς χριστιανὸν μήτε ἥλιον ἠμνῦναι μήτε σελήνην μήτε ἄστρα, μήτε μὴν τὸν οὐρανὸν ἢ γῆν ἢ τι τῶν στοιχείων μικρὸν ἢ μέγα. Εἰ γὰρ ὁ διδάσκαλος περὶ τοῦ ὄντος Θεοῦ παρήγγειλεν ἡμῖν μὴ ἠμνῦναι, ὅπως ὁ λόγος ἡμῶν πιστότερος ἢ τοῦ ὄρκου, μήτε μὴν τὸν οὐρανὸν αὐτόν (ἑλληνικὸν γὰρ τὸ δυσσέβηρα), μήτε μὴν Ἰερουσαλὴμ ἢ τὰ τοῦ Θεοῦ ἅγια ἢ τὸ θυσιαστήριον καὶ τὸ δῶρον ἢ τὴν τοῦ ναοῦ χύσασιν ἢ τὴν οἰκίαν κεφαλὴν (Ἰουδαϊκῆς γὰρ παραφθορᾶς ἢ συνήθειας, διὸ καὶ ἀπηγόρευται), κατορθοῦν δὲ τὸ ναὶ ναὶ καὶ τὸ οὐ οὐ τοῖς πιστοῖς παρεγγυᾶ, καὶ τὸ τούτων περισσὸν τοῦ πονηροῦ εἶναι λέγει (Matth. V)· πόσω μᾶλλον ὑπόδεικοι οἱ τὰ ψευδώνυμα ὡς ὄρκια ἐπομνύμενοι καὶ τὰ νομιζόμενα ἀντὶ τῶν ἀληθῶν δοξάζοντες; οὗς ὁ Θεὸς διὰ μοχθηρίαν παρέδωκεν εἰς ἀβουλίαν, ἐνεργεῖν τὰ μὴ δέοντα.

Cap. 13. — Τὰς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν φυλάσσετε, ἀδελφοί· καὶ πρώτην γε τὴν γενέθλιον, ἣτις ὑμῖν ἐπιτελείσθω εἰκάδι πέμπτη τοῦ ἐνάτου μηνός. Μεθ' ἣν ἢ ἐπιφάνιος ὑμῖν ἔστω τιμιωτάτη, καθ' ἣν ὁ Κύριος ἀνάδειξιν ὑμῖν τῆς οἰκείας θεότητος ἐποιή-

γέγραπται. — τὸν μενδήσιον τράγον: Bov. „hircum Desium“ (nesciebat enim, inquit, voxne esset μέν, an syllaba).

3. Ἰερουσαλὴμ: Bov. legit in exemplari suo Ἰσραήλ, falso. — κατορθοῦν c. Vindd.; vulgo εἶναι.

Cap. 13. (Turr. M. 12.) Tit. κατάλογος τῶν τοῦ Κυρίου ἑορτῶν (Vind. περὶ ἑορτῶν), ἃς δεῖ φυλάσσειν· καὶ πότε ταύτων ἐκάστη ὀφείλει ἐπιτελεῖσθαι („et de quadragesima“ Turr.). Cf. Krabbe p. 163 sq. 228 sqq.; contra v. Drey p. 188 sqq.

τῶν ἑορτῶν: Anast. (quaest. 77) τῶν τοῦ Κυρίου ἑορτῶν. — φυλάσσετε:

Cot. φυλάσσητε. — ὑμῖν ἐπιτελείσθω jussu Cotelerii scripsimus pro ὑμῶν ἐ., quum fieri vix posse videatur, ut ὑμῶν ad μηνός tractum aliquo modo toleretur. — ἐνάτου: M. in mg. δεκάτου (inutili conjectura, cf. Indicem II. s. voce Μῆνες). — ἐπιφάνιος: Anast. ἐπιφανειῶν (sed in MSS. Pariss. Anastasii Cot. reperit τὴν ἐπιφάνιον, τὴν ἐπιφάνειαν, τὴν ἐπιφάνειον; nam in compendium rededit Anast. locum nostrum, Gentiano interprete, ita: „Et primum quidem Natalem; post quem Epiphaniam; deinde Quadragesimam cēt.“). — ἀνάδειξιν ὑμῖν: ex Turr. interprete Cot. legi jus-

σατο· γινέσθω δὲ καὶ αὐτὴ ἕκτη τοῦ δεκάτου μηνός. Μεθ' ἧς ὑμῖν φυλακτέα ἡ νηστεία τῆς τεσσαρακοστῆς, μνήμην περιέχουσα τῆς τοῦ Κυρίου πολιτείας τε καὶ νομοθεσίας· ἐπιτελείσθω δὲ ἡ νηστεία αὕτη πρὸ τῆς νηστείας τοῦ πάσχα, ἀρχομένη μὲν ἀπὸ δευτέρας, πληρουμένη δὲ εἰς παρασκευήν. Μεθ' ἧς ἀπονηστεύσαντες ἄρξασθε τῆς ἁγίας τοῦ πάσχα ἑβδομάδος, νηστεύοντες αὐτὴν πάντες μετὰ φόβου καὶ τρόμου, προσευχόμενοι ἐν αὐταῖς περὶ τῶν ἀπολλυμένων. *Ἦρξαντο γὰρ τὴν κατὰ Cap. 14, 1 τοῦ Κυρίου βουλὴν ποιῆσθαι δευτέρα σαββάτων μηνὶ πρώτῳ, ὅς ἐστι ξανθικός· καὶ τῇ τρίτῃ τοῦ σαββάτου παρέτεινεν ἡ σκέψις, τῇ δὲ τετράδι ὤρισαντο σταυρῶ ἀνελεῖν αὐτόν. Καὶ 2 Ἰούδας γνούς τοῦτο, ἐκ πολλοῦ μὲν διαστραφεὶς, τότε δὲ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ διαβόλου βληθεὶς φιλαργυρία, καίτοι πάλαι τὸ γλωσσόκομον ἐγκεχειρισμένος καὶ κλέπτων τὰ τῶν πενήτων, οὐκ ἀπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ μακροθυμίαν· ἀλλὰ καὶ ποτε μὲν ἐστιωμένων ἡμῶν σὺν αὐτῷ, βουλόμενος καὶ αὐτὸν σωφρονίσαι καὶ ἡμᾶς παιδεῦσαι τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ, λέγει Ἄμην ἄμην λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με (Joa. XIII, 21)· καὶ ἐκάστου ἡμῶν λέγοντος Μήτι ἐγώ; καὶ τοῦ Κυρίου σιωπῶντος, ἀναστὰς ἐγὼ, εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, φιλούμενος πλεῖον τῶν ἄλλων ὑπ' αὐτοῦ, ἐνστερνισάμενος αὐτὸν ἰκέτευον εἰπεῖν τίς ἂν εἶη ὁ παραδώσων αὐτόν· καὶ οὐδ' οὕτως ἡμῖν εἶρηκεν αὐτοῦ τὸ ὄνομα ὁ ἀγαθὸς Κύριος, ἀλλὰ δύο σημεῖα τοῦ προδότου ἔδωκεν· ἐν μὲν εἰπὼν Ὁ ἐμβαπτόμενος μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ (Marc. XIV, 20), δεύτερον δέ Ὡ ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω (Joa. XIII, 26). Καίτοι, κἀκείνου λέγοντος Μήτι ἐγώ εἰμι, ῥαββί; οὐκ 3 εἶπεν ὁ Κύριος ὅτι ναί, ἀλλ' ὅτι Σὺ εἶπας (Matth. XXVI, 25)· καὶ φοβῆσαι αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ βουληθεὶς, φησὶν Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη (Matth. XXVI, 24; Marc. XIV, 21).

sit ἂ. ἡμῖν. — δεκάτου: M. in mg ἐν-δεκάτου; v. s. — Μεθ' ἧς ὑμῖν: Vind. Bon. μεθ' ἧν. — ἀπολλυμένων: Anast. add. Ἰουδαίων.

Cap. 14. (Turr. M. 13.) Tit. περὶ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου, καὶ τί ἐν ἐκάστῃ ἡμέρᾳ ἐπράχθη τῶν ἐν τῷ πάθει· καὶ περὶ τοῦ Ἰούδα, καὶ ὅτι οὐ συμπαρῆν Ἰούδας ἐν τῷ τὸν Κύριον τοῖς μαθηταῖς παραδίδοναι τὰ μυστήρια (Vindd. om.). Bon. conciso suo cap. 14 inscripsit „de pascha“. Cf. Synopsin evangelicam.

1. ὤρισαντο c. Vindd.; vulgo ὤρισαν τῷ.

2. Bon. hinc incipit cap. 15, inscriptum „de Juda“. — ποτε μὲν: Vind. om. μὲν; Turr. non vertit ποτε. — ἐστιωμένων c. Vindd. Cot. in mg.; Cot. ἐσθιωμένων; M. ἐσθιωμένων. — ἡμᾶς παιδεῦσαι: Vindd. ἡμῖν δεῖξαι, quod interpretamentum esse videtur. — Ἄμην ἄμην: Turr. semel tantum legit, ut Matth. XXVI, 21; Marc. XIV, 18. — ἐνστερνισάμενος αὐτόν: Vindd. ἐπιπεσὼν τῷ στήθει αὐτοῦ ut Joa. XIII, 25.

Καὶ ταῦτα ἀκούσας, ἀπελθὼν εἶπε τοῖς ἱερεῦσιν Τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ ἐγὼ ὑμῖν αὐτὸν παραδώσω; οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῇ τριάκοντα ἀργύρια (Matth. XXVI, 15)· καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἢ λέγουσα Καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν οἶκον τοῦ κερამέως (Matth. XXVII, 9. 10). Καὶ τῇ πέμπτῃ φαγόντες παρ' αὐτῷ τὸ πάσχα, βάψαντος ἐκείνου τὴν χεῖρα εἰς τὸ τραβλίον καὶ τὸ ψωμίον λαβόντος καὶ ἐξελθόντος νυκτός, ἡμῖν εἶπεν ὁ Κύριος Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα σκορπισθῆτε καὶ ἐμὲ μόνον ἀφῆτε (Joa. XVI, 32)· καὶ ἐκάστου δισχυριζομένου μὴ ἐγκαταλεῖψαι αὐτὸν, ἐμοῦ Πέτρου ἐπαγγελλομένου καὶ συναποθανεῖν, εἶπεν Ἀμὴν λέγω σοι, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρεῖς
 4 ἀπαρνῆση μὴ εἰδέναι με (Matth. XXVI, 34; Luc. XXII, 34). Παραδούς δὲ ἡμῖν τὰ ἀντίτυπα μυστήρια τοῦ τιμίου σώματος αὐτοῦ καὶ αἵματος, Ἰούδα μὴ συμπαρόντος ἡμῖν, ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν πλησίον τοῦ χειμάρρου τῶν κέδρων, ὅπου ἦν κῆπος· συνῆμεν δὲ καὶ ἡμεῖς καὶ ὑμνήσαμεν κατὰ τὸ ἔθος. Καὶ χωρισθεὶς ἡμῶν οὐ πολὺ, προσήχετο τῷ πατρὶ λέγων Πάτερ, παρένεγκε ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον· πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα γενέσθω, ἀλλὰ τὸ σόν (Luc. XXII, 42 parall.). Καὶ τοῦτο ποιήσας τρίτον, ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀθυμίας εἰς ὕπνον καταπεσόντων, ἐλθὼν λέγει Ἅγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παρα-
 5 δίδοται εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν (Matth. XXVI, 45). Καὶ ἰδοὺ Ἰούδας καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος ἀσεβῶν· καὶ σημεῖον προδοσίας αὐτοῖς δούς τὸ δόλιον φίλημα, οἱ δὲ δεξάμενοι τὸ σύνθημα, ἐκράτησαν τὸν Κύριον καὶ δέσμιον λαβόντες ἤγαγον εἰς τὴν οἰκίαν Καϊάφα τοῦ ἀρχιερέως, ἐν ἣ πολλὸς συγκεκρότητο οὐ λαός, ἀλλ' ὄχλος, οὐδὲ πρεσβυτέριον ἱερόν, ἀλλὰ συνέδριον παρανόμων καὶ βουλευτήριον ἀσεβῶν· οἱ καὶ πολλὰ τολμήσαντες κατ' αὐτοῦ πᾶν εἶδος ὑβρεως οὐ παρέλιπον, ἐμπτύοντες, κερτομοῦντες, τύπτοντες, ῥαπίζοντες, λαιδοροῦμενοι, πειράζοντες, μαντείας

3. Καὶ ἔλαβον κτλ.: haec omnia usque ad κερამέως desunt in altero codice Vind., inquit Cler.; verum hoc cum eo, quod statim sequitur, stare nequit. — τὸν οἶκον: Vindd. (?) τὸν ἀγρόν, ut est in Matth.

4. Hinc initium facit Bov. capitis 16, hoc titulo adscripto: „Quod non aderat Judas, cum Dominus discipulis tradidit mysteria“. — τὰ ἀντίτυπα: Salmasius (de transsubstantiatione pag. 41) ineptum hoc putat et interpolatum, contradicente

Cotelerio (cf. VI, 30, 1; VII, 25, 1). — οὐ πολὺ c. Vindd.; vulgo πολὺν, quod si praeferas, junge cum προσήχετο. — τὸ ἐμὸν c. Vind. M.; Cot. om. τὸ.

5. ὄχλος: Vind. Turr. add. πολὺς, ut Matth. XXVI, 47; Marc. XIV, 43. — δούς τὸ c. Vindd. Turr.; vulgo δείκνυσι, quo sermonem non satis concinnum expolire aggressus erat librarius. — λαβόντες c. Vindd.; vulgo ποιησάμενοι. — τολμήσαντες c. Vindd.; vulgo ποιησάμενοι. — ῥαπίζοντες: Vind. Bov. om. — λαι-

ἐπιζητοῦντες ἀντὶ προφητείας· εἴρωνα, βλάβσημον, Μωσέως παραβάτην, ἱεροῦ καθαιρέτην, θυσιῶν ἀναιρέτην, ῥωμαίων πολέμιον, Καίσαρος ἐναντίον ἀποκαλοῦντες. Καὶ ταῦτα μέχρις 6 ὄρθρου βαθέος ἐμπαροινήσαντες αὐτῷ οἱ ταῦροι καὶ οἱ κύνες (Ps. XXII) ἀπάγουσιν αὐτὸν πρὸς Ἄνναν, ὃς ἦν πενθερὸς τοῦ Καϊάφα· κακεῖ τὰ ὅμοια δράσαντες, παρασκευῆς οὔσης, τῷ ἄρχοντι τῶν ῥωμαίων παρέδωκαν αὐτὸν Πιλάτῳ, κατηγοροῦντες αὐτοῦ πολλὰ καὶ βαρέα, ὧν οὐδὲν ἴσχυον ἀπελέγξαι· ἐφ' οἷς ὁ ἄρχων δυσανασχετήσας ἔλεγεν Οὐδεμίαν αἰτίαν κατ' αὐτοῦ εὐρίσκω (Joa. XVIII, 38). Οἱ δὲ μάρτυρας δύο ψευδεῖς ἀγαγόντες ἐβούλοντο συκοφαντεῖν τὸν Κύριον· ἀσυμφώνων δὲ αὐτῶν εὑρεθέντων εἰς καθοσίωσιν ἀνήγον τὸ πρᾶγμα λέγοντες Οὗτος ἑαυτὸν λέγει βασιλέα εἶναι, καὶ φόρους Καίσαρι διδόναι κωλύει (Luc. XXIII, 2). Καὶ γίνονται αὐτοὶ κατήγοροι καὶ μάρτυρες καὶ κριταὶ καὶ τῆς ἀποφάσεως ἐξουσιασταὶ λέγοντες Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν· ἵνα πληρωθῇ ὅτι γέγραπται περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς προφήταις Συνήχθησαν ἐπ' ἐμὲ μάρτυρες ἄδικοι καὶ ἐψεύσατο ἡ ἀδικία ἑαυτῇ (Ps. XXVII, 12 graece)· καὶ πάλιν Περιεκύκλωσάν με κύνες πολλοί, συναγωγή πονηρευομένων περιέσχόν με (Ps. XXII, 17)· καὶ ἐν ἑτέροις Ἐγένετο ἡ κληρονομία [μου] ἐμοὶ ὡς λέων ἐν δρυμῷ, ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς (Hier. XII, 8). Ὁ οὖν Πιλᾶτος ἀνανδρία καταισχύνας τὴν ἀρχὴν αὐτὸς 7 ἑαυτὸν ἐξελέγχει κακίας, πρὸ τοῦ δικαίου τὰ πλήθη θεραπεύσας, καὶ μαρτυρῶν μὲν αὐτῷ ὡς ἀναιτίῳ, ὡς αἴτιον δὲ κολάσει τοῦτον παραδιδούς σταυρῷ, καίτοι ῥωμαίων νόμους τιθεμένων μηδένα ἀνεξέλεγκτον θνήσκειν. Δῆμιοι δὲ παραλαβόντες τὸν τῆς δόξης Κύριον ξύλῳ προσήλωσαν, ἕκτη μὲν ὥρα σταυρώσαντες αὐτόν, τρίτη δὲ ὥρα τὴν ἀπόφασιν δεξάμενοι τὴν περὶ αὐτοῦ. Ἐπειτα ἔδωκεν αὐτῷ ὄξος πιεῖν μετὰ χολῆς· εἶτα τὰ ἱμάτια αὐτοῦ κλήρῳ διμερίσαντο· ἔπειτα δύο κακούργους ἐσταύρωσαν σὺν αὐτῷ ἐξ ἑκατέρου μέρους· ἵνα πληρωθῇ τὸ γεγραμμένον Ἐδωκεν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος (Ps. LXIX, 22)· καὶ πάλιν Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλῆρον

δορούμενοι c. Vindd.; vulgo λοιδοροῦντες.

6. καὶ βαρέα: Vind. om. — ἀπελέγξαι: Vind. ἀποδεῖξαι. — ἀγαγόντες: Vindd. ἐγγύοντες, quae vox graeca, si modo est, mihi quidem non innotuit. — καὶ μάρτυρες: Turr. om. — ὅ,τι

γέγραπται: Vind. τὸ γεγραμμένον. — περὶ αὐτοῦ: Turr. om. — ἄδικοι: Turr. om. — [μου]: Vind. om. (LXX habent).

7. Πιλᾶτος: edd. Πιλᾶτος. — κακίας: Vind. om., et glossema esse potest. — τιθεμένων: Vind. θεμένων, quod non displicet. — κλήρῳ: Vind. om.

(Ps. XXII, 19)· καὶ ἐν ἄλλοις Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη (cf. 8 Is. LIII, 12). Ἐπειτα ἐγένετο τρεῖς ὥρας σκότος, ἀπὸ ἑκτης ἕως ἐνάτης, καὶ πάλιν φῶς πρὸς δείλην· καθὼς γέγραπται Καὶ οὐχ ἡμέρα καὶ οὐ νύξ, καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς (Zach. XIV, 7). Ἄπερ ἅπαντα θεασάμενοι οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ κακοῦργοι, ὁ μὲν αὐτῶν ἐβλασφήμει ὡσανεὶ δι' ἀσθένειαν μὴ δυνάμενον ἑαυτῷ ἐπαμύνειν, ὁ δὲ τούτῳ μὲν ἄγνοιαν ἐπέτιμα, πρὸς δὲ τὸν Κύριον στραφεὶς, ὡς ἂν φωτισθεὶς ἔπ' αὐτοῦ καὶ γνοὺς ὅστις ὁ πάσχων, ἡξίου μνήμην αὐτοῦ γενέσθαι ἐν τῇ βασιλείᾳ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα· ὁ δ' εὐθύς ἀμνηστίαν αὐτῷ τῶν προγεγονότων χαρισάμενος, εἰς παράδεισον εἰσῆγαγεν ἀπολαύσοντα τῶν μυστικῶν ἀγαθῶν. Ὅς καὶ περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν ἀναβοήσας εἶπε τῷ πατρὶ Θεέ μου Θεέ μου, ἵνατί με ἐγκατέλιπες (Matth. XXVII, 46); καὶ μετ' ὀλίγον κράξας φωνῇ μεγάλη Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασιν ὁ ποιοῦσι (Luc. XXIII, 34)· καὶ ἐπαγαγὼν Εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου (Luc. XXIII, 46), ἀπέπνευσε, καὶ θάπτεται πρὸ ἡλίου δύσεως ἐν μνημείῳ 9 καινῷ. Ἐπιφωσκούσης δὲ τῆς μιᾶς σαββάτων, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ἐπλήρωσεν ἐκεῖνα, ἃ καὶ πρὸ τοῦ πάθους ἡμῖν προέλεγε φράσκων ὅτι Δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ποιῆσαι ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας (Matth. XII, 40)· καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, πρώτη μὲν φανεροῦται Μαρία τῇ Μαγδαληνῇ καὶ Μαρία τῇ τοῦ Ἰακώβου, εἶτα Κλεόπα ἐν ὁδῷ, καὶ μετὰ τοῦτο ἡμῖν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, φεύγουσι μὲν διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, λαθραίως δὲ περιεργαζομένοις τὰ κατ' Cap. 15, 1 αὐτόν. Ταῦτα δὲ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐγράφη. * Παρήγγειλεν οὖν ἡμῖν αὐτὸς νηστεύειν τὰς ἕξ ἡμέρας ταύτας διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων δυσσέβειαν καὶ παρανομίαν, πενθεῖν αὐτοὺς καὶ ὀδυρεσθαι παρακελευσάμενος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτῶν· καὶ γὰρ αὐτὸς αὐτοῖς ἐπεδάκρυσεν, ἀγνοήσασιν τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῶν· τετράδα δὲ καὶ παρασκευὴν προσέταξεν ἡμῖν νηστεύειν,

8. ἐνάτης: M. ἐννάτης, ut infra ἐνάτην (cf. cap. 19, 1; VII, 42). — Καὶ οὐχ ἡμέρα: Vindd. (præfigunt, nī fallor) ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐχ ἔσται φῶς, καὶ ψύχος καὶ πάχος ἔσται μίαν ἡμέραν, ex Zach. XIV, 6. — Ἄπερ ἅπαντα usque ad ἀγαθῶν: Vind. om. — ὁ μὲν αὐτῶν: M. ὁ μὲν αὐτόν. — ἄγνοιαν: M. in mg. legi jubet ἄνοιαν, cui assentiendum esse videtur. — ὁ ποιοῦσι c. Vind.; vulgo τί π. ut apud Lucam.

Cap. 15. (Turr. M. 14) Tit. περὶ

τῆς μεγάλης ἐβδομάδος· καὶ διὰ τὴν τετράδα καὶ παρασκευὴν ἐπιτρέπουσι νηστεύειν. Bov., omisso hoc titulo, subjungit ista suo cap. 16.

1. Hic vel cap. 19, 4. intercidesse videntur propter mutatam temporis paschalis legem (cf. cap. 17), quae Epiiph. citat haer. LXX, 11: ὅταν ἐκεῖνοι (οἱ Ἰουδαῖοι) εὐχῶνται, ὑμεῖς νηστεύοντες ὑπὲρ αὐτῶν πενθεῖτε, ὅτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς τὸν Χριστὸν ἔσταύρωσαν· καὶ ὅταν ἐκεῖνοι πενθῶσι τὰ ἄζυμα

τὴν μὲν διὰ τὴν προδοσίαν, τὴν δὲ διὰ τὸ πάθος· ἀπονηστεῦσαι δὲ προσέταξε τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ, ἀλέκτορος φωνήσαντος· αὐτὸ δὲ νηστεῦσαι τὸ σάββατον, οὐχ ὅτι δεῖ τὸ σάββατον νηστεύειν, κατὰ παυσιν δημιουργίας ὑπάρχον, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνο μόνον 2
χοῖ νηστεύειν, τοῦ δημιουργοῦ ἐν αὐτῷ ἔτι ὑπὸ γῆν ὄντος. Ἐν αὐτῇ γὰρ αὐτῶν τῇ ἑορτῇ κατέσχον τὸν Κύριον, ὅπως πληρωθῆ ἐκεῖνο τὸ φάσκον λόγιον Ἐθεντο τὰ σημεῖα αὐτῶν ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν (cf. Ps. LXXIV, 4. 5). Δεῖ οὖν 3
πενθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν, ὅτι ἐλθόντος τοῦ Κυρίου οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ, ἀλλ' ἀπεσεύσαντο τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἀναξίους κρι-
ναντες ἑαυτοὺς σωτηρίας.

Ἑμεῖς οὖν μακάριοι, οἳ ποτε οὐ λαός, νῦν δὲ ἔθνος ἅγιον 3
ἔρυσθ' ἀπὸ πλάνης εἰδώλων, ἀπὸ ἀγνοίας, ἀπὸ δυσσεβείας· οἳ οὐκ ἠλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέντες διὰ τὴν ὑπακοὴν τῆς καρδίας ὑμῶν. Ἑμῖν γὰρ ἠνοιγή ἢ πύλη τῆς ζωῆς τοῖς ἕξ ἔθνων, οἵτι-
νές ποτε οὐκ ἠγαπημένοι, νῦν δὲ περιηλημένοι, λαὸς εἰς περι-
ποιήσιν Θεοῦ τεταγμένος τῷ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἐξαγγέλλειν· περὶ
ᾧ εἶπεν ὁ σωτὴρ Εὐρέθη τῶν ἐμῶν μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανῆς ἐγε-
νόμην τοῖς ἐμῶν μὴ ἐπερωτῶσιν· εἶπα Ἰδοὺ εἰμι, τῷ ἔθνει, οὐ
οὐκ ἐκάλεσαν τὸ ὄνομά μου (Is. LXV, 1). Μὴ ζητήσαντες γὰρ
αὐτὸν ποτε ἐπεζητήθητε παρ' αὐτοῦ, καὶ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν
ἐπηκούσατε τῇ κλήσει αὐτοῦ, καταλείψαντες τὴν πολυθεον μα-
νίαν καὶ τῇ ἀληθεῖ μοναρχίᾳ προσφυγόντες τοῦ παντοκράτορος
Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· πλήρωμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σωζο-
μένων γενόμενοι, μύριαι μυριάδες καὶ χίλιαι χιλιάδες, ὡς ἐν τῷ
Δαβὶδ γέγραπται (Ps. LXVIII). Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ τὸν ἄπι- 4
στον λέγει Ὁλην τὴν ἡμέραν τὰς χεῖράς μου ἐξεπέτασα πρὸς
λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα, τοῖς πορευομένοις ἐν ὁδῷ οὐ
καλῇ, ἀλλ' ὀπίσω τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, λαὸν παροξύναντά με

ἐσθίοντες ἐν πικρίσιν, ὑμεῖς εὐωχεῖσθε.
— τετράδα δὲ et quae sequuntur usque
ad πάθος interpolata esse videntur, quum
non de continuis singularum hebdoma-
dum jejuniis quarta et sexta quaque feria
observandis agatur, sed de hebdomade
paschali. Omittuntur a Gent. in Anast.
(qu. 77), qui in eorum locum interponit
cap. 18, 1.

2. αὐτῶν ἐν μέσῳ τ. ἑ. αὐτῶν: Vind.
om. — καὶ οὐκ ἔγνωσαν: Turr. καὶ
hic omissum ante ἐν μέσῳ legisse vi-
detur.

3. Ἑμεῖς: Bon. „nos“. — σωτὴρ:
Vind. Turr. Κύριος. — αὐτὸν ποτε c.

Vindd.; vulgo αὐτὸν, τότε. — καὶ
πιστεύσαντες c. Vindd. (Turr); vulgo
καὶ ὑμεῖς πιστεύσαντες. — τοῦ παν-
τοκράτορος Θεοῦ c. Vindd.; vulgo τῷ
παντοκράτορι Θεῷ. — μύριαι μυριά-
δες: Turr. post χιλιάδες legisse videtur
(ut Dan. VII, 10). — In fine commatis
vulgo adduntur Πισεῖται ἐκ τοῦ κλίτους
σου χιλιάς, καὶ μυριάς ἐκ δεξιῶν σου
(Ps. XCI, 7): καὶ πάλιν Τὸ ἔργον τοῦ
Θεοῦ μυριοπλάσιον, χιλιάδες εὐθην-
νοῦντων (Ps. LXVIII, 18): quae c. Vindd.
omissimus, quum ob nomen David modo
commemoratum a commentatore adscripta
esse viderentur.

Cap. 16,¹ ἐνώπιόν μου (Is. LXV, 2. 3). * Βλέπετε πῶς παρώξυνεν ὁ λαὸς τὸν Κύριον, μὴ πιστεύσας αὐτῷ· διὸ λέγει Παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς ἔχθραν (Is. LXIII, 10). Ἀβλειψία γὰρ αὐτοῖς κατεχύθη διὰ τὴν κακόνοιαν αὐτῶν, ὅτι βλέποντες τὸν Ἰησοῦν οὐκ ἐπίστευον αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων [ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα] υἱὸν μονογενῆ, λόγον Θεόν· ὃν οὐκ ἐπέγνωσαν δι' ἀπιστίαν, οὔτε διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ, οὔτε μὴν διὰ τῶν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένων προφητειῶν.

² Ὅτι γὰρ ἐκ παρθένου γενήσεται, ἀνεγίνωσκον τὸ Ἰδοῦ ἢ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ (Is. VII, 14)· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη [ἡμῖν], υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θανμαστός σύμβουλος, Θεὸς [ἰσχυρὸς] ἐξουσιαστής, ἀρχῶν εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος (Is. IX, 6). Ὅτι δὲ διὰ κακίαν ὑπερβάλλουσαν ἀπειθήσουσιν αὐτῷ, λέγει Κύριος Τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν, καὶ ὁ βραχίον Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη (Is. LIII, 1); καὶ ἐξῆς Ἀκοῇ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ

³ τούτου (Is. VI, 9. 10). Διὸ ἤρθη ἀπ' αὐτῶν ἡ γνῶσις, ὅτι ἰδόντες παρεῖδον καὶ ἀκούσαντες οὐκ ἤκουσαν· ὑμῖν δὲ τοῖς ἐξ ἔθνων ἐδόθη ἡ βασιλεία, ὅτι μὴ γινώσκοντες Θεὸν διὰ τοῦ κηρύγματος πιστεύσαντες ἔγνωτε αὐτόν, μᾶλλον δὲ ἐγνώσθητε ἐπ' αὐτοῦ διὰ Ἰησοῦ τοῦ σωτῆρος καὶ λυτρωτοῦ τῶν ἐλλιζόντων ἐπ' αὐτόν. Μεταβάντες γὰρ ἀπὸ τῆς προτέρας ματαιοπόνου συνηθείας καὶ τῶν ἀψύχων εἰδώλων ὑπεριδόντες καὶ τῶν ἐν σκότει δαιμόνων καταφρονήσαντες, προσδραμόντες τε τῷ φρωτὶ τῷ ἀληθινῷ καὶ ἐπιγνόντες δι' αὐτοῦ τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ πατέρα, κληρονόμοι τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀνεφάνητε.

Cap. 16. (Bov. 17; Turr. M. 15.) Tit. ἀπαρίθμησις προφητικῶν προφῆσεων τὸν Χριστὸν κηρυττουσῶν, ὧν Ἰουδαῖοι τὴν ἔχθραν θεασάμενοι, ἐκ κακονοίας ἠπίστησαν αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ σταυρωθῆναι κατέκριναν τὸν τῆς δόξης Κύριον.

1. τὸν Ἰησοῦν: Bov. „Dominum“. — πρὸ πάντων c. Vindd.; vulgo add. αἰώνων. — [ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα]: Vind. om., et Clericus addita esse putat a librario aut critico impugnato Arianum errorem, Filium esse ἐκ μὴ ὄντων genitum seu creatum. — ὄν: Bov. om. — ἐπέγνωσαν: Vind. ἔγνωσαν.

2. γενήσεται: cf. II, 24, 2; VIII, 1, 4; 12, 14. — [ἡμῖν]: Vind. Bov. om., LXX habent. — [ἰσχυρὸς]: Vind. om., et vix dubito, quin e LXX cod. Alex. adscriptum sit (in cod. Vaticano LXX, quae post ἄγγελος sequuntur omnia non exstant), quum ejus loco Constitutor jam scripsisset Θεός; quanquam Eusebius (Demonstr. ev. l. 7. 8) et Irenaeus (adv. haer. IV, 66), necnon ed. Ald. et Compl. LXX utrumque habent. — Κύριος: Vind. Bov. Turr. Κύριε ut Is. LIII, 1.

3. ματαιοπόνου: Vind. παροπαροδότου. — ἐν σκότει: Vind. om.

Βαπτισθέντες οὖν εἰς τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον καὶ εἰς τὴν 4
ἀνάστασιν αὐτοῦ, ὡς ἀρτιγενῆ βρέφη ἀνενέργητα πρὸς πᾶσαν
ἁμαρτίαν ὀφείλετε εἶναι· οὐ γὰρ ἔστε ἑαυτῶν, ἀλλὰ τοῦ ἀγορά-
σαντος ὑμᾶς τῷ ἑαυτοῦ αἵματι. Περὶ γὰρ τοῦ ποτε Ἰσραὴλ
εἶπεν ὁ Κύριος διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν ὅτι Ἀρθήσεται ἀπ’
αὐτῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς
καρπούς αὐτῆς (Matth. XXI, 43)· δῆλον ὅτι ὑμῖν τοῖς ποτε οὖσιν
ἀπεξενωμένοις αὐτοῦ μακρὰν δούς τὴν βασιλείαν, ἐκδέχεται τοὺς
τῆς εὐγνωμοσύνης καρπούς. Ὑμεῖς γὰρ ἔστε οἱ ποτε ἀποστα- 5
λέντες εἰς τὸν ἀμπελῶνα καὶ μὴ ὑπακούσαντες, ἐκεῖνοι δὲ οἱ
ὑπακούσαντες· ἀλλὰ ὑμεῖς μὲν, μεταμεληθέντες ἐπὶ τῇ ἀντι-
λογίᾳ, ἐργάζεσθε ἐν αὐτῷ νῦν· οἱ δὲ, δυσχεραίνοντες ἐπὶ ταῖς
ἑαυτῶν συνθήκαις, οὐ μόνον ἀνέργαστον κατέλειψαν τὸν ἀμπε-
λῶνα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ κυρίου τοῦ ἀμπελῶνος
ἀπέκτειναν, ὃν μὲν λίθοις, ὃν δὲ ξίφει· καὶ τὸν μὲν ἔπρισαν,
τὸν δὲ ἔνδον ἐν τῷ ἱερῷ ἀνεῖλον μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυ-
σιαστηρίου· ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν κληρονόμον· ἔξω τοῦ ἀμπε-
λῶνος ἐκβαλόντες ἀπέκτειναν. Καὶ παρ’ αὐτοῖς ὡς λίθος ἀχρεῖος
ἀπεβλήθη, παρ’ ὑμῖν δὲ ὡς ἀκρογωνιαίος ἐδέχθη (Matth. XXI)·
διὸ λέγει περὶ ὑμῶν Λαὸς, ὃν οὐκ ἔγνω, ἐδούλευσέ μοι, εἰς
ἀκοὴν ὡτίου ὑπήκουσέ μου (Ps. XVIII, 44. 45).

Δεῖ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, τοῖς τῷ τοῦ Χριστοῦ ἐξηγορασμέ- Cap. 17, 1
νοὺς αἵματι, τὰς ἡμέρας τοῦ πάσχα ἀκριβῶς ποιεῖσθαι μετὰ
πάσης ἐπιμελείας μετὰ τροπὴν ἰσημερινήν, ὅπως μὴ δις τοῦ
ἐνιαυτοῦ ἐνὸς παθήματος μνείαν ποιῆσθε, ἀλλὰ ἅπαξ τοῦ ἔτους
τοῦ ἅπαξ ἀποθανόντος· μηκέτι δὲ παρατηρούμενοι μετὰ Ἰου-
δαίων ἑορτάζειν. Οὐδεμία γὰρ κοινωνία ἡμῖν νῦν πρὸς αὐτούς·
πειλάνηται γὰρ καὶ αὐτὴν τὴν ψῆφον, ἣν νομίζουσιν ἐπιτελεῖν,
ὅπως πανταχόθεν ὧσι πειλανημένοι καὶ τῆς ἀληθείας ἀπεσχοι-
νισμένοι. Ὑμεῖς δὲ φυλάσσεσθε ἀκριβῶς τὴν ἰσημέριον τροπὴν 2

4. Βαπτισθέντες οὖν c. Vindd.; vulgo β. γὰρ. — θάνατον: Bov. „nomen“ (cf. II, 7). — δῆλον ὅτι c. Vindd.; vulgo δηλαδὴ ὅτι.

5. κυρίου τοῦ ἀμπελῶνος: Bov. „Domini“. — παρ’ αὐτοῖς: Vind. (Turr.) παρὰ μὲν ἐκεῖνοις. — εἰς ἀκοὴν κτλ.: Vind. om.

Cap. 17. (Bov. 18; Turr. M. 16.) Tit. ὅπως ὀφείλει γίνεσθαι τὸ πάσχα (καὶ πότε, καὶ ὅτι οὐ δεῖ μετὰ Ἰουδαίων αὐτὸ ἑορτάζειν Vindd.)

1. Eriph. haer. LXX, 10. genuinam hujus loci formam descripsit. Ὁρίζουσι

γὰρ, inquit, ἐν τῇ αὐτῇ διατάξει οἱ ἀπόστολοι ὅτι Ὑμεῖς μὴ ψηφίζητε, ἀλλὰ ποιεῖτε ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν οἱ ἐκ περιτομῆς μετ’ αὐτῶν ἅμα ποιεῖτε· — et postea addit: παρὰ τοῖς ἀποστόλοις δὲ τὸ ῥητὸν δι’ ὁμόνοιαν ἐμφέρεται, ὡς ἐπιμαρτυροῦσι λέγοντες ὅτι Κἂν τε πλανηθῶσι, μηδὲ ὑμῖν μελέτω. Ad contrariam igitur sententiam constitutionem detorsit interpolator. Cf. Krabbe pag. 62 sqq. 168 sqq.; v. Drey pag. 158. 181. — τῷ ... αἵματι: Bov. „precioso sanguine“. — ποιῆσθε scripsi pro vulgato ποιεῖσθε.

τῆς ἑαρινῆς ὥρας, ἣτις γίνεται δευτέρα καὶ εἰκάδι τοῦ δωδεκάτου μηνός, ὅς ἐστι δύστρος· ἐπιτηροῦντες ἕως εἰκάδος πρώτης σελήνης, ὅπως μὴ ἐν ἑτέρᾳ ἑβδομάδι ἐμπέσοι ἢ τεσσαρεςκαιδεκάτη τῆς σελήνης, καὶ πλάνης γινομένης ἀγνοία δις τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπιτελέσωμεν τὸ πάσχα, ἢ ἐν ἄλλῃ ἡμέρᾳ ἐορτάσωμεν τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἀναστάσιμον ἡμέραν, ἀλλ' ἐν κυριακῇ

Cap. 18, 1 μόνῃ. * Ἐν ταῖς ἡμέραις οὖν τοῦ πάσχα νηστεύετε, ἀρχόμενοι ἀπὸ δευτέρας μέχρι τῆς παρασκευῆς καὶ σαββάτου, ἕξ ἡμέρας, μόνῳ χρώμενοι ἄρτιν καὶ ἀλί καὶ λαχάνοις καὶ ποτῶ ὕδατι· οἴνου δὲ καὶ κρεῶν ἀπέχεσθε ἐν ταύταις· ἡμέραι γάρ εἰσι πέν-

2 θους, ἀλλ' οὐχ ἐορτῆς. Τὴν μὲν τοι παρασκευὴν καὶ τὸ σάββατον ὀλοκληρον νηστεύσατε, οἷς δύναμις πρόξεστι τοιαύτη, μηδενὸς γευόμενοι μέχρις ἀλεκτοροφωνίας νυκτός· εἰ δέ τις ἀδυνατεῖ τὰς δύο συνάπτειν ὁμοῦ, φυλασσέσθω καὶ τὸ σάββατον. Λέγει γάρ που ὁ Κύριος περὶ ἑαυτοῦ φάσκων Ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις (Marc. II, 20). Ἐν ταύταις οὖν ἤρθη ἀφ' ἡμῶν ὑπὸ τῶν ψευδωνύμων Ἰουδαίων καὶ σταυροῦ προσηπάγη καὶ μετὰ ἀνόμων

Cap. 19, 1 ἐλογίσθη· * διὸ παραινοῦμεν καὶ ὑμῖν νηστεύειν ταύτας, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐνηστεύσαμεν ἐν τῇ ἀναληφθῆναι αὐτὸν ἀφ' ἡμῶν, μέχρις ἐσπέρας. Ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ταῖς πρὸ τῆς παρασκευῆς ἐνάτην 2 ὥραν ἢ ἐσπέραν ἕκαστος ἐσθιέτω ἢ ὅπως ἂν τις δύναιτο. Τῷ δὲ σαββάτῳ μέχρις ἀλεκτοροφωνίας παρατείνοντες, ἀπονηστίζεσθε ἐπιφωσκούσης μιᾶς σαββάτων, ἣτις ἐστὶ κυριακὴ· ἀπὸ

2. ὅπως μὴ usque ad σελήνης: desunt in contextu alterius cod. Vind., sed eadem manu addita sunt in mg. — γινομένης: M. γενομένης. — Ἰησοῦ: Bov. add. Χριστοῦ.

Cap. 18. (Bov. 19; Turr. M. 17.) Tit. διατάξεις περὶ τῆς μεγάλης τοῦ πάσχα ἑβδομάδος.

1. τῆς παρασκευῆς καὶ: Gent. in Anast. (qu. 77) om. — ἕξ ἡμέρας: Vind. om. — καὶ ἀλί: Anast. oim. (Eriph. haer. LXXV, 6 tradit, apostolos in Constitutionibus vetare quicquam sumi in sex diebus paschae nisi panem, salem, aquam. Non legisse videtur καὶ λαχάνοις).

2. ἀλεκτοροφωνίας: Anast. ἀλεκτροφωνίας. — δύο: Cot. δύο, quae est ionica vocis forma. — ὁμοῦ: Vind. Turr. om. — ψευδωνύμων: Anast. παρανόμων.

Cap. 19. (Bov. 20; Turr. M. 18.) Tit. περὶ τῆς παννυχίδος τοῦ μεγάλου

σαββάτου καὶ περὶ τῆς ἀναστασίμου ἡμέρας.

1. ἀναληφθῆναι: al. ληφθῆναι (Cot. in mg.). — ἐνάτην (M. ἐνάτην) ὥραν ἢ ἐσπέραν: Paris. 1110 ἄπερ ἂν ἐσθῆ (Cot. monet, contra sensum hoc esse auctoris); Salmasius (contra Grotium pag. 184) ex libris πρὸς ἐσπέραν (ita Gent. in Anast. qu. 77). — ἢ ὅπως ἂν τις δύναιτο: Paris. 1110 ἢ ὅπως αὐτὸς δύναται; Vind. et Salmasii libri om.

2. Eriph. haer. LXX, 10: Φάσκουσι (οἱ ἀπόστολοι ἐν τῇ διατάξει) τὴν ἀγρουπνίαν φέρειν μεσαζόντων τῶν ἀζύμων. Οὐ δύναται δὲ τοῦτο πάντοτε γενέσθαι ἐν τῇ ψήφῳ τῇ ἐκκλησιαστικῇ. Quam ob causam simul cum cap. 17 istud praeceptum mutatum est. — Τῷ δὲ σαββάτῳ usque ad ἀγρουπνοῦντες: Paris. 1326 ἐν δὲ τῷ σαββάτῳ ἀπὸ ἐσπέρας ἕως ἀλεκτοροφωνίας ἀγρουπνοῦντες; Salmasii libri (v. supra 1) ἐν δὲ τῷ σαββάτῳ ἕως τῆς

ἐσπέρας ἕως ἀλεκτοροφωνίας ἀγρυπνοῦντες καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συναθροισζόμενοι γρηγορεῖτε, προσευχόμενοι καὶ δεόμενοι τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διανυκτερεύσει ὑμῶν, ἀναγινώσκοντες τὸν νόμον, τοὺς προφήτας, τοὺς ψαλμοὺς μέχρις ἀλεκτρονίων κραυγῆς· καὶ βαπτίσαντες ὑμῶν τοὺς κατηχουμένους καὶ ἀναγνόντες τὸ εὐαγγέλιον ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ καὶ προσλαλήσαντες τῷ λαῷ τὰ πρὸς σωτηρίαν, παύσασθε τοῦ πένθους ὑμῶν καὶ δεήθητε τοῦ Θεοῦ ἐπιστραφῆναι τὸν Ἰσραὴλ καὶ λαβεῖν αὐτὸν τόπον μετανοίας καὶ τῆς ἀσεβείας ἄφρασιν. Ὅτι ὁ μὲν ἀλλόφυλος κρι- 3 τῆς νιψάμενος τὰς χεῖρας εἶπεν Ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου, ὑμεῖς ὄψεσθε (Matth. XXVII, 24), ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἐπεβόησε Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν (l. c. 25)· καὶ Πιλάτου εἰπόντος Τὸν βασιλέα ὑμῶν σταυρώσω; αὐτοὶ ἐπεβόων Οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα (Joa. XIX, 15)· καὶ πάλιν ἐπεβόησαν Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν· πᾶς γὰρ ὁ ποιῶν ἐαυτὸν βασιλέα ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι· καὶ ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος (l. c. 6. 12). Καὶ Πιλᾶτος ὁ ἡγεμὼν καὶ Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν αὐτὸν σταυρωθῆναι, καὶ πληροῦται τὸ φάσκον λόγιον Ἰνατί ἐφρούαξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ (Ps. II, 1. 2)· καὶ ἀπέρριψαν τὸν ἀγαπητὸν ὡς νεκρὸν ἐβδελυγμένον. Καὶ αὐτοῦ σταυρωθέντος τῇ παρασκευῇ καὶ ἀναστάντος ἐπιφωσκούσης κυριακῆς, ἐπληρώθη ἡ γραφή ἢ λέγουσα Ἀνάστα, ὁ Θεός, κρῖνον τὴν γῆν, ὅτι σὺ κατακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι (Ps. LXXXII, 8)· καὶ

ἀλεκτοροφωνίας ἀγρυπνοῦντες; Bon. legisse videtur ἀπὸ δὲ ἐσπέρας πέμπτης ἕως ἀλ. ἀγρ. Primorum verborum usque ad ἀπονησιζέσθε loco legitur in altero Turriani codice ἀπὸ δὲ ἐσπέρας πέμπτης μέχρις ἀλεκτοροφωνίας ἀπονησιζόμενοι; apud Anast. et in Typico S. Sabae ἀπὸ τῆς δευτέρας μέχρις ἀλεκτροφωνίας (al. ἀλεκτοροφωνίας) ἀπονησιζόμενοι. Quae quum ita sint, Cot. Constitutorem hoc fere modo scripsisse suspicatur: Ἀπὸ δὲ ἐσπέρας πέμπτης ἢ τῷ σαββάτῳ μέχρις ἀλεκτοροφωνίας κτλ.; mihi, re in medio relicta, magis tamen placet concisa eorum, quos primos commemoravi, codicum lectio. — ἀγρυπνοῦντες: Vindd. ἀπὸ δευτέρας μ. ἀ. καρτεροῦντες (omissis absque dubio quattuor praecedentibus vocibus;

in quibus, ut ne hoc quidem praetereatur, apud Anastasium ἀλεκτροφωνίας est pro ἀλεκτοροφωνίας). — καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ ἐκκλ. σ. γρηγορεῖτε et mox δεόμενοι τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ δ. ὑμῶν: Paris. 1326, Salmasii libri et Anast. om. (nisi quod Salmasius legit καὶ); γρηγορεῖτε etiam a Turriano non vertitur. — τοὺς προφήτας: Paris. 1326 et Anast. καὶ τ. πρ. καὶ. — ἀλεκτρονίων κραυγῆς: Anast. ἀλεκτροφωνῶν (verum Anastasii codices Paris. cum textu edito faciunt). — τόπον: Cot. in mg. τρόπον.

3. καὶ πάλιν ἐπεβόησαν c. Vind. Turr., contradicente Clerico; vulgo omitta esse, quoniam ab evangelio discrepant, apparet. — ἐκέλευσεν: Cot. temere jubet scribi ἐκέλευσαν. — τῇ παρασκευῇ:

πάλιν Ἀναστήσομαι, λέγει Κύριος, θήσομαι ἐν σωτηρίῳ (Ps. XII, 6)· καὶ Σὺ δὲ, Κύριε, ἐλέησόν με καὶ ἀνάστησόν με, καὶ 4 ἀνταποδώσω αὐτοῖς (Ps. XLI, 11). Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ὑμεῖς, ἀναστάντος τοῦ Κυρίου, προσενέγκατε τὴν θυσίαν ὑμῶν, περὶ ἧς ὑμῖν διετάξατο δι' ἡμῶν λέγων· Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν (Luc. XXII, 19; 1 Cor. XI, 24. 25)· καὶ λοιπὸν ἀπονηστεύετε, εὐφραίνόμενοι καὶ ἐορτάζοντες, ὅτι ἀρχαβίων τῆς ἀναστάσεως ὑμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν· καὶ τοῦτο ὑμῖν ἔστω νόμιμον αἰώνιον ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, μέχρις ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος. Ἰουδαίοις γὰρ ὁ Κύριος ἔτι τέθνηκε, χριστιανοῖς δὲ ἐγήγερται· τοῖς μὲν δι' ἀπιστίαν, τοῖς δὲ διὰ πληροφορίαν, ὅτι ἢ εἰς αὐτὸν ἐλπὶς ἀθάνατος ζωὴ καὶ αἰώνιος.

5 Μετὰ δὲ ὅκτω ἡμέρας ἔστω ὑμῖν πάλιν ἐορτὴ τιμία αὕτη ἢ ὀγδόη, ἐν ἧ ὀυσπιστοῦντα ἐμὲ Θωμᾶν ἐπὶ τῇ ἀναστάσει ἐπληροφόρησε, δείξας μοι τοὺς τύπους τῶν ἥλων καὶ τῆς λόγχης ἐν τῇ πλευρᾷ τὴν τραῦσιν.

6 Καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς πρώτης κυριακῆς ἀριθμήσαντες τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἀπὸ κυριακῆς μέχρι πέμπτης ἐορτάζετε τὴν ἐορτὴν τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου, καθ' ἣν, πληρώσας πᾶσαν οἰκονομίαν καὶ διάταξιν, ἀνῆλθε πρὸς τὸν ἀποστείλαντα αὐτὸν Θεὸν καὶ πατέρα, καθίσας ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως καὶ περιμένων ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ὅς καὶ ἐλεύσεται ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ τότε ὄψονται τὸν ἀγαπητὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν κόψονται ἐφ' ἑαυτοῖς φυλὴ κατὰ φυλὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν κατ' ἰδίαν (Zach. Cap. 20, 1 XII). * Καὶ γὰρ καὶ νῦν δεκάτῃ τοῦ μηνὸς γορπιαίου συναθροίζόμενοι τοὺς θρήνους Ἰερεμίου ἀναγινώσκουσιν, ἐν οἷς εἴρηται Πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κύριος συνελήφθη ἐν ταῖς διαφθοραῖς αὐτῶν (Thr. IV, 20)· καὶ τὸν Βαροῦχ, ἐν ᾧ γέγραπται Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἔξευρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ

Bov. om. — σωτηρίῳ: vulgo add. e loco citato παρήρησιάζομαι ἐν αὐτῷ, quae c. Vindd. deleuimus.

4. τῆς ἀναστάσεως ὑμῶν: al. (Cot. in annot.) Turr. τ. ἂ. ἡμῶν, quod praefert Cot. — ζωὴ καὶ: Vind. καὶ ζωὴ.

5. ὀυσπιστοῦντα: Turr. om.

6. ἀπὸ κυριακῆς μ. πέμπτης: Anast. Turr. om. — ἐορτάζετε: M. ἐορτάσατε.

— καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν κατ' ἰδίαν: Vind. om.

Cap. 20. (Bov. 21; Turr. M. 19.) Tit. πρόρρησις προφητείας | περὶ Χριστοῦ τοῦ Ἰησοῦ (Bov. „de Filio Dei“; ἦν Ἰουδαῖοι ἀναγινώσκουσι δεκάτῃ Σεπτεμβρίου ἢ τοῖ Γορπιαίου Vindd.).

1. ἔδωκεν c. Vindd. Turr., quanquam vulgatum ἔδειξεν, quod sine detrimento

τῷ παιδί αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ· μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὠφθῆ καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφη (Bar. III, 35—37). Καὶ ὅταν ἀναγνῶσι, κόπτονται καὶ θρηνοῦσι, ὡς μὲν αὐτοὶ νομίζουσι, τὴν ἐρημίαν τὴν ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ γενομένην, ὡς δὲ ἡ ἀλήθεια ἔχει, προοίμια ποιοῦνται ἄκοντες τοῦ μέλλοντος αὐτοὺς καταλαμβάνειν πένθους.

Μετὰ δὲ δέκα ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως, ἥτις ἀπὸ τῆς πρώ- 2
της κυριακῆς πεντηχοστὴ γίνεται, ἑορτὴ μεγάλη ὑμῖν ἔστω· ἐν αὐτῇ γὰρ ὥρα τρίτῃ ἀπέστειλεν εἰς ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἐπλήσθημεν αὐτοῦ τῆς ἐνεργείας καὶ γλώσσαις καιναῖς ἐλαλήσαμεν, καθὼς ἐκεῖνο ὑπήχει ἐν ἡμῖν· καὶ ἐκηρύξαμεν Ἰουδαίοις τε καὶ ἔθνεσιν, αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ὠρισμένον ὑπ' αὐτοῦ κριτὴν ζώντων καὶ νεκρῶν. Τούτῳ Μωσῆς μαρτυρῶν ἔλεγεν Ἐλαβε Κύριος 3
πῦρ παρὰ Κυρίου καὶ ἔβρεξε (cf. Gen. XIX, 24)· τοῦτον εἶδεν Ἰακώβ ὡς ἄνθρωπον καὶ εἶπεν Εἶδον Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ (Gen. XXXII, 30)· τοῦτον Ἀβραὰμ ξενοδοχήσας κριτὴν ὠμολόγει καὶ ἑαυτοῦ Κύριον (Gen. XVIII). Τοῦτον Μωσῆς ἐπὶ τῆς βάρου τεθέεται· περὶ τούτου ἐν δευτερονομίῳ ἔλεγε Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα, ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς· ἔσται δὲ, πᾶσα ψυχὴ, ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς (Deut. XVIII, 15. 19). Τοῦτον εἶδεν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ στρατάρχην τῆς δυνάμεως Κυρίου καθωπλισμένον, σύμμαχον εἰς Ἱεριχώ· ᾧ καὶ πεσῶν προσεκύνησεν, ὡς δούλος δεσπότην (Jos. V)· τοῦτον Σαμουὴλ εἰδὼς Χριστὸν Θεοῦ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς βασιλεῖς χριστοὺς ὠνόμαζε (1 Sam. XII, 3). Τοῦτον εἰδὼς 4
Δαβὶδ ἔψαλλε τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ᾠδὴν λέγων Ὡιδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ· καὶ ἐπιφέρων εἰς πρόσωπον αὐτοῦ ἔφρασκεν Περίζωσαι τὴν ἑομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ, τῇ ὠραιότητι σου καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἔντεινον καὶ κατενοδοῦ καὶ βασίλευε ἔνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης· καὶ ὀδηγήσει σε θανμαστῶς ἡ δεξιὰ σου· τὰ βέλη σου ἠκονημένα, δυνατέ, λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασι-

sententiae a loco pseudoprophetico diversum est, hanc ipsam ob rem non temere abjiciendum videbatur. — αὐτοὺς καταλαμβάνειν: Turr. om.

2. Ἰησοῦς: Gent. in Anast. (qu. 77) om. — κριτὴν: Vindd. add. εἶναι.

3. Codici Vind. in mg. adscriptum est περὶ τοῦ Κυρίου προφητεῖαι. — Τούτῳ: Turr. „hoc“ (τοῦτο). — πῦρ: Turr. „ignem et sulphur“ (ut in Genesi θεῖον καὶ πῦρ). — Χριστὸν Θεοῦ: Bov. om.

4. βασιλέως: Vind. add. καὶ ἐξῆς

λέως· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου (Ps. XLV, 4—6. 8). Περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ Σολομὼν ἔλεγεν ὡς ἐκ προσώπου αὐτοῦ Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ ὄρη· ἐδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με (Prov. VIII, 22—25)· καὶ πάλιν Ἡ σοφία ἠχοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον (Prov. IX, 1). Περὶ αὐτοῦ καὶ Ἡσαΐας ἔλεγεν Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται· καὶ ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαί καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσι (Is. XI, 1. 10)· Ζαχαρίας δὲ Ἰδοῦ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται δίκαιος καὶ σώζων, αὐτὸς πρῶτος καὶ ἐπιβεβηκίως ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου (Zach. IX, 9). Τοῦτον Δανιὴλ υἱὸν ἀνθρώπου λέγει εἶναι ἐρχόμενον πρὸς τὸν πατέρα, καὶ πᾶσαν τὴν κρίσιν καὶ τὴν τιμὴν παρ' ἐκείνου ὑποδεχόμενον (Dan. VII), καὶ λίθον ἀπὸ ὄρους ἄνευ χειρῶν τμηθέντα καὶ γενόμενον εἰς ὄρος μέγα καὶ πληρώσαντα πᾶσαν τὴν γῆν, συντρίβοντα πολυαρχίαν τοπαρχιῶν καὶ πολυθεΐαν θεῶν, κηρύσσοντα δὲ τὸν ἕνα Θεὸν καὶ χειροτονοῦντα τὴν ῥωμαίων μοναρχίαν (Dan. II). Περὶ τούτου καὶ Ἱερεμίας προφητεύων ἔλεγε Πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κύριος συνελήφθη ἐν ταῖς διαφθοραῖς αὐτῶν, οὗ εἶπομεν ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσι (Thr. IV, 20)· καὶ Ἰεζεκιὴλ δὲ καὶ οἱ καθεξῆς προφητῆται πανταχοῦ, τοῦτον εἶναι Χριστὸν, Κύριον, βασιλέα, κριτὴν, νομοθέτην, ἄγγελον τοῦ πατρὸς, μονογενῆ Θεόν. Τοῦτον οὖν καὶ ἡμεῖς κηρύσσομεν ὑμῖν καὶ εὐαγγελιζόμεθα Θεὸν λόγον, ὑπηρετούμενον τῷ Θεῷ αὐτοῦ καὶ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν· τούτῳ πιστεύοντες ζήσεσθε, ἀπιστοῦντες δὲ καὶ κολασθήσεσθε. Ὁ γὰρ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν (Joa. III, 36).

7 Μετὰ οὖν τὸ ἐορτάσαι ὑμᾶς τὴν πεντηκοστὴν ἐορτάσατε μίαν ἑβδομάδα, καὶ μετ' ἐκείνην νηστεύσατε μίαν· δίκαιον γὰρ καὶ εὐφρανθῆναι ἐπὶ τῇ ἐκ Θεοῦ δωρεᾷ, καὶ νηστεῦσαι μετὰ

(quoniam hic excidit v. 7 et initium 8). — ὁ Θεός σου: Turr. om. — ἐλθεῖν: Vind. προελθεῖν, ut LXX.

5. Ἰδοῦ: Vind. praemittit Χαῖρε σφόδρα θύγατερ Σιών, e Zach. IX, 9. — λέγει εἶναι: Vind. om. εἶναι, — θεῶν: Vind. ἀθέων, quod propter elegantiam Clerico arridet. At vulgatae lectioni bene respondet τοπαρχιῶν.

6. τούτῳ: Turr. „hoc“ (τούτο). — τῷ υἱῷ: Turr. „Deo“ (τῷ Θεῷ, contra Joa. III, 36, eamque ob rem recte fortassis). — μένει: Bov. Turr. „manebit“ (μενεῖ, ut MSS. nonnulli l. c.). — Cf. Krahbe p. 217.

7. μίαν alterum: Anast. om. (item Tractatus acephalus de jejuniis cod. Paris. 2434, ubi iste locus citatur).

τὴν ἄνεσιν. Καὶ γὰρ καὶ Μωσῆς καὶ Ἡλίας ἐνήστευσαν τεσσαράκοντα ἡμέρας· καὶ Δανιὴλ τρεῖς ἑβδομάδας ἡμερῶν ἄρτον ἐπιθυμιῶν οὐκ ἔφαγε, καὶ κρέας καὶ οἶνος οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ· καὶ ἡ μακαρία Ἄννα αἰτουμένη τὸν Σαμουὴλ λέγει Οἶνον καὶ μέθυσα οὐ πέπωκα, καὶ ἐκχεῶ τὴν ψυχὴν ἐνώπιον Κυρίου (1 Sam. I, 15)· καὶ νινευῖται, νηστεύσαντες τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, τῆς ὀργῆς τὴν πείραν ἀπέφυγον· καὶ Ἐσθῆρ καὶ Μαρδοχαῖος καὶ Ἰουδῆθ τὴν τῶν ἀσεβῶν ἐπανάστασιν νηστεύσαντες ἀπέφυγον, Ὀλοφέρνηου καὶ Ἀμάν· καὶ Δαβὶδ λέγει. Τὰ γόνατά μου ἠσθένησαν ἀπὸ νηστείας, καὶ ἡ σὰρξ μου ἠλλοιώθη δι' ἔλαιον (Ps. CIX, 24). Καὶ ὑμεῖς οὖν νηστεύοντες αἰτεῖσθε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ αἰτήματα ὑμῶν.

Μετὰ δὲ τὴν ἑβδομάδα τῆς νηστείας πᾶσαν τετράδα καὶ 8 παρασκευὴν προστάσσομεν ὑμῖν νηστεύειν, καὶ τὴν περισσεῖαν ὑμῶν τῆς νηστείας πένησιν ἐπιχορηγεῖν. Πᾶν μέντοι σάββατον, ἄνευ τοῦ ἐνός, καὶ πᾶσαν κυριακὴν ἐπιτελοῦντες συνόδους εὐφραίνεσθε· ἐνοχος γὰρ ἁμαρτίας ἔσται ὁ τὴν κυριακὴν νηστεύων, ἡμέραν ἀναστάσεως οὔσαν, ἢ τὴν πεντηχοστὴν ἢ ὅλως ἡμέραν ἑορτῆς Κυρίου κατηφῶν· εὐφρανθῆναι γὰρ δεῖ ἐν αὐταῖς, ἀλλ' οὐ πενθῆσαι. †

8. ἑβδομάδα τῆς νηστείας: Anast. νηστείαν ταύτην; Vind. om. ἑβδομάδα (scriptum igitur erit in hoc codice sicut apud Anast.). — ἐνοχος γὰρ κτλ.: Eriph. hunc locum aut de memoria sua admodum mutatum depromsit aut aliter scri-

ptum invenerat in sui temporis Constitutionibus; nam in Panario haer. LXX, 11 ita eum citat: ὁ κακῶν ἐαυτοῦ τὴν ψυχὴν ἐν κυριακῇ ἐπικατάρτός ἐστι τῷ Θεῷ.

LIBER VI.

De seditionibus ecclesiasticis et perversa haereticorum disciplina:

- A. de schismaticis, cap. 1 — cap. 3;
- B. haeresium historia et doctrina, cap. 4 — cap. 11;
- C. quomodo haereses et oppugnaverint apostoli et hac doctrina oppugnent, cap. 12 — cap. 18, 5;
- D. de lege, cap. 18, 6 — cap. 25;
- E. superstitionibus judaïcis et gentilibus opponitur disciplina apostolica, praesertim de matrimonio et funeribus, cap. 26 — cap. 30, 4;
- F. opus concluditur, cap. 30, 5.

Cap. 1, 1 Πρὸ πάντων φυλάσσεσθε, ὧ ἐπίσκοποι, τὰς δεινὰς καὶ χαλεπὰς καὶ ἀθεμίτους αἰρέσεις, φεύγοντες αὐτὰς ὡςπερ πῦρ φλέγον τοὺς αὐτῷ πλησιάζοντας· φεύγετε δὲ καὶ τὰ σχίσματα. Οὔτε γὰρ πρὸς ἀνοσίους αἰρέσεις θεμιτὸν ἐκκλῖναι τὸν νοῦν, οὔτε τῶν ὁμογνωμόνων χωρίζεσθαι θεμιτὸν διὰ φιλαρχίαν.

2 Ταῦτα γὰρ καὶ τὸ παλαιὸν τινες τολμήσαντες ἐπιχειρῆσαι, οὐ διέφυγον τὴν τιμωρίαν. Δαθὰν γὰρ καὶ Ἀβειρῶν, ἀντιπρόσωποι γενόμενοι Μωσεῖ, κατεπόθησαν εἰς γῆν. Κορὲ δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ διακόσιοι πενήκοντα, τῷ Ἀαρὼν διαστασιάσαντες, πυρὸς παρανάλωμα γέγονασι. Μαρία δὲ, ὄνειδίσασα Μωσῆ, ἔξω τῆς παρεμβολῆς ἀπεβλήθη ἑπτὰ ἡμέρας, ἔλεγε γὰρ ὅτι γυναικα Μωσῆς αἰθιόπισσαν ἔλαβεν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Ἀζαρίας ὁ καὶ Ὀζίας [οὗτος ἦν βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα], κατατολήσας τῆς ἱερωσύνης καὶ θυμιάσαι βουληθεῖς τὸ θυμίαμα, ὃ οὐ προσῆκον αὐτῷ, κωλυόμενος ὑπὸ Ἀζαρίου τοῦ ἀρχιερέως

· Liber VI. Inscriptio: περὶ σχισμάτων (Vindd. ἐν ᾧ περὶ σχισμάτων, καὶ ὅτι οὔτε βασιλεία οὔτε ἱερωσύνη θεμιτὸν ἐπανίστασθαι· βαρὺ γὰρ τοῦτο καὶ μεγίστης τιμωρίας ἄξιον; Turr. „de schismatibus et haeresibus“).

Cap. 1. Tit. τίνες σχίσματα ποιεῖν

τολμήσαντες οὐ διέφυγον τὴν τιμωρίαν (Bov. hanc summam omittit).

1. ἀθεμίτους c. Vindd.; vulgo ἀθεωτάτους.

2. εἰς γῆν: Turr. om. — τῷ Ἀαρὼν: Vind. om. — Μαρία δὲ: al. add. ὡς ἑλληνοχότην (Cot. in mg.) — Μωσῆ: M. Μωσεῖ. — [οὗτος ἦν β. τοῦ Ἰ.]:

καὶ τῶν ὀγδοήκοντα ἱερέων καὶ μὴ ὑπακούσας, ἐξανέτειλε λέπραν ἐν τῷ μετώπῳ καὶ ἔσπευσεν ἐξελθεῖν, ὅτι ἤλεγξεν αὐτὸν ὁ Κύριος.

Προσέχωμεν οὖν, ἀγαπητοί, τί τὸ κλέος τῶν στασιασάντων **Cap. 2, 1** καὶ ποταπή ἢ ἀπόφασις αὐτῶν. Εἰ γὰρ ὁ βασιλεῦσιν ἐπεχειρόμενος κολάσεως ἄξιος, κἂν υἱὸς ᾗ, κἂν φίλος· πόσω μᾶλλον ὁ ἱερεῦσιν ἐπανιστάμενος; Ὅσω γὰρ ἱερωσύνη βασιλείας ἀμελῶν, περὶ ψυχῆς ἔχουσα τὸν ἀγῶνα· τοσοῦτω καὶ βαρυτέραν ἔχει τὴν τιμωρίαν ὁ ταύτῃ τολμήσας ἀντομματεῖν, ἢ περὶ ὁ τῆ βασιλεία. Καίτοιγε οὐδὲ εἰς ἀτιμώρητος· οὔτε γὰρ Ἀβεσσαλώμ² καὶ Ἀβεδαδὰν ἔμειναν ἀτιμώρητοι, οὐδὲ Κορὲ καὶ Δαθὰν. Οἱ μὲν γὰρ τῷ Δαβὶδ περὶ βασιλείας, οἱ δὲ τῷ Μωυσεῖ περὶ πρωτείων ἐπανέστησαν ἀμιλλώμενοι· καὶ ἐκακολόγουν ὁ μὲν Ἀβεσσαλώμ Δαβὶδ τὸν πατέρα ὡς ἄδικον κριτὴν, λέγων ἐκάστῳ Οἱ λόγοι σου καλοὶ, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἀκουσόμενός σου καὶ δικαιώσας σε· τίς με ποιήσει ἄρχοντα (cf. 2 Sam. XV, 3. 4); ὁ δὲ Ἀβεδαδὰν Οὐκ ἔστι μοι, φησί, μέρος ἐν Δαβὶδ οὐδὲ κληρονομία ἐν υἱῷ Ἰεσσαί (cf. 2 Sam. XX, 1), δῆλον ὡς ἀναξιοπαθῶν ἀρχεσθαι ὑπὸ Δαβὶδ, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Θεὸς ὅτι Εὗρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου (Act. XIII, 22)· ὁ δὲ Δαθὰν καὶ Ἀβειρῶν καὶ οἱ³ κορεῖται λέγοντες [Μωσεῖ] Μὴ μικρὸν ὅτι ἀνήγαγες ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐκ γῆς ῥεούσης μέλι καὶ γάλα; καὶ τί ὅτι ἐξέκοψας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν; καὶ σὺ ἄρχεις ἡμῶν (cf. Num. XVI, 13. 14); καὶ ἐπισυνέστησαν ἐπ' αὐτὸν ἐκκλησίαν μεγάλην· καὶ οἱ κορεῖται Μὴ Μωσεῖ λελάληκε μόνῳ ὁ Θεός (Num. XII, 2); τί ὅτι τῷ Ἀαρὼν δέδωκε τὴν ἀρχιερωσύνην μόνῳ; οὐχὶ πᾶσα ἡ συναγωγή Κυρίου ἁγία; καὶ τί ὅτι Ἀαρὼν ἱερατεύει μόνος

nullus dubito, quin e margine in textum irrepserint. — ἱερέων: Bov. „senioribus“ (πρεσβυτέρων).

Cap. 2. Tit. ὅτι οὔτε βασιλεία οὔτε ἱερωσύνη θεμιτὸν ἐπανιστασθαι.

1. στασιασάντων: Vind. στασιαστών. — ἐπεχειρόμενος: Vind. ἐπισυνιστάμενος. — ἀντομματεῖν: Vind. ἀντοφθαλμεῖν. — ὁ τῆ: conjectura Cot. et sic legit Bov.; vulgo ὅτι, cui errori ansam praebuit litterae η pronun-
ciatio (cf. VIII, 46, 3).

2. Ἀβεδαδὰν: adscribere non poenitet Cotelerii iudicium de hoc nomine corrupto. Σφάλμα est, inquit, Constitutoris aut si vis corruptoris Constitutio-

num; nam initio potuit scriptum haberi Ἀβεέ, ut in MS. Alex. 2 Reg. XX, vel etiam Σαβεέ, ita ut nonnemo ad oram libri sui Ἀβελα Δὰν posuerit e 2 Reg. XX, 18 (cod. Alex.; in edit. Rom. est ἐν τῇ Ἀβὲλ καὶ ἐν Δὰν, in veritate hebraïca non est), unde postea factum Ἀβεδαδὰν. — ἀμιλλώμενοι: edit. ἀμ. — ἐκάστῳ: Vind. om. — ἀκουσόμενός σου καὶ: Bov. om. — Ἀβεδαδὰν ex interpretum auctoritate restituimus (v. s.); vulgo Ἀβδαδὰν.

3. Ἀβειρῶν καὶ οἱ κορεῖται: Turr. Coritas praeterit, sed vereor, ne emendandi studio adductus. — [Μωσεῖ]: Vind. Turr. om.

(cf. Num. XVI, 3); καὶ πρὸ τούτων ἄλλος τις ἔλεγε *Τίς σε κα-*
Cap. 3, 1 *τέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμῶν* (Exod. II, 14); * *Καὶ*
ἐπανεστήσαν Μωσεῖ τῷ τοῦ Θεοῦ θεράποντι, τῷ παρὰ πάντας
πραοτάτῳ καὶ πιστῷ· καὶ ἠτίμησαν τὸν τηλικούτον ἄνδρα οἱ
ἀχαριστότατοι, τὸν νομοθέτην, τὸν φύλακα, τὸν ἀρχιερέα καὶ
βασιλέα, τὸν μύστην τῶν θείων, τὸν ὡς δημιουργὸν τὰς τοῦ
δημιουργοῦ ἐπιδειξάμενον ἐνεργείας, τὸν πραότατον, τὸν ἀτυ-
φώτατον, τὸν καρτερικὸν, τὸν φιλανθρωπότατον, τὸν πολλῶν
κινδύνων αὐτοῦς ἀπαλλάξαντα καὶ διαφόρων θανάτων αὐτοῦς
ῥυσάμενον τῇ παρ' ἑαυτοῦ ὀσιότητι· τὸν τοσαῦτα παρὰ Θεοῦ
σημεῖα καὶ τέρατα τῷ λαῷ πεποιηκότα, τὸν τὰ ἔνδοξα καὶ θαυ-
μαστὰ ἔργα εἰς εὐεργεσίαν αὐτῶν τετελεχότα, τὸν ἐπ' αἰγυπτίους
δεκάπληγον· πεπληρωκότα, τὸν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν διηρη-
κότα καὶ ὡς τεῖχος τὰ ὕδατα ἔνθεν καὶ ἔνθεν διαστήσαντα καὶ
ὡς δι' ἐρήμου ξηραῖς τὸν λαὸν ἀγροχότα καὶ βυθίσαντα Φαραῶν
καὶ τοὺς αἰγυπτίους καὶ πάντας τοὺς παρ' αὐτῶν μετ' αὐτῶν,
τὸν γλυκάναντα πηγὴν αὐτοῖς διὰ ξύλου καὶ ἐκ πέτρας ἀκρο-
τόμου αὐτοῖς προαγαγόντα ὕδωρ διψῶσι, τὸν ἐξ οὐρανοῦ μαν-
νοδοτήσαντα αὐτοῖς καὶ ἐξ ἀέρος κρεωλογήσαντα, τὸν στῦλον
πυρρὸς ἐν νυκτὶ εἰς φωτισμὸν καὶ ὄδηγαν παρεχόμενον αὐτοῖς
καὶ στῦλον νεφέλης εἰς σκιασμὸν ἡμέρας διὰ τὸν ἐξ ἡλίου φλογμὸν·
τὸν νόμον Θεοῦ ἐκ στόματος καὶ χειρὸς καὶ γραφῆς Θεοῦ
ἐν πλαξὶ λιθίναις κεκολαμμένον παρασχόμενον αὐτοῖς τελείου
ἀριθμοῦ δεκάλογον· ᾧ ὁ Θεὸς ἐνώπιον ἐνωπίῳ ὠμίλει, ὡσεὶ
τις λαλήσαι πρὸς ἑαυτοῦ φίλον· περὶ οὗ εἶπε Καὶ οὐκ ἀνέστη
2 *προφήτης ὡς Μωσῆς* (Deut. XXXIV, 10). *Τούτῳ ἐπανεστήσαν*
οἱ κορεῖται καὶ οἱ ῥουβηνῖται, καὶ λίθους ἔβαλλον κατὰ τοῦ
Μωσέως προσευχομένου καὶ λέγοντος Μὴ πρόσχης εἰς τὴν θυ-
σίαν αὐτῶν (Num. XVI, 15)· *καὶ ὄφθεισα ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ τοὺς*
μὲν εἰς γῆν κατήνεγκε, τοὺς δὲ πυρὶ κατέφλεξε· καὶ οὕτω τοὺς
ἀρχηγούς τῆς πλάνης τοῦ σχίσματος λέγοντας Δῶμεν ἀρχηγὸν
ἑαυτοῖς (Num. XIV, 4), *ἤνοιξεν ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς καὶ κατέ-*

Cap. 3. Tit. περὶ τῆς Μωυσέως ἀρετῆς, καὶ ἀπιστίας τῶν ἰουδαίων ἔθνους, καὶ ὧν ὁ Θεὸς ἐθαυματούργησε δι' αὐτῶν (Cot. in mg. αὐτόν).

1. Μωσεῖ: M. Μωσῆ. — καὶ ἠτίμησαν usque ad τῇ παρ' ἑαυτοῦ ὀσιότητι: Vind. om. — τὸν ἐπ' αἰγ. δ. πεπληρωκότα: Vind. om. — καὶ ὡς δι' ἐρήμου: Bon. legisse videtur τὸν δι' ἐ.

— παρ' αὐτῶν μετ' αὐτῶν: Cot. posterioris prioris emendationem iudicat; Turr. pro illo legisse videtur παρ' αὐτοῦ. — κρεωλογήσαντα: Vind. (Cot. M. in mg.) κρεωδοτήσαντα ut cap. 20, 2, recte fortassis. — ἐκ στόματος καὶ χ. καὶ γρ. Θεοῦ: Bon. om., repetito Θεοῦ deceptus. — ὠμίλει, edd. ὀμίλει.

2. ῥουβηνῖται: Bon. Cot. in mg. Ρουβηλίται.

πιεν αὐτοὺς καὶ τὰς σκηρὰς αὐτῶν καὶ τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν, καὶ κατῆλθον εἰς ἄδου ζῶντες· τοὺς δὲ κορείτας ἀπώλεσε διὰ πυρός.

Εἰ οὖν τοῖς διὰ φιλαρχίαν ἀποσχίσασι παραντίκα Θεός **Cap. 4.** ἐπήγαγε τὴν τιμωρίαν, πόσῳ μᾶλλον τοῖς αἰρέσεων ἀσεβῶν καθηγησαμένοις; οὐ σφοδρότεραν ἐπάξει τὴν τίσιν βλασφημοῦσιν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν ἢ τὴν δημιουργίαν; Ἀλλ' ὑμεῖς, ἀδελφοί, ἐκ τῆς γραφῆς παιδευόμενοι, φυλάσσεσθε μὴ ποιεῖν τὰ σχίσματα τῆς γνώμης, μήτε μὴν τῆς ἐνώσεως ὑμῶν· ὅτι σκοποὶ ἀπωλείας οἱ δόξης ἀθεμίτου ἄρξαντες καθίστανται τοῖς λαοῖς. Ὅμοίως καὶ οἱ λαϊκοί, τοῖς τῆ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ ἐναντία δογματίσασι μὴ πλησιάζετε, μηδὲ κοινωνοὶ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν γίνεσθε· λέγει γὰρ ὁ Θεός Ἀποσχίσθητε ἐκ μέσου τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἵνα μὴ συναπόλησθε αὐτοῖς (cf. Num. XVI, 21)· καὶ πάλιν Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, ἀφορισθητε, λέγει Κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε, καὶ γὰρ εἰσδέξομαι ὑμᾶς (2 Cor. VI, 17 cf. Is. LII, 11). * Φευκταῖοι γὰρ εἰσιν ὡς ἀληθῶς οἱ βλασφη- **Cap. 5, 1** μούντες Θεόν· οἱ μὲν γὰρ πλεῖστοι τῶν ἀσεβῶν ἄγνοιαν ἔχουσι Θεοῦ, οὗτοι δὲ κακόνοιαν ὡς θεομάχοι νοσοῦσιν· ἐκ γὰρ τῆς κακίας τῶν αἰρεσιωτῶν ἐξῆλθε μόλυσμα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὡς φησὶν Ἰερεμίας ὁ προφήτης (cf. Hier. XXIII, 15). Ἀποβλή- 2 θείσης γὰρ τῆς συναγωγῆς τῆς πονηρᾶς ὑπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ οἴκου ἀπορριφέντος ὑπ' αὐτοῦ, καθὼς πού φησὶν Ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου [καὶ] ἀρῆκα τὴν κληρονομίαν μου (Hier. XII, 7)· καὶ πάλιν Ἡσαΐας Ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τμηθῆ οὐδ' οὐ μὴ σκαρῆ, καὶ ἀναβήσεται εἰς αὐτὸν ὡς εἰς χέρσον ἄκανθα, καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετὸν (Is. V, 6)· ἐγκαταλιπὼν οὖν τὸν λαὸν ὡς σκηρὴν ἐν ἀμπελῶνι καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν συκηλάτῳ καὶ ὡς πόλιν πολιορκουμένην (Is. I), περιελὼν δὲ ἀπ' αὐτῶν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὸν προφητικὸν ὑετὸν, ἐπλήρωσε τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν πνευματικῆς χάριτος ὡς ποταμὸν Αἰγύπτου ἐν ἡμέραις νέων, καὶ ὑπερύψωσεν αὐτὴν ὡς οἶκον ἐπ' ὄρους ἢ

Cap. 4. Tit. ὅτι ἀποσχίζει οὐχ ὁ τῶν ἀσεβῶν χωριζόμενος, ἀλλ' ὁ τῶν εὐσεβῶν ἀριστιόμενος.

τὴν πρόνοιαν: Col. om. τὴν. — τῆς γνώμης μήτε μὴν: Vind. om. — ὁ Θεός: Bon. „Dominus“.

Cap. 5. Tit. τίνος χάριν ἀπεβλήθη

ὁ ψευδώνυμος Ἰσραὴλ, ἀπόδειξις ἐκ προφητικῶν προρρήσεων.

2. [καὶ] c. Vind.; vulgo om. ut apud Hier. — τὴν κληρονομίαν: Turc. „vineam“ (τὸν ἀμπελῶνα, ex Is. V). — Ἡσαΐας: Bon. om. — συκηλάτῳ: M. in mg. συκηλάτῳ, sicuti rectius legi etiam Col. monet, conjectura, ni fallor, necessaria ex Is. I, 8. — ἀπ' αὐτῶν: Vind.

ὡς ὄρος ὑπερφερές, ὡς ὄρος τετυρωμένον καὶ ὄρος πῖον, ἐν ᾧ εἰδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ· καὶ γὰρ ὁ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος (Ps. LXVIII, 16. 17)· καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ λέγει Θερόνος δόξης ὑψωμένος ἀγίασμα ἡμῶν (Hier. XVII, 12)· καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ λέγει Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρων τῶν ὄρεων, καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν (Is. II, 2). Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸν λαὸν ἐγκατέλιπε καὶ τὸν ναὸν ἀφῆκεν ἔρημον, σχίσας τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ καὶ λαβὼν ἀπ' αὐτῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἴδου γὰρ, φησὶν, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος (Matth. XXIII, 38)· καὶ δοὺς ἐφ' ὑμᾶς τοὺς ἐξ ἔθνῶν τὴν πνευματικὴν χάριν, ὡς λέγει διὰ Ἰωήλ Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, λέγει ὁ Θεός, καὶ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν ὀράσεις ὄψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται (Joel II, 28)· πᾶσαν γὰρ δύναμιν λόγου καὶ ἐνέργειαν καὶ τὴν τοιάνδε ἐπισκοπὴν ἀπάρας ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ λαοῦ, εἰς ὑμᾶς τοὺς ἐξ ἔθνῶν ἔθετο· διὰ γὰρ τοῦτο ζηλώσας καὶ ὁ διάβολος τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν μετέστη εἰς ὑμᾶς, ἐπεγείρας ὑμῖν θλίψεις, διωγμοὺς, ἀκαταστασίας, βλασφημίας, σχίσματα, αἰρέσεις. Ἐκεῖνον γὰρ τὸν λαὸν διὰ τῆς χριστοκτονίας εἰς ἑαυτὸν ὑπηγάγετο· ὑμᾶς δὲ ἀποστάντας αὐτοῦ τῆς ματαιότητος ἄλλοτε ἄλλως πειράζει, ὡς καὶ τὸν μακάριον Ἰωβ. Καὶ γὰρ τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ἰωσεδέκ βραχὺ ἀντέκειτο, καὶ ἡμᾶς πολλακίς ἐξητήσατο ἐξυδαρωθῆναι, ὅπως ἐκλίπη ἡ πίστις ἡμῶν· ἀλλ' ὁ ἡμέτερος Κύριος καὶ διδάσκαλος, ἐν δίκῃ καταστήσας αὐτὸν, ἔλεγεν αὐτῷ Ἐπιτιμήσαι Κύριος ἐν σοι, διάβολε, καὶ ἐπιτιμήσαι Κύριος ἐν σοι ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ· οὐκ ἴδου τοῦτο ἐξεσπασμένον ὡς δαλός (Zach. III, 2); καὶ ὁ εἰπὼν τότε τοῖς παρεστῶσι τῷ ἀρχιερεῖ Περιέλετε τὰ ἱμάτια τὰ ῥυπαρὰ ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἐπειπὼν Ἴδου ἀφῆρηκα τὰς ἀνομίας σου ἀπὸ σοῦ (I. c. 4)· οὗτος ἐρεῖ καὶ νῦν, ὡς καὶ πάλαι, συνηθροισμένων ἡμῶν,

om. ἀπ'. — καὶ γὰρ usque ad τέλος: Vind. om. — Θερόνος δόξης usque ad ἐν Ἡσ. λέγει: Vind. om. (per ὁμοιοτέλετον). — ἐν Ἡσ. λέγει: Bov. Turr. „Esaias“.

3. τοῦ ναοῦ: Vind. om. — καὶ δοὺς: Vind. ἐπεμψεν, quo prospectum esse videtur periodo parum concinnae. — ὁ Θεός: Bov. „Dominus“. — τοιάνδε c. Vind. Bov. Turr. M.; Cot. ποίαν δέ,

quod revocandum erit ad errorem hypothetae.

4. μετέστη εἰς ὑ. ἔ. ὑμῖν: Bov. „excitavit in nos“, qui etiam mox pro ὑμᾶς habet „nos“. — βραχὺ c. Turr. M. (Cot. in mg.); Bov. Cot. om. — ἐξυδαρωθῆναι usque ad πίστις ἡμῶν: Vind. Bov. σινιάσαι, e Luc. XXII, 31; M. in mg. pro ἐξυδαρωθῆναι conjectura legendum proponit ἐξυδαρωθῆναι (?). — Κύριος καὶ: Bov. om. — τὴν Ἱερουσα-

ἔλεγε περὶ ἡμῶν ὅτι Ἐδεήθην ἵνα μὴ ἐκλίπη ἡ πίστις ὑμῶν (cf. Luc. XXII, 32).

Εἶχε μὲν οὖν καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς ὄχλος αἱρέσεις κακίας· καὶ **Cap. 6,**
 γὰρ καὶ σαδδουκαῖοι ἐξ αὐτῶν οἱ μὴ ὁμολογοῦντες νεκρῶν ἀνά-
 στασιν· καὶ φαρισαῖοι οἱ τύχη καὶ εἰμαρμένη ἐπιγράφοντες τὴν
 τῶν ἀμαρτανόντων πράξιν· καὶ βασμώθιοι οἱ πρόνοϊαν ἀρνού-
 μενοι, ἐξ αὐτομάτου δὲ φορᾶς λέγοντες τὰ ὄντα συνεστάναι καὶ
 ψυχῆς τὴν ἀθανασίαν περικόπτοντες· καὶ ἡμεροβαπτισταὶ, οἵ-
 τινες, καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐὰν μὴ βαπτίσωνται, οὐκ ἐσθίουσιν,
 ἀλλὰ καὶ τὰς κλίνας καὶ τοὺς πίνακας ἤτοι κρατῆρας καὶ πο-
 τῆρια καὶ καθίσματα ἐὰν μὴ καθάρωσιν ὕδατι, οὐδενὶ χρῶνται·
 καὶ οἱ ἐφ' ἡμῶν νῦν φανέντες ἐβιωναῖοι, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ
 ψιλὸν ἀνθρώπον εἶναι βουλόμενοι, ἐξ ἡδονῆς ἀνδρὸς καὶ συμ-
 πλοκῆς Ἰωσήφ καὶ Μαρίας αὐτὸν γεννῶντες· οἱ δὲ τούτων πάν-
 των ἑαυτοὺς χωρίσαντες καὶ τὰ πάτρια φυλάσσοντές εἰσιν ἐσ-
 σαῖοι. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ· καὶ νῦν ὁ πονηρὸς, 2
 σοφὸς ὢν τοῦ κακοποιῆσαι καὶ τὸ καλὸν ὅ,τι ποτέ ἐστιν ἀγνοῶν,
 ἐξ ἡμῶν τινὰς ἐχθρῶν ἐνήργησεν ἐν αὐτοῖς αἱρέσεις καὶ σχί-
 σματα. *Ἡ δὲ καταρχὴ τῶν νέων αἱρέσεων γέγονεν οὕτως. **Cap. 7, 1**
 Σίμωνά τινα ἀπὸ Γιτθῶν οὕτω καλουμένης κώμης σαμαρεῖα, τῆ
 τέχνη μάγον, ἐνδυσάμενος ὁ διάβολος ὑπηρέτην αὐτοῦ τῆς μοχθη-
 ρᾶς γνώμης ἐποιήσατο. Ἦνίκα δὲ Φίλιππος ὁ συναπόστολος
 ἡμῶν τῆ τοῦ Κυρίου δόσει καὶ τῆ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἐνεργεία
 δυνάμεις ἰαμάτων ἐπετέλει ἐν Σαμαρείᾳ, ὡς καταπλαγέντας
 τοὺς σαμαρεῖς εἰς πίστιν ἔλθειν τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ καὶ τοῦ
 Κυρίου Ἰησοῦ καὶ βαπτίσασθαι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἤδη δὲ καὶ
 αὐτοῦ τοῦ Σίμωνος σημεῖα καὶ τέρατα θεασαμένου ἄνευ μαγ-
 γανείας τινὸς γοητικῆς ἐπιτελούμενα καὶ εἰς θαῦμα καταπεσόν-
 τος, καὶ πιστεύσαντος καὶ βαπτισθέντος καὶ προσκαρτεροῦντος
 τῆ νηστεία καὶ τῆ προσευχῆ· ἀκούσαντες ἡμεῖς τὴν χάριν τοῦ
 Θεοῦ τὴν ὑπάρξασαν σαμαρεῦσι διὰ Φιλίππου, παρεγενόμεθα
 πρὸς αὐτοὺς καὶ πολὺ συμβαλλόμενοι τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας,
 πᾶσι τοῖς βεβαπτισμένοις ἐπιτιθέντες τὰς χεῖρας εὐχαῖς τὴν
 τοῦ πνεύματος μετουσίαν ἐδωρούμεθα. Ἰδὼν δὲ ὁ Σίμων ὅτι 2

λήμ: Bov. „Israëlem“. — Ἐδεήθην: Bov. legit ἐδεήθη.

Cap. 6. Tit. ὅτι καὶ παρὰ Ἰουδαίους συνέστη θεομισῆς διδασκαλία διαφόρων αἱρέσεων.

1. βασμώθιοι: Turr. „Masothaei“; M. in mg. „Μασθωθαῖοι legisse videntur alii“. — βαπτίσωνται: M. βαπτί-

σονται. — ἐβιωναῖοι: Turr. M. ἐβιωναῖοι. — ἐσσαῖοι: Bov. „Jessaeci“.

Cap. 7. Tit. ὁπόθεν ἀνέφυσαν αἱ αἱρέσεις (παρὰ χριστιανοῖς Vind.) καὶ ὅστις αὐτῶν ἀρχηγὸς τῆς ἀσεβείας γένηται. Cf. Act. VIII.

1. Γιτθῶν: M. Γιτθῶν. — ἰαμάτων: Vind. om. — τοῦ τῶν ὅλων Θ. καὶ τ.

διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἡμῶν δίδοται τὸ πνεῦμα τοῖς πιστεύουσι, λαβὼν χρήματα προσήνεγκεν ἡμῖν λέγων Δότε καμοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα καὶ γὰρ ἢ ἂν ἐπιθῶ τὴν χεῖρα λαμβάνη πνεῦμα ἅγιον (Act. VIII, 19)· βουλόμενος, ὡς τὸν Ἀδὰμ τῇ γεύσει τοῦ ξύλου τῆς κατ' ἐπαγγελίαν ἀθανασίας ἐστέρησεν ὁ διάβολος, οὕτω καὶ ἡμᾶς τῇ λήψει τῶν χρημάτων θέλξας τῆς δόσεως τοῦ Θεοῦ περιγράψαι, ὅπως ἀντικαταλλαξάμενοι ἀποδώμεθα αὐτῷ χρημάτων τὴν ἀτίμητον τοῦ πνεύματος δωρεάν. Πάντων δὲ ἡμῶν ἐπὶ τούτῳ ταραχθέντων, ἀτενίσας ἐγὼ Πέτρος εἰς τὸν ἐν αὐτῷ κακοῦργον ὄφιν εἶπον τῷ Σίμωνι Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι· οὐκ ἔστι σοι μερὶς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ οὐδὲ κληρὸς ἐν τῇ πίστει ταύτῃ, ἢ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης καὶ δεήθητι τοῦ Κυρίου, εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου· εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας θεωρῶ σε ὄντα (l. c. 20—23). Ἀλλὰ τότε μὲν ὁ Σίμων ἔμφοβος γενόμενός φησι Παρακαλῶ, δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον, ὅπως μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ ὧν εἰρήκατε (l. c. 24). * Ἦνίκα δὲ ἐξήλθομεν ἐν τοῖς ἔθνεσι κηρύσσειν τὸν λόγον τῆς ζωῆς, τότε ἐνήργησεν ὁ διάβολος εἰς τὸν λαόν, ἀποστεῖλαι ὀπίσω ἡμῶν ψευδαποστόλους εἰς βεβήλωσιν τοῦ λόγου· καὶ προεβάλοντο Κλεόβιον τινα καὶ παρέξενξαν τῷ Σίμωνι· οὗτοι δὲ μαθητεύουσι Δοσιθέῳ τινὶ, ὃν καὶ παρευδοκίμησαντες ἐξώσαντο τῆς ἀρχῆς· εἶτα καὶ ἕτεροι ἑτέρων κατήρξαν ἐπτόπων δογμάτων, Κήρινθος καὶ Μάρκος καὶ Μένανδρος καὶ Βασιλείδης 2 καὶ Σατορνίλος. Τούτων οἱ μὲν πολλοὺς θεοὺς, οἱ δὲ τρεῖς ἐναντίους, ἀνάρχους, αἰεὶ συνόντας ἑαυτοῖς, οἱ δὲ ἀπείρους καὶ ἀγνώστους δοξάζουσι· καὶ οἱ μὲν τὸν γάμον ἀθετοῦσιν, οὐκ

Κ. Ἰ.: Turr. „Dei et filii ejus“; Bov. „Dei et Domini nostri Jesu Christi“.

2. ὁ διάβολος recepi c. Vindd. (Turr.); a sententia postulatur, quae, si in libris editis recte hoc diaboli nomen omissum esset, eo aberraret, ut Simon ipse diabolus incarnatus esse dicatur: id quod Nostro persuasum non fuisse, ex iis patet, quae supra et infra de Simone tradit. — θέλξας: Vindd. ἀπατήση (ineptum est, nisi forte ante legatur ἵνα vel ὅπως pro βουλόμενος). — περιγράψαι: Vindd. στερεῆσαι· ὑπὸ τοῦ διαβόλου τοίνυν καὶ ὁ Σίμων κινήθῃς (? κινήθεις) προσήνεγκε χρήματα, quae Clerico ju-

dice recipienda sunt, mihi glossema videntur, a difficultate vocis περιγράψαι praeter morem usurpatae profectum. — τοῦ πνεύματος δωρεάν: Bov. „Dei gratiam“.

Cap. 8. Tit. τίνες τῆς Σίμωνος ἀσεβείας διάδοχοι, καὶ οἶων αἰρέσεων κατήρξαν.

1. κηρύσσειν: Vind. add. εἰς τὸν κόσμον, quae Turr. legisse videtur post ἐξήλθομεν. — Μάρκος: Bov. „Marchus“. — Σατορνίλος: Bov. „Saturninus“, Turr. „Satornillus“; M. Σατορνίλος, Cot. in mg. Στρατόνικος.

εἶναι τοῦ Θεοῦ ἔργον δοξάζοντες, ἄλλοι δὲ τινὰ τῶν βρωμάτων βδελύσσονται· οἱ δὲ ἀναίδην ἐκπορνεύουσιν, οἷοι οἱ νῦν ψευδώνυμοι νικολαῖται. Ὁ μέντοι Σίμων ἐμοὶ Πέτρῳ πρῶτον ἐν 3
 Καισαρείᾳ τῇ Στρατώνος, ἔνθα Κορνήλιος ὁ πιστὸς ἐπίστευσεν ὡς ἔθνικὸς ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν δι' ἐμοῦ, συντυχῶν μοι ἐπει-
 ρᾶτο διαστρέφειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, συμπαρόντων μοι τῶν
 ἱερῶν τέκνων, Ζαχαίου τοῦ ποτε τελῶνου καὶ Βαρνάβα, καὶ
 Νικήτου καὶ Ἀκύλα ἀδελφῶν Κλήμεντος τοῦ ῥωμαίων ἐπισκόπου
 τε καὶ πολίτου, μαθητευθέντος δὲ καὶ Παύλῳ τῷ συναποστόλῳ
 ἡμῶν καὶ συνεργῷ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· καὶ τρίτον ἐπ' αὐτῶν
 διαλεχθεὶς αὐτῷ εἰς τὸν περὶ προφήτου λόγον καὶ περὶ Θεοῦ
 μοναρχίας, ἠτήσας αὐτὸν δυνάμει Κυρίου καὶ εἰς ἄφρωνίαν κα-
 ταβαλῶν φυγάδα κατέστησα εἰς τὴν Ἰταλίαν. *Ἐκεῖνος δὲ γε- Cap. 9, 1,
 νόμενος ἐν Ῥώμῃ πολὺ τὴν ἐκκλησίαν ἔσκυλε, πολλοὺς ἀνατρέ-
 πων καὶ ἐαυτῷ περιποιούμενος, τὰ δὲ ἔθνη ἑξιστῶν μαγικῇ καὶ
 δαιμόνων ἐνεργείᾳ, ὡς καὶ ποτε μέσης ἡμέρας προελθὼν, εἰς τὸ
 θέατρον αὐτῶν κελύσας τοῖς δήμοις ἀρπαγῆναι κάμει, ἐν τῷ
 θεάτρῳ ἐπηγγέλλετο πτῆναι δι' ἄερος. Πάντων δὲ ἐπὶ τούτῳ
 μετεώρων τυγχανόντων, ἐγὼ προσηνχόμεν κατ' ἑμαυτόν· καὶ δι'
 μετεωρισθεὶς ὑπὸ δαιμόνων ἵπτατο μετάρσιος εἰς ἄερα, λέγων
 εἰς οὐρανοὺς ἀνιέναι κάκειθεν αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ ἐπιχορηγήσειν·
 τῶν δὲ δήμων ἐπευφημούντων ὡς Θεὸν, ἐκτείνας ἐγὼ τὰς χεῖρας
 εἰς οὐρανὸν σὺν αὐτῇ διανοίᾳ ἰκέτευον τὸν Θεὸν διὰ Ἰησοῦ τοῦ
 Κυρίου ῥῆξαι τὸν λυμεῶνα καὶ τὴν ἰσχὴν τῶν δαιμόνων περι-
 κόψαι ἐπ' ἀπάτη καὶ ἀπωλεία ἀνθρώπων κερημένων αὐτῇ,
 ῥάξαντα δὲ μὴ θανατῶσαι, ἀλλὰ συντρίψαι. Καὶ ὑπολαβῶν, 2
 ἀτενίσας εἶπον τῷ Σίμωνι Εἰ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐγὼ, ἀπόστολος
 δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀληθῆς καὶ διδάσκαλος εὐσεβείας, ἀλλ' οὐ

2. οἱ δὲ ἀναίδην ἐκπορνεύουσιν: Vind. καὶ ἀναίδην πορνεύουσι.

3. μαθητευθέντος: Vind. μαθητεύσαντι, inepte. — καὶ τρίτον: Vind. τρίτον οὖν.

Cap. 9. Tit. ὅπως ὁ Σίμων, γοητείας τισὶ πτῆναι θελήσας, εὐχαῖς Πέτρου κατενεχθεὶς ἐξ ὕψους κάτω συνετρίβη τοὺς πόδας καὶ τὴν χεῖρα (M. in mg. τῶν ποδῶν; Cot. in annotatione melius legi monet τῶν χειρῶν) τοὺς ταρσοὺς (Bon. „fregit pedes et manus. Narrat Clemens, Hegesippus, Justinus, Irenaeus“. Etiam Vindd. in mg. addita habent ἱστορεῖ Κλήμης, Ἠγέ-

σιππος (? Ἠγήσιππος), Ἰουστίνος, Εἰρηναῖος).

1. Ἐκεῖνος δὲ γενόμενος c. Vindd.; vulgo γενόμενος δὲ. — μαγικῇ καὶ δαιμόνων ἐνεργείᾳ c. Vindd. (Georgius Cedrenus in Compendio historiarum, edit. Reg. I. pag. 211, ubi locum nostrum laudat: τὴν ἐκκλησίαν ἔσκυλε διὰ μαγείας καὶ διαβολικῆς ἐνεργείας καὶ ἐμπειρίας); vulgo μαγικῇ ἐμπειρίᾳ. — σὺν αὐτῇ διανοίᾳ: Vind. ἐν αὐτῇ δ., quod arridet Clerico. — διὰ Ἰησοῦ τ. Κυρ.: Bon. „per J. Christum Dominum“; Turr. „per filium suum Dominum nostrum“. — ῥάξαντα c. Cot.; M. (Cot. in mg.) ῥήξαντα.

πλάνος, οἷος σὺ Σίμων, προστάσσω ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι τοῦ τῆς εὐσεβείας ἀποστάτου, ἐφ' αἷς ὀχεῖται Σίμων ὁ μάγος, ἀφείναι τῆς κρατήσεως, ὅπως ἐξ ὕψους κατενεχθῆ εἰς γέλωτα τῶν ἀπατηθέντων ὑπ' αὐτοῦ· καὶ εἰπόντος μου ταῦτα, περικοπεῖς τῶν δυνάμεων ὁ Σίμων κατηνέχθη μετὰ μεγάλου ἴχου καὶ ῥαγείς ἐξαίσιον συντριβεται τὸ ἰσχυριον καὶ τῶν ποδῶν τοὺς ταρσοὺς. Καὶ φωνὴ τῶν ὄχλων λέγουσα Εἰς ὁ Θεὸς, ὃν Πέτρος δικαίως καταγγέλλει τῇ ἀληθείᾳ μόνον· καὶ πολλοὶ ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ, τινὲς δὲ ἄξιοι τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ ὄντες παρέμειναν αὐτοῦ τῇ μοχθηρᾷ διδασκαλίᾳ.

- 3 Καὶ οὕτω πρώτη ἐπάγη ἡ τῶν σιμωνιανῶν ἀθεωτάτη αἵρεσις ἐν Ῥώμῃ, καὶ διὰ τῶν λοιπῶν ψευδαποστόλων ἐνήργει ὁ **Cap. 10, 1** διάβολος. * Τούτοις δὲ πᾶσιν ἐπίσης σκοπὸς ἦν εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἀθεότητος, τὸν μὲν παντοκράτορα Θεὸν βλασφημεῖν, ἄγνωστον δοξάζειν καὶ μὴ εἶναι πατέρα τοῦ Χριστοῦ μηδὲ τοῦ κόσμου δημιουργόν, ἀλλ' ἄλεκτον, ἄρρητον, ἀκατονόμαστον, αὐτογένεθλον· νόμῳ καὶ προφῆταις μὴ χρᾶσθαι· πρόνοιαν μὴ εἶναι, ἀνάστασιν μὴ πιστεύειν, κρίσιν μὴ εἶναι καὶ ἀνταπόδοσιν, ψυχὴν ἀθάνατον μὴ ὑπάρχειν· ἡδονὴν χαίρειν μόνῃ καὶ πρὸς πᾶσαν θρησκείαν 2 ἀδιαφόρως ἐκκλίνειν. Οἱ μὲν γὰρ πλείους εἶναι θεοὺς λέγουσιν, οἱ δὲ τρεῖς ἀνάρχους, οἱ δὲ δύο ἀγεννήτους, οἱ δὲ αἰῶνας ἀπείρους· καὶ οἱ μὲν αὐτῶν ἀγαμίαν διδάσκουσι καὶ κρεῶν ἀποχὴν καὶ οἴνου, βδελυκτὰ λέγοντες εἶναι καὶ γάμιον καὶ παιδίων γενέσιν καὶ βρωμάτων μετάληψιν, ἵν' ὡς σεμνοὶ τινες τὴν πονηρὰν αὐτῶν γνώμην ὡς ἀξιόπιστον παραδεχθῆναι ποιήσωσι· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν νομοθετοῦσι κρεῶν ἀπέχεσθαι οὐχ ὡς ἀλόγων ζώων, ἀλλ' ὡς λογικὴν ἐχόντων ψυχὴν καὶ φρόνου δίκην εἰσπράσσεσθαι 3 μελλόντων τῶν ταῦτα κατατολμώντων σφάζειν. Ἄτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν ἔλεγον (μόνου δεῖν φάσκοντες χοιρείου ἀπέχεσθαι, τὰ δὲ κατὰ νόμον καθαρὰ ἐσθίειν) καὶ περιτέμενεσθαι νομίμως, πιστεύειν δὲ εἰς Ἰησοῦν ὡς εἰς ὕσιον ἄνδρα καὶ προφήτην· ἄλλοι

2. πλάνος c. Cedreno (l. c.) et Michaële Glyca (Annal. p. 3. pag. 235), quod etiam Turr. interpretatur („seductor“); vulgo πλάνης. — τοῦ τῆς εὐσεβείας ἀποστάτου: Turr. „diaboli apostatae“. — ἐξαίσιον: M. (Cot. in mg.) praemitit πτώμα. — συντριβεται τὸ ἰ. καὶ τ. π. τοὺς ταρσοὺς: II, 14, 6, Cedrenus, Glycas συνετρίβη. — μόνον: M. μόνος.

3. σιμωνιανῶν: M. σιμωνιακῶν.

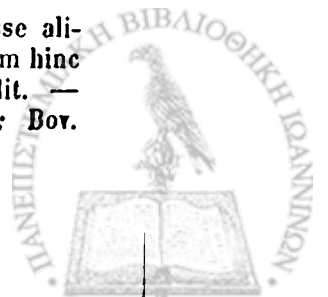
Cap. 10. Tit. ὅπως αἱ αἵρεσις καὶ

πρὸς ἑαυτὰς καὶ πρὸς ἀλήθειαν διαφωνοῦσιν (Vindd. ὅπως ὁ διάβολος σκοπὸν ἐδίδου ἀθεότητος).

1. νόμῳ καὶ προφῆταις μὴ χρᾶσθαι: Bon. „legis et Prophetarum oraculis non locutum“.

2. τῶν ταῦτα κατατολμώντων: Vind. τοὺς ταῦτα τολμώντας, vitiose.

3. ἔλεγον: Cot. opinatur, deesse aliquid; sed temere, ni fallor: etenim hinc pendere περιτέμενεσθαι non vidit. — μόνου: M. μόνον. — Ἰησοῦν: Bon.

δὲ ἀναίδην ἐκπορνεύειν καὶ παραχρᾶσθαι τῇ σαρκὶ ἐδίδασκον καὶ διὰ πάσης ἀνοσιουργίας ἰέναι, ὡς οὕτω καὶ μόνως ἐκφρεύ-
 ξεσθαι τὴν ψυχὴν τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας. Οὗτοι δὲ πάντες
 τοῦ διαβόλου ὄργανα τυγχάνουσι καὶ υἱοὶ ὀργῆς. * Ἡμεῖς δὲ **Cap. 11, 1**
 τέκνα Θεοῦ καὶ υἱοὶ εἰρήνης, τὸν ἱερὸν καὶ εὐθῆ λόγον κηρύσ-
 σοντες τῆς εὐσεβείας, ἓνα μόνον Θεὸν καταγγέλλομεν, νόμου καὶ
 προφητῶν Κύριον, τῶν ὄντων δημιουργὸν, τοῦ Χριστοῦ πατέρα·
 οὐκ αὐταίτιον καὶ αὐτογένεθλον, ὡς ἐκεῖνοι οἴονται, ἀλλ' αἰδίου
 καὶ ἀναρχον καὶ φῶς οἰκοῦντα ἀπρόσιτον· οὐ δεύτερον ὄντα ἢ
 τρίτον ἢ πολλοστὸν, ἀλλὰ μόνον αἰδίως· οὐκ ἄγνωστον ἢ ἄλε-
 κτον, ἀλλὰ διὰ νόμου καὶ προφητῶν κηρυσσόμενον, παντοκρά-
 τορα, παντάρχη, παντεξούσιον· Θεὸν καὶ πατέρα τοῦ μονογε-
 νοῦς καὶ πρωτοτόκου πάσης δημιουργίας, ἓνα Θεὸν ἐνὸς υἱοῦ
 πατέρα, οὐ πλειόνων, ἐνὸς Παρακλήτου διὰ Χριστοῦ, τῶν ἄλ-
 λων ταγμάτων ποιητὴν· ἓνα δημιουργὸν διαφόρου κτίσεως διὰ
 Χριστοῦ [ποιητὴν], τὸν αὐτὸν προνοητὴν, νομοθέτην [δι' αὐτοῦ],
 ἀναστάσεως αἴτιον καὶ κτίσεως καὶ ἀνταποδόσεως δι' αὐτοῦ γι-
 νομένων· τοῦτον αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον εὐδοκῆσαντα γενέσθαι καὶ
 πολιτευσάμενον ἄνευ ἁμαρτίας καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα ἐκ
 νεκρῶν καὶ ἀνεληθόντα πρὸς τὸν ἀποστείλαντα. Καὶ πᾶν κτίσμα **2**
 Θεοῦ καλὸν φάμεν καὶ οὐδὲν βδελυκτὸν, πᾶν τὸ πρὸς σύστασιν
 δικαίως μεταλαμβανόμενον ἄριστον· πάντα γὰρ κατὰ τὴν γρα-
 φὴν καλὰ λίαν (Gen. I). Γάμον νόμιμον καὶ παίδων γένεσιν τί-
 μιον καὶ ἀμόλυντον εἶναι πιστεύομεν· ἐπ' αὐξήσει γὰρ τοῦ γέ-
 νους τῶν ἀνθρώπων διαφορὰ σχημάτων διεπλάσθη ἐν τῷ Ἀδάμ
 καὶ τῇ Εὐῆ. Ψυχὴν ἀσώματον ἐν ἡμῖν καὶ ἀθάνατον ὁμολο-
 γοῦμεν, ἀλλ' οὐ φθαρτὴν ὡς τὰ σώματα ἀλλ' ἀθάνατον, ὡς λο-
 γικὴν καὶ ἀντεξούσιον. Πᾶσαν μίξιν παράνομον καὶ τὴν παρὰ
 φύσιν γινομένην ὑπὸ τινων βδελυσσόμεθα ὡς ἀθέμιτον καὶ
 ἀνοσίαν. Ἀνάστασιν γίνεσθαι ὁμολογοῦμεν δικαίων τε καὶ ἀδί-
 κων, καὶ μισθαποδοσίαν. Τὸν Χριστὸν οὐ ψιλὸν ἄνθρωπον **3**
 ὁμολογοῦμεν, ἀλλὰ Θεὸν λόγον καὶ ἄνθρωπον, μεσίτην Θεοῦ
 καὶ ἀνθρώπων, ἀρχιερέα τοῦ πατρὸς· οὔτε μὴν μετὰ Ἰουδαίων

„Christum“. — ὡς εἰς: M. om. εἰς. —
 ἐκπορνεύειν: Vind. ἐκπορνεύουσι.

Cap. 11. Tit. ἐξήγησις ἀποστολι-
 κοῦ κηρύγματος.

1. Cf. Krabbe pag. 217. — εἰρήνης:
 Vind. ὄντες. — τῶν ὄντων: Bon. Turr.
 legisse videntur τῶν ὄλων. — ὡς ἐκεῖνοι
 οἴονται: Bon. om., et glossam sapit. —

καὶ πρωτοτόκου: Vind. om. καὶ. —
 δημιουργίας: Vind. κτίσεως e Col. I,
 15. — Παρακλήτου διὰ Χρ.: Vind.
 add. προβολέα, quo omissio textus vul-
 gatus Cotelerio videbatur obscuritate la-
 borare (cf. VIII, 6, 3; 37, 1). — [ποιη-
 τὴν] et [δι' αὐτοῦ]: Vind. om. — τοῦ-
 τον: Vind. τὸν.

2. δικαίως: Vind. om.

περιτεμνόμεθα, εἰδότες ὅτι ἐλήλυθεν ᾧ ἀπέκειτο (Gen. XLIX, 10 graece) καὶ δι' ὃν ἐφυλάσσετο τὰ γένη, ἡ προσδοκία τῶν ἔθνῶν, Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὁ ἐξ Ἰουδα ἀνατείλας, ὁ ἐκ βλαστοῦ υἱὸς, τὸ ἐξ Ἰεσσαὶ ἄνθος, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου (Is. XI. IX).

Cap. 12, 1

Ἄλλ' ἐπεὶ τότε αὕτη ἡ αἴρεσις ἰσχυροτέρα πρὸς πλάνην ἔδοξεν εἶναι, καὶ τῆς ἐκκλησίας ὅλης κινδυνευούσης, ἡμεῖς οἱ δώδεκα συνελθόντες εἰς Ἱερουσαλήμ (ἀντὶ γὰρ τοῦ προδότου Ματθίας σὺν ἡμῖν κατεψηφίσθη ἀπόστολος εἶναι, λαβὼν τὸν κληρὸν Ἰουδα, ὡς εἴρηται Τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος (Ps. CIX, 8 cf. Act. I, 20)) ἐπεσκεπτόμεθα ἅμα Ἰακώβῳ τῷ τοῦ Κυρίου ἀδελφῷ τί γένηται· καὶ ἔδοξεν αὐτῷ τε καὶ τοῖς πρεσβυτέροις λόγους διδασκαλίας προσλαλῆσαι τῷ λαῷ. Καὶ γὰρ καὶ τινες κατελθόντες ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς Ἀντιόχειαν ἐδίδασκον τοὺς ἐκεῖ ἀδελφούς, λέγοντες ὅτι ἐὰν μὴ περιτμηθῆτε τῷ ἔθει Μωυσέως καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθεσιν οἷς διετάξατο περιπατῆτε, οὐ δύνασθε σωθῆναι (cf. Act. XV, 1). Γενομένης οὖν στάσεως καὶ ζητήσεως οὐκ ὀλίγης, οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀδελφοί, γνόντες ὅτι συνεληλύθαμεν πάντες περὶ τούτου ζητήσοντες, ἐξαπέστειλαν πρὸς ἡμᾶς ἄνδρας πιστοὺς καὶ τῶν γραφῶν εἰδήμονας, μαθεῖν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου· οἱ δὲ, παραγενόμενοι εἰς Ἱερουσαλήμ, ἀνήγγειλαν ἡμῖν τὰ ζητηθέντα καὶ ἐν τῇ ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ, ὡς ὅτι τινὲς ἔλεγον ὅτι δεῖ περιτέμνεσθαι καὶ τὰς ἄλλας ἀγνείας παραφυλάττειν. Ἄλλων δὲ ἄλλο τι λεγόντων, ἐγὼ Πέτρος ἀναστὰς εἶπον πρὸς αὐτούς Ἄνδρες ἀδελφοί, ὑμεῖς ἐπίστασθε ὅτι ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων ἐν ὑμῖν ἐξελέξατο ὁ Θεὸς διὰ τοῦ στόματός μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου καὶ πιστεῦσαι· καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς (Act. XV, 7. 8). Κορνηλίῳ γὰρ ποτε ἑκατοντάρχη ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ὄφθη ἄγγελος Κυρίου καὶ περὶ ἐμοῦ εἶπεν αὐτῷ, ὅπως μεταστείληται με καὶ ἀκούσῃ ῥῆμα ζωῆς ἐκ τοῦ στόματός μου· ὁ δὲ μετεπέμψατό με ἀπὸ Ἰόππης εἰς Καισάρειαν τὴν Στράτωνος. Ὅποτε δὲ ἔμελλον πρὸς αὐτὸν ἐκπορεύεσθαι, ἐβουλήθην τροφῆς μεταλαβεῖν· καὶ παρασκευαζόντων, ἤμην ἐν τῷ ὑπερφῶ προσευχόμενος, καὶ θεωρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεῖργότα καὶ τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον σκευὸς τι ὡς ὀθόνην λαμπρὰν καὶ καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετράποδα καὶ ἐρ-

3. ὁ ἐκ βλαστοῦ υἱὸς: Bov. om.

Cap. 12. Tit. πρὸς τοὺς ὁμολογούντας, ἰουδαΐζειν δὲ θέλοντας (Vind. hunc titulum non habet). Cf. Act. XV.

1. ἔθεσιν: Vind. ἅπασιν. — ζητή-

σοντες jussu Joannis Dallaei scripsimus pro vulgato ζητήσαντες. — εἰς Ἱερουσαλήμ: Bov. om.

2. ἐν ὑμῖν: Bov. „in nobis“, ut textus vulg. I. c. — Κυρίου: Turr. prae-

πετὰ τῆς γῆς καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐγένετο φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς μὲ λέγουσα Ἀναστάς, Πέτρε, θῦσον καὶ φάγε· γὰρ ἔειπον Μηδαμῶς, Κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον· καὶ ἐγένετο φωνὴ ἐκ δευτέρου λέγουσα Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου· τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρεῖς, καὶ ἀνελήφθη τὸ σκεῦος εἰς τὸν οὐρανόν. Ὡς δὲ διηπόρουν τί ἂν εἶη τὸ ὄραμα, εἶπέ μοι τὸ πνεῦμα Ἰδοὺ ἄνδρες ζητοῦσί σε· ἀλλὰ ἀναστάς πορεύθητι σὺν αὐτοῖς μηδὲν διακρινόμενος, διότι ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτούς (cf. Act. X, 9—20)· οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ παρὰ τοῦ ἑκατοντάρχου. Καὶ οὕτως ἀναλογισάμενος ἔγνω τὸ ῥῆμα ³ Κυρίου τὸ γεγραμμένον ὅτι Πᾶς, ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται (Joel II, 32)· καὶ πάλιν Μνησθήσεται καὶ ἐπιστραφήσεται πρὸς Κύριον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἔθνων· ὅτι τοῦ Κυρίου ἡ βασιλεία, καὶ αὐτὸς δεσπόζει τῶν ἐθνῶν (Ps. XXII, 28. 29). Καὶ ὡς πανταχοῦ περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν εἴρηται ἐννοήσας, ἀναστάς ἐπορεύθη σὺν αὐτοῖς καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀνδρός· καὶ ἔτι μου διαγγέλλοντος τὸν λόγον, ἔπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐπὶ τοὺς παρόντας σὺν αὐτῷ, καθὼς καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ (cf. Act. XI, 12. 15)· καὶ οὐδὲν διέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθάρισας τὰς καρδίας αὐτῶν (Act. XV, 9). Καὶ ἔγνω ἐγὼ ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτὸς αὐτῷ ἔσται· ἐξέστησαν δὲ ἐπὶ τούτῳ καὶ οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοὶ (Act. X, 34. 35. 45). Νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν Θεόν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν βαρὺν ἐπὶ ⁴ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε ἡμεῖς οὔτε οἱ πατέρες· ἡμῶν ἰσχύσαμεν βαστάσαι; ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου πιστεύομεν σωθῆναι, καθ' ὃν τρόπον κακεῖνοι (Act. XV, 10. 11)· ἔλυσε γὰρ ἡμᾶς ὁ Κύριος ἐκ τῶν δεσμῶν καὶ ἠλάφρυνε τὸ φορτίον ἡμῶν καὶ τὸν ζυγὸν τοῦ βάρους πραότητι ἔλυσεν ἀφ' ἡμῶν. Ταῦτα δὲ μου εἰπόντος, εἰσήσεν ἅπαν τὸ πλῆθος· ἀπεκρίθη ⁵ δὲ Ἰάκωβος ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς λέγων Ἄνδρες ἀδελφοί, ἀκούσατέ μου. Συμεὼν ἐξηγήσατο καθὼς πρῶτον ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν λαὸν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ· καὶ τούτῳ συμ-

termittit. — φωνὴ ἐκ δευτέρου: Vind. Turr. πάλιν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

3. ῥῆμα Κυρίου: Vind. ῥ. τοῦ Κ. — οὐδὲν: M. οὐθέν. — καθάρισας: Vind. καθάρισαν, ut referatur ad πνεῦμα; recte fortassis. — ἔσται: Vind.

Turr. ἔστι, ut Act. X, 35 text. rec. (cod. Alex. cum Nostro facit).

4. βαρὺν: Turr. om., ut Act. XV, 10. — τοῦ Κυρίου: Turr. add. „Jesu Christi“, ut Act. XV, 11 text. rec. — ἔλυσε γὰρ κτλ. de suo ingenio addidit Noster.

φωνοῦσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν, καθὼς γέγραπται Μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω καὶ ἀνοικοδομήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀνοικοδομήσω καὶ ἀνορθώσω αὐτήν, ὅπως ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν Κύριον καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἕρ' οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτούς, λέγει Κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα (Am. IX, 11 sq.). Γνωστὰ ἀπ' αἰῶνός ἐστι τῷ Θεῷ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ· διὸ ἐγὼ ἔκρινα μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν, ἀλλ' [ἦ] ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν ἐθνῶν, εἰδωλοθύτου καὶ αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας (Act. XV, 13—20)· ἄπερ καὶ τοῖς πάλαι νενομοθέτητο τοῖς πρὸ τοῦ νόμου φυσικοῖς, Ἐνώσ, Ἐνώχ, Νῶε, Μελχισεδέκ, Ἰὼβ καὶ εἴ τις τοιοῦτος ἐγεγόνει. Τότε ἔδοξεν ἡμῖν τοῖς ἀποστόλοις καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Ἰακώβῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ ἡμῶν αὐτῶν πέμψαι σὺν τοῖς περὶ Βαρνάβαν καὶ Παῦλον τὸν τῶν ἐθνῶν ἀπόστολον τὸν ταρσέα, Ἰούδαν τὸν καλούμενον Βαρσαββᾶν καὶ Σίλαν, ἄνδρας ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς, γράψαντες διὰ χειρὸς αὐτῶν τάδε· Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν χαίρειν. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, οἷς οὐ διεστείλαμεθα· ἔδοξεν [ἡμῖν] γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐκπέμψαι πρὸς ὑμᾶς σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' ὧν ἐπεστείλατε· ἀπεστάλακαμεν δὲ μετ' αὐτῶν Ἰούδαν καὶ Σίλαν, καὶ αὐτούς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά. Ἐδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν μηθὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τούτων τῶν ἐπ' ἀνάγκαις, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε. Ἐρρόσθε (Act. XV, 22—29).

Τὴν μὲν οὖν ἐπιστολὴν ἐξαπεστείλαμεν· αὐτοὶ δὲ ἐν ἑκαταῖς ἡμέραις ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπεμείναμεν ἅμα συζητοῦντες

5. ἔκρινα: Vind. κρίνω, ut Act. XV, 19. — [ἦ] c. Vind. recepi. — ἄπερ καὶ πτλ. Constitutoris sunt.

6. ἡμῖν τοῖς ἀποστ.: Vind. om. ἡμῖν. — ἐξ-ἡμῶν αὐτῶν: Vind. om. ἡμῶν. — Ἰούδαν ex Act. XV rescribendum putavi pro edito καὶ Ἰούδαν, quod ortum

esse videtur eodem errore, quo decepti Bov. Turr. Ἰούδαν et Σίλαν revocant ad περι. — [ἡμῖν] c. Vind. Bov. Turr. (M. ἡμῶν), ut est Act. XV, 25; Cot. om. — δι' ὧν ἐπεστείλατε: Turr. „super iis, da quibus scripsistis“ (περὶ ὧν ἐπεστείλατε).

πρὸς τὸ κοινωφελές εἰς διόρθωσιν, * μετὰ δὲ χρόνον ἰκανὸν **Cap. 13.**
 ἐπισκεψάμενοι τοὺς ἀδελφοὺς καὶ στηρίζαντες αὐτοὺς τῷ λόγῳ
 τῆς εὐσεβείας, καὶ παρεγγησάμενοι φεύγειν αὐτοὺς τοὺς ἐπ'
 ὀνόματι Χριστοῦ καὶ Μωσέως πολεμοῦντας Χριστῷ καὶ Μωσεῖ,
 καὶ ἐν δορᾷ προβάτων τὸν λύκον κατακρύπτοντας. Οὗτοι γάρ
 εἰσι ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται καὶ ψευδαπόστολοι, πλά-
 νοι καὶ φθορεῖς, ἀλωπέκων μερίδες καὶ χαμαιζήλων ἀμπελώνων
 ἀφανισταί (cf. Ps. LXIII, 10; Cant. II, 15)· δι' οὓς ψυχθήσεται
 ἡ τῶν πολλῶν ἀγάπη (ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος ἀδιάστροφος,
 οὗτος σωθήσεται)· περὶ ὧν ἀσφαλιζόμενος ἡμᾶς ὁ Κύριος πα-
 ρήγγειλεν Ἐλεύσονται, λέγων, πρὸς ὑμᾶς ἄνθρωποι ἐν ἐνδύμασι
 προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν
 αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς· προσέχετε ἀπ' αὐτῶν (Matth. VII,
 15. 16)· ἀναστήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται
 καὶ πλανήσουσι πολλούς (Matth. XXIV, 11 cf. 24). * Δι' οὓς καὶ **Cap. 14, 1**
 ἡμεῖς νῦν ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενόμενοι Πέτρος καὶ Ἀνδρέας, Ἰάκωβος
 καὶ Ἰωάννης υἱοὶ Ζεβεδαίου, Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος, Θω-
 μάς καὶ Ματθαῖος, Ἰάκωβος Ἀλφραίου καὶ Λεββαῖος ὁ ἐπικλη-
 θεὶς Θαδδαῖος καὶ Σίμων ὁ Κανανίτης καὶ Ματθίας ὁ ἀντὶ
 Ἰούδα καταψηρισθεὶς σὺν ἡμῖν, Ἰάκωβός τε ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελ-
 φός καὶ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, καὶ Παῦλος ὁ τῶν ἐθνῶν δι-
 δάσκαλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς· ἅμα πάντες καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ
 γενόμενοι, ἐγράψαμεν ὑμῖν τὴν καθολικὴν ταύτην διδασκαλίαν
 εἰς ἐπιστηριγμὸν ὑμῶν τῶν τὴν καθόλου ἐπισκοπὴν πεπιστευ-
 μένων. Ἐν ἧ̄ δηλοῦμεν ὑμῖν, Θεὸν παντοκράτορα ἓνα μόνον 2
 ὑπάρχειν, παρ' ὃν ἄλλος οὐκ ἔστι· καὶ αὐτὸν μόνον σέβειν καὶ
 προσκυνεῖν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐν τῷ πανα-
 γίῳ πνεύματι· καὶ ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς χρῆσθαι, νόμῳ καὶ προ-
 φήταις· γονεῖς τιμᾶν, ἅπασαν ἐκθεσμον πρᾶξιν φεύγειν· ἀνά-
 στασιν πιστεῦειν καὶ κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν προσδοκᾶν· καὶ
 τοῖς κτίσμασιν αὐτοῦ πᾶσιν εὐχαρίστως προσέρχεσθαι, ὡς Θεοῦ

Cap. 13. Tit. ὅπως χρῆ χωρίζεσθαι
 τῶν αἰρετικῶν.

πολεμοῦντας et postea κατακρύπτον-
 τας necessitate coactus scripsisse mihi
 videor pro vulgatis πολεμοῦσι et κατα-
 κρύπτουσιν, quae nullo modo ferri pos-
 sunt.

Cap. 14. Tit. τίνες οἱ κηρύξαντες
 τὴν καθολικὴν διδασκαλίαν καὶ τίνα
 τὰ | δι' αὐτῶν (Turr. „ejus“ i. e. αὐ-
 τῆς) παραγγέλματα.

1. Ἰάκωβος καὶ Ἰ. υἱοὶ Ζ. : Boy. M.
 legendum esse existimant καὶ Ἰωάννης
 υἱὸς Ζ. ; verum temporum rationibus
 haud raro obstant, quae confligit Noster.
 — καταψηρισθεὶς σὺν ἡμῖν c. Col. in
 mg. (cf. cap. 12, 1); vulgo om. σὺν.

2. καὶ αὐτὸν μόνον: in libris editis
 falso καὶ αὐτὸ μ. — διὰ Ἰησοῦ usque
 ad πνεύματι: Vind. καὶ τὸν Κύριον
 Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸ πανάγιον
 πνεῦμα, librarii commentum arianam
 sententiam emendaturi.

3 ἔργοις καὶ μηδὲν ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσι φραῦλον· καὶ γαμῆν νομίμως, ἄμεμπτος γὰρ ὁ τοιοῦτος γάμος, ὅτι καὶ παρὰ Κυρίου ἀρμόζεται γυνὴ ἀνδρὶ (Prov. XIX, 14), καὶ ὁ Κύριος λέγει Ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς καὶ εἶπεν Ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν (Matth. XIX, 4. 5 cf. Gen. II, 24). Μήτε μὴν μετὰ γάμον ἐκβάλλειν ἀκατάγνωστον ἐξέστω. Φυλάξῃ γὰρ, φησί, τῷ πνεύματί σου καὶ γυναῖκα νεότητός σου μὴ ἐγκαταλίπῃς, ὅτι αὐτὴ κοινωνὸς βίου σου καὶ ὑπόλειμμα πνεύματός σου, καὶ ἐγὼ ἐποίησα καὶ οὐκ ἄλλος (cf. Mal. II, 14. 15 graece)· φράσκει γὰρ ὁ Κύριος ὅτι Ἄ ὁ Θεὸς ἐξέτευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω (Matth. XIX, 6)· ἢ γὰρ γυνὴ κοινωνὸς ἐστὶ βίου, ἐνουμένη εἰς ἓν σῶμα ἐκ δύο παρὰ Θεοῦ· ὁ δὲ τὸ ἐν ἀνάπαλιν διαιρῶν εἰς δύο ἐχθρὸς δημιουργίας Θεοῦ καὶ προνοίας τῆς ἐκείνου ἀντίπαλος, ὡσαύτως ὁ κατέχων τὴν παραφθαρεῖσαν φύσεως θεσμοῦ παράνομος· ἐπέιπερ ὁ κατέχων μοιχαλίδα ἄφρων καὶ ἀσεβής (Prov. XVIII, 22)· Ἀπότεμε γὰρ αὐτήν, φησί, ἀπὸ τῶν σαρκῶν σου (Sirac. XXV, 26)· οὐ γὰρ ἐστὶ βοηθός, ἀλλ' ἐπίβουλος, πρὸς ἄλλον ἀποκλί-
 4 νασα τὴν διάνοιαν. Μήτε δὲ περιτέμνεσθαι τὴν σάρκα, ἀρκεῖσθαι δὲ πιστοῖς τὴν τῆς καρδίας περιτομὴν ἐν πνεύματι· Περιτιμήθητε γὰρ, φησί, τῷ Θεῷ ὑμῶν καὶ περιτέμνεσθε τὴν ἀκρο-
 Cap. 15, 1 βυστιαν τῆς καρδίας ὑμῶν (Hier. IV, 4). * Ὁμοίως καὶ βαπτίσματι ἐνὶ ἀρκεῖσθαι μόνῳ τῷ εἰς τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον δεδομένῳ, οὐ τῷ παρὰ τῶν δυσωνύμων αἰρετικῶν, ἀλλὰ τῷ παρὰ τῶν ἀμέμπτων ἱερέων δεδομένῳ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Μήτε δὲ τὸ παρὰ τῶν ἀσεβῶν δεκτὸν ὑμῖν ἔστω, μήτε τὸ παρὰ τῶν ὀσίων ἀκυρούσθω διὰ δευτέρου. Ὡς γὰρ εἷς ὁ Θεός, εἷς ὁ Χριστὸς καὶ εἷς ὁ Παράκλητος, εἷς δὲ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου ἐν σῶματι θάνατος, οὕτως ἐν ἔστο καὶ τὸ εἰς αὐτὸν διδόμενον βάπτισμα· οἱ δὲ παρὰ ἀσεβῶν
 3 δεχόμενοι μόλυσμα κοινωνοὶ τῆς γνώμης αὐτῶν γενήσονται. Οὐ γὰρ εἰσιν ἐκεῖνοι ἱερεῖς· λέγει γὰρ πρὸς αὐτοὺς ὁ Θεός Ἐπεὶ

3. ὅτι αὐτὴ κοινωνὸς usque ad ἄλλος: Vind. om., fortasse quia satis abhorrent a loco prophetico, qualis revera est. — ὑπόλειμμα: Cot. in mg. λῆμμα (cujus loco scribi vult λεῖμμα). — ἐξέτευξεν: Vind. συνέτευξεν e Matth. XIX, 6. — παρὰ Θεοῦ: Vind. ὑπὸ Θ. — παραφθαρεῖσαν: Vind. μοιχαλίδα, interpretamentum. — ἀπὸ τῶν σαρκῶν:

Vind. praemittit τὴν καρδίαν, quod Clerico non immerito arridet.

Cap. 15. Tit. ὅτι οὔτε ἀναβαπτίζειν χρὴ οὔτε μὴν παραδέχεσθαι τὸ παρὰ τῶν ἀσεβῶν βάπτισμα δοθὲν, | ὃ οὐκ ἐστὶ βάπτισμα, ἀλλὰ μόλυσμα (Turr. om.).

1. εἷς δὲ καὶ usque ad θάνατος: Bov. om.

καὶ σὺ ἀπόσω γνώσιν, ἀπόσομαι σε καὶ τὸ ἱερατεύειν μοι (Os. IV, 6)· οὔτε μὴν οἱ βαπτισθέντες ὑπ' αὐτῶν μεμύηται, ἀλλὰ μεμολυσμένοι ὑπάρχουσιν, οὐκ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαμβάνοντες, ἀλλὰ δεσμὸν ἀσεβείας. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τοὺς μεμνημένους ἐκ δευτέρου βαπτίζειν πειρώμενοι ἀνασταυροῦσι τὸν Κύριον [καὶ] ἀναιροῦσιν αὐτὸν ἐκ δευτέρου, γελῶσι τὰ θεῖα, μυκτηρίζουσι τὰ ἅγια, ὑβρίζουσι τὸ πνεῦμα, τὸ αἷμα τὸ ἅγιον ὡς κοινὸν ἀτιμάζουσιν· ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν ἀποστείλαντα, εἰς τὸν παθόντα, εἰς τὸν μαρτυρήσαντα. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκ καταφρονήσεως μὴ βουλόμενος³ βαπτισθῆναι ὡς ἄπιστος κατακριθήσεται, καὶ ὀνειδισθήσεται ὡς ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων· λέγει γὰρ ὁ Κύριος Ἐὰν μὴ τις βαπτισθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (Joa. III, 5)· καὶ πάλιν Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται (Marc. XVI, 16). Ὁ δὲ λέγων ὅτι ὅταν τελευτῶ, βαπτίζομαι, ἵνα μὴ ἁμαρτήσω καὶ ῥυπανῶ τὸ βάπτισμα, οὗτος ἄγνοιαν ἔχει Θεοῦ καὶ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐπιλήσμων τυγχάνει· Μὴ ἀναβάλλου γὰρ, φησὶν, ἐπιστρέψαι πρὸς Κύριον· οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιούσα (Sir. V, 7; Prov. III, 28). Βαπτίζετε δὲ ὑμῶν καὶ τὰ νήπια, καὶ⁴ ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Θεοῦ· Ἄφετε γὰρ, φησὶ, τὰ παιδιά ἔρχεσθαι πρὸς με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά (Matth. XIX, 14).

Ταῦτα πάντα ἐπεστείλαμεν ὑμῖν, ἵνα εἰδέναι ἔχοιτε τὴν **Cap. 16, 1** ἡμετέραν γνώμην οἷα τίς ἐστι, καὶ τὰ ἐπ' ὀνόματι ἡμῶν παρὰ τῶν ἀσεβῶν καττυθέντα βιβλία μὴ παραδέχεσθαι· οὐ γὰρ τοῖς ὀνόμασι χρῆ ὑμᾶς προσέχειν τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφῳ. Οἶδαμεν γὰρ² ὅτι οἱ περὶ Σίμωνα καὶ Κλεόβιον ἰώδη συντάξαντες βιβλία ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ περιφέρουσιν, εἰς ἀπάτην ὑμῶν τῶν περιληγόντων Χριστὸν καὶ ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ δούλους. Καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς δὲ τινες συνέγραψαν βιβλία ἀπόκριφα Μωσέως καὶ Ἐνώχ καὶ Ἀδὰμ Ἡσαΐου τε καὶ Δαβὶδ

2. [καὶ] recepimus c. Vind. Turr. — τὸ πνεῦμα; Vind. Turr. add. τὸ ἅγιον. — ἅγιον; Vind. τίμιον, quod praefendum videtur Clerico.

3. ὁ ἐκ καταφρονήσεως μὴ βουλόμενος; Vind. οἱ ἐκ κ. μὴ βουλόμενοι et sic deinceps. — καὶ ἀγνώμων; Bov. om. — βαπτισθῇ; Vind. γεννηθῇ ex Joa. III, 5. — πνεύματος; Bov. „Spiritu sancto“. — φησὶν recepimus c. Vind. Turr.

Cap. 16. Tit. περὶ τῶν ψευδεπιγράφων βιβλίων.

1. ἡμετέραν γνώμην; Cot. in mg. ὑμετέραν γνώσιν; Turr. „nostra scientia“ (ἡμετέραν γνώσιν, et sic legendum erit etiam apud Cot. in mg.). — οἷα; Vind. ὁποῖα. — καὶ τὰ ἐπ' ὀ.: Timotheus Presbyter (tractatu de iis, qui accedunt ad ecclesiam) ὁρᾶτε τὰ ἐπ' ὀ. — καττυθέντα c. Vind.; vulgo κρατυθέντα.

2. ἰώδη; Nicetas Pectoratus (c. La-

καὶ Ἑλλία καὶ τῶν τριῶν πατριαρχῶν, φθοροποιὰ καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρά· τοιαῦτα καὶ νῦν ἐπενόησαν οἱ δυσώνυμοι, διαβάλλοντες δημιουργίαν, γάμον, πρόνοιαν, τεκνογονίαν, νόμον, προφήτας· βάρβαρα τινὰ ὀνόματα ἐγγράφοντες καὶ ὡς αὐτοὶ φασιν ἀγγέλων, τὸ δ' ἀληθὲς εἰπεῖν δαιμόνων τῶν αὐτοῖς ὑπηχούντων. Ὡν ἀποφεύγετε τὴν διδασκαλίαν, ἵνα μὴ μετὰσχητε τῆς τιμωρίας τῶν αὐτὰ συγγραψαμένων ἐπ' ἀπάτη καὶ ἀπωλεία τῶν πιστῶν καὶ ἀμέμπτων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ μαθητῶν.

Cap. 17, 1 Ἐπίσκοπον καὶ πρεσβύτερον καὶ διάκονον εἶπομεν μονογάμους καθίστασθαι, κὰν ζῶσιν αὐτῶν αἱ γαμεταί, κὰν τεθνῶσι· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτοῖς μετὰ χειροτονίαν [ἢ] ἀγάμοις οὖσιν ἐπιγάμον ἔρχεσθαι, ἢ γεγαμηκόσιν ἑτέραις συμπλέκεσθαι, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι ἢ ἔχοντες ἦλθον ἐπὶ τὴν χειροτονίαν. Ὑπηρέτας δὲ καὶ ψαλτωδοὺς καὶ ἀναγνώστας καὶ πυλωροὺς καὶ αὐτοὺς μονογάμους εἶναι κελεύομεν· εἰ δὲ πρὸ γάμου εἰς κλῆρον παρέλθωσιν, ἐπιτρέπομεν αὐτοῖς γαμεῖν, εἴγε πρὸς τοῦτο πρόσθεσιν ἔχουσιν, ἵνα μὴ ἁμαρτήσαντες κολάσεως τύχωσιν. Οὐδενὶ δὲ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κελεύομεν ἢ ἑταίραν ἢ οἰκέτιν ἢ χήραν καὶ ἐκβεβλημένην λαμβάνειν, ὡς καὶ ὁ νόμος λέγει (Lev. XXI). Διακόνισσα δὲ γινέσθω παρθένος ἀγνή· εἰ δὲ μήγε, κὰν χήρα μονόγαμος, πιστὴ καὶ τιμία.

Cap. 18, 1 Τοὺς δὲ μετανοοῦντας προσδέχεσθε, τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ· τοὺς κατηχουμένους στοιχειώσαντες βαπτίσατε· τοὺς ἀθέτους αἵρεσιώτας, ἀμετανοήτως ἔχοντας, διαστείλαντες ἀφορίσατε ἀπὸ τῶν πιστῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ἐκκηρύκτους ποιήσατε, καὶ παραγγείλατε τοῖς πιστοῖς παντοίως αὐτῶν ἀπέχεσθαι καὶ μήτε λόγοις μήτε προσευχαῖς κοινωνεῖν αὐτοῖς. Οὗτοι γὰρ εἰσιν ἀντίδικοι καὶ ἐπίβουλοι τῆς ἐκκλησίας, οἱ διαφθεύροντες τὸ ποίμνιον καὶ μολύνοντες τὴν κληρονομίαν, οἱ δοξόσοφοι καὶ παμπόνηροι· περὶ ὧν ἔλεγε Σολομῶν ὁ σοφὸς ὅτι δυσσεβοῦντες ὑποκρίνονται εὐσεβεῖν. Ἔστι γὰρ, φησὶν, ὁδὸς, ἢ δοκεῖ τισιν ὀρθὴ εἶναι, τὰ δὲ τελευταῖα αὐτῆς βλέπει εἰς

tinis circa finem) καὶ Ἰούδαν. — Ἑλλία: Timoth. Pr. Ἑλλίου. — καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρά: Timoth. Pr. δὲ καὶ τ. ἀ. ἀντίθετα (? ἀντίθετα). — ἐπενόησαν c. Timoth. Pr.; vulgo ἐποίησαν. — Ἰησοῦ: Timoth. Pr. om. — μαθητῶν: al. add. καὶ υἱῶν καὶ κληρονόμων (Cot. in mg.).

Cap. 17. Tit. περὶ κληρικῶν | γαμικὰ παραγγέλματα (Bov. om.).

1. κὰν τεθνῶσι: Vind. κὰν τε τ. —

[ἢ] c. Vind. recepimus. — ἢ ἔχοντες: Paris. 1326 εἰ ἔχ.; Cot. in mg. ἢ vel ἢ ἔχ.; M. in mg. ἢ ἔχ.

Cap. 18. Tit. παραίνεσις κελεύουσα φεύγειν τὴν τῶν ἀσεβῶν αἵρετικῶν κοινωνίαν.

1. λόγοις: Vind. λόγῳ.

2. ὁ σοφὸς: Bov. Turr. om. — Οὐτοὶ εἰσι: in mg. Vind. adscriptum est τίνες εἰσὶν οἷς οὐκ ἀφεθήσεται οὔτε ἐν τῷ νῦν οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

πυθμένα ἄδου (Prov. XIV, 12). Οὗτοι εἰσι περὶ ὧν ὁ Κύριος πικρῶς καὶ ἀποτόμως ἀπεφήνατο, λέγων ὅτι εἰσὶ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοδιδάσκαλοι (Matth. XXIV)· οἱ βλασφημήσαντες τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος καὶ ἀποπτύσαντες τὴν παρ' αὐτοῦ δωρεὰν μετὰ τὴν χάριν, οἷς οὐκ ἀφεθήσεται οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι (Matth. XII)· οἱ καὶ Ἰουδαίων δυσσεβέστεροι καὶ ἐλλήνων ἀθεώτεροι· οἱ Θεὸν τὸν ἐπὶ πάντων βλασφημοῦντες καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καταπατοῦντες καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πνεύματος διαπτύοντες· οἱ τοὺς θείους λόγους ἀρνούμενοι ἢ μεθ' ὑποκρίσεως προσποιούμενοι δέχεσθαι, ἐφ' ὕβρει Θεοῦ καὶ ἀπάτη τῶν αὐτοῖς προσιόντων· οἱ τὰς ἱεράς γραφὰς ἐνυβρίζοντες καὶ τὴν δικαιοσύνην ὅτι ποτέ ἐστιν ἀγνοοῦντες· οἱ τὴν ἐκκλησίαν Θεοῦ διαφθείροντες, ὡς ἀλωπέκες μικροὶ ἀμπελῶνα (Cant. II). Οὗς φεύγειν ὑμᾶς παρακαλοῦμεν, ἵνα μὴ λάβητε βρόχους ταῖς 3 ἑαυτῶν ψυχαῖς· ὁ συμπορευόμενος μὲν σοφοῖς σοφὸς ἔσται, ὁ δὲ συμπορευόμενος ἄφροσι γνωσθήσεται (Prov. XIII, 20). Οὔτε γὰρ κλέπτῃ δεῖ συντρέχειν, οὐδὲ μετὰ μοιχοῦ τὴν μερίδα τίθεσθαι· ἐπεὶ περ καὶ ὁ ὀσιός φησι Δαβὶδ Κύριε, τοὺς μισοῦντάς σε ἐμίσησα καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην, τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτοὺς, εἰς ἐχθρούς ἐγένοντό μοι (Ps. CXXXIX, 21. 22)· καὶ τῷ Ἰωσαφὰτ ὁ Θεὸς ὀνειδίζει διὰ τὴν πρὸς Ἀχαάβ φιλίαν καὶ συμμαχίαν καὶ τὴν πρὸς Ὀχοζίαν, λέγων διὰ Ἰηοῦ τοῦ προφήτου Εἰ ἀμαρτωλῶ σὺ φιλιάζεις ἢ μισουμένῳ ὑπὸ Κυρίου βοηθεῖς; διὰ τοῦτο ἐξαίφνης ὀργὴ Κυρίου ἐγένετο ἐπὶ σέ, εἰ μὴ ὅτι εὐρέθη ἡ καρδία σου τελεία πρὸς Κύριον, διὰ τοῦτο ἐφέσατό σου Κύριος (cf. 2 Chron. XIX, 2. 3)· πλὴν ὅτι διεκόπη τὰ ἔργα σου καὶ συνετρίβησαν αἱ νῆές σου (2 Chron. XX, 37). Φεύγετε οὖν τῆς κοινωνίας αὐτῶν, καὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς εἰρήνης ἀλλότριοι τυγχάνετε· περὶ αὐτῶν γὰρ ὁ προφήτης ἀπεφήνατο, λέγων ὅτι Οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι, λέγει Κύριος (Is. LVII, 21). Οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ κρύφιοι λύκοι, οἱ ἐννεοὶ κύνες οἱ οὖ

τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος: Bov. „Spiritus sanctum“. — καὶ ἐλλήνων ἀθεώτεροι: Vind. om. — ἀμπελῶνα: Vind. ἀμπελῶνας καὶ ἀλωπέκων μερίδες γενόμενοι, quae fortasse sunt recipienda. Pari modo supra cap. 13 simul alluditur ad Cant. II, 15 et Ps. LXIII, 10.

3. συμπορευόμενος μὲν: Vind. Bov. σ. γὰρ; Turr. add. „inquit“. — τὴν μερίδα: Vind. om. τὴν. — ὀσιος: Vind. θεῖος; Gent. in Anast. (qu. 56) om. — Κύριε: Turr. om. — καὶ τὴν πρὸς

Ὀχοζίαν: Anast. om.; Bov. falso Ὀζίαν legit. — Ἰηοῦ: ex cod. Vind. (qui habet *του*, *lineola* interposita) verum istud prophetae nomen instaurandum putavi; vulgo Ἰωνᾶ, quod Cot. e genuino Ἰηοῦ Ἀνανὶ ob lectu difficilem aut compendiosam scripturam factum esse ingeniose suspicatus est; Anast. Ἰσαΐου; Cot. in mg. Ἰωήλ. — πρὸς Κύριον: Anast. add. καὶ λόγοι καλοὶ εὐρέθησαν ἐν σοί, ex 2 Chron. XIX, 3.

4. ἐννεοὶ: Bov. „novi“ (νέοι). —

δυνάμενοι ὑλακτεῖν (Is. LVI)· οἱ νῦν μὲν εἰσὶν ὀλίγοι, προκόψαντος δὲ τοῦ χρόνου καὶ τῆς συντελείας ἐγγιζούσης, πλείονες καὶ χαλεπώτεροι ἔσονται· περὶ ὧν ὁ Κύριος ἔλεγεν ὅτι Ἴσραὴλ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔλθων εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς (Luc. XVIII, 8); καὶ Διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, καὶ ἐλεύσονται ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφήται καὶ δώσουσι σημεῖα ἐν οὐρανῷ, ὥστε, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀπατῆσαι (Matth. XXIV, 12. 24)· ὧν τῆς ἀπάτης ῥύσεται ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, διερχόμενοι τὰ ἔθνη καὶ ἐπιστηρίζοντες τὰς ἐκκλησίας, τοὺς μὲν ἐν πολλῇ νοσησίᾳ καὶ λόγῳ ἰατρικῇ ὑγιάνοντες ἐπανηγάζομεν μέλλοντας ὅσον οὐδέπω θνήσκειν ἀπάτη, τοὺς δὲ ἀνιάτως ἔχοντας ἐξεβάλομεν ἀπὸ τῆς πόλεως, ἵνα μὴ ψωραλέας νόσου μεταδώσι καὶ τοῖς ὑγιαίνουσιν ἀρνίοις, ἀλλὰ καθαρὰ καὶ ἀχραντα, ὑγιᾶ καὶ ἄσπιλα διαμείνη Κυρίῳ τῷ Θεῷ· καὶ ταῦτα κατὰ πόλιν πανταχοῦ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην τοῦ κόσμου πεποιήκαμεν, καταλιπόντες ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις καὶ λοιποῖς ἱερεῦσι τήνδε τὴν καθολικὴν διδασκαλίαν ἀξίως καὶ δικαίως εἰς μνημόσυνον ἐπιστηριγμοῦ τοῖς πεπιστευκόσι Θεῷ, διαπεμψάμενοι διὰ τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Κλήμεντος τοῦ πιστοτάτου καὶ ὁμοψύχου τέκνου ἡμῶν ἐν Κυρίῳ, ἅμα καὶ Βαρνάβη καὶ Τιμοθέῳ τῷ ποθεινοτάτῳ υἱῷ καὶ Μάρκῳ τῷ γνησίῳ, σὺν οἷς καὶ Τίτον ὑμῖν γνωρίζομεν καὶ Λουκᾶν Ἰάσονά τε καὶ Λούκιον καὶ Σωσίπατρον.

6 Δι' ὧν καὶ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ἀπέχεσθαι παλαιᾶς συνηθείας δεσμῶν ματαίων, ἀφορισμῶν, παρατηρήσεων, βρωμάτων διορισμοῦ, βαπτισμάτων καθημερινῶν· τὰ ἀρχαῖα **Cap. 19, 1** γὰρ παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα (2 Cor. V, 17). * Γνόντες γὰρ Θεὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν σύμπασαν αὐτοῦ οἰκονομίαν ἀρχῆθεν γεγενημένην, ὅτι δέδωκε νόμον ἀπλοῦν εἰς βοήθειαν τοῦ φησικοῦ, καθαρὸν, σωτήριον, ἅγιον, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἴδιον ὄνομα ἐγκατέθετο, τέλειον, ἀνελλειπῆ, δέκα λογίων πλήρη, ἄμωμον, ἐπιστρέφοντα ψυχᾶς· οὐπερ καὶ ἐπιλαθομένους ἐβραίους ὑπομιμνήσκει διὰ Μαλαχίου τοῦ προφήτου λέγων Μνήσθητε νόμου Μωσῆ, ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, ὃς ἐνετείλατο ὑμῖν προστα-

Ἴσρα: in editis est ἴσρα. — Θεός: Turr. „Dominus Deus“.

5. Κυρίῳ τῷ Θεῷ: Bov. „Domino“.
— ἐν Κυρίῳ: Turr. om. — γνωρίζομεν: Bov. „dedimus“.

6. ἐν Κυρίῳ: Turr. om.

Cap. 19. Tit. πρὸς (Vind. περὶ τοὺς) φανλίζοντας τὸν νόμον.

1. Apodosis latet in commate altero, quo demonstratur, legem decalogi a Jesu nequaquam esse abrogatam. — διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ: Bov. „per Christum“.

γματα καὶ δικαιώματα (Mal. IV, 4). Ὅς τοσοῦτόν ἐστιν ἅγιος 2 καὶ δίκαιος, ὡς καὶ τὸν σωτήρᾶ ποτε, φεραπεύσαντα λεπρὸν ἕνα καὶ πάλιν ἑννέα, εἶπεῖν τῷ πρώτῳ Πορευθεῖς δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ προσένεγκε τὸ δῶρον, ὃ προσέταξε Μωσῆς εἰς μαρτύριον αὐτοῖς (Matth. VIII, 4), τοῖς δὲ ἑννέα πάλιν Πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσιν (Luc. XVII, 14). οὐ γὰρ που κατέλυσε τὸν νόμον, ὡς Σίμων δοξάζει, ἀλλ' ἐπλήρωσε· λέγει γὰρ Ἰωῦτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν [ταῦτα] πάντα γένηται· οὐ γὰρ ἤλθον, φησί, καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι (Matth. V, 18. 17). Καὶ γὰρ καὶ Μωσῆς, νομοθέτης ὁμοῦ καὶ ἀρχιερεὺς καὶ προφήτης καὶ βασιλεὺς, καὶ Ἡλίας ὁ ζηλωτὴς τῶν προφητῶν συνῆσαν ἐν τῇ μεταμορφώσει τοῦ Κυρίου ἐν τῷ ὄρει μάρτυρες αὐτοῦ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τῶν παθημάτων, ὡς φίλοι Χριστοῦ καὶ οἰκεῖοι, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐχθροὶ ἢ ἀλλότριοι· ἐξ ὧν δείκνυται ὅτι καὶ ὁ νόμος καλὸς καὶ ἅγιος καὶ οἱ προφῆται. * Νόμος δέ ἐστιν ἡ δε- Cap. 20, 1 κάλογος, ἣν πρὸ τοῦ τὸν λαὸν μοσχοποιῆσαι τὸν παρ' αἰγυπτίοις Ἄπιν Θεὸς αὐτοῖς ἐνομοθέτησεν ἀκουστῇ φωνῇ· οὗτος δὲ δίκαιός ἐστι, διὸ καὶ νόμος λέγεται διὰ τὸ φύσει δικαίως τὰς κρίσεις ποιεῖσθαι· ὃν οἱ περὶ Σίμωνα φανλίζουσιν οἰόμενοι, μὴ κριθέντες ὑπ' αὐτοῦ, τὴν κόλασιν ἐκφεύγειν. Οὗτος ὁ νόμος ἀγαθός, ὅσιος, ἀκατανάγκαστος· φησὶ γὰρ Ἐὰν δὲ ποιήσης μοι θυσιαστήριον, ἐκ γῆς ποιήσεις μοι αὐτό (cf. Exod. XX, 24). Οὐχ εἶπε Ποίησον, ἀλλὰ Ἐὰν ποιήσης· οὐκ ἀνάγκην περιέθηκεν, ἀλλὰ τῇ ἐξουσίᾳ ἐπέτρεψεν ἄτε ἑλευθέρα. Οὐ γὰρ θυσιῶν δέεται Θεὸς, ἀνευδεὴς ὑπάρχων τῇ φύσει· ἀλλὰ γνώσκων, καθάπερ καὶ ἤδει πρότερον τὸν φιλόθεον Ἄβελ καὶ Νῶε καὶ Ἀβραὰμ καὶ τοὺς καθεξῆς οὐκ αἰτηθέντας, φυσικῶν δὲ νόμων κινήθέντας ἀφ' ἑαυτῶν προσενέγκαι θυσίαν Θεῷ ἀπὸ γνώμης εὐχαρίστου, ἐπιτρέπει καὶ νῦν ἑβραίοις, οὐ προστάσων, ἀλλ', εἰ βουληθῶσι, συγχωρῶν καὶ, εἰ ἀπὸ ὁρθῆς προσοίσωσι γνώμης, εὐδοκῶν ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτῶν. Διὰ τοῦτό φησιν Εἰ θύειν ἐπιθυμεῖς, οὐ δεομένῳ μοι θῦε· οὐδενὸς γὰρ ἐν χρεῖα καθε-

2. τὸν σωτήρα: Bon. „Dominus“. — τῷ ἀρχιερεῖ: Col. om. τῷ. — [ταῦτα] c. Vind.; vulgo om. ut Matth. V, 18. — τὸν νόμον: Vind. add. ἡ τοῖς προφήτας, e Matth. V, 17. — συνῆσαν: M. om.

Cap. 20. Tit. τίς ὁ φυσικὸς νόμος καὶ τίς ὁ ἐπεισακτος, καὶ δι' ἣν αἰτίαν ἐπεισήθη.

1. ὃν οἱ π. Σ. φανλίζουσιν: Vind. οὐ οἱ π. Σ. τὰς κρίσεις φανλίζουσιν. — περιέθηκεν: Vind. ἐπέθηκεν. — ἤδει c. Vind., postulante sententia; vulgo ἤδη (quod si genuinum fuerit, abjiciendum erit καθάπερ, quod Turr. non legisse videtur). — προσοίσωσι: Vind. προσοίσουσι. — θύειν: Vind. θυσίαν, et ita legisse videtur Gent. in Anast. (qu. 50).

στηκα· ἐμὴ γάρ ἐστιν ἡ οἴκουμένη καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς (Ps. L, 12). Ὅποτε δὲ οἱ τοῦ λαοῦ τούτων ἀμνήμονες ὑπῆρξαν, καὶ μόσχον ἀντὶ Θεοῦ θεὸν ἐπεκαλέσαντο καὶ τούτῳ τὴν αἰτίαν τῆς ἐξ Αἰγύπτου πορείας ἐπέγραψαν λέγοντες Οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσραήλ, οἱ ἐξαγαγόντες σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου (Exod. XXXII, 4), καὶ δυσσεβήσαντες εἰς ὁμοίωμα μόσχου ἐσθίουτος χόρτον ἐπηνήσαντο Θεὸν τὸν διὰ Μωσέως ἐπισκεψάμενον αὐτοὺς ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, τὸν τὰ σημεῖα ἐπὶ χειρὸς καὶ ῥάβδου ποιησάμενον καὶ τοὺς αἰγυπτίους δεκαπλήγῳ πατάξαντα, τὸν τὴν ἔρυθρὰν διελόντα θάλασσαν εἰς διαιρέσεις ὑδάτων, τὸν διαγαγόντα αὐτοὺς ἐν μέσῳ ὕδατος ὡς ἵππον ἐν πεδίῳ, τὸν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν καὶ ἐπιβούλους βυθίσαντα, τὸν εἰς Μερόῦν τὴν πιετρὰν πηγὴν γλυκάναντα, τὸν ἐκ πέτρας ἀκροτόμου καταγαγόντα ὕδωρ εἰς πλησμονὴν, τὸν στύλῳ νεφέλης καὶ στύλῳ πυρὸς σκιαζόντα αὐτοῖς διὰ θάλπος ἄμετρον καὶ φωτίζοντα καὶ ὁδηγοῦντα τοὺς οὐκ εἰδότας ὅπου πορευθῶσι, τὸν ἐξ οὐρανοῦ μανροδοτήσαντα αὐτοῖς καὶ ἐκ θαλάσσης κρεωδοτήσαντα ὀρνυγομήτρην, τὸν ἐν τῷ ὄρει νομοθετήσαντα αὐτοῖς, οὗ τῆς φωνῆς ἠξιώθησαν ἐπακοῦσαι· τοῦτον ἀπηνήσαντο εἰπόντες τῷ Ἀαρὼν Ποίησον ἑμῖν θεοὺς, οἱ προπορεύονται ἡμῶν (Exod. XXXII, 1), καὶ ἔμοσχο-

3 ποίησαν χωνευτὸν καὶ ἔθυσαν τῷ εἰδώλῳ· τότε ὀργισθεὶς ὁ Θεὸς, ἅτε ἀχαριστηθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ἔδησεν αὐτοὺς δεσμοῖς ἀλύτοις, στιβῶσει φορτισμοῦ καὶ σκληρότητι κλοιοῦ· καὶ οὐκέτι εἶπεν Ἐὰν δὲ ποιῆς, ἀλλὰ Ποίησον θυσιαστήριον καὶ θῦε διηνεκῶς, ἐπιλήσιμων γὰρ τυγχάνεις καὶ ἀχάριστος· ὀλοκαύτει οὖν συνεχῶς, ἵν' ὑπομιμνήσκῃ μου· ἐπειδὴ γὰρ τῇ ἐξουσίᾳ κακῶς ἀπεχρήσω, ἀνάγκην ἐπιτίθειμί σοι λοιπὸν, καὶ βρωμάτων ἀριστῶ τοιῶνδε καὶ ζώων σοι διαφορὰς καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διαστέλλομαι, καίτοι παντὸς ζώου καλοῦ τυγχάνοντος ἅτε ὑπ' ἐμοῦ γενομένου· καὶ ἀφορισμοὺς τοιούσδε σοι προστάσω, καθαρισμοὺς, συνεχῆ βαπτίσματα, ῥαντισμοὺς, ἀγνείας τοιάσδε, ἀργίας διαφόρους· καὶ τούτων ἐφ' ἐκάστῳ, ἐὰν παρακούσης, τιμωρίαν ὀρίζω ὡς οἰκέτῃ ἀπειθεῖ· ὅπως πιεζόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ κλοιοῦ ἀγχόμενος τῆς πολυθέου πλάνης ἐκσιτῆς, καὶ παρεῖς

2. τούτων c. Vind. Turr. (Gent. in Anast.); vulgo τούτου. — ἐπηνήσαντο: Vind. ἀπηνήσαντο ut infra. — ὀρνυγομήτρην: Turr. praeterit (VIII, 12, 12 interpretatur „coturnix“). — ἐπακοῦσαι: M. om. — τῷ Ἀαρὼν: Bon. om.

3. τότε: Vind. διό. — ὑπομιμνήσκῃ: edd. ὑπομιμνήσκῃς, quod ita emendandum videbatur. — καλοῦ: Vind. Anast. καθαρῶ, cui favet Clericus. — ῥαντισμοὺς: Georgius Cedr. (Comp. hist. ed. reg. I, pag. 237) δεκατισμοὺς. — οἰκέτῃ c. Vind. Turr.; vulgo ἔοικε τῷ.

τό Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραήλ (Exod. XXXII, 4) ὑπομνησθῆς τό Ἄκουε, Ἰσραήλ, Κύριος, ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστι (Deut. VI, 4), καὶ ἀναδράμης ἐπ' ἐκεῖνον τὸν νόμον τὸν ὑπ' ἐμοῦ τῆ φύσει καταβληθέντα [τοῖς] πᾶσιν ἀνθρώποις· ἓνα μόνον ὑπάρχειν Θεὸν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, καὶ τοῦτον ἀγαπᾶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας, καὶ πλὴν αὐτοῦ μὴ φοβεῖσθαι ἄλλον, μήτε ὄνομα θεῶν ἑτέρων ἐπὶ διανοίας λαμβάνειν μήτε προφέρειν γλῶσση διὰ στόματος. Διὰ 4 [γὰρ] τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν ἐπέδησεν αὐτούς, ἵνα διὰ τοῦ θύειν καὶ ἀργεῖν καὶ ἀγνίζεσθαι καὶ τὰ τοιάδε παρατηρεῖσθαι εἰς ἔννοιαν ἔλθωσι τοῦ Θεοῦ τοῦ ταῦτα διαταξαμένου αὐτοῖς.

Ἐμῶν δὲ τῶν πιστευσάντων εἰς τὸν ἓνα Θεὸν οὐκ ἀπὸ Cap. 21. ἀνάγκης, ἀλλὰ ἀπὸ γνώμης ὑγιοῦς ὑπακουσάντων τῷ καλέσαντι μακάριοι οἱ ὄφθαλμοί, ὅτι βλέπουσι, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούουσιν· ἀνείθητε γὰρ τῶν δεσμῶν καὶ ἠλευθερώθητε δουλείας. Οὐκέτι γὰρ, φησί, λέγω ὑμᾶς δούλους, ἀλλὰ φίλους, ὅτι πάντα, ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου, ἐγνώρισα ὑμῖν (Joa. XV, 15)· ἐκεῖνοις γὰρ μὴ θελήσασιν ἰδεῖν μήτε ἀκούσαι, οὐ στερήσει μορίων, ἀλλὰ κακίας ὑπερβολῆ, ἔδωκα προστάγματα οὐ καλὰ καὶ δικαιώματα, ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αὐτοῖς (Ez. XX, 25)· οὐ καλὰ δὲ τῷ σκοπῷ αὐτῶν, ἐπειδὴ καὶ οἱ καυτῆρες καὶ τὸ ξίφος καὶ τὰ φάρμακα ἐχθρὰ τοῖς οὐχ ὑγιαίνουσιν, ἀφύλακτα δὲ διὰ τὴν αὐτῶν παρακοήν, ὅθεν καὶ θάνατον αὐτοῖς ἐπάγει μὴ φυλασσόμενα. * Ὑμεῖς οὖν μακάριοι, οἱ λυθέντες τῆς κατά- Cap. 22, 1 ρας. Χριστὸς γὰρ παραγενόμενος ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς τὸν νόμον κνώσας ἐπλήρωσε, τὰ ἐπείσακτα περιεῖλεν, εἰ καὶ μὴ πάντα, ἀλλάγε τὰ βαρύτερα, τὸν μὲν βεβαιώσας, τὰ δὲ παύσας· καὶ τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀνθρώπων πάλιν ἀφῆκεν ἐλεύθερον, οὐ προσαίρω θανάτῳ δικάζων, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ καταστάσει λογοθετῶν αὐτό· διὸ λέγει Εἴ τις θέλη ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἐρχέσθω (cf. Matth. XVI, 24)· καὶ πάλιν Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν (Joa. VI, 67); Ἦδη δὲ καὶ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ παρηγεῖτο τὰς 2

— [τοῖς]: Cler. c. Vind. delendum esse censet.

4. [γὰρ] c. Vind. Bov. Turr. recepi. — ἐπέδησεν: Vind. ἐπαίδησε (i. e. Clerico iudice ἐπαίδευσεν, quod praefert vir doctus).

Cap. 21. Tit. ὅτι ὑπὸ χάριν ἔσμεν, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ δουλείαν τοῦ ἐπεισάκτου νόμου, οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες.

δουλείας: Vind. add. οὕτω καὶ ὁ Κύ-

ριος πρὸς ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς εἶπεν. — φησί: Turr. om. — ἰδεῖν: Bov. „loqui“, falso. — μορίων: Bov. „proenae“, falso. — ξίφος: Vind. σιδήριον.

Cap. 22. Tit. ὅτι ἐπείσακτος ὁ ἐπὶ (Vind. περὶ) θυσῶν νόμος, ὃν περιεῖλε (Vind. πέρανε — i. e. ni fallor ἐπέρανε) Χριστὸς παραγενόμενος (hanc vocem Turr. non interpretatur).

τοῦ λαοῦ θυσίας πολλάκις εἰς αὐτὸν ἑξαμαρτόντος καὶ οἰομένου διὰ θυσιῶν, ἀλλ' οὐ διὰ μετανοίας αὐτὸν ἔξευμενίζεσθαι. Λέγει γὰρ οὕτως Ἴνα τί μοι λίβανον ἐκ Σαβᾶ φέρεις καὶ κιννάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν; τὰ ὀλοκαυτώματα ὑμῶν οὐκ ἔστι δεκτὰ καὶ αἱ θυσίαι ὑμῶν οὐχ ἡδυνάν μοι (Hier. VI, 20). καὶ ἐξῆς Τὰ ὀλοκαυτώματα ὑμῶν συναγάγετε μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν καὶ φάγετε [τὰ] κρέα· ὅτι οὐκ ἐνετειλάμην ὑμῖν, ἥντεκα ἐξήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, περὶ ὀλοκαυτωμάτων καὶ θυσιῶν (Hier. VII, 21. 22). Καὶ διὰ Ἡσαΐου λέγει Τί μοι πλήθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος· πλήρης εἰμι ὀλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἄρνων καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι, οὐδ' ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναι μοι· τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε ἔτι· ἂν φέρητέ μοι σεμίδαλιν, μάταιον, θυμίαμα βδέλυγμά μοι ἔστι, τὰς νεομηρίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα ὑμῶν καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι, νηστείαν καὶ ἀργίαν καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ
3 ἢ ψυχὴ μου· ἐγενήθητέ μοι εἰς πλησμονήν (Is. I, 11—14). Καὶ δι' ἑτέρου λέγει Ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ ἤχον ὑδάτων σου, καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι (Am. V, 23). Καὶ τῷ Σαουλ ὁ Σαμουὴλ λέγει Θῦσαι νενομικῶτι Ἀγαθὴ ἀκοὴ ὑπὲρ θυσίαν, καὶ ἀκρόαμα ὑπὲρ στέαρ κριῶν· ἰδοὺ γὰρ οὐ θέλει Κύριος θυσίαν ὡς τὸ εἰσακούειν αὐτοῦ (1 Sam. XV, 22). Καὶ διὰ τοῦ Δαβὶδ λέγει Οὐδέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους· [ἂν πεινάσω, οὐ μὴ σοι εἶπω] ἐμὴ γὰρ ἔστιν ἡ οἰκουμένη καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· μὴ φάγομαι κρέα ταύρων ἢ αἷμα τράγων πίομαι; Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς σου (Ps. L, 9. 12—14). Καὶ ἐν πάσαις δὲ ταῖς γραφαῖς ὁμοίως αὐτῶν τὰς θυσίας ἀπαναίνεται διὰ τὸ ἑξαμαρτεῖν αὐτοὺς εἰς αὐτόν· θυσίαι γὰρ ἀσεβῶν βδέλυγμα παρὰ Κυρίῳ, καὶ γὰρ παρανόμως προσφέρουσιν αὐτάς (Prov. XXI, 27)· καὶ πάλιν Αἱ θυσίαι αὐτῶν ὡς ἄρτος πένθους αὐτοῖς, πάντες οἱ ἐσθιόντες αὐτάς μολυνθήσονται (Os. IX, 4).
4 Εἰ οὖν καὶ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ὑπὲρ θυσίας καρδίαν καθαρὰν ἐπεζήτηει καὶ πνεῦμα συντετριμμένον (Ps. LI), πολλῶ μᾶλλον ἐλθὼν ἔπαυσε ταύτας, φαρμέν τὰς δι' αἱμάτων. Ἐπαυσε δὲ αὐτάς διὰ τοῦ πρότερον πληρῶσαι· καὶ γὰρ περιετμήθη καὶ ἐρῶσαντίσθη θυσίας τε προσήνεγκε καὶ ὀλοκαυτώσεις καὶ τοῖς

2. [τὰ] c. Vind., favente Clerico; vulgo om., ut apud LXX. — ἀρνῶν: M. κριῶν.

3. [ἂν πεινάσω, οὐ μὴ σοι εἶπω]: Vind. om. — πένθους: Bon. om.

4. φαρμέν: Vind. add. δῆ.

ἄλλοις ἐθισμοῖς ἐχρήσατο, καὶ ἐγένετο ὁ νομοθέτης αὐτὸς πλήρωμα τοῦ νόμου· οὐκ ἀνελὼν τὸν φυσικὸν νόμον, ἀλλὰ παύσας τὰ διὰ τῆς δευτερώσεως ἐπείσακτα, εἰ καὶ μὴ πάντα. * Τὸν τε Cap. 23, 1 γὰρ φυσικὸν νόμον οὐκ ἀνεῖλεν, ἀλλ' ἐβεβαίωσεν. Ὁ γὰρ εἰρηκῶς ἐν τῷ νόμῳ Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἰς ἐστιν (Deut. VI, 4), ὁ αὐτὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει Ἴνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν (Joa. XVII, 3)· καὶ ὁ εἰρηκῶς Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν (Lev. XIX, 18), ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει ἀνανεούμενος Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους (Joa. XIII, 34). Ὁ φόνον τότε ἀπαγορεύσας, νῦν εἰκαίαν ὀργὴν· ὁ μοιχείαν, νῦν καὶ ἐπιθυμίαν ἐκνομον· ὁ ληστείαν, νῦν ἐμακάρισε μᾶλλον τὸν ἐξ οἰκείων πόνων ἐπιχορηγοῦντα τοῖς δεομένοις· ὁ μῖσος, νῦν καὶ πρὸς ἐχθρούς ἀγάπην· ὁ ἄμυναν, νῦν ἀνεξικακίαν, οὐκ ἀδίκου τῆς δικαίας ἀμύνης οὔσης, ἀλλὰ κρείττονος τῆς ἀνεξικακίας. Οὔτε δὲ τὰ φυσικὰ πάθη ἐκκόπτειν ἐνομοθέτησεν, ἀλλὰ τὴν τούτων ἀμετρίαν. Ὁ γονεῖς προστάξας τιμᾶν αὐτὸς τούτοις ὑπετάγη· ὁ σαββατίζειν δι' ἀργίας νομοθετήσας διὰ τὴν τῶν νόμων μελέτην νῦν καθημέραν ἐκέλευσεν ἡμᾶς, ἀναλογιζομένους δημιουργίας καὶ προνοίας νόμον, εὐχαριστεῖν Θεῷ. Τὴν περιτομὴν ἔπαυσεν, εἰς ἑαυτὸν πληρώσας· 2 αὐτὸς γὰρ ἦν ᾧ ἀπέκειτο, ἢ προσδοκία τῶν ἔθνῶν (Gen. XLIX, 10). Ὁ εὐορκεῖν νομοθετήσας καὶ τὸ ἐπιορκεῖν ἀπαγορεύσας τὸ μηδ' ὄλως ὀμνῦναι παρήγγειλε. Τὸ βάπτισμα, τὴν θυσίαν, τὴν ἱερωσύνην, τὴν τοπικὴν λατρείαν ἑτέρως μετεποίησεν· ἀντὶ μὲν καθημερινοῦ ἐν μόνον δοῦς βάπτισμα τὸ εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον· ἀντὶ δὲ μιᾶς φυλῆς ἀφ' ἐκάστου ἔθνους προστάξας τοὺς ἀρίστους εἰς ἱερωσύνην προχειρίζεσθαι, καὶ οὐ τὰ σώματα μωμοσκοπεῖσθαι, ἀλλὰ θρησκείαν καὶ βίους· ἀντὶ θύσιας τῆς δι' αἱμάτων λογικὴν καὶ ἀναίμακτον καὶ τὴν μυστικὴν, ἣτις εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου συμβόλων χάριν ἐπιτελεῖται, τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος· ἀντὶ δὲ τοπικῆς λατρείας ἀπὸ ἀνατολῶν [καὶ] μέχρι δυσμῶν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ προσέταξε δοξάζεσθαι αὐτὸν καὶ ἐδικαίωσεν. Οὐ νόμον οὖν 3

Cap. 23. Tit. πῶς πληρωτῆς τοῦ νόμου γέγονεν ὁ Χριστὸς, καὶ τίνα τούτου ἔπαυσεν ἢ ἐνήλλαξεν ἢ μετέθεκεν.

1. ὡς σεαυτὸν: Turr. om. — καινὴν c. Vind. Bov. Turr. M.; Cot. om.

2. μηδ' ὄλως c. Vind. Turr.; vulgo μηδ', quod ineptum est. — λογικὴν:

Vind. praefigit τὴν, quod probatur Clerico. — ἀνατολῶν: M. add. ἡλίου, quod nescio an non errore quodam exciderit in editione Cot. — [καὶ]: Vind. Bov. Turr. om. — καὶ ἐδικαίωσεν: Vind. om., et nullo sane incommodo omittentur. Bov. et ipse non legisse videtur, qui προσέταξε κτλ. vertit: „nomen suum celebrari statuit“.

περιεῖλεν ἀπ' ἡμῶν, ἀλλὰ δεσμά· περὶ γὰρ τοῦ νόμου Μωσῆς λέγει Μελετήσεις τὸ ῥῆμα, ὃ ἐγὼ σοι ἐντέλλομαι, καθήμενος ἐν οἴκῳ καὶ ἀνιστάμενος καὶ περιπατῶν ἐν ὁδοῦ (cf. Deut. VI, 6. 7)· καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει Ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός (Ps. I, 2). Πανταχοῦ γὰρ ἐννόμους ἡμᾶς εἶναι βούλεται, ἀλλ' οὐχὶ παρανόμους· Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδοῦ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου· μακάριοι οἱ ἐξερευνῶντες τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτόν (Ps. CXIX, 1. 2)· καὶ πάλιν Μακάριοι ἐσμεν, Ἰσραήλ, ὅτι τὰ ἀρεστὰ τῷ Θεῷ ἡμῖν γνωστά ἐστι (Bar. IV, 4)· καὶ ὁ Κύριός φησιν Εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοι ἐστε, ἐὰν ποιῆτε αὐτά (Joa. XIII, 17).

Cap. 24. Οὐ μόνον δὲ τὸν τῆς δικαιοσύνης νόμον δι' ἡμῶν ἐπιδεικνυσθαι βούλεται, ἀλλὰ καὶ διὰ ῥωμαίων εὐδόκησεν αὐτὸν φαινεσθαι καὶ λάμπειν· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι πιστεύσαντες ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν καὶ πολυθεΐας ἀπέστησαν καὶ ἀδικίας, καὶ τοὺς ἀγαθούς ἀποδέχονται καὶ τοὺς φανούλους κολάζουσιν. Ἰουδαίους δὲ ὑποφόρους ἔχουσι καὶ τοῖς ἰδίῳις δικαιώμασιν οὐκ ἔωσι κε-

Cap. 25,¹ χρῆσθαι· * ἐπειδὴ καὶ ἐκούσιον ἐπεσπάσαντο τὴν δουλείαν εἰπόντες Οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα (Joa. XIX, 15)· καὶ Ἐὰν μὴ ἀποκτείνωμεν, φασί, τὸν Χριστόν, πάντες εἰς αὐτὸν πιστεύσουσι, καὶ ἐλεύσονται οἱ ῥωμαῖοι καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος (Joa. XI, 48). Καὶ ἄγοντες προεφήτευσαν· καὶ γὰρ καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τὰ ἔθνη, καὶ αὐτοὶ ὑπὸ ῥωμαίων τῆς ἐξουσίας περιηρέθησαν καὶ τῆς νομικῆς λατρείας, κεκωλυμένοι δὲ εἰσι καὶ ἀναιρεῖν οὓς ἂν θέλωσι καὶ θύειν ὅταν θέλωσι. Διὸ καὶ εἰσὶν ἐπικατάρατοι, μὴ δυνάμενοι ποιεῖν τὰ διατεταγμένα· Ἐπικατάρατος γὰρ, φησὶν, ὅς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά (Gal. III, 10; cf. Deut. XXVII, 26)· ἀδύνατον δὲ ἐστὶν ἐν διασπορᾷ μεταξὺ ἐθνῶν ὄντας πάντα τὰ τοῦ νόμου ἐπιτελεῖν αὐτούς, ἀπαγορεύει γὰρ αὐτοῖς ὁ Θεὸς Μωσῆς καὶ θυσιαστήριον ἔξω

3. Πανταχοῦ: Turr. „in omnibus psalmis“, quibus tamen illud interpretaturus fuisse videtur. — ἐκζητήσουσιν: Cot. ἐκζητοῦσιν, sed, ni fallor, errore quodam, quum ipse verbat „exquirent“.

Cap. 24. Tit. ὅτι καὶ διὰ ῥωμαίων εὐδόκησεν ὁ Κύριος τὸν τῆς δικαιοσύνης νόμον ἐπιδείκνυσθαι (καὶ ὡς Θεὸς κτλ. Turr. M., addita inscriptione capitis 25, quod cum hoc conjunctum habent).

τὸν τῆς δικαιοσύνης ν.: Cot. om. τὸν. — Ἰησοῦν recepimus c. Vind. Turr.

Cap. 25 (Turr. M. cum 24 jungunt). Tit. ὡς Θεὸς Ἰουδαίους διὰ τὴν εἰς Χριστόν ἀσέβειαν αἰχμαλώτους ποιησάμενος ὑπὸ φόρον κατέστησεν.

1. φασί: ita c. Turr. interprete emendandum judicavi vulgatum φησί; Bov. om. — δέ . καὶ ἀναιρεῖν usque ad διατεταγμένα: Bov. om. — Διὸ καὶ: M. διὸ δέ. — ὅς οὐκ ἐμμ.: Vind. Turr.

Ἱερουσαλήμ ἰσταν καὶ τὸν νόμον ἔξω τῶν ὄρων τῆς Ἰουδαίας ἀναγινώσκειν.

Ἐπόμενοι οὖν ἡμεῖς Χριστῷ, τὰς εὐλογίας κληρονομήσω- 2
μεν· νόμῳ καὶ προφήταις διὰ τοῦ εὐαγγελίου στοιχήσωμεν· φύ-
γωμεν τοὺς πολυθέους, καὶ τοὺς χριστοκτόνους καὶ τοὺς προ-
φητοφόντας, καὶ τοὺς δυσωνύμους καὶ ἀθέους αἰρεσιώτας· πει-
θαρχήσωμεν Χριστῷ ὡς βασιλεῖ, ὡς ἐξουσίαν ἔχοντι μετατιθέ-
ναι διατάξεις διαφόρους, καὶ ἔχοντι ὡς νομοθέτη σοφίαν τοῦ
διατάσσεσθαι διαφόρως, πανταχοῦ τῶν φυσικῶν ἀμεταθέτων
φυλαττομένων.

Ἀπέχεσθε οὖν αἰρεσιωτῶν πάντων, ᾧ ἐπίσκοποι καὶ λαί- Cap. 26,
κοί, τῶν φανλιζόντων τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας. Θεῷ γὰρ
παντοκράτορι ἐχθραίνοντες ἀπειθοῦσι, καὶ Χριστὸν οὐχ ὁμολο-
γοῦσιν υἱὸν Θεοῦ· ἀρνοῦνται γὰρ καὶ τὴν κατὰ σάρκα αὐτοῦ
γέννησιν, τὸν σταυρὸν ἐπαισχύνονται, τὸ πάθος καὶ τὸν θάνα-
τον ἀδοξοῦσι, τὴν ἀνάστασιν ἀγνοοῦσι, τὴν πρὸ αἰῶνων αὐτοῦ
γέννησιν περικόπτουσι· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐτέρως ἀσεβοῦσι, ψι-
λὸν ἄνθρωπον φανταζόμενοι τὸν Κύριον, ἐκ ψυχῆς καὶ σώμα-
τος αὐτὸν εἶναι νομίζοντες· ἕτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν αὐτὸν εἶναι τὸν
Ἰησοῦν τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ὑποπτεύουσιν (Rom. IX, 5), αὐτὸν
ἑαυτοῦ πατέρα δοξάζοντες, αὐτὸν υἱὸν καὶ Παράκλητον ὑπο-
πτεύοντες· ὣν τί ἂν εἴη ἐναγέστερον; Ἄλλοι δ' αὖ πάλιν [ἐξ] 2
αὐτῶν βρώματά τινα φανλίζουσι, καὶ γάμον κακὸν σὺν παιδό-
ποιίᾳ λέγουσιν εἶναι διαβόλου τε μηχανήμα· καὶ διὰ τὴν πονη-
ρίαν αὐτῶν, ἀσεβεῖς ὄντες, οὐ θέλουσιν ἐκ νεκρῶν ἀναστήναι,
διὸ καὶ τὴν ἀνάστασιν διαβάλλουσι, φάσκοντες ὅτι σεμνοὶ τινες
ἔσομεν ἐσθίειν καὶ πίνειν μὴ βουλόμενοι, δαιμόνια δὲ ἄσαρκα
φανταζόμενοι ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεσθαι· οὔτινες καταδικασθήσον-

praemittunt pās, ut Gal. III, 10. — καὶ
φυσιαστήριον κτλ.: Vind. om., et Cler.
cum, qui finxit has Constitutiones, in
Scripturis versatum, vix hac in re errare
potuisse existimat; verum in eodem er-
rore fuit Chrysostomus (Contra Judaeos
or. 2), et exempla sunt in promptu,
Nostrum nonnunquam Scripturis addere,
quae in iis non exstant. Cf. Deut. XII;
Am. IV, 5 graece.

2. πολυθέους: Vind. μισοθέους, quod
Cler. praefert, ut res ad Judaeos referat-
tur (cf. VII, 38, 3). — πειθαρχήσωμεν
Χριστῷ c. Vind. Bov. Turr.; vulgo om.
Χριστῷ.

Cap. 26. (Turr. M. 25) Tit. ὅτι

ζρη φεύγειν τοὺς αἰρεσιώτας ὡς ψυ-
χῶν φθορέας (καὶ τί ἐκάστη αἵρεσις
δοξάζει, ὁμοίως καὶ ἐν τῷ ἡ' καὶ θ'
καὶ ι' κεφ. Vind.)

1. Cf. Kralbhe pag. 216 sq. — περι-
κόπτουσι: Vind. περιγράφουσι. — ἐτέ-
ρως: Vind. καὶ ἐτ. — τὸν Κύριον:
Turr. „Christum“.

2. [ἐξ]. M. habet, Cot. om. — ἔσο-
μεν scribere ausus sum pro vulgato ἔσμεν,
quum illud sententia scriptoris postulari
videretur, qua non praesentis vitae, sed
futurae resurrectionis rationem falso spi-
ritualem objicit haereticis; hoc inde pro-
fectum esse, quod librarius vel criticus
nescio quis crassae corporalis resurrectio-

ται δι' αἰῶνος ἐν τῷ αἰωνίῳ πυρὶ. Φεύγετε οὖν ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ συναπόλησθε ταῖς αὐτῶν ἀσεβείαις.

Cap. 27, 1

Εἰ δέ τινες παρατηρούμενοι φυλάσσουσιν ἔθιμα Ἰουδαϊκά, γονοῤῥόας, ὄνειρώξεις, πλησιασμούς τοὺς κατὰ νόμον, λεγέτωσαν ὑμῖν εἰ, ἐν αἷς ὥραις ἢ ἡμέραις ἐν τι τούτων ὑπομείνωσι, παρατηροῦνται προσεύξασθαι ἢ βιβλίου θίγειν ἢ εὐχαριστίας μεταλαβεῖν· καὶ ἐὰν συνθῶνται, δῆλον ὡς τοῦ ἁγίου πνεύματος κενοὶ τυγχάνουσι τοῦ ἀεὶ παραμένουτος τοῖς πιστοῖς· περὶ γὰρ τῶν ὀσίων λέγει ὁ Σολομὼν ἴν' ἕκαστος ἑαυτὸν εὐτρεπίξῃ ὅπως, ὅταν καθεύδῃ, φυλάσῃ αὐτὸν καὶ, ὅταν ἐγείρηται, συλλαλῇ αὐτῷ
2 (cf. Prov. VI, 22). Εἰ γὰρ νομίζεις, ὡς γύναι, ἑπτὰ ἡμέρας ἐν ἀφῆδρῳ οὐσα τοῦ ἁγίου πνεύματος κενὴ τυγχάνειν, ἄρα τελευτήσασα ἑξαίφνης κενὴ πνεύματος καὶ ἀπαῤῥήσιastos τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος ἀπελεύση; ἢ μὲν τὸ πνεῦμα ἔχεις πάντως ἀχώριστον ἄτε μὴ ἐν τόπῳ ὄν, δεῖ δέ σοι προσευχῆς καὶ εὐχαριστίας καὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσεως, ὡς οὐδὲν ἐν τούτῳ παρανομοῦσα. Οὔτε γὰρ νόμιμος μίξις οὔτε λέχος οὔτε αἵματος φορὰ, οὐκ ὄνειρώξεις μιᾶναι δύναται ἀνθρώπου φύσιν ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα χωρῆσαι, ἀλλ' ἢ μόνη ἀσέβεια καὶ παράνομος πρᾶξις. Τὸ γὰρ ἅγιον πνεῦμα τοῖς κεκτημένοις αὐτὸ ἀεὶ παραμένον ἐστίν, ἕως ἂν ὧσιν ἄξιοι· καὶ ὧν ἂν χωρισθῇ, τούτους ἐρήμους καθίστησι καὶ τῷ πονηρῷ πνεύματι ἐκδότους. Πᾶς δὲ ἄνθρωπος ὁ μὲν τῷ πνεύματι πεπλήρωται τῷ ἁγίῳ, ὁ δὲ τῷ ἀκαθάρτῳ, καὶ οὐχ οἷόν τε φρυεῖν αὐτῶν ἐκάτερον, εἰ μὴ ἐναντίον τι πάθωσιν· ὁ τε γὰρ Παράκλητος μισεῖ πᾶν ψεῦδος, ὁ τε διάβολος πᾶσαν ἀλήθειαν. Πᾶς δὲ βεβαπτισμένος κατὰ ἀλήθειαν τοῦ μὲν διαβολικοῦ πνεύματος κεχώρισται, τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος ἐντὸς κατέστηκε· καὶ ἀγαθοεργοῦντι μὲν παραμένει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πληροῦν αὐτὸν σοφίας καὶ συνέσεως, καὶ τὸ πονηρὸν πνεῦμα οὐκ ἔῤῃ αὐτῷ πλησιάσαι, ἐπιτη-

nis suspicione Nostrum liberandum esse putaret. — δι' αἰῶνος: interpretes om.

Cap. 27. (Turr. M. 26.) Tit. περὶ παρατηρημάτων Ἰουδαϊκῶν καὶ ἑλληνικῶν (γονοῤῥόας, ὄνειρώξεως, πλησιασμοῦ ἀγ αἶδρον (? ἀφῆδρον), μίξεως νομίμου, τοκετοῦ ἀποβολῆς, μώμου σώματος, κηδίας νεκροῦ ἢ ὀστέων, μνήματος ἢ διαφορᾶς μνημάτων Vind.).

1. γονοῤῥόας: scribendum erit, ut in tit. Vind. et alias semper scribitur, γονοῤῥόας. — ἢ εὐχαριστίας μεταλαβεῖν addidi c. Cot. in mg., quum bene

moneat vir doctus, omissum esse ab hominibus, qui contrariam consuetudinem aetate sua observari cernerent.

2. ἄρα: in editis libris ἄρα. — ἢ μὲν: Turr. legisse videtur ἢ μὲν; rectius forsitan scribendum est ἢ μὴν. — ἄτε: ita scribere visum est post Bov. Turr. interpretes, re ipsa cogente; vulgo ὅτε. — καὶ εὐχαριστίας c. Cot. in mg., cf. 1. — ἀλλ' ἢ conjectura scripsi pro vulgato ἢ cf. III, 11, 1; infra 4. — παραμένον: Vind. παράνομον (? παράμωνον). — πληροῦν αὐτὸν: libri editi vitiose πλ. αὐτὸ.

ροῦν αὐτοῦ τὰς ἐφόδους. Σὺ οὖν, ὦ γύναι, [καθὼς λέγεις] εἰ³
 ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀφένδρου κενὴ τυγχάνεις τοῦ ἀγίου πνεύμα-
 τος, τοῦ ἀκαθάρτου πεπλήρωσαι. Μὴ προσευχομένη γὰρ μηδὲ
 ἀναγινώσκουσα ἀπόντα αὐτὸν προσκαλέσῃ· φιλεῖ γὰρ οὗτος τοὺς
 ἀχαρίστους, εἰ καὶ τις ἄλλος, τοὺς ῥαθύμους, τοὺς ἀμελεῖς, τοὺς
 ὑπνώδεις· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἀχαριστίᾳ κακόνοιαν νοσήσας ἐγυ-
 μνώθη παρὰ Θεοῦ τῆς ἀξίας, ἀντὶ ἀρχαγγέλου διάβολος αἰρε-
 σάμενος εἶναι. Διὸ τῶν ματαίων ἀπόσχου λόγων, ὦ γύναι, καὶ⁴
 ἔσο μεμνημένη πάντοτε τοῦ σε δημιουργήσαντος καὶ προσεύχου
 τοῦτῳ, ἔστι γὰρ σοῦ καὶ τῶν ὄλων Κύριος· καὶ μελέτα τοὺς αὐ-
 τοῦ νόμους, μηθὲν παρατηρουμένη, μὴ κάθαρσιν φυσικὴν, μὴ
 μίξιν νόμιμον, μὴ τοκετὸν ἢ ἀποβολὴν, μὴ μῶμον σώματος·
 ἐπέπερ τὰ τοιαῦτα παρατηρήματα μωρῶν ἀνθρώπων ἐρευρέ-
 ματα μάταια καὶ νοῦν οὐκ ἔχοντα. Οὔτε δὲ κῆδος ἀνθρώπου
 οὔτε ὀστέον νεκροῦ οὔτε μνήμα οὔτε τοιόνδε βρώμα οὔτε ὄνει-
 ρωγμὸς μῖναι δύναται ἀνθρώπου ψυχὴν, ἀλλὰ μόνη ἀσεβεία
 ἢ εἰς Θεὸν καὶ παρανομία καὶ εἰς τὸν πλησίον ἀδικία, λέγω δὴ
 ἄρπαγὴ ἢ βία ἢ εἰ τι ἐναντίον τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης, μοιχεία
 ἢ πορνεία. Ὅθεν τὰ τοιαῦτα περιστάμενοι παρατηρήματα φεύ-⁵
 γετε, ἀγαπητοί· ἑλληνικὰ γὰρ τυγχάνει. Οὔτε γὰρ τὸν τεθνεῶτα
 βδελυσσόμεθα, ὡς ἐκεῖνοι, ἐλπίζοντες αὐτὸν πάλιν ἀναβιῶναι,
 οὔτε τὴν νόμιμον μίξιν κακίζομεν· ἔθος γὰρ αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα
 ἀσεβεῖν. Θεοῦ γὰρ γνώμη ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνέλευσις γί-
 νεται ἢ μετὰ δικαιοσύνης· ὁ ποιήσας γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ἄρσεν καὶ
 θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς (Matth. XIX, 4), καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς καὶ
 εἶπεν *Ἀὔξανεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν* (Gen.
 I, 28). Εἰ τοίνυν Θεοῦ βουλήσει παραλλαγὴ σχημάτων γέγονε
 πρὸς γένεσιν πλήθους, ἄρα κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην καὶ ἡ συν-
 ἔλευσις τοῦ ἄρρενος πρὸς τὸ θῆλυ; * οὐκέτι δὲ καὶ ἡ παρὰ φύ-
 σιν βδελυκτὴ μίξις ἢ ἡ παράνομος πρᾶξις, ἐχθρὰ γὰρ Θεοῦ
 ὑπάρχουσα. Καὶ γὰρ παρὰ φύσιν ἐστὶν ἡ Σοδόμων ἀσέλγεια

Cap. 28, 1

3. [καθὼς λέγεις]: Vind. om., et glossam sapiunt. — ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀφ.: Turr. om.; Vind. ἐν τῷ καιρῷ τ. ἀ. — ἀπόντα scripsimus, Cotelerii conjecturam secuti, quum vulgatum ἀκοντα cum iis pugnet, quae statim sequuntur. — αἰρεσάμενος c. Vind., approbante Clerico; vulgo αἰρετησάμενος. Fortasse legendum est αἰρετισάμενος, cf. VIII, 5, 2.

4. πάντοτε c. Vind. Turr.; vulgo vdd. Θεοῦ. — ὄνειρωγμὸς: Vind. ὄνειρωξις.

5. περιστάμενοι: M. περιστάμενοι. — καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς: Turr. om. — ἄρα: in libris editis ἄρα.

Cap. 28. (Turr. M. 27.) Tit. περὶ παιδεραστίας, μοιχείας τε καὶ πορνείας (καὶ μίξεως ἀλόγων, ὅτι τὰ μὲν ἐστὶ παρὰ φύσιν ἀσέβημα, τὰ δὲ παρὰ νόμον ἀδικία· καὶ διὰ τί τούτων ἕκαστον ἀπῆρηται (? ἀπερῆται) καὶ κολλάζεται Vind.).

1. πρᾶξις: Turr. om. — ἀσέλγεια c. Vind. Turr. Cot. in mg.; vulgo ἁμαρτία.

καὶ ἡ πρὸς ἄλογα, παράνομον δὲ μοιχεία καὶ πορνεία· ὧν τὰ μὲν ἀσεβήματα, τὰ δὲ ἀδικία καὶ τὸ τελευταῖον ἀμάρτημα, οὐδέτερον δὲ αὐτῶν ἀτιμώρητον κατὰ τὴν οἰκείαν διάθεσιν. Οἷ τε γὰρ πρῶτοι διάλυσιν κόσμου μηχανῶνται, τὰ κατὰ φύσιν παρὰ φύσιν ἐπιχειροῦντες ποιεῖν· οἱ δὲ δεύτεροι οἱ μὲν ἀδικοῦσιν ἄλλοτρίους γάμους φθείροντες καὶ τὸ ὑπὸ Θεοῦ γενόμενον ἐν διαιροῦσιν εἰς δύο τοὺς τε παῖδας ὑπόπτους καὶ τὸν φυσικὸν ἄνδρα εὐεπιβούλευτον, ἢ τε πορνεία φθορὰ τῆς οἰκείας ἐστὶ σαρκὸς, οὐκ ἐπὶ παιδοποιία γινομένη, ἀλλ' ἡδονῇ χαριζομένη τὸ πᾶν, ὅπερ ἐστὶν ἀκρασίας σύμβολον, ἀλλ' οὐκ ἀρετῆς 2 σημεῖον. Ἀπηγόρευται δὲ τοῖς νόμοις ἅπαντα ταῦτα. Φησὶ γὰρ τὰ λόγια οὕτως Οὐ κοιμηθήσῃ μετὰ ἄρρενος κοίτην γυναικείαν, ἐπικατάρατος γὰρ ὁ τοιοῦτος καὶ λίθοις λιθοβολήσατε αὐτούς, [ὅτι] βδέλυγμα ἐποίησαν (Lev. XVIII, 22; cf. XX, 13)· πάντα κοιμώμενον μετὰ κτήνους, ἀποκτείνετε αὐτόν, ἀνομίαν ἐποίησεν ἐν τῷ λαῷ (Exod. XXII, 19)· καὶ ἐάν τις γυναῖκα ὑπανδρον μιάνῃ, ἀποκτείνετε ἀμφοτέρους, ἀνομίαν ἐποίησαν, ἔνοχοί εἰσιν, ἀποθανέντων (cf. Lev. XX, 10; Deut. XXII, 22)· καὶ ἐξῆς Οὐκ ἔσται πορνείων ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ οὐκ ἔσται πορνεύουσα ἀπὸ θυγατέρων Ἰσραὴλ· οὐ προσοίσεις μίσθωμα πόρνῃ Κυρίου τῷ Θεῷ σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον οὔτε ἀλλαγμὰ κυνός (Deut. XXIII, 17. 18)· οὐ γὰρ ἀγναί, φησὶν, εὐχαὶ ἐκ μισθώματος ἐταίρας 3 (Prov. XIX, 13 graece). Ταῦτα μὲν ἀπηγόρευσαν οἱ νόμοι, τὸν δὲ γάμον ἐσέμνυναν, εὐλογημένον αὐτὸν ἀποκαλέσαντες· ἐπειδὴ καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς ὁ συζεύξας τὸ θῆλυ τῷ ἄρρενι (Gen. I). Λέγει δὲ πού καὶ ὁ σοφὸς Σολομών Παρὰ Κυρίου ἀρμόζεται γυνὴ ἄνδρι (Prov. XIX, 14)· καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει Ἡ γυνή σου ὡς ἄμπελος εὐθηνούσα ἐν τοῖς κλίτεσι τῆς οἰκίας σου, οἱ υἱοὶ σου ὡς νεόφυτα ἐλαιῶν κύκλω τῆς τραπέζης σου· ἰδὸν οὕτως εὐλογηθήσεται ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον (Ps. CXXVIII, 3. 4). Οὐκοῦν ὁ γάμος τίμιος καὶ σεμνὸς καὶ ἡ τῶν παιδῶν γέ- 4 νεσις καθαρὰ; οὐδὲν γὰρ κακὸν ἐν καλῷ ὑπάρχει. Οὔτε οὖν ἡ φυσικὴ κάθαρσις βδελυκτὴ παρὰ Θεῷ, ὃς αὐτὴν ἠκονόμησε συμβάλειν γυναιξὶν ἐν τριακονθημέρῳ συστάσεως χάριν καὶ εὐρω-

— τὰ δὲ ἀδικία: Cot. correctura τὸ δὲ ἀ., qua opus non est; cf. Vind. in tit. — διαιροῦσιν et quae sequuntur usque ad εὐεπιβούλευτον corrupta esse nemo non videt; sed corrigere non audeamus.

2. [ὅτι] c. Vind. Turr. — πάντα κοιμώμενον usque ad ἀνομίαν ἐποίησεν:

Vind. om., oculis scribae ab ἐποίησαν aberrantibus ad ἐποίησεν. — Turr. φησιν legisse videtur ante πορνεύων, non legisse post ἀγναί.

3. εὐλόγησεν: Vind. (Bov. Turr.) add. αὐτόν. — καὶ ὁ σοφὸς Σ.: Vind. om.; Turr. om. σοφός.

4. παρὰ Θεῷ: Vind. om. παρὰ.

στίας ἀκίνητοτέrais ὑπαρχούσαις, ἅτε ἐν οἰκίᾳ καθήμεναις τὸ πλεῖον. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος, τῆς αἰμορροούσης ἀψαμένης τοῦ σωτηρίου κρασπέδου ὑγείας χάριν, οὐκ ἠχθέσθη ἐπ' αὐτῇ, οὔτε μὴν ὄλως ἠτιάσατο, τὸναντίον δὲ καὶ ἰάσατο αὐτὴν φήσας Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε (Matth. IX, 22 parall.). Καὶ φυσικῶν μὲν φαινομένων ταῖς γυναίξιν, οἱ ἄνδρες 5 μὴ συνερχέσθωσαν προνοίας ἔνεκα τῶν γεννωμένων· ἀπεῖπε γὰρ ὁ νόμος· Πρὸς γυναῖκα γὰρ, φησί, ἐν ἀφένδρῳ οὔσαν οὐ προσεγγιεῖς (Ex. XVIII, 6; cf. Lev. XVIII, 19). Μήτε μὴν ἐγκυμονούσαις ὁμιλείτωσαν αὐταῖς· οὐκ ἐπὶ παίδων γὰρ γενέσει τοῦτο ποιῶσιν, ἀλλ' ἠδονῆς χάριν, οὐ δεῖ δὲ φιλήδονον τὸν φιλόθεον ὑπάρχειν.

Αἱ γυναῖκες, ὑποτάσσεσθε τοῖς ἰδίῳις ἀνδράσι καὶ διὰ τι- Cap. 29, 1
μῆς αὐτοὺς ἔχετε καὶ φόβῳ καὶ ἀγάπῃ δουλεύετε αὐτοῖς, ὡς ἡ ἁγία Σάρρα τὸν Ἀβραὰμ ἔτιμα οὐδὲ ἐξ ὀνόματος αὐτὸν ὑπομένουσα καλεῖν, ἀλλὰ κύριον αὐτὸν προσαγορεύουσα ἐν τῷ λέγειν Ὁ δὲ κύριός μου πρεσβύτερος (Gen. XVIII, 12). Ὁμοίως, οἱ 2 ἄνδρες, στέργετε τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ὡς ἴδια μέλη, ὡς κοινωνοὺς βίου καὶ συνεργοὺς πρὸς γένεσιν παίδων. Συνευφραίνου γὰρ, φησί, μετὰ γυναικὸς τῆς ἐκ νεότητός σου, ἔλαφος σῆς φιλίας καὶ πῶλος σῶν χαρίτων ὁμιλείτω σοι, ἡ δὲ ἴδια ἠγείσθω σου καὶ συνέστω σοι ἐν παντὶ καιρῷ· ἐν γὰρ τῇ ταύτης φιλίᾳ συμπεριφερόμενος πολλοστός ἔση (Prov. V, 18. 19). Ἀγαπάτε οὖν αὐτὰς ὡς οἰκεῖα μέλη, ὡς ὑμέτερα σώματα· γέγραπται γὰρ οὕτω Κύριος διεμαρτύρατο ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον γυναικὸς νεότητός σου, καὶ αὕτη κοινωνός σου καὶ οὐκ ἄλλος ἐποίησε, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματός σου· καὶ φυλάξασθε τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ γυναῖκα νεότητός σου μὴ ἐγκαταλίπησ (cf. Mal. II, 14. 15 graece). Ἄνῆρ οὖν καὶ γυνή, νομίμῳ γάμῳ συνερχόμενοι καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἐγειρόμενοι, ἀπαρατηρήτως προσευχέσθωσαν· καὶ μὴ λουσάμενοι καθαροὶ εἰσιν. Ὅς δ' ἂν ἀλλοτριᾶν γυναῖκα ὑποφθείρας μιάνῃ ἢ συμμιανθῇ πόρνη, ἀναστὰς ἀπ' αὐτῆς, οὐδ' ἂν τὸ πέλαγος ὄλον καὶ τοὺς ποταμοὺς πάντας ἀπολούσῃται, καθαρός εἶναι δυνήσεται.

5. γεννωμένων: M. γενομένων. — προσεγγιεῖς c. Vind. Bov. Turr.; vulgo προσεγγιεῖ, ut Ezech. XVIII, 6.

Cap. 29. (Turr. M. 28.) Tit. ὅπως χρῆ τὰς γυναῖκας ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἰδίῳις ἀνδράσι καὶ τοὺς ἄνδρας στέργειν τὰς ἑαυτῶν γαμητάς (καὶ ὅτι συνερχόμενοι ἀλλήλοις, κἄν μὴ λού-

σονται, καθαροὶ εἰσιν, μοιχὸν δὲ ἡ πόρνον λούτρον οὐ καθαρεῖ Vind.).

2. Ὁμοίως: Vind. add. καὶ. — σῆς φιλίας: Vind. Turr. om. σῆς, ut LXX. — τῷ πνεύματι: Vind. Bov. ἐν τῷ πν., ut LXX.

3. Ἄνῆρ οὖν καὶ γυνή: Turr. „viri igitur“. — νομίμῳ: Vind. νομίμων (? νομίμως). — λουσάμενοι: Vind. λελουμένοι.

Cap. 30, 1

Μὴ παρατηρεῖσθε οὖν τὰ ἔννομα καὶ φυσικά, νομίζοντες μολύνεσθαι δι' αὐτῶν· μηδὲ ἐπιζητεῖτε ἰουδαϊκοὺς ἀφορισμοὺς ἢ συνεχῆ βαπτίσματα ἢ καθαρισμοὺς ἐπὶ θλίξει νεκροῦ. Ἀπαρατηρήτως δὲ συναθροίξεσθε ἐν τοῖς κοιμητηρίοις, τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερῶν βιβλίων ποιούμενοι καὶ ψάλλοντες ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ὑπ' αἰῶνος ἁγίων καὶ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν τῶν ἐν Κυρίῳ κεκοιμημένων· καὶ τὴν ἀντιτυπον τοῦ βασιλείου σώματος Χριστοῦ δεκτὴν εὐχαριστίαν προσφέρετε ἐν τε ταῖς ἐκκλησίαις ὑμῶν καὶ ἐν τοῖς κοιμητηρίοις· καὶ ἐν ταῖς ἐξόδοις τῶν κεκοιμημένων ψάλλοντες προπέμπετε αὐτούς, ἐὰν ᾧσι πιστοὶ ἐν Κυρίῳ. Τίμιος γὰρ ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ (Ps. CXVI, 15)· καὶ πάλιν Ἐπιστρεψον, ἡ ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι Κύριος ἐνεργήσέ σε (l. c. 7)· καὶ ἐν ἄλλοις Μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων (Prov. X, 7)· καὶ Δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ (Sap. III, 1). Οἱ γὰρ Θεῷ πεπιστευκότες, ἐὰν καὶ κοιμηθῶσιν, οὐκ εἰσὶ νεκροί· λέγει γὰρ ὁ σωτὴρ τοῖς σαδδουζαίοις Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ γεγραμμένον ὅτι ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν οὖν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων, πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσιν (Matth. XXII, 31. 32; cf. Luc. XX, 37. 38; Exod. III, 6).

3 Οὐκ οὖν τῶν παρὰ Θεῷ ζώντων καὶ τὰ λείψανα ἄτιμα. Καὶ γὰρ καὶ Ἐλισσαῖος ὁ προφήτης μετὰ τὸ κοιμηθῆναι αὐτὸν νεκρὸν ἤγειρε πεφρονεμένον ὑπὸ πειρατῶν Συρίας, ἔψαυσε γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ τῶν Ἐλισσαίου ὁστέων καὶ ἀναστὰς ἔζησεν (2 Reg. XIII, 21)· οὐκ ἂν δὲ ἐγεγόνει τοῦτο, εἰ μὴ ἦν τὸ σῶμα Ἐλισσαίου ἅγιον. Καὶ Ἰωσήφ ὁ σώφρων περιεπλέκετο τῷ Ἰακώβ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ὄντι ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ Μωσῆς καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἐπεφέροντο τὰ λείψανα [τοῦ] Ἰωσήφ, μολυσμὸν οὐχ ἠγούμενοι τοῦτο. Ὁθεν καὶ ὑμεῖς, ᾧ ἐπίσκοποι καὶ οἱ λοιποί, ἀπαρατηρήτως ἀπτόμενοι τῶν κεκοιμημένων μὴ νομίσητε μαινεσθαι, μηδὲ βδελύσσεσθε τὰ τούτων λείψανα, περιεστάμενοι τὰς τοιαύ-

Cap. 30. (Turr. M. 29.) Tit. ὅτι ἔθος ἰουδαίοις τε καὶ ἔλλησι συμπαρατηρεῖσθαι (Vind. παρατηρεῖσθαι) τὰς φυσικὰς καθάρσεις καὶ τῶν τεθνεώτων τὰ λείψανα βδελύσσεσθαι, χριστιανῶν δὲ (τοῦτο Vind.) ἀλλότριον (οὐ — legendum, ut videtur, οὐς — δεῖ καὶ συνιέναι ἐν τοῖς κοιμητηρίοις τῶν — omittendum, aut addendum νεκρῶν vel tale aliquid — καὶ ψάλλειν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων Vind.).

1. φυσικά: Vind. τὰ φ. — ἀδελφῶν ὑμῶν: Bov. legit ἀδ. ἡμῶν. — πιστοὶ ἐν Κυρίῳ: Turr. om. ἐν Κυρίῳ.

2. Μνήμη: Turr. add. „inquit“. — ὁ σωτὴρ: Bov. „Dominus“.

3. οὐκ ἂν δὲ: M. om. δὲ. — [τοῦ] c. Vind., suasore Clerico; vulgo om.

4. περιεστάμενοι: M. περιεστάμενοι, ut supra cap. 27, 5. — ἐαυτοὺς c. Vind. (Bov. Turr.), jussu Clerici; prima littera hujus vocis in vulgato αὐτοὺς interci-

τας παρατηρήσεις μωρὰς οὐσας· καὶ κοσμεῖτε ἑαυτοὺς ἐν ἁγιασμῷ καὶ σωφροσύνῃ, ὅπως μέτοχοι τῆς ἀθανασίας καὶ κοινωνοὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ γένησθε καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ λάβητε, ἀναπανόμενοι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος αἰωνίως.

Τῷ οὖν δυναμένῳ ἀνοῖξαι τὰ ὦτα τῶν καρδιῶν ὑμῶν εἰς τὸ καταδέχεσθαι τὰ διηκονημένα τοῦ Θεοῦ λόγια διὰ τε τοῦ εὐαγγελίου καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ Ἡρώδου καὶ κοιμηθέντος καὶ ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν καὶ πάλιν ἐρχομένου ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως πολλῆς καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς ἀνεγείροντος, τῷ κόσμῳ δὲ τέλος ἐπάγοντος, ἐκάστῳ δὲ τὰ πρὸς ἀξίαν ἀπονέμοντος· τῷ δόντι ἡμῖν ἀρχαῖα τῆς ἀναστάσεως ἑαυτὸν καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθέντι διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ ἐπ' ὄψεσιν ἡμετέραις τῶν συμπαρόντων αὐτῷ καὶ συμπιόντων ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ καθεσθέντι ἐκ δεξιῶν τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, τῷ ἀκούσαντι Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου (Ps. CX, 1)· ὃν ἐθεάσατο Στέφανος ὁ μακαριώτατος ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἀναβοήσας εἶπεν Ἴδου θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ Θεοῦ (Act. VII, 56) ὡς ἀρχιερέα πάντων τῶν λογικῶν ταγμάτων· δι' οὗ τὸ σέβας καὶ ἡ μεγαλωσύνη καὶ ἡ δόξα τῷ παντοκράτορι Θεῷ καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.

disse videtur, quoniam eadem proxima est praecedentis. — ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ: Vind. ἐ. αὐτοῦ.

5. Τῷ οὖν δυναμένῳ: Bov. iis subjungit, quae proxime antecedunt, quasi legerit τοῦ δυναμένου. — καταδέχεσθαι: Vind. εἰσδέχεσθαι. — διηκονημένα: Bov. „acuta“. — τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ: Turr. „Dei patris“. — τῶν συμπαρόντων et μοχ συμπιόντων facere non potui quin scriberem pro vulgari τοῖς συμπαροῦσιν et συμπιούσιν, quae nullo modo defendi posse

videntur. — καθεσθέντι: M. καθισθέντι. — δι' οὗ: Vind. αὐτῷ, ut et periodus disrupta resarciretur et doxologia ad consuetudinem orthodoxam revocaretur; Turr. „ei, inquam, et per eum“ (utrumque igitur legit aut legi voluit). — τῷ παντοκράτορι Θεῷ: Vind. σὺν τῷ Πατέρει καὶ τῷ συναϊδίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. — Haec operis finiti epilogum esse apparet; cf. v. Drey pag. 44. 89. Itaque qui sequuntur libri ad hanc nostram διδασκαλίαν non ab ejus scriptore, sed a compilatore additi sunt.

LIBER VII.

- A. De duplici via, vitae et mortis, cap. 1 — cap. 18.
B. Quomodo fidelium mores sint conformandi et quomodo gratiae ab iis agendae Deo, cap. 19 — cap. 38, 4.
C. Quomodo catechumeni instituendi et baptismo initiandi sint, cap. 38, 5 — cap. 45.
D. Episcoporum ab apostolis ordinatorum enumeratio, cap. 46.
E. Preces quotidianae, cap. 47 — cap. 49.

Cap. 1, 1 Τοῦ νομοθέτου Μωσέως εἰρηκότος τοῖς Ἰσραηλίταις Ἰδοὺ δέδωκα πρὸ προσώπου ὑμῶν τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου, καὶ ἐπιφέροντος Ἐκλεξαι τὴν ζωὴν, ἵνα ζήσης (Deut. XXX, 19)· καὶ τοῦ προφήτου Ἠλία λέγοντος τῷ λαῷ Ἔως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις ὑμῶν; εἰ Θεὸς ἐστὶ Κύριος, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ (1 Reg. XVIII, 21)· εἰκότως ἔλεγε καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Οὐδεὶς δύναται δυοὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει, ἢ ἐνὸς ἀνθέξεται καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει (Matth. VI, 24)· ἀναγκαίως καὶ ἡμεῖς ἐπόμενοι τῷ διδασκάλῳ Χριστῷ, ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων μάλιστα πιστῶν, φραμὲν ὡς δύο ὁδοὶ εἰσὶ, μία τῆς ζωῆς καὶ μία τοῦ θανάτου. Οὐδεμίαν δὲ σύγκρισιν ἔχουσιν πρὸς ἑαυτάς (πολὺ γὰρ τὸ διάφορον), μᾶλλον δὲ πάντῃ κεχωρισμένα τυγχάνουσι· καὶ φυσικὴ μὲν ἐστὶν ἡ τῆς ζωῆς ὁδός,

Liber VII. Inscriptio: περὶ πολιτείας καὶ εὐχαριστίας | καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν μνήσεως (Turr. „et de catechese ante baptismum“). Vind. ἐν ᾧ περὶ τῆς κατὰ θεὸν ἀκριβοῦς πολιτείας καὶ εὐχαριστίας καὶ μνήσεως ὑποτύπωσις, ἐν Κερ. ἡ (? μῆ); Bov. „de conversatione et vitae moribus deque gratiarum actione“.

Cap. 1. Tit. ὅτι δύο ὁδοὶ εἰσὶ, μία τῆς ζωῆς ἢ φυσικὴ καὶ μία τοῦ θανάτου ἢ ἐπείσακτος· καὶ ὅτι ἡ μὲν ἐκ Θεοῦ, ἡ δὲ ἐκ τροπῆς κατ' ἐπιβουλήν τοῦ ἄλλοτρίου (Bov. om. titulum v. 2).

1. τὴν ζωὴν: Vind. ὁδὸν τῆς ζωῆς, recte fortassis, quum discrepet a loco citato. — Ἠλία: Anast. (quaest. 14) editus Ἠλιοῦ, sed manu exaratus in tribus codd. bibliothecae Paris. Ἠλία, in uno Ἠλιοῦ, teste Cot. — Θ. ἔ. Κύριος: Anast. „Deus est Baal“. — Ἰησοῦς: Bov. Gent. in Anast. om.

2. Bov. hinc incipit cap. 2, cum hoc titulo: „De via naturali et inducta, et quod una a Deo, altera ab errore provenit ex insidiis diaboli“. — οὐ τοῦ . . . ἀλλὰ τοῦ: interpretes vertunt, quasi legerint τοῦ οὐ . . . ἀλλὰ; sed vereor,

ἐπείσακτος δὲ ἢ τοῦ θανάτου, οὐ τοῦ κατὰ γνώμην Θεοῦ ὑπάρξαντος, ἀλλὰ τοῦ ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ἀλλοτρίου.

Πρώτη οὖν τυγχάνει ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς· καὶ ἔστιν αὕτη, ἣν Cap. 2, 1 καὶ ὁ νόμος διαγορεύει (Deut. VI), ἀγαπᾶν Κύριον τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς διανοίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς τὸν ἕνα καὶ μόνον, παρ' ὃν ἄλλος οὐκ ἔστιν, καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν. Καὶ πᾶν, ὃ μὴ θέλεις γενέσθαι σοι, καὶ σὺ τοῦτο ἄλλῳ οὐ ποιήσεις (cf. Luc. VI, 31)· εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν. Ποία γὰρ ὑμῖν χάρις, ἐὰν φιλεῖτε τοὺς φιλοῦντας ὑμᾶς; καὶ γὰρ καὶ οἱ ἔθνη οὕτω ποιοῦσιν· ὑμεῖς δὲ φιλεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς καὶ ἐχθρὸν οὐχ ἔχετε· Οὐ μισήσεῖς γὰρ, φησί, πάντα ἄνθρωπον, οὐκ Αἰγύπτιον, οὐκ Ἰδουμαῖον (cf. Deut. XXIII, 7), ἅπαντες γὰρ εἰσι τοῦ Θεοῦ ἔργα. Φεύγετε δὲ οὐ τὰς φύσεις, ἀλλὰ τὰς γνώμας τῶν πονηρῶν. Ἀπέχου τῶν σαρκικῶν ² καὶ κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν. Ἐὰν τίς σοι δῶ ῥάπισμα εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην· οὐ φάυλης οὔσης τῆς ἀμύνης, ἀλλὰ τιμιωτέρας τῆς ἀνεξικακίας· λέγει γὰρ ὁ Δαβίδ Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδούσί μοι κακά (Ps. VII, 5). Ἐὰν ἀγγαρεύσῃ σέ τις μίλιον ἕν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο, καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ ἀπὸ τοῦ αἵροντος τὰ σὰ μὴ ἀπαίτει. Τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, καὶ ἀπὸ τοῦ θέλοντος δανείσασθαι παρὰ σοῦ μὴ [ἀποστραφεῖς] ἀποκλείσης τὴν χεῖρα, δίκαιος γὰρ ἀνὴρ οἰκτεῖρει καὶ κηρᾶ· πᾶσι γὰρ θέλει δίδεσθαι ὁ πατὴρ ὁ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλων ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ τὸν ὑετὸν αὐτοῦ βρέχων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Πᾶσιν οὖν δίκαιον δίδοναι ἐξ οἰκείων πόνων· Τίμα γὰρ, φησί, τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν

ne quos putabant apostolos ad rectam sententiam revocaverint absque codicum MSS. auctoritate.

Cap. 2. Tit. ἡθικαὶ παραινῆσεις κυριακῶν διατάξεων συμφωνοῦσαι τῇ παλαιᾷ παρακελεύσει τῶν θείων νόμων· ἀπαγόρευσις θυμοῦ, φθόνου (Col. legi jubet φρόνου, recte), διαφθορᾶς, μοιχείας καὶ πάσης ἀπηγορευμένης πράξεως (Vind. ἀνοσίας πράξεως σοδομιτικῆς). Altera pars hujus lemmatis a Turr. M., totum lemma a Bov. hoc loco omittitur, inscribitur capiti illorum tertio; cf. infra 3.

1. Cf. ad hoc et quod sequitur comma Matth. V; Luc. VI. — διανοίας: Vind. καρδίας. — Ποία γὰρ: Anast.

add. πέφυκεν (apud Gent. „inquit“). — ἐὰν φιλεῖτε: lege si placet ἐὰν φιλήτε. — ἔθνηοὶ: Anast. τελῶναι; hoc e Matth. V, 46, illud 47.

2. εἰς τὴν δ. σιαγόνα: Vind. om.; Gent. in Anast. non vertit δεξιὰν. — Τῷ αἰτοῦντί σε δ.: Vind. om. — [ἀποστραφεῖς]: Vind. Bov. M. om. — ἐξ οἰκείων πόνων: Bov. „de justis laboribus“ (ἐκ δικαίων π.). — Quamquam propter eam, qua in Anast. citantur Constitutiones et imprimis haec capita, rationem non magni est momenti, tamen non praetermittam, a Gent. in Anast. omitti οὐ φάυλης usque ad ἀνεξικακίας: quod ineptum interpretamentum videri potest (cf. VI, 23, 1).

δικαίων πόνων (Prov. III, 9): προτιμητέον δὲ τοὺς ἀγίους. —
 3 Οὐ φονεύσεις, τοῦτ' ἔστιν οὐ φθηρεῖς τὸν ὁμοῖόν σοι ἄνθρωπον, διαλύεις γὰρ τὰ καλῶς γινόμενα· οὐχ ὡς παντὸς φόνου φάυλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθώου, τοῦ δ' ἐνδίκου ἄρχουσι μόνοις ἀφωρισμένου. — Οὐ μοιχεύσεις, διαιρεῖς γὰρ μίαν σάρκα εἰς δύο· Ἔσονται γὰρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν (Gen. II, 24)· ἐν γὰρ εἰσιν ἀνὴρ καὶ γυνὴ τῇ φύσει, τῇ συμπνοίᾳ, τῇ ἐνώσει, τῇ διαθέσει, τῷ βίῳ, τῷ τρόπῳ, κεχωρισμένοι δὲ εἰσι τῷ σχήματι καὶ τῷ ἀριθμῷ. — Οὐ παιδοφθορήσεις· παρὰ φύσιν γὰρ τὸ κακὸν ἐκ Σοδόμων φυνὲν, ἥτις πυρὸς θεηλάτου παρανάλωμα γέγονεν· ἐπικατάρατος δὲ ὁ τοιοῦτος καὶ ἐρεῖ πᾶς ὁ λαὸς Γένοιτο. — Οὐ πορνεύσεις· Οὐκ ἔσται γὰρ, φησί, πορνείων ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ (Deut. XXIII, 17). — Οὐ κλέψεις· Ἄχαρ γὰρ κλέψας ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐν Ἱεριχῷ λίθοις βληθεὶς τοῦ ζῆν ὑπεξῆλθε, καὶ Γιεζεὶ κλέψας καὶ ψευδάμενος ἐκληρονόμησε τοῦ Νεεμᾶν τὴν λέπραν, καὶ Ἰούδας κλέπτων τὰ τῶν πενήτων τὸν Κύριον τῆς δόξης παρέδωκεν Ἰουδαίοις, καὶ μεταμεληθεὶς ἀπήγγελε καὶ ἐλάκησε μέσος καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγγνα αὐτοῦ, καὶ Ἀνανίας καὶ Σαπφείρα ἡ τούτου γυνὴ, κλέψαντες τὰ ἴδια καὶ πειράσαντες τὸ πνεῦμα Κυρίου, παραχορῆμα ἀπο-
 Cap. 3. φάσει Πέτρου τοῦ συναποστόλου ἡμῶν ἐθανατώθησαν. — * Οὐ μαγεύσεις, οὐ φαρμακεύσεις· Φαρμακοὺς γὰρ, φησὶν, οὐ περιβιώσετε (Exod. XXII, 18). — Οὐ φονεύσεις τέκνον σου ἐν ἰφθορᾷ, οὐδὲ τὸ γεννηθὲν ἀποκτενεῖς· πᾶν γὰρ τὸ ἐξεικονισμένον, ψυχὴν λαβὸν παρὰ Θεοῦ, φονευθὲν ἐκδικηθῆσεται, ἀδίκως ἀναιρεθὲν (cf. Exod. XXI, 23 graece). — Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὰ τοῦ πλησίον σου, οἷον τὴν γυναῖκα ἢ τὸν παῖδα ἢ τὸν βοῦν ἢ τὸν ἄγρον. — Οὐκ ἐπιιορκήσεις· ἐρρέθη γὰρ μὴ ὁμόσαι ὅλως· εἰ δὲ μήγε, κἂν

3. Bov. Turr. M. hinc incipiunt cap. 3, cui inscribunt Bov. ea, quae nos Cotelierium secuti in capitis nostri titulo posuimus, M. alteram eorum partem ἀπαγόρευσις θυμοῦ κτλ. (vide supra), Turr. „vetatio homicidii, adulterii, masculae veneris, scortationis, furti“. Eadem ratione librum nostrum disposuit—ejusque capitula computavit Nicetas Pectoratus, qui libro c. Latinos ea, quae Cotelierio et nobis in capite 23 sunt, capitis 24 titulo citat. — φονεύσεις: M. φονείσης. — ἐπικατάρατος δὲ κτλ.: Deut. XXVII, 15 sqq., ubi simili verborum forma variis peccatis maledictio denunciatur, nulla Sodomiticae impuritatis mentio sit (v. s. VI, 28, 2); Gent. in Anast. „execrandus

est enim, inquit, qui dormit cum masculo concubitu foeminae“.

4. Ἄχαρ: Anast. Ἄχαν (Gent. „Achaz“). — Γιεζεῖ: Cot. in mg. Γιεζῆ; Anast. Γιεζῆ. — τῆς δόξης· Ἰουδαίοις: Gent. in Anast. om.

Cap. 3. (Bov. Turr. M. 4.) Tit. ἀπαγόρευσις γοητείας, τεκνοκτονίας (Vind. ψεύδους), ἐπιιορκίας, ψευδομαρτυρίας (Vind. om.).

φησὶν: Bov. om. — Οὐ φονεύσεις τέκνον σου ἐν ἰφθορᾷ: Anast. (qu. 14) in MSS. a Cot. collatis οὐ φ. βρέφος ἐν διαφθορᾷ; sed Barnabae epistola c. 19 tuetur vulgatam lectionem. — ἐκδικηθῆσεται ἀδ. ἀναιρεθὲν: Bov., ut videtur, et Anast. manu scriptus ἀδίκως

εὐορκήσης, ὅτι ἐπαινεθήσεται πᾶς ὁ ὀμνύων ἐν αὐτῷ (Ps. LXIII, 11). — Οὐ ψευδομαρτυρήσεις, ὅτι ὁ συκοφαντῶν πένητα παροξύνει τὸν ποιήσαντα αὐτόν (Prov. XIV, 31). — * Οὐ κακολογήσεις· Μὴ ἀγάπα γὰρ, φησί, κακολογεῖν, ἵνα μὴ ἔξαρθῆς (Prov. XX, 13)· οὐδὲ μνησικακήσεις, ὁδοὶ γὰρ μνησικακῶν εἰς θάνατον (Prov. XII, 28 graece). — Οὐκ ἔση δίγνωμος, οὐδὲ δίγλωσσος· παγίς γὰρ ἰσχυρὰ ἀνδρὶ τὰ ἴδια χεῖλη, καὶ ἀνὴρ γλωσσώδης οὐ κατευθυνθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς (Prov. VI, 2; Ps. CXL, 11)· οὐκ ἔσται ὁ λόγος σου κενός, περὶ παντὸς γὰρ λόγου ἀργοῦ δώσετε λόγον (Matth. XII, 36)· οὐ ψεύση· Ἀπολεῖς γὰρ, φησί, πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος (Ps. V, 7). — Οὐκ ἔση πλεονέκτης, οὐδὲ ἄρπαξ· Οὐαὶ γὰρ, φησὶν, ὁ πλεονεκτῶν τὸν πλησίον πλεονεξίαν κακὴν (cf. Hab. II, 9). — Οὐκ ἔση ὑποκριτής, ἵνα μὴ τὸ μέρος σου μετ' αὐτῶν θῆς (cf. Matth. XXIV, 51). — * Οὐκ ἔση κακοήθης, οὐδὲ ὑπερήφανος· ὑπερηφάνοις γὰρ ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται (Prov. III, 34 graece). — Οὐ λήψη πρόσωπον ἐν κρίσει, ὅτι τοῦ Κυρίου ἡ κρίσις (Deut. I, 17). — Οὐ μισήσεις πάντα ἄνθρωπον. Ἐλεγμῷ ἐλέγξεις τὸν ἀδελφόν σου καὶ οὐ λήψη δι' αὐτὸν ἁμαρτίαν (Lev. XIX, 17), καὶ ἔλεγχε σοφὸν καὶ ἀγαπήσει σε (Prov. IX, 8). — Φεῦγε ἀπὸ παντὸς κακοῦ καὶ ἀπὸ παντὸς ὁμοίου αὐτῷ· Ἀπεχε γὰρ, φησὶν, ἀπὸ ἀδίκου, καὶ τρόμος οὐκ ἔγγιεῖ σοι (Is. LIV, 14). — Μὴ γίνου ὀργίλος, μηδὲ βάσκανος, μηδὲ ζηλωτής, μηδὲ μανικὸς, μηδὲ θρασύς, ἵνα μὴ πάθῃς τὰ τοῦ Καὶν καὶ τὰ τοῦ Σαοὺλ καὶ τὰ τοῦ Ἰωάβ· ὅτι ὅς μὲν ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἀβελ διὰ τὸ προκριτὸν αὐτὸν εὔρεθῆναι παρὰ Θεῷ καὶ διὰ τὸ προκριθῆναι τὴν θυσίαν αὐτοῦ· ὅς δὲ τὸν ὄσιον Δαβὶδ ἐδίωκε νικήσαντα τὸν Γολιάδ τὸν φιλιστιαῖον, ζηλώσας ἐπὶ τῇ τῶν χορευτριῶν εὐφημίᾳ· ὅς δὲ τοὺς δύο στρατάρχας ἀνείλε, τὸν Ἀβεννήρ τὸν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ Ἀμεσσά τὸν τοῦ Ἰούδα. — * Μὴ γίνου οἰωνοσκόπος, ὅτι ὀδηγεῖ πρὸς

Cap. 4.

Cap. 5.

Cap. 6.

ἐκδικηθήσεται, recte fortassis. — ὁμοῖαι c. Anast.; vulgo ὁμῶσαι.

Cap. 4. (Bov. Turr. M. 5.) Tit. ἀπαγόρευσις κακολογίας, μνησικακίας καὶ ἡθους ἐπούλου, ἀργολογίας (Vind. ἀντιλογίας), ψεύδους, πλεονεξίας, ὑποκρίσεως.

κακολογεῖν: Vind. καταλαλεῖν, ut LXX l. c. — φησὶν: Vind. om. — Οὐκ ἔση ὑποκριτής κτλ.: Bov. Turr. M. ad sequens caput transferunt.

Cap. 5. (Bov. Turr. M. 6.) Tit. ἀπαγόρευσις κακοηθείας, προσωποληψίας, ὀργῆς, μισανθρωπίας, βασκανίας.

πρόσωπον: Vind. add. δυνάστου. —

πάντα ἄνθρωπον: Anast. (qu. 14) τὸν ἀδελφόν σου (c. Lev. XIX, 17). — ἵνα μὴ πάθῃς jussu Cotelerii ex Anast.; vulgo om. ἵνα. — ὅς μὲν: Vind. ὁ μὲν. — προκριθῆναι: Vind. προδεχθῆναι, quod Clerico placet, quia vitatur repetitio radicis κρίνειν: verum id ipsum emendationem prodere videtur. — Γολιάδ: Cot. in mg. Anast. Γολιάθ; verum illa scriptio, quamquam erronea, haud raro occurrit; Bov. „Goliath“. — Ἀβεννήρ: Anast. Ἀββενήρ. — Ἀμεσσά: Anast. Ἀμεσίαν; Turr. „Absalonem“.

Cap. 6. (Bov. Turr. M. 7.) Tit. περὶ

εἰδωλολατρείαν· Οἰώνισμα δὲ, φησὶν ὁ Σαμουήλ, ἁμαρτία ἐστὶ (1 Sam. XV, 23), καὶ οὐκ ἔσται οἰωνισμὸς ἐν Ἰακώβ, οὐδὲ μαντεία ἐν Ἰσραήλ (Num. XXIII, 23)· οὐκ ἔση ἐπάδων ἢ περικαθαίρων τὸν υἱόν σου, οὐ κληδοιεῖς, οὐδὲ οἰωνισθήσῃ, οὐδὲ ὀρνεοσκοπήσεις, οὐδὲ μαθήσῃ μαθήματα πονηρά· ταῦτα γὰρ ἅπαντα καὶ ὁ νόμος ἀπεῖπε (Lev. XIX; Deut. XVIII). — Μὴ γίνου ἐπιθυμητὴς κακῶν, ὀδηγηθήσῃ γὰρ εἰς ἀμετρίαν ἁμαρτημάτων. — Οὐκ ἔση αἰσχρολόγος, οὐδὲ ὑψόφθαλμος, οὐδὲ μέθυσος· ἐκ γὰρ τούτων πορνεῖαι καὶ μοιχεῖαι γίνονται. — Μὴ γίνου φιλόργυρος, ἵνα μὴ ἀντὶ Θεοῦ δουλεύσῃς τῷ μαμωνᾷ. — Μὴ γίνου κενόδοξος, μηδὲ μετέωρος, μηδὲ ὑψηλόφρων, ἐκ γὰρ τούτων ἁπάντων ἀλαζονίαι γίνονται· μνήσθητι τοῦ εἰπόντος Κύριε, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου, οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου, οὐδὲ ἐπορεύθην ἐν μεγάλοις οὐδὲ ἐν θαυμασίοις ὑπὲρ ἐμέ, εἰ

Cap. 7. μὴ ἐταπεινοφρόνουν (Ps. CXXXI, 1. 2). — * Μὴ γίνου γόγγυσος, μνησθεὶς τῆς τιμωρίας ἧς ὑπέστησαν οἱ καταγογγύσαντες Μωσέως. — Μὴ ἔσο αὐθάδης, μηδὲ πονηρόφρων, μηδὲ σκληροκάριος, μηδὲ θυμώδης, μηδὲ μικρόψυχος, πάντα γὰρ ταῦτα ὀδηγεῖ πρὸς βλασφημίαν· ἴσθι δὲ πρᾶος ὡς Μωυσῆς καὶ Δαβὶδ,

Cap. 8. ἐπεὶ οἱ πραεῖς κληρονομήσουσι γῆν (Matth. V, 5). — * Γίνου μακρόθυμος· ὁ γὰρ τοιοῦτος πολὺς ἐν φρονήσει, ἐπέπερ ὀλιγόψυχος ἰσχυρῶς ἄφρων (Prov. XIV, 29 graece). — Γίνου ἐλεήμων· μακάριοι γὰρ οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται (Matth. V, 7). — Ἔσο ἄκακος, ἥσυχος, ἀγαθός, τρέμων τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ. — Οὐχ ὑψώσεις σεαυτὸν ὡς ὁ φαρισαῖος· ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ τὸ ὑψηλὸν ἐν ἀνθρώποις βδέλυγμα παρὰ τῷ Θεῷ (Luc. XVIII, 14; XVI, 15). — Οὐ δώσεις τῇ ψυχῇ σου θράσος, ὅτι θρασὺς ἀνὴρ ἐμπεσεῖται εἰς κακία (cf. Prov. XIII, 17 graece). — Οὐ συμπορεύσῃ μετὰ ἀφρόνων, ἀλλὰ μετὰ σοφῶν καὶ δικαίων· ὁ συμπορευόμενος γὰρ σοφοῖς σοφὸς ἔσται, ὁ δὲ συμπορευόμενος ἄφροσι γνωσθήσεται (Prov. XIII, 20). — Τὰ συμβαίνοντά σοι πάθῃ εὐμενῶς δέχου καὶ τὰς

οἰωνοσκοπικῆς, ἐπαιδιῆς (κληδοι-
σμοῦ, ἐπιθυμίας κακῶν καὶ λόγων
ἀπηγορευμένων Vind.).

μαθήματα πονηρά: Vind. μάθημα
πονηρὸν. — ἀλαζονίαι: fortasse legen-
dum est, ut praeter poetas ab omnibus,
etiam a Nostro (cap. 18) scribitur, ἀλα-
ζονεῖαι.

Cap. 7. (Bov. Turr. M. 8.) Tit. ἀπα-
γόρευσις γόγγυσμοῦ καὶ αὐθαδείας
καὶ ὑπερηφανίας καὶ θρασύτητος.

Μωυσῆς καὶ: Turr. om.

Cap. 8. (Bov. Turr. M. 9.) Tit. περὶ
μακροθυμίας, ἀκακίας, πραότητος,
ὑπομονῆς.

ἰσχυρῶς auctoritate interpretum e l.
c. rescribendum existimavimus; vulgo
ἰσχυρός. — ὁ δὲ συμπορ. ἄφροσι
γν.: Vind. om.; inter quae Bov. non
ἄφροσι, sed δικαίοις legisse videtur.

περιστάσεις ἀλύπως, εἰδὼς ὅτι μισθὸς παρὰ Θεοῦ σοι δοθή-
σεται ὡς τῷ Ἰωβ καὶ τῷ Λαζάρῳ. — * Τὸν λαλοῦντά σοι τὸν **Cap. 9.**
λόγον τοῦ Θεοῦ δοξάσεις, μνησθήσῃ δὲ αὐτοῦ ἡμέρας καὶ νυκτός,
τιμήσεις δὲ αὐτὸν οὐχ ὡς γενέσεως αἴτιον, ἀλλ' ὡς τοῦ εὖ εἶναι
σοι πρόξενον γινόμενον· ὅπου γὰρ ἡ περὶ Θεοῦ διδασκαλία,
ἐκεῖ ὁ Θεὸς πάρεστιν. — Ἐκζητήσεις καθημέραν τὸ πρόσωπον
τῶν ἁγίων, ἵν' ἐπαναπαύῃ τοῖς λόγοις αὐτῶν. — * Οὐ ποιήσεις **Cap. 10.**
σχίσματα πρὸς τοὺς ἁγίους, μνησθεῖς τῶν κορειτῶν. — Εἰρη-
νεύσεις μαχομένους ὡς Μωσῆς, συναλλάσσων εἰς φιλίαν. —
Κρινεῖς δικαίως· τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ κρίσις (Deut. I, 17). — Οὐ
λήψῃ πρόσωπον ἐλέγξαι ἐπὶ παραπτώματι, ὡς Ἠλίας καὶ Μι-
χαίας τὸν Ἀγαάβ, καὶ Ἀβδεμέλεχ ὁ αἰθίοψ τὸν Σεδεκίαν, καὶ Νά-
θαν τὸν Δαβὶδ, καὶ Ἰωάννης τὸν Ἡρώδη. — * Μὴ γίνου δίψυ- **Cap. 11.**
χος ἐν προσευχῇ σου, εἴ ἔσται ἢ οὐ· λέγει γὰρ ὁ Κύριος ἐμοὶ
Πέτρῳ ἐπὶ τῆς θαλάσσης Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας (Matth.
XIV, 31); — Μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὴν χεῖρα,
πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συστέλλων· * ἐὰν ἔχεις, διὰ τῶν χειρῶν σου **Cap. 12.**
δός, ἵνα ἐργάσῃ εἰς λύτρωσιν ἁμαρτιῶν σου· ἐλεημοσύναις γὰρ
καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι (Prov. XVI, 6). Οὐ δι-
στάσεις δοῦναι πτωχῷ, οὐδὲ διδοὺς γογγύσεις, γνώση γὰρ τίς
ἔστιν ὁ τοῦ μισθοῦ ἀνταποδότης· Ὁ ἐλεῶν γὰρ, φησί, πτωχὸν
Κυρίῳ δανεῖζει, κατὰ δὲ τὸ δόμα αὐτοῦ, οὕτως ἀνταποδοθήσε-
ται αὐτῷ (Prov. XIX, 17). Οὐκ ἀποστραφήσῃ ἐνδεόμενον· Ὅς
φράσσει γὰρ, φησί, τὰ ὄρα αὐτοῦ μὴ εἰσακοῦσαι τοῦ δεομένου,
καὶ αὐτὸς ἐπικαλέσεται καὶ οὐκ ἔσται ὁ εἰσακούων αὐτοῦ (Prov.
XXI, 13). Κοινωνήσεις εἰς πάντα τῷ ἀδελφῷ σου καὶ οὐκ ἐρεῖς
ἴδια εἶναι, κοινὴ γὰρ ἡ μετάληψις παρὰ Θεοῦ πᾶσιν ἀνθρώ-
ποις παρεσκευάσθη. — Οὐκ ἄρεῖς τὴν χεῖρά σου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ

Cap. 9. (Bov. Turr. M. 10.) Tit. ὅτι χρὴ τοὺς κατὰ Χριστὸν διδασκά-
λους γονέων πλείον ἡγεῖσθαι· οἱ μὲν
γὰρ τὸ εὖ (Vind. τοῦ Θεοῦ) εἶναι, οἱ
δὲ τὸ εἶναι μόνον παρέχουσιν (Vind.
παρέσχον). Bov. om. οἱ μὲν κτλ.

Gent. in Anast. (qu. 14) non legisse
videtur τὸν ante λόγον: omnia enim
non ad honorem magistri, sed ipsius verbi
divini revocat.

Cap. 10. (Bov. Turr. M. 11.) Tit.
ὅτι χρὴ μὴ ἀποσχίζειν τῶν ἁγίων, |
ἀλλ' εἰρηνεῖν μαχομένους, κρίνειν
τε δικαίως καὶ μὴ προσωποληπεῖν
(Bov. om.).

συναλλάσσων: Vind. καταλλάσσων.
— ἐλέγξαι: Turr. „argue“ (ἐλεγεῖν).

Cap. 11. (Bov. Turr. M. 12.) Tit.
περὶ δίψυχου ἤτοι ὀλιγοψύχου (Cot.
in mg. Turr. ὀλιγοπίστου).

ὀλιγόπιστε: Vind. ὀλιγόψυχε, quod
quum ab evangelio discrepet, non est
improbandum, ut Cler. vult.

Cap. 12. (Bov. Turr. M. 13.) Tit.
περὶ εὐποίας.

ἐὰν ἔχεις: lege, si placet, ἐὰν ἔχῃς.
— ἐλεημοσύναις γὰρ: Turr. add. „in-
quit“. — Κυρίῳ: Turr. „Deo“ (Θεῷ
etiam LXX l. c. habent). — εἰσακοῦσαι:
Vind. ἐνακοῦσαι. — ὁ εἰσακούων: M.

- σου ἢ ἀπὸ τῆς θυγατρὸς σου, ἀλλὰ ἀπὸ νεότητος διδάξεις αὐ-
τοὺς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Παιδεύε γὰρ, φησί, τὸν υἱόν σου,
- Cap. 13.** οὕτω γὰρ ἔσται σοι εὐελπὶς (Prov. XIX, 18). — * Οὐκ ἐπιτάξεις
δούλῳ σου ἢ παιδίσκῃ τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν πεποιθόσιν ἐν
πικρία ψυχῆς, μὴ ποτε στενάξωσιν ἐπὶ σοὶ καὶ ἔσται σοι ὀργὴ
παρὰ Θεοῦ· καὶ ὑμεῖς, οἱ δούλοι, ὑποτάγητε τοῖς κυρίοις ὑμῶν
ὡς τύποις Θεοῦ ἐν προσοχῇ καὶ φόβῳ, ὡς τῷ Κυρίῳ καὶ οὐκ
- Cap. 14.** ἀνθρώποις. — * Μισήσεις πᾶσαν ὑπόκρισιν, καὶ πᾶν, ὃ ἐὰν ἦ
ἄρεστον Κυρίῳ, ποιήσεις· οὐ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἐντολὰς Κυρίου,
φυλάξεις δὲ ἅ παρέλαβες παρ' αὐτοῦ, μήτε προστιθεῖς ἐπ' αὐ-
τοῖς μήτε ἀφαιρῶν ἀπ' αὐτῶν· οὐ προσθήσεις γὰρ τοῖς λόγοις
αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἐλέγξῃ σε καὶ ψευδῆς γένη (Prov. XXX, 6). —
Ἐξομολογήσῃ Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου τὰ ἁμαρτήματά σου καὶ οὐκ
ἔτι προσθήσεις ἐπ' αὐτοῖς, ἵνα εὖ σοι γένηται παρὰ Κυρίῳ τῷ
Θεῷ σου, ὅς οὐ βούλεται τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ
- Cap. 15.** τὴν μετάνοιαν. — * Τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα θεραπεύ-
σεις ὡς αἰτίους σοι γενέσεως, ἵνα γένη μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς
ἧς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι (Exod. XX, 12)· τοὺς ἀδελ-
φούς σου καὶ τοὺς συγγενεῖς σου μὴ ὑπερίδῃς· τοὺς γὰρ οἰκείους
- Cap. 16.** τοῦ σπέρματός σου οὐκ ὑπερόψει (Is. LVIII, 7). — * Τὸν βασι-
λέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ Κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία· τοὺς
ἄρχοντας αὐτοῦ τιμήσεις ὡς λειτουργοὺς Θεοῦ, ἔκδικοι γὰρ εἰσι
πάσης ἀδικίας· οἷς ἀποτίσατε τέλος, φόρον καὶ πᾶσαν εἰσφορὰν
- Cap. 17.** ἐγγνωμόνως. — * Οὐ προσελεύσῃ ἐπὶ προσευχὴν σου ἐν ἡμέρᾳ
πονηρίας σου, πρὶν ἂν λύσῃς τὴν πικρίαν σου. — Αὕτη ἐστὶν
ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς, ἧς γένοιτο ἐντὸς ὑμᾶς εὐρεθῆναι διὰ Ἰησοῦ
Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.
- Cap. 18.** Ἡ δὲ ὁδὸς τοῦ θανάτου ἐστὶν ἐν πράξεσι πονηραῖς θεω-

om. ὁ. — νεότητος: Vind. add. αὐ-
τῶν.

Cap. 13. (Bov. Turr. M. 14.) Tit.
ὅπως δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς οἰκέταις
τοὺς κυρίους, καὶ ὅπως χρὴ ὑποτάσ-
σεσθαι τοὺς οἰκέτας.

παρὰ Θεοῦ: Gent. in Anast. (qu. 14)
add. „ne des enim, inquit, locum ho-
mini, ut te excretur: eo te execrante
in amaritudine animae, exaudiet eum
qui fecit ipsum“ (Sirac. IV, 5. 6). —
προσοχῇ: Vind. αἰσχύνῃ; Bov. „ora-
tione“ (προσευχῇ). — τῷ Κυρίῳ: Bov.
„Deo“.

Cap. 14. (Bov. Turr. M. 15.) Tit.
περὶ ὑποκρίσεως καὶ προσοχῆς νόμων
καὶ ἐξομολογήσεων (Vind. Bov. ἐξομο-

λογήσεως, quod Cot. conjectura jam
proposuerat).

Μισήσεις πᾶσαν: Bov. „odio habete“.
— ἄρεστον: Bov. legit ἄριστον.

Cap. 15. (Bov. Turr. M. 16.) Tit.
περὶ τῆς πρὸς γονέας θεραπείας.

Cap. 16. (Bov. Turr. M. 17.) Tit.
περὶ τῆς πρὸς βασιλέα καὶ ἄρχοντας
ὑποταγῆς.

Cap. 17. (Bov. Turr. M. 18.) Tit.
περὶ καθαροῦ συνειδήτος τῶν προσ-
ευχομένων.

Cap. 18. (Bov. Turr. M. 19.) Tit.
ὅτι ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ἀλλοτρίου ἐπει-
αχθεῖσα ὁδὸς ἀσεβείας καὶ παρανο-
μίας πεπλήρωται.

ρουμένη· ἐν αὐτῇ γὰρ ἄγνοια Θεοῦ, καὶ πολλῶν κακῶν καὶ θολῶν καὶ ταραχῶν ἐπεισαγωγή, δι' ὧν φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, ἐπιορκίαι, ἐπιθυμίαι παράνομοι, κλοπαὶ, εἰδωλολατρεῖαι, μαγίαι, φαρμακεῖαι, ἄρπαγαὶ, ψευδομαρτυρίαι, ὑποκρίσεις, διπλοκαρδίαι, δόλος, ὑπερηφανία, κακία, ἀνθάδεια, πλεονεξία, αἰσχρολογία, ζήλοτυπία, θρασύτης, ὑψηλοφροσύνη, ἀλαζονεία, ἀφοβία, διωγμὸς ἀγαθῶν, ἀληθείας ἔχθρα, ψεύδους ἀγάπη, ἄγνοια δικαιοσύνης. Οἱ γὰρ τούτων ποιηταὶ οὐ κολλῶνται ἀγαθῶ, οὐδὲ κρίσει δικαίῳ· ἀγρυπνοῦσιν οὐκ εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' εἰς τὸ πονηρόν· ὧν μακρὰν πραότης καὶ ὑπομονή· μάταια ἀγαπῶντες, διώκοντες ἀνταπόδομα, οὐκ ἔλεοῦντες πτωχόν, οὐ πονοῦντες ἐπὶ καταπονομένῳ, οὐ γινώσκοντες τὸν ποιήσαντα αὐτούς, φρονεῖς τέκνων, φθορεῖς πλάσματος Θεοῦ, ἀποστρεφόμενοι ἐνδεόμενον, καταπονοῦντες θλιβόμενον, πλουσίων παράκλητοι, πενήτων ὑπερόπται, πανθαμάρτητοι. Ῥυσθεῖητε, τέκνα, ἀπὸ τούτων ἀπάντων.

Ὅρα μὴ τίς σε πλανήσῃ ἀπὸ τῆς εὐσεβείας· Οὐκ ἐκκλινεῖς **Cap. 19.** γὰρ, φησὶν, ἀπ' αὐτῆς δεξιᾶ ἢ εὐώνυμα (Deut. V, 32), ἵνα συνῆς ἐν πᾶσιν οἷς ἐὰν πράσσης· οὐ γὰρ, ἐὰν μὴ ἐκτραπῆς ἔξω τῆς εὐθείας ὁδοῦ, δυσσεβήσεις. * Περὶ δὲ βρωμάτων λέγει σοι ὁ **Cap. 20.** Κύριος Τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε καὶ πᾶν κρέας ἔδεσθε ὡς λάχανα γλόης (Is. I, 19; Gen. IX, 3), τὸ δὲ αἷμα ἐκχεεῖς (Deut. XV, 23)· οὐ γὰρ τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα, λέγω δὴ βλασφημίαι, καταλαλιαὶ καὶ εἴ τι τοιοῦτον. Σὺ δὲ φάγη τὸν μυελὸν τῆς γῆς μετὰ δικαιοσύνης· ὅτι εἴ τι καλόν, αὐτοῦ, καὶ εἴ τι ἀγαθόν, αὐτοῦ· σίτος νεανίσκοις καὶ οἶνος εὐωδιάζων παρθένοις (Zach. IX, 17)· τίς γὰρ φάγεται ἢ τίς πίεται παρὲς αὐτοῦ (Eccl. II, 25 graece); Παραινεῖ δέ σοι καὶ ὁ σοφὸς

πολλῶν κακῶν καὶ θολῶν: Vind. θεῶν, quod Bov. legisse videtur pro κακῶν καὶ θ. καὶ ταραχῶν, et recte quidem. — ἀλαζονεία: M. ἀλαζονία. — ποιηταὶ: Col. in mg. ἀντιποιηταὶ, quod probandum videtur. — καταπονοῦντες θλιβόμενον: Vind. om. (propter similem terminationem vocis antecedentis, iudice Clerico). — πανθαμάρτητοι scribendum existimavimus pro vulgato πανταμάρτητοι (Col. falso πανταμάρτητον), quod contra legem graecam effictum est.

Cap. 19. (Bov. Turr. M. 20.) Tit. ὅτι μὴ χρῆ τῆς εὐσεβείας ἐκκλίνειν δεξιᾶ ἢ εὐώνυμα | παραινεῖ ὁ νομοθέτης (Turr. om.).

ἐκκλινεῖς conjectura scribere ausus sum pro vulgato ἐκκλίνης, quod cum

οὐκ nullo modo constare potest. — εὐώνυμα: Vind. ἀριστερά, ut LXX l. c. (sed in cod. Oxon. est εὐώνυμα). — μὴ .. ἔξω: Vind. om., et simul cum antecedente οὐ delenda putat Cler.: at vero equidem cum viro docto contortam, lectione vulgata servata, rationem loquendi non dixerim; respicit enim Scriptor, quae contra vanas ciborum leges disputaturus est.

Cap. 20. (Bov. Turr. M. 21.) Tit. ὅτι μὴ χρῆ φαυλίξειν τι τῶν προσφόρων βρωμάτων, ἀλλ' εὐχαρίστως μεταλαμβάνειν καὶ τεταγμένως.

ἀγαθόν, αὐτοῦ: Turr. add. „et ipsi gratius age“. — Παραινεῖ usque ad finem capitis: Vind. om. — σοφὸς: Turr. om.

Ἔσθρας λέγων Πορεύεσθε καὶ φάγετε λιπάσματα καὶ πίετε γλυκάσματα καὶ μὴ λυπεῖσθε (Neh. VIII, 10). *Ἀπὸ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων φεύγετε, ἐπὶ τιμῇ γὰρ δαιμόνων θύουσι ταῦτα, ἐρ' ὑβρεὶ δηλαδὴ τοῦ μόνου Θεοῦ· ὅπως μὴ γένησθε κρινωνοὶ δαιμόνων.

Cap. 22,¹ Περὶ δὲ βαπτίσματος, ᾧ ἐπίσκοπε ἢ πρεσβύτερε, ἤδη μὲν καὶ πρότερον διαταξάμεθα, καὶ νῦν δὲ φάμεν ὅτι οὕτω βαπτίσεις, ὡς ὁ Κύριος διατάξατο ἡμῖν λέγων Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν (Matth. XXVIII, 19)· τοῦ ἀποστείλαντος Πατρός, τοῦ ἐλθόντος Χριστοῦ, τοῦ μαρτυρήσαντος Παρακλήτου. Χρίσεις δὲ πρῶτον ἐλαίῳ ἁγίῳ, ἔπειτα βαπτίσεις ὕδατι καὶ [τὸ] τελευταῖον σφραγίσεις μύρῳ· ἵνα τὸ μὲν χρῆσμα μετοχὴ ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸ δὲ ὕδωρ σύμβολον τοῦ θανάτου, τὸ δὲ μύρον σφραγὶς τῶν συνθηκῶν. Εἰ δὲ μήτε ἔλαιον ἢ μήτε μύρον, ἀρκεῖ ὕδωρ καὶ πρὸς χρῆσιν καὶ πρὸς σφραγίδα καὶ πρὸς ὁμολογίαν τοῦ ἀποθανόντος ἤτοι συναποθνήσκοντος. Πρὸ δὲ τοῦ βαπτίσματος νηστεύσάτω ὁ βαπτίζομενος· καὶ γὰρ ὁ Κύριος πρῶτον βαπτισθεὶς ὑπὸ Ἰωάννου καὶ εἰς τὴν ἔρημον ἀβυσθῆς, μετέπειτα ἐνήστευσε τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας. Ἐβαπτίσθη δὲ καὶ ἐνήστευσεν οὐκ αὐτὸς ἀπορουπίσεως ἢ νηστείας χρεῖαν ἔχων ἢ καθάρσεως ὁ τῇ φύσει καθαρὸς καὶ ἅγιος, ἀλλ' ἵνα καὶ Ἰωάννη ἀλήθειαν προσμαρτυρήσῃ καὶ ἡμῖν ὑπογραμμὸν παράσχηται. Οὐκοῦν ὁ μὲν Κύριος οὐκ εἰς ἑαυτοῦ πάθος ἐβαπτίσασθαι ἢ θάνατον ἢ ἀνάστασιν (οὐδέπω γὰρ οὐδὲν τούτων ἐγεγόνει), ἀλλ' εἰς διάταξιν ἑτέραν, διὸ καὶ ἀπ' ἐξουσίας μετὰ τὸ βάπτισμα νηστεύει ὡς Κύριος Ἰωάννου· ὁ δὲ εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον μνόμενος πρότερον ὀφείλει νηστεῦσαι καὶ τότε βαπτίσασθαι (οὐ γὰρ δίκαιον τὸν συνταφέντα καὶ συναναστάντα παρ' αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν κατηφεῖν), οὐ γὰρ κύριος ὁ ἄνθρωπος τῆς διατάξεως τῆς τοῦ σωτῆρος· ἐπέπερ ὁ μὲν δεσπότης, ὁ δὲ ὑπήκοος.

Cap. 23,¹ Αἱ δὲ νηστεῖαι ὑμῶν μὴ ἔστωσαν μετὰ τῶν ὑποκριτῶν,

Cap. 21. (Bov. Turr. M. 22.) Tit. ὅτι χρὴ φεύγειν τὴν τῶν εἰδωλοθύτων βρωσιν.

Cap. 22. (Bov. Turr. M. 23.) Tit. διάταξις κυριακὴ (τῶν περὶ τὸ βάπτισμα Vindd.) ὅπως χρὴ βαπτίζειν καὶ εἰς τὸν τίνος θάνατον.

1. [τὸ] c. Vind., jussu Clerici. — ἁγίου: Turr. om.

2. ἑτέραν: Bov. Turr. legisse videntur ἑτέρων, quod non displicet. — βαπτίσασθαι: Vind. βαπτισθῆναι. — κατηφεῖν: Turr. „lugeat mortuusque sit“. — τοῦ σωτῆρος: Turr. „Christi“.

Cap. 23. (Bov. Turr. M. 24.) Tit.

νηστεύουσι γὰρ δευτέρα σαββάτων καὶ πέμπτη. Ὑμεῖς δὲ ἢ τὰς πέντε νηστεύσατε ἡμέρας, ἢ τετράδα καὶ παρασκευήν· ὅτι τῇ μὲν τετράδι ἢ κρίσις ἐξῆλθεν ἢ κατὰ τοῦ Κυρίου, Ἰούδα χρημασιν ἐπαγγειλαμένου τὴν προδοσίαν· τὴν δὲ παρασκευήν, ὅτι ἔπαθεν ὁ Κύριος ἐν αὐτῇ πάθος τὸ διὰ σταυροῦ ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου. Τὸ σάββατον μέντοι καὶ τὴν κυριακὴν ἐορτάζετε, ὅτι 2 τὸ μὲν δημιουργίας ἐστὶν ὑπόμνημα, ἢ δὲ ἀναστάσεως. Ἐν δὲ μόνον σάββατον ὑμῖν φυλακτέον ἐν ὄλῳ τῷ ἐνιαυτῷ, τὸ τῆς τοῦ Κυρίου ταφῆς, ὅπερ νηστεύειν προσῆκεν, ἀλλ' οὐχ ἐορτάζειν· ἐν ὅσῳ γὰρ ὁ δημιουργὸς ὑπὸ γῆν τυγχάνει, ἰσχυρότερον τὸ περὶ αὐτοῦ πένθος τῆς κατὰ τὴν δημιουργίαν χαρᾶς, ὅτι ὁ δημιουργὸς τῶν ἑαυτοῦ δημιουργημάτων φύσει τε καὶ ἀξία τιμιώτερος.

Ὅταν δὲ προσεύχησθε, μὴ γίνεσθε ὡς οἱ ὑποκριταί, ἀλλ' **Cap. 24,** ὡς ὁ Κύριος ἡμῖν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διετάξατο, οὕτω προσεύχεσθε «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον· καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν» (Matth. VI, 9 seq.). Τρις τῆς 2 ἡμέρας οὕτω προσεύχεσθε, προπαρασκευάζοντες ἑαυτοὺς ἀξίους τῆς νίοθεσίας τοῦ πατρός, ἵνα μὴ, ἀναξίως ὑμῶν αὐτὸν πατέρα καλούντων, ὀνειδισθῆτε ὑπ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ὁ Ἰσραὴλ ὁ ποτε πρωτότοκος υἱὸς ἤκουσεν ὅτι Εἰ πατήρ εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι, ποῦ ἐστὶν ὁ φόβος μου (Mal. I, 6); δόξα γὰρ πατέρων δσιότης παιδῶν καὶ τιμὴ δεσποτῶν οἰκετῶν φόβος, ὡςπερ οὖν τὸ ἐναντιὸν ἀδοξία καὶ ἀναρχία· Δι' ὑμᾶς γὰρ, φησί, τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι (Is. LII, 5).

ποιῶν νηστευτέον τῆς ἐβδομάδος ἡμέρας ἢ τίνος οὐ νηστευτέον, καὶ οὐ χάριν.

1. δευτέρα σαββάτων καὶ πέμπτη: Anast. (qu. 77) δευτέραν καὶ πέμπτην καὶ σάββατον. — ἐξῆλθεν: Anast. om., additque post Κυρίου: ὑπὸ τῶν ἰουδαίων ἐμελετήθη (Reliquorum loco in Gent. non est nisi „in parasceve autem passus est“).

2. ἢ δὲ: Vind. τὸ δὲ. — φυλακτέον:

Anast. add. ὡς εἴρηται. — τὸ περὶ αὐτοῦ πένθος: Turr. „luctus mortis“.

Cap. 24. (Bon. Turr. M. 25.) Tit. οἷους εἶναι χρὴ τοὺς προσευχομένους τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου δοθεῖσαν προσευχὴν.

1. ὅτι σοῦ ἐστὶν κτλ.: Cf. III, 18, 2.
2. Εἰ πατήρ: Anast. (qu. 1) praemittit υἱὸς δοξάζει πατέρα καὶ δούλος τὸν κύριον αὐτοῦ φοβηθήσεται καὶ (e Mal. I, 6). — φησί: Vind. om.

Cap. 25, 1

Γίνεσθε δὲ πάντοτε εὐχάριστοι, ὡς πιστοὶ καὶ εὐγνώμονες
 δοῦλοι· περὶ μὲν τῆς εὐχαριστίας οὕτω λέγοντες »Εὐχαριστοῦ-
 μέν σοι, πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ ζωῆς ἧς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ
 »τοῦ παιδός σου, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα ἐποίησας καὶ τῶν ὄλων
 »προνοεῖς, ὃν καὶ ἀπέστειλας ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ γενέ-
 »σθαι ἄνθρωπον, ὃν καὶ συνεχώρησας παθεῖν καὶ ἀποθανεῖν,
 »ὃν καὶ ἀναστήσας εὐδόκησας δοξάσαι καὶ ἐκάθισας ἐκ δεξιῶν
 »σου, δι' οὗ καὶ ἐπηγγείλω ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν.
 «Σὺ δέσποτα παντοκράτορ Θεὸς αἰώνιε, ὡςπερ ἦν τοῦτο διεσκορ-
 »πισμένον καὶ συναχθὲν ἐγένετο εἰς ἄρτος, οὕτω συνάγαγέ σου
 »τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς σὴν βασιλείαν.
 »Ἐτι εὐχαριστοῦμεν, πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ τοῦ τιμίου αἵματος Ἰησοῦ
 »Χριστοῦ τοῦ ἐκχυθέντος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ τιμίου σώματος,
 »οὗ καὶ ἀντίτυπα ταῦτα ἐπιτελοῦμεν, αὐτοῦ διαταξαμένου ἡμῖν
 »καταγγέλλειν τὸν αὐτοῦ θάνατον· δι' αὐτοῦ γάρ σοι καὶ ἡ
 2 »δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.» Μηδεὶς δὲ ἐσθιέτω ἐξ αὐτῶν
 τῶν ἀμυήτων, ἀλλὰ μόνοι οἱ βεβαπτισμένοι εἰς τὸν τοῦ Κυρίου
 θάνατον. Εἰ δέ τις ἀμύητος κρύψας ἑαυτὸν μεταλάβῃ, κρίμα
 αἰώνιον φάγεται, ὅτι μὴ ὦν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως μετέλα-
 βεν ὦν οὐ θέμις, εἰς τιμωρίαν ἑαυτοῦ· εἰ δέ τις κατὰ ἄγνοιαν
 μεταλάβοι, τοῦτον τάχιον στοιχειώσαντες μνήσατε, ὅπως μὴ

Cap. 26, 1

καταφρονητῆς ἐξέλθοι. * Μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν οὕτως εὐχα-
 ριστήσατε »Εὐχαριστοῦμέν σοι, ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ Ἰησοῦ τοῦ
 »σωτῆρος ἡμῶν, ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οὗ κατεσκήνωσας ἐν ἡμῖν, καὶ
 »ὑπὲρ τῆς γνώσεως καὶ πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ ἀθανασίας ἧς
 »ἔδωκας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου. Σὺ δέσποτα παντο-
 »κράτορ, ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, ὁ κτίσας τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν
 »αὐτῷ δι' αὐτοῦ, καὶ νόμον κατεφύτευσας ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν
 »καὶ τὰ πρὸς μετάληψιν προεντρέπισας ἀνθρώποις· ὁ Θεὸς
 »τῶν ἁγίων καὶ ἀμέπτων πατέρων ἡμῶν, Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ

Cap. 25. (Bov. Turr. M. 26.) Tit. εὐχαριστία μυστικῆ (Vind. om. alteram hanc vocem). Cf. ad cap. 25—28 Bunsen I, pag. 468 sqq.

1. ἐπὶ σωτηρίᾳ c. Vind. M.; Cot. περὶ σ. — παντοκράτορ: M. παντοκράτωρ, ut II, 22, 9 et quotiescunque infra occurrit, quod abhinc praeteribimus. — σὴν βασιλείαν c. Vind. Bov. Turr., suo-
 sare Clerico (cf. cap. 26, 1); vulgo τὴν β.

2. τοῦ Κυρίου: Turr. „Christi“.

Cap. 26. (Bov. Turr. M. 27.) Tit. εὐχαριστία ἐπὶ τῇ θεῖᾳ μετάληψει.

1. ὑπὲρ τοῦ ἁγίου c. codice, quem Cot. in mg. confert; vulgo ὑπὲρ τοῦ ἁ. ὀνόματός σου; Bov. „pro sancto nomine“; Turr. „pro sancto corpore suo“ (ὑπὲρ τοῦ ἁ. σώματος αὐτοῦ). Alius aliis additis simplicem, quam nos sequimur, lectionem interpretatus esse videtur. — διὰ Ἰησοῦ: Bov. add. Χριστοῦ. — ὁ κτίσας c. Vind., assentiente Clerico; vulgo ἔκτισας, quod inde ortum esse videtur, quod Hebraeorum more in participium abit in verba finita, ut dicunt grammatici. — προεντρέπισας: Vind.

καὶ Ἰακώβ, τῶν πιστῶν δούλων σου· ὁ δυνατὸς Θεὸς, ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ ἀψευδὴς ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις· ὁ ἀποστείλας ἐπὶ γῆς Ἰησοῦν τὸν Χριστόν σου ἀνθρώποις συναστραφῆναι ὡς ἄνθρωπον, Θεὸν ὄντα λόγον καὶ ἄνθρωπον, καὶ τὴν πλάνην πρόρριζον ἀνελεῖν· αὐτὸς καὶ νῦν δι' αὐτοῦ μνήσθητι τῆς ἀγίας σου ἐκκλησίας ταύτης, ἣν περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ ῥῦσαι αὐτὴν ἀπὸ παντὸς πονηροῦ καὶ τελείωσον αὐτὴν ἐν τῇ ἀγάπῃ σου καὶ τῇ ἀληθείᾳ σου, καὶ συνάγαγε πάντας ἡμᾶς εἰς τὴν σὴν βασιλείαν, ἣν ἠτοίμασας αὐτήν. Μαραναθά· ὡσαννὰ τῷ νιῷ Δαβὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, Θεὸς Κύριος ὁ ἐπιφανεὶς ἡμῖν ἐν σαρκί.» Εἴ τις ἅγιος, προσερχέσθω· εἰ δέ τις οὐκ ἔστι, γινέσθω διὰ μετανοίας. Ἐπιτρέπετε δὲ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ὑμῶν εὐχαριστεῖν. * Περὶ δὲ τοῦ μύρου οὕτως **Cap. 27,** εὐχαριστήσατε »Εὐχαριστοῦμέν σοι, Θεὲ δημιουργὲ τῶν ὄλων, καὶ ὑπὲρ τῆς εὐωδίας τοῦ μύρου, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀθανάτου αἰωνίου οὗ ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου· ὅτι σοῦ ἔστιν ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.»

Ὅς ἐὰν ἐλθὼν οὕτως εὐχαριστῆ, προσδέξασθαι αὐτὸν ὡς 2 Χριστοῦ μαθητὴν· ἐὰν δὲ ἄλλην διδαχὴν κηρύσσει παρ' ἣν ὑμῖν παρέδωκεν ὁ Χριστὸς δι' ἡμῶν, τῷ τοιούτῳ μὴ συγχαρεῖτε εὐχαριστεῖν· ὑβρίζει γὰρ ὁ τοιοῦτος τὸν Θεόν, ἥπερ δοξάζει. * Πᾶς δὲ ὁ ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, δοκιμασθεῖς, οὕτω **Cap. 28.** δεχέσθω· σύνεσιν γὰρ ἔχετε, καὶ δύνασθε γινῶναι δεξιὰν ἢ ἀριστεράν καὶ διακρίναι ψευδοδιδασκάλους διδασκάλων. Ἐλθόντι μὲν τοι τῷ διδασκάλῳ ἐκ ψυχῆς ἐπιχορηγήσατε τὰ δέοντα· τῷ

εὐτρέπισας. — ἠτοίμασας αὐτήν c. Vind.; vulgo pro αὐτὴν scriptum est αὐτή, quo tracto ad μαραναθά, efficitur, ut hoc per ea, quae praecedunt, exponatur (Krabbe pag. 201 sq.): quam magistri potius docentis quam ecclesiae Dominum laudantis sententiam putaverim. Contra Μαραναθά, Dominus venit, commodissime praefigi laudibus venientem celebrantibus, quis est, qui non videat?

2. Εἴ τις ἅγιος usque ad μετανοίας Bunsen responsoriis addit, quae in fine commatis prioris (αὐτὴ μαραναθά κτλ. text. vulg.) reperisse sibi visus cum regulis ecclesiasticis cap. 25, 2; 26, 2; 27, 2; 28 multo antiquiora putat, quam orationes his capitulis interpositas.

Cap. 27. (Bov. Turr. M. 28.) Tit.

εὐχαριστία περὶ τοῦ μυστικοῦ (Vind. θείου) μύρου.

1. Facere non possum, quin pronus sim ad credendum, hoc comma ab altera manu esse additum vel huc transpositum; cf. cap. 44, 1: nullo enim vinculo neque cum antecedentibus neque cum sequentibus continetur, quae inter se arctissime cohaerent. Assentitur v. Drey pag. 36.

2. προσδέξασθαι: legendum est, ni fallor, προσδέξασθε. — ἥπερ: praemitendum esse videtur μάλλον.

Cap. 28. (Bov. Turr. M. 29.) Tit. ὅτι οὐ χρὴ ἀδιαφορεῖν περὶ τὴν κοινωνίαν (ἀλλὰ σκοπεῖν εἰ ἔστι πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὁρθόδοξος, τοὺς γὰρ μὴ τοιοῦτους ἐκκλίνειν Vindd.).

γινῶναι: Vind. διαγινῶναι. — τὰ πρὸς χρείαν: Vind. τὰ δέοντα πρ. χρ.

δὲ ψευδοδιδασκάλῳ δώσετε μὲν τὰ πρὸς χρεῖαν, οὐ παραδέξεσθε δὲ αὐτοῦ τὴν πλάνην, οὔτε μὴν συμπροσεύξησθε αὐτῷ, ἵνα μὴ συμμιανθῆτε αὐτῷ. Πᾶς προφήτης, ἀληθινὸς ἢ διδάσκαλος ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς ἄξιός ἐστι τῆς τροφῆς ὡς ἐργάτης λόγου δικαιοσύνης.

Cap. 29. Πᾶσαν ἀπαρχὴν γεννημάτων ληνοῦ, ἄλωνος βοῶν τε καὶ προβάτων δώσεις τοῖς ἱερεῦσιν, ἵνα εὐλογηθῶσιν αἱ ἀποθῆκαι τῶν ταμείων σου καὶ τὰ ἐκφόρια τῆς γῆς σου, καὶ στηριχθῆς σίτω καὶ οἴνω καὶ ἐλαίῳ, καὶ ἀύξηθῇ τὰ βουκόλια τῶν βοῶν σου καὶ τὰ ποιμνία τῶν προβάτων σου· πᾶσαν δεκάτην δώσεις τῷ ὄρφρανῷ καὶ τῇ χήρᾳ, τῷ πτωχῷ καὶ τῷ προσηλύτῳ. Πᾶσαν ἀπαρχὴν ἄρτων θερμοῦν, κεραμίου οἴνου ἢ ἐλαίου ἢ μέλιτος ἢ ἀκροδρύων, σταφυλῆς ἢ τῶν ἄλλων τὴν ἀπαρχὴν δώσεις τοῖς ἱερεῦσιν· ἀργυρίου δὲ καὶ ἱματισμοῦ καὶ παντὸς κτήματος τῷ ὄρφρανῷ καὶ τῇ χήρᾳ.

Cap. 30. Τὴν ἀναστάσιμον τοῦ Κυρίου ἡμέραν, τὴν κυριακὴν φραμεν, συνέρχεσθε ἀδιαλείπτως, εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ ἑξομολογούμενοι ἐφ' οἷς εὐηργέτησεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ Χριστοῦ ῥυσάμενος ἀγνοίας, πλάνης, δεσμῶν· ὅπως ἄμεμπτος ἦ ἡ θυσία ὑμῶν καὶ εὐανάφορος Θεῷ, τῷ εἰπόντι περὶ τῆς οἰκουμένης αὐτοῦ ἐκκλησίας ὅτι Ἐν παντὶ τόπῳ μοι προσενεχθήσεται θυμίαμα καὶ θυσία καθαρά· ὅτι βασιλεὺς μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ ὄνομά μου θαυμαστὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι (Mal. I, 11. 14).

Cap. 31, 1 Προχειρίσασθε δὲ ἐπισκόπους ἀξίους τοῦ Κυρίου καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ἄνδρας εὐλαβεῖς, δικαίους, πραεῖς, ἀφιλαργύρους, φιλαλήθεις, δεδοκιμασμένους, ὁσίους, ἀπροσωπολήπτους, δυναμένους διδάσκειν τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, ὁρθοδομοῦντας ἐν τοῖς τοῦ Κυρίου δόγμασιν. Ὑμεῖς δὲ τιμᾶτε τοὺς ὡς πατέρας, ὡς κυρίους, ὡς εὐεργέτας, ὡς τοῦ εὖ εἶναι αἰτίους.

2 Ἐλέγγετε δὲ ἀλλήλους, μὴ ἐν ὀργῇ, ἀλλ' ἐν μακροθυμίᾳ μετὰ χρηστότητος καὶ εἰρήνης. Πάντα τὰ προστεταγμένα ὑμῖν

Cap. 29. (Bov. Turr. M. 30.) Tit. περὶ καρποφοριῶν διάταξις (Bov. „de primitiis“).

κεραμίου: Vind. Bov. κεράμιον.

Cap. 30. (Bov. Turr. M. 31.) Tit. ὅπως χρῆ | τὴν ἀναστάσιμον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἡμέραν (Vov. „diem dominicum“) συναθροισζόμενους ἑορτάζειν.

ἡμᾶς c. Vind. Bov. Turr.; vulgo ὑμᾶς. — λέγει: Turr. om.

Cap. 31. (Bov. Turr. M. 32.) Tit. οἷους εἶναι χρῆ | τοὺς χειροτονουμένους („ad ministerium ecclesiae“ Turr.).

1 εὐλαβεῖς c. Vind. Cot. in mg.; vulgo εὐσεβεῖς.

2. Cf. Luc. XII, 35 sqq. — ὑπὸ τοῦ

ὑπὸ τοῦ Κυρίου φυλάξατε. Γρηγορεῖτε ὑπὲρ τῆς ζωῆς ὑμῶν. Ἔστωσαν αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμένοι καὶ οἱ λύχνοι καίω-
 μενοι, καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοι τὸν κύριον
 ἐαυτῶν πότε ἥξει, ἐσπέρας ἢ πρωὶ ἢ ἀλεκτοροφωνίας ἢ μεσο-
 νυκτίου· ἢ γὰρ ὥρα οὐ προσδοκῶσιν, ἐλεύσεται ὁ Κύριος, καὶ
 ἐὰν αὐτῷ ἀνοιξῶσι, μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, ὅτι εὐρέθησαν
 γρηγοροῦντες· ὅτι περιζώσεται καὶ ἀνακλιεῖ αὐτοὺς καὶ παρελ-
 θῶν διακονήσει αὐτοῖς. Νήφετε οὖν καὶ προσεύχεσθε μὴ
 ὑπνώσαι εἰς θάνατον· οὐ γὰρ ὀνήσει ὑμᾶς τὰ πρότερα κατορ-
 θώματα, ἐὰν εἰς τὰ ἔσχατα ὑμῶν ἀποπλανηθῆτε τῆς πίστεως
 τῆς ἀληθοῦς. * Ἐν γὰρ ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις πληθυνθήσονται
 οἱ ψευδοπροφήται καὶ οἱ φθορεῖς τοῦ λόγου, καὶ στραφή-
 σονται τὰ πρόβατα εἰς λύκους καὶ ἡ ἀγάπη εἰς μῖσος· πληθυν-
 θείσης γὰρ τῆς ἀνομίας, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, μισή-
 σουσι γὰρ ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι καὶ διώξουσι καὶ προδώσουσι.
 Καὶ τότε φανήσεται ὁ κοσμοπλάνος, ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς, ὁ τοῦ
 ψεύδους προστάτης, ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀνελεῖ τῷ πνεύματι
 τοῦ στόματος αὐτοῦ ὁ διὰ χειλέων ἀναιρῶν ἄσεβῃ· καὶ πολλοὶ
 σκανδαλισθήσονται ἐπ' αὐτῷ, οἱ δὲ ὑπομείναντες εἰς τέλος,
 οὗτοι σωθήσονται. Καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ
 τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, εἶτα φωνὴ σάλπιγγος ἔσται δι'
 ἀρχαγγέλου καὶ μεταξὺ ἀναβίωσις τῶν κεκοιμημένων· καὶ τότε
 ἥξει ὁ Κύριος καὶ πάντες οἱ ἅγιοι μετ' αὐτοῦ ἐν συσσεισμῷ
 ἐπάνω τῶν νεφελῶν μετ' ἀγγέλων δυνάμειως αὐτοῦ ἐπὶ θρόνου
 βασιλείας, κατακρῖναι τὸν κοσμοπλάνον διάβολον καὶ ἀποδοῦ-
 ναι ἑκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ. Τότε ἀπελεύσονται οἱ
 μὲν πονηροὶ εἰς αἰώνιον κόλασιν, οἱ δὲ δίκαιοι πορεύσονται
 εἰς ζωὴν αἰώνιον, κληρονομοῦντες ἐκεῖνα, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε
 καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ
 ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν (1 Cor. II, 9)· καὶ χα-
 ρήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Τοσούτων δὲ ἠξιωμένοι τῶν παρ' αὐτοῦ ἀγαθῶν, γενώ- 3

Κυρίου: M. ἀπὸ τ. K. — ἡ ἀλεκτο-
 ροφωνίας c. Vind. Turr. Bov. M.; Col.
 om. ἢ. — καὶ παρελθῶν δ. αὐτοῖς:
 Vind. om.

Cap. 32. (Bov. Turr. M. 33.) Tit.
 πρόβησις περὶ τῶν μελλόντων (cf.
 Matth. XXIV. XXV; 1 Thess. IV; 2
 Thess. II).

1. τὰ πρόβατα: Col. om. τὰ. — Ἰη-
 σοῦς: Turr. om. — οἱ δὲ ὑπομείναν-
 τες .. οὗτοι σωθήσονται: Vind. ὁ δὲ

ὑπομείνας .. οὗτος σωθήσεται, ut
 Matth. XXIV, 13.

2. τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ: Vind. ὁ υἱός.
 — οἱ ἅγιοι: Vind. ἄγγελοι, quod me-
 lius videtur Clerico, sed repugnant quae
 mox sequuntur. — κατὰ τὴν πράξιν:
 Col. om. τὴν. — τῇ ἐν Χριστῷ Ἰη-
 σοῦ: Turr. „gaudio supra quam dici po-
 test magno in Christo Jesu“.

3. γενώμεθα: ita, secuti interpretes,
 emendavisse nobis videmur vulgatum γε-

Cap. 33, 1 μεθα αὐτοῦ ἰκέται, ἐπικαλούμενοι αὐτὸν διὰ συνεχοῦς δεήσεως
 καὶ λέγοντες »Αἰώνιε σῶτερ ἡμῶν, ὁ βασιλεὺς τῶν Θεῶν, ὁ
 ὢν μόνος παντοκράτωρ καὶ Κύριος, ὁ Θεὸς πάντων τῶν ὄν-
 των καὶ Θεὸς τῶν ἁγίων καὶ ἀμέμπτων πατέρων ἡμῶν [καὶ]
 πτῶν πρὸ ἡμῶν, ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ὁ ἐλεή-
 μων καὶ οἰκτίρμων, ὁ μακρόθυμος καὶ πολυέλεος, ᾧ πᾶσα
 »γυμνοφανῆς βλέπεται καρδία καὶ πᾶν κρύφιον ἐνθύμημα ἀπο-
 »καλύπτεται· πρὸς σὲ βοῶσι ψυχὰι δικαίων, ἐπὶ σοὶ πεποι-
 »θασιν ἐλπίδες ὀσίων, ὁ τῶν ἀμέμπτων πατὴρ, ὁ τῶν μετ'
 2 »εὐθύτητος ἐπικαλουμένων σε ἐπήκοος, ὁ καὶ σιωπωμένος ἐπι-
 »στάμενος ἐντεύξεις (χωρεῖ γὰρ μέχρι σπλάγγνων ἀνθρωπίνων
 »ἢ σὶ πρόνοια καὶ διὰ συνειδήσεως ἐρευνηῶς ἐκάστου τὴν γνώ-
 »μην), καὶ κατὰ πᾶν κλίμα τῆς οἰκουμένης τὸ διὰ προσευχῆς
 2 »καὶ λόγων ἀναπέμπεται σοὶ θυμίαμα. Ὁ τὸν παρόντα αἰῶνα
 »στάδιον δικαιοσύνης ἐνστησάμενος, πᾶσι δὲ ἀνοίξας πύλην
 »ἐλεημοσύνης, ὑποδείξας δὲ ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς
 »ἐμφύτου γνώσεως καὶ φρυσικῆς κρίσεως καὶ ἐκ τῆς τοῦ νόμου
 »ὑποφωνήσεως ὡς πλούτου μὲν οὐκ αἰδίων τὸ κτῆμα, εὐπρε-
 »πείας οὐκ ἀένναον τὸ κάλλος, δυνάμεως εὐδιάλυτος ἢ ἰσχύς
 »καὶ ἀτμὸς μὲν καὶ ματαιότης τὰ σύνολα, μόνη δὲ συνειδήσις
 »πίστεως ἀνύπουλος διαβαίνει διὰ μέσον οὐρανῶν μετ' ἀλη-
 »θείας ἀνερχομένη, τῆς μελλούσης τροφῆς δεξιὰν ἀπολαμβάνει,
 »ἅμα καὶ πρὸ τοῦ παραστῆναι [τὴν] ὑπόσχεσιν τῆς παλιγγε-
 3 »σίας αὐτῆ ἢ ψυχῆ τῆ ἐλπίδι γαυρουμένη εὐφραίνεται. Ἐξ
 »ὑπαρχῆς γὰρ τοῦ προπάτορος ἡμῶν Ἀβραὰμ μεταπονουμένου
 »τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, δραματισμῷ ὠδήγησας, διδάξας ὅτι
 »ποτέ ἐστὶν ὁ αἰὼν οὗτος· καὶ τῆς μὲν πίστεως αὐτοῦ προώ-
 »δευσεν ἢ γνώσις, τῆς δὲ γνώσεως ἀκόλουθος γέγονεν ἢ πίστις,
 »τῆς δὲ πίστεως ἦν ἐπακολούθημα ἢ συνθήκη· εἶπας γὰρ
 »Ποιήσω τὸ σπέρμα σου ὡς τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡς
 »τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης (cf. Gen. XIII,
 »16; XXII, 17). Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν Ἰσαὰκ αὐτῷ ὄρωσάμενος
 »καὶ ὅμοιον αὐτὸν εἰδὼς ἐκείνου τῷ τρόπῳ, καὶ αὐτοῦ ἐπεκλή-

νόμεθα. — ἰκέται: Bov. „servi“ (οἰκέται; cf. VIII, 6, 4; 9, 1).

Cap. 33. (Bov. Turr. M. 34.) Tit. προσευχὴ ἑξαγγελτικὴ προνοίας διαφόρου.

1. [καὶ]: c. Vind. deleri jubet Cler.; Bov. non legisse videtur. — βλέπεται: Vind. φαίνεται. — ἀνθρωπίνων: Vind. om.

2. ἀνύπουλος: Cot. in mg. Turr. ἀν-

πούλου. — διὰ μέσον: legendum erit διὰ μέσων, ut infra cap. 34, 1. — τροφῆς: Cot. conjicit scribendum esse τροφῆς. — [τὴν] c. Vind. recepinus.

3. ἐξ ὑπαρχῆς: al. (Cot. M. in mg.) ἐξ ὑπαρχούσης, quod interpretaturus Turr. scripsisse videtur „ex ipsa naturae facultate“. — τῆς μὲν πίστεως usque ad ἢ πίστις: Vind. τῆς μὲν γνώσεως

»θης Θεὸς εἰπὼν Ἔσομαί σου Θεὸς καὶ τοῦ σπέρματός σου
 »μετὰ σέ (cf. Gen. XXVI, 3; XVII, 7)· καὶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν
 »Ἰακώβ ἐπὶ Μεσοποταμίαν στελλομένου, δείξας τὸν Χριστὸν,
 »δι' αὐτοῦ ἐλάλησας εἰπὼν Ἴδου ἐγὼ εἰμι μετὰ σοῦ καὶ αὐ-
 »ξανῶ σε καὶ πληθυνῶ σε σφόδρα (cf. Gen. XXVIII, 15; XLVIII,
 »4). Καὶ οὕτως εἶπας πρὸς Μωυσῆν τὸν πιστὸν καὶ ἅγιόν σου
 »θεράποντα ἐπὶ τῆς ὄπτασίας τῆς βάτου Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν, τοῦτό
 »μοι ὄνομά ἐστιν αἰώνιον καὶ μνημόσυνον γενεαῖς γενεῶν (Exod.
 »III, 14. 15). Ὑπέριμαχε γένους Ἀβραάμ, εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς
 »αἰῶνας. * Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε βασιλεῦ τῶν αἰώνων, ὁ διὰ **Cap. 34,**
 »Χριστοῦ ποιήσας τὰ ὅλα καὶ δι' αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ κοσμήσας τὰ
 »ἀκατασκεύαστα, ὁ διαχωρίσας ὕδατα ὑδάτων στερεώματι καὶ
 »πνεῦμα ζωτικὸν τούτοις ἐμβαλὼν, ὁ γῆν ἐδράσας καὶ οὐρανὸν
 »ἐκτείνας καὶ τὴν ἐκάστων τῶν κτισμάτων ἀκριβῆ διάταξιν κο-
 »σμήσας· σῆ γὰρ ἐνθυμήσει, δέσποτα, κόσμος πεφαιδρῶνται, οὐ-
 »ρανὸς δὲ ὡς καμάρα πεπηγμένος ἠγλάισται ἄστροις ἕνεκεν πα-
 »ραμυθίας τοῦ σκότους, φῶς δὲ καὶ ἥλιος εἰς ἡμέρας καὶ καρ-
 »πῶν γονὰς γεγέννηται, σελήνη δὲ εἰς καιρῶν τροπὴν αὐξουσα
 »καὶ μειουμένη, καὶ νύξ ὠνομάζετο καὶ ἡμέρα προσηγορεύετο,
 »στερέωμα δὲ διὰ μέσων τῶν ἀβύσσων ἐδείκνυτο καὶ εἶπας συν-
 »αχθῆναι τὰ ὕδατα καὶ ὀφθῆναι τὴν ξηράν. Αὐτὴν δὲ τὴν 2
 »θάλασσαν πῶς ἂν τις ἐκφράσειεν; ἥτις ἔρχεται μὲν ἀπὸ πε-
 »λάγους μαινομένη, παλινδρομεῖ δὲ ἀπὸ ψάμμου τῆ σῆ προς-
 »ταγῆ κωλυομένη· εἶπες γὰρ ἐν αὐτῇ συντριβήσεσθαι αὐτῆς τὰ
 »κύματα (Job. XXXVIII, 11)· ζώοις δὲ μικροῖς καὶ μεγάλοις καὶ
 »πλοίοις πορευτὴν αὐτὴν ἐποίησας. Εἶτ' ἐγλοαίνετο γῆ, παν-
 »τοίοις ἄνθεσι καταγραφομένη καὶ ποικιλία δένδρων διαφόρων·
 »παμφραεῖς τε φωστῆρες τούτων τιθῆνοι, ἀπαράβατον σώζον-
 »τες τὸν θολιχὸν καὶ κατ' οὐδὲν παραλλάσσοντες τῆς σῆς προς-
 »ταγῆς, ἀλλ' ὅπη ἂν κελεύσης, ταύτη ἀνίσχουσι καὶ δύνουσι
 »εἰς σημεῖα καιρῶν καὶ ἐνιαυτῶν, ἀμειβόμενοι τὴν τῶν ἀνθρώ-
 »πων ὑπηρεσίαν. Ἐπειτα διαφόρων ζώων κατεσκευάζετο γένη, 3
 »χερσαίων, ἐνύδρων, ἀεροπόρων, ἀμφιβίων· καὶ τῆς σῆς προ-
 »νοίας ἢ ἔντεχνος σοφία τὴν κατάλληλον ἐκάστω πρόνοιαν δω-

αὐτοῦ προώδενσεν ἢ πίστις. — ἐπα-
 κολούθημα: Vind. ἀκόλουθος. — δι'
 αὐτοῦ ad ἐλάλησας retulimus c. Bov.
 Cot.; Turr. M. jungunt cum δείξας.

Cap. 34. (Turr. M. 35.) Tit. προς-
 ευχή ἑξαγγελτικὴ δημιουργίας δια-
 φόρου (Bov. hanc summam interpreta-
 tus, caput non numerat).

1. ἐνθυμήσει c. Vind. (Cot. M. in mg.
 habent); vulgo δυνάμει, e more solito
 loquendi. — μέσων c. Vind.; vulgo
 μέσον.

2. μαινομένη: Vind. om. — καὶ
 πλοίοις: his omissis, Vind. add. post
 ἐποίησας: βροτοῖς δὲ βατὴν αὐτὴν
 εἶναι τοῖς πλοίοις ἐκέλευσας.

»ρεῖται, ὡςπερ γὰρ διάφορα γένη οὐκ ἠτόνησε παραγαγεῖν, οὐ-
 »τως οὐδὲ διάφορον πρόνοιαν ἐκάστου ποιήσασθαι κατωλιγώ-
 »ρησε. Καὶ τέλος τῆς δημιουργίας τὸ λογικὸν ζῶον, τὸν
 »κοσμοπολίτην, τῇ σῇ σοφίᾳ διαταξάμενος κατεσκεύασας εἰπὼν
 »Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέ-
 »ραν (Gen. I, 26), κόσμου κόσμον αὐτὸν ἀναδείξας, ἐκ μὲν τῶν
 »τεσσάρων [στοιχείων, πρώτων] σωμάτων διαπλάσας αὐτῷ
 »σῶμα, κατασκευάσας δ' αὐτῷ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος,
 »αἰσθήσιν δ' αὐτῷ πένταθλον χαρισάμενος καὶ νοῦν τὸν τῆς
 4 »ψυχῆς ἠνίοχον ταῖς αἰσθήσεσιν ἐπιστήσας. Καὶ ἐπὶ πᾶσι
 »τούτοις, δέσποτα Κύριε, τίς ἐπαξίως διηγῆσεται νεφῶν ὀμ-
 »βροτόκων φορὰν, ἀστραπῆς ἔκλαμψιν, βροντῶν πάταγον, εἰς
 »τροφῆς καταλλήλου χορηγίαν καὶ κρᾶσιν ἀέρων παναρμόνιον;
 5 »Παρακούσαντα δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐμμίσθου ζωῆς ἐστέρησας,
 »οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἀφάνισας, ἀλλὰ χρόνῳ πρὸς ὀλίγον κοι-
 »μίσας· ὄρκῳ εἰς παλιγγενεσίαν ἐκάλεσας, ὄρον θανάτου ἔλυσας,
 »ὃ ζωοποιὸς τῶν νεκρῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν.

Cap. 35, 1 * Μέγας εἶ, Κύριε παντοκράτορ, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχύς σου καὶ
 »τῆς συνέσεώς σου οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς· κτίστα, ὁ σωτὴρ, πλούσιε
 »ἐν χάρισι, μακρόθυμε καὶ ἐλέους χορηγέ, ὃ μὴ ἀφιστῶν τῶν
 »σῶν κτισμάτων τὴν σωτηρίαν· φύσει γὰρ ἀγαθὸς ὑπάρχεις,
 »φείδη δὲ ἁμαρτανόντων, εἰς μετάνοιαν προσκαλούμενος, οἰκτιρ-
 »μῶν γὰρ σοῦ ἢ νουθέτησις. Πῶς γὰρ ἂν ὑπέστημεν ἐπειγο-
 »μένην ἀπαιτούμενοι κρίσιν, ὅποτε μακροθυμούμενοι μόλις
 2 »ἀνανεούμεν τῆς ἀσθενείας; Σοῦ τὸ κράτος ἀνήγγειλαν οἱ οὐ-
 »ρανοὶ καὶ γῆ κραδαιομένη τὴν ἀσφάλειαν ἐπ' οὐδενὸς κρε-
 »μαμένη· θάλασσα κυμαιομένη καὶ μυρίαν βόσκουσα ζῶων
 »ἀγέλην πεπέδηται ἄμμῳ, τὴν σὴν βούλησιν πεφρικυῖα, καὶ
 »πάντας ἀναγκάζει βοᾶν Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε·
 »πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου
 »(Ps. CIV, 24)· καὶ στρατὸς ἀγγέλων φλεγόμενος καὶ πνεύματα
 »νοερὰ λέγουσιν Εἰς ἅγιος τῷ φελμονεῖ (Dan. VIII, 13 graece)·
 »καὶ Σεραφὶμ ἅγια ἅμα τοῖς Χερουβὶμ τοῖς ἑξαπτερόγυις σοι
 »τὴν ἐπινίκιον ᾠδὴν ψάλλοντα ἀσιγήτοις φωναῖς βοῶσιν Ἅγιος,

3. [στοιχείων, πρώτων]: Vind. om.,
 et cum Clerico vix dubito, quin glossema
 sint (Bov. „ex quatuor incorporeis ele-
 mentis“). — ταῖς αἰσθήσεσιν: Vind.
 interserit αὐτοῦ.

4. Haec ab altera manu inserta viden-
 tur, quum sententiarum nexum incom-
 mode rumpant.

Cap. 35. (Bov. Turr. M. 36.) Tit.
 προσευχὴ μετὰ εὐχαριστίας ἑξαγγέλ-
 λουσα τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τὰ ὄντα κη-
 δεμονίαν (Vind. οἰκονομίαν).

1. ἀφιστῶν: Vind. ἀφείς. — οἰκτιρ-
 μῶν: M. non male οἰκτίρμων. — ὑπέ-
 στημεν: al. (Cot. M. in mg.) ὑποστῶμεν.

2. κρεμαμένη: Vind. κεκρέμασται. —

»ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς
 »δόξης σου (Is. VI, 3)· καὶ τὰ ἕτερα τῶν ταγμάτων πλήθη,
 »ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί, ἐξουσίαι, δυ-
 »νάμεις, ἐπιβοῶντα λέγουσιν Εὐλογημένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ
 »τόπου αὐτοῦ (Ezech. III, 12). Ἰσραὴλ δὲ, ἡ ἐπίγειός σου ἐκ-
 »κλησία ἡ ἐξ ἔθνῶν, ταῖς κατ' οὐρανὸν δυνάμεσιν ἀμιλλωμένη
 »νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ ἐν καρδίᾳ πλήρει καὶ ψυχῇ θελούσῃ ψάλλει
 »Τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ μυριοπλάσιον, χιλιάδες εὐθηνούντων, Κύ-
 »ριος ἐν αὐτοῖς ἐν Σινᾷ, ἐν τῷ ἁγίῳ (Ps. LXVIII, 18). Οἶδεν ³
 »οὐρανὸς τὸν ἐπὶ μηδενὸς αὐτὸν καμαρώσαντα ὡς λιθόκυβον,
 »καὶ γῆν καὶ ὕδωρ ἐαυτοῖς ἐνώσαντα, καὶ ἀέρα διαχέαντα ζω-
 »τρόφον, καὶ τούτῳ πῦρ συμπλέξαντα εἰς θάλπος καὶ σκότους
 »παραμυθίαν· ἐκπλήσσει χορὸς ἀστέρων τὸν ἀριθμήσαντα ση-
 »μαίνων καὶ τὸν ὀνομάσαντα δεικνύων, ζῶα τὸν ψυχώσαντα,
 »δένδρα τὸν ἐκφύσαντα· ἅπερ ἅπαντα τῷ σῶ λόγῳ γεγόμενα
 »παριστᾷ τῆς σῆς δυνάμεως τὸ κράτος. Διὸ καὶ ὀφείλει πᾶς
 »ἄνθρωπος ἐξ αὐτῶν στέρνων σοὶ διὰ Χριστοῦ τὸν ὑπὲρ πάν-
 »των ὕμνον ἀναπέμπειν, διὰ σὲ τῶν ἀπάντων κρατῶν. Σὺ γὰρ ⁴
 »εἶ ὁ χρηστὸς ἐν εὐεργεσίαις καὶ φιλόδωρος ἐν οἰκτιρμοῖς, ὁ
 »μόνος παντοκράτωρ· ὅτε γὰρ θέλεις, πάρεστί σοι τὸ δύνα-
 »σθαι, τὸ γὰρ σὸν αἰώνιον κράτος καὶ φλόγα καταψύχει καὶ
 »λέοντας φιμοῖ καὶ κήτη καταπραῦνει καὶ νοσοῦντας ἐγείρει καὶ
 »δυνάμεις μετατρέπει, καὶ στρατὸν ἐχθρῶν καὶ λαὸν ἀριθμού-
 »μενον ἐν τῷ ὑπερηφανεύεσθαι (2 Sam. XXIV) καταστρώννυσι.
 »Σὺ εἶ ὁ ἐν οὐρανῷ, ὁ ἐπὶ γῆς, ὁ ἐν θαλάσῃ, ὁ ἐν περατου-
 »μένοις ὑπὸ μηδενὸς περατούμενος, τῆς γὰρ μεγαλοσύνης σου
 »οὐκ ἔστι πέρας· μὴ γὰρ ἡμέτερόν ἐστι τοῦτο, δέσποτα, τοῦ
 »θεράποντός σου ἐστι λόγιον φάσκοντος Καὶ γνώση τῆ καρδίᾳ
 »σου [καὶ συνήσεις] ὅτι ὁ Κύριος ὁ Θεός σου Θεὸς ἐν οὐρανῷ
 »ἄνω καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν αὐτοῦ
 »(Deut. IV, 39). Οὐδὲ γὰρ ἔστι Θεὸς πλὴν σοῦ μόνου· ἅγιος
 »οὐκ ἔστι πλὴν σοῦ, Κύριος Θεὸς γνώσεων, Θεὸς ἁγίων, ἅγιος
 »ὑπὲρ πάντας ἁγίους· οἱ γὰρ ἡγιασμένοι ὑπὸ τῆς χειρᾶς σου
 »εἰσιν (Deut. XXXIII, 3)· ἔνδοξος καὶ ὑπερυψούμενος, ἀόρατος

τῷ φερόμεναι: Bov. om. — ἅγια: Bov.
 om. — ἄγγελοι: Bov. Turr. om. —
 Ἰσραὴλ δέ: Turr. „Hierusalem vero“;
 M. in mg. Ζῶν δὲ ἡ Ἱερουσαλήμ δέ
 (Turrianl graeci; puto, conjectura).

3. τὸν ὑπὲρ π. ὕμνον c. Vind., et
 sic legendum esse jam viderat Cot.; vulgo
 τῶν ὑπὲρ π. ὕ.

4. ἐνπερατούμενοις: Bov. „in ultimis
 finibus“. — περατούμενοις .. περα-
 τούμενος: Vind. περαιουμένοις .. πε-
 ραιούμενος: quae dubito an c. Clerico
 verti possint „qui es in rebus, quas
 transgredieris, et quem nihil transgredi-
 tur“. — [καὶ συνήσεις] c. Vind. rece-
 pinus.

»τῆ φύσει, ἀνεξιχνίαστος κρῖμασιν· οὐ̄ ἀνευδεῆς ἢ ζωῆ, ἀτρε-
 »πτος καὶ ἀνελλειπῆς ἢ διαμονή, ἀκάματος ἢ ἐνέργεια, ἀπερι-
 »γραπτος ἢ μεγαλειότης, ἀένναος ἢ εὐπρέπεια, ἀπρόσιτος ἢ κα-
 »τοικία, ἀμετανάστευτος ἢ κατασκήνωσις, ἀναρχος ἢ γνῶσις,
 »ἀναλλοιώτος ἢ ἀλήθεια, ἀμεσίτευτον τὸ ἔργον, ἀνεπιβούλευτον
 »τὸ κράτος, ἀδιάδοχος ἢ μοναρχία, ἀτελεύτητος ἢ βασιλεία,
 5 »ἀνανταγώνιστος ἢ ἰσχύς, πολυάριθμος ἢ στρατιά. Σὺ γὰρ εἶ
 »ὁ σοφίας πατὴρ, ὁ δημιουργίας τῆς διὰ μεσίτου κτίστης ὡς
 »αἵτιος, ὁ προνοίας χορηγός, ὁ νόμων δοτὴρ, ὁ ἐνδείας πλη-
 »ρωτῆς, ὁ τῶν ἀσεβῶν τιμωρὸς καὶ τῶν δικαίων μισθαποδό-
 »ντης, ὁ τοῦ Χριστοῦ Θεὸς καὶ πατὴρ καὶ τῶν εἰς αὐτὸν
 »εὐσεβούντων Κύριος, οὐ̄ ἀδιάψευστος ἢ ἐπαγγελία, ἀδω-
 »ροδόκητος ἢ κρίσις, ἀμετάπιστος ἢ γνώμη, ἀπαυστος ἢ
 »εὐσέβεια, αἰδῖος ἢ εὐχαριστία· δι' οὐ̄ σοι καὶ ἡ ἐπάξιος
 »προσκύνησις ὀφείλεται παρὰ πάσης λογικῆς καὶ ἀγίας φύσεως.

Cap. 36, 1 * Κύριε παντοκράτορ, κόσμον ἔκτισας διὰ Χριστοῦ καὶ σάββα-
 »τον ὥρισας εἰς μνήμην τούτου, ὅτι ἐν αὐτῷ κατέπαυσας ἀπὸ
 »τῶν ἔργων εἰς μελέτην τῶν σῶν νόμων· καὶ ἑορτὰς διετάξω
 »εἰς εὐφροσύνην τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ὅπως εἰς μνήμην ἐρχώ-
 »μεθα τῆς ὑπὸ σοῦ κτισθείσης σοφίας· ὡς δι' ἡμᾶς γένεσιν
 »ὑπέστη τὴν διὰ γυναικὸς, ἐπεφάνη τῷ βίῳ ἀναδεικνύς ἑαυτὸν
 »ἐν τῷ βαπτίσματι ὡς Θεὸς ἔστι καὶ ἄνθρωπος ὁ φανεῖς,
 »ἐπάθε δι' ἡμᾶς σῆ συγχωρήσει καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη σῆ
 »κράτει· διὸ καὶ τὴν ἀναστάσιμον ἑορτὴν πανηγυρίζοντες τῆ
 »κυριακῇ χαίρομεν ἐπὶ τῷ νικήσαντι μὲν τὸν θάνατον, φωτί-
 »σαντι δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν· δι' αὐτοῦ γὰρ προσηγάγου τὰ
 »ἔθνη ἑαυτῷ εἰς λαὸν περιούσιον, τὸν ἀληθινὸν Ἰσραὴλ τὸν
 2 »θεοφιλῆ, τὸν δρωῖντα Θεόν. Σὺ γὰρ, Κύριε, καὶ τοὺς πατέρας
 »ἡμῶν ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ ἐρρύσω ἐκ καμίνου σι-
 »δηρᾶς καὶ ἐκ πηλοῦ καὶ πλινθουργίας, ἐλυτρώσω ἐκ χειρὸς
 »Φαραῶ καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν καὶ διὰ θαλάσσης ὡς διὰ ξηρᾶς
 »αὐτοὺς παρήγαγες καὶ ἐτροποφόρησας αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ
 »παντοίοις ἀγαθοῖς· νόμον αὐτοῖς ἐδώρῃσω ἢ δεκαλόγιον σῆ
 »φωνῆ φθεγγθέντα καὶ χειρὶ καταγραφέντα· σαββατίζειν ἐνε-
 »τείλω, οὐ̄ πρόφασιν ἀργίας διδούς, ἀλλ' ἀφορμὴν εὐσεβείας,

5. δημιουργίας ... κτίστης: Turr. „instauracionis ... auctor“. — μισθα-
 »ποδότης: Vind. μισθότης (?). — δι'
 οὐ̄ σοι καὶ: Vind. add. μεθ' οὐ̄.

Cap. 36. (Turr. M. 37.) Tit. προς-
 »ευχὴ ὑπομιμνήσκουσα τὴν γενομένην

Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν καὶ τὴν εἰς
 τοὺς ἀγίους διάφορον πρόνοιαν.

1. ἐρχόμεθα: M. ἐρχόμεθα. — γένεσιν
 ὑπέστη τ. δ. γυναικὸς: Turr. „quod or-
 tum est ex muliere, in se subsistere fecit“.

2. δεκαλόγιον: Col. δέκα λογίων,

»εἰς γνώσιν τῆς σῆς δυνάμεως, εἰς κώλυσιν κακῶν ὡς ἐν ἱερῷ
 »καθειρξας περιβόλῳ διδασκαλίας χάριν εἰς ἀγαλλίαμα ἑβδο-
 »μάδος· διὰ τοῦτο ἑβδομάς μία καὶ ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ μὴν
 »ἑβδομος καὶ ἑνιαυτὸς ἑβδομος καὶ τούτου ἀντανακύκλις ἰο-
 »βηλαῖος, ὃ ἔστιν ἔτος πεντηκοστόν, εἰς ἄφρασιν· ὅπως μηδε-
 »μίαν ἔχωσι πρόφασιν οἱ ἄνθρωποι ἄγνοιαν σκήψασθαι, τού-
 »του χάριν πᾶν σάββατον ἐπέτρεψεν ἀργεῖν, ὅπως μηδὲ λόγον
 »τις ἐν ὀργῇ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ προέσθαι θελήσῃ ἐν τῇ
 »ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων. Σάββατον γάρ ἐστι κατάπανσις δη-
 »μιουργίας, τελείωσις κόσμου, νόμων ζήτησις, αἶνος εἰς Θεὸν
 »εὐχάριστος ὑπὲρ ὧν ἄνθρώποις ἐδωρήσατο. Ὡν ἀπάντων ἡ ³
 »κυριακὴ προὔχουσα, αὐτὸν τὸν μεσίτην, τὸν προνοητὴν, τὸν
 »νομοθέτην, τὸν ἀναστάσεως αἷτιον, τὸν πρωτότοκον πάσης
 »κτίσεως, τὸν Θεὸν λόγον καὶ ἄνθρωπον τὸν ἐκ Μαρίας γεννη-
 »θέντα μόνον δίχα ἀνδρὸς, τὸν πολιτευσάμενον ὀσίως, τὸν
 »σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ ἀποθανόντα καὶ ἀνα-
 »στάντα ἐκ νεκρῶν ὑποδεικνύουσα, ὡς κυριακὴ παρακελεύεται
 »σοὶ, δέσποτα, τὴν ὑπὲρ πάντων εὐχαριστίαν προσφέρειν. Αὕτη
 »γὰρ ἡ ὑπὸ σοῦ παρασχεθεῖσα χάρις, ἣτις διὰ μέγεθος πᾶσαν
 »εὐεργεσίαν ἐκάλυψεν. * Ὅ τὰς ἐπαγγελίας τὰς διὰ τῶν προ- **Cap. 37,**
 »φητῶν πληρώσας καὶ ἐλεήσας τὴν Σιών καὶ οἰκτειρήσας τὴν
 »Ἱερουσαλήμ τῇ τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ παιδὸς σου ἀνυψῶσαι
 »ἐν μέσῳ αὐτῆς τῇ γενέσει τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐκ σπέρματος αὐ-
 »τοῦ τὸ κατὰ σάρκα γεννηθέντος ἐκ μόνης παρθένου· αὐτὸς
 »καὶ νῦν, δέσποτα ὁ Θεός, πρόσδεξαι τὰς διὰ χειλέων δεήσεις
 »τοῦ λαοῦ σου τοῦ ἐξ ἔθνῶν, τῶν ἐπικαλουμένων σε ἐν ἀλη-
 »θείᾳ, καθὼς προσεδέξω τὰ δῶρα τῶν δικαίων ἐν ταῖς γενεαῖς
 »αὐτῶν. Ἄβελ ἐν πρώτοις τὴν θυσίαν ἐπέιδες καὶ προσεδέξω, ²
 »Νῶε ἐξελεθόντος τῆς κιβωτοῦ, Ἄβραάμ μετὰ τὸ ἐξελεθεῖν ἐκ
 »γῆς χαλδαίων, Ἰσαὰκ ἐν τῷ φρέατι τοῦ ὄρκου, Ἰακώβ ἐν Βαι-
 »θήλ, Μωσέως ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἄαρὼν ἀνὰ μέσον τῶν ζώντων
 »καὶ τῶν τεθνεώτων (Num. XVI), Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐν Γαλγά-
 »λοις, Γεδεὼν ἐπὶ τῆς πέτρας καὶ τῶν πόκων πρὸ τῆς ἀμαρ-
 »τίας, Μανωὲ καὶ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ἐν τῷ πεδίῳ, Σαμψῶν

sed in mg. veram lectionem conjectura proponit. — ἀντανακύκλις: Vind. κα-
 τανακύκλις.

3. ἐπὶ σοῦ: Vind. om.

Cap. 37. (Turr. M. 38.) Tit. προσ-
 ενγή περιέχουσα μνήμην προνοίας καὶ
 ἀπαρίθμησης εὐεργεσιῶν διαφόρων

τῶν προνοίᾳ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ πα-
 ρασχεθεῖσων τοῖς ἁγίοις.

1. τὸ κατὰ σάρκα: Turr. om. —
 παρθένου: Vind. τῆς π.

2. καὶ προσεδέξω: Turr. om. — ἐξε-
 λεθεῖν: Vind. add. αὐτὸν. — ἐν Βαϊθήλ
 c. Bov., auctore Cot.; vulgo ἐν Βηθλέμ,

»ἐν τῷ δίψει πρὸ τῆς πλημμελείας, Ἰερθᾶε ἐν τῷ πολέμῳ
 »πρὸ τῆς ἀκρίτου ἐπαγγελίας, Βαράκ καὶ Δεββόρας ἐπὶ τοῦ
 »Σισάρα, Σαμουὴλ ἐν Μασσηφᾶ, Δαβὶδ ἐν ἄλλῳ Ὄρνᾶ τοῦ ἱε-
 »βουσαίου, Σολομῶνος ἐν Γαβαὼν καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ, Ἡλία ἐν
 »τῷ ὄρει τῷ Καρμηλίῳ, Ἐλισσαίου ἐπὶ τῆς ἀτεκνούσης πηγῆς,
 »Ἰωσαφάτ ἐν πολέμῳ, Ἐζεκία ἐν ἀρρώστιά καὶ ἐπὶ τοῦ Σενα-
 »χηρείμ, Μανασσῆ ἐν γῆ χαλδαίων μετὰ τὴν πλημμέλειαν, Ἰω-
 »σία ἐν τῷ Φασσᾶ, Ἐσθρα ἐν τῇ ἐπανόδῳ, Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ
 »τῶν λεόντων, Ἰωνᾶ ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους, τῶν τριῶν παί-
 »δων ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρός, Ἄννης ἐν τῇ σκηπῇ ἐνώπιον τῆς
 »κιβωτοῦ, Νεμιά ἐπὶ τῇ ἀνεγέρσει τῶν τειχῶν καὶ τοῦ Ζορο-
 »βάβελ, Ματθαθία καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐν τῷ ζήλῳ σου, Ἰαήλ
 3 »ἐν εὐλογίαις. Καὶ νῦν οὖν πρόσδεξαι τὰς τοῦ λαοῦ σου προς-

Cap. 38, 1 »τῷ πνεύματι. * Εὐχαριστοῦμέν σοι περὶ πάντων, δέσποτα
 »παντοκράτορ, ὅτι οὐκ ἐγκατέλιπες τὰ ἔλεῃ σου καὶ τοὺς οὐ-
 »κτιρομὸς σου ἀφ' ἡμῶν, ἀλλὰ καθ' ἐκάστην γενεὰν καὶ γενεὰν
 »σώζεις, ῥύη, ἀντιλαμβάνη, σκεπάζεις. Ἀντελάβου γὰρ ἐν ἡμέ-
 »ραις Ἐνὼς καὶ Ἐνώχ, ἐν ἡμέραις Μωσῆ καὶ Ἰησοῦ, ἐν ἡμέραις
 »τῶν κριτῶν, ἐν ἡμέραις Σαμουὴλ καὶ Ἡλία καὶ τῶν προφη-
 »τῶν, ἐν ἡμέραις Δαβὶδ καὶ τῶν βασιλέων, ἐν ἡμέραις Ἐσθῆρ
 »καὶ Μαρδοχαίου, ἐν ἡμέραις Ἰουδαίου, ἐν ἡμέραις Ἰούδα Μακ-
 »καβαίου καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ· καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν
 »ἀντελάβου ἡμῶν διὰ τοῦ μεγάλου σου ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χρι-
 »στοῦ τοῦ παιδὸς σου· καὶ ἀπὸ μαχαίρας γὰρ ἐρρύσατο καὶ ἐκ
 »πλοῦτος ἐξείλατο διαθρέψας, ἐκ νόσου ἴασατο, ἐκ γλώσσης πο-
 2 »νηρᾶς ἐσκέπασε. Περὶ πάντων σοι διὰ Χριστοῦ εὐχαριστοῦ-
 »μεν, ὃ καὶ φωνὴν ἔναρθρον εἰς ἐξομολόγησιν δωρησάμενος καὶ
 »γλωσσαν εὐάριστον δίκην πλήκτρον ὡς ὄργανον ὑποθεῖς, καὶ
 »γεῦσιν πρόσφορον καὶ ἀφῆν κατάλληλον καὶ ὄρασιν θεῶν καὶ
 »ἀκοὴν φωνῆς καὶ ὄσφρησιν ἀτμῶν καὶ χειρας εἰς ἔργον καὶ
 »πόδας πρὸς ὁδοποιρίαν· καὶ ταῦτα πάντα ἐκ μικρᾶς σταγό-

quod cum illo minus noto nomine facile
 confundi poterat. Respicitur Gen. XXXV.
 — Σεναχηρείμ: Vind. Σεναχιρίν, recte
 forsan, quia praeter morem; Bov. „Enan-
 cherim“. — ἐν τῷ Φασσᾶ: Turr. „in
 Sappha“ (quod referri ad scribam illum
 regis Josiae Σαπφᾶν 2 Reg. XXII, 3 cet.
 Cot. putat); Cot. conjectura scribi vult
 ἐν τῷ φάσχα i. e. φασέχ, quo nomine
 2 Chron. XXX. XXXV appellatur pascha.
 Quod quamvis non displiceat, in textum

recipere non audeo. — Ἰαήλ c. Turr.,
 assentiente Cot. (Jud. V, 24); vulgo
 Ἰαβήλ.

Cap. 38. (Turr. M. 39.) Tit. προς-
 ευχή ἀντιλήψεως δικαίων.

1. περὶ πάντων: Turr. om. — Δα-
 βίδ: Cot. Δανίδ, quae scriptio hujus
 nominis nusquam occurrit in his libris.
 — Μακκαβαίου: Bov. „Machabaei“.

2. πρὸς ὁδοποιρίαν: Vind. εἰς ὁδ..

»νος διαπλάττεις ἐν μήτρᾳ, καὶ ψυχὴν ἀθάνατον μετὰ τὴν
 »μόρφωσιν χαρίζῃ καὶ προάγεις εἰς φῶς τὸ λογικὸν ζῶον, τὸν
 »ἄνθρωπον· νόμοις ἐπαιδεύσας, δικαιώμασιν ἐφαιδρύνσας, πρὸς
 »ὀλίγον ἐπάγων διάλυσιν, τὴν ἀνάστασιν ἐπηγγείλω. Ποῖος 3
 »τοιγαροῦν αὐτάρκης βίος, αἰώνων δὲ μῆκος πόσον διαρκέσει
 »ἀνθρώποις πρὸς εὐχαριστίαν; ἢ τὸ μὲν πρὸς ἀξίαν ἀδύνατον,
 »τὸ δὲ κατὰ δύναμιν εὐαγές. Ἐρῶύσω γὰρ ἀσεβείας πολυθέων,
 »καὶ χριστοκτόνων αἰρέσεως ἐξέλλω, πεπλανημένης ἀγνοίας ἡ-
 »λευθέρωσας· τὸν Χριστὸν ἀπέστειλας εἰς ἀνθρώπους ὡς ἄν-
 »θρωπον, Θεὸν ὄντα μονογενῆ· τὸν Παράκλητον ἐνώκισας ἡμῖν·
 »ἀγγέλους ἐπέστησας, τὸν διάβολον ἥσυχνας· οὐκ ὄντας ἐποίη-
 »σας, γενομένους φυλάσσεις, ζωὴν ἐπιμετροεῖς, χορηγεῖς τροφῆν,
 »μετάνοιαν ἐπηγγείλω. Ὑπὲρ πάντων σοι ἡ δόξα καὶ τὸ σέ-
 »βας διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας·
 »ἀμήν.»

Ταῦτα μελετᾶτε, ἀδελφοί· καὶ εἴη ὁ Κύριος μεθ' ὑμῶν 4
 ἐπὶ γῆς καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ καὶ αὐτὸν
 ἀποστείλαντος καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ἐλευθέρωσαντος ἐκ τῆς δου-
 λείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης, καὶ ζωὴν
 ἐπαγγελιαμένον τοῖς δι' αὐτοῦ πιστεύσασιν εἰς τὸν τῶν ὄλων
 Θεόν.

Ὅπως μὲν οὖν ὀφείλουσι ζῆν οἱ κατὰ Χριστὸν μεμνημένοι 5
 καὶ οἷας εὐχαριστίας ἀναπέμπειν τῷ Θεῷ διὰ Χριστοῦ, εἴρη-
 ται διὰ τῶν προλαβόντων· δίκαιον δὲ μηδὲ τοὺς ἀμνήτους κα-
 ταλιπεῖν ἀβοηθήτους. * Ὁ μέλλων τοίνυν κατηχεῖσθαι τὸν λό- Cap. 39,
 γον τῆς εὐσεβείας παιδευέσθω πρὸ τοῦ βαπτίσματος τὴν περὶ
 τοῦ ἀγεννίτου γινῶσιν, τὴν περὶ υἱοῦ μονογενοῦς ἐπίγνωσιν, τὴν
 περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος πληροφορίαν· μανθανέτω δημιουργ-
 γίας διαφόρου τάξιν, προνοίας εἰρμὸν, νομοθεσίας διαφόρου
 δικαιωτήρια· παιδευέσθω διὰ τί κόσμος γέγονε καὶ δι' ὃ κο-
 σμοπολίτης ὁ ἄνθρωπος κατέστη· ἐπιγινωσκέτω τὴν ἑαυτοῦ φύ-
 σιν, οἷα τις ὑπάρχει· παιδευέσθω ὅπως ὁ Θεὸς τοὺς πονηροὺς
 ἐκόλασεν ὕδατι καὶ πυρὶ, τοὺς δ' ἁγίους ἐδόξασε καθ' ἐλάστην
 γενεάν, λέγω δὴ τὸν Σὴθ, τὸν Ἐνὼς, τὸν Ἐνὼχ, τὸν Νῶε, τὸν
 Ἀβραάμ καὶ τοὺς ἐγγόνους αὐτοῦ, τὸν Μελχισεδέκ καὶ τὸν

— διαπλάττεις: Vind. διαπλάσας.

3. ἢ: in libris editis est ἢ. — ὡς
 ἄνθρωπον: Vind. om. ὡς. — διὰ Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ: Vind. μετὰ Χριστοῦ καὶ
 Πνεύματος ἁγίου (e more orthodoxo);
 Turr., „per Christum“. — καὶ ἀεὶ: Vind. om.

Cap. 39. (Turr. M. 40.) Tit. ὅπως
 χρῆ τοὺς κατηχουμένους στοιχειού-
 σθαι.

1. τοῦ ἀγεννήτου: Bon. „Dei inge-
 niti“. — υἱοῦ: Bon. „Jesu“. — Φινεές

Ἰωβ καὶ τὸν Μωσέα Ἰησοῦν τε καὶ Χαλὲβ καὶ Φινεὲς τὸν ἱερέα καὶ τοὺς καθ' ἑκάστην γενεὰν ὁσίους· ὅπως τε προνοούμενος οὐκ ἀπεστράφη ὁ Θεὸς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ἀλλὰ ἀπὸ πλάνης καὶ ματαιότητος εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐκάλει κατὰ διαφόρους καιροὺς, ἀπὸ τῆς δουλείας καὶ ἀσεβείας εἰς ἐλευθερίαν καὶ εὐσέβειαν ἐπανάγων, ἀπὸ ἀδικίας εἰς δικαιοσύνην, ἀπὸ θανάτου αἰωνίου εἰς ζωὴν αἰδίου. Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα μανθανέτω ἐν τῇ κατηχήσει ὁ προσιών· προσκυνεῖτω δὲ ὁ χειροθετῶν αὐτὸν τὸν Θεὸν τὸν τῶν ὅλων δεσπότην, εὐχαριστῶν ὑπὲρ τοῦ πλάσματος ὅτι κατέπεμψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ Χριστὸν, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐξαλείψας τὰς ἀνομίας, καὶ ἵνα ἀρῇ τὰς ἀσεβείας καὶ τὰς ἁμαρτίας καὶ καθάρσῃ ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἀγιάσῃ δὲ τὸν ἄνθρωπον κατ' εὐδοκίαν τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, συστήσῃ καὶ συνετίσῃ εἰς τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ φωτίσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας αὐτοῦ εἰς κατανόησιν τῶν θαυμασίων αὐτοῦ, γνωρίσῃ αὐτῷ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης, ὅπως ἀνμίσῃ πᾶσαν ὁδὸν ἀδικίας, πορεύηται δὲ τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας εἰς τὸ καταξιωθῆναι αὐτὸν τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας εἰς υἰοθεσίαν τὴν ἐν Χριστῷ· ἵνα σύμφυτος γενόμενος τῇ ὁμοιότητι τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἐνδόξου κοινωνίας νεκρωθῇ μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῆσθαι δὲ τῷ Θεῷ κατὰ τὸ νοῦν καὶ λόγον καὶ πράξιν, καὶ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ζώντων συναριθμηθῇ. Καὶ μετὰ τὴν εὐχαριστίαν ταύτην παιδευσάτω αὐτὸν τὰ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως τὰ τε περὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως.

3 **Cap. 40, 1** Καὶ ὅταν ἦ πρὸς αὐτὸ λοιπὸν τὸ βαπτισθῆναι ὁ κατηχηθεὶς, μανθανέτω τὰ περὶ τῆς ἀποταγῆς τοῦ διαβόλου καὶ τὰ περὶ τῆς συνταγῆς τοῦ Χριστοῦ· δεῖ γὰρ αὐτὸν πρῶτον μὲν ἀποσχέσθαι τῶν ἐναντίων καὶ τότε ἐντὸς γενέσθαι τῶν μυστηρίων, προκαθάραντα ἑαυτοῦ τὴν καρδίαν πάσης κακοηθείας σπίλου τε καὶ ῥυτίδος καὶ τότε τῶν ἁγίων μεταλαχεῖν. Ὡς γὰρ

τὸν ἱερέα: Turr. „Phineem illum zelotem, ac sacerdotes“. — ἐπανάγων: Vind. ἐνάγων. — αἰωνίου: Turr. om.

2. συστήσῃ καὶ συνετίσῃ εἰς τὸ θεῖον αὐτοῦ c. Vind.; vulgo συνετίσῃ δὲ τὸ θέλημα αὐτοῦ, quibus illa et difficiliora sunt et elegantiora. — τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ: Vind. om. τοῦ θανάτου; Turr. „mortis ejus“. — ἐπ' ἐλπίδι:

Vind. om. ἐπ'. — κατὰ τε: Vind. κατὰ. — τῇ βίβλῳ: M. τῷ βιβλίῳ.

Cap. 40. (Turr. M. 41.) Tit. διάταξις ὅπως χρῆ τὸς κατηχομένους (μέλλοντας βαπτισθῆναι Vind.) ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐν τῇ μνήσει εὐλογεῖσθαι καὶ τίνα διδάσκεισθαι αὐτούς.

1. προκαθάραντα: aut pro hac voce rescribendum esse videtur προκαθάραι τε, aut post ῥυτίδος delendum καί. —

γεωργὸς ἄριστος ἐκκαθαίρει τὴν ἄρουραν πρότερον τῶν ὑπερ-
 φρουσῶν ἐν αὐτῇ ἀκανθῶν καὶ τότε σπείρει τὸν πυρὸν, οὕτω
 δεῖ καὶ ὑμᾶς, πρότερον πᾶσαν ἀσέβειαν ἐξελόντας ἀπ' αὐτῶν,
 τότε τὴν εὐσέβειαν αὐτοῖς ἐγκαταβάλλεσθαι καὶ τοῦ βαπτίσμα-
 τος ἀξιῶσαι· καὶ γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν οὕτως ἡμῖν παρήνε-
 σεν εἰπὼν Μαθητεύσατε [πρότερον] πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τότε
 ἐπήγαγε τό Καὶ βαπτίσατε αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς
 καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (cf. Matth. XXVIII, 19). Ἄ- 2
 παγγελῆτω οὖν ὁ βαπτιζόμενος ἐν τῷ ἀποτάσσεσθαι *» **Ἀπο- Cap. 41, 1**
 »τάσσομαι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ ταῖς πομπαῖς
 »αὐτοῦ καὶ ταῖς λατρείαις αὐτοῦ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ καὶ
 »ταῖς ἐφευρέσεσιν αὐτοῦ καὶ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτόν.« Μετὰ δὲ 2
 τὴν ἀποταγὴν συντασσόμενος λεγέτω ὅτι »καὶ συντάσσομαι τῷ
 »Χριστῷ· καὶ πιστεύω καὶ βαπτίζομαι εἰς ἓνα ἀγέννητον μό-
 »νον ἀληθινὸν Θεὸν παντοκράτορα, τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ,
 »κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν ἀπάντων, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ 3
 »εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν,
 »τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν πρὸ αἰῶνων εὐδοκία τοῦ
 »πατρὸς γεννηθέντα, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ ἐν οὐρανοῖς
 »καὶ ἐπὶ γῆς ὄρατά τε καὶ ἀόρατα, τὸν ἐπ' ἑσχάτων ἡμερῶν
 »κατελθόντα ἐξ οὐρανῶν καὶ σὰρκα ἀναλαβόντα καὶ ἐκ τῆς
 »ἁγίας παρθένου Μαρίας γεννηθέντα, καὶ πολιτευσάμενον ὁσίως
 »κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ σταυρω-
 »θέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ ἀποθανόντα ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ
 »ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν μετὰ τὸ παθεῖν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ
 »ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ
 »πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος μετὰ
 »δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται
 »τέλος· βαπτίζομαι καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτ' ἔστι τὸν 4
 »Παράκλητον, τὸ ἐνεργῆσαν ἐν πᾶσι τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἀγίοις,

κακοηθείας: Vind. κακονοίας. — ὑπερ-
 φρουσῶν: al. (Cot. M. in mg.) ὑπερ-
 πουσῶν (Bov. „succrescentibus“). —
 ἀξιῶσαι: Vind. praelegit αὐτοὺς, quod
 probatur Clerico. — [πρότερον]: Vind.
 Turr. om., verum facile deleri poterat,
 quia Dominus ipse non dixerat l. c.

Cap. 41. (Turr. M. 42.) Tit. ἀπο-
 ταγὴ πρὸς τὸν ἐναντίον (τοῦ κατη-
 χουμένου Vindd.) καὶ συνταγὴ πρὸς
 τὸν Χριστὸν | τοῦ Θεοῦ (Turr. om.).

2. συντασσόμενος: Turr. huc transpo-

nit τῷ Χριστῷ, quod mox sequitur;
 satis commode. — συντάσσομαι: M.
 συντάσσωμαι. — μόνον: Bov. „meum“
 (ἐμόν), quod perplacet.

3. τὸν Χριστὸν: Bov. om. — εὐ-
 δοκία τ. π. γεννηθέντα: vulgo add. οὗ
 κτισθέντα, quod e margine irrepsisse
 in textum jam viderant Cot. et v. Drey,
 nos c. Vind. 46 Bov. Cot. in mg. omi-
 simus. — καὶ γεννηθέντα: Turr.
 om. — κατὰ τοὺς νόμους: Cot. μετὰ
 τοὺς ν.

»ὕστερον δὲ ἀποσταλὲν καὶ τοῖς ἀποστόλοις παρὰ τοῦ πατρὸς
 »κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ
 »Χριστοῦ, καὶ μετὰ τοὺς ἀποστόλους δὲ πᾶσι τοῖς πιστεύου-
 »σιν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς σαρκὸς ἀνάστα-
 »σιν καὶ εἰς ἄρεσιν ἀμαρτιῶν καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν καὶ
 »εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.«

5 Καὶ μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην κατ' ἀκολουθίαν ἔρχεται
 Cap. 42. καὶ εἰς τὴν τοῦ ἐλαίου χρίσιν. * Εὐλογεῖται δὲ τοῦτο παρὰ
 τοῦ ἀρχιερέως εἰς ἄρεσιν ἀμαρτιῶν καὶ προκατασκευὴν τοῦ
 βαπτίσματος. Ἐπικαλεῖται γὰρ οὕτω τὸν ἀγέννητον Θεὸν, τὸν
 πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν βασιλέα πάσης αἰσθητῆς καὶ νοητῆς
 φύσεως· ἵνα ἁγιάσῃ τὸ ἐλαίον τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ
 καὶ δώσῃ χάριν πνευματικὴν καὶ δύναμιν ἐνεργητικὴν ἄρεσιν
 τε ἀμαρτιῶν καὶ προπαρασκευὴν ὁμολογίας βαπτίσματος, ὥστε
 τὸν χριόμενον ἀπολυθέντα πάσης ἀσεβείας ἄξιον γενέσθαι τῆς
 μυστικῆς κατ' ἐντολὴν τοῦ μονογενοῦς.

Cap. 43, 1 Εἶτα ἔρχεται εἰς τὸ ὕδωρ. Εὐλογεῖ καὶ δοξάζει τὸν δεσπό-
 την Θεὸν τὸν παντοκράτορα, τὸν πατέρα τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ,
 εὐχαριστῶν ὁ ἱερεὺς· ὅτι ἀπέστειλεν ἐνανθρωπῆσαι τὸν υἱὸν αὐ-
 τοῦ δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμᾶς σώσῃ· ὅτι ἠνέσχετο τῆς ἐνανθρωπήσεως
 ὑπήκοον αὐτὸν γενέσθαι ἐν πᾶσι, κηρῦξαι βασιλείαν οὐρανῶν,
 ἄρεσιν ἀμαρτιῶν, νεκρῶν ἀνάστασιν. Ἐπὶ τούτοις προσκυνεῖ
 αὐτὸν τὸν μονογενῆ Θεὸν μετ' αὐτὸν, καὶ δι' αὐτὸν εὐχαρι-
 στῶν αὐτῷ, [ἐπὶ] τῷ ἀναδέξασθαι αὐτὸν τὸν ὑπὲρ πάντων
 θάνατον διὰ τοῦ σταυροῦ, οὗ τύπον ἔδωκε τὸ βάπτισμα τῆς
 παλιγγενεσίας· δοξάζει τε ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ
 Θεὸς ὁ τῶν ὅλων Κύριος ἐν ἁγίῳ πνεύματι οὐκ ἀπέρριψε τὸ
 τῶν ἀνθρώπων γένος, ἀλλὰ διαφόροις καιροῖς διαφόρους προ-
 νοίας ἐποιήσατο, τῷ τε Ἀδὰμ αὐτῷ ἐν παραδείσῳ πρῶτον

4. τοῖς ἀποστόλοις: Vind. om.; al. (Cot. M. in mg.) add. ἡμῖν, inepta correctura librarii obliti, non apostolos haec dicere, sed catechumenum baptizandum. — παρὰ τοῦ πατρὸς: Turr. om., vereor, ne mala fraude, ne ecclesiarum occidentalium Filioque ab apostolis impugnari videretur. — καὶ Κυρίου: Cot. om. καὶ. — καὶ ἀποστολικῇ c. Vind.; vulgo καθολικῇ, quod ad librarium vel criticum revocandum esse videtur, qui illud cognomen ecclesiae (quod etiam VIII, 10, 1 occurrit) apostolorum personis parum convenire putarit.

Cap. 42. (Turr. M. 43.) Tit. περι

χρίσματος τοῦ μυστικοῦ ἐλαίου εὐχαριστία.

οὕτω: Vind. οὗτος, correctura, quoniam verba orationis non sequuntur. — τοῦ Χριστοῦ: Turr. „Jesu Christi“.

Cap. 43. (Turr. M. 44.) Tit. περι τοῦ μυστικοῦ ὕδατος εὐχαριστία.

1. Θεοῦ: Vind. υἱοῦ, quoniam μονογενῆς Θεὸς apud Arianos usu venerat. — [ἐπὶ] de nostro adscriptimus. — τὸν ὑπὲρ πάντων θ.: Cot. τῶν ὑπὲρ π. θ., quod in mg. ipse corrigi jubet. — τῷ τε Ἀδὰμ: hanc, quam Bov. interpretatur, veram esse lectionem conjecimus, quum Vind. habeat τῷ δὲ Ἀ., vulgo

μὲν τρυφῆς λόγῳ τὸν παράδεισον οἰκητήριον δούς, ἔπειτα προ-
 νοίας λόγῳ ἐντολὴν ποιησάμενος, ἁμαρτόντα δὲ δικαιосύνῃ.
 ἐξώσας, ἀγαθότητι δὲ μὴ ἀπορρίψας εἰς τὸ παντελές, ἀλλὰ
 καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν διαφόρως παιδεύσας· δι' ὃν
 ἐπὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἄνθρωπον
 γενέσθαι δι' ἀνθρώπους, καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάθη
 ἀναδέξασθαι χωρὶς ἁμαρτίας. Αὐτὸν οὖν καὶ νῦν παρακα-
 2 λείτω ὁ ἱερεὺς πρὸς τῷ βαπτίσματι καὶ λεγέτω ὅτι »Κάτιδε
 »ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἁγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο, δὸς δὲ χάριν καὶ δύ-
 »ναμιν, ὥστε τὸν βαπτιζόμενον κατ' ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ σου
 »αὐτῷ συσταρωθῆναι καὶ συναποθανεῖν καὶ συνταφῆναι καὶ
 »συναναστῆναι εἰς υἰοθεσίαν τὴν ἐν αὐτῷ, τῷ νεκρωθῆναι μὲν
 »τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῆσαι δὲ τῇ δικαιосύνῃ.« Καὶ μετὰ τοῦτο βαπτίσας³
 αὐτὸν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος, χρισάτω μύρω ἐπιλέγων *»Κύριε ὁ Θεὸς ὁ ἀγέννητος Cap. 44, 1
 »καὶ ἀδέσποτος, ὁ τῶν ὄλων Κύριος, ὁ τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως
 »τοῦ εὐαγγελίου ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν εὐοσμὸν παρασχόμενος·
 »σὺ καὶ νῦν τοῦτο τὸ μύρον δὸς ἐνεργῆς γενέσθαι ἐπὶ τῷ βα-
 »πτιζομένῳ, ὥστε βεβαίαν καὶ πάγιον ἐν αὐτῷ τὴν εὐωδίαν
 »μεῖναι τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ συναποθανόντα αὐτὸν συνανα-
 »στῆναι καὶ συζῆσαι αὐτῷ.« Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα²
 λεγέτω· ἐκάστου γὰρ ἡ δύναμις τῆς χειροθεσίας ἐστὶν αὕτη.
 Ἐὰν γὰρ μὴ εἰς ἕκαστον τούτων ἐπίκλησις γένηται παρὰ τοῦ
 εὐσεβοῦς ἱερέως τοιαύτη τις, εἰς ὕδωρ μόνον καταβαίνει ὁ βα-
 πτιζόμενος ὡς [οἱ] Ἰουδαῖοι, καὶ ἀποτίθεται μόνον τὸν ῥύπον
 τοῦ σώματος, οὐ τὸν ῥύπον τῆς ψυχῆς.

Μετὰ τοῦτο ἐστὼς προσευχέσθω τὴν εὐχὴν, ἣν ἐδίδαξεν³
 ἡμᾶς ὁ Κύριος. Ἀναγκαιῶς δὲ τὸν ἀναστάντα δεῖ ἐστάναι καὶ
 προσεύχεσθαι διὰ τὸ τὸν ἐχειρόμενον ὄρθιον εἶναι· καὶ αὐτὸς
 οὖν συναποθανὼν τῷ Χριστῷ καὶ συνεγεροθεὶς στηκέτω. Προς-
 ευχέσθω δὲ κατὰ ἀνατολάς· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο γέγραπται ἐν
 τῇ δευτέρᾳ τῶν παραλειπομένων, ὅτι μετὰ τὸ συντελεσθῆναι
 τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σολομῶνος ἐν αὐτῷ

legatur τότε Ἄ. (ad hoc τε postea refe-
 rendum est ἀλλὰ καὶ ... παιδεύσας). —
 δι' ὃν: Turr. „ob hanc causam“ (δι'
 ὃ, et ita scripsisse Nostrum veri simi-
 limum est, quum mihi quidem non is
 fuisse videatur, qui ex Adami peccato
 nostra profluxisse intelligeret).

2. Κάτιδε: Bov. „descende“. — δὸς
 δέ: Vind. δός τε, quod arripet Clerico.

Cap. 44. (Turr. M. 45.) Tit. περὶ
 τοῦ μυστικοῦ μύρου εὐχαριστία.

1. ἀγέννητος: Cot. in mg. ἀγέννητος.
 — πάγιον: Turr. „omni parte sanctus“
 (πανάγιον); Bov. „sancta“ (ἅγιον):
 uterque non intellexerat.

2. παρὰ: Vind. ὑπὸ. — [οἱ] c. Vind.,
 suasore Clerico. — Ἰουδαῖοι: Turr. „Juda-
 daeus“.

τῷ ἐγκαινισμῷ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ λευῖται καὶ οἱ ψαλτωδοὶ μετὰ κυμβάλων καὶ ψαλτηρίων εἰστήκεισαν κατὰ ἀνατολὰς, αἰνοῦντες καὶ ἔξομολογοῦμενοι καὶ λέγοντες Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ὅτι ἀγαθός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ (2 Chron. V, 12. 13).

Cap. 45. * Προσευχέσθω δὲ ταῦτα μετὰ τὴν προτέραν εὐχὴν λέγων »Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ σου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου, δός μοι σῶμα ἄσπιλον, καρδίαν καθαρὰν, νοῦν γρηγόρον, γνώσιν ἀπλανῆ, πνεύματος ἁγίου ἐπιφοίτησιν πρὸς κτῆσιν καὶ πληροφορίαν τῆς ἀληθείας διὰ τοῦ Χριστοῦ σου, »δι' οὗ σοι δόξα ἐν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.«

Cap. 46,¹ διατάξασθαι· * περὶ δὲ τῶν ὑφ' ἡμῶν χειροτονηθέντων ἐπισκόπων ἐν τῇ ζωῇ τῇ ἡμετέρᾳ γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι εἰσὶν οὗτοι. Ἱεροσολύμων μὲν Ἰάκωβος ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφός, οὗ τελευτήσαντος, δεύτερος Συμεὼν ὁ τοῦ Κλεόπα, μεθ' ὃν τρίτος Ἰούδας Ἰακώβου· Καισαρείας δὲ τῆς Παλαιστίνης πρότερον μὲν Ζακχαῖος ὁ ποτε τελώνης, μεθ' ὃν Κορνήλιος καὶ τρίτος Θεόφιλος· Ἀντιοχείας δὲ Εὐόδιος μὲν ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου, Ἰγνάτιος δὲ ὑπὸ Παύλου· τῆς δὲ ἀλεξανδρέων Ἀννιανὸς πρῶτος ὑπὸ Μάρκου τοῦ εὐαγγελιστοῦ κεχειροτόνηται, δεύτερος δὲ Ἀβίλιος ὑπὸ Λουκᾶ καὶ αὐτοῦ εὐαγγελιστοῦ· τῆς δὲ ῥωμαίων ἐκκλησίας Αἴνος μὲν ὁ Κλαυδίας πρῶτος ὑπὸ Παύλου, Κλήμης δὲ μετὰ τὸν Αἴνου θάνατον ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου δεύτερος κεχειροτόνηται· τῆς δὲ Ἐφέσου Τιμόθεος μὲν ὑπὸ Παύλου, Ἰωάννης δὲ ὑπ' ἐμοῦ Ἰωάννου· Σμύρνης δὲ Ἀρίστων πρῶτος, μεθ' ὃν Στραταίας ὁ Λώιδος καὶ τρίτος Ἀρίστων· Περγάμου

Cap. 45. (Turr. M. 46.) Tit. προσευχὴ τῶν νεοτελῶν.

γρηγόρον: Vind. ἐγρηγόρα („pro ἐγρηγοροτά“, ait Cler., „quae vera lectio esse videtur, nisi γρηγόρος sit vox inferioris aevi“. Verum ἐγρηγόρω (cf. κατήγωρ Apoc. XII, 10) eodem, quo γρηγόρος, jure utitur; utrumque enim inusitatum, utrumque fieri poterat, ut a Graecis posteriorum temporum usurparetur). — δι' οὗ: Vind. Turr. μεθ' οὗ; ἐν: Vind. σὺν; utrumque e more orthodoxo. — αἰῶνας: Bov. „saecula saeculorum“. — Ταῦτα κτλ.: Bov. Turr. M. sequenti capiti adscribunt.

Cap. 46. (Turr. M. 47.) Tit. τίνες (ἐπισκόπους Vind.) πέμποντες ἐχειροτόνησαν οἱ ἅγιοι (Bov. om.) ἀπόστολοι (Turr. „quosnam apostoli ordinave-

runt“). — Cf. v. Drey pag. 190. Bunsen I. pag. 473.

1. ὑπὸ Μάρκου c. Vind., assentiente Clerico; vulgo ἀπὸ, quod inde ortum esse videtur, quod Marcus ipse primus Alexandriae episcopus fuisse ferebatur. — Ἀβίλιος c. Vind. Turr.; vulgo Ἀβίλιος. — Στραταίας: Turr. M. in mg. Στρατιάς. — ὑπ' ἐμοῦ: Turr. legisse videtur ὑπ' ἐμοῦ Παύλου, omissis comitate 2 ineunte ὑπὸ δὲ Παύλου. Magis placet Cotelerii sententia, qua S. Joannis nomen ex antecedentibus mente repeti vult (nisi forte excidit): neque enim usquam ante nostrum locum S. Paulus loquens inducitur, et hoc ipso commate supra est ὑπὸ Παύλου (cf. VIII, 32, 1; 33, 1; 46, 10, ubi ex persona Pauli loquitur Noster).

δὲ Γάιος καὶ Φιλαδελφείας Δημήτριος ὑπ' ἐμοῦ· ὑπὸ δὲ Παύ-
λου Λούκιος Κερχρεῶν καὶ τῆς Κρήτης Τίτος, Διονύσιος δὲ ἐν
Ἀθήναις, τῆς δὲ ἐν Φοινίκῃ Τριπόλεως Μαρθόνης, τῆς δὲ ἐν
Φρυγίᾳ Λαοδικείας Ἀρχιππος, κολοσσαέων δὲ Φιλήμων, Βε-
ροίας δὲ τῆς κατὰ Μακεδονίαν Ὀνήσιμος ὁ Φιλήμονος, Κρή-
σκης δὲ τῶν κατὰ Γαλατίαν ἐκκλησιῶν, Ἀκύλας δὲ καὶ Νική-
της τῶν κατὰ Ἀσίαν παροικιῶν, Κρίσπος δὲ τῆς κατὰ Αἰγι-
ναν ἐκκλησίας. Οὗτοι οἱ ὑφ' ἡμῶν ἐμπιστευθέντες τὰς ἐν
Κυρίῳ παροικίας, ὧν τῆς διδασκαλίας μνημονεύοντες πάντοτε
παραφυλάσσεσθε τοὺς ἡμετέρους λόγους· καὶ εἴη ὁ Κύριος
μεθ' ὑμῶν νῦν τε καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους χρόνους, ὡς αὐ-
τὸς εἶρηκεν ἡμῖν μέλλων ἀναλαμβάνεσθαι πρὸς τὸν ἑαυτοῦ
Θεὸν καὶ πατέρα· Ἴδου γὰρ, φησίν, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πά-
σας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος (Matth. XXVIII,
20)· ἀμήν.

»Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις **Cap. 47.**
»εὐδοκία (Luc. II, 14). Αἰνοῦμέν σε, ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν
»σε, δοξολογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε διὰ τοῦ μεγάλου ἀρχιε-
»ρέως, σὲ τὸν ὄντα Θεὸν ἀγέννητον ἕνα, ἀπρόσιτον μόνον διὰ
»τὴν μεγάλην σου δόξαν, Κύριε βασιλεῦ ἐπουράνιε, Θεὲ πάτερ
»παντοκράτορ· Κύριε ὁ Θεὸς ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀμώ-
»μου ἀμνοῦ, ὃς αἶρει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, πρόσδεξαι τὴν
»δέησιν ἡμῶν, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ· ὅτι σὺ μόνος
»ἅγιος, σὺ μόνος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς τοῦ Θεοῦ πάσης
»γεννητῆς φύσεως, τοῦ βασιλέως ἡμῶν, δι' οὗ σοι δόξα, τιμὴ
»καὶ σέβας.»

»Αἰνεῖτε, παῖδες, Κύριον, αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου (Ps. **Cap. 48.**
»CXIII, 1). Αἰνοῦμέν σε, ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε διὰ τὴν

2. Μαρθόνης c. Vind. Turr.; vulgo
Μαραθόνης. Cot. ex Recognitionibus
et Clementinis scribi jubet Μαροῶνης. —
Βεροίας: Bon. „Berghae“. — κατὰ Γα-
λατίαν: Bon. „in Gallia“. — Ἀσίαν:
Bon. „Abiam“.

3. πάσας τὰς ἡμέρας: Turr. om.

Cap. 47. (Turr. M. 48.) Tit. προς-
ευχὴ ἰωθινή.

ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία: Bon. „homi-
nibus bonae voluntatis“ (ἀνθρώποις εὐ-
δοκίας) e more latino. — δοξολογοῦ-
μεν: Vind. εὐχαριστοῦμεν. — Κύριε
ὁ Θεὸς κτλ.: Vind. Κύριε υἱὲ μονο-
γενῆ, Ἰησοῦ Χριστέ, καὶ ἅγιον Πνεῦ-
μα· Κύριε ὁ Θεός, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ,

ὁ υἱὸς τοῦ πατέρος, ὁ αἶρων τὰς ἁμαρ-
τίας τοῦ κόσμου, πρόσδεξαι τὴν δέη-
σιν ἡμῶν, ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ
Πατέρος, ἐλέησον ἡμᾶς· ὅτι σὺ εἶ
μόνος ἅγιος, σὺ εἶ μόνος Χριστὸς,
Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ
Πατέρος. Ἀμήν. Ad orthodoxorum for-
mulam sunt reficta, ait Cler.; atqui pro-
pius ad verum accedes, si hanc oratio-
nis istius formam in illis regionibus usu
venisse putaris, ubi codex Vind. exaratus
est. — Ἰησοῦς Χριστὸς: recte Cot. mo-
net, tota orationis serie postulari Ἰησοῦ
Χριστοῦ; sed cum viro docto nihil mu-
tare ausim; cf. VIII, 13, 3.

Cap. 48. (Turr. M. 49.) Tit. ἐσπε-
ρινός.

«μεγάλην σου δόξαν, Κύριε βασιλεῦ ὁ πατήρ τοῦ Χριστοῦ τοῦ
 »ἀμώμου ἀμνοῦ, ὃς αἶρει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· σοὶ πρέ-
 »πει αἶνος, σοὶ πρέπει ὕμνος, σοὶ δόξα πρέπει τῷ Θεῷ καὶ
 »πατρὶ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐν πνεύματι τῷ παναγίῳ εἰς τοὺς αἰῶνας
 »τῶν αἰώνων· ἀμήν. Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα,
 »κατὰ τὸ ῥημά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ
 »σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν,
 »φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ
 »(Luc. II, 29—32).»

Cap. 49. »Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου, ὁ δι-
 »δοὺς τροφήν πάσῃ σαρκί· πλήρωσον χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης
 »τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες
 »περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ
 »Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶ-
 »νας· ἀμήν.»

Θεῷ καὶ: Vind. om. — διὰ τοῦ υἱοῦ
 ἐν πν. τῷ παναγίῳ: Vindd. καὶ τῷ
 υἱῷ καὶ τῷ ἀγίῳ πνεύματι, ut par
 singulis personis honor tribuatur; —
 Bov. Turr. pro παναγίῳ legisse viden-
 tur ἀγίῳ.

Cap. 49. (Turr. M. 50.) Tit. εὐχῆ

ἐπ' ἀρίστῳ. (Bov. titulo adscripto,
 numerum capituli exhibet nullum; v. s.
 cap. 34.)

δι' οὗ: Vind. μεθ' οὗ. — Ad calcem
 hujus libri in Vind. 46 adscriptum est δια-
 ταγαὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων διὰ Κλή-
 μεντος ἀποσταλεῖσαι τοῖς ἔθνεσι. Βι-
 βλίον ζ'.

LIBER VIII.

- A. De donorum spiritualium diversitate, cap. 1. 2.
B. Singulorum apostolorum nomine describuntur publicarum precum formae et regulae quaedam ecclesiasticae, cap. 3 — cap. 45:
a. electio et ordinatio episcopi; conventuum sacrorum singulis diebus dominicis celebrandorum ratio et forma, cap. 4, 2 — cap. 15;
b. ordinationes et officia clericorum, cap. 16 — cap. 28;
c. aliarum orationum publice Deo dicendarum et quotidie et certis de causis, nec non legum quarundam descriptio, cap. 29 — cap. 45.
C. Omnes simul apostoli inducuntur hortantes, ut ordo ecclesiae religiose observetur, cap. 46.
D. Canones apostolici quinque et octoginta, cap. 47.

Τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ μέγα τῆς Cap. 1, 1
εὐσεβείας ἡμῖν παραδιδόντος μυστήριον καὶ προσκαλουμένου
Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου
ἀληθινοῦ Θεοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καθὼς αὐτὸς πού φησιν εὐχα-
ριστῶν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῶν πιστευσάντων Ἐφανερώσά σου τὸ
ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις, τὸ ἔργον, ὃ ἔδωκάς μοι, ἐτελείωσα
(Ioa. XVII, 6. 4), καὶ περὶ ἡμῶν λέγοντος τῷ πατρὶ Πάτερ ἅγιε,
εἰ καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω, ἀλλ' ἐγὼ σε ἔγνω καὶ οὗτοί σε
ἔγνωσαν (cf. I. c. 25). εἰκότως, ὡς ἂν τετελειωμένων ἡμῶν,
φησὶ πᾶσιν ἅμα περὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ διὰ τοῦ πνεύματος διδο-
μένων χαρισμάτων Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασιν ταῦτα παρακο-
λουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις
καιναῖς λαλήσουσιν, ὄφεις ἀροῦσι· καὶ θανάσιμόν τι πίωσιν,

Liber VIII. Inscriptio: περὶ χαρι-
σμάτων | καὶ χειροτονιῶν καὶ κανό-
νων ἐκκλησιαστικῶν (Bon. om.).

Cap. 1. Tit. τίνων χάριν ἐπιτε-
λοῦνται αἱ τῶν σημείων δυνάμεις
(Vindd. ὅτι τὰ χαρίσματα τῶν ἱαμά-
των καὶ τῶν λοιπῶν σημείων οὐχὶ
δι' ὠφέλειαν τῶν ἐνεργούντων δίδο-
ται, ἀλλὰ πρὸς πληροφορίαν τῶν

ἀπίστων· καὶ ὅτι οὐκ ἀνάγκη πάντα
πιστὸν σημεῖον ποιεῖν). Cap. 1. 2 in
Barocc. Vind. 45. Monac. Florent. in-
scripta sunt διδασκαλία πάντων (Vind.
45. Florent. Monac. om.) τῶν ἀγίων ἀπο-
στόλων περὶ χαρισμάτων (Florent. χα-
ρίσματος).

1. πατρὸς αὐτοῦ: Vind. Bon. om. —
τῶν ἀπίστων: Barocc. om. τῶν. 1

οὐ μὴ αὐτοὺς βλάβει· ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἔξουσι (Marc. XVI, 17. 18)· τούτων τῶν χαρισμάτων πρότερον μὲν ἡμῖν δοθέντων τοῖς ἀποστόλοις μέλλουσι τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλειν πάση τῇ κτίσει, ἔπειτα δὲ τοῖς δι' ἡμῶν πιστεύσασιν ἀναγκαιῶς χορηγουμένων, οὐκ εἰς τὴν τῶν ἐνεργούντων ὠφέλειαν, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν ἀπίστων συγκατάθεσιν, ἵνα οὓς οὐκ ἔπεισεν ὁ λόγος, τούτους ἢ τῶν σημείων δυσ-
 2 ὠπήσῃ δύναμις. Τὰ γὰρ σημεῖα οὐ τοῖς πιστοῖς ἡμῖν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίων τε καὶ ἐλλήνων· οὔτε γὰρ τὸ δαίμονας ἐκβάλλειν ἡμέτερον κέρδος, ἀλλὰ τῶν ἐνεργείᾳ Κυρίου καθαιρομένων, καθὼς αὐτὸς που παιδεύων ἡμᾶς ὁ Κύριος δεικνυσι λέγων Μὴ χαίrete ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑπακούεται, ἀλλὰ χαίrete ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τῷ οὐρανῷ (Luc. X, 20)· ἐπειδὴ τὸ μὲν αὐτοῦ δυνάμει γίνεται, τὸ δὲ ἡμετέρα εὐνοία καὶ σπουδῇ, δῆλον ὅτι βοηθούμενοι ὑπ' αὐτοῦ. Οὐκ ἐπάναγκες οὖν πάντα πιστὸν δαίμονας ἐκβάλλειν ἢ νεκροὺς ἀνιστᾶν ἢ γλώσσαις λαλεῖν, ἀλλὰ τὸν ἀξιοθέντα χαρισματος ἐπὶ τινὶ αἰτίᾳ χρησίμη εἰς σωτηρίαν τῶν ἀπίστων, δυσωπουμένων πολλάκις οὐ τῇ τῶν λόγων ἀποδείξει, ἀλλὰ τῇ
 3 τῶν σημείων ἐνεργείᾳ, ἀξίων ὄντων σωτηρίας. Οὐδὲ γὰρ πάντες οἱ ἀσεβεῖς ὑπὸ τῶν θαυμάτων ἐντρέπονται· καὶ τούτου μάρτυς αὐτὸς ὁ Θεός, ὡς ὅταν λέγῃ ἐν τῷ νόμῳ ὅτι Ἐν ἑτερογλώσσοις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ καὶ ἐν χεῖλεσιν ἑτέροις, καὶ οὐ μὴ πιστεύσωσιν (1 Cor. XIV, 21 cf. Is. XXVIII, 11. 12). Οὔτε γὰρ οἱ αἰγύπτιοι ἐπίστευσαν τῷ Θεῷ, Μωυσέως τοσαῦτα σημεῖα καὶ τέρατα πεποιηκότος, οὔτε τὰ πλήθη τῶν Ἰουδαίων τῷ ὡς Μωυσεῖ Χριστῷ, πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν αὐτοῖς θεραπεύσαντι· καὶ οὔτε ἐκείνους ἐδυσώπησε ῥάβδος ἐμψυχομένη εἰς ὄφιν καὶ χεὶρ λευκαιομένη καὶ Νεῖλος αἱματούμενος, οὔτε τούτους τυφλοὶ ἀναβλέποντες καὶ χωλοὶ περιπατοῦντες καὶ νεκροὶ ἀνιστάμενοι· καὶ τῷ μὲν ἀνθίσταντο Ἰαννῆς καὶ Μαρβρῆς, τῷ δὲ Ἄννας καὶ Καϊάφας. Οὕτως οὐ πάντας δυσωπεῖ τὰ σημεῖα, ἀλλὰ μόνους τοὺς εὐγνώμονας· ὧν καὶ χάριν εὐδοκεῖ ὁ Θεὸς ἐπιτελεῖσθαι δυνάμει ὡς σοφὸς οἰ-

2. ἡμῖν: Turr. om. — Κυρίου: Turr. „Christi“. — ὑπακούεται: Barocc. ὑπακούουσιν. — τῇ .. ἀποδείξει .. τῇ .. ἐνεργείᾳ: Vind. τὴν .. ἀπόδειξιν .. τὴν ἐνεργείαν, elegantioris Graecitatis more.

3. ἐν τῷ νόμῳ: Bov. om. — πιστεύσωσιν: Barocc. πιστεύσουσιν. — ἐμ-

ψυχομένη: Vind. ψυχομένη. — ἀνιστάμενοι: Vind. ἐγειρόμενοι. — Ἰαννῆς καὶ Μαρβρῆς: Nic. (serm. 43) Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς; Vind. Cot. in mg. Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς, quae nomina etiam 2 Tim. III, 8 vulgo leguntur, quamquam eo loco FG, versiones latinae, patres plurimi cum Nostro faciunt.

κονόμος, οὐ τῆ τῶν ἀνθρώπων ἰσχύι, ἀλλὰ τῆ ἑαυτοῦ βουλήσει. Ταῦτα δὲ φάμεν ἐπὶ τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι τοὺς λαβόντας χαρί- 4
 σματα τοιάδε κατὰ τῶν μὴ λαβόντων. Χαρίσματα δὲ λέγομεν τὰ διὰ τῶν σημείων· ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος πιστεύσας διὰ Χριστοῦ εἰς τὸν Θεόν, ὃς οὐκ εἴληφε χάρισμα πνευματικόν. Αὐτό τε γὰρ τὸ ἀπαλλαγῆναι πολυθέου ἀσεβείας καὶ πιστεῦσαι Θεῷ πατρὶ διὰ Χριστοῦ χάρισμά ἐστι Θεοῦ, τό τε ἀποθρῖψαι τὸ Ἰουδαϊκὸν κάλυμμα καὶ πιστεῦσαι ὅτι εὐδοκία Θεοῦ ὁ πρὸ αἰώνων μονογενὴς ἐν ὑστέρω καιρῷ ἐκ παρθένου γεγένηται δίχρα ὀμιλίας ἀνδρὸς, καὶ ὅτι ἐπολιτεύσατο ὡς ἄνθρωπος ἄνευ ἁμαρτίας πληρώσας πᾶσαν δικαιοσύνην τὴν τοῦ νόμου, καὶ ὅτι συγχωρήσει Θεοῦ σταυρὸν ὑπέμεινεν αἰσχύνῃς καταφρονήσας ὁ Θεὸς λόγος, καὶ ὅτι ἀπέθανε καὶ ἐτάφη καὶ ἀνέστη διὰ τριῶν ἡμερῶν καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τεσσαράκοντα ἡμέρας παραμείνας τοῖς ἀποστόλοις καὶ πληρώσας πᾶσαν διάταξιν, ἀνελήφθη ἐπ' ὄψεσιν αὐτῶν πρὸς τὸν ἀποστείλαντα αὐτὸν Θεὸν καὶ πατέρα. Ὅ ταῦτα πιστεύσας, οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ ἀλόγως, ἀλλὰ κρίσει καὶ πληροφορίᾳ χάρισμα, εἴληφεν ἐκ Θεοῦ· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ πάσης αἰρέσεως ἀπαλλαγείς. Μὴ οὖν τις τῶν ποιούν- 5
 των σημεῖα καὶ τέρατα κρίνεται τινὰ τῶν πιστῶν μὴ ἀξιωθέντα ἐνεργεῖν· διάφορα γὰρ ἐστι τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίσματα παρ' αὐτοῦ διὰ Χριστοῦ διδόμενα, καὶ σὺ μὲν εἴληφας τοῦτο, ἐκεῖνος δὲ ἄλλο τι, ἢ γὰρ λόγον σοφίας ἢ γνώσεως ἢ διακρίσεως πνευμάτων ἢ πρόγνωσιν τῶν μελλόντων ἢ λόγον διδακτικὸν ἢ ἀνεξικακίαν ἢ ἐγκράτειαν ἔννομον. Καὶ γὰρ καὶ Μωυσῆς ὁ τοῦ Θεοῦ 6
 ἄνθρωπος ἐν Αἰγύπτῳ ἐπιτελῶν τὰ σημεῖα οὐ κατεπήρθη τῶν ὁμοφύλων, καὶ Θεὸς κληθεὶς οὐκ ἠλαζονεύσατο κατὰ τοῦ ἰδίου προφήτου Ἀαρῶν· ἀλλ' οὔτε ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς, ἠγησάμενος μετ' αὐτὸν τοῦ λαοῦ καὶ τῷ πρὸς τοὺς Ἰεβουσαίους πολέμῳ στήσας τὸν ἥλιον κατὰ Γαβαὼν καὶ τὴν σελήνην κατὰ φάραγγα Αἰλῶν διὰ τὸ μὴ ἀνταρκεῖν πρὸς τὴν νίκην τὴν ἡμέραν, ἐπήρθη κατὰ τοῦ Φινεὲς ἢ τοῦ Χαλέβ· οὔτε Σαμουὴλ τοσαῦτα παράδοξα ποιήσας παρ' οὐδὲν ἠγγήσατο τὸν Θεοφιλῆ Δαβίδ, καίτοι ἀμφοτέρω προφῆται καὶ ὁ μὲν ἀρχιερεὺς, ὁ δὲ βασιλεὺς. Καὶ ἑπτὰ χιλιάδων ὑπαρχουσῶν ἐν Ἰσραὴλ ἀγίων τῶν μὴ καμψάντων γόνυ τῆ Βάαλ, μόνος Ἡλίας ἐν αὐτοῖς καὶ ὁ τούτου μαθητῆς Ἐλισσαῖος θαυματοποιοὶ γεγένηται· ἀλλ' οὔτε Ἡλίας

4. γεγένηται: cf. II, 24, 2; V, 16, 2; VIII, 12, 14.

5. λόγον: Turr. „charisma“ (ita bis).

6. Ἰεβουσαίους c. Barocc. (ubi om. τοὺς), cf. VII, 37, 2, favente utroque interprete; edd. Ἰεβουσαίους. — στήσας:

τὸν οἰκονόμον Ἀβδιοὺ ἐξεμυκτήρισε φοβούμενον μὲν τὸν Θεόν, οὐ ποιοῦντα δὲ σημεῖα· οὔτε Ἐλισσαῖος τὸν ἑαυτοῦ μαθητὴν φρίττοντα τοὺς πολεμίους ὑπερεΐδεν. Ἀλλὰ γὰρ οὔτε Δανιὴλ ὁ σοφὸς ἔρυσθεις δεύτερον ἐκ στόματος λεόντων, οὔτε οἱ τρεῖς παῖδες ἐκ καμίνου πυρὸς ἐξουδένωσαν τοὺς λοιποὺς τῶν ὁμοφύλων. Ἠπίσταντο γὰρ ὅτι οὐ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει περιεγέροντο τῶν δεινῶν, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ ἰσχύι, καὶ σημεῖα ἐπετέλουν
 7 καὶ τῶν δυσχερῶν ἀπηλλάττοντο. Οὐκοῦν μηδεὶς ὑμῶν ἐπαιρέσθω κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, κἂν προφήτης ᾖ, κἂν θαυματοποιός· εἰ γὰρ δοθῇ μηκέτι εἶναί που ἄπιστον, περιττὴ λοιπὸν ἔσται πᾶσα σημεῖων ἐνέργεια. Τὸ μὲν γὰρ εἶναι εὐσεβῆ ἐκ τῆς τοῦ εὐνοίας, τὸ δὲ θαυματοποιεῖν ἐκ τῆς τοῦ ἐνεργοῦντος δυνάμεως· ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἡμᾶς αὐτοὺς ὄρα, τὸ δὲ δεύτερον Θεὸν τὸν ἐνεργοῦντα δι' ἧς προείπομεν αἰτίας.
 8 Οὐκοῦν μήτε βασιλεὺς ἐξουθενεῖτω τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατηγούς, μήτε ἄρχοντες τοὺς ὑπηκόους· μὴ ὄντων γὰρ τῶν ἀρχομένων, περιττοὶ οἱ ἄρχοντες· καὶ μὴ ὄντων στρατηγῶν, οὐ στήσεται βασιλεία. Ἀλλὰ μηδὲ ἐπίσκοπος ἐπαιρέσθω κατὰ τῶν διακόνων ἢ τῶν πρεσβυτέρων, μήτε μὴν οἱ πρεσβύτεροι κατὰ τοῦ λαοῦ· ἐξ ἀλλήλων γὰρ ἔστιν ἡ σύστασις τοῦ συναθροίσματος. Οἱ τε γὰρ ἐπίσκοποι καὶ οἱ πρεσβύτεροί τινῶν εἰσιν ἱερεῖς, καὶ οἱ λαϊκοὶ τινῶν εἰσι λαϊκοί· καὶ τὸ μὲν εἶναι χριστιανὸν ἐφ' ἡμῖν, τὸ δὲ ἀπόστολον ἢ ἐπίσκοπον ἢ ἄλλο τι οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ διδόντι Θεῷ τὰ χαρίσματα.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω διὰ τοὺς ἀξιωθέν-
 Cap. 2, 1 τας χαρισμάτων ἢ ἀξιωμαίων· * ἐκεῖνο δὲ προστίθεμεν τῷ λόγῳ ὅτι οὔτε πᾶς ὁ προφητεύων ὄσιος, οὔτε πᾶς ὁ δαίμονας ἐλαύνων ἅγιος. Καὶ γὰρ καὶ Βαλαὰμ ὁ τοῦ Βεῶρ ὁ μάντις προεφήτευσεν δυσσεβῆς ὧν καὶ Καϊάφας ὁ ψευδώνυμος ἀρχιερεὺς, πολλὰ δὲ καὶ ὁ διάβολος προλέγει καὶ οἱ ἄμφ' αὐτὸν δαίμονες· καὶ οὐ παρὰ τοῦτο μέτεστιν αὐτοῖς εὐσεβείας σπινθήρ, ἀγνοία γὰρ εἰσι πεπεισμένοι δι' ἐκούσιον μοχθηρίαν.

Bov. add. „in voluntate“. — Ἀβδιοὺ: M. Ἀβδιοῦ; Turr. „Abdias“; Bov. legisse videtur αὐτοῦ. — ἐκ καμίνου πυρὸς: Turr. „in fornace ignis“.

7. τῆς τοῦ εὐνοίας conjectura scripsimus pro vulgato τῆς τοῦ τινος εὐνοίας, quod inde ortum videtur, quod librarius nescio quis, τοῦ articulum esse ratus, inconsiderate adscripsit τινος. — μὴν: Barocc. μὲν.

8. ἢ ἄλλο τι: Turr. om.

Cap. 2. Tit. περὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ἀναξίων. — Vindl. ὅτι οὐ πάντως πᾶς ὁ προφητεύων καὶ δαίμονας ἐκβάλλων εὐσεβής. Bov. nec titulum nec capituli initium agnoscit.

1. ὁ τοῦ Βεῶρ: Gent. in Anast. (qu. 18) om. — Καϊάφας: Anast. Σαουλ καὶ K. — ὁ ψευδών. ἄ.: Gent. in Anast. om. — μέτεστιν c. Anast.; vulgo μὲν ἔστιν. — ἀγνοία usque ad μοχθηρίαν:

Δῆλον οὖν ὅτι οἱ ἀσεβεῖς, κὰν προφητεύωσιν, οὐ καλύπτουσι διὰ τῆς προφητείας τὴν ἑαυτῶν ἀσέβειαν, οὐδὲ οἱ δαίμονας ἐλαύνοντες ἐκ τῆς τούτων ὑποχωρήσεως ὀσιωθήσονται· ἀλλήλους γὰρ ἀπατώσι, καθάπερ οἱ τὰς παιδιάς γέλωτος ἕνεκα ἐπιδεικνύμενοι, καὶ τοὺς προσανέχοντας αὐτοῖς ἀπολλύουσιν. Οὔτε δὲ βασιλεὺς δυσσεβῆς ἔτι βασιλεὺς ὑπάρχει, ἀλλὰ τύραν- 2 νος· οὔτε ἐπίσκοπος ἀγνοία ἢ κακονοία πεπιεσμένος ἐπίσκοπος ἐστίν, ἀλλὰ ψευδώνυμος, οὐ παρὰ Θεοῦ, ἀλλὰ παρὰ ἀνθρώπων προβληθεὶς, ὡς Ἀνανίας καὶ Σαμαίας ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ Σεδεκίας καὶ Ἀχίας οἱ ἐν Βαβυλῶνι ψευδοπροφήται. Ἀλλὰ καὶ Βαλαὰμ ὁ μάντις τιμωρίαν ἔτισε διαφθείρας τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῷ Βεελφεγῶρ, καὶ Καϊάφας ὕστερον αὐτοφονευτῆς ἑαυτοῦ ἐγένετο, καὶ οἱ υἱοὶ Σκευᾶ ἐπιχειροῦντες δαίμονας ἐλαύνειν ὑπ' αὐτῶν τραυματῖαι γενόμενοι ἔφυγον ἀπρεπῶς, καὶ οἱ βασιλεῖς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα ἀσεβήσαντες παντοίας τιμωρίας ἔτισαν· δῆλον οὖν ὡς καὶ οἱ ψευδώνυμοι ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι οὐκ ἐκφεύζονται τὴν παρὰ Θεοῦ δίκην. Ῥηθήσεται γὰρ αὐτοῖς καὶ νῦν Ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς οἱ φανλίζοντές μου τὸ ὄνομα, παραδώσω ὑμᾶς εἰς σφαγὴν ὡς Σεδεκίαν καὶ Ἀχίαν, οὓς ἀπετηγάνισε βασιλεὺς Βαβυλῶνος, ὡς φησιν Ἱερεμίας ὁ προφήτης (cf. Hier. XXIX, 22; Mal. I, 6). Ταῦτα δὲ 3 φραμεν οὐ τὰς ἀληθεῖς προφητείας ἐξουθενοῦντες (ἴσμεν γὰρ αὐτὰς κατ' ἐπίπνοιαν Θεοῦ ἐν τοῖς ὀσίοις ἐνεργεῖσθαι), ἀλλὰ τὸ θράσος τῶν ἀλαζονευομένων καταστέλλοντες· καὶ προστιθέντες ἐκεῖνο, ὅτι τῶν τοιούτων Θεὸς περιαιρεῖ τὴν χάριν· ὑπερηφάνοις γὰρ ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν (Prov. III, 34 graece). Σίλας μὲν οὖν καὶ Ἀγαβὸς ἐφ' ἡμῶν προφητεύσαντες οὐ παρεξέτειναν ἑαυτοὺς τοῖς ἀποστόλοις οὐδὲ ὑπερέβησαν τὰ ἑαυτῶν μέτρα, καίτοι Θεοφιλεῖς ὄντες. Προεφήτευσαν δὲ καὶ γυναῖκες, τὸ μὲν παλαιὸν Μαριάμ ἢ Μωυσέως καὶ Ἀαρῶν ἀδελφῆ, μετὰ δὲ ταύτην Δεββόρρα,

Gent. in Anast. om. — καλύπτουσι usque ad ἀσέβειαν: Anast. οὐκ ἀποκαλύπτουσι διὰ τῆς προφητείας αὐτῶν εἰσέβειαν, quae non displicent.

2. πεπιεσμένος: Anast. (qu. 15) add. ἔτι. — Σαμαίας: Anast. Σαμέας (in Gent. versione „Semeas“; sed in codicum MSS. a Cot. collatorum pluribus Σαμαίας); Turr. „Semeias“. — Ἱερουσαλήμ: Nic. (serm. 41) Gent. in Anast. Cot. in mg. Turr. Ἰσραὴλ (ita etiam duo

codices Anastasianarum quaestionum in bibliotheca Parisiensi, quum reliqui tres habeant Ἱερουσαλήμ), quod fluxisse videtur ex Hier. XXIX, 23, quamvis ibi non terra israelitica, sed populus in Babylonia exul hoc nomine dicatur. — οἱ ἐν Βαβυλῶνι: Nic. καὶ οἱ ἐν Β. — Καϊάφας ὕστ. αὐτ. ἔ. ἐγένετο: Anast. (qu. 18) Σαοὺλ καὶ Καϊάφας αὐτοφονευταὶ γεγόνασι. Cf. 1. — ὑπ' αὐτῶν: Turr. om.

καὶ μετὰ ταύτας Ὀλδὰ καὶ Ἰουδῆθ, ἣ μὲν ἐπὶ Ἰωσίου, ἡ δὲ ἐπὶ Δαρείου· καὶ ἡ μήτηρ δὲ τοῦ Κυρίου προεφήτευσεν καὶ Ἐλισαβὲτ ἡ συγγενὴς αὐτῆς καὶ Ἄννα, καὶ ἐφ' ἡμῶν αἱ Φιλίππου θυγατέρες· ἀλλ' οὐκ ἐπήρθησαν κατὰ τῶν ἀνδρῶν αὐται, ἀλλ' ἐφύλαξαν τὰ οἰκεῖα μέτρα. Οὐκοῦν καὶ ἐν ὑμῖν κἄν ἀνὴρ τις ἦ, κἄν γυνή, καὶ τύχη τοιαύτης τινὸς χάριτος, ταπεινοφρονεῖτω, ἵνα ἐπ' αὐτῷ εὐδοκῆ ὁ Θεός. Ἐπὶ τίνα γὰρ, φησὶν, ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους (Is. LXVI, 2);

Cap. 3. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα τοῦ λόγου ἐξεθέμεθα περὶ τῶν χαρισμάτων, ὅσαπερ ὁ Θεὸς κατ' ἰδίαν βούλησιν παρέσχεν ἀνθρώποις, καὶ ὅπως τῶν ψευδῆ ἐπιχειρούντων λέγειν ἢ ἀλλοτρίῳ πνεύματι κινουμένων ἤλεγξε τὸν τρόπον, καὶ ὅτι πονηροῖς πολλάκις ἀπεχρήσατο ὁ Θεὸς πρὸς τε προφητεῖαν καὶ τερατοποιίαν· νυνὶ δὲ ἐπὶ τὸ κορυφαιότατον τῆς ἐκκλησιαστικῆς διατυπώσεως ὁ λόγος ἡμᾶς ἐπιλείπει, ὅπως καὶ ταύτην παρ' ἡμῶν μαθόντες τὴν διάταξιν, οἱ ταχθέντες δι' ἡμῶν γνώμη Χριστοῦ ἐπίσκοποι, πάντα κατὰ τὰς παραδοθείσας ἡμῖν ἐντολὰς ποιῆσθε, εἰδότες ὅτι ὁ ἡμῶν ἀκούων Χριστοῦ ἀκούει, ὁ δὲ Χριστοῦ ἀκούων τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ καὶ πατρὸς ἀκούει (Luc. X, 16), ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας·

Cap. 4, ¹ ἀμήν. *Ἄμα τοίνυν ὑπάρχοντες ἡμεῖς οἱ δεκαδύο τοῦ Κυρίου ἀπόστολοι τάςδε τὰς θείας ὑμῖν ἐντελλόμεθα διατάξεις περὶ παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ τύπου, συμπαρόντων ἡμῖν καὶ τοῦ τῆς ἐκλογῆς σκεύους Παύλου τοῦ συναποστόλου ἡμῶν καὶ Ἰακώβου

3. Ὀλδὰ: Turr. „Oldad“. — Ἐλισαβὲτ: Barocc. ἢ Ἐλισάβετ.

Cap. 3. (Bov. 2.) Tit. ὅτι τὸ διατάσσεται τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιτελούμενα κορυφαιότατον ἐστίν. In Vindd. totus titulus non est; Bov. „de ordinationibus“ (cap. 4. Tit.). — Pearsonius et Grabius hoc caput ad eum revocaverunt, qui hunc librum e diversis partibus composuisset: assentiuntur Krabbe et Bunsen.

ἀπεχρήσατο c. Vind. Cot. et M. in mg., suadente Cler.; vulgo ἀπεχαρίσατο, quod et vix accommodari poterit ad sequens πρὸς, et a librario profectum esse videtur, qui abusum male dici putaret istud Dei consilium.

Cap. 4. (Barocc. 1.) Tit. περὶ χειροτονιῶν. — Cap. 4. 5, 1—3. 16—28. 30. 31 in Barocc. Florent. Monac. Vind. 45 dicuntur διατάξεις τῶν αὐτῶν (Flo-

rent. Monac. Vind. 45 om.) ἀγίων ἀποστόλων | περὶ χειροτονιῶν (Vind. 45 om.) | διὰ Ἰππολύτου (Florent. om.): verum aliter Bickell hunc titulum e cod. Barocc. describit (cf. Ind. IV s. v. Barocc.). Stephanus Le Moyne in Notis ad varia sacra p. 1074 (Hippolyti opera ed. Fabric. I. p. 260) commemorat atque simul retractat conjecturam a se propositam, Hippolyti nomen huc irrepsisse e titulo Constitutionum, ubi is, qui haec fragmenta excerpserit, errore aliquo deceptus non legerit τε καὶ πολίτου, sed καὶ Ἰππολύτου; cf. v. Drey p. 175 sq.; Bickell p. 59.

1. δεκαδύο: Barocc. δώδεκα. — ὑμῖν c. Vind. Turr., quam lectionem etiam Cot. in annotatione commemorat; vulgo ἡμῶν. — συμπαρόντων: Barocc. (Vind. 45 non item) συμπαρόντος. — ἐκλογῆς: Barocc. ἐκκλησίας.

τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν λοιπῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἑπτὰ διακόνων.

Πρῶτος οὖν ἐγὼ φημι Πέτρος ἐπίσκοπον χειροτονεῖσθαι, 2
ὡς ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἅμα πάντες διαταξάμεθα, ἐν πᾶσιν
ἄμεμπτον, ἀριστίνδην ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ ἐκλελεγμένον· οὗ
ὄνομασθέντος καὶ ἀρέσαντος, συνελθὼν ὁ λαὸς ἅμα τῷ πρε-
σβυτερίῳ καὶ τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ συν-
ευδοκείτω. Ὁ δὲ πρόκριτος τῶν λοιπῶν ἐρωτάτω· τὸ πρε-
σβυτέριον καὶ τὸν λαὸν εἰ αὐτός ἐστιν, ὃν αἰτοῦνται εἰς ἄρχοντα·
καὶ ἐπινευσάντων, προσεπερωτάτω εἰ μαρτυρεῖται ὑπὸ πάντων
ἄξιος εἶναι τῆς μεγάλης ταύτης καὶ λαμπρᾶς ἡγεμονίας, εἰ τὰ
κατὰ τὴν εἰς Θεὸν αὐτῷ εὐσέβειαν κατώρθωται, εἰ τὰ πρὸς
ἀνθρώπους δίκαια πεφύλακται, εἰ τὰ κατὰ τὸν οἶκον αὐτοῦ
καλῶς ὠκονόμηται, εἰ τὰ κατὰ τὸν βίον ἀνεπιλήπτως· καὶ
πάντων ἅμα κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐ κατὰ πρόληψιν μαρτυ-
ρησάντων τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι, ὡς ἐπὶ δικαστῇ Θεῷ καὶ Χρι-
στῷ, παρόντος δηλαδὴ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ πάντων
τῶν ἁγίων καὶ λειτουργικῶν πνευμάτων, ἐκ τρίτου πάλιν πυ-
θέσθωσαν εἰ ἄξιός ἐστιν ἀληθῶς τῆς λειτουργίας, ἵνα ἐπὶ
στόματος δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθῇ πᾶν ῥῆμα (Matth. XVIII,
16)· καὶ συνθεμένων αὐτῶν ἐκ τρίτου ἄξιον εἶναι, ἀπαιτεῖσθω-
σαν οἱ πάντες σύνθημα καὶ δόντες προθύμως ἀκουέσθωσαν.
Καὶ σιωπῆς γενομένης, εἰς τῶν πρώτων ἐπισκόπων ἅμα καὶ 3
δυσὶν ἑτέροις πλησίον τοῦ θυσιαστηρίου ἐστῶς, τῶν λοιπῶν
ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων σιωπῇ προσευχομένων, τῶν δὲ
διακόνων τὰ θεῖα εὐαγγέλια ἐπὶ τῆς τοῦ χειροτονουμένου κε-
φαλῆς ἀνεπτυγμένα κατεχόντων, λεγέτω πρὸς Θεόν * »Ὁ ὢν, Cap. 5, 1
»δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ μόνος ἀγέννητος

2. Sic in altero cod. Vind. inchoatur caput: Πέτρος ὁ τῶν Ἀποστόλων πρό-
κριτος ἐκήρυξεν τὸ Εὐαγγέλιον Πόν-
τω, Γαλιλαίᾳ, Καππαδοκίᾳ, Ἀσίᾳ,
Βιθυνίᾳ καὶ τελευταῖον ἐν Ῥώμῃ, ἐν
ἧ καὶ ἐσταυρώθη ὑπὸ πραιφέκτου,
βασιλεύοντος Νέρωνος, εἰς ἣν καὶ
θάπτεται. — ἐγὼ φημι Πέτρος: Ba-
rocc. om. φημι, Vind. 45 om. Πέτρος (?).
— ὡς ἐν τ. πρ. ἁ. π. διαταξάμεθα:
Barocc. διατάσσομαι. — ἀριστίνδην:
Barocc. ἀριστον (ita legi jubet Bunsen);
Vind. Bon. om. — ἀρέσαντος: Barocc.
ἀρέσκοντος. — τὸ πρεσβυτέριον c.
Barocc.; vulg. om. τὸ. — προσεπερω-
τάτω: Barocc. πάλιν ἐρωτάτω. — ταύ-
της: Vind. τοῦ Θεοῦ. — ἡγεμονίας:

Barocc. ἡγεμονείας. — κατὰ τὸν οἶ-
κον αὐτοῦ κ. ὠκ.: Barocc. καθ' ἑαν-
τὸν κ. ὠκονόμησεν. — ἀνεπιλήπτως:
Barocc. ἀνεπίλεπτος (? ἀνεπίληπτος)
ὑπάρχη. — μαρτυρησάντων: Barocc.
μαρτυρισάντων. — πυθέσθωσαν: Ba-
rocc. πυθέσθω. — ἢ τριῶν: Barocc.
καὶ τρ. — μαρτύρων: Turr. om. —
σταθῇ: Barocc. σταθήσεται.

3. ἅμα καὶ: Barocc. om. καὶ. —
θεῖα: Turr. om. — λεγέτω πρὸς Θεόν:
Turr. „in hunc modum precetur“.

Cap. 5. (Bon. 3; Barocc. 2.) Tit.
ἐπίκλησις ἐπὶ χειροτονίας ἐπισκόπων
(„et Missae celebratio“ Turr.). — Barocc.
εὐχῇ χειροτονίας ἐπισκόπου.

«καὶ ἀβασιλευτος, ὁ ἀεὶ ὢν καὶ πρὸ τῶν αἰῶνων ὑπάρχων, ὁ
 »παντὶ ἀνευδεὴς καὶ πάσης αἰτίας καὶ γενέσεως κρείττων, ὁ
 »μόνος ἀληθινὸς, ὁ μόνος σοφὸς, ὁ ὢν μόνος ὑψιστος, ὁ τῆ
 »φύσει ἀόρατος, οὗ ἢ γνώσις ἀναρχος, ὁ μόνος ἀγαθὸς καὶ
 »ἀσύγκριτος, ὁ τὰ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ὁ τῶν
 »κρυπτῶν γνώστης, ὁ ἀπρόσιτος, ὁ ἀδέσποτος, ὁ Θεὸς καὶ πα-
 »τὴρ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν, ὁ δη-
 »μιουργὸς τῶν ὅλων δι' αὐτοῦ, ὁ προνοητὴς, ὁ κηδεμὼν, ὁ πατὴρ
 »τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοι-
 2 »κῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν· σὺ ὁ δοὺς ὄρους ἐκκλησίας διὰ τῆς
 »ἐνσάρχου παρουσίας τοῦ Χριστοῦ σου ὑπὸ μάρτυρι τῆ Παρακλήτου
 »διὰ τῶν σῶν ἀποστόλων καὶ ἡμῶν τῶν χάριτι σῆ παρεστῶτων
 »ἐπισκόπων, ὁ προορίσας ἐξ ἀρχῆς ἱερεῖς εἰς ἐπιστασίαν λαοῦ σου,
 »Ἀβελ ἐν πρώτοις, Σὴθ καὶ Ἐνώχ καὶ Ἐνώχ καὶ Νῶε καὶ Μελχι-
 »σεδέκ καὶ Ἰώβ· ὁ ἀναδείξας Ἀβραὰμ καὶ τοὺς λοιποὺς πατριάρ-
 »χας σὺν τοῖς πιστοῖς σου Φεράπουσιν Μωυσεὶ καὶ Ἀαρὼν καὶ
 »Ἐλεαζάρῳ καὶ Φινεές, ὁ ἐξ αὐτῶν προχειρισάμενος ἄρχοντας
 »καὶ ἱερεῖς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ὁ τὸν Σαμουὴλ ἐκλεξά-
 »μενος εἰς ἱερέα καὶ προφήτην, ὁ τὸ ἀγίασμα σου ἀλειτούργη-
 »τον μὴ ἐγκαταλιπὼν, ὁ εὐδοκήσας ἐν οἷς ἡρετίσω δοξασθῆναι·
 3 »αὐτὸς καὶ νῦν μεσιτεῖα τοῦ Χριστοῦ σου δι' ἡμῶν ἐπίχει τὴν
 »δύναμιν τοῦ ἡγεμονικοῦ σου πνεύματος, ὅπερ διακονεῖται τῷ
 »ἡγαπημένῳ σου παιδί Ἰησοῦ Χριστῷ, ὅπερ ἐδωρήσατο γνώμη
 »σου τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις σου τοῦ αἰωνίου Θεοῦ. Δὸς ἐν
 »τῷ ὀνόματί σου, καρδιογενῶστα Θεέ, ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε,
 »ὃν ἐξελέξω εἰς ἐπίσκοπον, ποιμαίνειν τὴν ἁγίαν σου ποιμνὴν
 »καὶ ἀρχιερατεύειν σοι, ἀμέμπτως λειτουργοῦντα νυκτὸς καὶ
 »ἡμέρας καὶ ἐξιλασκόμενόν σου τὸ πρόσωπον, ἐπισυναγαγεῖν
 »τὸν ἀριθμὸν τῶν σωζομένων καὶ προσφέρειν σοι τὰ δῶρα τῆς
 »ἁγίας σου ἐκκλησίας· δὸς αὐτῷ, δέσποτα παντοκράτορ, διὰ

1. παντὶ ἀνευδεὴς: Cot. legi jubet πάντη ἄ., temere. — οὗ ἢ γνώσις usque ad ἀσύγκριτος: Bov. om. — In Barocc. hoc comma simplicius legitur ita: Ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, ὁ γινώσκων τὰ πάντα πρὶν γενέσθωσαν (? γενέσεως).

2. σκηνῇ: Bov. „arca“. — ὁ τὸ ἀγίασμα σου c. Vind. (Bov. Turr.; v. i. Barocc.), ut conjecerat Cot.; vulgo ὁ (quod Cot. om. errore, puto, typhothetae)

τῷ ἀγίασματί σου. — ἡρετίσω: editum est perperam ἡρετίσω (v. i. Barocc. ἡρετήσω, quod Grabius mutavit in ἡρετίσω). — Totius cominatis loco in Barocc. haec sunt: σὺ ὁ δοὺς ὅ. ἐ. διὰ λόγον χάριτός σου, ὁ προορίσας τὸ ἀπ' ἀρχῆς γένος δίκαιον ἐξ Ἀβραὰμ, ἄρχοντας καὶ ἱερεῖς καταστήσας τὸ τε ἀγίασμα σου μὴ καταλιπὼν ἀλειτούργητον· ὁ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου εὐδοκήσας ἐν οἷς ἡρετήσω δοξασθῆναι.

3. δι' ἡμῶν: Bov. om. — τοῦ αἰωνίου Θεοῦ: Bov. om. — εἰς ἐπίσκοπον: Turr. „ad episcopatum“ (εἰς ἐπι-

»τοῦ Χριστοῦ σου τὴν μετουσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὥστε
 »ἔχειν ἐξουσίαν ἀφιέναι ἁμαρτίας κατὰ τὴν ἐντολήν σου, διδό-
 »ναι κλήρους κατὰ τὸ πρόσταγμά σου, λύειν δὲ πάντα σύνδε-
 »σμον κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔδωκας τοῖς ἀποστόλοις· εὐαρε-
 »στεῖν δέ σοι ἐν πραότητι καὶ καθαρῇ καρδίᾳ, ἀτρέπτως, ἀ-
 »μέμπτως, ἀνεγκλήτως προσφέροντά σοι καθαρὰν καὶ ἀναίμα-
 »κτον θυσίαν, ἣν διὰ Χριστοῦ διετάξω, τὸ μυστήριον τῆς και-
 »νῆς διαθήκης, εἰς ὁσμὴν εὐωδίας διὰ τοῦ ἁγίου παιδός σου
 »Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν· δι' οὗ σοι δόξα,
 »τιμὴ καὶ σέβας ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς
 »αἰῶνας τῶν αἰώνων.» Καὶ ταῦτα ἐπευξαμένου, οἱ λοιποὶ ἱε- 4
 ρεῖς ἐπιλεγέτωσαν Ἀμήν, καὶ σὺν αὐτοῖς ἅπας ὁ λαός· καὶ
 μετὰ τὴν προσευχὴν εἰς τῶν ἐπισκόπων ἀναφερέτω τὴν θυ-
 σίαν ἐπὶ τῶν χειρῶν τοῦ χειροτονηθέντος.

Καὶ τῇ ἑωθεν ἐνθρονιζέσθω εἰς τὸν αὐτῷ διαφέροντα τό- 5
 πον παρὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, πάντων αὐτὸν φιλησάντων
 τῷ ἐν Κυρίῳ φιλήματι· καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου
 καὶ τῶν προφητῶν τῶν τε ἐπιστολῶν ἡμῶν καὶ τῶν πράξεων
 καὶ τῶν εὐαγγελίων ἀσπασάσθω ὁ χειροτονηθεὶς τὴν ἐκκλη-
 σίαν, λέγων »Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀ-
 »γάπη τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύ-
 »ματος μετὰ πάντων ὑμῶν« (2 Cor. XIII, 13)· καὶ πάντες ἀ-
 ποκρινέσθωσαν »Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου«· καὶ μετὰ τὴν
 πρόσρησιν προσλαλησάτω τῷ λαῷ λόγους παρακλήσεως.

Καὶ πληρώσαντος αὐτοῦ τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον, φημι 6

σκοπήν v. i. Barocc.). — δι' οὗ σοι:
 Vind. μεθ' οὗ καὶ σοι (v. i. Barocc.),
 ad propulsandum errorem arianum. —
 αἰώνων: Vind. Bov. add. ἀμήν; ita etiam
 Barocc., in quo hujus comminatis forma
 haec est: καὶ νῦν ἐπίχει τὴν παρὰ
 σου δύναμιν τοῦ ἡγεμονικοῦ πνεύμα-
 τός σου, ὑπερὶ διὰ τοῦ ἡγαπημένου
 σου παιδός Ἰησοῦ Χριστοῦ δεδώρησαι
 τοῖς ἁγίοις σου ἀποστόλοις, οἱ καθί-
 δουσιν τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τόπον
 ἀγιάσματος σου εἰς δόξαν καὶ αἶνον
 ἐδιάλειπτον τοῦ ὀνόματός σου. Καρ-
 διογνωστά πάντων, δὸς ἐπὶ τὸν δου-
 λὸν σου τοῦτον, ὃν ἐξέλεξο εἰς ἐπι-
 σκοπήν σου τὴν ἁγίαν, καὶ (?) ἀρ-
 χιερατεύειν σοι ἀμέμπτως λειτουρ-
 γοῦντα νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἀδια-
 λείπτως ἰλάσσεσθαι τὸ πρόσωπόν σου
 καὶ προσφέρειν σοι τὰ δῶρα τῆς ἀγίας
 σου ἐκκλησίας· καὶ τῷ πνεύματι τῷ

ἀρχιερατικῷ ἔχειν ἐξουσίαν ἀναφιέναι
 ἁμαρτίας κ. τ. ἐ. σ., δ. κλ. κ. τ. πρ.
 σου, λύειν τε π. σ. κατὰ τ. ἐ., ἣν
 δέδωκας τοῖς ἀποστόλοις· εὐαρεστεῖν
 τέ σοι ἐν πρ. καὶ κ. καρδίᾳ προσ-
 φέροντά σοι ὁσμὴν εὐωδίας διὰ τοῦ
 παιδός σου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν, μεθ' οὗ σοι δόξα, κράτος,
 τιμὴ σὺν ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ
 καὶ εἰς τ. αἰῶνας τ. αἰώνων· ἀμήν.
 Tota ista codicis Barocc. oratio miro
 quodam modo mihi arridet, et tum in-
 dole, tum antiquitate vulgatam textus for-
 mam, cujus compendium a quibusdam
 temere judicatur, longe superare videtur.

4. Hinc Bov. incipit cap. 4, cui in-
 scripsit „Sermo de catechumenis“.

5. τοῦ Κυρίου ἡμῶν: Bov. „Domini
 Dei nostri“. — ὑμῶν: Bov. add. „Amen“.

6. Bov. hinc initium facit cap. 5, cum
 hoc titulo: „Sermo diaconi pro catechu-

Cap. 6, 1

ἐγὼ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Πέτρου, ἀναστάντων ἀπάντων, ὁ διά-
 κωνὸς ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἀνελθὼν κηρυττέτω »Μήτις τῶν ἀ-
 κρωμένων, μήτις τῶν ἀπίστων.« καὶ ἡσυχίας γενομένης, λε-
 γέτω * »Εὐξασθε, οἱ κατηχούμενοι« καὶ πάντες οἱ πιστοὶ κατὰ
 διάνοιαν ὑπὲρ αὐτῶν προσευχέσθωσαν λέγοντες »Κύριε ἐλέη-
 σον.« Διακονεῖτω δὲ ὑπὲρ αὐτῶν λέγων »ὑπὲρ τῶν κατη-
 χουμένων πάντες τὸν Θεὸν παρακαλέσωμεν, ἵνα ὁ ἀγαθὸς
 »[καὶ] φιλόανθρωπος εὐμενῶς εἰσακούσῃ τῶν δεήσεων αὐτῶν
 »καὶ τῶν παρακλήσεων, καὶ προσδεξάμενος αὐτῶν τὴν ἰκεσίαν
 »ἀντιλάβηται αὐτῶν καὶ δῶ ἑαυτοῖς τὰ αἰτήματα τῶν καρδιῶν
 »αὐτῶν πρὸς τὸ συμφέρον, ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον
 »τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, φωτίσῃ αὐτοὺς καὶ συνείσῃ, παιδεύσῃ
 »αὐτοὺς τὴν θεογνωσίαν, διδάξῃ αὐτοὺς τὰ προστάγματα αὐ-
 »τοῦ καὶ τὰ δικαιώματα, ἐγκαταρυτεύσῃ ἐν αὐτοῖς τὸν ἄγνον
 »αὐτοῦ καὶ σωτήριον φόβον, διανοίξῃ τὰ ὄρα τῶν καρδιῶν αὐ-
 »τῶν πρὸς τὸ ἐν τῇ νόμῳ αὐτοῦ καταγίνεσθαι ἡμέρας καὶ νυ-
 »κτός· βεβαιώσῃ δὲ αὐτοὺς ἐν τῇ εὐσεβείᾳ, ἐνώσῃ καὶ ἐγκατα-
 »ριθμύσῃ αὐτοὺς τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ποιμνίῳ καταξιώσας αὐτοὺς
 »τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρ-
 »σίας, τῆς ὄντως ζωῆς· ῥύσῃται δὲ αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἀσε-
 »βείας καὶ μὴ δῶ τόπον τῷ ἄλλοτρίῳ κατ' αὐτῶν, καθαρίσῃ
 »δὲ αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἐν-
 »οικήσῃ τε ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσῃ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐ-
 »τοῦ, εὐλογήσῃ τὰς εἰσόδους αὐτῶν καὶ τὰς ἐξόδους καὶ κατευ-
 »θύνη αὐτοῖς τὰ προκείμενα εἰς τὸ συμφέρον. Ἔτι ἐκτενῶς
 »ὑπὲρ αὐτῶν ἰκετεύσωμεν, ἵνα ἀφέσεως τυχόντες τῶν πλημμε-
 »λημάτων διὰ τῆς μυστηρίου ἀξιωθῶσι τῶν ἁγίων μυστηρίων
 2 »καὶ τῆς μετὰ τῶν ἁγίων διαμονῆς. Ἐγείρεσθε, οἱ κατηχού-
 »μενοί· τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ αἰτή-
 »σασθε, εἰρηνικὴν τὴν ἡμέραν καὶ ἀναμάρτητον καὶ πάντα τὸν

menis“ (προσφώνησις ὑπὲρ τῶν κατη-
 χουμένων), cf. cap. 6 tit. — Additur
 hic in cod. Vind. hoc scholium: Ἀν-
 δρέας ὁ ἀδελφὸς Πέτρου κηρύττει τὸ
 εὐαγγέλιον Σκύθαις, Σογδιανοῖς,
 Θραξίν, ὅς διὰ τὸ Χριστοῦ κήρυγμα
 σταυρῶ τελειοῦται ὑπὸ Αἰγαία τοῦ
 ἀνδραπάτου καὶ ἐτάφη ἐν Πάτραις,
 ὕστερον δὲ μετετέθη ἐν Κωνσταντί-
 νου πόλει ὑπὸ Κωνσταντίνου αὐτο-
 κράτορος. Cf. 4, 2 et infra cap. 12,
 1 cet.

Cap. 6. Tit. ἡ θεία λειτουργία, ἐν

ἡ (haec omnia om. Vind.) προσφώνησις
 ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων. Bov. haec
 non agnoscit; v. s. cap. 5, 6.

1. Quae ante orationem diaconi le-
 guntur, Turr. capiti 5 adscribit. — πᾶν-
 τες τὸν Θεόν: Vind. π. ἐκτενῶς τ. Θ.
 — [καὶ] de nostro adscribendum duxi-
 mus, vel, si mavis, cum interpretibus;
 illud ἀσύνδετον ei sermone, quo utitur
 Noster, minime convenit. — φιλόανθρω-
 πος: Bov. add. „Dominus“, Turr. „Deus“.

2. τὴν ἡμέραν c. Vind. M.; Cot. om.

»χρόνον τῆς ζωῆς ὑμῶν, χριστιανὰ ὑμῶν τὰ τέλη, ἕλεων καὶ
 »εὐμενῆ τὸν Θεόν, ἄφρουν πλημμελημάτων· ἑαυτοὺς τῷ μόνῳ
 »ἀγεννήτῳ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παράθεσθε. Κλίνετε
 »καὶ εὐλογεῖσθε.« Ἐφ' ἐκάστῳ δὲ τούτων ὧν ὁ διάκονος προσ-
 φωνεῖ, ὡς προείπομεν, λεγέτω ὁ λαός »Κύριε ἐλέησον«· καὶ
 πρὸ πάντων τὰ παιδία. Κλινόντων δὲ αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, 3
 εὐλογεῖτω αὐτοὺς ὁ χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος εὐλογίαν τοιάνδε
 »Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀγέννητος καὶ ἀπρόσιτος, ὁ μόνος
 »ἀληθινὸς Θεός, ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ σου τοῦ μο-
 »νογενοῦς υἱοῦ σου, ὁ Θεὸς τοῦ Παρακλήτου καὶ τῶν ὄλων
 »Κύριος, ὁ διὰ Χριστοῦ διδασκάλους τοὺς μαθητὰς ἐπιστήσας
 »πρὸς μάθησιν τῆς εὐσεβείας· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιθε ἐπὶ τοὺς
 »δούλους σου τοὺς κατηχουμένους τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ
 »σου, καὶ δὸς αὐτοῖς καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαί-
 »νισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτῶν πρὸς τὸ εἰδέναι καὶ ποιεῖν τὸ
 »θέλημά σου ἐν καρδίᾳ πλήρει καὶ ψυχῇ θελούσῃ· καταξίωσον
 »αὐτοὺς τῆς ἁγίας μνήσεως καὶ ἔνωσον αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ σου
 »ἐκκλησίᾳ καὶ μετόχους ποιήσον τῶν θείων μυστηρίων διὰ
 »Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, τοῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντος·
 »δι' οὗ σοι δόξα καὶ τὸ σέβας ἐν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰ-
 »ῶνας· ἀμήν.« Καὶ μετὰ τοῦτο ὁ διάκονος λεγέτω »Προέλ-
 »θετε, οἱ κατηχούμενοι, ἐν εἰρήνῃ.«

Καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν αὐτοὺς λεγέτω »Ἐύξασθε, οἱ ἐνεργ- 4
 »γούμενοι ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων. Ἐκτενῶς πάντες ὑπὲρ
 »αὐτῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς διὰ Χριστοῦ
 »ἐπιτιμῆσιν τοῖς ἀκαθάρτοις καὶ πονηροῖς πνεύμασι καὶ ῥύση-
 »ται τοὺς αὐτοῦ ἰκέτας ἀπὸ τῆς τοῦ ἀλλοτρίου καταδυναστείας·
 »ὁ ἐπιτιμῆσας τῷ λεγεῶνι τῶν δαιμόνων καὶ τῷ ἀρχεκάκῳ δια-
 »βόλῳ, ἐπιτιμῆσιν αὐτὸς καὶ νῦν τοῖς ἀποστάταις τῆς εὐσε-
 »βείας καὶ ῥύσεται τὰ ἑαυτοῦ πλάσματα ἀπὸ τῆς ἐνεργείας

τῆν. — τὰ τέλη: Bov. „praesides“ (in-
 fra cap. 36).

3. Ὁ Θεὸς κτλ.: Vind. Bov. inscri-
 hunt Κερ. ζ'. χειροθεσία τῶν κατη-
 χουμένων, additurque in cod. Vind. mi-
 nutilioribus litteris τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς
 τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου (cf.
 cap. 3 tit.). — ὁ Θεὸς τοῦ Παρακλή-
 του: Vind. ὁ τοῦ Παρακλήτου προβο-
 λεὺς (cf. VI, 11, 1; infra cap. 37, 1) ad
 proscribendum errorem Macedonii. —
 τοὺς δούλους σου: Bov. om. — θείων
 μ. διὰ Χριστοῦ: Bov. „sanctorum m.

per Christum Jesum“. — ὑπὲρ αὐτῶν:
 Bov. „pro nobis“. — Καὶ μετὰ τοῦτο
 κτλ.: Bov. cap. 7, inscriptum „Sermo
 diaconi pro energumenis“.

4. Additur in cod. Vind. ante ea, quae
 diaconus dicit: Κερ. ζ'. προσφώνησις
 ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων. — ἐκτενῶς
 πάντες: Turr. transposita legit, et πάν-
 τες ad antecedentia trahit. — καὶ ῥύ-
 σεται usque ad καταδυναστείας: Turr.
 om.; inter quae Vind. Bov. habent ὀ-
 κέτας pro ἰκέτας (v. VII, 32, 3; infra
 cap. 9, 1).

»αὐτοῦ καὶ καθάρισή αὐτὰ, ἃ μετὰ πολλῆς σοφίας ἐποίησεν.
 »Ἐτι ἐκτενωῶς ὑπὲρ αὐτῶν δεηθῶμεν· σωσον καὶ ἀνάστησον αὐ-
 »τούς, ὁ Θεός, ἐν τῇ δυνάμει σου. Κλίνετε, οἱ ἐνεργούμενοι,
 Cap. 7, 1 »καὶ εὐλογεῖσθε.« Καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐπευχέσθω λέγων * »Ὁ
 »τὸν ἰσχυρὸν δῆσας καὶ πάντα τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσας, ὁ
 »δοὺς ἡμῖν ἔξουσίαν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων πατεῖν καὶ
 »ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, ὁ τὸν ἀνθρωποκτόνον
 »ὄφριν δεσμώτην παραδοὺς ἡμῖν ὡς στρουθίον παιδίσις, ὃν
 »πάντα φρεῖται καὶ τρέμει ἀπὸ προσώπου δυνάμεώς σου· ὁ
 »ρήξας αὐτὸν ὡς ἀστραπὴν ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν, οὐ τοπικῶ
 »ρήγματι, ἀλλὰ ἀπὸ τιμῆς εἰς ἀτιμίαν δι' ἐκούσιον αὐτοῦ κα-
 »κόνοιαν· οὗ τὸ βλέμμα ξηραίνει ἀβύσσους καὶ ἡ ἀπειλή τήκει
 »ὄρη καὶ ἡ ἀλήθεια μένει εἰς τὸν αἰῶνα, ὃν αἰνεῖ τὰ νήπια
 »καὶ εὐλογεῖ τὰ θηλάζοντα, ὃν ἑμνοῦσι καὶ προσκυνοῦσιν ἄγγε-
 »λοι· ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, ὁ
 »ἀπτόμενος τῶν ὀρέων καὶ καπνίζονται, ὁ ἀπειλῶν θαλάσση
 »καὶ ξηραίνων αὐτὴν καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς αὐτῆς ἐξηρη-
 »μῶν, οὗ νεφέλαι κονιορτὸς τῶν ποδῶν, ὁ περιπατῶν ἐπὶ θα-
 »λάσσης ὡς ἐπ' ἑδάφους· μονογενῆς Θεὸς, μεγάλου πατρὸς υἱέ,
 »ἐπιτίμησον τοῖς πονηροῖς πνεύμασι καὶ ῥῦσαι τὰ ἔργα τῶν
 »χειρῶν σου ἐκ τῆς τοῦ ἀλλοτρίου πνεύματος ἐνεργείας· ὅτι
 »σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ διὰ σοῦ τῇ σῇ πατρὶ ἐν ἀγίῳ
 »πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.« Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω
 »Προέλθετε, οἱ ἐνεργούμενοι.«

2 Καὶ μετ' αὐτοὺς προσφωνεῖτω »Εὔξασθε, οἱ φωτιζόμενοι.
 »Ἐκτενωῶς οἱ πιστοὶ πάντες ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσωμεν, ὅπως
 »ὁ Κύριος καταξιώσει αὐτοὺς, μνηθέντας εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ
 »θάνατον, συναναστῆναι αὐτῷ· καὶ μετόχους γενέσθαι τῆς βα-
 »σιλείας αὐτοῦ καὶ κοινωνοὺς τῶν μυστηρίων αὐτοῦ, ἐνώση καὶ
 »συγκαταλέξῃ αὐτοὺς μετὰ τῶν σωζομένων ἐν τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ
 »ἐκκλησίᾳ. Σωσον καὶ ἀνάστησον αὐτοὺς ἐν τῇ σῇ χάριτι.«
 Κατασφραγισάμενοι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, κλιναν-

Cap. 7. (Bov. 8.) Tit. ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων (Vindd. χειροθεσία ἐπὶ τῶν ἐνεργουμένων).

1. δῆσας: in libris editis perperam δείσας (cf. II, 11). — ἀλήθεια: Bov. add. „Domini“. — ποταμοὺς αὐτῆς c. Turr. („fluvios ejus“); vulgo π. αὐτοὺς; Vind. Bov. ποταμοὺς, ut Nah. I, 4. — εἰς τοὺς αἰῶνας: Turr. om. — Προέλθετε: Vind. προσέλθετε, perperam. —

Καὶ ὁ δ. κτλ.: Bov. cap. 9, inscriptum „Sermo diaconi pro illuminandis“.

2. Εὔξασθε: hinc in Vindd. incipit cap. 9, cui inscripta sunt προσφωνήσεις τῶν φωτιζομένων. — Σωσον: Vind. praefigit ἔτι ἐκτενωῶς ὑπὲρ αὐτῶν δεηθῶμεν, ut supra cap. 6, 1. 4, infra 8, 3. — τῷ Θεῷ: Turr. „in nomine Dei patris“.

τες εὐλογείσθωσαν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τήνδε τὴν εὐλογίαν
 * Ὁ προειπὼν διὰ τῶν ἁγίων σου προφητῶν τοῖς μνουμένοις **Cap. 8, 1**
 »Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε (Is. I, 16), καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ
 »νομοθετήσας τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν· αὐτὸς καὶ νῦν
 »ἐπίδε ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους καὶ εὐλόγησον αὐτοὺς καὶ ἁ-
 »γίασον, καὶ παρασχεύασον ἀξίους γενέσθαι τῆς πνευματικῆς
 »σου δωρεᾶς καὶ τῆς ἀληθινῆς νίοθεσίας, τῶν πνευματικῶν
 »σου μυστηρίων, τῆς μετὰ τῶν σωζομένων ἐπισυναγωγῆς διὰ
 »Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· δι' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας
 »ἐν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.« Καὶ λεγέτω ὁ
 διάκονος »Προέλθετε, οἱ φωτιζόμενοι.«

Καὶ μετὰ τοῦτο κηρυττέτω »Εὐξασθε, οἱ ἐν τῇ μετανοίᾳ. 2
 »Ἐκτενῶς πάντες ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ ἀδελφῶν παρακαλέσω-
 »μεν, ὅπως ὁ φιλοκτίρμων Θεὸς ὑποδείξῃ αὐτοῖς ὁδὸν μετα-
 »νοίας, προσδέξῃται αὐτῶν τὴν παλινωδίαν καὶ τὴν ἔξομολό-
 »γησιν, καὶ συντρίψῃ τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐν
 »πάχει καὶ λυτρώσῃται αὐτοὺς ἀπὸ τῆς παγίδος τοῦ διαβόλου
 »καὶ τῆς ἐπηρείας τῶν δαιμόνων, καὶ ἐξέλῃται αὐτοὺς ἀπὸ
 »παντὸς ἀθέμιτου λόγου καὶ πάσης ἀτόπου πράξεως καὶ πο-
 »νηρᾶς ἐννοίας, συγχωρήσῃ δὲ αὐτοῖς πάντα τὰ παραπτώματα
 »αὐτῶν τὰ τε ἐκούσια καὶ τὰ ἀκούσια καὶ ἐξαλείψῃ τὸ κατ'
 »αὐτῶν χειρόγραφον καὶ ἐγγράψῃται αὐτοὺς ἐν βίβλῳ ζωῆς,
 »καθάρη δὲ αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύμα-
 »τος καὶ ἐνώσῃ αὐτοὺς ἀποκαταστήσας εἰς τὴν ἁγίαν αὐτοῦ
 »ποιμνήν· ὅτι αὐτὸς γινώσκει τὸ πλάσμα ἡμῶν, ὅτι τίς καυχῆ-
 »σεται ἄγνην ἔχειν καρδίαν ἢ τίς παρῶρησιάσεται καθαρὸς εἶ-
 »ναι ἀπὸ ἁμαρτίας; πάντες γὰρ ἔσμεν ἐν ἐπιτιμίῳ. **Ἐτι 3**
 »ὑπὲρ αὐτῶν ἐκτενέστερον δεηθῶμεν· ὅτι χαρὰ γίνεται ἐν οὐ-
 »ρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι· ὅπως ἀποστραφέντες
 »πᾶν ἔργον ἀθέμιτον προσοικειωθῶσι πάση πράξει ἀγαθῇ, ἵνα
 »ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς ἢ τάχος, εὐμενῶς προσδεξάμενος αὐτῶν
 »τὰς λιτὰς, ἀποκαταστήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν προτέραν ἀξίαν καὶ

Cap. 8. (Bov. 10.) Tit. ὑπὲρ τῶν βαπτιζομένων (Vindd. χειροθεσία ἐπὶ τῶν β.; Bov. „oratio tertia super illuminandos“).

1. Καὶ λεγέτω κτλ.: Bov. cap. 11, inscriptum „Sermo diaconi pro poenitentibus“.

2. Εὐξασθε: hinc ordiuntur Vindd. cap. 11, inscriptum προσφώνησις ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ. — Ἐκτενῶς: Bov. Turr. M. cum iis, quae praecedunt, jun-

gunt (Bovio etiam πάντες addente), quod velatur cap. 6, 4; 7, 2. — ἀδελφῶν: Vind. add. ἡμῶν. — καθάρη: edd. καθαρῇ.

3. ἢ τάχος, c. Turr. („quam celerissime“); vulgo ἢ τάχος, quod tantum non ineptum est. — αὐτοὺς εἰς τὴν προτέραν ἀξίαν καὶ ἀποδώσῃ αὐτοῖς τὴν c. Vindd., auctore Clerico; vulgo αὐτοῖς. — τὰ διαβήματα αὐτῶν ἀλλὰ καταξιωθῶσι c. Vindd., eodem viro docto

»ἀποδώσῃ αὐτοῖς τὴν ἀγαλλίαν τοῦ ἰωτηρίου καὶ πνεύματι
 »ἡγεμονικῶ στήριξῃ αὐτούς, ἵνα μηκέτι σαλευθῶσι τὰ διαβή-
 »ματα αὐτῶν, ἀλλὰ καταξιωθῶσι κοινωνοὶ γενέσθαι τῶν ἀγίων
 »αὐτοῦ ἱερῶν καὶ μέτοχοι τῶν θείων μυστηρίων· ἵνα, ἄξιοι
 »ἀποφρανθέντες τῆς νιοθεσίας, τύχῃσι τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ἔτι
 »ἐκτενῶς πάντες ὑπὲρ αὐτῶν εἴπωμεν· Κύριε ἐλέησον· σῶσον
 »αὐτούς, ὁ Θεός, καὶ ἀνάστησον τῷ ἔλεει σου. Ἀναστάντες
 »τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ κλίνετε καὶ εὐλογεῖσθε.»

Cap. 9, 1 Ἐπευχέσθω οὖν ὁ ἐπίσκοπος τοιάδε * »Παντοκράτορ Θεὲ αἰώ-
 »νιε, δέσποτα τῶν ὅλων, κτίστα καὶ πρῦτα τῶν πάντων, ὁ
 »τὸν ἄνθρωπον κόσμου κόσμον ἀναδείξας διὰ Χριστοῦ καὶ νό-
 »μον δούς αὐτῷ ἔμφροντον καὶ γραπτὸν πρὸς τὸ ζῆν αὐτὸν ἐν-
 »θέσμως ὡς λογικόν, καὶ ἁμαρτόντι ὑποθήκην δούς πρὸς με-
 »τάνοιαν τὴν σαυτοῦ ἀγαθότητα· ἐπίδε ἐπὶ τοὺς κεκλιότας
 »σοι ἀγένα ψυχῆς καὶ σώματος, ὅτι οὐ βούλει τὸν θάνατον
 »τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν, ὥστε ἀποστρέψαι αὐτὸν
 »ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς καὶ ζῆν. Ὁ νινευιτῶν προς-
 »δεξάμενος τὴν μετάνοιαν, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σω-
 »θῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ὁ τὸν υἱὸν προςδε-
 »ξάμενος τὸν καταφαγόντα τὸν βίον αὐτοῦ ἀσώτως πατρικοῖς
 »σπλάγχθοις διὰ τὴν μετάνοιαν, αὐτὸς καὶ νῦν πρόσδεξαι τῶν
 »ἱκετῶν σου τὴν μετάνοισιν, ὅτι οὐκ ἔστιν ὅς οὐχ ἁμαρτήσεται
 »σοι· ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃ, Κύριε Κύριε, τίς ὑποστή-
 »σεται; ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἴλασμός ἐστι (Ps. CXXX, 3. 4)· καὶ
 »ἀποκατάστησον αὐτούς τῇ ἀγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ προτέρᾳ
 »ἀξίᾳ καὶ τιμῇ διὰ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν,
 »δὲ οὗ σοι δόξα καὶ προσκύνησις ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς
 »αἰῶνας· ἀμήν.» Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω »Ἀπολύεσθε, οἱ ἐν
 »μετανοίᾳ.»

2 Καὶ προστιθέτω »Μήτις τῶν μὴ δυναμένων προελθέτω.
 »Ὅσοι πιστοὶ, κλίνωμεν γόνυ· δεηθῶμεν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χρι-
 »στοῦ αὐτοῦ, πάντες συντόνως τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ

praeunte, qui in simili terminatione
 verborum σαλευθῶσι et καταξιωθῶσι
 causam ponit, cur vulgo omittantur cum
 maximo sententiae detrimento. — σῶ-
 στον κτλ. : Bov. cap. 12, inscriptum „Im-
 positio manuum pro poenitentibus“. Idem
 mox Ἐπευχέσθω κτλ. in textu non ha-
 bet, sed inscriptionis instar, capitis ta-
 men numero non addito.

Cap. 9. Tit. χειροθεσία καὶ εὐχή
 ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ (Bov. hoc loco

non habet neque capitis initium neque
 summam).

1. τῇ ἀγίᾳ σου ἐκκλ. : Turr. om.
 ἀγία.

2. προελθέτω : Bov. „accedat“ (προς-
 ελθέτω); quae scriptio Cotelerio iudice
 nequaquam asperranda commendatur iis,
 quae II, 57, 14 leguntur; vulgatam tueri
 videntur infra cap. 11, 5; can. 9. —
 πάντες c. Bov. Turr. Cot. ad sequentia
 transtulimus; M. antecedentibus adjungit.

»παρακαλέσωμεν * Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐσταθείας τοῦ Cap. 10, 1
 »κόσμου καὶ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ τῶν ὄλων
 »Θεὸς αἰδίων καὶ ἀναφαίρετον τὴν ἑαυτοῦ εἰρήνην ἡμῖν παρά-
 »σχοιτο, ἵνα ἐν πληροφορίᾳ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀρετῆς διατε-
 »λοῦντας ἡμᾶς συντηρήσῃ. Ὑπὲρ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀπο-
 »στολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων δεηθῶμεν,
 »ὅπως ὁ Κύριος ἄσειστον αὐτὴν καὶ ἀκλυδώνιστον διαφυλάξῃ
 »καὶ διατηρήσῃ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τεθεμελιωμέ-
 »νην ἐπὶ τὴν πέτραν· καὶ ὑπὲρ τῆς ἐνθάδε ἁγίας παροικίας
 »δεηθῶμεν, ὅπως καταξιώσῃ ἡμᾶς ὁ τῶν ὄλων Κύριος ἀνευδό-
 »τως τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ ἐλπίδα μεταδιώκειν καὶ ἀδιάλειπτον
 »αὐτῷ τῆς δεήσεως ἀποδιδόναι τὴν ὀφειλὴν. Ὑπὲρ πάσης ἐπι- 2
 »σκοπῆς τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον
 »τῆς σῆς ἀληθείας δεηθῶμεν· καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν
 »Ἰακώβου καὶ τῶν παροικιῶν αὐτοῦ δεηθῶμεν, ὑπὲρ τοῦ ἐπι-
 »σκόπου ἡμῶν Κλήμεντος καὶ τῶν παροικιῶν αὐτοῦ δεηθῶμεν,
 »ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Εὐδοίου καὶ τῶν παροικιῶν αὐτοῦ
 »δεηθῶμεν, ὅπως ὁ οἰκτιρῶν Θεὸς χαρίσῃται αὐτοὺς ταῖς
 »ἁγίαις αὐτοῦ ἐκκλησίαις σώους, ἐντίμους, μακροημερεύοντας,
 »καὶ τίμιον αὐτοῖς τὸ γῆρας παράσχηται ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δι-
 »καιοσύνῃ· καὶ ὑπὲρ τῶν πρεσβυτέρων ἡμῶν δεηθῶμεν, ὅπως
 »ὁ Κύριος ῥύσῃται αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς ἀτόπου καὶ πονηροῦ
 »πράγματος καὶ σῶον καὶ ἐντίμον τὸ πρεσβυτέριον αὐτοῖς πα-
 »ράσχοι. Ὑπὲρ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας καὶ ὑπηρεσίας
 »δεηθῶμεν, ὅπως ὁ Κύριος ἀμεμπτον τὴν διακονίαν αὐτοῖς πα-
 »ράσχηται· ὑπὲρ ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν, παρθένων χηρῶν τε καὶ
 »ὀρφανῶν δεηθῶμεν, ὑπὲρ τῶν ἐν συζυγίαις καὶ τεκνογονίαις
 »δεηθῶμεν, ὅπως ὁ Κύριος τοὺς πάντας αὐτοὺς ἐλεήσῃ· ὑπὲρ
 »εὐνούχων ὁσίως πορευομένων δεηθῶμεν, ὑπὲρ τῶν ἐν ἐγκρατείᾳ
 »καὶ εὐλαβείᾳ δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τῶν καρποφορούντων ἐν τῇ 3
 »ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ καὶ ποιούντων τοῖς πένησι τὰς ἐλεημοσύνας δεη-
 »θῶμεν, καὶ ὑπὲρ τῶν τὰς θυσίας καὶ τὰς ἀπαρχὰς προσφε-

Cap. 10. (Bov. 13.) Tit. προσφώ-
 νησις ὑπὲρ τῶν πιστῶν.

1. τῆς δεήσεως: M. om. τῆς.

2. Ἰακώβου: v. Drey hoc et quae sequuntur nomina, non immerito in dubium vocat (pag. 188). — Εὐδοίου: Vind. Ἀννιανοῦ (cf. VII, 46, 1). — ὁ οἰκτιρῶν Θεός: Turr. „Deus miserationum“ (ὁ οἰκτιρῶν Θ.); Bov. „misericordiam Deus“, omisso quod sequi-

tur αὐτοῦ. — ἁγίαις: Bov. om. — σώον καὶ: Turr. om. — Ὑπὲρ πάσης usque ad ὑπηρεσίας: Turr. „pro omnibus diaconis et ministris“. — τοὺς πάντας αὐτοὺς: Turr. „eis“, et nescio, an illa non addita sint, ut declararetur, αὐτοὺς ad omnes pertinere, qui post diaconos commemorati essent; Bov. „omnium suorum“ (τ. π. αὐτοῦ).

3. ἁγία: Turr. om. — πανάγιος:

»ρόντων Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ πανάγαθος
 »Θεὸς ἀμείψηται αὐτοὺς ταῖς ἐπουρανίαις αὐτοῦ δωρεαῖς καὶ
 »δῶ αὐτοῖς ἐν τῷ παρόντι ἑκατονταπλασίονα καὶ ἐν τῷ μέλ-
 »λοντι ζωὴν αἰώνιον, καὶ χαρίσῃται αὐτοῖς ἀντὶ τῶν προσκαί-
 »ρων τὰ αἰώνια, ἀντὶ τῶν ἐπιγείων τὰ ἐπουράνια. Ὑπὲρ τῶν
 »νεοφωτιστῶν ἀδελφῶν ἡμῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ Κύριος στη-
 »ρίξῃ αὐτοὺς καὶ βεβαιώσῃ. Ὑπὲρ τῶν ἐν ἀρρώστια ἐξεταζο-
 »μένων ἀδελφῶν ἡμῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ Κύριος ῥύσῃται αὐ-
 »τοὺς πάσης νόσου καὶ πάσης μαλακίας, καὶ σώους ἀποκατα-
 »στήσῃ τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ· ὑπὲρ πλεόντων καὶ ὁδοιπο-
 »ρῶντων δεηθῶμεν· ὑπὲρ τῶν ἐν μετάλλοις καὶ ἔξορῃαις
 »καὶ φυλακαῖς καὶ δεσμοῖς ὄντων διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου
 »δεηθῶμεν· ὑπὲρ τῶν ἐν πιζρᾷ δουλείᾳ καταπονουμένων δεη-
 4 »θῶμεν. Ὑπὲρ ἐχθρῶν καὶ μισούντων ἡμᾶς δεηθῶμεν, ὑπὲρ
 »τῶν διωκόντων ἡμᾶς διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, ὅπως
 »ὁ Κύριος πρᾶξῃ τὸν θυμὸν αὐτῶν διασκεδάσῃ τὴν κατ' ἡμῶν
 »ὀργήν· ὑπὲρ τῶν ἔξω ὄντων καὶ πεπλανημένων δεηθῶμεν, ὅπως
 5 »ὁ Κύριος αὐτοὺς ἐπιστρέψῃ. Τῶν νηπίων τῆς ἐκκλησίας μνη-
 »μονεύσωμεν, ὅπως ὁ Κύριος τελειώσας αὐτὰ ἐν τῷ φόβῳ αὐ-
 »τοῦ εἰς μέτρον ἡλικίας ἀγάγῃ. Ὑπὲρ ἀλλήλων δεηθῶμεν, ὅπως
 »ὁ Κύριος τηρήσῃ ἡμᾶς καὶ φυλάξῃ τῇ αὐτοῦ χάριτι εἰς τέλος
 »καὶ ῥύσῃται ἡμᾶς τοῦ πονηροῦ καὶ πάντων τῶν σκανδάλων
 »τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν καὶ σώσῃ εἰς τὴν βασιλείαν αὐ-
 »τοῦ τὴν ἐπουράνιον· ὑπὲρ πάσης ψυχῆς χριστιανῆς δεηθῶμεν.
 »Σῶσον καὶ ἀνάστησον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῷ ἔλεει σου. Ἐγειρώ-
 »μεθα· δεηθέντες ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τῷ ζῶντι Θεῷ
 »διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παραθώμεθα.» Ἐπενχέσθω δὲ ὁ ἀρ-

Cap. 11, 1 χιερεὺς καὶ λεγέτω * »Κύριε παντοκράτορ, ὕψιστε ὁ ἐν ὑψηλοῖς
 »κατοικῶν, ἅγιε ἐν ἀγίοις ἀναπανόμενε, ἀναρχε, μόναρχε, ὁ διὰ
 »Χριστοῦ κήρυγμα γνώσεως δὸς ἡμῖν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς σῆς
 »δόξης καὶ τοῦ ὀνόματός σου οὗ ἔφανερώσεν ἡμῖν εἰς κατά-
 »ληψιν· αὐτὸς καὶ νῦν ἐπίδε δι' αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ποιμνιόν σου
 »τοῦτο καὶ λύτρωσαι αὐτὸ πάσης ἀγνοίας καὶ πονηρᾶς πράξεως,
 »καὶ δὸς φόβῳ φοβεῖσθαι σε καὶ ἀγάπῃ ἀγαπᾶν σε καὶ στέλ-
 »λεσθαι ἀπὸ προσώπου δόξης σου· εὐμενῆς αὐτοῖς γενοῦ καὶ

Bov. „sanctus“. — Θεός: Turr. „domi-
 nus“.

4. ὀργήν: Vind. add. δεηθῶμεν.

5. τηρήσῃ: Vind. διατηρήσῃ. — τοῦ
 πονηροῦ: Turr. „ab omni malo“ (παν-

τὸς π.). — δέ: Vind. οὖν. — ὁ ἀρ-
 χιερεὺς: Turr. „episcopus“.

Cap. 11. (Bov. 14.) Tit. ἐπίκλησις
 τῶν πιστῶν (Bovio tituli instar sunt
 proximae sex voces capituli praecedentis;
 v. s. cap. 8, 3).

»ίλεως καὶ ἐπήκοος ἐν ταῖς προσευχαῖς αὐτῶν καὶ φύλαξον αὐ-
 »τοὺς ἀτρέπτους, ἀμέμπτους, ἀνεγκλήτους, ἵνα ὧσιν ἅγιοι σω-
 »ματι καὶ ψυχῇ, μὴ ἔχοντες σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἢ τι τῶν τοιού-
 »των, ἀλλ' ἵνα ὧσιν ἄρτιοι καὶ μηδεὶς ἐν αὐτοῖς ἧ̄ κολοβὸς ἢ
 »ἀτελής. Ἄρωγέ δυνατὲ ἀπροσωπόληπτε, γενοῦ ἀντιλήπτωρ 2
 »τοῦ λαοῦ σου τούτου, ὃν ἐξηγόρασας τῷ τιμίῳ τοῦ Χριστοῦ
 »σου αἵματι, προστάτης, ἐπίκουρος, ταμίας, φύλαξ, τεῖχος ἐρυ-
 »μνότατον, φραγμὸς ἀσφαλείας· ὅτι ἐκ τῆς σῆς χειρὸς οὐδεὶς
 »ἀρπάσαι δύναται, οὐδὲ γὰρ ἔστι Θεὸς ὡσπερ σὺ ἕτερος, ὅτι
 »ἐν σοὶ ἡ ὑπομονὴ ἡμῶν. Ἀγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου,
 »ὅτι ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστιν, ἀπροσχάριστε, ἀπαραλόγιστε·
 »ῥῦσαι αὐτοὺς πάσης νόσου καὶ πάσης μαλακίας, παντὸς παρα-
 »πτώματος, πάσης ἐπηρείας καὶ ἀπάτης, ἀπὸ φόβου ἐχθροῦ,
 »ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας, ἀπὸ πράγματος ἐν σκότει δια-
 »πορευομένου· καὶ καταξίωσον αὐτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς τῆς ἐν
 »Χριστῷ τῷ νίῳ σου τῷ μονογενεῖ, τῷ Θεῷ καὶ σωτῆρι ἡμῶν,
 »οὗ σοὶ δόξα καὶ σέβας ἐν ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
 »εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.»

Καὶ μετὰ τοῦτο λεγέτω ὁ διάκονος »Πρόσχωμεν«· καὶ ἀσπα- 3
 ζέσθω ὁ ἐπίσκοπος τὴν ἐκκλησίαν καὶ λεγέτω »Ἡ εἰρήνη τοῦ
 »Θεοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν«, καὶ ὁ λαὸς ἀποκρινάσθω »Καὶ μετὰ
 »τοῦ πνεύματός σου.« Καὶ ὁ διάκονος εἰπάτω πᾶσιν »Ἀσπά- 4
 »σασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ«· καὶ ἀσπαζέσθωσαν οἱ τοῦ
 κλήρου τὸν ἐπίσκοπον, οἱ λαϊκοὶ ἄνδρες τοὺς λαϊκοὺς, αἱ γυ-
 ναῖκες τὰς γυναῖκας. Τὰ παιδιά δὲ στηκέτωσαν πρὸς τῷ βή- 5
 ματι, καὶ διάκονος αὐτοῖς ἕτερος ἔστω ἐφρεστῶς, ὅπως μὴ ἀτα-
 κτῶσι· καὶ ἄλλοι διάκονοι περιπατεῖτωσαν καὶ σκοπεῖτωσαν
 τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ὅπως μὴ θόρυβός τις γένηται
 καὶ μὴ τις νεύση ἢ ψιθυρίση ἢ νυστάξῃ. Οἱ δὲ διάκονοι ἰστά-
 σθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς
 τῶν γυναικῶν, ὅπως μὴ τις ἐξέλθοι μήτε ἀνοιχθῇ ἢ θύρα, κἄν-
 πιστός τις ἧ̄, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναφορᾶς. Εἰς δὲ ὑποδιά- 6
 κονος διδότη ἀπόνιψιν χειρῶν τοῖς ἱερεῦσι, σύμβολον καθαρό-
 τητος ψυχῶν Θεῷ ἀνακειμένων.

2. τούτου: Turr. om. — ἐξηγόρασας: Vindd. ὃν ἐξελέξω ἐκ μυριάδων, quae reciperemus, si liqueret, utrum ommissa sint (quod veri simillimum) quae sequuntur usque ad αἵματι, an legantur in istis codicibus. — φραγμὸς ἀσφαλείας c. Vindd.; vulgo φραγμὸς, ἀσφα-

λεια. — πετομένου: M. πετωμένου. — καὶ ἀεὶ: Turr. om.

3. Hinc incipit Bov. cap. 15, inscriptum „Apparatus ad mysticum sacrificium“.

5. θόρυβός τις: Vind. om. τις.

Cap. 12, 1

Φημί δὴ γὰρ Ἰακώβος, ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννου τοῦ Ζεβεδαίου, ἐν' εὐθὺς ὁ διάκονος λέγει »Μὴ τις τῶν κατηγουμένων, μὴ τις τῶν ἀκρωμένων, μὴ τις τῶν ἀπίστων, μὴ τις τῶν ἑτεροδόξων· οἱ τὴν πρώτην εὐχὴν εὐχόμενοι προέλθετε· τὰ παιδιά »προσλαμβάνεσθε, αἱ μητέρες· μὴ τις κατὰ τινος, μὴ τις ἐν ὑποκρίσει· ὁρθοὶ πρὸς Κύριον μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐστῶ-
 2 »τες ὧμεν προσφέρειν.« Ὡν γενομένων, οἱ διάκονοι προσαγέ-
 τωσαν τὰ δῶρα τῇ ἐπισκόπῳ πρὸς τὸ θυσιαστήριον, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ εὐωνύμων στηκέτωσαν, ὡς ἂν μαθηταὶ παρεστῶτες διδασκάλῳ· δύο δὲ διάκονοι ἐξ ἑκα-
 3 τέρων τῶν μερῶν τοῦ θυσιαστηρίου κατεχέτωσαν ἐξ ὑμένων λεπτῶν ῥιπίδιον ἢ πτερῶν ταῦνος ἢ ὀθόνης, καὶ ἡρέμα ἀπο-
 σοβείτωσαν τὰ μικρὰ τῶν ἵπταμένων ζώων, ὅπως ἂν μὴ ἐγ-
 4 »χρίμπτωνται εἰς τὰ κύπελλα. Εὐξάμενος οὖν καθ' ἑαυτὸν ὁ ἀρχιερεὺς ἅμα τοῖς ἱερεῦσι καὶ λαμπρὰν ἐσθῆτα μετενδὺς καὶ στὰς πρὸς τῷ θυσιαστηρίῳ, τὸ τρόπαιον τοῦ σταυροῦ κατὰ τοῦ μετώπου τῇ χειρὶ ποιησάμενος εἰπάτω »Ἡ χάρις τοῦ παν-
 »τοκράτορος Θεοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 »στοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔστω μετὰ πάντων ὑμῶν« (2 Cor. XIII, 13)· καὶ πάντες συμφώνως λεγέτωσαν ὅτι »καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου«. Καὶ ὁ ἀρχιερεὺς »Ἄνω τὸν νουόν· καὶ πάντες »Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον«. Καὶ ὁ ἀρχιε-
 ρεὺς »Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ· καὶ πάντες »Ἄξιον καὶ δί-
 4 »καιον«. Καὶ ὁ ἀρχιερεὺς εἰπάτω »Ἄξιον ὡς ἀληθῶς καὶ δί-
 »καιον πρὸ πάντων ἀνυμνεῖν σε τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν τὸν πρὸ
 »τῶν γενητῶν ὄντα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ
 »γῆς ὀνομάζεται, τὸν μόνον ἀγέννητον καὶ ἀναρχον καὶ ἀβασί-

Cap. 12. Tit. διάταξις Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου τοῦ Ζεβεδαίου (Bov. nec titulum istum habet, nec capitis initium facit).

1. Ἰακώβος: in Vind. scholium est ad haec verba Ἰακώβος ὁ τοῦ Ζεβεδαίου, ἀδελφὸς Ἰωάννου, ἐκήρυξεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τὸ εὐαγγέλιον, ἀνηρέθη μαχαίρᾳ ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Τετραρχοῦ καὶ κείται ἐν Καισαρείᾳ. — προέλθετε: Cot. legi jussit προσέλθετε, si ἡ πρώτη εὐχὴ ea esset, quae cap. 9, 2 sqq. descripta est. Quae quin sit, equidem non dubito (cf. cap. 35. 37, 3; 40, 2), eam ob rem sic dicta, quod infra (18 sqq.) cap. 13 initio tantum non ad verbum repetitur: ex viri docti sententia quamvis admodum probabili textum mutare dubito,

quum fieri possit, ut mente suppleatur μόνην, et intelligantur poenitentes a communione proximi, quibus his precibus interesse licebat, iis peractis discedendum erat (cf. Conc. Ancyr. can. 4 sqq. Conc. Quinisextum' can. 87 cet.). — ὧμεν: Bov. „sinamus“ (ἐῶμεν).

2. δύο δέ: M. om. δέ. — ἡρέμα: Cot. ἡρεμα; M. ἡρέμα. — τὰ κύπελλα: Turr. „calicem“ (plures calices Graecorum expulsurus).

3. Bov. hinc computat cap. 16, cui inseribit: „Gratiarum actio ante consecrationem“. — ποιησάμενος: vulgo add. εἰς πάντας, quod c. Vind. Bov. Turr. omisimus.

4. τὸν πρὸ τῶν γενητῶν ὄντα: Turr. „qui ex aeternitate ante conditum uni-

»λευτον και ἀδέσποτον, τὸν ἀνευδεῖ, τὸν παντὸς ἀγαθοῦ χο-
 »ρηγόν, τὸν πάσης αἰτίας και γενέσεως κρείττονα, τὸν πάντοτε
 »κατὰ τὰ αὐτὰ και ὡσαύτως ἔχοντα· ἐξ οὗ τὰ πάντα, καθάπερ
 »ἐκ τινος ἀφετηρίας, εἰς τὸ εἶναι παρῆλθεν. Σὺ γὰρ εἶ ἡ
 »ἀναρχος γνῶσις, ἡ ἀίδιος ὄρασις, ἡ ἀγέννητος ἀκοή, ἡ ἀδίδα-
 »κτος σοφία, ὁ πρῶτος τῆ φύσει και ὁ μόνος τῷ εἶναι και κρείτ-
 »των παντὸς ἀριθμοῦ· ὁ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ
 »εἶναι παραγαγὼν διὰ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, αὐτὸν δὲ πρὸ
 »πάντων αἰῶνων γεννήσας βουλήσει και δυνάμει και ἀγαθό-
 »τητι ἀμεσιτεύτως, υἱὸν μονογενῆ, λόγον Θεὸν, σοφίαν ζῶσαν,
 »πρωτότοκον πάσης κτίσεως, ἄγγελον τῆς μεγάλης βουλῆς σου,
 »ἀρχιερέα σόν, βασιλέα δὲ και Κύριον πάσης νοητῆς και αἰ-
 »σθητῆς φύσεως, τὸν πρὸ πάντων, δι' οὗ τὰ πάντα. Σὺ γὰρ, 5
 »Θεὲ αἰώνιε, δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποίηκας και δι' αὐτοῦ
 »τῆς προσηκούσης προνοίας τὰ ὅλα ἀξιοῖς· δι' οὗ γὰρ τὸ εἶναι
 »ἐχαρίσω, δι' αὐτοῦ και τὸ εἶναι ἐδωρήσω· ὁ Θεὸς και
 »πατὴρ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου, ὁ δι' αὐτοῦ πρὸ πάντων
 »ποιήσας τὰ Χερουβὶμ και τὰ Σεραφὶμ αἰῶνάς τε και στρατιάς
 »δυνάμεις τε και ἐξουσίας ἀρχάς τε και θρόνους ἀρχαγγέλους
 »τε και ἀγγέλους, και μετὰ ταῦτα πάντα ποιήσας δι' αὐτοῦ
 »τὸν φαινόμενον τοῦτον κόσμον και πάντα τὰ ἐν αὐτῷ. Σὺ γὰρ 6
 »εἶ ὁ τὸν οὐρανὸν ὡς καμάραν στήσας και ὡς δέροδιν ἐκτείνας
 »και τὴν γῆν ἐπ' οὐδενὸς ἰδρύσας γνώμη μόνη, ὁ πήξας στε-
 »ρέωμα και νύκτα και ἡμέραν κατασκευάσας, ὁ ἐξαγαγὼν φῶς
 »ἐκ θησαυρῶν και τῆ τούτου στολῆ ἐπαγαγὼν τὸ σκότος εἰς
 »ἀνάπαυλαν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κινουμένων ζώων, ὁ τὸν ἥλιον
 »τάξας εἰς ἀρχάς τῆς ἡμέρας ἐν οὐρανῷ και τὴν σελήνην εἰς
 »ἀρχάς τῆς νυκτός και τὸν χορὸν τῶν ἀστέρων ἐν οὐρανῷ κα-
 »ταγράψας εἰς αἶνον τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας· ὁ ποιήσας ὕδωρ
 »πρὸς πόσιν και κάθαρσιν, ἀέρα ζωτικὸν πρὸς εἰσπνοὴν και
 »φρονῆς ἀπόδοσιν διὰ γλώττης πληττούσης τὸν ἀέρα και ἀκοὴν
 »συνεργουμένην ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἐπαΐειν εἰσδεχομένην τὴν προς-
 »πίπτουσαν αὐτῇ λαλίαν· ὁ ποιήσας πῦρ πρὸς σκότους πα-
 »ραμυθίαν, πρὸς ἐνδεικίας ἀναπλήρωσιν και τὸ θερμαίνεσθαι
 »ἡμᾶς και φωτίζεσθαι ὑπ' αὐτοῦ· ὁ τὴν μεγάλην θάλασσαν
 »χωρίσας τῆς γῆς και τὴν μὲν ἀναδείξας πλωτὴν, τὴν δὲ ποσὶ

versum existi". — μόνος τῷ εἶναι c.
 Vind., ut jam ante hunc codicem colla-
 tum Petrus Faber (Dodecameri cap. 11)
 legendum esse viderat, cujus conjecturam
 Col. relatam impugnat; vulgo νόμος τῷ

εἶναι. — ὁ τὰ πάντα c. Vind.; vulgo
 om. ὁ.

6. στολῆ: Vind. συστολῆ (Bov. „re-
 cessu"), quod non displicet. — εἰσπνοήν:
 Vind. add. και ἀναπνοήν, quod arridet

»βάσιμον ποιήσας, καὶ τὴν μὲν ζώοις μικροῖς καὶ μεγάλοις
 »πληθύνας, τὴν δὲ ἡμέροις καὶ ἀτιθάσσοις πληρώσας φυτοῖς
 »τε διαφόροις στέψας καὶ βοτάναις στεφανώσας καὶ ἄνθεσι
 »καλλύνας καὶ σπέρμασι πλουτίσας· ὁ συστησάμενος ἄβυσσον
 »καὶ μέγα κύτος αὐτῇ περιθεῖς, ἄλμυρῶν ὑδάτων σεσωρευμένα
 »πελάγη, περιφράξας δὲ αὐτὴν πύλαις ἄμμου λεπτοτάτης· ὁ
 »πνεύμασί ποτε μὲν αὐτὴν κορυφῶν εἰς ὄρεων μέγεθος, ποτὲ
 »δὲ στρωννύων αὐτὴν ὡς πεδίον, καὶ ποτε μὲν ἐκμαίνων χει-
 »μῶνι, ποτὲ δὲ πραῦνων γαλήνῃ ὡς ναυσιπόροις πλωτῆρσιν
 »εὐκόλον εἶναι πρὸς πορείαν· ὁ ποταμοῖς διαζώσας τὸν ὑπὸ
 »σοῦ διὰ Χριστοῦ γενόμενον κόσμον καὶ χειμάρροις ἐπιζύσας
 »καὶ πηγαῖς ἀεννάοις μεθύσας, ὄρεσι δὲ περισφίγξας εἰς ἔδραν
 7 »ἀτρεμῆ γῆς ἀσφαλεστάτην. Ἐπλήρωσας γάρ σου τὸν κόσμον
 »καὶ διεκόσμησας αὐτὸν βοτάναις εὐόσμοις καὶ ἰασίμοις, ζώοις
 »πολλοῖς καὶ διαφόροις, ἀλκίμοις καὶ ἀσθενεστέροις, ἐδωδίμοις
 »καὶ ἐνεργοῖς, ἡμέροις καὶ ἀτιθάσσοις, ἐρπετῶν συριγμοῖς,
 »πτηνῶν ποικίλων κλαγγαῖς· ἐνιαυτῶν κύκλοις, μηνῶν καὶ ἡμε-
 »ρῶν ἀριθμοῖς, τροπῶν τάξεσι, νεφῶν ὁμβροτόκων διαδρομαῖς
 »εἰς καρπῶν γονὰς καὶ ζώων σύστασιν, σταθμὸν ἀνέμων δια-
 »πνεόντων ὅτε προσταχθῶσι παρὰ σοῦ, τῶν φυτῶν καὶ τῶν
 8 »βοτανῶν τὸ πλῆθος. Καὶ οὐ μόνον τὸν κόσμον ἐδημιούργη-
 »σας, ἀλλὰ καὶ τὸν κοσμοπολίτην ἄνθρωπον ἐν αὐτῷ ἐποίη-
 »σας, κόσμου κόσμον αὐτὸν ἀναδείξας· εἶπας γὰρ τῇ σῇ σοφίᾳ
 »Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίω-
 »σιν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πε-
 »τεινῶν τοῦ οὐρανοῦ (Gen. I, 26). Διὸ καὶ πεποίηκας αὐτὸν ἐκ ψυ-
 »χῆς ἀθανάτου καὶ σώματος σκεδαστοῦ, τῆς μὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος,
 »τοῦ δὲ ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων· καὶ δέδωκας αὐτῷ κατὰ
 »μὲν τὴν ψυχὴν τὴν λογικὴν διάγνωσιν, εὐσεβείας καὶ ἀσεβείας
 »διάκρισιν, δικαίου καὶ ἀδίκου παρατήρησιν· κατὰ δὲ τὸ σῶμα
 »τὴν πένταθλον ἐχαρίσω αἴσθησιν καὶ τὴν μεταβατικὴν κίνη-
 »σιν. Σὺ γὰρ, Θεὲ παντοκράτορ, διὰ Χριστοῦ παράδεισον ἐν
 »Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολὰς ἐφύτευσας παντοίων φυτῶν ἐδωδίμων
 »κόσμῳ, καὶ ἐν αὐτῷ, ὡς ἂν ἐν ἐστία πολυτελεῖ, εἰσῆγαγες

Clerico. — κύτος c. Vind. Bov., ut Col. conjecerat; vulgo κῆτος. — ὡς πεδίον c. Vind. Turr.; vulgo εἰς π.

7. Ἐπλήρωσας γὰρ: Turr. „qui refecisti“ (ὁ πληρώσας legisse videtur, et postea διακοσμήσας). — ζώοις πολλοῖς καὶ διαφόροις: Turr. „variisque ani-

mantibus“. — σταθμὸν ἀνέμων διαπν.: Turr. „ad ventorum flatus“. Totus locus male inter se cohaeret, et nescio, an non sit corruptus.

8. αὐτὸν ἀναδείξας: Vind. om. αὐτὸν. — ἀρχέτωσαν: interpretes legisse videntur ἀρχέτω.

»αὐτόν· καὶ τῷ ποιεῖν νόμον δέδωκας αὐτῷ ἔμφυτον, ὅπως
 »οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἔχοι τὰ σπέρματα τῆς Θεογνωσίας.
 »Εἰσαγαγὼν δὲ εἰς τὸν τῆς τροφῆς παράδεισον, πάντων μὲν
 »ἀνῆκας αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν πρὸς μετάληψιν, ἐνὸς δὲ μόνου
 »τὴν γεῦσιν ἀπειπας ἐπ' ἐλπίδι χοιτιόνων, ἵνα, ἐὰν φυλάξῃ
 »τὴν ἐντολήν, μισθὸν ταύτης τὴν ἀθανασίαν κομίσηται. Ἄμε- 9
 »λήσαντα δὲ τῆς ἐντολῆς καὶ γευσάμενον ἀπηγορευμένου καρ-
 »ποῦ ἀπάτη ὄφρεως καὶ συμβουλία γυναικὸς τοῦ μὲν παραδεί-
 »σου δικαίως ἐξῴσας αὐτόν, ἀγαθότητι δὲ εἰς τὸ παντελὲς
 »ἀπολλύμενον οὐχ ὑπερείδες, σὸν γὰρ ἦν δημιούργημα· ἀλλὰ
 »καθυποτάξας αὐτῷ τὴν κτίσιν δέδωκας αὐτῷ οἰκείοις ἰδρῶσι
 »καὶ πόνοις πορίζειν ἑαυτῷ τὴν τροφήν, σοῦ πάντα φύοντος
 »καὶ αὐξοντος καὶ πεπαίνοντος· χρόνῳ δὲ πρὸς ὀλίγον αὐτόν
 »κομίσας, ὄρκῳ εἰς παλιγγενεσίαν ἐξάλεσας, ὄρον θανάτου λύ-
 »σας, ζωὴν ἔξ ἀναστάσεως ἐπηγγείλω. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, 10
 »ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ εἰς πλήθος ἀνάριθμον χέας, τοὺς
 »ἐμμείναντάς σοι ἐδόξασας, τοὺς δὲ ἀποστάντας σου ἐκόλασας,
 »[καὶ] τοῦ μὲν Ἄβελ ὡς ὀσίου προσδεξάμενος τὴν θυσίαν, τοῦ
 »δὲ ἀδελφοκτόνου Καὶν ἀποστραφεὶς τὸ δῶρον ὡς ἑναγοῦς·
 »καὶ πρὸς τοῦτοις τὸν Σὴθ καὶ τὸν Ἐνὼς προσελάβου καὶ τὸν
 »Ἐνὼχ μετατέθεικας. Σὺ γὰρ εἶ ὁ δημιουργὸς τῶν ἀνθρώπων
 »καὶ τῆς ζωῆς χορηγὸς καὶ τῆς ἐνδείας πληρωτὴς καὶ τῶν νό-
 »μων δοτὴρ καὶ τῶν φυλακτόντων αὐτοὺς μισθαποδότης καὶ
 »τῶν παραβαινόντων αὐτοὺς ἐκδικος, ὁ τὸν μέγαν κατακλυσμόν
 »ἐπαγαγὼν τῷ κόσμῳ διὰ τὸ πλήθος τῶν ἀσεβησάντων, καὶ
 »τὸν δίκαιον Νῶε ῥυσάμενος ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐν ἀρκαίᾳ
 »σὺν ὀκτὼ ψυχαῖς, τέλος μὲν τῶν παρρηχηζόντων, ἀρχὴν δὲ τῶν
 »μελλόντων ἐπιγίνεσθαι· ὁ τὸ φοβερὸν πῦρ κατὰ τῆς σοδομη-
 »νῆς πενταπόλεως ἐξάψας καὶ γῆν καρποφόρον εἰς ἄλμην θέ-
 »μενος ἀπὸ κακίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ, καὶ τὸν ὄσιον
 »Λῶτ ἐξαργάσας τοῦ ἐμπρησμοῦ. Σὺ εἶ ὁ τὸν Ἀβραὰμ ῥυ- 11
 »σάμενος προγονικῆς ἀσεβείας καὶ κληρονόμον τοῦ κόσμου κα-
 »ταστήσας καὶ ἐμφανίσας αὐτῷ τὸν Χριστόν σου, ὁ τὸν Μελ-
 »χισεδὲκ ἀρχιερέα τῆς λατρείας προχειρισάμενος, ὁ τὸν πολύ-
 »τλαν Θεράποντά σου Ἰὼβ νικητὴν τοῦ ἀρχελάκου ὄφρεως ἀνα-
 »δείξας, ὁ τὸν Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας υἱὸν ποιησάμενος, ὁ τὸν Ἰα-
 »κώβ πατέρα δώδεκα παιδῶν καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ εἰς πλήθος
 »χέας καὶ εἰσαγαγὼν εἰς Αἴγυπτον ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυ-

10. ἀνάριθμον: Vind. ἀναρίθμητον. Ἄβελ: Col. Ἀβὲλ.
 — [καὶ] delendum esse videtur. —

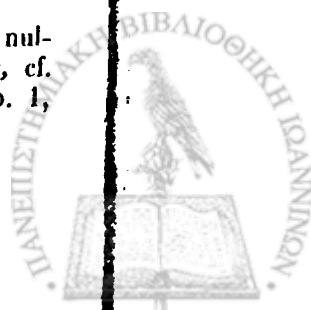
»χαῖς· σὺ Κύριε, [τὸν] Ἰωσήφ οὐχ ὑπερεῖδες, ἀλλὰ μισθὸν τῆς
 »διὰ σὲ σωφροσύνης ἔδωκας αὐτῷ τὸ τῶν αἰγυπτίων ἄρχειν·
 »σὺ, Κύριε, ἑβραίους ὑπὸ αἰγυπτίων καταπονουμένους οὐ πε-
 »ριεῖδες διὰ τὰς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐπαγγελίας, ἀλλ'
 12 »ἐρῶύσω, κολάσας αἰγυπτίους. Παραφθειράντων δὲ τῶν ἀν-
 »θρώπων τὸν φυσικὸν νόμον, καὶ τὴν κτίσιν ποτὲ μὲν αὐτό-
 »ματον νομισάντων, ποτὲ δὲ πλεῖον ἢ δεῖ τιμησάντων καὶ σοί,
 »τῷ Θεῷ τῶν πάντων, συνταπτόντων, οὐκ εἴασας πλανᾶσθαι·
 »ἀλλὰ ἀναδείξας τὸν ἅγιόν σου Θεράποντα Μωσοῦν, δι' αὐ-
 »τοῦ πρὸς βοήθειαν τοῦ φυσικοῦ τὸν γραπτὸν νόμον δέδωκας,
 »καὶ τὴν κτίσιν ἔδειξας σὸν ἔργον εἶναι, τὴν δὲ πολύθεον πλά-
 »νην ἐξώρισας· τὸν Ἀαρὼν καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ ἱερατικῆς τιμῆς
 »ἐδόξασας, ἑβραίους ἁμαρτόντας ἐκόλασας, ἐπιστρέφοντας ἐδέ-
 »ξω. Τοὺς αἰγυπτίους δεκαπλήγῳ ἐτιμωρήσω, θάλασσαν διε-
 »λὼν Ἰσραηλίτας διεβίβασας, αἰγυπτίους ἐπιδιώξαντας ὑποβρυ-
 »χίους ἀπώλεσας, ξύλῳ πικρὸν ὕδωρ ἐγλύκανας, ἐκ πέτρας ἀ-
 »κροτόμου ὕδωρ ἀνέχεας, ἐξ οὐρανοῦ τὸ μάννα ὕσας, τροφήν
 »ἐξ ἄερος ὀρνυγομήτραν, στῦλον πυρὸς τὴν νύκτα πρὸς φωτι-
 »σμόν καὶ στῦλον νεφέλης ἡμέραν πρὸς σκιασμόν θάλπους·
 »τὸν Ἰησοῦν στρατηγὸν ἀναδείξας, ἑπτὰ ἔθνη χαναναίων δι'
 »αὐτοῦ καθεῖλες, Ἰορδάνην διεῖρξας, τοὺς ποταμοὺς Ἠθὰμ
 »ἐξήρανας, τείχη κατέρριψας ἀνευ μηχανημάτων καὶ χειρὸς ἀν-
 13 »θρώπων. Ὑπὲρ ἀπάντων σοι ἡ δόξα, δέσποτα παντοκράτορ.
 »Σὲ προσκυνοῦσιν ἀνάριθμοι στρατιαὶ ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων,
 »θρόνων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, δυνάμεων, στρατιῶν,
 »αἰώνων· τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφὶμ ταῖς μὲν
 »δυσὶ κατακαλύπτοντα τοὺς πόδας, ταῖς δὲ δυσὶ τὰς κεφαλὰς,
 »ταῖς δὲ δυσὶ πετόμενα, καὶ λέγοντα ἅμα χιλίαις χιλιάσιν ἀρ-
 »χαγγέλων καὶ μυριάσις μυριάσιν ἀγγέλων ἀκαταπαύστως καὶ
 »ἀσιγήτως βοῶσαις (καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἅμα εἰπάτω) Ἅγιος, ἅγιος,
 »ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης
 »αὐτοῦ (Is. VI, 3)· εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.»
 14 Καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἐξῆς λεγέτω Ἅγιος γὰρ εἶ ὡς ἀληθῶς

11. [τὸν] c. Vind., suatore Clerico, recepitimus. — πέντε: interpretes om. (cf. Gen. XLVI, 27; Exod. I, 5). — ἀλλ' ἐρῶύσω, κ. αἰγ.: Bov. om.

12. ἀπώλεσας: Vind. ἐκόλασας. — τὸν Ἰησοῦν: Turr. „Iesum Nave“. — κατέρριψας: Vind. κατήρριξας (? κατέρριξας). — καὶ χειρὸς ἀνθρώπων: Turr. om.

13. δέσποτα παντοκράτορ: Turr. „domine Deus“. — στρατιῶν, αἰώνων: Bov. Turr. „aeternorum exercituum“ et idem vult M., qui conjuncta habet; sed diversa sunt; v. s. 5. — αὐτοῦ: Bov. legit σου, ut VII, 35, 2.

14. Bov., hinc exorsus cap. 17, nullum titulum adscribit. — γενόμενος, cf. II, 24, 2; V, 16, 2; hujus libri cap. 1,

»καὶ πανάγιος, ὕψιστος καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας·
 »ἅγιος δὲ καὶ ὁ μονογενὴς σου υἱὸς, ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς
 »Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ὃς εἰς πάντα ὑπηρετησάμενός σοι τῷ Θεῷ
 »αὐτοῦ καὶ πατρὶ, εἰς τε δημιουργίαν διάφορον καὶ πρόνοιαν
 »κατάλληλον, οὐ περιεῖδε τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπολλύμε-
 »νον, ἀλλὰ μετὰ φυσικὸν νόμον, μετὰ νομικὴν παραίνεσιν,
 »μετὰ προφητικὸς ἐλέγχους καὶ τὰς τῶν ἀγγέλων ἐπιστασίας
 »(παραφθειρόντων σὺν τῷ Θεῷ καὶ τὸν φυσικὸν νόμον καὶ
 »τῆς μνήμης ἐκβαλλόντων τὸν κατακλυσμὸν, τὴν ἐκτύρωσιν,
 »τὰς κατ' αἰγυπτίων πληγὰς, τὰς κατὰ παλαιστηνῶν σφραγὰς,
 »καὶ μελλόντων ὅσον οὐδέπω ἀπόλλυσθαι πάντων) εὐδόκησεν
 »αὐτὸς γνώμη σῆ ὁ δημιουργὸς ἀνθρώπου ἀνθρωπος γενέσθαι,
 »ὁ νομοθέτης ὑπὸ νόμους, ὁ ἀρχιερεὺς ἱερεῖον, ὁ ποιμὴν πρό-
 »βατον· καὶ ἐξενμενίσάτο σε τὸν ἑαυτοῦ Θεὸν καὶ πατέρα καὶ
 »τῷ κόσμῳ κατήλλαξε καὶ τῆς ἐπιχειμένης ὀργῆς τοὺς πάντας
 »ἠλευθέρωσε γενόμενος ἐκ παρθένου, γενόμενος ἐν σαρκὶ ὁ
 »Θεὸς λόγος, ὁ ἀγαπητὸς υἱὸς, ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως,
 »κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ ἐπ' αὐτοῦ προῤῥηθείσας προφητείας ἐκ
 »σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραὰμ, φυλῆς Ἰούδα· καὶ γέγονεν ἐν
 »μήτρᾳ παρθένου ὁ διαπλάσσων πάντας τοὺς γεννωμένους,
 »καὶ ἑσαρκώθη ὁ ἄσαρκος, ὁ ἀχρόνως γεννηθεὶς ἐν χρόνῳ γε-
 »γένηται. Πολιτευσάμενος ὁσίως καὶ παιδεύσας ἐνθέσμως, 15
 »πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐξ ἀνθρώπων ἀπελάσας
 »σημεῖά τε καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ ποιήσας, τροφῆς καὶ ποτοῦ
 »καὶ ὕπνου μεταλαβὼν ὁ τρέφων πάντας τοὺς χηρῶν τρο-
 »φῆς καὶ ἐμπιπλῶν πᾶν ζῶον εὐδοκίας, ἐφανερώσε σοι τὸ
 »ὄνομα τοῖς ἀγνοοῦσιν αὐτό, τὴν ἀγνοίαν ἐφυγάδευσε, τὴν εὐ-
 »σέβειαν ἀνεξώπυρωσε, τὸ θῆλημά σου ἐπλήρωσε, τὸ ἔργον ὁ
 »ἔδωκας αὐτῷ ἑτελείωσε· καὶ ταῦτα πάντα κατορθώσας, χερσὶν
 »ἀνόμων κατασχεθεὶς ἱερέων καὶ ἀρχιερέων ψευδωνύμων καὶ
 »λαοῦ παρανόμου προδοσίᾳ τοῦ τὴν κακίαν νοσήσαντος καὶ
 »πολλὰ παθῶν ἐπ' αὐτῶν καὶ πᾶσαν ἀτιμίαν ὑποστάς σῆ
 »συγχωρήσει, παραδοθεὶς Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι καὶ κριθεὶς ὁ
 »κριτῆς καὶ κατακριθεὶς ὁ σωτὴρ, σταυρῷ προσηλώθη ὁ ἀπα-
 »θῆς καὶ ἀπέθανεν ὁ τῆ φύσει ἀθάνατος καὶ ἑτάφη ὁ ζωο-
 »ποιός, ἵνα πάθους λύση καὶ θανάτου ἐξέληται τούτους, δι'
 »οὓς παρεγένετο, καὶ ῥήξῃ τὰ δεσμὰ τοῦ διαβόλου καὶ ῥύσῃται
 »τούς ἀνθρώπους ἐκ τῆς ἀπάτης αὐτοῦ· καὶ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν

4. — ἐπ' αὐτοῦ: Bon. om. — γεννωμέ-
 νους scriptissimus pro edito γενωμένους.

15. τούτοις c. Vind.; vulgo inepte

»τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ, τεσσαράκοντα ἡμέρας ἑνδιατρίψας τοῖς
 »μαθηταῖς, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐξαθέσθη ἐκ δε-
 16 »ξιῶν σου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ. Μεινήμενοι οὖν ὦν
 »δι' ἡμᾶς ὑπέμεινεν, εὐχαριστοῦμέν σοι, Θεὲ παντοκράτορ, οὐχ
 »ὅσον ὀφείλομεν, ἀλλ' ὅσον δυνάμεθα, καὶ τὴν διάταξιν αὐτοῦ
 »πληροῦμεν. Ἐν ἧ γὰρ νυκτὶ παρεδίδοτο, λαβὼν ἄρτον ταῖς
 »ἀγλαῖς καὶ ἀμύμοις αὐτοῦ χειρὶ καὶ ἀναβλέψας πρὸς σέ,
 »τὸν Θεὸν αὐτοῦ καὶ πατέρα, καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθη-
 »ταῖς, εἰπὼν Τοῦτο τὸ μυστήριον τῆς καινῆς διαθήκης, λά-
 »βετε ἐξ αὐτοῦ, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ περὶ
 »πολλῶν θρυπτόμενον εἰς ἄφρεσιν ἁμαρτιῶν. Ὡσαύτως καὶ τὸ
 »ποτήριον κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος καὶ ἀγιάσας ἐπέδωκεν
 »αὐτοῖς, λέγων Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά
 »μου τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφρεσιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο
 »ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὅσας γὰρ ἴαν ἐσθίητε τὸν
 »ἄρτον τοῦτον καὶ πίνητε τὸ ποτήριον τοῦτο, τὸν θάνατον τὸν
 17 »ἐμὸν καταγγέλλετε, ἄχρις ἂν ἔλθω. Μεινήμενοι τοίνυν τοῦ
 »πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστά-
 »σεως καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἐπανόδου καὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ
 »δευτέρας παρουσίας, ἐν ἧ ἔρχεται μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως
 »κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστην κατὰ τὰ
 »ἔργα αὐτοῦ, προσφέρομέν σοι, τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ, κατὰ τὴν
 »αὐτοῦ διάταξιν τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο, εὐ-
 »χαριστοῦντές σοι δι' αὐτοῦ ἕρ' οἷς κατηξίωσας ἡμᾶς ἐστάναι
 »ἐνώπιόν σου καὶ ἱερατεῦειν σοι· καὶ ἀξιοῦμέν σε ὅπως εὐμε-
 »νῶς ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα ἐνώπιόν σου,
 »σὺ ὁ ἀνεκδήξ Θεός, καὶ εὐδοκήσῃς ἐπ' αὐτοῖς εἰς τιμὴν τοῦ
 »Χριστοῦ σου καὶ καταπέμψῃς τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα ἐπὶ τὴν
 »θυσίαν ταύτην, τὸν μάρτυρα τῶν παθημάτων τοῦ Κυρίου Ἰη-
 »σοῦ, ὅπως ἀποφῆνῃ τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ
 »σου καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου· ἵνα οἱ
 »μεταλαβόντες αὐτοῦ βεβαιωθῶσι πρὸς εὐσέβειαν, ἀφέσεως
 »ἁμαρτημάτων τύχωσι, τοῦ διαβόλου καὶ τῆς πλάνης αὐτοῦ
 »ῥυσθῶσι, πνεύματος ἁγίου πληρωθῶσιν, ἀξιοὶ τοῦ Χριστοῦ
 »σου γένωνται, ζωῆς αἰωνίου τύχωσι, σοῦ καταλλαγέντος αὐ-
 18 »τοῖς, δέσποτα παντοκράτορ. Ἐτι δεόμεθά σου, Κύριε, καὶ
 »ὑπὲρ τῆς ἁγίας σου ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περά-

add. τοὺς. — ἑνδιατρίψας: Vind. συν-
 διατρίψας, quod probatur Clerico.

17. ἀποφῆνῃ: Turr. „efficias“ (ἀπο-

φήνης). — τοῦ διαβόλου καὶ τῆς πλά-
 νης αὐτοῦ: Turr. „a fallaciis diaboli“.

18. Bon. hinc incipit cap. 18, inscri-

»των, ἣν περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου, ὅ-
 »πως αὐτὴν διαφυλάξης ἄσειστον καὶ ἀκλυδώνιστον ἄχρι τῆς
 »συντελείας τοῦ αἰῶνος· καὶ ὑπὲρ πάσης ἐπισκοπῆς τῆς ὀρθο-
 »τομούσης τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ
 »ὑπὲρ τῆς ἐμῆς τοῦ προσφέροντός σοι οὐδενίας καὶ ὑπὲρ παν-
 »τός τοῦ πρεσβυτερίου, ὑπὲρ τῶν διακόνων καὶ παντός τοῦ
 »κλήρου, ἵνα πάντας σοφίσας πνεύματος ἁγίου πληρώσης.
 »Ἔτι παρακαλοῦμέν σε, Κύριε, ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐν
 »ὑπεροχῇ καὶ παντός τοῦ στρατοπέδου, ἵνα εἰρηνεύωνται τὰ
 »πρὸς ἡμᾶς, ὅπως ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ διάγοντες τὸν πάντα
 »χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν δοξάζωμέν σε διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς
 »ἐλπίδος ἡμῶν. Ἔτι προσφέρομέν σοι καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν 19
 »ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων σοι ἁγίων, πατριαρχῶν, προφη-
 »τῶν, δικαίων, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἐπισκόπων,
 »πρεσβυτέρων, διακόνων, ὑποδιακόνων, ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν,
 »παρθένων, χηρῶν, λαϊκῶν καὶ πάντων ὧν αὐτός ἐπίστασαι τὰ
 »ὀνόματα. Ἔτι προσφέρομέν σοι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τούτου, ἵνα
 »ἀναδείξῃς αὐτὸν εἰς ἔπαινον τοῦ Χριστοῦ σου βασίλειον ἱε-
 »ράτευμα, ἔθνος ἅγιον· ὑπὲρ τῶν ἐν παρθενίᾳ καὶ ἀγγελίᾳ,
 »ὑπὲρ τῶν χηρῶν τῆς ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῶν ἐν σεμνοῖς γάμοις
 »καὶ τεκνογονίαις, ὑπὲρ τῶν νηπίων τοῦ λαοῦ σου, ὅπως μη-
 »δένα ἡμῶν ἀπόβλητον ποιήσης. Ἔτι ἀξιούμέν σε καὶ ὑπὲρ 20
 »τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν ἐνοικούντων, ὑπὲρ τῶν ἐν ἀρῶ-
 »στίαις, ὑπὲρ τῶν ἐν πιζρᾷ δουλείᾳ, ὑπὲρ τῶν ἐν ἐξορίαις,
 »ὑπὲρ τῶν ἐν δημεύσει, ὑπὲρ πλεόντων καὶ ὀδοιπορούντων,
 »ὅπως ἐπίκουρος γένη πάντων, βοηθὸς καὶ ἀντίληπτωρ. Ἔτι
 »παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῶν μισούντων ἡμᾶς καὶ διωκόν-
 »των ἡμᾶς διὰ τὸ ὄνομά σου, ὑπὲρ τῶν ἔξω ὄντων καὶ πε-
 »πλανημένων, ὅπως ἐπιστρέψῃς αὐτοὺς εἰς ἀγαθὸν καὶ τὸν
 »θυμὸν αὐτῶν πραΰνης. Ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῶν
 »κατηγουμένων τῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπὲρ τῶν χειμαζομένων ὑπὸ
 »τοῦ ἄλλοτριῦ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ ἀδελφῶν ἡμῶν, ὅ-
 »πως τοὺς μὲν τελειώσης ἐν τῇ πίστει, τοὺς δὲ καθάρσης ἐκ
 »τῆς ἐνεργείας τοῦ πονηροῦ, τῶν δὲ τὴν μετάνοιαν προσδέξῃ,
 »καὶ συγχωρήσης καὶ αὐτοῖς καὶ ἡμῖν τὰ παραπτώματα ἡμῶν.
 »Ἔτι προσφέρομέν σοι καὶ ὑπὲρ τῆς εὐκρασίας τοῦ ἕρος καὶ 21
 »τῆς εὐφορίας τῶν καρπῶν, ὅπως ἀνελλιπῶς μεταλαμβάνον-
 »τες τῶν παρὰ σοῦ ἀγαθῶν, αἰνῶμέν σε ἀπαύστως τὸν δι-

ptum „Mystica oratio“.

ἀδελφῶν ἡμῶν: Turr. om.

20. ἐπίκουρος: Vind. πάντων ἐ. —

21. αἰνῶμέν σε: M. αἰνοῦμέν σε. —

»δόντα τροφήν πάση σαρκί. Ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ πτῶν δι' εὐλογον αἰτίαν ἀπόντων, ὅπως ἅπαντας ἡμᾶς διατηρήσας ἐν τῇ εὐσεβείᾳ ἐπισυναγάγῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ σου, τοῦ Θεοῦ πάσης αἰσθητῆς καὶ νοητῆς φύσεως, τοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἀτρέπτους, ἀμέμπτους, ἀνεγκλήτους· ὅτι σοὶ πᾶσα δόξα, σέβας καὶ εὐχαριστία, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀνελλειπεῖς καὶ ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων.» Καὶ πᾶς ὁ λαὸς λεγέτω Ἄμην.

22 Καὶ ὁ ἐπίσκοπος εἰπάτω Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν· καὶ πᾶς ὁ λαὸς λεγέτω Καὶ μετὰ τοῦ Cap. 13, 1 πνεύματός σου». Καὶ ὁ διάκονος κηρυσσέτω πάλιν * Ἔτι καὶ ἔτι δεηθῶμεν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ· ὑπὲρ τοῦ δώρου τοῦ προσχομισθέντος Κυρίῳ τῷ Θεῷ δεηθῶμεν, ὅπως ὁ ἀγαθὸς Θεὸς προσδέξῃται αὐτὸ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐπουράνιον αὐτοῦ θυσιαστήριον εἰς ὁσμὴν εὐωδίας. Ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ τοῦ λαοῦ δεηθῶμεν· ὑπὲρ πάσης ἐπισκοπῆς, παντὸς πρεσβυτερίου, πάσης τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας καὶ ὑπηρεσίας, παντὸς τοῦ πληρώματος τῆς ἐκκλησίας δεηθῶμεν, ὅπως ὁ Κύριος πάντας διατηρήσῃ καὶ διαφυλάξῃ. Ὑπὲρ βασιλέων καὶ τῶν ἐν ὑπεροχῇ δεηθῶμεν, ἵνα εἰρηνεύωνται τὰ πρὸς ἡμᾶς, ὅπως ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον ἔχοντες διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Τῶν ἁγίων μαρτύρων μνημονεύσωμεν, ὅπως κοινωνοὶ γενέσθαι τῆς ἀθλήσεως αὐτῶν καταξιωθῶμεν· ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τῆς εὐκρασίας τῶν ἀέρων καὶ τελεσφορίας τῶν καρπῶν δεηθῶμεν· ὑπὲρ τῶν νεοφωτίστων δεηθῶμεν, ὅπως βεβαιωθῶσιν ἐν τῇ πίστει· πάντες ὑπὲρ ἀλλήλων παρακαλέσωμεν. Ἀνάστησον ἡμᾶς, ὁ Θεός, ἐν τῇ χάριτί σου. Ἀναστάντες ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παραθώμεθα. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος λεγέτω Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ μεγαλόνυμος, ὁ μέγας τῇ βουλῇ καὶ κραταῖος τοῖς ἔργοις, ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ ἁγίου παιδός σου Ἰησοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ἐπίβλεψον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ

καὶ νῦν: M. om. καὶ.

Cap. 13. (Bov. 19, omissio titulo.) Tit. προσφώνησις ἐπὶ τῶν πιστῶν | μετὰ τὴν θείαν ἀναφορὰν (Turr. „post oblationem hostiae“).

1. Θεῷ δεηθῶμεν c: Bov. M.; Turr. Cot. om. δεηθῶμεν. — καὶ ὑπηρεσίας:

Vind. om. — ὑπὲρ ἀλλήλων παρακαλέσωμεν c. Vind. (cf. cap. 10, 5); vulgo ὑπ' ἄλλων παρακαλέσθωσαν, quae Turr. vertere conatur („cuncti se mutuo hortentur“), Bov. re desperata omittit, πάντες antecedentibus adjungens.

2. Bov. abhinc numerat cap. 20, nullo titulo inscriptum. — Ὁ Θεός: Turr. om. —

»τὸ ποιμνιὸν σου τοῦτο, ὃ δι' αὐτοῦ ἐξελέξω εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματός σου· καὶ ἀγιάσας ἡμῶν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν καταξιώσον, καθαρὸς γενομένος ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκῶς καὶ πνεύματος, τυχεῖν τῶν προκειμένων ἀγαθῶν· καὶ μηδένα ἡμῶν ἀνάξιον κρίνῃς, ἀλλὰ βοηθὸς ἡμῶν γενεῖ, ἀντιλήπτωρ, ὑπερασπιστὴς διὰ τοῦ Χριστοῦ σου· μεθ' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ, αἶνος, δοξολογία, εὐχαριστία καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν».

Καὶ μετὰ τὸ πάντας εἰπεῖν· »Ἀμήν« ὁ διάκονος λεγέτω 3
 »Πρόσχωμεν«· καὶ ὁ ἐπίσκοπος προσφωνησάτω τῷ λαῷ οὕτω
 »Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις«· καὶ ὁ λαὸς ὑπακουέτω »Εἰς ἅγιός, εἰς
 »Κύριος, εἰς Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς εὐλόγητός
 »εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς
 »εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, εὐλο-
 »γημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεὸς Κύριος καὶ ἐ-
 »πεφάνη ἡμῖν, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις«. Καὶ μετὰ τοῦτο 4
 μεταλαμβάνετω ὁ ἐπίσκοπος, ἔπειτα οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ
 διάκονοι καὶ ὑποδιάκονοι καὶ οἱ ἀναγνώσται καὶ οἱ ψάλται καὶ
 οἱ ἀσκηταί, καὶ ἐν ταῖς γυναῖξιν αἱ διακόνισσαι καὶ αἱ παρ-
 θένοι καὶ αἱ χῆραι· εἶτα τὰ παιδιά, καὶ τότε πᾶς ὁ λαὸς κατὰ
 τάξιν μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας ἄνευ θορύβου. Καὶ ὁ μὲν ἐ-
 πίσκοπος διδόντω τὴν προσφορὰν λέγων »Σῶμα Χριστοῦ«, καὶ
 ὁ δεχόμενος λεγέτω »Ἀμήν«· ὁ δὲ διάκονος κατεχέτω τὸ ποτή-
 ριον καὶ ἐπιδιδούς λεγέτω »Αἷμα Χριστοῦ, ποτήριον ζωῆς«,
 καὶ ὁ πίνων λεγέτω »Ἀμήν«. Ψαλμὸς δὲ λεγέσθω τριακοστὸς
 τρίτος (Ps. XXXIV) ἐν τῷ μεταλαμβάνειν πάντας τοὺς λοιπούς·
 καὶ ὅταν πάντες μεταλάβωσι καὶ πᾶσαι, λαβόντες οἱ διάκονοι
 τὰ περισσεύσαντα εἰσφερέτωσαν εἰς τὰ παστοφόρια.

Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω, παυσάμενου τοῦ ψάλλοντος * »Με- Cap. 14.
 »ταλαβόντες τοῦ τιμίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ
 »Χριστοῦ εὐχαριστήσωμεν τῷ καταξιώσαντι ἡμᾶς μεταλαβεῖν
 »τῶν ἁγίων αὐτοῦ μυστηρίων, καὶ παρακαλέσωμεν μὴ εἰς κρίμα,
 »ἀλλ' εἰς σωτηρίαν ἡμῖν γενέσθαι, εἰς ὠφέλειαν ψυχῆς καὶ
 »σώματος, εἰς φυλακὴν εὐσεβείας, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς
 »ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἐγειρώμεθα· ἐν χάριτι Χριστοῦ

τὸ σῶμα: Vind. τὰ σώματα. — ἀμήν: M. om.

3. Ἰησοῦς: Bon. Turr. om. — ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία: Bon. „hominibus bonae voluntatis“, cf. VII, 47.

4. ὁ δὲ διάκονος κατεχέτω τὸ π.

καὶ ἐ. λεγέτω: Turr. „Diaconus vero retineat calicem; et tribuens aliis, dicat“; vereor, ne mala fraude.

Cap. 14. (Bon. 21.) Tit. προσφώνησις μετὰ τὴν μετάληψιν.

ἐν χάριτι Χριστοῦ: Turr. M. cum

Cap. 15, 1 »ἐαυτοὺς τῷ Θεῷ, τῷ μόνῳ ἀγεννήτῳ Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ
 »αὐτοῦ παραδώμεθα«. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος εὐχαριστεῖτω * »Δέ-
 »σποτα ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ σου
 »τοῦ εὐλογητοῦ παιδός, ὁ τῶν μετ' εὐθύτητος ἐπικαλουμένων
 »σε ἐπήκοος, ὁ καὶ τῶν σιωπώντων ἐπιστάμενός τὰς ἐντεύξεις·
 »εὐχαριστοῦμέν σοι ὅτι κατηξίωσας ἡμᾶς μεταλαβεῖν τῶν ἀγίων
 »σου μυστηρίων, ἃ παρέσχου ἡμῖν εἰς πληροφορίαν τῶν καλῶς
 »ἐγνωσμένων, εἰς φυλακὴν τῆς εὐσεβείας, εἰς ἄφρασιν πλημμε-
 »λημάτων· ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ σου ἐπικέκληται ἐφ' ἡ-
 »μᾶς, καὶ σοὶ προσωκειώμεθα. Ὁ χωρίσας ἡμᾶς τῆς τῶν ἀσε-
 »βῶν κοινῶνίας, ἔνωσον ἡμᾶς μετὰ τῶν καθωσιωμένων σοι,
 »στήριξον ἡμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπι-
 »φροιτήσει, τὰ ἀγνοούμενα ἀποκάλυψον, τὰ λείποντα προσανα-
 2 »πλήρωσον, τὰ ἐγνωσμένα κράτυνον. Τοὺς ἱερεῖς ἀμώμους
 »διαφύλαξον ἐν τῇ λατρείᾳ σου· τοὺς βασιλεῖς διατήρησον ἐν
 »εἰρήνῃ, τοὺς ἄρχοντας ἐν δικαιοσύνῃ, τοὺς ἄερας ἐν εὐκρασίᾳ,
 »τοὺς καρπούς ἐν εὐφορίᾳ, τὸν κόσμον ἐν παναλκεῖ προνοίᾳ·
 »τὰ ἔθνη τὰ πολεμικὰ πρᾶνον, τὰ πεπλανημένα ἐπίστρεψον·
 »τὸν λαόν σου ἁγίασον, τοὺς ἐν παρθενίᾳ διατήρησον, τοὺς ἐν
 »γάμῳ διαφύλαξον ἐν πίστει, τοὺς ἐν ἀγνείᾳ ἐνδυνάμωσον, τὰ
 »νηπία ἄδρνον, τοὺς νεοτελεῖς βεβαίωσον, τοὺς ἐν κατηγήσει
 »παίδευσον καὶ τῆς μύσεως ἀξιους ἀνάδειξον, καὶ πάντα ἡ-
 »μᾶς ἐπισυνάγαγε εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἐν Χριστῷ
 »Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· μεθ' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ σέβας
 3 »καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν«. Καὶ ὁ διά-
 »κονος λεγέτω »Τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ κλίνετε καὶ
 »εὐλογεῖσθε« καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐπενχέσθω λέγων »Ὁ Θεὸς ὁ
 »παντοκράτωρ, ὁ ἀληθινὸς καὶ ἀσύγκριτος, ὁ πανταχοῦ ὢν καὶ
 »τοῖς πᾶσι παρῶν καὶ ἐν οὐδενὶ ὡς ἐνόν τι ὑπάρχων, ὁ τό-
 »ποις μὴ περιγραφόμενος, ὁ χρόνοις μὴ παλαιούμενος, ὁ αἰ-
 »ῶσι μὴ περατούμενος, ὁ λόγοις μὴ παραγόμενος, ὁ γενέσει μὴ
 »ὑποκείμενος, ὁ φυλακῆς μὴ δεόμενος, ὁ φθορᾶς ἀνώτερος, ὁ

ἐγειρώμεθα conjuncta habent (cf. cap. 10, 5); item Bov., omisso Χριστοῦ. — τῷ μόνῳ ἀγεννήτῳ Θεῷ: Vind. om., quod placet Clerico, cui haec Arianismum redolere et ab Ariano addita esse videntur. Verum eadem est formula, ubi diaconus catechumenos alloquitur cap. 6, 2.

Cap. 15. (Bov. 22.) Tit. ἐπίκλησις μετὰ τὴν μετάληψιν.

1. λείποντα: Vind. λειπόμενα.

2. παναλκεῖ: Vind. Bov. παναρκεῖ. — τοὺς ἐν ἀγνείᾳ: Bov. „ignorantes“ (τοὺς ἐν ἀγνοίᾳ).

3. Bov. hinc incipit cap. 23, titulo non addito. — Ὁ Θεός: hinc Vind. incipit cap. 10 (?) addita haec inscriptione ἐπίκλησις κεφαλοκλήσις (? κεφαλοκλήσις) πιστῶν ἀπολυτικῆ. — ἐνόν τι: edd. male ἐνόντι.

»τροπῆς ἀνεπίδεκτος, ὃ φύσει ἀναλλοίωτος, ὃ φῶς οἰκῶν ἀ-
 »πρόςιτον, ὃ τῇ φύσει ἀόρατος, ὃ γνωστός πάσαις ταῖς μετ'
 »εὐνοίας ἐκζητούσαις σε λογικαῖς φύσεσιν, ὃ καταλαμβανόμε-
 »νος ὑπὸ τῶν ἐν εὐνοίᾳ ἐπιζητούντων σε, ὃ Θεὸς Ἰσραὴλ, τοῦ
 »ἀληθινῶς ὄρωντος, τοῦ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντος λαοῦ σου·
 »εὐμενῆς γενόμενος ἐπάκουσόν μου διὰ τὸ ὄνομά σου καὶ εὐ- 4
 »λόγησον τοὺς σοι κεκλιότας τοὺς ἑαυτῶν ἀχένας, καὶ δὸς
 »αὐτοῖς τὰ αἰτήματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν τὰ ἐπὶ συμφέροντι
 »καὶ μηδένα αὐτῶν ἀπόβλητον ποιήσης ἐκ τῆς βασιλείας σου,
 »ἀλλὰ ἀγίασον αὐτοὺς, φρούρησον, σκέπασον, ἀντιλαβοῦ, ῥῦσαι
 »τοῦ ἀλλοτρίου καὶ παντὸς ἐχθροῦ, τοὺς οἴκους αὐτῶν φύλα-
 »ξον, τὰς εἰσόδους αὐτῶν καὶ τὰς ἐξόδους φρούρησον· ὅτι σοὶ
 »δόξα, αἴνος, μεγαλοπρέπεια, σέβας, προσκύνησις καὶ τῷ σῶ
 »παιδί Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ σου, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν καὶ Θεῷ καὶ
 »βασιλεῖ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰ-
 »ῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν». Καὶ ὁ διάκονος ἔρεϊ »Ἀπολύεσθε
 »ἐν εἰρήρῃ».

Ταῦτα περὶ τῆς μυστικῆς λατρείας διατασσόμεθα ἡ- 5
 μεις οἱ ἀπόστολοι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις καὶ τοῖς πρε-
 σβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις. * Περὶ δὲ χειροτονίας πρε- Cap. 16, 1
 σβυτέρων ἐγὼ ὁ φιλούμενος ὑπὸ τοῦ Κυρίου διατάσσομαι
 ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις· Πρεσβύτερον χειροτονῶν, ᾧ ἐπίσκοπε,
 τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιτίθει αὐτὸς, τοῦ πρεσβυτερίου
 παρεστῶτός σοι καὶ τῶν διακόνων· καὶ εὐχόμενος λέγε »Κύριε 2
 »παντοκράτορ, ὃ Θεὸς ἡμῶν ὃ διὰ Χριστοῦ τὰ πάντα δημιουργ-
 »γήσας καὶ δι' αὐτοῦ τῶν ὄλων προνοῶν καταλλήλως· ᾧ γὰρ
 »δύναμις διάφορα ποιῆσαι, τούτῳ δύναμις καὶ διαφόρως προ-
 »νοῆσαι· διὰ γὰρ τοῦτο, ὃ Θεός, προνοεῖς τῶν μὲν ἀθανάτων
 »φυλακῇ μόνῃ, τῶν δὲ θνητῶν διαδοχῇ, τῆς ψυχῆς φροντίδι

4. καὶ παντὸς ἑ.: Cot. om. καὶ. — Ἰησοῦ: Turr. om.

Cap. 16. (Bov. 24, omisso titulo; Barocc. 3. 4.) Tit. περὶ χειροτονίας πρεσβυτέρων διάταξις Ἰωάννου τοῦ φιλουμένου ἐπὶ Κυρίου. — In Vind., omissis his, tituli instar habetur initium capituli usque ad ἐπισκόποις, adscripto hoc scholio: Ἰωάννης ὁ εὐαγγελίστης, ὁ ἀδελφὸς Ἰακώβου, φρυγαευθεὶς ὑπὸ Δομετιανοῦ ἐν Πατρῷ τῇ νήσῳ συναγράφηται τὸ καὶ αὐτὸν Εὐαγγέλιον ἐν γ'. Τριακανοῦ χρόνῳ καὶ ἐν ἑβέσῳ ἰδίῳ τέλει χρησάμενος· οὐ τὸ λείψανον ζητηθέν οὐχ ἠύρηται. —

In Barocc. commati 1, quod ibi est cap. 3, inscriptum est περὶ χειροτονίας πρεσβυτέρων, omissis quatuor vocibus ab initio textus nostri.

1. τοῦ πρεσβυτερίου: Bov. „presbyteri“ (ut pendeat e κεφαλῆς). — εὐχόμενος: Barocc. ἐπευχόμενος.

2. In Barocc. 2. 3, quae ibi sunt cap. 4, vocantur εὐχὴ χειροτονίας πρεσβυτέρων, in Vind. et apud Bov. ἐπίκλησις χ. πρ. (cf. cap. 5. 18. 20. 21, 2. 22, 2.) — παντοκράτορ: Barocc. παντοκράτωρ. — Θεός: Barocc. βασιλεὺς. — καταλλήλως usque ad ἐπίβλεπον ἐπὶ: Barocc. ἐπίβλεπον καὶ νῦν ἐπὶ (inter quae pro

»νόμων, τοῦ σώματος ἀναπληρώσει τῆς ἐνδείας· αὐτὸς οὖν καὶ
 »νῦν ἐπίβλεψον ἐπὶ τὴν ἀγίαν σου ἐκκλησίαν καὶ αὕξησον αὐ-
 »τὴν, καὶ πλήθυνον τοὺς ἐν αὐτῇ προεστῶτας καὶ δὸς δύναμιν
 »πρὸς τὸ κοπιᾶν αὐτοὺς λόγῳ καὶ ἔργῳ εἰς οἰκοδομὴν τοῦ
 3 »λαοῦ σου. Αὐτὸς καὶ νῦν ἐπίδε ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τοῦτον
 »τὸν ψῆφῳ καὶ κρίσει τοῦ κλήρου παντὸς εἰς πρεσβυτέριον ἐ-
 »πιδοθέντα, καὶ ἔμπλησον αὐτὸν πνεύματος χάριτος καὶ συμ-
 »βουλίας τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ κυβερνᾶν τὸν λαόν σου ἐν
 »καθαρᾷ καρδίᾳ, ὃν τρόπον ἐπέιδες ἐπὶ λαὸν ἐκλογῆς σου καὶ
 »προσέταξας Μωυσεῖ αἰρεῖσθαι πρεσβυτέρους, οὓς ἐπλησας
 »πνεύματος· καὶ νῦν, Κύριε, παράσχου, ἀνελλιπὲς τηρῶν ἐν
 »ἡμῖν τὸ πνεῦμα τῆς χάριτός σου, ὅπως, πλησθεῖς ἐνεργημά-
 »των ἰατρικῶν καὶ λόγου διδακτικοῦ, ἐν πραότητι παιδείῃ σου
 »τὸν λαὸν καὶ δουλεύῃ σοι εἰλικρινῶς ἐν καθαρᾷ διανοίᾳ καὶ
 »ψυχῇ θελούσῃ, καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἱερουργίας ἀμώμους
 »ἐκτελεῖ· διὰ τοῦ Χριστοῦ σου, μεθ' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ
 »σέβας καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν».

Cap. 17. Περὶ δὲ χειροτονίας διακόνων ἐγὼ Φίλιππος διατάσσομαι·
 Διάκονον καταστήσεις, ᾧ ἐπίσκοπε, ἐπιθεῖς αὐτῷ τὰς χεῖρας,
 παρεστῶτός σοι παντὸς τοῦ πρεσβυτερίου καὶ τῶν διακόνων·

Cap. 18. καὶ ἐπευξάμενος ἑρεῖς * «Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀληθινὸς
 »καὶ ἀψευδὴς, ὁ πλουτῶν εἰς πάντα τοὺς ἐπικαλουμένους σε
 »ἐν ἀληθείᾳ, ὁ φοβερὸς ἐν βουλαῖς, ὁ σοφὸς διανοίᾳ, ὁ κρα-
 »ταιὸς καὶ μέγας· εἰσάκουσον προσευχῆς ἡμῶν, Κύριε, καὶ ἐνώ-
 »τισαι τὴν δέησιν ἡμῶν, καὶ ἐπίκρανον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ

διὰ γὰρ τοῦτο ὁ Θεὸς apud Turr. non
 est nisi „nam“). — καὶ πλήθυνον: Ba-
 rocc. om. καὶ. — λόγῳ καὶ ἔργῳ εἰς:
 Barocc. ἔργῳ καὶ λόγῳ πρὸς.

3. Αὐτὸς καὶ νῦν: Barocc. καὶ. —
 πνεύματος χάριτος: Barocc. πνεῦμα χάρι-
 — συμβουλίας: Barocc. συμβουλείας.
 — ἐπέιδες conjectura scribere ausi su-
 mus pro vulgato ἐπίδες; cf. V, 1, 6. —
 αἰρεῖσθαι: Barocc. αἰρετήσασθαι. —
 καὶ νῦν K. usque ad χάριτός σου:
 Barocc. om. (inter quae Bov. ἐν ἡμῖν
 vertit „in eo“; itaque legendum erit ἐν
 αὐτῷ). — πλησθεῖς: Barocc. ἐμπλη-
 σθεῖς. — λόγου διδακτικοῦ: Barocc.
 λόγων διδακτικῶν. — καὶ δουλεύῃ σοι:
 Barocc. τοῦτον. — λαοῦ: Barocc. add.
 σου. — ἀμώμους: Barocc. ἀμώμως. —
 τιμὴ: Barocc. om. — καὶ τῷ: Barocc.
 συν. — αἰῶνας: Barocc. add. τῶν
 αἰώνων.

Cap. 17. (Bov. 25, omissio titulo;
 Barocc. 5.) Tit. περὶ χειροτονίας δια-
 κόνων τοῦ Φιλίππου διατάξις. — In
 Vind. hujus tituli loco est initium capitis
 usque ad διατάσσομαι, addito hoc
 scholio: Φίλιππος Ἀσιανῆ διοικήσει
 κηρύξας τὸν ζωοποιὸν λόγον, ἐν Ἱε-
 ραπόλει τῆς Φρυγίας τέθειται, ἅμα
 ταῖς θυγατράσιν, μαρτυρίῳ τελειωθεῖς
 ἐπὶ Δομετιανοῦ Ἀυτοκράτορος. (Ὁ τῆς
 θυγατέρας ἔχων Φίλιππος ἐκ τῶν ζ'
 ἐστίν· ὁ καὶ τὸν Εὐνοῦχον βαπτίσας.
 — In Barocc. περὶ χειροτονίας διακόνων,
 omissis quatuor vocibus ab initio
 capitis.

ἑρεῖς: Barocc. λέγε.

Cap. 18. (Barocc. 6.) Tit. ἐπίκλη-
 σις (Barocc. εἰρή) χειροτονίας διακόνων.
 (Bov. nec titulum nec capitis ini-
 tium agnoscit.)

καὶ ἀψευδὴς ὁ: Barocc. ὁ ἀψ. καὶ.

»τὸν δοῦλόν σου τόνδε τὸν προχειριζόμενόν σοι εἰς διακονίαν,
 »καὶ πλησον αὐτὸν πνεύματος ἁγίου καὶ δυνάμεως, ὡς ἐπλη-
 »σας Στέφανον τὸν μάρτυρα καὶ μιμητὴν τῶν παθημάτων τοῦ
 »Χριστοῦ σου· καὶ καταξίωσον αὐτὸν, εὐαρέστως λειτουργή-
 »σαντα τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ διακονίαν ἀτρέπτως, ἀμέμ-
 »πτως, ἀνεγκλήτως, μείζονος ἀξιοθῆναι βαθμοῦ· διὰ τῆς με-
 »σιτείας τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ
 »καὶ σέβας καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν».

Περὶ δὲ διακονίσης Βαρθολομαῖος διατάσσομαι· Ὡ ἐπί- **Cap. 19.**
 σκοπε, ἐπιθήσεις αὐτῇ τὰς χεῖρας, παρεστῶτος τοῦ πρεσβυτε-
 ρίου καὶ τῶν διακόνων καὶ τῶν διακονισσῶν, καὶ ἑρεῖς * »**Cap. 20.**
 »Θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 »ὁ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς δημιουργὸς, ὁ πληρώσας πνεύματος
 »Μαριὰμ καὶ Δεβόρῃαν καὶ Ἄνναν καὶ Ὀλδᾶν, ὁ μὴ ἀπαξιώ-
 »σας τὸν μονογενῆ σου υἱὸν γεννηθῆναι ἐκ γυναικὸς, ὁ καὶ ἐν
 »τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου καὶ ἐν τῷ ναῷ προχειρισάμενος τὰς
 »φρουρούς τῶν ἁγίων σου πυλῶν· αὐτὸς καὶ νῦν ἐπίδε ἐπὶ
 »τὴν δούλην σου τήνδε τὴν προχειριζομένην εἰς διακονίαν, καὶ
 »δὸς αὐτῇ πνεῦμα ἅγιον καὶ καθάρισον αὐτὴν ἀπὸ παντὸς μο-
 »λυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος πρὸς τὸ ἐπαξίως ἐπιτελεῖν αὐ-
 »τὴν τὸ ἐγχειρισθὲν αὐτῇ ἔργον εἰς δόξαν σὴν καὶ ἔπαινον τοῦ
 »Χριστοῦ σου, μεθ' οὗ σοὶ δόξα καὶ προσκύνησις καὶ τῷ ἁγίῳ
 »πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν».

Περὶ δὲ ὑποδιακόνων ἐγὼ Θωμᾶς διατάσσομαι ὑμῖν τοῖς **Cap. 21, 1**
 ἐπισκόποις· Ὑποδιάκονον χειροτονῶν, ὦ ἐπίσκοπε, ἐπιθήσεις

— ἁγίου: Barocc. om. — μάρτυρα: Barocc. Turg. πρωτομάρτυρα. — τῶν παθημ.: Barocc. om. τῶν. — μεσιτείας: Barocc. add. τοῦ Χριστοῦ σου. — σου υἱοῦ: Barocc. υἱοῦ σου. — καὶ τῷ ἁγίῳ κτλ.: Barocc. σὺν ἁγίῳ πν. εἰς τ. αἰῶνας τῶν αἰῶνων; Turg. „nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.“

Cap. 19. (Bov. 26, omisso titulo; Barocc. 7.) Tit. περὶ διακονίσης Βαρθολομαίου διάταξις. — Barocc. περὶ χειροτονίας διακονίσης. — In Vind. hic legitur hoc scholion: Βαρθολομαῖος Ἰνδοῖς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἐκέρυξεν εὐαγγέλιον, ὅς καὶ τέθειται ἐν Ἰνδία.

Περὶ δὲ διακ.: Barocc. ἐγὼ. — Ὡ: Barocc. διακόνισσαν καθιστῶν. — παρεστῶτος: Barocc. παρεστῶτός σοι. — ἑρεῖς: Barocc. εὐχόμενος ἑρεῖς.

Cap. 20. (Barocc. 8.) Tit. ἐπίκλη-

σις ἐπὶ (Barocc. εὐχὴ) χειροτονίας διακονίσης. — Titulum istum vertit Bov., caput non numerat.

πνεύματος: Barocc. add. ἁγίου. — Δεβόρῃαν: Barocc. Δεββωρᾶν. — Ὀλδᾶν: Cot. Ὀλδᾶν. — καὶ τῷ ἁγ. πν.: Barocc. σὺν τῷ ἁγ. πν. — ἀμήν: Barocc. om.

Cap. 21. (Bov. 27, omisso titulo; Barocc. 9, 10.) Tit. περὶ ὑποδιακόνων διάταξις τοῦ Θωμᾶ. — Hujus lemmatis loco legitur in Vind.: Θωμᾶς ἐκέρυξε Παρθοῖς, Μήδοις, Πέρσαις, Γερμανοῖς (Cler. emendari vult Καρμάνοις), Ὑρκανοῖς, Βακτριανοῖς, Βαρσοῖς, ἃς καὶ μαρτυρήσας κεῖται ἐν Ἐδέσῃ τῆς Ὀστρομηῆς. — In Barocc. cap. 9, quod nostrum comma 1, inscriptum est περὶ χειροτονίας ὑποδιακόνου, omissis tribus vocibus ab initio textus.

1. ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις: Barocc. om.;

2 ἐπ' αὐτῇ τὰς χεῖρας καὶ ἑρεῖς »Δέσποτα Θεέ, οὐρανοῦ καὶ
 »γῆς δημιουργὲ καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς, ὁ καὶ ἐν τῇ σκηנῇ
 »τοῦ μαρτυρίου τοὺς νεωκόρους ἀναδείξας τῶν ἁγίων σου
 »σκευῶν φύλακας· αὐτὸς καὶ νῦν ἐπίβλεψον ἐπὶ τὸν δοῦλόν
 »σου τόνδε τὸν προχειρισθέντα ὑποδιάκονον, καὶ δὸς αὐτῇ
 »πνεῦμα ἅγιον πρὸς τὸ ἐπαξίως ἐφάπτεσθαι τῶν λειτουργι-
 »κῶν σου σκευῶν καὶ ποιεῖν τὸ θέλημά σου διαπαντός· διὰ
 »τοῦ Χριστοῦ σου, μεθ' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ σέβας καὶ τῇ
 »ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν».

Cap. 22, 1 Περὶ δὲ ἀναγνωστῶν ἐγὼ Ματθαῖος ὁ καὶ Λευὶς ὁ ποτε
 τελώνης διατάσσομαι· Ἀναγνώστην προχεῖρσαι ἐπιθεῖς αὐτῇ
 2 τὴν χεῖρα, καὶ ἐπευξάμενος πρὸς τὸν Θεὸν λέγε »Ο Θεὸς ὁ
 »αἰώνιος, ὁ πολὺς ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, ὁ τὴν τοῦ κόσμου
 »σύστασιν διὰ τῶν ἐνεργουμένων φανεροποιήσας καὶ τὸν ἄ-
 »ριθμὸν τῶν ἐκλεκτῶν σου διαφυλάττων· αὐτὸς καὶ νῦν ἐπίδε
 »ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τὸν ἐγχειριζόμενον τὰς ἁγίας σου γραφὰς
 »ἀναγινώσκειν τῇ λαῷ σου, καὶ δὸς αὐτῇ πνεῦμα ἅγιον, πνεῦμα
 »προφητικόν· ὁ σοφίσας Ἐσδραν τὸν φεράποντά σου ἐπὶ τὸ
 »ἀναγινώσκειν τοὺς νόμους σου τῇ λαῷ σου, καὶ νῦν παρακα-
 »λούμενος ὑφ' ἡμῶν σόφισον τὸν δοῦλόν σου καὶ δὸς αὐτῇ,
 »ἔργον ἀκατάγνωστον διανύσαντα τὸ ἐγχειρισθὲν αὐτῇ, ἄξιον
 »ἀναδειχθῆναι μείζονος βαθμοῦ· διὰ Χριστοῦ, μεθ' οὗ σοὶ ἡ
 »δόξα καὶ τὸ σέβας καὶ τῇ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας·
 »ἀμήν».

Cap. 23. Ἰακώβος δὲ ὁ Ἀλφαιῶν καὶ ἐγὼ διατάσσομαι περὶ ὁμολογη-
 τῶν· Ὁμολογητῆς οὐ χειροτονεῖται· γνώμης γὰρ τοῦτο καὶ ὑπο-
 μονῆς· τιμῆς δὲ μεγάλης ἐπάξιός, ὡς ὁμολογήσας τὸ ὄνομα τοῦ
 Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἐνώπιον ἔθνῶν καὶ βασιλέων.

Turr. om. ὑμῖν. — τὰς χεῖρας καὶ:
 Barocc. τὴν χεῖρα καὶ εὐχόμενος.

2. In Vind. haec inscripta sunt ἐπί-
 κλησις χειροτονίας ὑποδιακόνου Κεφ.
 κδ', in Barocc. (ubi sunt cap. 10) εὐχὴ
 ἐπὶ χειροτονία ὑποδιακόνου. — δημι-
 ουργέ: Barocc. habet ante οὐρανοῦ. —
 προχειρισθέντα: Vind. χειροτονηθέν-
 τα. — λειτουργικῶν: Vind. ἱερῶν. —
 Χριστοῦ σου: Turr. om. σου. — καὶ
 τῇ: Barocc. σὺν.

Cap. 22. (Bov. 28, omisso titulo;
 Barocc. 11.) Tit. περὶ ἀναγνωστῶν
 τοῦ Ματθαίου διάταξις. — Barocc.
 περὶ ἀναγνώστου. — Tituli locum ob-
 tinent in Vind. duodecim prima capituli
 verba.

1. In Barocc., titulo capituli 11, haec
 leguntur: ἀναγνώστης καθίσταται, ἐπι-
 δίδόντος αὐτῷ βιβλίον τοῦ ἐπισκόπου,
 οὐδὲ γὰρ χειροθετεῖται, reliquis om-
 nibus totoque conjuncte 2 omissis.

2. Scholium additum est in Vind. ἐπί-
 κλησις χειροτονίας ἀναγνωστῶν; v. su-
 pra cap. 5. 16 sqq. — τὸν δοῦλόν σου
 τόν: Vind. om., perperam.

Cap. 23. (Bov. 29; Barocc. 12.) Tit.
 Ἰακώβου τοῦ Ἀλφαιῶν περὶ ὁμολογη-
 τῶν διάταξις. — Barocc. Bov. περὶ
 ὁμολογητῶν.

Ἰακώβος δὲ ὁ Ἀ. καὶ ἐγὼ: Barocc. ἐγὼ
 Ἰ. Ἀ. — περὶ ὁμολογητῶν: Barocc.
 om. — ἐπάξιός: Barocc. ἐπάξιός ἐστιν.
 — καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ: Barocc.

Ἐὰν δὲ χρεία αὐτοῦ ἢ εἰς ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον, χειροτονεῖται· εἰ δέ τις ὁμολογητὴς μὴ χειροτονηθεὶς ἀρπάσῃ, ἐαυτῷ ἀξίωμα τι τοιοῦτον ὡς διὰ τὴν ὁμολογίαν, οὗτος καθαιρεῖσθω καὶ ἀποβαλλέσθω· οὐ γὰρ ἔστιν, ἐπεὶπερ ἤρνηται τὴν Χριστοῦ διάταξιν καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων.

Ὁ αὐτὸς περὶ παρθένων διατάσσομαι· Παρθένος οὐ χειροτονεῖται· ἐπιταγὴν γὰρ Κυρίου οὐκ ἔχομεν· γνώμης γὰρ ἔστι τὸ ἔπαθλον, οὐκ ἐπὶ διαβολῇ τοῦ γάμου, ἀλλ' ἐπὶ σχολῇ τῆς εὐσεβείας. Cap. 24.

Καὶ γὰρ Λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος τάδε περὶ κηρῶν διατάσσομαι· Χήρα οὐ χειροτονεῖται, ἀλλ' εἰ μὲν ἐκ πολλοῦ ἀπέβαλε τὸν ἄνδρα καὶ σωφρόνως καὶ ἀκαταγνώστως ἔζησε καὶ τῶν οἰκείων ἄριστα ἐπεμελήθη, ὡς Ἰουδιθ καὶ Ἄννα αἰσεμνόταται, κατατασσεῖσθω εἰς τὸ κηρικόν· εἰ δὲ νεωστὶ ἀπέβαλε τὸν ὁμόζυγον, μὴ πιστεῦεσθω, ἀλλὰ χρόνῳ νεότης κρινέσθω· τὰ γὰρ πάθη ἔσθ' ὅτε καὶ συγγηρᾶ ἄνθρωποις, [εἰ] μὴ ὑπὸ κρείττονος χαλινοῦ εἰργόμενα. Cap. 25.

Ὁ αὐτὸς περὶ ἐπορριστοῦ διατάσσομαι· Ἐπορριστὴς οὐ χειροτονεῖται· εὐνοίας γὰρ ἐκουσίῳ τὸ ἔπαθλον καὶ χάριτος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐπιφοιτῆσει τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὁ γὰρ λαβὼν χάρισμα ἰαμάτων δι' ἀποκαλύψεως ὑπὸ Θεοῦ ἀναδείκνυται, φανερᾶς οὔσης πᾶσι τῆς ἐν αὐτῷ χάριτος. Ἐὰν δὲ χρεία αὐτοῦ γένηται εἰς ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον, χειροτονεῖται. Cap. 26.

om. — ἢ: Barocc. γένηται. — ἐαυτῷ ἀξίωμα τι: Barocc. αὐτῷ ἀξίωμα. — οὗτος: Barocc. ὁ τοιοῦτος. — καὶ ἀποβαλλέσθω: Barocc. om.— Χριστοῦ: Barocc. τοῦ X.

Cap. 24. (Bov. 30; Barocc. 13.) Tit. τοῦ αὐτοῦ περὶ παρθένων. — Barocc. Vind. Bov. ὁ αὐτὸς π. π.

Ὁ αὐτὸς περὶ παρθένων: qui in titulo habent, hic omittunt ista, quorum loco in Barocc. legimus ἐγὼ Ἰακωβὸς ὁ Ἀλφαῖον. — διατάσσομαι: Vind. Bov. om. — γάμου: Barocc. δήμου (manifesto errore, quem emendat Grabius).

Cap. 25. (Bov. 31, titulo omisso; Barocc. 14.) Tit. Λεββαῖου τοῦ ἐπικληθέντος Θαδδαίου περὶ κηρῶν διάταξις. — Alter cod. Vind. om., uterque adl. Θαδδαῖος ὁ καὶ Λεββαῖος, ὁ ἐπικαλούμενος Ἰούδας ζηλωτὴς Ἐδαισηνοῖς κηρύξας τὸν λόγον καὶ τοῦ (? τοῖς) ἐν τῇ μέσῃ τῶν ποταμῶν Ἀβγά-

ρου Ἐδέσης τοπαρχοῦντος, τέθειται ἐν Βηρύτῳ τῆς Φοινίκης. — Barocc. non habet nisi περὶ κηρῶν.

εἰ μὲν: Barocc. ἢ μὲν (quod respuit Grabius; sed fortasse legendum ἢ μὲν). νεότης: Barocc. ἢ ν. — καὶ συγγηρᾶ ἄ. [εἰ] μὴ: Barocc. (ubi tamen retinetur καὶ) Cot. in mg. συγγηρεῖ (corruptum, inquit Cot., e συγγηρεῖ) ἄ. μὴ; quare, collatis iis, quae statim monebimus, εἰ omittendum esse videtur. — εἰργόμενα c. Barocc. Vind. Turr. Cot. in mg.; vulgo εἰργόμεθα.

Cap. 26. (Bov. 32, omisso titulo; Barocc. 15.) Tit. ὁ αὐτὸς περὶ ἐπορριστοῦ (Barocc. ἐπορριστῶν). — Vind. hanc summam non habet.

διατάσσομαι: Vind. Bov. om. (cf. cap. 24); Barocc. cum hac etiam antecedentes voces omnes. — διὰ Χριστοῦ ἐπιφοιτῆσει: Turr. „per Christum et adventum“ (διὰ Χρ. καὶ ἐπιφοιτήσεως). — Ἐὰν δὲ κτλ.: Bov. om. (inter quae

Cap. 27. Σίμων δὲ ὁ Κανανίτης κἀγὼ διατάσσομαι ὑπὸ πόσων ὀφείλει χειροτονεῖσθαι ὁ ἐπίσκοπος· Ἐπίσκοπος ὑπὸ τριῶν ἢ δύο ἐπισκόπων χειροτονεῖσθω· ἔαν δέ τις ὑπὸ ἐνὸς χειροτονηθῆι ἐπίσκοπου, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας αὐτόν· ἔαν δὲ ἀνάγκη καταλάβῃ ὑπὸ ἐνὸς χειροτονηθῆναι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι πλείονας παραγενέσθαι, διωγμοῦ ὄντος ἢ ἄλλης τοιαύτης αἰτίας, ψήφισμα κομιζέσθω τῆς ἐπιτροπῆς πλειόνων ἐπισκόπων.

Cap. 28, 1 Ὁ αὐτὸς διατάσσομαι περὶ κανόνων· Ἐπίσκοπος εὐλογεῖ, οὐκ εὐλογεῖται· χειροθετεῖ, χειροτονεῖ, προσφέρει· εὐλογίαν παρὰ ἐπισκόπων λαμβάνει, παρὰ δὲ πρεσβυτέρων οὐδαμῶς. Ἐπίσκοπος καθαιρεῖ πάντα κληρικὸν ἄξιον ὄντα καθαιρέσεως, 2 πλὴν ἐπισκόπου· μόνος γὰρ οἶχ οἶός τε. Πρεσβύτερος εὐλογεῖ, οὐκ εὐλογεῖται· εὐλογίας δέχεται παρὰ ἐπισκόπου καὶ συμπρεσβυτέρου, ὡσαύτως ἐπιδίδωσι συμπρεσβυτέρῳ· χειροθετεῖ, οὐ χειροτονεῖ, οὐ καθαιρεῖ· ἀφορίζει δὲ τοὺς ὑποβεβη- 3 κότας, ἔαν ὧσιν ὑπεύθυνοι τῇ τοιαύτῃ τιμωρίᾳ. Διάκονος οὐκ εὐλογεῖ· οὐ δίδωσιν εὐλογίαν, λαμβάνει δὲ παρὰ ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτέρου· οὐ βαπτίζει, οὐ προσφέρει· τοῦ δὲ ἐπισκόπου προσενεγκόντος ἢ τοῦ πρεσβυτέρου, αὐτὸς ἐπιδίδωσι τῷ λαῷ, οὐχ ὡς ἱερεὺς, ἀλλ' ὡς διακονούμενος ἱερεῦσι. Τῶν δὲ ἄλλων 4 κληρικῶν τὸ τοῦ διακόνου ἔργον ποιῆσαι οὐδενὶ ἔξόν. Διακονισσα οὐκ εὐλογεῖ, ἀλλ' οὐδέ τι ὧν ποιοῦσιν οἱ πρεσβύτεροι ἢ οἱ διάκονοι ἐπιτελεῖ, ἀλλ' ἢ τοῦ φυλάττειν τὰς θύρας καὶ ἐξυπηρετεῖσθαι τοῖς πρεσβυτέροις ἐν τῷ βαπτίζεσθαι τὰς γυ-

in Barocc. transponuntur αὐτοῦ γένηται, Turr. om. ἢ διάκονον).

Cap. 27. (Bov. 33, omisso titulo; Barocc. 16.) Tit. Σίμων ὁ Κανανίτης περὶ τοῦ ὑπὸ πόσων ὀφείλει χειροτονεῖσθαι ὁ ἐπίσκοπος. — Hujus lemmatis loco in Vind. est Σίμων ὁ Κ., κήρυξ τοῦ λόγου, σταυρῷ τελειοῦται ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐπὶ Σομετιανοῦ. — In Barocc. Σίμωνος τοῦ Καναναίου διάταξις ὑπὸ πόσων ὀφείλει χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπος. — Cap. 27. 28 in Vind. 45 inscripta sunt περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν Σίμωνος τοῦ Καναναίου.

Σίμων δὲ ὁ Κ. κἀγὼ: Barocc. κἀγὼ Σ. ὁ καναναῖος. — διατάσσομαι: Barocc. add. ἔμιν. — ὁ ἐπίσκοπος: Barocc. om. (Ἐπίσκοπος, quod sequitur, ad antecedentia trahitur). — χειροτονεῖσθω: Barocc. ὀφείλει χειροτονεῖ-

σθαι. — καὶ ὁ χειροτονήσας αὐτόν: Barocc. ὁ χειροτονήσας. — καταλάβῃ ὑπὸ ἐνὸς: Barocc. ὑπὸ ἐνὸς καταλάβοι.

Cap. 28. (Bov. 34; Barocc. 17.) Tit. τοῦ αὐτοῦ (Bov. om.) κανόνες | περὶ ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων καὶ λοιπῶν κληρικῶν (Barocc. ἐκκλησιαστικοί). — Omissi hujus tituli locum tenet in Vind. initium capituli.

1. διατάσσομαι: Bov. om.; Barocc. om. quinque primas voces. — χειροθετεῖ: Barocc. om. — οἶός τε: Vind. add. ἐστίν

2. συμπρεσβυτέρου: Vind. παρὰ σ. (ut ne presbyter episcopi collega dici videretur). — ὡσαύτως ἐπιδ. συμπερ.: Barocc. om. — καθαιρεῖ: edd. male καθαιρεῖ (cf. I, 3, 3), sed Fabricius e Barocc. recte.

3. ἱερεῦσι: Turr. „presbyteris“.

ναΐκας διὰ τὸ εὐπρεπές. Διάκονος ἀφορίζει ὑποδιάκονον, ἀ-
ναγνώστην, ψάλτην, διακόνισσαν, ἐὰν ἢ τι τοιοῦτον μὴ παρόν-
τος πρεσβύτερον· ὑποδιακόνου οὐκ ἔξεστιν ἀφορίσαι, οὔτε μὴν
ἀναγνώστη οὔτε ψάλτη οὔτε διακονίσση, οὐ κληρικόν, οὐ λαϊ-
κόν· ἐπηρετάι γὰρ εἰσι διακόνων.

Περὶ δὲ ὕδατος καὶ ἐλαίου ἐγὼ Ματθίας διατάσσομαι· Cap. 29, 1
Εὐλογεῖτω ὁ ἐπίσκοπος τὸ ὕδωρ ἢ τὸ ἔλαιον· ἐὰν δὲ μὴ παρῆ,
εὐλογεῖτω ὁ πρεσβύτερος, παρεστῶτος τοῦ διακόνου. Ἐπὰν δὲ
ὁ ἐπίσκοπος παρῆ, παριστάσθω ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ διάκονος·
λεγέτω δὲ οὕτως »Κύριε Σαβαώθ, ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, κτίστα 2
»τῶν ὑδάτων καὶ χορηγὲ τοῦ ἐλαίου, οἰκτίρμον καὶ φιλόανθρωπε,
»ὁ δὸς τὸ ὕδωρ πρὸς πόσιν καὶ κάθαρσιν, καὶ ἔλαιον τοῦ ἰλα-
»ρῆναι πρόσωπον εἰς ἀγαλλίαμα εὐφροσύνης· αὐτὸς καὶ νῦν διὰ
»Χριστοῦ ἁγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο καὶ τὸ ἔλαιον ἐπ' ὀνόματι
»τοῦ προσκομίσαντος (ἢ τῆς προσκομισάσης), καὶ δὸς δύναμιν
»ὑγείας ἐμποιήτικὴν, νόσων ἀπελαστικὴν, δαιμόνων φρυγαδευτι-
»κὴν, πάσης ἐπιβουλῆς διωκτικὴν· διὰ Χριστοῦ τῆς ἐλπίδος
»ἡμῶν, μεθ' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ σέβας καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύ-
»ματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.»

Ὁ αὐτὸς περὶ ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν ἔτι προστάσσω, πᾶσαν Cap. 30.
ἀπαρχὴν προσκομίζεσθαι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις
καὶ τοῖς διακόνοις εἰς διατροφήν αὐτῶν, πᾶσαν δὲ δεκάτην προσ-
φέρεσθαι εἰς διατροφήν τῶν λοιπῶν κληρικῶν καὶ τῶν παρθέ-
νων καὶ τῶν χηρῶν καὶ τῶν ἐν πενίᾳ ἐξεταζομένων· αἱ γὰρ
ἀπαρχαὶ τῶν ἱερέων εἰσὶ καὶ τῶν αὐτοῖς ἐξυπηρετουμένων δια-
κόνων.

5. ἐὰν: Barocc. ἐὰν δὲ (?). — ἀνα-
γνώστη οὔτε ψάλτη οὔτε διακονίσση
c. Barocc. Vind. Paris. 2392. Bov. (nisi
quod in Barocc. pro οὔτε — οὔτε est
ἢ — οὐδέ, in Paris. ἢ — ἦ); vulgo
ἀναγνώστην οὔτε ψάλτην οὔτε δια-
κόνισσαν, ut horum ordinum clericos
communione abstinere subdiaconus ve-
letur.

Cap. 29. (Bov. 35, omisso titulo.)
Tit. περὶ εὐλογίας ὕδατος καὶ ἐλαίου
τοῦ Ματθαίου διατάξις. Quorum loco
in Vind. legitur Ματθαῖος (? Ματθίας)
ἐν Ἰουδαίᾳ διδάσκων τὸν Χριστοῦ
λόγον, τῶν ἐβδομήκοντα γεγονώς μι-
θητῶν, ὃ (? ὅς) μετὰ τὴν Χριστοῦ
ἄνοδον συγκατηρίθμητο τοῖς δώδεκα
Ἀποστόλοις ἀντὶ Ἰουδα τοῦ γενομέ-
νου προδότου· κείμεν ἐν Ἱερουσαλήμ.

1. Ματθίας: hoc nomen restituumus

pro eo, quod vulgo editum est, Ματ-
θαῖος, quum hic supra cap. 22 suam
habeat constitutionem, ille etiam in scho-
lio codicis Vind. modo memorato innuatur.

2. Bov. haec dicit „gratiarum actionem
de aqua et oleo“, pro capitulo novo
non computat. — οἰκτίρμον: M. οἰκτίρ-
μων. — καὶ τὸ ἔλαιον: Cot. om. τὸ.

Cap. 30. (Bov. 36; Barocc. 18.) Tit.
τοῦ αὐτοῦ (Barocc. om.) περὶ ἀπαρχῶν
καὶ δεκατῶν. — Hujus summae locum
obtinent in Vind. et apud Bov. sex primae
capitis voces.

περὶ ἀπαρχῶν κ. δ. ἔτι προστάσσω:
Barocc. Σίμων ὁ Καναναῖος διατάσ-
σομαι. — καὶ τῶν χηρῶν: Barocc. om.
(sed quum in apposita versione Grubius
interpretetur, errore quodam e textu
graeco apud Fabricium excidisse viden-
tur). — διακόνων: Barocc. om.

Cap. 31. Ὁ αὐτὸς περὶ περισσευμάτων διατάσσομαι· Τὰς περισσευούσας ἐν τοῖς μυστικοῖς εὐλογίας κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου ἢ τῶν πρεσβυτέρων οἱ διάκονοι διανεμέτωσαν τῷ κλήρῳ, τῷ ἐπισκόπῳ μέρη τέσσαρα, πρεσβυτέρῳ μέρη τρία, διακόνῳ μέρη δύο, τοῖς δὲ ἄλλοις, ὑποδιακόνοις ἢ ἀναγνώσταις ἢ ψάλταις ἢ διακονίσσαις, μέρος ἓν· τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἕκαστον τιμᾶσθαι κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀξίαν· ἢ γὰρ ἐκκλησία οὐκ ἀταξίας, ἀλλ' ἐνταξίας ἐστὶ διδασκαλεῖον.

Cap. 32, 1 Καγὼ Παῦλος ὁ τῶν ἀποστόλων ἐλάχιστος τάδε διατάσσομαι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις περὶ κανόνων· Οἱ πρώτως προσιόντες τῷ μυστηρίῳ τῆς εὐσεβείας διὰ τῶν διακόνων προσαγέσθωσαν τῷ ἐπισκόπῳ ἢ τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ τὰς αἰτίας ἐξεταξέσθωσαν, οὗ χάριν προσῆλθον τῷ κυριακῷ λόγῳ· οἱ τε προσενεγκόντες μαρτυρεῖτωσαν αὐτοῖς, ἀκριβώσαντες τὰ κατ' αὐτούς. Ἐξεταξέσθωσαν δὲ αὐτῶν καὶ οἱ τρόποι
 2 καὶ ὁ βίος καὶ εἰ δοῦλοί εἰσιν ἢ ἐλεύθεροι. Καὶ ἐὰν πιστοῦ δοῦλος ᾖ, ἐρωτάσθω ὁ κύριος αὐτοῦ εἰ μαρτυρεῖ αὐτῷ· ἐὰν δὲ μὴ, ἀποβαλλέσθω, ἕως ἂν ἑαυτὸν ἀξιὸν ἐπιδείξῃ τῷ δεσπότη·

Cap. 31. (Bov. 37, omisso titulo; Barocc. 19.) Tit. τοῦ αὐτοῦ περὶ περισσευμάτων. — Barocc. περὶ εὐλογιῶν. — Horum loco sunt in Vind. quinque prima capituli verba: item apud Bov., nisi quod non vertit διατάσσομαι.

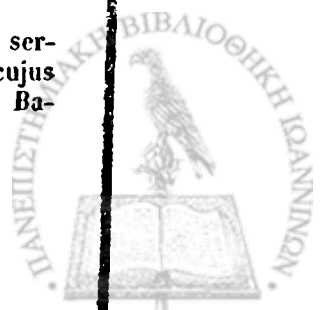
Quinque primas voces Barocc. om. — μυστικοῖς: Barocc. μυστηρίοις. — πρεσβυτέρῳ usque ad δύο: Barocc. τῷ πρεσβυτέρῳ μέρη δύο, τῷ διακόνῳ μέρος ἓν (et haec quidem quatuor voces in mg., „nescio an alia manu“, inquit Grabius apud Fabricium). — αὐτοῦ ἀξίαν: Barocc. ἑαυτοῦ τάξιν. — διδασκαλεῖον: Barocc. διδασκαλία. — Subscriptum est in Barocc. Vind. 45 (teste Fabricio: verum aliter de Vind. 45 Bickell, v. Ind. IV) περὶ χειροτονιῶν καὶ ἐτέρων ἐκκλησιαστικῶν καταστάσεων (Vind. 45 om.): quod pertinet ad cap. 4. 5. 16 sqq.

Cap. 32. (Bov. 38; Barocc. 20.) Tit. κανόνες διάφοροι Παύλου τοῦ ἀποστόλου | περὶ τῶν προσιόντων τῷ βαπτίσματι, τίνες δεῖ προσδέχεσθαι καὶ τίνες ἀποβάλλεσθαι (Bov. om.) — Pro his in Vind. leguntur: Παῦλος ὁ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικῆ καταγγελίας τὸ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον τοῖς ἐθνεσιν, ἐν Ῥώμῃ διδάσκων τὸν λόγον ἀνήρθη ὑπὸ Νερῶνος καὶ Ἀγρίππα βασιλέως, κεφαλῇ κολασθεῖς, καὶ τέ-

θαπται ἐν τῇ αὐτῇ Ῥώμῃ. — In Barocc. Florent. hoc caput inscriptum est Παῦλον τοῦ ἁγίου ἀποστόλου διατάξεις περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν; in Vind. 45 Παύλου ἀποστόλου διατάξεις περὶ ἐκκλησιαστικῶν; in Monac. Παύλου τοῦ ἁγιωτάτου διατάξεις κανόνων ἐκκλησιαστικῶν. Exstat idem in codice Barocciano 185 part. I. fol. 9, nisi quod in eo statim ab initio legitur Οἱ πρώτως προσιόντες κτλ. — Cf. v. Drey p. 119 143, qui christianorum imperatorum temporibus, et Bunsen p. 479, qui primae antiquitati adscribit Iulius capituli commata 1—10.

1. ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις: Barocc. (Vind. 45 non item) πρεσβυτέροις καὶ διάκονοις. — περὶ κανόνων: Bov. om.; Bunsen legi jubet περὶ κατηχομένων, quod perplacet, sed contra codicum consensum stare nequit. — διακόνων: Barocc. κανόνων (sed non codicis MS., puto, sed Fabricii errore, quum Grabius veram lectionem vertat et res omnino silentio praetereatur). — προσενεγκόντες: Barocc. προσελέγκαντες. — Ἐξεταξέσθωσαν δὲ αὐτ. κ. οἱ τρ.: Barocc. ἐξεταξέσθω δὲ αὐτῶν ἀκριβῶς καὶ ὁ τρόπος.

2. Bov. praemittit „Quod si quis servus reperiat, quaeratur ab eo, cuius domini sit“. — πιστοῦ δοῦλος ἢ: Ba-

εἰ δὲ μαρτυρεῖ αὐτῷ, προσδεχέσθω. Εἰ δὲ ἐθνικοῦ ἢ οἰκέτης, διδασκέσθω εὐαρεστεῖν τῷ δεσπότη, ἵνα μὴ βλασφημηῖται ὁ λόγος. Εἰ μὲν οὖν ἔχει γυναῖκα ἢ ἢ γυνὴ ἄνδρα, διδασκέσθω-³ σαν ἀρκεῖσθαι ἑαυτοῖς· εἰ δ' ἄγαμοὶ εἰσι, μανθανέτωσαν μὴ πορνεύειν, ἀλλὰ γαμεῖν νόμῳ. Εἰ δ' ὁ δεσπότης αὐτοῦ, πιστὸς ὢν καὶ εἰδὼς ὅτι πορνεύει, οὐ δίδωσιν αὐτῷ γυναῖκα ἢ τῇ γυναικὶ ἄνδρα, ἀφοριζέσθω. Ἐὰν δὲ τις δαίμονα ἔχη, δι-⁴ δασκέσθω μὲν τὴν εὐσέβειαν, μὴ προσδεχέσθω δὲ εἰς κοινω- νίαν, πρὶν ἂν καθαρισθῇ· εἰ δὲ θάνατος κατεπίγει, προσδε- χέσθω. Εἰ τις πορνοβοσκόσ, ἢ παυσάσθω τοῦ μαστροπέυειν ἢ ἢ⁵ ἀποβαλλέσθω· πόρνη προσιοῦσα ἢ παυσάσθω ἢ ἀποβαλλέσθω· εἰδωλοποιὸς προσίων ἢ παυσάσθω ἢ ἀποβαλλέσθω· τῶν ἐπὶ σκη- νῆς ἔαν τις προσῆ ἀνὴρ ἢ γυνή, ἢ ἡνίοχος ἢ μονομάχος ἢ σταδιο- δρόμος ἢ λουδεμπιστῆς ἢ ὀλυμπικός ἢ χοραύλης ἢ κιθαριστῆς ἢ λυριστῆς ἢ ὁ τὴν ὄρχησιν ἐπιδεικνύμενος ἢ κάπηλος, ἢ παυσά- σθωσαν ἢ ἀποβαλλέσθωσαν. Στρατιώτης προσίων διδασκέσθω⁶ μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν, ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀ- ψωνίοις· πειθόμενος προσδεχέσθω, ἀντιλέγων δὲ ἀποβαλλέ- σθω. Ἀρρήτοποιὸς, κίναϊδος, βλάξ, μάγος, ἐπαιδοῦς, ἀστρο- λόγος, μάντις, θηρεπωδὸς, λῶταξ, ὄχλαγωγὸς, περιάμματα ποιῶν, περικαθαίρων, οἰωνιστῆς, συμβολοδείκτης, παλμῶν ἐρ- μηνεὺς, φυλαττόμενος ἐν συναντήσσει λώβας ὄψεως ἢ ποδῶν ἢ ὀρνίθων ἢ γαλῶν ἢ ἐπιφωνήσεων ἢ παρακροαμάτων συμβο- λιῶν, χρόνῳ δοκιμαζέσθωσαν· δυσέκνιπτος γὰρ ἢ κακία· παυ- σάμενοι οὖν προσδεχέσθωσαν, μὴ πειθόμενοι δὲ ἀποβαλλέσθω- σαν. Παλλακὴ τινος ἀπίστου δούλη, ἐκείνῳ μόνῳ σχολάζουσα,⁷ προσδεχέσθω· εἰ δὲ καὶ πρὸς ἄλλους ἀσελγαίνει, ἀποβαλλέ- σθω. Πιστὸς ἔαν ἔχη παλλακὴν, εἰ μὲν δούλην, παυσάσθω

rocc. ἢ τις δοῦλος, εἰ μὲν πιστοῦ δοῦ- λος ἐπίαρχη (non male).— ἐθνικοῦ: Vind. ἐθνικός (perperam).

3. ἑαυτοῖς: Barocc. add. καὶ σωφρο- νεῖν. — νόμῳ: Barocc. ἐνόμῳ.

4. Ἐὰν δὲ τις: Barocc. ἔαν τις. — ἔχη: Barocc. ἔχει. — καθαρισθῇ: Ba- rocc. καθαρισθείη. — κατεπίγει: Ba- rocc. κατεπίγη.

5. πορνοβοσκόσ: Barocc. add. εἴη. — προσιοῦσα: Barocc. (a Grabio emen- datus) προσίασα. — προσῆ: edd. (etiam Barocc. apud Fabricium) perperam προσ- εἴη. — λουδεμπιστῆς: Barocc. λου- δεμπέκτης (quod Grabius emendavit in λουδεμπάικτης); Paris. 772 λουδεμπί- στης. — λυριστῆς ἢ ὁ τὴν: Barocc. om.

6. μὴ συκ.: Barocc. μηδὲ συκ. — δι- δομένοις ὀψωνίοις: Barocc. ὀψωνίοις τοῖς διδομένοις αὐτῷ. — πειθόμενος: Barocc. π. οὖν; Vind. καὶ π. — θη- ρεπωδὸς: Barocc. θηρεπαιδοῦς. — πε- ριάμματα ποιῶν: Barocc. om. — συμ- βολοδείκτης: Barocc. συμβολοδιδάκτης. — ὄψεως: Vind. ὄψιν; al. (teste Cot.) ὄψεων. — ἢ ποδῶν: Barocc. om. — δυσέκνιπτος usque ad προσδεχέσθωσαν: Bov. om. (quod errore factum esse vi- detur): inter quae in Barocc. non οὖν est, sed δὲ.

7. Παλλακὴ: Barocc. παλλακῆς (a Grabio emendatus). — ἀσελγαίνει: Ba- rocc. ἀσελγαίνη. — εἰ μὲν: Barocc.

καὶ νόμῳ γαμείτω, εἰ δὲ ἔλευθέραν, ἐγαμείτω αὐτὴν νόμῳ·
 8 εἰ δὲ μὴ, ἀποβαλλέσθω. Ἑλληνικοῖς τις ἔθεσιν ἐξακολουθῶν
 ἢ Ἰουδαϊκοῖς μύθοις ἢ μεταθέσθω ἢ ἀποβαλλέσθω. Θεατρο-
 μανία εἴ τις πρόσκειται ἢ κνηγίοις ἢ ἵπποδρομίῳ ἢ ἀγῶσιν,
 9 ἢ παυσάσθω ἢ ἀποβαλλέσθω. Ὁ μέλλον καταχεῖσθαι τρία
 ἔτη καταχεῖσθω· εἰ δὲ σπουδαῖός τις ἢ καὶ εὐνοίαν ἔχει περὶ
 τὸ πρᾶγμα, προσδεχέσθω· ὅτι οὐχ ὁ χρόνος, ἀλλ' ὁ τρόπος
 10 κρίνεται. Ὁ διδάσκων εἰ καὶ λαϊκὸς ἢ, ἔμπειρος δὲ τοῦ λόγου
 καὶ τὸν τρόπον σεμνός, διδασκέτω· ἔσονται γὰρ πάντες διδα-
 κτοὶ Θεοῦ (Joa. VI, 45).

11 Πᾶς πιστὸς ἢ πιστῆ, ἔωθεν ἀναστάντες ἐξ ὕπνου, πρὸ
 τοῦ ἔργον ἐπιτελέσαι νιψάμενοι προσενχέσθωσαν· εἰ δὲ τις
 λόγου κατήχησις γένηται, προτιμησάτωσαν τοῦ ἔργου τὸν λό-
 12 γον τῆς εὐσεβείας. Ὁ πιστὸς ἢ ἢ πιστῆ τοῖς οἰκέταις εὐμε-
 νῶς προσεχέτωσαν, καθὼς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι διαταξά-
 μεθα καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἐδιδάξαμεν.

Cap. 33, 1 Ἐγὼ Πέτρος καὶ [ἐγὼ] Παῦλος διατασσόμεθα· Ἐργαζέσθω-
 σαν οἱ δούλοι πέντε ἡμέρας, σάββατον δὲ καὶ κυριακὴν σχολα-

ἐὰν μὲν. — καὶ νόμῳ γαμείτω: M. in mg. conjectura scribi vult ἢ νόμῳ γ., quod quin ad divinae legis rationem proprius accedat, non dubito; sed ea fuisse videtur vel ecclesiae consuetudo, vel Nostri sententia, ut pellices servae dimitti, ingenuae in matrimonium duci juberentur (cap. 34, 5; cf. can. 18). — ἐγαμείτω: Barocc. γαμείτω. — Ad calcem commatis Barocc. add. ἐὰν δὲ καὶ πιστῶ (MS. πίστει) δούλῳ συναφθῆ, ἢ παυσάσθω ἢ ἀποβαλλέσθω (cf. cap. 34, 5).

8. τις ἔθεσιν: Barocc. ἔθεσίν τις. — μεταθέσθω: Barocc. μετατιθέσθω. — Θεατρομανία: ante hanc vocem in Barocc. incredibili rerum confusione interponitur comma 9. — ἵπποδρομίῳ ἢ ἀγ.: Barocc. et tres veteres libri bibliothecae Parisiensis ἵπποδρομικοῖς ἀγ., quae lectio non est spernenda.

9. ἢ: Barocc. (ubi hoc comma octavo interpositum est) εἴη. — περὶ τὸ πρᾶγμα: Bov. „erga Scripturam“ (περὶ τὴν γραφὴν). — οὐχ ὁ χρ. ἀλλ' ὁ: Barocc. οὐ χρ. ἀλλά.

10. ἢ: Barocc. Paris. 1818. Nic. (cap. 8) εἴη. — ἔσονται γὰρ: Turr. add. „inquit“.

11. εἰ: Barocc. ἐὰν. — λόγον κατήχησις γένηται: Pariss. tres (iisdem qui commate 8) λόγος κατήχησεως γίνεται.

— προτιμησάτωσαν c. iisdem Pariss.; vulgo προτιμησάτω, Cot. in mg. προτιμησάσθωσαν (?).

12. Ὁ: Barocc. om. (?). — προσεχέτωσαν: Paris. προσκείσθωσαν.

Cap. 33. (Bov. 39; Barocc. 21.) Tit. οἷας ἡμέρας δεῖ ἀργεῖν τοὺς οἰκέτας (Bovio haec et prima capitis verba 6 in extremo sunt capite praecedente). — Cap. 33. 34. 42-45 exstant in Barocc. Florent. haec summa inscripta: Πέτρον καὶ Παῦλον τῶν ἀγίων ἀποστόλων διατάξεις; iisdem capitibus cum cap. 46 communis est titulus in Monac. Πέτρον καὶ Παῦλον τῶν ἀγ. ἀπ. δ. περὶ τοῦ φυλάττειν ἕκαστον τάξιν καὶ λειτουργίαν. — Cap. 33 in Barocc. inscriptum est περὶ ἀργίας δούλων, in Vind. 45 περὶ ἀργείων (? ἀργίας) δούλων Πέτρον καὶ Παῦλον διατάξεις.

1. Ἐγὼ Πέτρος κ. [ἐ.] Π.: Pariss. 1110. 2336. 2392. 2430. Anast. (qu. 77) Nic. (s. 57. 58) Typicum S. Sabae (fol. 135) om. ἐγὼ, quod unciis inclusimus; Barocc. ἐγὼ Παῦλος καὶ Πέτρος (in Anast. edito, non in MS., pro Ἐγὼ est ἡμεῖς). — Ἐργαζέσθωσαν οἱ δούλοι: Pariss. 2392. 2430. Nic. ἐργάζεσθαι τοὺς λαοὺς; Paris. 2336 ἐργάζεσθαι τοὺς λαϊκοὺς; al. (Cot. in annot.) Barocc.

ζέτωσαν [ἐν] τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς εὐσεβείας· τὸ μὲν γὰρ σάββατον εἶπομεν δημιουργίας λόγον ἔχειν, τὴν δὲ κυριακὴν ἀναστάσεως. Τὴν μεγάλην ἑβδομάδα πᾶσαν καὶ τὴν 2 μετ' αὐτὴν ἀργεῖτωσαν οἱ δοῦλοι· ὅτι ἡ μὲν πάθος ἐστίν, ἡ δὲ ἀναστάσεως, καὶ χρεῖα διδασκαλίας τίς ὁ παθὼν καὶ ἀναστάς ἢ τίς ὁ συγχωρήσας ἢ καὶ ἀναστήσας. Τὴν ἀνάληψιν ἀργεῖτωσαν διὰ τὸ πέρασ τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας· τὴν πεντηχοστὴν ἀργεῖτωσαν διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν δωρηθεῖσαν τοῖς πιστεύουσιν εἰς Χριστόν. Τὴν τῶν γενεθλίων ἑορτὴν ἀργεῖτωσαν διὰ τὸ ἐν αὐτῇ τὴν ἀπρόσδοκῆτον χάριν δεδόσθαι ἀνθρώποις, γεννηθῆναι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον Ἰησοῦν Χριστόν ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ κόσμου· τὴν τῶν ἐπιφανίων ἑορτὴν ἀργεῖτωσαν διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἀνάδειξιν γεγενῆσθαι τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος, μαρτυρήσαντος αὐτῷ τοῦ πατρὸς ἐν τῷ βαπτίσματι καὶ τοῦ Παρακλήτου ἐν εἴδει περιστερᾶς ὑποδείξαντος τοῖς παρεστῶσι τὸν μαρτυρηθέντα. Τὰς ἡμέρας τῶν ἀποστόλων ἀργεῖτωσαν· δι- 3 δάσκαλοι γὰρ ἑμῶν εἰς Χριστόν κατέστησαν καὶ πνεύματος ὑμᾶς ἠξίωσαν. Τὴν ἡμέραν Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος ἀργεῖτωσαν καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων μαρτύρων τῶν προτιμησάντων Χριστόν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς.

Εὐχὰς ἐπιτελεῖτε ὄρθρου καὶ τρίτη ὥρα καὶ ἕκτη καὶ ἐν- Cap. 34, 1
νάτη καὶ ἑσπέρα καὶ ἀλεκτοροφωνία· ὄρθρου μὲν εὐχαριστοῦντες, ὅτι ἐφώτισεν ἡμᾶς ὁ Κύριος παραγαγὼν τὴν νύκτα καὶ ἐπαγαγὼν τὴν ἡμέραν· τρίτη δέ, ὅτι ἀπόφασιν ἐν αὐτῇ ὑπὸ Πιλάτου ἔλαβεν ὁ Κύριος· ἕκτη δέ, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐσταυρώθη·

ἐργάζεσθαι τοὺς δούλους. — [ἐν]: Barocc. om. — διὰ τὴν διδασκαλίαν: Anast. græcus impressus add. τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ (manifesto vitio, inquit Cot.). — εἶπομεν: Cot. in mg. εἶπωμεν διὰ τὸ, unde scribi posse ei videtur εἶπομεν διὰ τὸ; Barocc. om.

2. Τὴν μεγ.: Barocc. τὴν δὲ μ. — ἡ καὶ: Barocc. om ἡ. — ἀναστήσας: Cot. in mg. add. ἡμᾶς. — Τὴν ἀνάληψιν: Anast. τρίτον τὴν ἀ. — Χριστόν: Barocc. Χριστόν Ἰησοῦν. — τῶν γενεθλίων ἑορτὴν: Anast. γενεθλιον. — τὴν ἀπρόσδ.: Barocc. om. τὴν. — χάριν: Cot. in mg. Turr. χαρᾶν. — γεννηθῆναι: Barocc. καὶ γ. — τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον Ἰ. Χρ.: Turr. „Deus verbum, Dei filius“; Barocc. præmittit τὸν ante Χριστόν. — τῶν ἐπιφανίων ἑορτὴν: Vind. Pariss. 2336. 2392. 2430.

Nic. Θεοφανίων; Anast. impressus et in cod. Paris. 200 (ut in Typico) ἐπιφάνειαν, sed in codd. Paris. 1110. 1789 ἐπιφανίαν. — τοῦ πατρὸς: Gent. in Anast. „spiritus“.

3. ἀποστόλων: Anast. ἁγίων ἀ. — κατέστησαν: Barocc. Cot. in mg. κατεστάθησαν; Anast. γεγόνασι. — πνεύματος: Anast. Turr. add. ἁγίου, quod in Barocc. Vind. post ἠξίωσαν legitur, et recte quidem iudice Clerico.

Cap. 34. (Bov. 40; Barocc. 22.) Tit. ποίας ὥρας καὶ διατὶ ἐν ταύταις δεῖ προσεύχεσθαι. — Barocc. περὶ εὐχῶν. — Vind. om. hanc summam.

1. ἑσπέρα: Barocc. ἑσπέρας. — ὅτι ἐφ.: Barocc. ὅτι γε ἐφ. — ἡμᾶς c. Cot. in mg. Anast. (qu. 77) Bov. Turr.; Barocc. ἡμῖν (quod Græbius emendavit in ἡμᾶς); vulgo ἑμῖν. — ἐσταυρώθη:

ἐννάτῃ δέ, ὅτι πάντα κεκλήθητο, τοῦ δεσπότου ἑσταυρωμένου, φρίττοντα τὴν τόλμαν τῶν δυσσεβῶν Ἰουδαίων, μὴ φέροντα τοῦ Κυρίου τὴν ὕβριν· ἐσπέρα δὲ εὐχαριστοῦντες ὅτι ἀνάπαυσιν ἔδωκε τῶν μεθήμερινῶν κόπων τὴν νύκτα· ἀλεκτρονίων δὲ κραυγῇ διὰ τὸ τὴν ὥραν εὐαγγελίζεσθαι τὴν παρουσίαν τῆς 2 ἡμέρας εἰς ἐργασίαν τῶν τοῦ φωτός ἔργων. Εἰ μὴ δυνατόν ἐν ἐκκλησίᾳ προϊέναι διὰ τοὺς ἀπίστους, κατ' οἶκον συνάξεις, ὧ ἐπίσκοπε, ἵνα μὴ εἰσέρχεται εὐσεβῆς εἰς ἐκκλησίαν ἀσεβῶν. Οὐχ ὁ τόπος γὰρ τὸν ἀνθρωπὸν ἀγιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνθρωπὸς τὸν τόπον· ἐὰν δὲ ἀσεβεῖς κατέχῃσι τὸν τόπον, φευκταῖός σοι ἔστω διὰ τὸ βεβηλωσθαι ὑπ' αὐτῶν. Ὡς γὰρ οἱ ὅσιοι ἱερεῖς 3 ἀγιάζουσιν, οὕτως οἱ ἱναγεῖς μαινοῦσιν. Εἰ μήτε ἐν οἴκῳ μήτε ἐν ἐκκλησίᾳ συναθροισθῆναι δυνατόν, ἕκαστος παρ' ἑαυτῷ ψαλλέτω, ἀναγινωσκέτω, προσευχέσθω, ἢ καὶ ἅμα δύο ἢ τρεῖς· Ὅπου γὰρ ἂν ᾧσι, φησὶν ὁ Κύριος, δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῇ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν (Matth. XVIII, 20).

4 Πιστὸς μετὰ κατηγουμένου μηδὲ κατ' οἶκον προσευχέσθω· οὐ γὰρ δίκαιον τὸν μεμνημένον μετὰ τοῦ ἀμνήτου συμμολύνεσθαι. Εὐσεβῆς μετὰ αἰρετικῶν μηδὲ κατ' οἶκον συμπροσευχέσθω· τίς 5 γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; Πιστὸς ἢ πιστῇ δούλοις συναφθέντες ἢ ἀριστάσθωσαν ἢ ἀποβαλλέσθωσαν.

Cap. 35. Καγὼ Ἰάκωβος, ἀδελφὸς μὲν κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ, δοῦλος δὲ ὡς Θεοῦ μονογενοῦς, ἐπίσκοπος δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ

Barocc. add. Χριστός. — πάντα: Barocc. ἐν αὐτῇ τὰ π. — ἑσταυρωμένου: Barocc. σταυρουμένου. — Ἰουδαίων: Bov. om. — ἐσπέρα: Barocc. ἐσπέρας. — ἀνάπαυσιν ἔδωκε: edd. praemittunt ὑμῖν, Anast. ἡμῖν, nos utrumque omisimus c. Turr.; Barocc. ἡμῖν δέδωκεν ἀνάπαυσιν. — ὥραν: Anast. add. ἐκείνην.

2. Εἰ: Anast. καὶ εἰ. — προϊέναι: Barocc. Anast. προσιέναι. — ἀπίστους: Anast. κακοπίστους. — οἶκον: Barocc. οἴκων (a Grabio correctus). — συνάξεις, ὧ ἐπίσκοπε: Gent. in Anast. „fiat synaxis“. — ἐὰν δὲ ἀσ. κ. τὸν τόπον: Barocc. om. (sed errore puto typhothetae, quum Grabius interpretetur).

3. Εἰ: Barocc. add. δέ. — ἐν οἴκῳ: Vind. Barocc. add. ἅμα. — παρ' ἑαυτῷ: Barocc. Turr. ἑαυτῷ. — ἂν ᾧσι φησὶν ὁ Κύριος c. Vind. Barocc. (in quo ἐὰν est pro ἂν) Turr.; vulgo εἰσι. — ὀνόματί μου: Barocc. ἐμῷ ὀνόματι.

4. μηδὲ his restituumus pro edito μήτε c. Barocc. — συμπροσευχέσθω: Barocc. προσευχέσθω.

5. δούλοις c. duobus Pariss., suadente Cot.; vulgo δοῦλοι, quod omnino ineptum est. Ceterum ut inter praecepta precum faciendarum legantur haec, quae ad cap. 32, 7 pertinent, ubi similia in Barocc. adduntur, librariorum incuria factum esse videtur: tanto enim discrimine ingenuos a mancipiis in religione distinguere Nostrum, non est quod existimemus. In Barocc. totum comma non est.

Cap. 35. (Bov. 41.) Tit. Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ Χριστοῦ (Turr. „Domini“) διάταξις περὶ ἐσπερινοῦ. — Vind. Bov. om. hunc titulum.

Pro initio capitis usque ad τὰδε φημί in Vindd. haec leguntur: Ἰακώβος ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς λίθοις (alter cod. ξύλοις) ὑπὸ Ἰουδαίων ἐν Ἱεροσολύμοις διὰ τὸν Χριστοῦ λόγον ἀνή-

Κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων Ἱεροσολύμων χειροτονηθεῖς, τάδε φημί· Ἐσπέρας γενομένης, συναθροίσεις τὴν ἐκκλησίαν, ὡς ἐπισκοπεῖ καὶ μετὰ τὸ ῥηθῆναι τὸν ἐπιλύχνιον ψαλμὸν (Ps. CXXLI) προσφωνήσει ὁ διάκονος ὑπὲρ τῶν κατηχομένων καὶ χειμαζομένων καὶ τῶν φωτιζομένων καὶ τῶν ἐν μετανοίᾳ, ὡς προέπομεν. Μετὰ δὲ τὸ ἀπολυθῆναι αὐτοὺς ὁ διάκονος ἔρει «Ὅσοι πιστοί, δεηθῶμεν τοῦ Κυρίου» καὶ μετὰ τὸ προσφωνῆσαι αὐτὸν τὰ τῆς πρώτης εὐχῆς ἔρει * »Σῶσον καὶ ἀνάστησον ἡμᾶς, Cap. 36. ὁ Θεός, διὰ τοῦ Χριστοῦ σου. Ἀναστάντες αἰτησώμεθα τὰ ἔλεη τοῦ Κυρίου καὶ τοὺς οἰκτιροὺς αὐτοῦ, τὸν ἄγγελον τὸν ἐπὶ τῆς εἰρήνης, τὰ καλὰ καὶ τὰ συμφέροντα, χριστιανὰ τὰ τέλη, τὴν ἐσπέραν καὶ τὴν νύκτα εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον, καὶ πάντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀκατάγνωστον αἰτησώμεθα· ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τῇ ζῶντι Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παραθῶμεν.» Καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐπευχόμενος λεγέτω * »Ὁ ἀναρχος Θεός καὶ ἀτελείτητος, ὁ τῶν ὅλων ποιητὴς διὰ Cap. 37, Χριστοῦ καὶ κηδεμὼν, πρὸ δὲ πάντων αὐτοῦ Θεός καὶ πατήρ, ὁ τοῦ πνεύματος Κύριος καὶ τῶν νοητῶν καὶ αἰσθητῶν βασιλεὺς, ὁ ποιήσας ἡμέραν πρὸς ἔργα φωτὸς καὶ νύκτα εἰς ἀπανσιν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν· σὴ γάρ ἐστιν ἡμέρα καὶ σὴ ἐστιν ἡ νύξ, σὺ κατηρτίσω φαῖσιν καὶ ἥλιον· αὐτὸς καὶ νῦν, δέσποτα φιλόανθρωπε καὶ πανάγαθε, εὐμενῶς πρόσδεξαι τὴν ἐσπερινὴν εὐχαριστίαν ἡμῶν ταύτην. Ὁ διαγαγὼν ἡμᾶς τὸ μῆκος τῆς ἡμέρας καὶ ἀγαγὼν ἐπὶ τὰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, φύλαξον ἡμᾶς διὰ τοῦ Χριστοῦ σου· εἰρηνικὴν παράσχου τὴν ἐσπέραν καὶ τὴν νύκτα ἀναμάρτητον, καὶ καταξίωσον ἡμᾶς τῆς αἰωνίου ζωῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ σου, δι' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας ἐν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν». Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω »Κλίνατε τῇ χειροθεσίᾳ» καὶ ὁ ἐπίσκοπος λεγέτω »Θεὲ πατέρων καὶ Κύριε τοῦ ἐλέους, ὁ τῇ σοφίᾳ σου κατασπεύσας ἄνθρωπον, τὸ λογικὸν ζῶον τὸ θεοφιλὲς τῶν ἐπὶ γῆς, καὶ δοὺς αὐτῷ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἄρχειν· καὶ κα-

ρχεται. — ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου: Turr. „ab ipso Christo“.

Cap. 36. Tit. προσφωνήσεις ἐπιλύχνιος. — Bon. hunc titulum habet, numerum capituli non recenset.

τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ: Cot. omi. τοῦ. — τὰ τέλη: Bon. „principes“ (cf. cap. 6, 2). — παραθῶμεν: Vind. παραθώμεθα (ut cap. 10, 5. 14. 37, 3. 41, 1).

Cap. 37. (Bon. 42.) Tit. εὐχαριστία ἐπιλύχνιος.

1. πρὸ δὲ πάντων: Vind. om., ut propulsetur error Arii. — Κύριος: Vind. προσβολεῖς, ut excludatur Macedonii falsa opinio (cf. VI, 11, 1; supra cap. 6, 3). — ὁ ποιήσας: Cot. omi. ὁ. — διὰ τοῦ Χριστοῦ σου εἶρ.: Turr. omi. σου. — ἐν ἁγίῳ: Vind. σὺν ἁγίῳ.

2. Θεὲ πατέρων κτλ.: vocatur haec invocatio in Vind. προσφωνήσεις ὁρθριος (? χειροθεσία ἐπιλύχνιος, vide infra 3 et cap. 39 tit.), a Bovio cap. 43, titulo

»ταστήσας γνώμη σῆ ἄρχοντας καὶ ἱερεῖς, τοὺς μὲν πρὸς ἀσφά-
 »λειαν τῆς ζωῆς, τοὺς δὲ πρὸς λατρείαν ἔννομον· αὐτὸς καὶ
 »νῦν ἐπικάμφθητι, Κύριε παντοκράτορ, καὶ ἐπίβρανον τὸ πρὸς-
 »ωπόν σου ἐπὶ τὸν λαόν σου, τοὺς κάμψαντας ἀνέχονα καρδίας
 »αὐτῶν, καὶ εὐλόγησον αὐτοὺς διὰ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐφώτισας
 »ἡμᾶς φῶς γνώσεως καὶ ἀπεκάλυψας ἡμῖν σαυτόν· μεθ' οὗ
 »σοὶ καὶ ἡ ἐπάξιος ὀφείλεται προσκύνησις παρὰ πάσης λογι-
 »κῆς καὶ ἁγίας φύσεως καὶ πνεύματι τῷ Παρακλήτῳ εἰς τοὺς
 »αἰῶνας· ἀμήν.» Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω »Προέλθετε ἐν εὐ-
 »ρήνῃ.»

3 Ὡσαύτως ὄρθρου ὁ διάκονος μετὰ τὸ ῥηθῆναι τὸν ὄρθρι-
 νὸν (Ps. LXIII) καὶ ἀπολύσαι αὐτὸν τοὺς κατηγουμένους καὶ
 χεϊμαζομένους καὶ βαπτίζομένους καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ καὶ τὴν
 ὀφειλομένην ποιήσασθαι προσφώνησιν, ἵνα μὴ πάλιν λέγωμεν
 τὰ αὐτά, ἐπιφερέτω μετὰ τὸ »Σῶσον αὐτοὺς, ὁ Θεός, καὶ ἀνά-
 »στησον ἐν τῇ χάριτί σου· »Αἰτησώμεθα παρὰ Κυρίου τὰ ἐλέη
 »αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκτιρισμούς, τὸν ὄρθρον τοῦτον καὶ τὴν ἡμέραν
 »εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον καὶ πάντα τὸν χρόνον τῆς παρεπι-
 »δημίας ἡμῶν, τὸν ἄγγελον τὸν ἐπὶ τῆς εἰρήνης, χριστιανὰ τὰ
 »τέλη, ἴλεων καὶ εὐμενῆ τὸν Θεόν· ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τῷ
 »ζῶντι Θεῷ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ παραδώμεθα.» Καὶ ὁ

Cap. 38. ἐπίσκοπος ἐπενχόμενος λεγέτω * »Ὁ Θεὸς ὁ τῶν πνευμάτων
 »καὶ πάσης σαρκὸς, ὁ ἀσύγκριτος καὶ ἀπροσδεῆς, ὁ δοὺς τὸν
 »ἥλιον εἰς ἔξουσίαν τῆς ἡμέρας, τὴν δὲ σελήνην καὶ τὰ ἄστρα
 »εἰς ἔξουσίαν τῆς νυκτός· αὐτὸς καὶ νῦν ἐπίθε εἶρ' ἡμᾶς εὐ-
 »μενέσιν ὀφθαλμοῖς καὶ πρόσδεξαι τὰς ἐωθινὰς ἡμῶν εὐχαρι-
 »στίας καὶ ἐλέησον ἡμᾶς· οὐ γὰρ διεπετάσαμεν τὰς χεῖρας ἡ-
 »μῶν πρὸς Θεὸν ἀλλότριον. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐν ἡμῖν Θεὸς πρὸς-
 »φρατος, ἀλλὰ σὺ ὁ αἰώνιος καὶ ἀτελεύτητος· ὁ τὸ εἶναι ἡμῖν
 »διὰ Χριστοῦ παρασχόμενος καὶ τὸ εὖ εἶναι δι' αὐτοῦ δωρη-
 »σάμενος, αὐτὸς ἡμᾶς δι' αὐτοῦ καταξίωσον καὶ τῆς αἰωνίου
 »ζωῆς, μεθ' οὗ σοὶ δόξα καὶ τιμὴ καὶ σέβας· καὶ τῷ ἁγίῳ
 »πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.» Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω
 »Κλίνετε τῇ χειροφεισίᾳ· καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐπενχέσθω λέγων

nullo adscripto. — τὸν λαόν σου: Turr. „servos tuos“; Bov. „populum hunc“.
 — πνεύματι τῷ Π.: Turr. „Spiritus sancto“.

3. Σῶσον αὐτοὺς: legendum esse videtur e cap. 10, 5. 36 Σ. ἡμᾶς. — ἐν τῇ χάριτι σου: Turr. om. σου. — Αἰ-

τησώμεθα κτλ.: vocantur haec in Vind. προσφώνησις ὄρθριος. — παρὰ Κυρίου: Turr. „a Deo“. — τὰ τέλη: Bov. „principes“ (v. s. cap. 6, 2. 36). — ἴλεων: M. ἴλεον.

Cap. 38. (Bov. 44, omissō titulo.) Tit. εὐχαριστία ὄρθρινη.

* Ὁ Θεὸς ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινὸς, ὁ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας **Cap. 39.**
 »καὶ μυριάδας τοῖς ἀγαπῶσί σε, ὁ φίλος ταπεινῶν καὶ πενή-
 »των προστάτης, οὗ πάντα ἐν χρεῖα καθέστηκεν, ὅτι τὰ σύμ-
 »παντα δοῦλά σου· ἐπίδε ἐπὶ τὸν λαόν σου τοῦτον, τοὺς κε-
 »κλιότας σοι τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς, καὶ εὐλόγησον αὐτοὺς εὐ-
 »λογίαν πνευματικὴν, φύλαξον αὐτοὺς ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, δια-
 »τήρησον αὐτοὺς ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ καταξιώσον
 »αὐτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ ἠγαπημένῳ
 »σου παιδί· μεθ' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ σέβας καὶ τῷ ἁγίῳ
 »πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων·
 »ἀμήν.« Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω »Προέλθετε ἐν εἰρήνῃ.«

Ἐπὶ δὲ ταῖς προσφερομέναις ἀπαρχαῖς οὕτως εὐχαριστεῖ
 ὁ ἐπίσκοπος * »Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε παντοκράτορ, δη- **Cap. 40, 1**
 »μιουργὲ τῶν ὄλων καὶ προνοητὰ, διὰ τοῦ μονογενοῦς σου παι-
 »δὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐπὶ ταῖς προσερχθε-
 »σαις σοι ἀπαρχαῖς, οὐχ ὅσον ὀφείλομεν, ἀλλ' ὅσον δυνάμεθα.
 »Τίς γὰρ ἀνθρώπων ἐπαξίως εὐχαριστῆσαι σοι δύναται ὑπὲρ
 »ῶν δέδωκας αὐτοῖς εἰς μετάληψιν; ὁ Θεὸς Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ
 »καὶ Ἰακώβ καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ὁ πάντα τελεσφορήσας διὰ
 »τοῦ λόγου σου καὶ κελεύσας τῇ γῆ παντοδαποὺς ἐκρῦσαι καρ-
 »ποὺς εἰς εὐφροσύνην καὶ τροφὴν ἡμετέραν· ὁ δοὺς τοῖς νω-
 »θεστέροις καὶ βληχλώδεσι χυλόν, γλοηφάγοις γλόην, καὶ τοῖς
 »μὲν κρέα, τοῖς δὲ σπέρματα· ἡμῖν δὲ σίτον πρὸς τροφὴν
 »πρὸςφορον καὶ κατάλληλον, καὶ ἕτερα διάφορα, τὰ μὲν πρὸς
 »χρησιν, τὰ δὲ πρὸς ὑγίαν, τὰ δὲ πρὸς τέρεψιν. Ἐπὶ τούτοις
 »οὖν ἄπασιν ὑπερύμνητος ὑπάρχεις τῆς εἰς πάντας εὐεργεσίας
 »διὰ Χριστοῦ, δι' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ σέβας ἐν ἁγίῳ πνεύ-
 »ματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.«

Ἐπὶ δὲ τῶν ἐν Χριστῷ ἀναπαυσαμένων μετὰ τὸ προσφῶ- 2
 νῆσαι τὰ τῆς πρώτης εὐχῆς, ἵνα μὴ πάλιν λέγωμεν, ὁ διάκονος
 προσθήσει καὶ ταῦτα * »ὑπὲρ ἀναπαυσαμένων ἐν Χριστῷ ἀδελ- **Cap. 41, 1**

Cap. 39. (Bov. 45.) Tit. χειροθε-
 σία ὀρθρινή.

ἐπὶ τὸν λαόν σου: Cot. om. ἐπὶ;
 Turr. om. σου. — Ἐπὶ δὲ κτλ.: Bov.
 adjungit capiti sequenti.

Cap. 40. (Bov. 46.) Tit. ἐπίκλησις
 ἐπὶ ἀπαρχῶν.

1. Ἰησοῦ: Turr. om. — χυλόν scripsi-
 mus e conjectura Cotelerii (Turr. „suc-
 cum lactis“); vulgo χεῖλον, quod nescio
 quid sit; Bov. om. — ὑπερύμνητος:
 Vind. ὑμνητος (? ὑμνητός). — δὲ οὐ:

Vind. μεθ' οὗ, ut saepissime. — ἐν:
 Vind. σὺν; Turr. „et“: ut doxologia ad
 eam formam redigeretur, qua orthodoxi
 uti solebant.

2. Bov. haec ad sequens caput trans-
 fert. — προσφωνῆσαι τὰ τῆς πρώτης
 εὐχῆς c. Vind., favente Clerico (v. s. cap.
 9, 2 sqq. 12, 1. 35. 37, 3; vulgo φω-
 νῆσαι τὰ τῆς προσευχῆς.

Cap. 41. (Bov. 47.) Tit. προσφῶ-
 νησις ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων (Vind.
 ἐν Χριστῷ ἀναπαυσαμένων)?

»φρῶν ἡμῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς ὁ προσδε-
 »ξάμενος αὐτοῦ τὴν ψυχὴν παρείδῃ αὐτῷ πᾶν ἁμάρτημα ἐκού-
 »σιον καὶ ἀκούσιον, καὶ ἰλεως καὶ εὐμενῆς γενόμενος κατατάξῃ
 »εἰς χώραν εὐσεβῶν ἀνειμένων εἰς κόλπον Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ
 »καὶ Ἰακώβ μετὰ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων καὶ
 »ποιησάντων τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἐνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη
 »καὶ στεναγμός. Ἐγειρόμεθα· ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τῷ αἰδίῳ
 2 »Θεῷ διὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ λόγου παραθώμεθα.« Καὶ ὁ ἐπίσκο-
 »πος λεγέτω »Ὁ τῆ φύσει ἀθάνατος καὶ ἀτελεύτητος, παρ' οὗ
 »πᾶν ἀθάνατον καὶ θνητὸν γέγονεν, ὁ τὸ λογικὸν ζῶον τὸν ἄν-
 »θρωπον τὸν κοσμοπολίτην θνητὸν ἐν κατασκευῇ ποιήσας καὶ
 »ἀναστασίαν ἐπαγγειλάμενος, ὁ τὸν Ἐνὼχ καὶ τὸν Ἡλίαν θά-
 »νάτου πείραν μὴ ἔασας λαβεῖν· ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, ὁ Θεὸς
 »Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ οὐχ ὡς νεκρῶν, ἀλλ' ὡς ζώντων
 »Θεὸς εἶ· ὅτι πάντων αἱ ψυχαὶ παρὰ σοὶ ζῶσι καὶ τῶν δι-
 »καίων τὰ πνεύματα ἐν τῇ χειρὶ σου εἰσιν, ὧν οὐ μὴ ὑψηται
 »βάσανος· πάντες γὰρ ἡγιασμένοι ὑπὸ τὰς χεῖρας σου εἰσιν
 3 »(Deut. XXXIII, 3)· αὐτὸς καὶ νῦν ἐπιθε ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου
 »τόνδε, ὃν ἐξελέξω καὶ προσελάβου εἰς ἑτέραν λῆξιν, καὶ συγχώ-
 »ρησον αὐτῷ, εἴ τι ἐκῶν ἢ ἄκων ἐξήμαρτε, καὶ ἀγγέλους εὐ-
 »μενεῖς παράστησον αὐτῷ· καὶ κατατάξον αὐτὸν ἐν τῷ κόλπῳ
 »τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ
 »πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων, ὅπου οὐκ ἐνι
 »λύπη, ὀδύνη καὶ στεναγμός, ἀλλὰ χῶρος εὐσεβῶν ἀνειμένος
 »καὶ γῆ εὐθέων σοὶ ἀνακειμένη καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὀρώντων τὴν
 »δόξαν τοῦ Χριστοῦ σου· δι' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας,
 »εὐχαριστία καὶ προσκύνησις ἐν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶ-
 4 »νας· ἀμήν.« Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω »Κλῖνατε καὶ εὐλογεῖσθε·
 καὶ ὁ ἐπίσκοπος εὐχαριστεῖτω ὑπὲρ αὐτῶν λέγων τοιαύδε »Σῶ-
 »σον, Κύριε, τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου,
 »ἣν περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου· ποιμα-
 »νον αὐτοὺς ὑπὸ τὴν δεξιάν σου καὶ σκέπασον αὐτοὺς ὑπὸ τὰς

1. παρείδῃ: Vind. ἀφήσῃ, quod glossema redolet; Cot. temere jubet legi παρή.

2. Ὁ τῆ φύσει κτλ.: haec in Vind. vocantur ἐπίκλησις ὑπὲρ τῶν ἐν Χριστῷ ἀναπαυσάμενων. — ἐν κατασκευῇ: Vind. ἐκ κατασκευῆς. — ἀναστασίαν: Vind. ἀνάστασιν, quod licet arrideat Clerico, tamen vocem editam, quum praeter morem usurpata sit, abjicere dubitavimus.

3. εὐθέων: ita corrigendum videbatur editum εὐθείων. — ἀνειμένος: edd. ἀνημένος. — σοὶ ἀνακειμένη c. Vind., favente Clerico; vulgo συνανημένη. — δι' οὗ: Vind. μεθ' οὗ. — καὶ προσκύνησις c. Vind. (Bov.) Turr.; vulgo om. καὶ. Iidem pro ἐν, quod protinus sequitur, habent καὶ, quod studio orthodoxiae tribuendum erit.

4. Σῶσον κτλ.: adscribitur in Vind.

»πτέρυγας σου, καὶ δὸς αὐτοῖς τὸν ἀγῶνα ἀγωνίσασθαι
»καλὸν, τὸν δρόμον τελέσαι, τὴν πίστιν τηρῆσαι ἀτρέπτως,
»ἀμέμπτως, ἀνεγκλήτως· διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
»στοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ σου παιδός, μεθ' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ
»καὶ σέβας καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.»

* Ἐπιτελείσθω δὲ τρίτα τῶν κεκοιμημένων ἐν ψαλμοῖς καὶ **Cap. 42.**

ἀναγνώσει· καὶ προσευχαῖς διὰ τὸν διὰ τριῶν ἡμερῶν ἔγερ-
θέντα, καὶ ἔννατα εἰς ὑπόμνησιν τῶν περιόντων καὶ τῶν κε-
κοιμημένων, καὶ τεσσαρακοστὰ κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον (Μω-
σῆν γὰρ οὕτως ὁ λαὸς ἐπένθησε), καὶ ἐνιαύσια ὑπὲρ μνείας
αὐτοῦ· καὶ διδόςθω ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ πένησιν εἰς ἀ-
νάμνησιν αὐτοῦ. * Ταῦτα δὲ περὶ εὐσεβῶν λέγομεν· περὶ γὰρ **Cap. 43.**

ἀσεβῶν ἐὰν τὰ τοῦ κόσμου δῶς πένησιν, οὐδὲν ὀνήσει αὐτόν.

Ὡς γὰρ περιόντι ἐχθρὸν ἦν τὸ θεῖον, δῆλον ὅτι καὶ μετα-
στάντι· οὐ γὰρ ἔστιν ἀδικία παρ' αὐτῷ. Δίκαιος γὰρ ὁ Κύ-
ριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε (Ps. XI, 7)· καὶ Ἰδοὺ ἄνθρωπος

καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ (cf. Is. LXII, 11). * Ἐν δὲ ταῖς μνεαῖς αὐ- **Cap. 44, 1**

τῶν καλούμενοι μετὰ εὐταξίας ἐστιᾶσθε καὶ φόβου Θεοῦ, ὡς
δυνάμενοι καὶ πρεσβεύειν ὑπὲρ τῶν μεταστάντων. Πρεσβύτεροι
καὶ διάκονοι Χριστοῦ ὑπάρχοντες, νήφειν ὀφείλετε πάντοτε
καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἑτέρους, ἵνα δύνησθε τοὺς ἀτα-
κτοῦντας νουθετεῖν. Λέγει δὲ ἡ γραφὴ Οἱ δυνάσται θυμώδεις

χειροθεσία πιστῶν. — ἀγωνίσασθαι:
Vind. τέλεισθαι (?). — τελέσαι: Vind.
ἀνύσαι. — μεθ' οὗ et mox καὶ τῷ
ἁγ.: Bov. „per quem“ et mox „in
sancto Sp.“

Cap. 42. (Bov. 48; Barocc. 23.) Tit.
πῶς (Vind. ὅπως) δεῖ καὶ πότε γίνε-
σθαι τὰς τῶν κοιμηθέντων πιστῶν
μνείας, καὶ ὅτι ἐκ τῶν ὑπαρχόντων
αὐτοῖς δεῖ παρέχεσθαι πένησι. — In
Barocc. cap. 42. 43, quae ibi sunt ca-
put vicesimum tertium, inscripta sunt
περὶ μνημοσύνων.

Ἐπιτελείσθω: Anast. (qu. 20) ἐπι-
τελείσθε (sed Gent. et MS. Paris. Ana-
stasii 2206 nullam exhibet lectionis va-
rietatem). — δέ: Barocc. om. — καὶ
ἀναγνώσει: Barocc. Gent. in Anast.
om. — τεσσαρακοστὰ: Cot. in mg. τρια-
κοστὰ, e more occidentalium, quam lectio-
nem sequitur Collectio canonum coptica
(V, 76) et arabica (cf. Praef. §. 2. not.
38), confirmat testimonium Deuteronomii
(XXXIV, 8. cf. XXI, 13; Num. XX, 29;
Joseph. Antiq. IV, 4). Verum Graeco-

rum et antiquorum et recentiorum mos
est, quadragesimum diem celebrare, non
tricesimum; et Deut. XXXIV, 8 Chryso-
stomus cum Nostro legit τεσσαράκοντα
(Panegyrico Bernices et Prosdoces). —
τύπον: Anast. νόμον καὶ τύπον. —
Μωσῆν: Barocc. Μωυσῆν. — αὐτοῦ:
Barocc. his αὐτῶν. — ὑπαρχ. αὐτοῦ:
Barocc. ὑπαρχ. αὐτοῖς, ut in tit.

Cap. 43. (Bov. 49; Barocc. 23.) Tit.
ὅτι τοὺς ἀσεβεῖς τελευτῶντας οὐδὲν
ὠφελούσι μνεῖαι ἢ ἐντολαί.

αὐτόν: Anast. (qu. 20) αὐτῶν. —
παρ' αὐτῷ: Anast. παρὰ τῷ Θεῷ (sed
Gent. illud interpretatur). — Κύριος:
Barocc. Θεός.

Cap. 44. (Bov. 50; Barocc. 24.) Tit.
περὶ μεθύσων. — Vind. ὅτι οὐ δεῖ
παροινεῖν, ἀλλὰ νήφειν ἐστιωμένους.
— Barocc. περὶ τοῦ μὴ μεθύσκεσθαι.

1. Πρεσβύτεροι: Vind. Barocc. Turr.
add. γὰρ. — ἀτακτοῦντας: Barocc.
ἀτάκτους. — Λέγει δέ: Barocc. λέγει
γὰρ. — γραφὴ: Paris. 2347 add. περὶ
τοῦ μὴ πολλῶ οἴνω χρῆσθαι τοὺς ἱε-

εἶσιν· οἶνον. δὲ μὴ πινέτωσαν, ἵνα μὴ πίνοντες ἐπιλάθωνται τῆς σοφίας καὶ ὀρθὰ κρίνειν οὐ μὴ δύνωνται (Prov. XXXI, 4. 5 graece)· οὐκοῦν καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι μετὰ Θεὸν τὸν παντοκράτορα καὶ τὸν ἡγαπημένον αὐτοῦ υἱὸν δυνάσται ὑπάρχουσι τῆς ἐκκλησίας; Τοῦτο δὲ φραμεν, οὐχ ἵνα μὴ πίνωσιν· ἄλλως γὰρ [οὐκ] ἔστιν ὑβρίσαι τὸ ἐπὶ Θεοῦ γενόμενον εἰς εὐφροσύνην· ἀλλὰ ἵνα μὴ παροινῶσιν. Οὐ γὰρ εἶπεν ἡ γραφή μὴ πίνειν οἶνον, ἀλλὰ τί φησιν; Μὴ πῖνε οἶνον εἰς μέθην (cf. Sirac. XXXI. s. f.)· καὶ πάλιν "Ακανθαί φρόνται ἐν
2 χειρὶ μεθύσου (Prov. XXVI, 9). Τοῦτο δὲ οὐ περὶ τῶν ἐν κλήρῳ μόνον φραμέν, ἀλλὰ καὶ περὶ παντὸς λαϊκοῦ χριστιανοῦ, ἐφ' οὗ ἐπικέκληται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ αὐτοῖς γὰρ εἴρηται Τίνι οὐαί; τίνι θόρυβος; τίνι ἀηδία καὶ λέσχει; τίνος πελιδοὶ οἱ ὀφθαλμοί; τίνι συντριμματα διακενῆς; οὐ τῶν ἐγχρονίζόντων ἐν οἴνῳ καὶ τῶν κατασκοπο-
μένων ποῦ πότοι γίνονται (Prov. XXIII, 29. 30);

Cap. 45. Τοὺς διωκομένους διὰ πίστιν καὶ εἰς πόλιν ἐκ πόλεως φεύγοντας διὰ τὸ μεμνησθαι τῶν λόγων τοῦ Κυρίου προσλαμβάνεσθε· ἐπιστάμενοι γὰρ ὅτι τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής, ἀποδιδράσκει καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων προΐενται, ἵνα ἀνεξάρνητον ἐν ἑαυτοῖς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ διατηρήσωσιν. Ἐπικουρεῖτε οὖν αὐτοῖς τὰ πρὸς χρείαν, ἐντολὴν κυριακὴν πληροῦντες.

Cap. 46, 1 Ἐκεῖνο δὲ κοινῇ πάντες παραγγέλλομεν, ἕκαστον ἐμμένειν

ρεῖς. — οἶνον δὲ: Barocc. om. δὲ. — οὐκοῦν: Barocc. add. καὶ οἱ ἐπίσκοποι. — διάκονοι: Pariss. 2347. 2392 add. σὺν τοῖς ἐπισκόποις. — Θεὸν: Barocc. τὸν Θ. — υἱὸν: Barocc. add. καὶ τὸ πανάγιον αὐτοῦ πνεῦμα. — [οὐκ] cum Pariss. 2347. 2392 et tertio ejusdem bibliothecae, necnon Turr.; vulgo καὶ; Vind. utrumque om., quod veri non dissimile est. — Θεοῦ: Barocc. τοῦ Θ. — πίνειν: Barocc. πιεῖν. — πῖνε: Barocc. πιεῖν; tres codices Pariss., quos modo memoravimus, πίνειν: quae librariorum esse videntur, quibus mentem subiecit, haec verbo tenus non exstare in Scriptura. — Ἀκανθαί: Turr. add. „inquit“.

2. θόρυβος: Barocc. θόρυβοι. — πελιδοὶ: Vind. πέλειοι, quod non displicet, quum, sensu eodem, discedet a LXX (quorum tamen cod. Alex. habet πέλειοι). — κατασκοπομένων: Barocc. Paris. κατασκοπευόντων (Barocc. om. τῶν); Paris. κατασκοπούντων.

Cap. 45. (Bov. 51; Barocc. 25.) Tit. περὶ τοῦ ἐποδέχεσθαι τοὺς διὰ Χριστὸν διωκομένους. — Barocc. περὶ τῶν διωκομένων διὰ πίστιν. — Vind. hanc summam non habet.

διὰ πίστιν: Bov. „per Christum“. τῶν λόγων: Barocc. τὸν λόγον. — ὅτι τὸ: Barocc. om. τὸ (?). — προΐενται: Col. in mg. προσίενται. — ἵνα usque ad διατηρήσωσιν: Turr. „ut nomen domini non negent“; inter quae Barocc. pro ἐν ἑαυτοῖς habet ἐφ' ἑ. — χρείαν: Barocc. τὰς χρείας. — κυριακὴν πληροῦντες: Barocc. τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκκληρώτες (? ἐκκληροῦντες).

Cap. 46. (Bov. 52; Barocc. 26.) Tit. ὅτι ἕκαστος ἐν ᾧ ἐτάχθη κλήρω ὀφείλει ἐμμένειν καὶ φυλάττειν τὴν τάξιν, ἀλλὰ μὴ ἑαυτῷ ἀρπάξει τὰ μὴ ἐγγερισθέντα. — Barocc. Florent. περὶ εὐταξίας διδασκαλία (Florent. om.) πάντων τῶν ἀγίων ἀποστόλων.

τάξει τῆ δοθείσῃ αὐτῷ καὶ μὴ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους· οὐ γάρ εἰσιν ἡμέτεροι, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Ὁ ὑμῶν γὰρ, φησὶν ὁ Κύριος, ἀκούων ἑμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἑμοῦ ἀκούων ἀκούει τοῦ ἀποστείλαντός με· καὶ ὁ ὑμῶν ἀφαιτῶν ἑμὲ ἀφαιτεῖ, ὁ δὲ ἑμὲ ἀφαιτῶν ἀφαιτεῖ τὸν ἀποστείλαντά με (Luc. X, 16). Εἰ γὰρ τὰ ἄψυχα γινόμενα τὴν εὐταξίαν ἀποσώζει, οἷον νύξ, ἡμέρα, ἥλιος, σελήνη, ἄστρα, στοιχεῖα, τροπαὶ, μῆνες, ἐβδομάδες, ἡμέραι, ὥραι· καὶ δουλεύει τῇ διατυπωθείσῃ χρεῖα κατὰ τὸ εἰρημένον Ὅριον ἔθου, ὃ οὐ παρελεύσονται (Ps. CIV, 9)· καὶ πάλιν περὶ τῆς θαλάσσης Ἐθέρην [δὲ] αὐτῇ ὅρια περιθίεις καὶ κλειθρα καὶ πύλας, εἶπα δὲ αὐτῇ Μέχρι τούτου ἐλεύση καὶ οὐχ ὑπερβήση (Job. XXXVIII, 10. 11)· πόσῳ μᾶλλον ὑμεῖς οὐδὲν ὀφείλετε τολμᾶν παρακινεῖν τῶν ὑμῖν κατὰ γνώμην Θεοῦ παρ' ἡμῶν ὀρισθέντων; Ἀλλ' ἐπειδὴ πάρεργον οἱ πολλοὶ καὶ τοῦτο ἠγήσαντο εἶναι, συγγέειν δὲ τὰς τάξεις καὶ τὴν ἐφ' ἐκάστου χειροτονίαν παρακινεῖν τολμῶσιν, ὑφαρπάζοντες ἑαυτοῖς ἀξιώματα τὰ μὴ διδόμενα καὶ ἐπιτρέποντες ἑαυτοῖς τυραννικῶς ἢ μὴ ἔχουσιν ἔξουσίαν διδόναι, καὶ διὰ τοῦτο παροργίζουσι μὲν Θεὸν, ὡσπερ οἱ χορεῖται καὶ ὁ βασιλεὺς Ὀζίας παρ' ἀξίαν ἐπιθέμενοι ἄνευ Θεοῦ τῇ ἀρχιερωσύνῃ καὶ γινόμενοι οἱ μὲν πυρίφλεκτοι, ὁ δὲ κατὰ τοῦ μετώπου λεπρὸς· παροξύνουσι δὲ Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν διαταξάμενον, λυποῦσι δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἕγιον ἀνυροῦντες αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν· εἰκότως, τὸν ἐπηρητημένον κίνδυνον τοῖς τὰ τοιαῦτα πράττονσι προειδόμενοι καὶ τὴν εἰς τὰς θυσίας καὶ εὐχαριστίας ἀμέλειαν [ἐκ τοῦ] ὑφ' ὧν μὴ χρεὴ προσαγομένως ἀσεβῶς, παιδιὰν ἠγομένων τὴν ἀρχιερατικὴν τιμὴν, ἥτις μίμησιν περιέχει τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως Ἰησοῦ

1. Ἐκεῖνο: Barocc. τοῦτο. — πάντες: duo codices Pariss. πᾶσι. — ἐκάστον: Vind. add. μὲν, quod propter similem litterarum statim sequentium seriem excidisse videtur. — καὶ ὁ ἑμοῦ ἀκ. ἁ. τ. ἀπ. με: Bov. om. — ἡμέραι: Barocc. (in quo impresso additum tamen est) Turr. om. (quoniam antecesserat ἡμέρα: sed prius lucem spectat tenebris oppositam, hoc temporum spatia inter se distincta). — παρελεύσονται: Barocc. παρελεύσεται (sed apud Fabricium impressum est ut vulgo). — [δὲ] recepimus cum Barocc. — περιθίεις καὶ: interpretes non vertunt καὶ iut LXX), et fieri poterat, ut vox parum opportuna propter simile initium vocis sequentis errore adscriberetur. — τολμᾶν: Vind.

Bov. om.

2. ἐκάστου: Barocc. ἐκάστω. — ὑφαρπάζοντες: Barocc. ἔφαρπάζοντες. — διδόμενα: Barocc. δεδόμενα (? δεδόμενα). — ἔχουσιν: M. ἔχουσιν. — διδόναι: Bov. om. — Θεὸν: Barocc. τὸν Θ. — χορεῖται: Barocc. υἱὸς Κορῆ. — ὁ βασιλεὺς: Turr. om. — γινόμενοι: Barocc. γινόμενοι. — παροξύνουσι δὲ: Barocc. add. καὶ, Vind. add. καὶ τὸν; Bov. has et quatuor voces, quae sequuntur. om. — ἐπηρητημένον: Vind. ἐπηρητισμένον (? ἐπηρητισμένον). — [ἐκ τοῦ] c. Barocc. delendum esse videtur; quod si cui non placuerit, mox legat oportet προσάγεσθαι. — μὴ χρεὴ: Barocc. οὐχ ἐχρῆν. — παιδιὰν: Barocc. παίγιον.

Χριστοῦ τοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἀνάγκην ἔσχομεν καὶ τοῦτο πα-
 ραινέσαι· ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τῆς ἑαυτῶν μα-
 3 ταιότητος. Λέγωμεν δὴ ὡς Μωσῆς ὁ τοῦ Θεοῦ Φεράπων, ᾧ
 ὁ Θεὸς ἐνώπιος ἐνωπίῳ ὠμίλει ὡς εἴ τις λαλήσῃ πρὸς ἑαυ-
 τοῦ φίλον, ᾧ εἶπεν Οἶδά σε παρὰ πάντας (Exod. XXXIII, 17),
 ᾧ κατὰ πρόσωπον ὠμίλει καὶ οὐ δι' ἀδήλων ἢ ἐνυπνίων ἢ
 ἀγγέλων ἢ αἰνιγμάτων· οὗτος, ἠρίκα τὴν θείαν νομοθεσίαν
 διετάσσετο, διεῖλε τίνα μὲν χρῆ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἐπιτελεῖ-
 σθαι, τίνα δὲ ὑπὸ τῶν ἱερέων, τίνα δὲ ὑπὸ τῶν λευιτῶν, ἐκά-
 στη τὴν οἰκειαν καὶ ἀνήκουσαν τῇ λειτουργίᾳ θρησκείαν ἀπο-
 νείμας. Καὶ ἅπερ μὲν τοῖς ἀρχιερεῦσι προσετέτακτο ἐπιτελεῖν,
 τούτοις τοὺς ἱερέας οὐ θεμιτὸν ἦν προσιέναι· ἅπερ δὲ τοῖς
 ἱερεῦσιν ὠρίστο, τούτοις οἱ λευῖται οὐ προσήεσαν· ἀλλ' ἕκα-
 στοὶ ἅπερ παρελήφεισαν, ὑπηρεσίας περιγεγραμμένας ἐφύλατ-
 τον· εἰ δὲ τις πέρα τῆς παραδόσεως προσιέναι ἐβούλετο, θά-
 4 νατος ἦν τὸ ἐπιτίμιον. Τοῦτο δὲ μάλιστα διέδειξε καὶ ἡ κατὰ
 τὸν Σαοὺλ πείρα, ὃς θῦσαι νενομικῶς δίχα τοῦ προφήτου καὶ
 ἀρχιερέως Σαμουὴλ ἔσπασεν εἰς ἑαυτὸν ἁμαρτίαν καὶ κατάραν
 ἀναπόβλητον, καὶ οὐδὲ τὸ κελρῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ εἰς βασιλέα
 ἐδυσώπησε τὸν προφήτην. Ἐναργεστέρᾳ δὲ τῇ πράξει διέδει-
 ξεν ὁ Θεὸς ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ὀζιάν, οὐκ ἐν μελλησμῷ τὰς ἐπὶ
 τῇ παρανομίᾳ εἰσπραξάμενος δίκας· καὶ ὁ τῆς ἀρχιερωσύνης
 5 καταμανεῖς καὶ τῆς βασιλείας ἀλλότριος κατέστη. Τὰ δὲ ἐφ'
 ἡμῶν ἴσως οὐκ ἀγνοεῖτε· ἴστε γὰρ πάντως ἐπισκόπους παρ'
 ἡμῶν ὀνομασθέντας καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους εὐχῆ καὶ
 χειρῶν ἐπιθέσει, τῇ διαφορᾷ τῶν ὀνομάτων καὶ τὴν διαφορὰν
 τῶν πραγμάτων δεικνύοντας· οὐ γὰρ ὁ βουλόμενος παρ' ἡμῶν
 ἐπλήρου τὴν χεῖρα, ὥσπερ ἐπὶ τῆς κιβδήλου τῶν δαμάλεων

— τοῦ βασιλέως: Barocc. Col. om. τοῦ (quod praecesserat in Χριστοῦ). — ἤδη γάρ τινες κελ.: Bon. om.

3. Λέγωμεν δὴ c. Barocc.; Vind. λέγομεν δὲ; vulgo λέγομεν. — Μωσῆς: Barocc. Μωσῆς. — λαλήσῃ πρὸς: Barocc. λαλήσει πρὸς τὸν. — δι' ἀδήλων: Barocc. Col. in mg. διὰ δῆλων (quod ver- tit Grabius „per manifestationes [Urim]“). — καὶ ἀνήκουσαν: Barocc. προσήκουσαν. — προσετέτακτο c. Barocc.; vulgo προστέτακτο. — τοῖς ἱερεῦσιν: Barocc. om. τοῖς. — προσήεσαν: vulgo προσήεσαν, qui error manifestus a similitudine soni profectus esse videtur (cf. VI, 2, 1), ut saepius in MSS. et in editionibus η positum est pro ι et vice versa. —

ἕαστοι usque ad ἐφύλαττον: Barocc. ἕαστος ὥσπερ εἴληφεν ὑπηρεσίας περιγεγραμμένοις (Grabius emendavit περιγεγραμμένας) ἐφύλαττεν; inter quae Vind. habet ἄς pro ἅπερ, quod probatur Clerico. — θάνατος: Paris. ἀνάθεμα.

4. ἔσπασεν: Barocc. ἐσπάσατο. — κελρῖσθαι: Barocc. οὐ κελρῖσθαι. — Ἐναργεστέρᾳ ex interpretibus rescripsimus jussu Cotelerii; vulgo ἐνεργεστέρᾳ. — ἐν τοῖς: Barocc. τὰ. — ἐν μελλησμῷ c. Vind. Bon. Turr, viam prae-eunte Cotelerii conjectura (etiam M. in mg. habet); vulgo ἐν μελισμῷ; Barocc. ἐμμελισμῷ. — καὶ ὁ: Barocc. ὁ γάρ.

5. Τὰ δὲ: Barocc. add. καὶ. — καὶ τὴν διαφ.: Vind. om. καὶ. — δεικνύ-

ἐπὶ τοῦ Ἱεροβοὰμ παρακεκοιμένης ἱερωσύνης, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Εἰ μὲν γὰρ μὴ Θεσμός τις ἦν καὶ τάξεων διαφορὰ, ἦρκει ἂν δι' ἐνὸς ὀνόματος τὰ ὅλα τελεῖσθαι· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Κυρίου διδαχθέντες ἀκολουθίαν πραγμάτων, τοῖς μὲν ἐπισκόποις τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐνείμαμεν, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις τὰ τῆς ἱερωσύνης, τοῖς δὲ διακόνοις τὰ τῆς πρὸς ἀμφοτέρους διακονίας, ἵν' ἢ καθαρῶς τὰ τῆς θρησκείας ἐπιτελούμενα. Οὔτε γὰρ διάκονον προσφέρειν θυσίαν θειμὶτὸν ἢ βαπτίζειν ἢ εὐλογίαν μικρὰν ἢ μεγάλην ποιῆσθαι, οὔτε πρεσβύτερον χειροτονίας ἐπιτελεῖν· οὐ γὰρ ὅσιον ἀνεστράφθαι τὴν τάξιν. Οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ Θεὸς ἀκαταστασίας, ἵνα οἱ ὑποβεβη- 6-
κότες τὰ τῶν κρείττωνων τυραννικῶς σφετερίζωνται, νομοθεσίαν καινὴν ἀναπλάττοντες ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυτῶν, ἀγνοοῦντες ὅτι σκληρὸν αὐτοῖς τὸ πρὸς κέντρα λακτίζειν· οὐ γὰρ ἡμᾶς ἢ τοὺς ἐπισκόπους πολεμοῦσιν οἱ τοιοῦτοι, ἀλλὰ τὸν πάντων ἐπίσκοπον καὶ τοῦ πατρὸς ἀρχιερέα, Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν. Ὑπὸ Μωσέως μὲν γὰρ τοῦ Θεοφιλεστάτου ἀρχιε- 7
ρεῖς κατεστάθησαν καὶ ἱερεῖς καὶ λευῖται, ὑπὸ δὲ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἡμεῖς οἱ δεκατρεῖς ἀπόστολοι, ὑπὸ δὲ τῶν ἀποστόλων ἐγὼ Ἰάκωβος καὶ ἐγὼ Κλήμης καὶ σὺν ἡμῖν ἕτεροι, ἵνα μὴ πάντας πάλιν καταλέγωμεν· κοινῇ δὲ ὑπὸ πάντων ἡμῶν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι καὶ ὑποδιάκονοι καὶ ἀναγνώσται. Πρῶτος τοίνυν τῇ φύσει ἀρχιερεὺς ὁ μονογενὴς Χριστὸς, οὐχ 8
ἑαυτῷ τὴν τιμὴν ἀρπάσας, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς κατασταθεῖς· ὅς γενόμενος ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς καὶ τὴν πνευματικὴν θυσίαν προσφέρων τῷ Θεῷ αὐτοῦ καὶ πατρὶ πρὸ τοῦ πάθους, ἡμῖν διετάξατο μόνοις τοῦτο ποιεῖν, καίτοι ὄντων σὺν ἡμῖν καὶ ἑτέρων τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων· ἀλλ' οὐ πάντως ὁ πιστεύσας ἤδη καὶ ἱερεὺς κατέστη ἢ ἀρχιερατικῆς ἀξίας ἔτυχε. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ ἡμεῖς προσεγγίζοντες κατὰ τὴν διάταξιν αὐτοῦ θυσίαν καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον, προεχειρισάμεθα ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἐπὶ τὰ τὸν

οντίας: Barocc. δεικνύοντες. — Εἰ μὲν γὰρ: Barocc. om. γὰρ. — τελεῖσθαι: Barocc. ἐπιτελεῖσθαι. — ἀκολουθίαν: Barocc. ἀκολουθείαν. — ἐνείμαμεν: Paris. add. πρεσβεία. — ἀμφοτέρους: Barocc. ἀμφοτέροις. — διάκονον: Barocc. διακόνω.

6. κακῷ τῷ: Barocc. τῷ κακῷ. — τὸ πρὸς: Barocc. om. τὸ. — πάντων: Barocc. τῶν π. — τοῦ πατρὸς: Turr. om.

7. Ὑπὸ Μωσέως: Barocc. ἀπὸ Μωσέως. — ὑπὸ δὲ τοῦ σωτῆρος: Turr. „a Christo autem salvatore“. — πάλιν: Barocc. om.

8. τῇ φύσει: Barocc. om. (apud Fabric. additum est). — τῷ Θεῷ αὐτοῦ: Barocc. αὐτῷ τῷ Θ. — ὄντων σ. ἢ. κ. ἔ. τῶν: Barocc. τοιούτων σ. ἢ. κ. ἔ. ὄντων. — ὁ πιστεύσας: Vind. Barocc. πᾶς ὁ π.

9 ἀριθμόν. Ὦν εἷς ἦν Στέφανος ὁ μακάριος μάρτυς, οὐκ ἀπολειπόμενος ἡμῶν κατὰ τὴν πρὸς Θεὸν εὐνοίαν· ὅς τοσοῦτον τὴν θεοσέβειαν τῇ πίστει ἐνεδειξάτο καὶ τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀγάπην, ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ δοῦναι καὶ τὴν ψυχὴν, πρὸς τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων λίθοις βληθεῖς. Ἀλλ' ὁμοῦς ὁ τοιοῦτος καὶ τηλικούτος ἀνὴρ, ὁ τῷ πνεύματι ζῶων, ὁ τὸν Χριστὸν ὁρῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς οὐρανίας πύλας ἀνεργάμενος, οὐδαμοῦ φαίνεται τοῖς μὴ ἀνήκονσι τῇ διακονίᾳ χρησάμενος, ἢ θυσίαν ἀνεργάων ἢ χεῖρας ἐπιθεῖς τινι, ἀλλὰ τὸ τῆς διακονίας τάγμα φυλάξας μέχρι τέλους· οὕτω γὰρ

10 ἔπρεπε τῷ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρι τὴν εὐταξίαν ἀποσώζειν. Εἰ δὲ Φίλιππον τὸν διάκονον ἡμῶν καὶ Ἀνανίαν τὸν πιστὸν ἀδελφὸν αἰτιῶνται τινες, ὅτι ὁ μὲν τὸν εὐνοῦχον ἐβάπτισεν, ὁ δὲ ἐμὲ Παῦλον· ἀγνοοῦσιν αὐτοὶ ὃ λέγομεν ἡμεῖς. Εἶπομεν γὰρ ὅτι οὐχ ἑαυτῷ τις ἀρπάζει τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα, ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαμβάνει ὡς Μελχισεδὲκ καὶ Ἰώβ, ἢ παρὰ ἀρχιερέως ὡς Ἀαρὼν παρὰ Μωσέως· οὐκοῦν καὶ Φίλιππος καὶ Ἀνανίας οὐχ ἑαυτοὺς προείλοντο, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ προεχειρίσθησαν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ ἀσυγκρίτου Θεοῦ.

Cap. 47,
Can. 1

Ἐπίσκοπος χειροτονείσθω ὑπὸ ἐπισκόπων δύο ἢ τριῶν.

9. Ἰησοῦν: Turr. om. — ψυχὴν: Barocc. add. αὐτοῦ. — κυριοκτόνων: Turr. „Christi interfectores“ (χριστοκτόνων, ut VI, 25, 2; VII, 38, 3).

10. ἡμῶν: Turr. om. — Ἰώβ: Barocc. Ἰακώβ. — Μωσέως: Barocc. Μώυσεως. — τοῦ ἀρχιερέως: Bon. om. — Θεοῦ: Barocc. om. — Ultimas tres voces virgula ab antecedentibus sejuncta interpretantur Turr. Cot. (quanquam hic dubitanter), ut Christus dicatur Deus incomparabilis; revera, ut saepissime a Nostro, summus Dei sacerdos dicitur.

Cap. 47. Tit. κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν αὐτῶν (M. in Constitutionibus et Turr. om.) ἀγίων ἀποστόλων (ita etiam Paris. 1326). — Florent. περὶ εὐταξίας τῶν ἀγίων ἀποστόλων κανόνες.

— Canonum Constitutionibus non subjunctorum diversi occurrunt tituli: apud Dion. „regulae ecclesiasticae sanctorum apostolorum prolatae per Clementem ecclesiae Romanae pontificem“ (cf. titulum syriacae versionis in codice orient. S. German. 38 „Diataxe s. statuta apostolorum ad populos missa per Clementem“); apud Gent. „canones apostolorum“; apud Bev. κανόνες τῶν ἀγίων ἀποστόλων; apud M. (ubi canones seor-

sim habet) κανόνες τῶν ἀγίων καὶ πανσέπτων ἀποστόλων. — In editionibus et versionibus Constitutionum aequae atque in earum codicibus MSS. numerantur canones 76 (Turriano, qui quartum omnino omittit, non sunt nisi 75), ea numerorum ratione, quam nos singulis canonum titulis Cotelerii nomine adscripsimus. Nos ab hac computatione discedere non dubitavimus, eam amplexi, qua Graeci post Joannem Antiochenum 85 canones numerare soliti sunt, cujus rei consuetudo etiam nunc apud plerosque obtinet. Ceterum ut constans est hic numerus in codicibus canonum graecis tam MSS. quam impressis (apud Tilium, Bev. cet), ita diversissimis rationibus computantur canones in epitome graeca, in collectionibus orientalibus, in versionibus latinis. In epitome codicis canonum graeci a Stephano Ephesino recensentur 76 (sed aliter conficitur hic numerus, quam in MSS. et editionibus Constitutionum), ab Alexio Aristeno 77, a Simeone Logotheta 82. In codicibus canonum orientalibus syriace (in cod. orient. S. German. 38) numerantur 82, arabice modo 81 (in codice Bodlejano, quem Bev. tribuit Josepho Aegyptio) modo

Πρεσβύτερος ὑπὸ ἐνὸς ἐπισκόπου χειροτονείσθω καὶ διά- Can. 2
κονος καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.

Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος παρὰ τὴν ὑπὸ Κυρίου Can. 3
διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἐπὶ τὸ θυ-
σιαστήριον, ἢ μέλι ἢ γάλα ἢ ἀντὶ οἴνου σίκερα ἢ τινα ἐπιτη-
δευτὰ ἢ ὄρνεις ἢ ζῶά τινα ἢ ὄσπρια, παρὰ τὴν διάταξιν, κα-
θαιρείσθω. — Τῷ καιρῷ τῷ δέοντι πλὴν νέων χίδρων ἢ στα-
φυλῆς μὴ ἔξδὸν ἔστω προσάγεσθαι τι πρὸς τὸ θυσιαστήριον,
καὶ ἔλαιον εἰς τὴν λυχνίαν καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς θείας
ἀναφορᾶς.

Ἡ δὲ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω ἀπαρχὴ Can. 4
τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσια-
στήριον· δῆλον δὲ ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμε-
ρίζουσι καὶ τοῖς διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς.

Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Can. 5
μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας· ἐὰν δὲ ἐκβαλῇ, ἀφοριζέσθω,
ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω.

Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος κοσμικὰς φροντίδας Can. 6
μὴ ἀναλαμβάνετω· εἰ δὲ μὴ, καθαιρείσθω.

Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἁγίαν Can. 7

82, coptice 81 (omissis can. 47—50; cf. Praef. §. 2 not. 38 A), aethiopice 56 (cf. Praef. §. 2 not. 38 β). Denique in codicibus canonum latinis MSS. non sunt nisi can. 1—50, iique alio modo computati, ex versione Dionysii; et qui omnes canones apostolicos ediderunt et interpretati sunt latine, conjunctis duodecimo et tertio decimo, 84 computare solent (ita post Gregorium Haloandrum Gent. Sur. M.).

Can. 1. χειροτονείσθω: Cot. transponit post ἐπισκόπων.

Can. 2 (Cot. 1). χειροτονείσθω: Cot. om.

Can. 3 (Cot. 2; Dion. 3. 4). ὑπὸ K. c. Cot. Hard.; M. Cot. in mg. τοῦ K. — τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ: Dion. „in sacrificio“ (ἐν τῇ θυσίᾳ). — ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον: Cot. (in mg. ut nos) Hard. ἐπὶ τὸ τοῦ Θεοῦ θ. — ἢ τινα c. Hard. Cot. in mg. Dion.; M. Gent. ἢ; Cot. utrumque om. Nescio, an ἐπιτηδευτὰ non sit interpretamentum vocis praecedentis. — παρὰ τὴν διάταξιν: M. Cot. in mg. Dion. ὡς π. τ. δ. Κυρίου ποιῶν, quae c. Bev. Cot. Gent. omisimus. — Τῷ καιρῷ τῷ δέοντι: Dion. suo canoni 3 subjungit; M. Cot. in mg. Gent. trans-

posita post σταφυλῆς cum antecedentibus jungunt, et pergunt Μὴ ἔξδὸν δὲ. — χίδρων: Cot. Hard. add. ἢ στάχνας σίτου (quae Cot. ab aliis omitti docet et corrigi jubet ἢ στάχθος σ.; interpretamentum τῶν χίδρων). — ἢ σταφυλῆς: Gent. om. — τι πρὸς c. Cot. Dion. (M. in mg.); M. (Cot. in mg. Gent.) τι ἕτερον εἰς. — καὶ ἔλαιον c. Cot. Hard. Dion.; M. Cot. in mg. Gent. ἢ ἔλ. — λυχνίαν: Cot. Hard. ἁγίαν λ. — θείας ἀναφορᾶς c. Cot. Hard.; M. Cot. in mg. (et Dion. Gent., ut videtur) ἁγίας προσφορᾶς.

Can. 4 (Cot. 2; Dion. 5.) Ἡ δὲ c. Cot. Hard. Gent.; M. Cot. in mg. Dion. om. δὲ. — ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θ.: Gent. om. — καὶ τ. διακ. c. Cot. Dion.; M. Cot. in mg. Gent. om. καὶ. — κληρικοῖς: Gent. om. — Turr. totum canonem om.

Can. 5 (Cot. 3; Dion. 6). ἐκβαλῇ: M. ἐκβάλλῃ (in mg. ut vulgo); Sur. ἐκβάλλει.

Can. 6 (Cot. 4; Dion. 7). Cot. Hard. ἀναλαμβάνεσθω· εἰ δὲ μίγε (Cot. in mg. ut nos).

Can. 7 (Cot. 5; Dion. 8). Cot. Hard.

τοῦ πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσει, καθαιρείσθω.

- Can. 8 Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, προσφορᾶς γενομένης, μὴ μεταλάβοι, τὴν αἰτίαν εἰπάτω καὶ, ἐὰν εὐλογος ἦ, συγγνώμης τυγχανέτω· εἰ δὲ μὴ λέγει, ἀφοριζέσθω, ὡς αἴτιος βλάβης γενηθεὶς τῷ λαῷ καὶ ὑπόνοιαν ἐμποιήσας κατὰ τοῦ προσενέγκαντος ὡς μὴ ὑγιῶς ἀνενεγκόντος.
- Can. 9 Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς καὶ τῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἀγίᾳ μεταλήψει, ὡς ἀταξίας ἐμποιοῦντας τῇ ἐκκλησίᾳ ἀφοριζέσθαι χρή.
- Can. 10 Εἴ τις ἀκοινωνήτω κἂν ἐν οἴκῳ συνεύξηται, οὗτος ἀφοριζέσθω.
- Can. 11 Εἴ τις καθηρημένῳ κληρικὸς ὢν ὡς κληρικῷ συνεύξηται, καθαιρείσθω καὶ αὐτός.
- Can. 12 Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς, ἀφωρισμένος ἦτοι δεκτὸς, ἀπελθὼν ἐν ἑτέρᾳ πόλει δεχθῆ ἄνευ γραμμῶν συστατικῶν, ἀφοριζέσθωσαν οἱ δεξάμενοι καὶ ὁ δεχθεὶς.
- Can. 13 Εἰ δὲ ἀφωρισμένος εἶη, ἐπιτεινέσθω αὐτῷ ὁ ἀφορισμὸς [ὡς ψευσαμένῳ καὶ ἀπατήσαντι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ].
- Can. 14 Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν ἑτέρᾳ ἐπιπηδᾶν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται, εἰ μὴ τις εὐλογος αἰτία ἦ τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιεῖν, ὡς πλέον τι κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας συμβάλλεσθαι· καὶ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων καὶ παρακλήσει μεγίστη.

ἐπιτελέση (Cot. in mg. ut nos).

Can. 8 (Cot. 6; Dion. 9). λέγει: Bev. λέγοι; Cot. λέγη. — γενηθεὶς c. Cot. Hard.; M. Cot. in mg. γενομένος. — ἐμποιήσας c. Bev. Cot. M. in mg.; M. ποιήσας. — ὡς μὴ ὑ. ἀνενεγκόντος: M. Cot. in mg. om.; habent Jca. Ant. (tit. 47: ὡς μ. ὑ. προσενέγκαντος) Bev. (ὡς μ. ὑ. ἀνελέγκαντος) Cot. Hard. Dion. Gent.

Can. 9 (Cot. 7; Dion. 10). πιστοὺς: Cot. (in mg. nostram lectionem habet) Hard. add. εἰς τὴν ἀγίαν Θεοῦ ἐκκλησίαν, Dion. „ecclesiam“. — γραφῶν: Cot. (in mg. om.) Hard. ἱερῶν γρ. — ὡς: Cot. add. ἄν. — ἀταξίας c. Bev. Hard. Cot. in mg. Dion.; Cot. M. Gent. ἀταξίαν. — τῇ ἐκκλησίᾳ: Cot. et M. in mg. τῆς ἐκκλησίας.

Can. 10 (Cot. 8; Dion. 11). οὗτος:

Hard. αὐτός; Cot. καὶ αὐτός, ut can. 11 (sed in mg. ut nos).

Can. 11 (Cot. 9; Dion. 12). κληρικὸς ὢν: Cot. et M. in mg. Dion. κληρικῷ, quod veri non dissimile. — ὡς: Bev. Cot. in mg. om. — συνεύξηται: M. ξυνεύξηται.

Can. 12 (Cot. 10; M. 12; Dion. 13). δεκτὸς c. Dion. (Hard.), qui vertit „communicans“, auctore Cotelerio; vulgo ἄδεκτος. — ἀφοριζέσθωσαν οἱ δεξάμενοι c. Cot. Hard. Dion.; M. Cot. in mg. Gent. ἀφοριζέσθω καὶ ὁ δεξάμενος.

Can. 13 (Cot. 10; M. 12; Dion. 13). εἶη: Hard. Cot. (in mg. ut vulgo) ἦ. — Quae uncis inclusimus, a Bev. Gent. omittuntur; Cot. om. τὴν et τοῦ.

Can. 14 (Cot. 11; M. 13). ἦ: Cot. ἦ ἦ. — ποιεῖν ὡς πλέον τι: Cot. Hard. ποιῆσαι ὡς πλεῖόν τι (Cot. in mg. ut nos).

Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὄλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, ἀπολείψας τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθῃ καὶ παντελῶς μεταστὰς διατρίβῃ ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου· τοῦτον κελεύομεν μηκέτι λειτουργεῖν, εἰ μάλιστα προσκαλουμένου αὐτὸν ἐπανελθεῖν ἐπισκόπου οὐχ ὑπήκουσεν, ἐπιμένων τῇ ἀταξίᾳ· ὡς λαϊκὸς μέντοι ἐκεῖσε κοινωνεῖτω.

Εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος, παρ' ᾧ τυγχάνουσι, παρ' οὐδὲν ἡγήσασθαι τὴν κατ' αὐτῶν ὀρισθεῖσαν ἀρχίαν, δέξεται αὐτοὺς ὡς κληρικούς, ἀφοριζέσθω ὡς διδάσκαλος ἀταξίας.

Ὁ δὲ γάμοις συμπλακεὶς μετὰ τὸ βάπτισμα ἢ παλλακὴν κτησάμενος οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὄλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.

Ὁ χήραν λαβὼν ἢ ἐκβεβλημένην ἢ ἑταίραν ἢ οἰκέτιν ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὄλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.

Ὁ δύο ἀδελφὰς ἀγαγόμενος ἢ ἀδελφιδὴν οὐ δύναται εἶναι κληρικός.

Κληρικὸς ἐγγύας διδοὺς καθαιρείσθω. Can. 20

Εὐνοῦχος εἰ μὲν ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων ἐγένετό τις ἢ ἐν διωγμῶ ἀφηρεῖται τὰ ἀνδρῶν ἢ οὕτως ἔργη, καὶ ἔστιν ἄξιός ἐπισκοπῆς, γενέσθω.

Ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν μὴ γινέσθω κληρικός· αὐτοφρονεῖ γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός.

Εἴ τις κληρικὸς ὢν ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσει, καθαιρείσθω· φρονεὺς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ.

Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας ἀφοριζέσθω ἔτη τρία· ἐπίβουλος γάρ ἐστι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς.

Can. 15 (Cot. 12; M. 14). μεταστὰς: Hard. Cot. in mg. διαστὰς. — διατρίβῃ: Sur. Bev. διατρίβει. — εἰ μάλιστα: M. μάλιστα εἰ. — ἐπανελθεῖν ἐπισκ. c. Cot. Hard.; M. Cot. in mg. τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ ἐπανελθεῖν.

Can. 16 (Cot. 12; M. 15). ἡγησάμενος c. Cot. Hard.; M. Cot. in mg. λογισάμενος. — δέξεται c. Bev. Cot. Hard.; M. δέξεται.

Can. 18 (Cot. 14; M. 17). ἐπὶ σκηνῆς: Conc. Trull. can. 3, ubi canon poster repetitur, ἐπὶ τῆς σκ.

Can. 19 (Cot. 15; M. 18). ἀδελφιδὴν: M. in mg. ἀδελφὴν.

Can. 21 (Cot. 17; M. 20). τὰ ἀνδρῶν: Bev. τὰ τῶν ἀ. — ἢ οὕτως

ἔργη: Hard. Cot. in mg. καὶ οὕτως ἔργηγε. — ἐπισκοπῆς γενέσθω c. Cot. Hard.; Bev. Dion. ἐπίσκοπος γινέσθω; M. Gent. Cot. in mg. γινέσθω (cf. can. 77—79).

Can. 22 (Cot. 17; M. 21). ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν: Cot. transponit. — αὐτοφρονεῖ γάρ ἐ. ἑαυτοῦ (v. s. cap. 2, 2): Cot. Hard. αὐτοφόντης γάρ ἐστιν (Cot. in mg. ut nos).

Can. 23 (Cot. 17; M. 22). φρονεὺς c. Hard. Bev. Cot.; M. Cot. in mg. φρονεῖς.

Can. 24 (Cot. 17; M. 23). ἔτη τρία: Joannes Morinus (de Sacramento poenitentiae IV, 9) subrepticam judicat hanc temporis definitionem, cui obstant cum reliqui canones omnes, tum s. II, 16, 2.

- Can. 25 Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἐπὶ πορνείᾳ ἢ ἐπιπορνείᾳ ἢ κλοπῇ ἀλοῦς καθαιρεῖσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω· λέγει γὰρ ἡ γραφή· Οὐκ ἐδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό (Nah. I, 9)· ὡσαύτως καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.
- Can. 26 Τῶν εἰς κλῆρον παρελθόντων ἀγάμων κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνους.
- Can. 27 Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον τύπτοντα πιστοὺς ἀμαρτάνοντας ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας καὶ διὰ τῶν τοιούτων φοβεῖν ἐθέλοντα καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· οὐδαμοῦ γὰρ ἡμᾶς ὁ Κύριος ταῦτα ἐδίδαξε, τὸναντίον δὲ αὐτὸς τυπτόμενος οὐκ ἀντέτυπτε, λαιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπείλει.
- Can. 28 Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καθαιρεθεὶς δικαίως ἐπὶ ἐγκλήμασι φανεροῖς, τολμήσειεν ἐφάπασθαι τῆς ποτε ἐγχειρισθείσης αὐτῷ λειτουργίας, οὗτος παντάπασιν ἐκκοπτέσθω τῆς ἐκκλησίας.
- Can. 29 Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγγρατῆς γένηται ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καθαιρεῖσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθω παντάπασιν καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου.
- Can. 30 Εἴ τις ἐπίσκοπος, κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐ-

Cot. monet, addi potuisse ex illis apostolorum canonibus (si unquam fuerunt) a Joanne Monacho in Canonario memoratis, per quos peccatoribus anni poenitentiae decernebantur pauci vel plures vel omnes.

Can. 25 (Cot. 18; M. 24; Dion. 25. 26). ἐπὶ πορνείᾳ: Cot. Hard. ὁ π. (Cot. in mg. ut vulgo). — κλοπῇ: Bev. ἐπὶ κλ. — ἐδικήσεις: Dion. „vindicabit (al. „judicabit“) Dominus“ (legisse videtur ἐδικήσει, ut LXX I. c.). — αὐτό: Cot. Hard. add. ἐν θλίψει, ut LXX I. c. (Cot. in mg. om.). — ὡσαύτως καὶ c. Bev. Cot. Gent. Dion.; Hard. (Cot. et M. in mg.) ὡσαύτως δὲ καὶ; Sur. ὁμοίως καὶ; M. Cot. in mg. ὁμοίως δὲ. — κληρικοί: M. Cot. in mg. Dion. add. τῇ αὐτῇ αἰρέσει ὑποκείσθωσαν, quae omnisinus c. Bev. Cot. Hard. Gent.

Can. 26 (Cot. 19; M. 25; Dion. 27). παρελθόντων c. Cot. Hard.; Hard. Cot. in mg. προελθόντων (Dion. „qui pro- vecti sunt“); M. Cot. in mg. προσελθόντων; Cot. in mg. προεληλυθόντων. — μόνους: Cot. et M. in mg. μόνον.

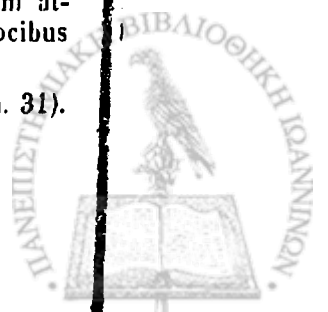
Can. 27 (Cot. 20; M. 26; Dion. 28).

πιστοὺς: Gent. vertit τοὺς. — καὶ διὰ τῶν τοιούτων φοβεῖν c. Cot.; Bev. καὶ διὰ τούτων φοβεῖσθαι; M. τῷ (Bruns emendat τὸν) διὰ τοιούτων φοβεῖν; Dion. legisse videtur διὰ τοιούτων φοβεῖσθαι. — ἐθέλοντα c. Cot. M. in mg.; M. θέλοντα; Cot. in mg. ἐθέλοντας. — προστάσσομεν: M. προστάττομεν. — ἡμᾶς ὁ Κ. ταῦτα c. Cot. Hard.; M. Cot. in mg. ὁ Κ. τοῦτο ἡμᾶς.

Can. 28 (Cot. 21; M. 27; Dion. 29). καθαιρεθεὶς: M. καθαιρεισθεὶς. — ἐφάπασθαι c. Cot. Hard.; M. Cot. in mg. ἄψασθαι. — οὗτος: Bev. om.

Can. 29 (Cot. 22; M. 28; Dion. 30). παντάπασιν: M. transponit post κοινωνίας. — καὶ τῆς κοινωνίας c. Bev. Cot.; M. Cot. in mg. om. καὶ. — ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου c. Joa. Ant. (tit. 11) Conc. Nic. II. (can. 5) Bev. Cot. Hard. M. in mg.; M. ἀπὸ ἐμοῦ Π. ; Hard. Dion. ὑπὸ τοῦ Πέτρου („Tarasius epistola ad Hadrianum apud Zonaram et Balsamonem atque in MSS. finit canonem in vocibus Σίμων ὁ μάγος“, ait Cot.).

Can. 30 (Cot. 23; M. 29; Dion. 31).

τῶν ἐγκρατῆς γένηται ἐκκλησίας, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες.

Εἴ τις πρεσβύτερος, καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, Can. 31
χωρὶς συναγάγῃ καὶ θυσιαστήριον ἕτερον πήξῃ, μηδὲν κατε-
γνωκῶς τοῦ ἐπισκόπου ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, καθαιρεί-
σθω ὡς φίλαρχος (τύραννος γὰρ ἐστίν) καὶ οἱ λοιποὶ κληρι-
κοὶ, ὅσοι ἂν αὐτῷ προσθῶνται· οἱ δὲ λαϊκοὶ ἀφοριζέσθωσαν.
Ταῦτα δὲ μετὰ μίαν καὶ δευτέραν ἢ καὶ τρίτην τοῦ ἐπισκόπου
παράκλησιν γινέσθω.

Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὑπὸ ἐπισκόπου γένηται ἐν Can. 32
ἀφορισμῷ, τοῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ' ἑτέρου δεχθῆναι, ἀλλ' ἢ
παρὰ τοῦ ἀφορισαντος αὐτόν, εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευ-
τήσῃ ὁ ἀφοριστὴς αὐτὸν ἐπίσκοπος.

Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων ἢ διακόνων Can. 33
ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι· καὶ ἐπιφερομένων δὲ αὐτῶν,
ἀνακρινέσθωσαν· καὶ εἰ μὲν ὡσι κήρυκες τῆς εὐσεβείας, προσ-
δέχεσθωσαν, εἰ δὲ μήγε, τὴν χρείαν αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες
εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς μὴ προσδέξῃσθε· πολλὰ γὰρ κατὰ συναρ-
παγὴν γίνεται.

Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐ- Can. 34
τοῖς πρῶτον καὶ ἡγεῖσθαι αὐτόν ὡς κεφαλὴν καὶ μηδὲν τι
πράττειν περιττὸν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης, ἐκεῖνα δὲ μόνα
ἐκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικία ἐπιβάλλει καὶ ταῖς ὑπ' αὐ-
τὴν χώραις· ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποι-
εῖτω τι. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς
διὰ Χριστοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

γένηται ἐκκλ.: Cot. transponit. — ἀφο-
ριζέσθω: Cot. in mg. Dion. (non sine
varietate lectionis) ἀφοριζέσθωσαν. —
πάντες: Bev. ἅπαντες.

Can. 31 (Cot. 24; M. 30; Dion. 32).
συναγάγῃ (v. s. cap. 34, 2) c. Bev. Cot.
M. in mg. Dion.; M. συναγωγὴν. —
ἕτερον πήξῃ c. iisdem et Gent.; M.
πήξει. — καὶ δικ.: Hard. Cot. in mg.
ἢ δ. — καὶ οἱ λοιποὶ c. Cot. Dion.;
M. Cot. in mg. Gent. ὡσαύτως δὲ καὶ
οἱ λ. (Sur. om. δὲ). — ὅσοι ἂν c. Bev.
Cot. Dion.; M. Gent. καὶ ὅσοι ἐν. —
ἢ c. Cot. Hard.; M. Cot. in mg. om.

Can. 32 (Cot. 25; M. 31; Dion. 33).
ὑπὸ c. Bev. Cot.; M. ἀπὸ. — ἐν ἀφο-
ρισμῷ c. Cot. M. in mg.; M. Cot. in
mg. ἀφορισμένος. — δεχθῆναι c. Bev.
Cot. Hard.; M. Cot. in mg. δέχεσθαι
(et recte fortassis, quum etiam aliis locis

a Nostro passive usurpetur). — τελευ-
τήσῃ: Sur. τελευτήσει.

Can. 33 (Cot. 26; M. 32; Dion. 34).
προσδέχεσθαι c. M. Cot. in mg. Gent.;
Cot. Hard. γραμμάτων προσδέχεσθε.
— ἐπιφερομένων δὲ c. Cot. M. in mg.;
reliqui om. δὲ. — εἰ μὲν: Cot. ἐάν
μὲν. — τὴν χρείαν c. M.; Bev. Cot.
in mg. τὰ πρὸς χρείαν; Cot. M. in mg.
τὰ πρὸς τὰς χρείας (Dion. „nec quae
sunt necessaria subministrentur eis, et
ad communionem nullatenus admittan-
tur“: contra Nostri sententiam VII, 28).
— κατὰ σ.: Cot. καὶ κατὰ σ.

Can. 34 (Cot. 27; M. 33; Dion. 35).
μόνα: M. Cot. in mg. add. πράττειν,
quod c. Cot. Hard. omisimus. — αὐτοῦ:
Cot. ἑαυτοῦ. — ἐπ' αὐτήν: Sur. ὑπὸ
ἃ. — διὰ Χριστοῦ c. Cot. Hard. Dion.;
M. Cot. in mg. διὰ Κυρίου. Ita etiam

- Can. 35 Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὄρων χειροτονίας ποιῆσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ χώρας· εἰ δὲ ἐλεγχθεῖν τοῦτο πεπονηκῶς παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας ἢ τὰς χώρας γνώμην, καθαιρεῖσθω καὶ αὐτὸς καὶ οὓς ἐχειροτόνησεν.
- Can. 36 Εἰ τις χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος μὴ καταδέχοιτο τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν φροντίδα τοῦ λαοῦ τὴν ἐγγειρισθεῖσαν αὐτῷ, τοῦτον ἀφωρισμένον τυγχάνειν, ἕως ἂν καταδέξηται· ὡσαύτως καὶ πρεσβύτερος καὶ διάκονος. Εἰ δὲ ἀπελθὼν μὴ δεχθεῖν, οὐ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ λαοῦ μοχθηρίαν αὐτὸς μενέτω ἐπίσκοπος, ὁ δὲ κληρὸς τῆς πόλεως ἀφωριζέσθω, ὅτι τοιοῦτον λαοῦ ἀνυποτάκτου παιδεύται οὐκ ἐγένοντο.
- Can. 37 Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλους τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰς ἐπιπτώσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλύετωσαν· ἅπαξ μὲν τῇ τετάρτῃ ἐβδομάδι τῆς πεντηκοστῆς, δεύτερον δὲ ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ.
- Can. 38 Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐχέτω τὴν φροντίδα, καὶ διοικεῖτω αὐτὰ ὡς Θεοῦ ἐφορῶντος· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ σφετερίζεσθαι τι ἐξ αὐτῶν ἢ συγγενέσιν ἰδίοις τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίζεσθαι· εἰ δὲ πένητες ᾧσιν, ἐπιχορηγείτω ὡς πένησιν, ἀλλὰ μὴ προφάσει τούτων τὰ τῆς ἐκκλησίας ἀπεμπολεῖτω.
- Can. 39 Οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ἐπιτελείτωσαν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ πεπιστευμένος

Joa. Ant. (tit. 2) Bev., qui pergunt Ἰησοῦ Χριστοῦ (haec Joa. Ant. om.) καὶ ὁ πατὴρ διὰ Κυρίου ἐν ἀγίῳ πνεύματι, ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, tribus formis verborum incredibili quodam modo cumulatis, quarum postremam Cot. et M. in mg. adscriptam habent (ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα), primam Gent. interpret exprimit („glorificabitur Deus per Dominum Jesum Christum“). — τῷ: M. om. — Inde ab Οὕτω γ. omnia in arabica paraphrasi omittuntur.

Can. 35 (Cot. 28; M. 34; Dion. 36). χειροτονίας: M. χειροτονίαν (Sur. ut nos). — καὶ χώρας: Cot. Hard. ἢ χ. (Cot. in mg. ut nos). — παρὰ τὴν: Cot. om. τὴν.

Can. 36 (Cot. 29; M. 35; Dion. 37). καὶ διάκονος: Bruns ἢ δ. — εἰ δὲ ἀπελ-

θὼν μὴ δεχθεῖν c. Bev. (nisi quod scribit δεχθῆ) Cot. M. in mg. Dion. Gent.; M. εἰ καὶ (Sur. εἰ δὲ) μὴ δεχθεῖν. — μενέτω c. M. Cot. in mg. Dion. Gent.; Cot. M. in mg. μὲν ἔστω (infra can. 76); Joa. Ant. (tit. 10) μὲν ὅπερ χειροτονήθη ἔστω.

Can. 37 (Cot. 30; M. 36; Dion. 38). ἀνακρινέτωσαν: Hard. ἀνευρισκέτωσαν; Cot. in mg. ἀνευρινέτωσαν. — ἀλλήλους: Bev. ἀλλήλως. — δωδεκάτῃ: Balsamon, teste Cotelerio, in MSS. ὀκτωκαίδεκάτῃ.

Can. 38 (Cot. 31; M. 37; Dion. 39). Θεοῦ: Bev. τοῦ Θ. — ᾧσιν c. Cot. Hard.; M. Cot. in mg. εἰεν. — ἐπιχορηγείτω ὡς πένησιν: Cot. ὡς π. ε. — τούτων: Cot. τούτου.

Can. 39 (Cot. 32; M. 38; Dion. 40). οἱ δ.: Bev. om. οἱ.

τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν λόγον ἀπαιτηθῆσόμενος.

Ἔστω φανερά τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα (εἶγε καὶ Can. 40 ἴδια ἔχει) καὶ φανερά τὰ κυριακά, ἵνα ἐξουσίαν ἔχη τὰ ἴδια τελευτῶν ὃ ἐπίσκοπος οἷς βούλεται καὶ ὡς βούλεται καταλεῖψαι, καὶ μὴ προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διαπίπτειν τὰ τοῦ ἐπισκόπου ἔσθ' ὅτε γυναῖκα καὶ παῖδας κεκτημένου ἢ συγγενεῖς ἢ οἰκέτας· δίκαιον γὰρ τοῦτο παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὸ μῆτε τὴν ἐκκλησίαν ζημίαν τινὰ ὑπομένειν ἀγνοίᾳ τῶν τοῦ ἐπισκόπου πραγμάτων, μῆτε τὸν ἐπίσκοπον ἢ τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς προφάσει τῆς ἐκκλησίας δημεύεσθαι, ἢ καὶ εἰς πράγματα ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον δυσφημίαις περιβάλλεσθαι.

Προστάσομεν τὸν ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῶν τῆς ἐκ- Can. 41 κλησίας πραγμάτων· εἰ γὰρ τὰς τιμίας τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς αὐτῷ πιστευτέον, πολλῷ ἂν [μᾶλλον] δέοι περὶ τῶν χρημάτων ἐντέλλεσθαι, ὥστε κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν πάντα διοικεῖσθαι καὶ τοῖς δεομένοις διὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἐπιχορηγεῖσθαι μετὰ φόβου τοῦ Θεοῦ καὶ πάσης εὐλαβείας· μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων (εἶγε δέοιτο) εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ χρείας καὶ τῶν ἐπιξενουμένων ἀδελφῶν, ὡς κατὰ μηδένα τρόπον αὐτὸν ὑστερεῖσθαι. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Θεοῦ διετάξατο τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ ὑπηρετοῦντας ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τρέφεσθαι· ἐπειπερ οὐδὲ στρατιώτης ποτὲ ἰδίῳις ὀψωνίοις ὄπλα κατὰ πολεμίων ἐπιφέρεται.

Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος κύβοις σχολάζων Can. 42 καὶ μέθαις ἢ παυσάσθῳ ἢ καθαιρεῖσθῳ.

Ὑποδιάκονος ἢ ἀναγνώστης ἢ ψάλτης τὰ ὅμοια ποιῶν ἢ Can. 43 παυσάσθῳ ἢ ἀφοριζέσθῳ· ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

Can. 40 (Cot. 33; M. 39; Dion. 40). εἶγε καὶ: Bev. εἶτε. — τὰ ἴδια c. Bev. Hard. Cot. in mg. Gent.; Cot. M. Dion. τῶν ἰδίων. — οἷς βούλεται καὶ ὡς β. c. M. Cot. in mg. Gent.; Cot. (Hard. Dion.) ὡς βούληται καὶ οἷς βούλεται. — τοῦτο: Bev. om. — δημεύεσθαι: M. Cot. in mg. πημαίνεσθαι (glessema). — δυσφημίαις: Cot. (in mg. ut nos) M. in mg. δυσφημία.

Can. 41 (Cot. 34; M. 40). Προστάσομεν τὸν: M. προστάττομεν. — πολλῷ: Hard. Cot. in mg. πολλοῦ. — [μᾶλλον]: Cot. Bev. Hard. om. — περὶ c. Bev. Cot.; M. ἐπὶ. — ἐντέλλεσθαι:

Hard. Cot. in mg. συστέλλεσθαι. — τῶν πρεσβ.: Bev. om. τῶν. — ἐπιχορηγεῖσθαι: Cot. Dion. καὶ ἐ., omisso καί, quod antecedit τοῖς δεομένοις. — τοῦ Θεοῦ: Dion. om.; Cot. om. τοῦ. — αὐτοῦ χρ. c. Bev. Cot. M. in mg.; M. αὐτῷ χρ. — αὐτὸν ὑστ. c. Bev. Hard. Cot. in mg. Gent.; Cot. M. αὐτοῦς. — ὑπηρετοῦντας c. M. Dion.; Bev. Cot. et M. in mg. Gent. προσεδρεύοντας ut 1 Cor. IX, 13; Cot. παραμένοντας. — στρατιώτης..... ἐπιφέρεται: M. στρατιῶται..... ἐπιφέρονται.

Can. 43 (Cot. 35; M. 42). ψάλτης in editione Mansiana anteponitur lectori.

- Can. 44 Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τότους ἀπαιτῶν τοὺς δανειζομένους ἢ παυσάσθω ἢ καθαιρείσθω.
- Can. 45 Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος αίρετικοῖς συνευξάμενος μόνον ἀφοριζέσθω· εἰ δὲ καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαι τι, καθαιρείσθω.
- Can. 46 Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον αίρετικῶν δεξαμένους βάπτισμα ἢ θυσίαν καθαιρείσθαι προστάσσομεν. Τίς γὰρ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαν; ἢ τίς μερίς πιστῶ μετὰ ἀπίστου (2 Cor. VI, 15);
- Can. 47 Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἔχοντα βάπτισμα ἐὰν ἄνωθεν βαπτίσῃ, ἢ τὸν μεμολυσμένον παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐὰν μὴ βαπτίσῃ, καθαιρείσθω ὡς γελῶν τὸν σταυρὸν καὶ τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον καὶ μὴ διακρίνων ἱερέας ψευδιερέων.
- Can. 48 Εἴ τις λαϊκός, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβαλὼν, ἑτέραν λάβῃ ἢ παρ' ἄλλου ἀποκελυμένην, ἀφοριζέσθω.
- Can. 49 Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν μὴ βαπτίσῃ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ εἰς τρεῖς ἀνάρχους ἢ τρεῖς υἱοὺς ἢ τρεῖς παρακλήτους, καθαιρείσθω.
- Can. 50 Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος μὴ τρία βάπτισματα μιᾶς μνήσεως ἐπιτελέσῃ, ἀλλὰ ἐν βάπτισμα εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου διδόμενον, καθαιρείσθω· οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος Εἰς τὸν θάνατόν μου βαπτίσατε, ἀλλὰ Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (Matth. XXVIII, 19).

— τὰ: Cot. om. — λαϊκός c. Cot. Hard. Gent.; Bev. Cot. in mg. λαϊκοί; M. οἱ λαϊκοί.

Can. 45 (Cot. 37; M. 44). μόνον: versiones et editiones jungunt cum συνευξάμενος; ex Balsamonis eaque recta sententia pertinet ad ἀφοριζέσθω. — ἐνεργῆσαι τι: Dion. „agere vel orare“.

Can. 46 (Cot. 38; M. 45). πρεσβύτερον: Cot. (in mg. om.) Hard. add. ἢ διάκονον (ad diaconos non pertinent officia sacerdotalia ex ea, quam hi canonones describunt, disciplina). — δεξαμένους c. Bev. Cot. M. in mg.; M. Cot. in mg. et interpretes δεξάμενον. — ἢ θυσίαν: Dion. om. — Χριστῶ c. Bev. Cot. M. in mg.; M. τοῦ Χριστοῦ, Cot. in mg. Χριστοῦ, et ita legisse videntur interpretes. — Βελίαν c. Sur. Bev. Cot. Hard.; M. τοῦ (Br. recte τὸν) Βελιάλ, Cot. in mg. Βελιάλ, et ita interpretes,

patrum latinorum morem in exhibendo loco 2 Cor. VI secuti. — πιστῶ c. Cot. Bev. M. in mg. Gent.; M. Cot. in mg. πιστοῦ, quod ea re commendatur, quod illud in S. Scriptura legitur.

Can. 47 (Cot. 39; M. 46). τοῦ Κυρίου: Bev. transfert post σταυρὸν. — ψευδιερέων c. Bev. Cot.; M. τῶν ψ.

Can. 48 (Cot. 40; M. 47). ἐκβαλὼν c. Bev. Cot.; M. ἐκβάλλον. — ἑτέραν: Bev. ἢ ἑτ. — λάβῃ c. Bev. Cot.; M. λάβῃ. — παρ' ἄλλου: Cot. παρὰ ἄ.

Can. 49 (Cot. 41; M. 48). ἢ τρεῖς (bis): Cot. ἢ εἰς τρ.

Can. 50 (Cot. 42; M. 49; Dion. 50 et ultimus). βάπτισμα: Cot. M. in mg. add. τὸ. — ὁ Κύριος: Joa. Ant. (tit. 36) add. ἡμῶν; ejusdem codex Bodlejanus (teste Bev.), Dion. Cresconius (tit. 52) add. ἡμῖν. — Ad calcem hujusce canonis in Joannis Ant. collectione (tit.

Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως τοῦ Can. 51
καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ γάμου καὶ κρεῶν καὶ οἴνου οὐ δι'
ἄσκησιν, ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν ἀπέχεται, ἐπιλαθόμενος ὅτι πάντα
καλὰ λίαν καὶ ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄν-
θρωπον, ἀλλὰ βλασφημῶν διαβάλλει τὴν δημιουργίαν, ἢ διορ-
θούσθω ἢ καθαιρείσθω καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαλλέσθω· ὡς-
αὐτως καὶ λαϊκός.

Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ Can. 52
ἁμαρτίας οὐ προσδέχεται, ἀλλ' ἀποβάλλεται, καθαιρείσθω, ὅτι
λυπεῖ τὸν Χριστὸν εἰπόντα Χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ
ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι (Luc. XV, 7).

Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἐν ταῖς ἡμέ- Can. 53
ραις τῶν ἑορτῶν οὐ μεταλαμβάνει κρεῶν καὶ οἴνου [βδελυσ-
σόμενος καὶ οὐ δι' ἄσκησιν], καθαιρείσθω ὡς κεκαυτηριασμέ-

36) adjiciuntur: Διδασχέσθω μὲν ὁ
βαπτίζομενος ὅτι ὁ πατὴρ οὐκ ἔσταυ-
ρώθη οὔτε γέννησιν ἀνθρώπου ὑπέ-
μεινεν, οὔτε δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
ἀνθρώπος ἐγένετο, ἀλλ' οὔτε τὸ πά-
θος ὑπέστη, οὐ γὰρ ἔσαρκώθη, ἔλ-
τρώσατο δὲ τὸν κόσμον τῆς ἐπιχει-
μένης ὀργῆς ὁ μονογενὴς υἱός· ἐνην-
θρώπησε γὰρ διὰ φιλανθρωπίαν ἑαυ-
τῷ ἐκ παρθένου σῶμα διαπλάσας, ἢ
σοφία γὰρ ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον,
ὡς δημιουργός· σταυρὸν δὲ ὑπέμει-
νεν ἑκὼν, ἐξείλετο δὲ τὸν κόσμον τῆς
ἐπιχειμένης ὀργῆς, βαπτίζομένους εἰς
τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ
καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Οἱ δὲ μὴ
οὕτως βαπτίζοντες, ὡς ἀγνοοῦντες τὸ
μυστήριον τῆς εὐσεβείας καθαιρείσθω-
σαν. Postea in edita ejusdem collectione
alius sub canonis 51 nomine hisce ver-
bis exprimitur (in qua tamen verus noster
can. 51 tit. 29, et ipse suo nomine in-
signis, exstat): Ὁ τὸν πατέρα πεπον-
θέναι λέγων ἄσεβεϊ Ἰουδαίων βαρύ-
τερον, μετὰ Χριστοῦ καὶ τὸν πατέρα
προσηλῶν· ὁ δὲ τὸν υἱὸν ἀρνούμενος
τὸν μονογενῆ δι' ἡμᾶς σαρκωθῆναι
καὶ τὸν σταυρὸν ὑπομῆναι, θεομάχος
ἐστὶ καὶ τῶν ἁγίων πολέμιος· ὁ δὲ
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὀνομάζων πατέρα
ἢ υἱὸν ἀνεπιστήμων ἐστὶ καὶ ἀνόητος·
ὁ γὰρ υἱὸς συνδημιουργὸς τῷ πατρὶ
καὶ συνθρόνος καὶ συννομοθέτης καὶ
κριτὴς καὶ τῆς ἀναστάσεως αἴτιος,
καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοούσιον·
τρεις γὰρ ὑποστάσεις εἰσὶν ὁμοούσιοι
τῇ θεότητι· ἐφ' ἡμῶν γὰρ Σίμων ὁ

Μάγος ἐξηρεύξατο, σπάσας τὸ ἄλα-
λον, πλίονον καὶ ἄστατον καὶ πονη-
ρὸν εἰς ἑαυτὸν πνεῦμα, καὶ ἕνα τριῶ-
νυμον εἶναι φλυαρήσας τὸν θεόν, ποτὲ
δὲ καὶ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν
γέννησιν περικόψας. Ὑμεῖς οὖν, ὧ
ποθεινότατοι, εἰς ἕνα πατέρα καὶ υἱὸν
καὶ ἅγιον πνεῦμα τρίτον βαπτίζετε,
κατὰ τὴν τοῦ κυρίου γνώμην καὶ τὴν
ἡμετέραν ἐν πνεύματι διάταξιν. Ve-
rum in cod. Oxoniensi et graeca Turriani
editione (quacum Cot. consentit, cujus
lectionem protinus descrihemus) haec
altera appendix est canonis 50. Extre-
mam hujus additamenti partem Ὑμεῖς
οὖν κτλ., Cot. addit canonis nostro, nisi
quod, ubi apud Joannem Ant. est πο-
θεινότατοι, Cot. habet ἐπίσκοποι, ubi
ille βαπτίζετε, hic βαπτίσατε. Reliquo-
rum nullus ejusmodi quicquam agnoscit.

Can. 51 (Cot. 43; M. 50). γάμου
c. Bev. Cot.; M. γάμων. — καὶ οἴνου:
Joa. Ant. (tit. 29) om. — ἐπιλαθόμενος:
Cot. ἐπιλανθανόμενος. — ἄρσεν: Cot.
ἄρρην.

Can. 52 (Cot. 44; M. 51). πρεσβύ-
τερος: Gent. add. ἢ διάκονος (v. s. can.
46). — ἐπιστρέφοντα: Bev. ἀποστρέ-
φοντα. — τὸν Χριστὸν c. Bev. Cot.;
M. Χριστὸν τὸν. — ἐν οὐρανῷ: M.
ἐν τῷ οὐρ.

Can. 53 (Cot. 45; M. 52). καὶ οἴ-
νου: Cot. Hard. ἢ οἴνου (Cot. in mg.
ut nos). — Quae uncis inclusimus, om.
Cot. Hard., habent M. Cot. in mg. Gent.
(v. s. can. 51). — κεκαυτηριασμένος:

νος τὴν ἰδίαν συνείδησιν καὶ αἴτιος σκανδάλου πολλοῖς γινόμενος.

- Can. 54 Εἴ τις κληρικὸς ἐν καπηλείῳ φωραθεῖη ἐσθίων, ἀφοριζέσθω, παρὲξ τοῦ ἐν πανδοχείῳ ἐν ὁδοῦ δι' ἀνάγκην καταλύειν.
- Can. 55 Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσει τὸν ἐπίσκοπον [ἀδίκως], καθαιρείσθω. Ἄρχοντα γὰρ [φησί] τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς (Exod. XXII, 28).
- Can. 56 Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσει πρεσβύτερον ἢ διάκονον, ἀφοριζέσθω.
- Can. 57 Εἴ τις κληρικὸς χωλὸν ἢ κωφὸν ἢ τυφλὸν ἢ τὰς βάσεις πεπληγμένον χλευάσει, ἀφοριζέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός.
- Can. 58 Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἀμελῶν τοῦ κλήρου ἢ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ παιδεύων αὐτοὺς τὴν εὐσέβειαν ἀφοριζέσθω, ἐπιμένων δὲ τῇ ῥαθυμίᾳ καθαιρείσθω.
- Can. 59 Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, τινὸς τῶν κληρικῶν ἐνδεοῦς ὄντος, μὴ ἐπιχορηγεῖ τὰ δέοντα, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω, ὡς φρονεύσας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.
- Can. 60 Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας δημοσιεύει ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω.
- Can. 61 Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ πορνείας ἢ μοιχείας ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως, καὶ ἐλεγχθεῖη, εἰς κλῆρον μὴ προσαγέσθω.
- Can. 62 Εἴ τις κληρικὸς διὰ φόβον ἀνθρώπινον Ἰουδαίου ἢ Ἑλλήνου ἢ αἵρετικῶν ἀρνήσεται· εἰ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἀ-

Cot. κεκαυστηριασμένος. — ἰδίαν: Bev. οἰκείαν.

Can. 54 (Cot. 46; M. 53) φωραθεῖη: Cot. Hard. φωραθῆ. (Cot. in mg. ut vulgo). — ἐν ὁδοῦ δι' ἀνάγκην: Hard. Cot. in mg. δι' ὁδοῦ ἀνάγκην. — καταλύειν c. Cot. Hard.; M. Cot. in mg. καταλύσαντος, uterque in mg. καταλύοντος.

Can. 55 (Cot. 47; M. 54). ὑβρίσει c. Sur. Bev. Cot.; M. ὑβρίζει. — [ἀδίκως] et mox [φησί] om. M. Cot. in mg. Gent., habent Cot. Hard. (v. infra can. 56. 84).

Can. 56 (Cot. 48; M. 55). M. ὑβρίζει.

Can. 57 (Cot. 49; M. 56). κληρικὸς: M. om., sed in mg. habet. — τὰς βάσεις: Cot. τὸν τὰς β. — χλευάσει c. Bev.; Cot. χλευάση; M. χλευάζει.

Can. 58 (Cot. 50; M. 57). εὐσέβειαν: Joa. Ant. (tit. 10) εὐλάβειαν. — ῥαθυ-

μία: Bev. (quoniam exstant, inquit, tam in impressis Graecis quam in Joannis Ant. collectione, quamquam in cod. Bodlejano desiderantur) Cot. et M. in mg. ἀμελείς καὶ ῥ.

Can. 59 (Cot. 51; M. 58). πρεσβύτερος: Bev. add. ἢ διάκονος (v. s. can. 4). — τινὸς τῶν κληρικῶν: Joa. Ant. (tit. 5) τινὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἢ γουιν κληρικῶν. — ἐπιχορηγεῖ: Joa. Ant. ἐπιχορηγήσει; Cot. ἐπιχορηγή. — αὐτοῦ: M. (in mg. ut nos) αὐτοῦ.

Can. 60 (Cot. 52; M. 59). λύμη: Cot. et M. in mg. λοιμή (? λοιμῶ).

Can. 61 (Cot. 53; M. 60). ἐλεγχθεῖη: Cot. ἐλεγχθῆ. — προσαγέσθω c. Bev.; Cot. M. in mg. προσαγέσθω; M. ἀγέσθω (v. s. can. 26).

Can. 62 (Cot. 54; M. 61). ἀρνήσεται: Sur. Bev. ἀρνήσεται. — τὸ ὄνομα τοῦ Χρ. c. Bev. Cot. M. in mg.; M.

ποβαλλέσθω· εἰ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κληρικοῦ, καθαιρείσθω· μετανοήσας δὲ ὡς λαϊκὸς δεχθήτω.

Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὄλως τοῦ Can. 63 καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ φάγγη κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς αὐτοῦ ἢ θνητάλωτον ἢ θνησιμαῖον, καθαιρείσθω, τοῦτο γὰρ ὁ νόμος ἀπεῖπεν· εἰ δὲ λαϊκὸς εἶη, ἀφοριζέσθω.

Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰσέλθῃ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων Can. 64 ἢ αἵρετικῶν προσεύξασθαι, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω.

Εἴ τις κληρικὸς ἐν μάχῃ τινὰ κρούσας καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς Can. 65 κρούματος ἀποκτείνῃ, καθαιρείσθω διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Εἴ τις κληρικὸς εὔρεθῇ τὴν κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων ἢ Can. 66 τὸ σάββατον πλην τοῦ ἐνὸς μόνου, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Εἴ τις παρθένον ἀμνήστευτον βιασάμενος ἔχοι, ἀφοριζέ- Can. 67 σθω· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῇ ἕτεραν λαμβάνειν, ἀλλ' ἐκείνην κατέχειν, ἣν καὶ ἡρετίσατο, κὰν πενιχρὰ τυγγάνῃ.

Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος δευτέραν χει- Can. 68 ροτονίαν δέξεται παρά τινος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας, εἰ μήγε ἄρα συσταίῃ ὅτι παρὰ αἵρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν· τοὺς γὰρ παρὰ τῶν τοιούτων βαπτισθέντας ἢ χειροτονηθέντας οὔτε πιστοὺς οὔτε κληρικοὺς εἶναι δυνατόν.

Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ἀναγνώστης Can. 69

ὄνομα Χρ. — ἀποβαλλέσθω: Cot. ἀφοριζέσθω (illud in mg. habet). — εἰ δὲ c. Bev. Cot. Gent.; M. add. καὶ. — ὡς λαϊκὸς δεχθήτω: Joa. Ant. (tit. 32) λαϊκὸς δεχθήσεται.

Can. 63 (Cot. 55; M. 62). κρέας c. Cot. Hard.; Cot. in mg. M. κρέα. — ὁ νόμος: Cot. καὶ ὁ ν. — εἰ .. εἶη: Cot. εἰαν .. ἦ.

Can. 64 (Cot. 57; M. 63). εἰσέλθῃ: Cot. εἰσέλθοι. — προσεύξασθαι c. Bev. Cot. M. in mg. Gent.; M. Cot. in mg. συνεύξασθαι. — καθαιρείσθω: Bev. καὶ κ.

Can. 65 (Cot. 58; M. 64). καὶ: Bev. Cot. in mg. Gent. om. — τοῦ ἐνὸς: Joa. Ant. (tit. 40) et libri graeci emendatiores (teste Mansi, qui errore, ni fallor, addit ἀπὸ, quod deesse nequit) om. — κρούματος: Hard. Cot. in mg. κρούματος. — ἀποκτείνῃ c. Bev. Cot.; Joa. Ant. ἀποθάνῃ; Hard. Cot. in mg. ἀποκτείνας; M. ἀποκτείνει. — διὰ τὴν πρ. κτλ.: Joa. Ant. om. — εἰ δὲ λαϊ-

κός c. Bev.; M. add. εἶη; Cot. M. in mg. εἰαν δὲ λ. ἦ; Gent. haec et vocem, quae sequitur, praeterit.

Can. 66 (Cot. 56; M. 65). εὔρεθῇ: Conc. Trull. (can. 55) εὔρεθειῇ. — τὴν κυριακὴν: Joa. Ant. (tit. 32) τὴν ἀγίαν κ.; Conc. Trull. τῇ ἀγίῃ κυριακῇ. — μόνου: Conc. Trull. καὶ μόνου. Huc transponit Cot. νηστεύων. — εἰ δὲ κτλ.: Joa. Ant. om.; Cot. εἰαν δὲ λαϊκὸς ἦ, ἄ.

Can. 67 (Cot. 59; M. 66). ἔχοι c. Bev. Hard. Cot. in mg.; Cot. Hard. σχῆ; M. Cot. in mg. ἔχει. — κατέχειν: M. om. — ἣν καὶ c. Cot. Hard.; M. Bev. om. καὶ. — ἡρετίσατο: M. in mg. καθηρετίσατο.

Can. 68 (Cot. 60; M. 67). δέξεται: Cot. δέξηται. — εἰ μήγε usque ad ἔχει c. M. Cot. in mg. Gent.; Cot. Hard. εἰ μὴ δείξοι παρὰ αἵρετικῶν αὐτὸν ἔχειν. — τῶν: Cot. om. — βαπτισθέντας ἢ: Joa. Ant. (tit. 25) om., quem jure vituperat Bev. in annotationibus.

Can. 69 (Cot. 61; M. 68). διάκονος:

ἢ ψάλτης τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν [τοῦ πάσχα] ἢ τετράδα ἢ παρασκευὴν οὐ νηστεύει, καθαιρείσθω, ἔκτος εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω.

Can. 70 Ἐἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὄλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν νηστεύει μετὰ Ἰουδαίων ἢ ἐορτάζει μετ' αὐτῶν ἢ δέχεται αὐτῶν τὰ τῆς ἐορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα ἢ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

Can. 71 Εἴ τις χριστιανὸς ἔλαιον ἀπενέγκοι εἰς ἱερὸν ἑθνῶν ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἐν ταῖς ἐορταῖς αὐτῶν ἢ λύχνους ἄπτει, ἀφοριζέσθω.

Can. 72 Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀρέληται κηρὸν ἢ ἔλαιον, ἀφοριζέσθω [καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προστιθέτω μεθ' οὗ ἔλαβεν].

Can. 73 Σκεῦος χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἁγιασθὲν ἢ ὀθόνην μηδεὶς ἔτι εἰς οἰκίαν χρῆσιν σφραγισθῆσθω, παράνομον γάρ· εἰ δὲ τις φωραθῆι, ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῷ.

Can. 74 Ἐπίσκοπον κατηγορηθέντα ἐπὶ τινὶ παρὰ ἀξιοπίστων ἀνθρώπων, καλεῖσθαι αὐτὸν ἀναγκαῖον ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων· κἂν μὲν ἀπαντήσῃ καὶ ὁμολογήσῃ ἢ ἐλεγχθῆι, ὀρίζεσθαι τὸ ἐπιτίμιον· εἰ δὲ καλούμενος μὴ ὑπακούσῃ, καλεῖσθω καὶ δευτε-

al. (Cot. et M. in mg.) add. ἢ ὑποδιάκονος. — [τοῦ πάσχα] om. Cot. et quidam codices Hard. — οὐ νηστεύει c. Bev. Cot. (qui transfert post τεσσαρακοστὴν); M. νηστεύοι. — εἰ δὲ λαϊκός εἴη: Cot. M. in mg. εἰάν δὲ λαϊκός ἦ.

Can. 70 (Cot. 62; M. 69). ἢ πρεσβ. usque ad κληρικῶν: Joa. Ant. (lit. 37) ἢ κληρικός; Cot. ἢ ἄλλος κληρικός (in mg. nostram lectionem habet). — νηστεύει: M. νηστεύοι. — Ἰουδαίων: M. τῶν ἰ. — ἐορτάζει c. Bev. Cot.; Joa. Ant. Cot. in mg. συνεορτάζει; M. συνεορτάζοι, in mg. ἐορτάζοι. — δέχεται: M. δέχοιτο. — αὐτῶν c. Joa. Ant. Hard. Cot.; M. Cot. in mg. παρ' αὐτῶν (ita etiam Gent., omissis τὰ τῆς ἐορτῆς). — οἷον: Joa. Ant. οἷα. — ἢ τι: Joa. Ant. Sur. ἦ. — λαϊκός c. Joa. Ant. M.; Bev. add. εἴη, Cot. ἦ.

Can. 71 (Cot. 63; M. 70). ἀπενέγκοι: M. ἀπενέγκῃ. — ἱερὸν c. Bev. Cot. M. in mg. Gent.; M. ἱερά. — ἦ, quod est ante λύχνους, Hard. Cot. (qui in mg. nostram lectionem habet) transponunt post Ἰουδαίων. — ἄπτει: Cot. ἄψη, in mg. ἄπτοι. — In Aristeni epitome canonum nulla hoc loco gentium mentio.

Can. 72 (Cot. 64; M. 71). Quae un-
cis inclusimus, habent Joa. Ant. (lit. 46)
Cot. M. in mg. (nisi quod προστιθέτω
scribit pro προστιθέτω) et legerunt Ari-
stenus, Josephus Aegyptius (paraphrasis
arabicae scriptor): omittunt Bev. M. Cot.
in mg. Gent., item non interpretantur
Balsamon et Zonaras.

Can. 73 (Cot. 65; M. 72). χρυσοῦν
ἢ ἀργυροῦν c. Bev. Cot. et M. in mg.
Gent.; Cot. ἀργυροῦ (? ἀργύρου) ἢ
χρυσοῦ; M. Cot. in mg. χρυσοῦν καὶ
ἰ. — ἁγιασθὲν ἢ ὀθόνην: Cot. (sed
in mg. nostram lectionem habet) ἢ ὀθό-
νης ἁγιασθὲν.

Can. 74 (Cot. 66; M. 73). παρὰ
ἀξιοπίστων ἀνθρώπων c. M. Cot. in
mg. Gent.; Hard. ὑπὸ ἀξ. ἰ.; Cot. ὑπὸ
ἀξιοπίστων καὶ πιστῶν προσώπων. —
ἀπαντήσῃ: Cot. M. in mg. ἀπαντήσοι. —
ὁμολογήσῃ ἢ ἔλ. ὀρίζεσθαι c. M. Cot.
in mg. (nisi quod habet ὁμολογήσοι)
Gent.; Cot. M. in mg. ἀπολογῆσαιτο
(M. in mg. ὁμολογήσοι) ἐλεγχθέντος
αὐτοῦ ὀρίζεσθω (M. in mg. ἐξορίζεσθω).
— εἰ δὲ: Bev. Cot. εἰάν δὲ. — ὑπα-
κούσοι: Bev. ὑπακούσῃ. — ἀποστελ-
λομένων ἐπ. αὐτὸν δ. ἰ. c. M. Cot. in

ρον, ἀποστελλομένων ἐπ' αὐτὸν δύο ἐπισκόπων· ἐὰν δὲ καὶ οὕτω μὴ ἵπακούσῃ, καλείσθω καὶ τρίτον, δύο πάλιν ἐπισκόπων ἀποστελλομένων πρὸς αὐτόν· ἐὰν δὲ καὶ οὕτω καταφρονήσας μὴ ἀπαντήσῃ, ἡ σύνοδος ἀποφαινέσθω κατ' αὐτοῦ τὰ δοκοῦντα, ὅπως μὴ δόξη κερδαίνειν φυγοδικῶν.

Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ ἐπισκόπου αἰρετικὸν μὴ προσδέ- Can. 75
χεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ πιστὸν ἓνα μόνον. Ἐπὶ στόματος γὰρ δύο ἢ
τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα (Deut. XIX, 15).

Ὅτι οὐ χρὴ ἐπίσκοπον, τῷ ἀδελφῷ ἢ τῷ υἱῷ ἢ τῷ συγγε- Can. 76
νεῖ χαριζόμενον, εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονεῖν ὄν
βούλεται· κληρονόμους γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς ποιεῖσθαι οὐ δίκαιον,
τὰ τοῦ Θεοῦ χαριζόμενον πάθει ἀνθρωπίνῳ· οὐ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ὑπὸ κληρονομίαν ὀφείλει τιθέναι. Εἰ
δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, ἄκυρος μὲν ἔστω ἡ χειροτονία, αὐτὸς δὲ
ἐπιτιμᾶσθω ἀφορισμῷ.

Εἰ τις ἀνάπηρος ἢ, τὸν ὀφθαλμὸν ἢ τὸ σκέλος πεπλη- Can. 77
γμένος, ἀξίος δὲ ἔστιν ἐπισκοπῆς, γινέσθω· οὐ γὰρ λώβη σώ-
ματος αὐτὸν μαιίνει, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός.

Κωφὸς δὲ ὢν καὶ τυφλὸς μὴ γινέσθω ἐπίσκοπος· οὐχ ὡς Can. 78
μεμιασμένος, ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεμποδίζοιτο.

Ἐὰν τις δαίμονα ἔχῃ, κληρικὸς μὴ γινέσθω, ἀλλὰ μηδὲ Can. 79
τοῖς πιστοῖς συνευχέσθω· καθαρισθεὶς δὲ προσδεχέσθω, καὶ
ἐὰν ἢ ἄξιος, γινέσθω.

mg. Gent.; Cot. δύο ἐπισκόπων ἀπο-
σταλέντων πρὸς αὐτόν. — ἐὰν δὲ καὶ
οὕτω et quae sequuntur usque ad eadem
verba repetita c. Bev. Cot. (nisi quod
habet ἵπακούσοι, in mg. ἵπακούσῃ; et
postea ἀποσταλέντων, in mg. ut nos)
M. in mg. (qui habet ἵπακούσοι) Gent.;
M. om. Agnoscuntur etiam a Balsamone,
Zonara, Aristeno.

Can. 75 (Cot. 67; M. 74). προσδέ-
χεσθαι: Cot. προσδέχεσθε, sed in mg.
ut reliqui. — πιστὸν: M. πιστῶν (in
mg. ut reliqui). — Ἐπὶ στόματος γὰρ:
Cot. Hard. φησὶ γὰρ ὁ νόμος Ἐπὶ
στόματος (Hard. στόματι). — ἢ: Cot.
καὶ (in mg. ut reliqui).

Can. 76 (Cot. 68; M. 75). οὐ χρὴ:
Cot. M. in mg. μὴ χρὴ τὸν. — ἢ τῷ
υἱῷ ἢ τῷ συγγενεῖ c. Bev. M. in mg.;
Cot. M. Gent. ἢ (τῷ Cot.) υἱῷ ἢ ἐτέρῳ
σ.; Cot. in mg. ἢ τῷ συγγενεῖ (varie-
tate male expressa, nobiscum facere vi-
detur). — χαριζόμενον usque ad χα-
ριζόμενον: M. χαρίζεσθαι, illis in mg.
adscriptis, quae c. Bev. Cot. Gent. re-

stituimus. Inter ea eis: Cot. om. (in
mg. habet); ὄν βούλεται c. Bev. Cot.
et M. in mg. Gent., quum apud Joa. Ant.
(tit. 6) sit ὄν ἂν βούληται, apud Cot.
οὓς αὐτὸς βούλεται; Cot. interponit
αὐτοῦ ante ποιεῖσθαι. — πάθει ἀνθρ.
usque ad τιθέναι: Gent. om. — Θεοῦ
ἐκκλ.: Cot. Χριστοῦ ἐ. (in mg. ut re-
liqui). — κληρονομίαν c. Joa. Ant. Cot.
M. in mg.; M. Cot. in mg. κληρονόμους
(Aristenus in epitome κληρονόμον). —
ποιήσῃ: Cot. ποιήσοι. — μὲν ἔστω
c. Cot. M. in mg.; M. Cot. in mg. Gent.
μενέτω (v. s. can. 36).

Can. 77 (Cot. 69; M. 76). Εἰ: Cot.
ἐὰν. — ἢ c. Bev. Cot. M. in mg.; M.
ἢ. — ἐπισκοπῆς c. Bev. Cot. M. in mg.
Gent.; M. ἐπίσκοπος (cf. can. 21).

Can. 78 (Cot. 69; M. 77). μεμιασμέ-
νος c. Bev. Cot. M. in mg. (μεμιασμέ-
νος) Gent.; M. Cot. in mg. βεβλαμμέ-
νος. — παρεμποδίζοιτο: Cot. παρεμ-
ποδίζηται.

Can. 79 (Cot. 70; M. 78). Ἐὰν τις:
Bev. εἴ τις.

- Can. 80 Τὸν ἐξ ἔθνικοῦ βίου προσελθόντα καὶ βαπτισθέντα ἢ ἐκ φράυλης διαγωγῆς οὐ δίκαιόν ἐστι παρατὰ προχειρίζεσθαι ἐπίσκοπον· ἄδικον γὰρ τὸν μηδέπω πείραν ἐπιδειξάμενον ἑτέρων εἶναι διδάσκαλον· εἰ μὴ που κατὰ θείαν χάριν τοῦτο γένηται.
- Can. 81 Εἶπομεν ὅτι οὐ χρὴ ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον καθιέναι ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις, ἀλλὰ προσευκαιρεῖν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρεῖαις· ἢ πειθέσθω οὖν τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ καθαιρείσθω. Οὐδεὶς γὰρ δύναται δυσι κυρίοις δουλεύειν κατὰ τὴν κυριακὴν παρακλήσεων (Matth. VI, 24).
- Can. 82 Οἰκέτας εἰς κλῆρον προχειρίζεσθαι ἄνευ τῆς τῶν δεσποτῶν γνώμης οὐκ ἐπιτρέπομεν ἐπὶ λύπη τῶν κεκτημένων· οἴκων γὰρ ἀνατροπὴν τὸ τοιοῦτο ἐργάζεται. Εἰ δέ ποτε καὶ ἄξιος φρανεῖ ὁ οἰκέτης πρὸς χειροτονίαν βαθμοῦ, οἷος καὶ ὁ ἡμέτερος Ὀνήσιμος ἀνεφάνη, καὶ συγχωρήσουσιν οἱ δεσπότες καὶ ἐλευθερώσουσι καὶ τοῦ οἴκου ἑαυτῶν ἐξαποστελοῦσι, γινέσθω.
- Can. 83 Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος στρατεία σχολάζων καὶ βουλόμενος ἀμφοτέρα κατέχειν, ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν καὶ ἱερατικὴν διοίκησιν, καθαιρείσθω· τὰ γὰρ τοῦ Καίσαρος Κάισαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ (Matth. XXII, 21).
- Can. 84 Ὅστις ὑβρίσει βασιλέα ἢ ἄρχοντα παρὰ τὸ δίκαιον, τιμωρίαν τινύτω· καὶ εἰ μὲν κληρικός, καθαιρείσθω, εἰ δὲ λαϊκός, ἀφορίζεσθω.

Can. 80 (Cot. 71; M. 79). ἔθνικοῦ βίου c. M. Cot. in mg. Gent.; Joa. Ant. (tit. 36) Cot. Hard. ἐξ ἔθνῶν (cf. Conc. Nic. I. can. 2). — καὶ βαπτισθέντα: Cot. in mg. omitti tradit a quibusdam. — παρατὰ c. Bev. Cot. M. in mg.; M. Cot. in mg. παρατὰ. — ἐπίσκοπον: Cot. εἰς ἐπίσκοπὴν (in mg. ut reliqui). — μηδέπω πείραν c. Bev. Cot. M. in mg. Gent.; M. μηδὲ πρόπειραν. — ἐπιδειξάμενον: Bev. ἐνδειξάμενον; Cot. in mg. ἐπιδειξάμενον. — γένηται c. Bev. M. in mg.; Cot. γένοιτο; M. γίνεται.

Can. 81 (Cot. 72; M. 80). οὐ: Cot. M. in mg. μὴ. — ἢ πρεσβύτερον καθιέναι: Cot. καθεῖναι (in mg. ut nos). — προσευκαιρεῖν: Joa. Ant. (tit. 14) προσκαρτερεῖν. — ἢ πειθέσθω usque ad καθαιρείσθω: Joa. Ant. εἰ δὲ μὴ βούληται, ἀποτιθέσθω. — Οὐδεὶς κτλ.: Gent. om.

Can. 82 (Cot. 73; M. 81). Joa. Ant. hunc canonem in collectione sua non

exhibet. — γνώμης: Bev. Cot. in mg. συγγνώμης. — οὐκ ἐπιτρέπομεν et quae sequuntur usque ad οἴκων γὰρ M. om., sed in mg. habet. Inter quae post λύπη Cot. et M. in mg. inserunt τῶν δεσποτῶν, quae c. Bev. Cot. Gent. omittere visum est. — τοιοῦτο: Cot. τοιοῦτον. — ἐργάζεται: Cot. κατεργάζεται (in mg. consentit cum reliquis). — ὁ οἰκέτης: Cot. om. ὁ. — καὶ ὁ ἡμέτερος Ὁ.: Cot. Ὁ. ὁ ἡμέτερος; Balsamon, Zonaras, Josephus Aegyptius non commemorant ἡμέτερος. — ἀνεφάνη c. Hard. Cot.; M. Cot. in mg. ἐφάνη. — συγχωρήσουσιν: Cot. συγχωροῦσιν et sic mox ἐλευθεροῦσι et ἐξαποστελλοῦσι, cujus loco Bev., omisso ἑαυτῶν, habet ἐξαποστελλοῦσι.

Can. 83 (Cot. 74; M. 82). τοῦ K.: Bev. Cot. om. τοῦ, ut l. c.

Can. 84 (Cot. 75; M. 83). ὑβρίσει c. Sur. Bev. Cot.; M. ὑβρίζει. — παρὰ τὸ δίκαιον: M. om., habent Bev. Cot. M. in mg. Gent. (v. s. can. 55).

Ἔστω δὲ ὑμῖν πᾶσι κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς βιβλία σεβάσμια Can. 85
καὶ ἅγια τῆς μὲν παλαιᾶς διαθήκης Μωυσέως πέντε, γένεσις,
ἔξοδος, λευιτικὸν, ἀριθμοὶ, δευτερονόμιον· Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἓν·
κριτῶν ἓν· Ρουθ ἓν· βασιλειῶν τέσσαρα· παραλειπομένων τῆς
βίβλου τῶν ἡμερῶν δύο· Ἐσθρα δύο· Ἐσθῆρ ἓν· μακκαβαίων
τρία· Ἰωβ ἓν· ψαλτηρίου ἓν· Σολομῶντος τρία, παροιμίαι, ἐκ-
κλησιαστής, ᾠσμα ᾠμάτων· προφητῶν δεκαδύο ἓν· Ἡσαΐου
ἓν· Ἰερεμίου ἓν· Ἰεζκιήλ ἓν· Δανιήλ ἓν· Ἐξωθεν δὲ ὑμῖν
προσιστορεῖσθω μανθάνειν ὑμῶν τοὺς νέους τὴν σοφίαν τοῦ
πολυμαθοῦς Σειράχ. Ἡμέτερα δὲ, τοῦτ' ἔστι τῆς καινῆς δια-
θήκης, εὐαγγέλια τέσσαρα, Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ, Ἰωάν-
νου· Παύλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες· Πέτρου ἐπιστολαὶ δύο·
Ἰωάννου τρεῖς· Ἰακώβου μία· Ἰούδα μία· Κλήμεντος ἐπιστολαὶ
δύο· καὶ αἱ διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις δι' ἐμοῦ Κλήμεν-
τος ἓν ὅτι τὰ βιβλίαις προσπεφωνημένα, ἃς οὐ χρὴ δημοσιεύειν
ἐπὶ πάντων διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά· καὶ αἱ πράξεις ἡμῶν
τῶν ἀποστόλων.

Ταῦτα δὲ περὶ κανόνων διατετάχθω ὑμῖν παρ' ἡμῶν, ὧ

Can. 85 (Cot. 76; M. 84). δὲ ὑμῖν
πᾶσι c. Cot. M. in mg.; Bev. ἡμῖν πᾶσι;
M. πᾶσιν ὑμῖν. — Μωυσέως: Sur.
Μώσεως. — δευτερονόμιον: Cot. καὶ
δ'. — τοῦ Ναυῆ c. Cot. (Gent.); Cot. in
mg. Ναυῆ; M. υἱοῦ Ναυῆ; Cot. et M.
in mg. υἱοῦ Ναβῆ. — κριτῶν ἓν c.
Bev. Cot. (qui praefigit τῶν) Gent.; M.
om. (Aristenus κριτῶν καὶ Ρουθ ἓν).
— Ρουθ: Cot. τῆς Ρ. — τῆς βίβλου
c. Sur. Bev. Cot.; M. τοῦ βιβλίου. —
Ἐσθρα δύο: M. om. (sed in mg. habet,
ut reliqui omnes). — Ἐσθῆρ recte
scripsit Br.; Cot. Ἐσθῆρ, M. Ἐστῆρ.
— μακκαβαίων τρία (ante haec Cot.
Hard. inserunt Ἰουδαίθ ἓν, quae ille
inter octo codices Parisienses in uno
1326 reperit, Zonaras se non legisse di-
sertis verbis dicit, reliqui praetermittunt)
c. Bev. Cot. M. in mg. Gent.; Joa. Ant.
(tit. 50) om.; Paris. 1326 μακκαβαίων
δ'; M. Cot. in mg. μακαβαϊκῶν τρία;
Cot. in mg. μακαβαϊκῶν τρία. — ψαλ-
τηρίου ἓν c. Bev.; Cot. ψαλμοὶ ἑκατὸν
πεντήχοντα; M. Cot. in mg. ψαλτήριον
ἓν. — Σολομῶντος τρία c. M. (Σολω-
μῶντος τ.) Cot. in mg. Gent.; Cot. Σο-
λομῶνος βιβλία τρία (in mg. Σολομῶν
τρία); Paris. 1326 Σολομῶντος δ'. —
ᾠσμα: al. (teste Cot.) ᾠσματα. — προ-
φητῶν usque ad Δανιήλ ἓν (inter quae
Bev. om. ἓν post δεκαδύο, et legit Ἰε-

ρημίου et ἓν Δανιήλ): Cot. προφηταὶ
δεκαῆξ (in mg. nostram lectionem habet);
Paris. 1326 προφητῶν βιβλία μὲν ἑβ'
τῶν μικρῶν, τῶν μεγάλων δὲ δ'. —
Σειράχ: Cot. Σιράχ; Sur. Συράχ. —
Ἰούδα μία: Bev. in praefatione num. 18
et in annotationibus ad can. 85 omitti
tradit in hoc S. Scripturae catalogo episto-
lam S. Judae, quam revera in versione
latina praeteriit, sed in textu graeco ha-
bet. Quod ita explicandum erit, verba
Ἰούδα μία, quae ex codicis Bodlejani
autoritate omissurus erat, delere oblitum
esse virum doctum. — χρὴ c. Bev. Cot.
M. in mg.; M. δεῖ. — Subscribit M. τέ-
λος τῶν ἀποστολικῶν κανόνων.

Ταῦτα δὲ κτλ.: Hic epilogus additur
etiam solis canonibus apostolicis in grae-
cis plerisque codicibus, praesertim qui-
bus canones sine scholiis continentur:
inter octo canonum codices MSS. biblio-
thecae Parisiensis a Cotelerio collatos in
quinque codicibus repertus est. Omitti-
tur a Zonara et Balsamone, non vertitur
a Gentiano Herveto; exstat apud Joa-
nem Ant. et in paraphrasi arabica Jo-
sephi Aegyptii, ubi vocatur mandatum
sanctorum purorumque apostolorum; a
Beveregio non subjungitur canonibus, sed
inter annotationes profertur. Ex editione
Petri Crabbi in alias deinde translatus
est, itaque evenit, ut in collectione Man-

ἐπίσκοποι. Ὑμεῖς δὲ ἐμμένοντες αὐτοῖς σωθήσεσθε καὶ εἰρή-
νην ἔχετε· ἀπειθοῦντες δὲ κολασθήσεσθε καὶ πόλεμον μετ'
ἀλλήλων αἰδίον ἔχετε, δίκην τῆς ἀνηκοῖας τὴν προσήκουσαν
τίννυντες. Ὁ Θεὸς δὲ ὁ μόνος ἀγέννητος καὶ τῶν ὅλων ποιη-
τῆς ἅπαντας ὑμᾶς διὰ τῆς εἰρήνης ἐν πνεύματι ἀγίῳ ἐνώσει,
καταρτίσει εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀτρέπτους, ἀμέμπτους, ἀν-
εγκλήτους, καταξιώσει τε τῆς αἰωνίου ζωῆς σὺν ἡμῖν διὰ τῆς
μεσιτείας τοῦ ἡγαπημένου παιδὸς αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ
Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν· μεθ' οὗ ἡ δόξα αὐτῷ τῷ ἐπὶ πάν-
των Θεῷ καὶ πατρὶ ἐν ἀγίῳ πνεύματι τῷ Παρακλήτῳ νῦν τε
καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

siana his legatur: 1) in sine Constitu-
tionum cum versione Turrianea; 2) in
sine canonum, adjecta versione textum
graecum accurate exprimente, ni fallor,
Gregorii Haloandri (hanc enim Petrus
Crabbus adhibuerat), deficiente Gen-
tiana. — *περὶ κανόνων*: Turr. om. —
τίννυντες: Cot. in mg. *τίνοντες*. —
ἀγέννητος c. Bev. (qui hanc appendicem
non in textu canonum habet, sed in an-
notationibus ad can. 85) Cot. M. 1 Turr.;
M. 2 (Cot. et M. 1 in mg.) *αἰδίος*. —
ἐνώσει cum iisdem contra eosdem, qui
habent *σθενώσει καὶ*. — *καταξιώσει*

τε c. Bev. Cot. M. 1; M. 2 καὶ κατα-
ξιώσει. — *καὶ πατρὶ*: M. 2 om. καὶ.
— *ἐν ἀγίῳ* c. Bev. Cot. M. 1. Turr.;
M. 2. Cot. in mg. *σὺν ἀγ.* — *νῦν τε*:
M. 2 *νῦν*. — *καὶ ἀεὶ*: Turr. om. —
ἀμήν: M. 2, om. — Hujus doxologiae
loco (μεθ' οὗ κτλ.) in Joannis Ant. edi-
tione a Justello adornata legitur *πρε-
σβείαις τῆς ἀσπόρως τεκοῦσης ἀγνῆς
θεομήτερος καὶ πάντων τῶν ἁγίων·
ἀμήν*; sed reliqui codices omnes tam
MSS. quam impressi etiam in Joanne
Ant. nostram sequuntur lectionem.

I. INDEX SCRIPTURAE.

A. VETUS TESTAMENTUM.

GENESIS.

I, 1
I, 26

I, 27
I, 28
II, 7
II, 24

III, 16
III, 19
IV, 7 gr.
IX, 3
IX, 6 gr.
XIII, 16
XVII, 7
XVIII, 12
XIX, 24
XXII, 17
XXVI, 3
XXVIII, 15
XXXII, 30
XLVIII, 4
XLIX, 10 gr.

V, 7, 12
V, 7, 13. VII, 34, 3.
VIII, 12, 8
V, 7, 13
VI, 27, 5
V, 7, 7
III, 2, 2. VI, 14, 3.
VII, 2, 3
III, 9, 1
V, 7, 7
II, 16, 3
VII, 20
II, 42, 3
VII, 33, 3
VII, 33, 3
VI, 29, 1
V, 20, 3
VII, 33, 3
VII, 33, 3
VII, 33, 3
V, 20, 3
VII, 33, 3
VI, 11, 3; 23, 2

EXODUS.

II, 14
III, 6
III, 14, 15
VII, 1
XV, 26
XVI, 8
XX, 12

VI, 2, 3
VI, 30, 2
VII, 33, 3
II, 29
II, 6, 8
II, 32, 1
II, 33, 1. VII, 15

EXODUS.

XX, 14
XX, 17
XX, 24
XXI, 17
XXI, 23 gr.
XXII, 18
XXII, 19
XXII, 28
XXIII, 1. 2
XXIII, 3
XXIII, 7. 8
XXXII, 1. 4
XXXIII, 17

I, 3, 1
I, 1, 1; 3, 1. III, 8, 1
VI, 20, 1
II, 33, 1
VII, 3
VII, 3
VI, 28, 2
II, 26, 1; 31; can. 55
II, 49, 3
II, 5, 1; 41, 1
II, 9, 2; 42, 1
VI, 20, 2
VIII, 46, 3

LEVITICUS.

XV, 31
XVIII, 19. 22
XIX, 15
XIX, 17
XIX, 18
XIX, 26
XIX, 27
XX, 10. 13
XXI, 17 sqq.
XXVI, 27. 28

II, 6, 2; 17, 4; 41, 7
VI, 28, 5. 2
II, 5, 1; 41, 7
II, 53, 4. VII, 5
II, 25, 2. VI, 23, 1
II, 62, 2
I, 3, 4. 5
VI, 28, 2
II, 3, 1
II, 43, 5

NUMERI.

VI, 24—26
XII, 2
XII, 8
XII, 14
XIV, 4
XVI, 3. 13. 14
XVI, 15

II, 57, 13
VI, 2, 3
II, 32, 1
II, 16, 3
VI, 3, 2
VI, 2, 3
VI, 3, 2

NUMERI.

XVI, 21	VI, 4
XVIII, 1	II, 18, 4; 25, 9
XVIII, 8—10.	
12 sqq. 20	II, 25, 9. 4
XXIII, 23	II, 62, 2. VII, 6
XXIV, 9	I, 2, 1. III, 14, 3

DEUTERONOMIUM.

I, 17	II, 5, 1; 9, 2; 13, 3; 41, 7. VII, 4, 10.
IV, 19	V, 12, 1
IV, 39	VII, 35, 4
V, 31	II, 57, 5
V, 32	VII, 19
VI, 4	II, 6, 8. VI, 20, 3; 23, 1
VI, 6. 7	I, 4. VI, 23, 3
XV, 23	VII, 20
XVI, 19	II, 42, 1
XVI, 20	II, 5, 1. 9, 2. 47, 3
XVII, 7	II, 9, 2; 41, 7
XVIII, 10. 11	II, 62, 2
XVIII, 15. 19	V, 20, 3
XIX, 13	II, 42, 3
XIX, 14	I, 1, 3
XIX, 15	II, 49, 2; can. 75
XXII, 22	VI, 28, 2
XXIII, 7	II, 53, 4. VII, 2, 1
XXIII, 17	VI, 28, 2. VII, 2, 3
XXIII, 18	III, 8, 1. IV, 6, 1. VI, 28, 2
XXV, 4	II, 25, 3
XXVII, 9	II, 57, 5
XXVII, 17	I, 1, 3
XXVII, 25	II, 42, 1
XXVII, 26	VI, 25, 1
XXX, 19	VII, 1, 1
XXXII, 21	V, 11
XXXIII, 3	VII, 35, 4. VIII, 41, 2
XXXIV, 10	VI, 3, 1
falso citatur	I, 3, 4

JOSUA.

I, 8	I, 4
------	------

I SAMUELIS (1 Reg. graece).

I, 15	V, 20, 7
XIII, 13	II, 27, 1

I SAMUELIS (1 Reg. graece).

XV, 22	VI, 22, 3
XV, 23 gr.	II, 62, 2. VII, 6

II SAMUELIS (2 Reg. graece).

XII, 13	II, 18, 1; 22, 2
XV, 3. 4	VII, 2, 2
XX, 1	VI, 2, 2

I REGUM (3 Reg. graece).

XVIII, 21	VII, 1, 1
-----------	-----------

II REGUM (4 Reg. graece).

XIII, 21	VI, 30, 3
XX, 21 — XXI, 16	II, 22, 3—7
XXI, 19. 23	II, 23, 2

II CHRONICORUM (Paralip.).

V, 12. 13	VII, 44, 3
XIX, 2. 3	VI, 18, 3
XX, 37	VI, 18, 3
XXXII, 33 — XXXIII,	
13. 15. 16. 20. 22	II, 22, 3 sqq.
XXXIII, 21. 24	II, 23, 2

NEHEMIA (2 Esdr. graece).

VIII, 10	VII, 20
----------	---------

JOB.

X, 10 — 13	V, 7, 14
XIV, 4. 5 gr.	II, 18, 3
XX, 15. gr. 18	IV, 4, 2. 1
XXXI, 5. 6	II, 61, 3
XXXV, 7. 9	V, 5, 3
XXXVIII, 10. 11	VII, 34, 2. VIII, 46, 1
XLII, 17 gr.	V, 7, 14

PSALMI.

I, 1	II, 61, 2
I, 2	II, 61, 2. VI, 23, 3
II, 1. 2	V, 19, 3
II, 7	II, 32, 2
II, 11	V, 10
IV, 5	II, 53, 2
V, 7	VII, 4
VI, 6	II, 13, 1
VII, 5	II, 53, 4. VII, 2, 2
VII, 16	III, 15, 2
XI, 7	VIII, 43

PSALMI.

XII, 6	V, 19, 3
XVIII, 26. 27	II, 43, 5
XVIII, 44. 45	V, 16, 5
XXII, 17. 19	V, 14, 6. 7
XXII, 28. 29	VI, 12, 3
XXVI, 4. 5	II, 61, 2
XXVII, 12 gr.	V, 14, 6
XXXIV(in S. Coena.)	VIII, 13
XXXVII, 16	IV, 6, 3
XLI, 2	III, 4, 3
XLI, 11	V, 19, 3
XLV, 4—6. 8	V, 20, 4
L, 9. 12—14	VI, 22, 3 (v. 12 etiam VI, 20, 1)
LI, 9—12	II, 41, 4
LXIII(ὁ ὄρθρινος)	II, 59, 1. VIII, 37.
LXIII, 11	VII, 3
LXVIII, 16. 17	VI, 5, 2
LXVIII, 18	V, 15, 3. VII, 35, 2
LXIX, 22	V, 14, 7.
LXXIV, 4. 5	V, 15, 2
LXXIV, 19 gr.	II, 14, 1
LXXXII, 6	II, 26, 1; 31
LXXXII, 8	V, 19, 3
XCI, 7	V, 15, 3
CIII, 14	V, 7, 14
CIV, 9	VIII, 46, 1
CIV, 24	VII, 35, 2
CIX, 8	VI, 12, 1
CIX, 24	V, 20, 7
CX, 1	VI, 30, 5
CX, 4	II, 27, 2
CXII, 9	II, 35, 2. III, 4, 3
CXIII, 1	VII, 48
CXVI, 7	VI, 30, 2
CXVI, 15	V, 8. VI, 30, 2
CXIX, 1. 2	VI, 23, 3
CXIX, 73	V, 7, 14
CXXVIII, 3. 4	VI, 28, 3
CXXX, 3. 4.	II, 16, 2. VIII, 9, 1
CXXXI, 1. 2	VII, 6
CXXXIX, 5. 6. 16	V, 7, 14
CXXXIX, 21. 22	VI, 18, 3
CXL, 11	VII, 4
CXLI(ὁ ἐπιλύχνιος)	II, 59, 1. VIII, 35.
CXLI, 5 gr.	IV, 8, 1
CXLV, 17 gr.	V, 7, 16

PROVERBIA (σοφία Σολομῶντος).

I, 8	II, 6, 8
I, 16	II, 21, 4
III, 9	II, 36, 4. IV, 9, 1. VII, 2, 2
III, 10	IV, 9, 1
III, 28	VI, 15, 4
III, 34 gr.	VII, 4. VIII, 2, 3
V, 2—4. 11—14	I, 7, 4
V, 18. 19	VI, 29, 2
V, 22	II, 14, 8
VI, 2	VII, 4
VI, 6—11 gr.	II, 63, 2. 3
VI, 22	VI, 27, 1
VII, 1. 4—18. 21. 22. 26	I, 7, 1—4.
VIII, 22—25	V, 20, 4
IX, 1	V, 20, 4
IX, 8	VII, 5
IX, 18 gr.	I, 7, 4
X, 7	V, 8; 9. VI, 30, 2
X, 18	III, 15, 2
XI, 4 hebr.	IV, 4, 1
XI, 22	I, 8, 7
XI, 25 gr.	II, 35, 2
XI, 26	II, 34, 3
XII, 4 gr.	I, 8, 4. 7
XII, 11	II, 63, 3
XII, 28 gr.	II, 53, 2. VII, 4
XIII, 17 gr.	VII, 8
XIII, 20	VI, 18, 3. VII, 8
XIII, 24	IV, 11, 2
XIV, 1	I, 8, 4
XIV, 5	V, 9
XIV, 12	VI, 18, 2
XIV, 29 gr.	II, 40. VII, 8
XIV, 31	VII, 3
XIV, 33	II, 37, 4
XV, 1	II, 3, 2
XV, 27 vel XVI, 6	II, 35, 2. III, 4, 3. VII, 12
XVIII, 3	I, 8, 6
XVIII, 22	VI, 14, 3
XIX, 13 gr.	VI, 28, 2
XIX, 14	VI, 14, 3; 28, 3
XIX, 17	III, 4, 3. VII, 12
XIX, 18	IV, 11, 2. VII, 12
XIX, 24	II, 4, 2; 63, 3

PROVERBIA (σοφία Σολομώντος).

XX, 9	II, 18, 3
XX, 13	VII, 4
XX, 22	I, 2, 2
XXI, 13	III, 4, 3. VII, 12
XXI, 19	I, 8, 7; 10, 1
XXI, 27	VI, 22, 3
XXII, 10	II, 9, 2
XXIII, 14	IV, 11, 2
XXIII, 21	II, 4, 2
XXIII, 29. 30	VIII, 44, 2
XXIII, 31 gr.	II, 4, 2
XXIV, 11. gr.	IV, 9, 2
XXIV, 27 gr.	II, 13, 2
XXVI, 2. 27	III, 15, 2
XXVI, 9	VIII, 44, 1
XXVI, 17 gr.	II, 51, 1
XXIX, 12	II, 17, 3
XXIX, 17	IV, 11, 2
XXX, 6	VII, 14
XXXI, 4. 5 gr.	VIII, 44, 1
XXXI, 10-31	I, 8, 2-4

ECCLESIASTES.

II, 25 gr.	IV, 5, 2. VII, 20
IV, 5	II, 4, 2; 63, 3
V, 4	III, 1, 1. IV, 14, 1
VII, 26	I, 8, 7
X, 1	II, 17, 3
X, 18	II, 63, 3
XII, 14	V, 7, 3

CANTICUM.

II, 15	VI, 13; 18, 2
--------	---------------

ISAIAS.

I, 7	IV, 1, 2
I, 11-14	VI, 22, 2
I, 16	VIII, 8, 1
I, 19	VII, 20
I, 22	IV, 6, 1
II, 2	VI, 5, 2
V, 6	VI, 5, 2
V, 8. 9	I, 1, 3. II, 25, 2
V, 20. 23	II, 42, 2. 1
VI, 3	VII, 35, 2. VIII, 12, 13
VI, 9. 10	III, 6, 4. V, 16, 2
VII, 14	V, 16, 2
IX, 6	V, 16, 2

ISAIAS.

XI, 1. 10	V, 20, 5
XXII, 13	III, 7, 2
XXVI, 19	V, 7, 4
XXVIII, 11. 12	VIII, 1, 3
XXXV, 3	II, 40
XL, 1. 2 gr.	II, 15, 1
LII, 5	I, 10, 1. III, 5, 3. VII, 24, 2
LII, 11	VI, 4
LIII, 1	V, 16, 2
LIII, 4	II, 25, 7
LIII, 11 gr.	III, 19, 1
LIII, 12	II, 25, 7. V, 14, 7
LIV, 14	IV, 7, 3. VII, 5
LVII, 1	V, 8
LVII, 21	VI, 18, 4
LVIII, 6	II, 53, 5
LVIII, 7	III, 4, 3. VII, 15
LVIII, 9	III, 7, 4
LIX, 7. 8	II, 21, 4
LXII, 2	III, 15, 6
LXII, 11	II, 14, 8. VIII, 43
LXIII, 10	V, 16, 1
LXIV, 7 hebr.	V, 7, 14
LXV, 1-3	V, 15, 3. 4
LXVI, 2	II, 1, 3. VIII, 2, 3

HIEREMIAS.

I, 5	V, 7, 13
II, 10. 11	II, 60, 3
III, 11	II, 60, 3
III, 22	II, 14, 1
IV, 4	VI, 14, 4
V, 7	V, 11
VI, 20	VI, 22, 2
VII, 16	IV, 6, 4
VII, 21. 22	VI, 22, 2
VIII, 4. 5	II, 14, 1
X, 2	II, 62, 2. V, 12, 1
XII, 7	VI, 5, 2
XII, 8	V, 14, 6
XII, 10	II, 15, 3
XV, 1	IV, 6, 4
XV, 17	II, 61, 3
XV, 19	II, 56, 3
XVII, 12	VI, 5, 2
XXIII, 15	VI, 5, 1

HIEREMIAS.

XXIX, 22 VIII, 2, 2
 XXXVI, 2. 3 II, 6, 8
 falso citatur II, 53, 5; 60, 3

THRENI.

IV, 20 V, 20, 1. 5

EZECHIEL.

III, 11 II, 6, 8
 III, 12 VII, 35, 2
 V, 6. 7 II, 60, 3
 VIII, 17. 18 hebr. V, 12, 2
 XIV, 13. 14 II, 14, 3
 XVI, 47. 48. 51 II, 60, 3. 1
 XXVIII, 2-13. 19. 20.
 24. 27. 28. 30 II, 14, 11-13
 XXVIII, 6 VI, 28, 5
 XXVIII, 20 II, 14, 3
 XX, 25 VI, 21
 XXXIII, 2-9 II, 6, 5. 6
 XXXIII, 10 II, 20, 4
 XXXIII, 11 II, 12, 2
 XXXIV, 2-5. 8. 10.
 17-19. 30. 31 II, 18, 6-8
 XXXIV, 3 II, 25, 2
 XXXIV, 4 II, 20, 9
 XXXVII, 11. 12. 14 V, 7, 4

DANIEL.

IV, 24 III, 4, 3
 V, 23 V, 4, 1
 VIII, 13 gr. VII, 35, 2
 XII, 2. 3 V, 7, 2

OSEAS.

IV, 6 VI, 15, 2
 IV, 9 II, 6, 4
 IX, 4 VI, 22, 3
 X, 12 II, 5, 5
 X, 13 gr. II, 17, 5

JOEL.

II, 28 VI, 5, 3
 II, 32 VI, 12, 3

AMOS.

V, 23 VI, 22, 3
 IX, 11. 12 VI, 12, 5

NAHUM.

I, 9 can. 25

HABACUC.

II, 9 VII, 4

ZACHARIAS.

III, 2. 4 VI, 5, 4
 VII, 9 II, 36, 5
 VIII, 17 II, 53, 5
 IX, 9 V, 20, 5
 IX, 17 VII, 20
 X, 3 II, 15, 3
 XII, 1 V, 7, 13
 XIII, 2 V, 11
 XIV, 6. 7 Y, 14, 8

MALACHIAS.

I, 6 II, 15, 3; VII, 24, 2.
 VIII, 2, 2
 I, 11. 14 VII, 30
 II, 7 II, 28, 3
 II, 14. 15 gr. VI, 14, 3; 29, 2
 IV, 4 VI, 19, 1

APOCRYPHA.**SIRACIDES (Ecclesiasticus, Sap. Sir.)**

V, 7 VI, 15, 4
 XXV, 26 VI, 14, 3
 XXVI, 28 IV, 6, 1
 XXX, 12 IV, 11, 2

SAPIENTIA.

III, 1 VI, 30, 2

BARUCH.

III, 35-37 V, 20, 1
 IV, 4 VI, 23, 3

DANIEL.

XIII, 48. 49 II, 51, 2

ORATIO MANASSIS.

II, 22, 9-11

B. NOVUM TESTAMENTUM.

MATTHÆUS.

IV, 17	II, 55, 1
V, 5	II, 1, 3. VII, 7
V, 7	II, 1, 4. VII, 8
V, 8	II, 1, 4
V, 9	II, 1, 4; 46, 4
V, 11. 12	II, 8, 1. V, 3, 2
V, 17. 18	VI, 19, 2
V, 19	II, 6, 4
V, 20	II, 35, 2
V, 21	III, 7, 3
V, 23. 24	II, 53
V, 27. 28	I, 1, 2
V, 44. 45	I, 2, 1. 2
VI, 3. 4	III, 14, 1
VI, 9—13	III, 18, 2. VII, 24, 1 (cf. II, 56, 1 ad v. 10; II, 21, 5 ad v. 12)
VI, 24	VII, 1, 1; can. 81
VI, 26. 31. 32	IV, 5, 2
VII, 2	II, 42, 2; 48, 3
VII, 6	III, 5, 3
VII, 15. 16	VI, 13
VIII, 4	VI, 19
IX, 12	II, 14, 9; 20, 9; 40
IX, 22	VI, 28, 4
X, 2	II, 20, 8
X, 17. 18. 22. 23	V, 3, 2
X, 28. 33. 37—39	V, 4, 2. 3
X, 32	V, 1, 4
XI, 28	I, 6, 4
XII, 30	II, 56, 2; 59, 1
XII, 36. 37	II, 1, 1 (cf. VII, 4 ad v. 36)
XII, 40	V, 14, 9
XIV, 31	VII, 11
XVI, 24	VI, 22, 1
XVI, 26	V, 4, 3
XVIII, 10	II, 18, 1
XVIII, 14	II, 14, 9
XVIII, 18	II, 11
XVIII, 20	VIII, 34, 3
XVIII, 21. 22	II, 46, 4
XIX, 4—6	VI, 14, 3 (cf. VI, 27, 5 ad v. 4)

MATTHÆUS.

XIX, 14	VI, 15, 4
XX, 26. 27	III, 19, 2
XXI, 43	V, 16, 4
XXII, 21	II, 46, 1; can. 83
XXII, 31. 32	VI, 30, 2
XXIII, 3	II, 8, 2
XXIII, 38	VI, 5, 3
XXIV, 11	VI, 13
XXIV, 12. 24	VI, 18, 4
XXV, 34—46	V, 1, 6. 7
XXVI, 15. 24. 25. 34. 45	V, 14, 3. 4
XXVI, 41	V, 6, 4
XXVII, 9. 10. 46	V, 14, 3. 8
XXVII, 24. 25	V, 19, 3
XXVIII, 19	II, 26, 4. V, 7, 18 VII, 22, 1; 40, 1; can. 50
XXVIII, 20	VII, 46, 3

MARCUS.

II, 20	V, 18, 2
V, 34	II, 20, 8
XI, 26	II, 21, 5
XII, 43. 44	III, 7, 6
XIV, 20. 21	V, 14, 2. 3
XVI, 16	VI, 15, 3
XVI, 17. 18	VIII, 1, 1

LUCAS.

II, 14	VII, 47
II, 29—32	VII, 48
III, 13	II, 39, 1
IV, 24	II, 58, 2
VI, 30	III, 4, 3
VI, 31	I, 1, 4. III, 15, 3. VII, 2, 1
VI, 37	II, 36, 5 (cf. 21, 5; 42, 2)
VI, 38	II, 21, 5
VI, 40	V, 6, 6
VI, 41	II, 17, 1
VII, 47	II, 24, 4
X, 5. 6	III, 14, 4
X, 7	II, 24, 6
X, 16	II, 20, 1. VIII, 3; 46, 1

LUCAS.

X, 20	VIII, 1, 2
XII, 48	II, 18, 2
XII, 57	II, 37, 1
XV, 7	II, 13, 3; can. 52
XV, 21. 31. 32	II, 41, 1. 3
XVI, 15	VII, 8
XVII, 14	VI, 19, 2
XVIII, 8	VI, 18, 4
XVIII, 14	VII, 8
XIX, 10	II, 20, 9
XX, 37. 38	VI, 30, 2
XXI, 3. 4	III, 7, 6
XXI, 19. 19	V, 7, 1
XXII, 19	V, 19, 4
XXII, 32	VI, 5, 4
XXII, 34. 42	V, 14, 3. 4
XXIII, 2	V, 14, 6
XXIII, 34	II, 16, 1. V, 14, 8
XXIII, 46	V, 6, 6; 14, 8

JOANNES.

III, 5	VI, 15, 3
III, 36	V, 20, 6
IV, 44	II, 58, 2
V, 25. 28	V, 7, 7
V, 39. 46	II, 5, 3
VI, 27. 29	II, 61, 1
VI, 45	VIII, 32, 10
VI, 67	VI, 22, 1
VII, 24	II, 37, 1
VIII, 11	II, 24, 4
X, 11. 12	II, 20, 5
XI, 25	V, 7, 8
XI, 48	VI, 25, 1
XII, 43	V, 6, 2
XIII, 17. 34	VI, 23, 3. 1.
XIII, 21. 26	V, 14, 2
XIII, 35	II, 3, 2
XV, 13	III, 19, 2
XV, 15	VI, 21
XV, 20	V, 3, 2
XVI, 32	V, 14, 3
XVI, 33	V, 3, 2
XVII, 3	VI, 23, 1

JOANNES.

XVII, 4. 6. 25	VIII, 1, 1
XVIII, 38	V, 14, 6
XIX, 6. 12	V, 19, 3
XIX, 15	V, 19, 3. VI, 25, 1

ACTA APOSTOLORUM.

I, 1	II, 6, 4
I, 20	VI, 12, 1
VII, 56	VI, 30, 5
VIII, 19—24	VI, 7, 2
X, 9—20. 34. 35. 45	VI, 12, 2. 3
XI, 12. 15	VI, 12, 3
XIII, 22	VI, 2, 2
XV, 1. 7—29	VI, 12
XX, 35	IV, 3, 1

EPIST. AD ROMANOS.

III, 16—18	II, 21, 4
------------	-----------

1 EPIST. AD CORINTHIOS.

II, 9	VII, 32, 2
XI, 3	I, 8, 1
XI, 24. 25	V, 19, 4. VIII, 12, 3
XIV, 21	VIII, 1, 3
XV, 32	III, 7, 2

2 EPIST. AD CORINTHIOS.

V, 17	VI, 18, 6
VI, 15	can. 46
VI, 17	VI, 4
XIII, 1	II, 49, 2
XIII, 13	VIII, 5, 5; 12, 3

EPIST. AD GALATAS.

III, 10	VI, 25, 1
V, 9	II, 17, 3

EPIST. AD EPHESIOS.

II, 17	II, 54, 2
--------	-----------

Quae in Scriptura non

exstant, tanquam e

Scriptura citantur II, 8, 1; 22, 8. 12.

13; 23, 2; 36, 5.

IV, 1, 2; 3, 1.

II. INDEX HISTORICUS,

QUO NOMINA HOMINUM, LOCORUM, MENSIVM CET. CONTINENTUR.

- Ἰακώβ** II, 18, 4; 27, 3; 29; 30; 32, 1. V, 7, 17. VI, 1, 2; 2, 3; 20, 2. VII, 37, 2. VIII, 1, 6; 2, 3; 5, 2; 12, 12; 46, 10.
- Ἰαβδεμέλεχ** (Hier. XXXVIII) VII, 10.
- Ἰαβδιού** (1 Reg. XVIII) VIII, 1, 6.
- Ἰαβεδαν** (falso pro Σαβέε 2 Sam. XX) VI, 2, 2:
- Ἰαβειρών** (Num. XVI) II, 27, 3. VI, 1; 2; 2, 3.
- Ἰαβελ** II, 21, 6; 55, 1. VI, 20, 1. VII, 5; 37, 2. VIII, 5, 2; 12, 10.
- Ἰαβεννήρ** (1 Reg. II, 32) VII, 5.
- Ἰαβεσσαλώμ** VI, 2, 2.
- Ἰαβίλιος** VII, 46, 1.
- Ἰαβραάμ** II, 22, 10. V, 20, 3. VI, 20, 1; 29, 1; 30, 2. VII, 26; 33, 1. 3; 37, 2; 39, 1. VIII, 12, 11. 15; 40, 1; 41, 1. 2.
- Ἰαγαβος** VIII, 2, 3.
- Ἰαγὰν** II, 10, 1.
- Ἰαδὰμ** V, 7, 7. VI, 7, 2; 11, 2; 16, 2. VII, 43, 1; cf. II, 57, 10.
- Ἰαδωνίας** (homo ille Dei 1 Reg. XIII, cuius nomen in Scriptura non exstat) IV, 6, 3.
- Ἰαζαήλ** (2 Reg. VIII) IV, 7, 2.
- Ἰαζαρίας** rex Judae (2 Reg. XV) VI, 1, 2; cf. Ὀζίας; pontifex (2 Chron. XXVI) ibidem.
- Ἰαθῆναι** VII, 46, 2.
- Ἰαίγνα** VII, 46, 2.
- Ἰαίγυπτος** V, 7, 10 et saepissime.
- Ἰαίλων** (Jos. X) VIII, 1, 6.
- Ἰακύλας** VI, 8, 3. VII, 46, 2.
- Ἰαλεξανδρείς** VII, 46, 1.
- Ἰαλέξανδρος** (Act. IV) V, 2, 2.
- Ἰαμὰν** V, 20, 7.
- Ἰαμεσσὰ** (Ἰαμεσσαί*) VII, 5.
- Ἰαμὼν** (2 Chron. XXXIII; 2 Reg. XXI. Ἰαμὼς) II, 22, 13; 23; 24, 1.
- Ἰανανίας** pseudopropheta (Hier. XXVIII) VIII, 2, 2; qui a Petro morti traditus est (Act. V) VII, 2, 4; Damascenus (Act. IX) VIII, 46, 10.
- Ἰανδρέας** apostolus VI, 14, 1. VIII, 5, 6-11.
- Ἰαννα** mater Samuelis V, 20, 7. VIII, 20; filia Phanuelis (Luc. II) III, 1, 2. VIII, 2, 3; 25.
- Ἰαννας** V, 2, 2; 14, 6. VIII, 1, 3.
- Ἰαννανὸς** VII, 46, 1.
- Ἰαντιόχεια** VI, 12, 1. 6. VII, 46, 1.
- Ἰαπὶς** V, 12, 2. VI, 20, 1.
- Ἰαραβία** V, 7, 10.
- Ἰαρίτων** VII, 46, 1.
- Ἰαρχιππος** VII, 46, 2.
- Ἰασηρ** III, 1, 2.
- Ἰασία** VII, 46, 2.
- Ἰασούρ** (Ἰασσοῦρ) II, 22, 8; Ἰασσύριοι IV, 1, 2.
- Ἰαστάρτη** V, 12, 2.
- Ἰακαάβ** II, 22, 3. 6. VI, 18, 3. VII, 10.
- Ἰαχαρ** (Jos. VII) II, 10; 2. VII, 2, 4.
- Ἰαχίας** (Ἰαχιάβ Hier. XXIX) VIII, 2, 2.

*) Nomina uncis inclusa sunt LXX interpretum.

- ὁ Βαὰλ V, 12, 2; ἡ Βάαλ II, 22, 3. 4. VIII, 1, 6.
 Βαβυλῶν II, 22, 8; 37, 2; 49, 2; 51, 2. VIII, 2, 2.
 Βαιθῆλ VII, 37, 2.
 Βαλαὰμ ὁ τοῦ Βεῶρ VIII, 2, 1. 2.
 Βαριακ VII, 37, 2.
 Βαρθολομαῖος apostolus VI, 14, 1. VIII, 19; 20.
 Βαρνάβας VI, 8, 3; 12, 6; 18, 5.
 Βαροὺχ V, 20, 1.
 Βασιλείδης VI, 8, 1.
 Βασμώθιοι vel Μασβωθαῖοι VI, 6, 1.
 Βελεφεγῶρ V, 12, 2. VIII, 2, 2.
 Βέροια VII, 46, 2.
- Γαβαὼν VII, 37, 2. VIII, 1, 6.
 Γάιος VII, 46, 1.
 Γαλατία VII, 46, 2.
 Γάλαγα VII, 37, 2.
 Γε̄ Βενεννὸμ II, 22, 5.
 Γεδεὼν VII, 37, 2.
 Γιεζεῖ (Γιεζί) II, 10, 2. VII, 2, 4.
 Γολιάθ (Γολιάθ) VII, 5.
 Γορπιαῖος (v. Μῆνες) V, 20, 1.
- Δαβὶδ (Δαβίδ) I, 5. II, 21, 7; 22, 2. 4; 41, 4. V, 7, 14. 16; 15, 3; 20, 4. VI, 2, 2; 16, 2; 18, 3. VII, 7; 10; 37, 1. 2. VIII, 12, 14 et saepius.
 Δαθάν II, 27, 3. VI, 1, 2; 2, 2. 3.
 Δανιῆλ II, 14, 3; 51, 2. III, 4, 3. V, 7, 2. 8. 15; 20, 5. VIII, 1, 6; can. 85.
 Δαρείος (i. e. Ναβουχοδονόσορ libri Judith) VIII, 2, 3.
 Δεββόρα (Δεββώρα) VII, 37, 2; Δεββόρρα VIII, 2, 3; Δεβόρρα VIII, 20.
 Δημήτριος VII, 46, 2.
 Διονύσιος VII, 46, 2.
 Δύστιρος (v. Μῆνες) V, 17, 2.
- Ἐβριωναῖοι VI, 6, 1.
 Ἐδὲμ VIII, 12, 8.
 Ἐζεκίας II, 22, 2. 3. VII, 37, 2.
 Ἐλεάζαρος (Ἐλεάζαρ) Aaronis filius VIII, 5, 2.
 Ἐλισαβὲτ VIII, 2, 3.
- Ἐλισσαῖος (Ἐλισαιέ) IV, 7, 2. V, 7, 5. VI, 30, 3. VII, 37, 2. VIII, 1, 6.
 Ἐνώσ II, 55, 1. VI, 12, 5. VII, 38, 1; 39, 1. VIII, 5, 2; 12, 10.
 Ἐνώχ II, 55, -1. V, 7, 5. VI, 12; 5; 16, 2. VII, 38, 1; 39, 1. VIII, 5, 2; 12, 10.
 Ἐσδρας VII, 20; 37, 2; can. 85.
 Ἐσθῆρ V, 20, 7. VII, 38, 1; can. 85.
 Ἐσσαῖοι VI, 6, 1.
 Εὔα VI, 11, 2.
 Εὐόδιος VII, 46, 1. VIII, 10, 2.
 Ἐφεισος VII, 46, 1.
 Ἐπιβὰ (2 Reg. XXI Ἀψιβά) II, 22, 3.
- Ζαχαῖος II, 39, 1. VI, 8, 3. VII, 46, 1.
 Ζαχαρίας propheta V, 20, 5.
- Ἡθὰμ (Ps. LXX, 15, falso pro nomine sumtum) VIII, 12, 12.
 Ἡλεὶ (Ἡλί) II, 10, 1.
 Ἡλίας vel ut in libris editis promiscue scriptum est Ἡλίας (Ἡλιού) III, 1, 2. V, 7, 5; 20, 7. VI, 16, 2; 19, 2. VII, 1; 10; 37, 2; 38, 1. VIII, 1, 6; 41, 2. Observa genitivi formam V, 7, 5 Ἡλίου, quam praeterea semper scribatur Ἡλία.
 Ἡλίου βωμὸς V, 7, 10.
 Ἡμεροβαπτισταὶ VI, 6, 1.
 Ἡρώδης tetrarcha V, 19, 3. VI, 30, 5. VII, 10.
 Ἡσαΐας vel ut bis apud Cot., bis apud M. Ἡσαΐας II, 1, 3; 15, 1; 25, 7. III, 4, 3; 6, 4; 15, 6; 19, 1. IV, 1, 2; 6, 1. V, 7, 4. 14; 20, 5. VI, 5, 2; 16, 2; 22, 2; can. 85.
- Θεόφιλος VII, 46, 1.
 Θωμᾶς apostolus V, 19, 5. VI, 14, 1. VIII, 21.
- Ἰαείρου θυγάτηρ V, 7, 8.
 Ἰαήλ (Jud. V) VII, 37, 2.
 Ἰακώβ II, 22, 10. V, 20, 1. 3. VI, 30, 2. 3. VII, 26; 33, 1. 3; 37, 2. VIII, 12, 11; 40, 1; 41, 1. 2.
 Ἰάκωβος Ἀλφαιίου apostolus VI, 14, 1. VIII, 23; 24.

- Ἰάκωβος Ζεβεδαίου apostolus VI, 14, 1. VIII, 12—15.
- Ἰάκωβος frater Domini, episcopus Hierosolymitanus II, 55, 2. VI, 12, 1. 5. 6. VIII, 4, 1; 10, 2; 35; 46, 7; mortem obiisse dicitur V, 8. VII, 46, 1.
- Ἰαννῆς VIII, 1, 3.
- Ἰάσων (Act. XVII. Rom. XVI) VI, 18, 5.
- Ἰγνάτιος VII, 46, 1.
- Ἰεζεκιήλ II, 6, 5; can. 85 et saepius.
- Ἰερεμίας II, 14, 1; can. 85 et saepius.
- Ἰεριχὼ et Ἰεριχουντέοι II, 14, 7. V, 20, 3. VII, 2, 4.
- Ἰεροβοὰμ II, 10, 1. IV, 6, 3; 7, 2. VIII, 46, 5.
- Ἰεροσόλυμα VI, 12, 6; 14, 1. VII, 46, 1. VIII, 35; praeterea semper et saepissime quidem Ἰερουσαλήμ.
- Ἰεσσαὶ V, 20, 5. VI, 2, 2; 11, 3.
- Ἰεφθάε VII, 37, 2.
- Ἰηοὺ (2 Chron. XIX) VI, 18, 3.
- Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ VI, 5, 4.
- Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ II, 55, 1. V, 20, 3. VI, 30, 3. VII, 37, 2; 38, 1; 39, 1. VIII, 1, 6; 12, 12. — II, 57, 5; can. 85 scriptum est Ναυρ̄.
- Ἰόπη VI, 12, 2.
- Ἰορδάνης VIII, 12, 12.
- Ἰούδα II, 60, 2. VIII, 12, 15 et saepe.
- Ἰουδαία VI, 12, 1.
- Ἰούδας Βαρσαββᾶς VI, 12, 6.
- Ἰούδας Ἰακώβου VII, 46, 1.
- Ἰούδας Ἰσακαριώτης II, 14, 6; 57, 12. V, 14, 2. 4. 5. VI, 12, 1; 14, 1. VII, 2, 4; 23, 1.
- Ἰούδας Μακκαβαῖος VII, 38, 1.
- Ἰουδαῖοι VIII, 25; Ἰουδαῖοι III, 7, 4. V, 20, 7. VIII, 2, 3; Ἰουδαῖοι VII, 38, 1.
- Ἰσαὰκ II, 22, 10. VI, 30, 2. VII, 26; 33, 1. 3; 37, 2. VIII, 12, 11; 40, 1; 41, 1. 2.
- Ἰσραὴλ a) populus Dei ante Christum; b) Judaei evangelio inimici V, 15, 4; 16, 4; c) ecclesia Christi VII, 35, 2; 36, 1. VIII, 15, 3.
- Ἰταλία VI, 8, 3.
- Ἰωὰβ VII, 5.
- Ἰωάννης Baptista II, 39, 1; 55, 1. III, 9, 3. VII, 10; 22, 2.
- Ἰωάννης episcopus Ephesius VII, 46, 1.
- Ἰωάννης Ζεβεδαίου apostolus II, 57, 5. IV, 7, 3. V, 14, 2. VI, 14, 1. VII, 46, 1. VIII, 16; can. 85.
- Ἰωὰς II, 1, 2.
- Ἰωβ II, 55, 1. V, 7, 14. VI, 5, 4; 12, 5. VII, 8; 39, 1. VIII, 5, 2; 12, 11; 46, 10; can. 85 cet.
- Ἰωηλ VI, 5, 3.
- Ἰωθὰμ (Ἰοθὰμ) II, 41, 2.
- Ἰωνᾶς II, 22, 2. V, 7, 8. VII, 37, 2.
- Ἰωσαφὰτ VI, 18, 3. VII, 37, 2.
- Ἰωσήφ Aegyptius II, 37, 2. VI, 30, 3. VIII, 12, 11; maritus Virginis VI, 6, 1.
- Ἰωσίας II, 1, 2. VII, 37, 2. VIII, 2, 3.
- Καϊάφας V, 2, 2; 14, 5. 6. VIII, 1, 3; 2, 1. 2.
- Καὶν II, 16, 3; 21, 6. III, 12. VII, 5. VIII, 12, 10. Secundo et tertio in libro editio Mansiana exhibet Κάιν.
- Καϊσάρεια Στρατώνος VI, 8, 3; 12, 2; Παλαιστίνης VII, 46, 1.
- Καρμήλιον ὄρος VII, 37, 2.
- Κέγχραι VII, 46, 2.
- Κηθὰρ II, 60, 3.
- Κήρινθος VI, 8, 1.
- Κιλικία VI, 12, 6.
- Κλεόβιος VI, 8, 1; 16, 2.
- Κλεόπας V, 14, 9. VII, 46, 1.
- Κλήμης VI, 8, 3; 18, 5. VII, 46, 1. VIII, 10, 2; 46, 7; can. 85.
- Κολοσσαεῖς VII, 46, 2.
- Κορὲ II, 10, 1. VI, 1, 2; 2, 2; Κορέται II, 27, 3. III, 11, 1. VI, 2, 3; 3, 2. VII, 10. VIII, 46, 2.
- Κορνηλίος (Act. X) VI, 8, 3; 12, 2. Num idem nominatur VIII, 46, 1?
- Κρήσκη VII, 46, 2.
- Κρήτη VII, 46, 2.
- Λαοδίχεια VII, 46, 2.
- Λάζαρος in parabola Domini (Luc. XVII)

- VII, 8; a Domino e morte suscitatus III, 6, 2. V, 7, 8.
- Λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Θαυδαῖος* apostolus VI, 14, 1. VIII, 25; 26.
- Λευῖται* II, 25; 27, 1. IV, 8, 1. VIII, 46, 3.
- Λῖνος ὁ τῆς Κλαυδίας* VII, 46, 1.
- Λουκᾶς* II, 6, 4; 57, 5. VI, 18, 5. VII, 46, 1; can. 85.
- Λούκιος* (Act. XIII) VI, 18, 5; VII, 46, 2.
- Λῶις* VII, 46, 1.
- Λῶτ* II, 14, 6. 7; 55, 1. VIII, 12, 10.
- Μαλαχίας* VI, 19, 1.
- Μαμβρῆς* VIII, 1, 3.
- Μαμμωνᾶς* VII, 6; *μαμμωνᾶς* III, 7, 2. 3.
- Μανασσῆς* II, 22, 3 sqq. VII, 37, 2.
- Μανωῆ* VII, 37, 2.
- Μαρδοχαῖος* V, 20, 7. VII, 38, 1.
- Μαρθῶνης* VII, 46, 2.
- Μάρθα* III, 6, 2.
- Μαρία ἡ ἁγία παρθένος* VI, 6, 1. VII, 36, 3; 41, 3. VIII, 33, 2 et saepius sine nomine.
- Μαρία* soror Lazari et Marthae III, 6, 2; *Μ. ἡ Μαγδαληνῆ* ibidem et V, 14, 9; *Μ. ἡ Ἰακώβου* ibidem.
- Μαριάμ* soror Mosis VIII, 2, 3; 20; eadem *Μαρία* appellatur II, 16, 3; 32, 1. VI, 1, 2.
- Μάρκος* evangelista II, 57, 5. VI, 18, 5. VII, 46, 1; can. 85; ejusdem nominis haereticus VI, 8, 1.
- Μασσηρὰ* (*Μασσηφάρ*) VII, 37, 2.
- Ματθαῖος ὁ καὶ Λεβὶς* apostolus II, 24, 3; 39, 1; 57, 5. VI, 14, 1. VIII, 22; can. 85; cf. VIII, 29.
- Ματθίας* apostolus VI, 12, 1; 14, 1. VIII, 29—31.
- Ματταθίας* VII, 37, 2.
- Μελχισεδέκ* II, 27, 2; 55, 1. VI, 12, 6. VII, 39, 1. VIII, 5, 2; 12, 11; 46, 10.
- Μένανδρος* VI, 8, 1.
- Μενδήσιος τράγος* V, 12, 2.
- Μερέᾶ* (*Μερέᾶ* Exod. XV) VI, 20, 2.
- Μῆνες*: Syro-Macedonibus, quorum usum in appellandis mensibus Noster sequitur, Octobris, a quo annum ordiebantur, nomen erat *ὑπερβερεταῖος*; reliqua mensium nomina, quae apud eos usu veniebant, sunt haec: Novembris *δῖος*, Decembris *ἀπελλαῖος*, Januarii *αὐθυναῖος*, Februarii *περίτιος*, Martii *δύστρος*, Aprilis *ξανθικός*, Maii *ἄρτεμίστιος*, Junii *δαίστιος*, Julii *πανέμος*, Augusti *λώος*, Septembris *γορπιαῖος*. Ex quibus *ξανθικός* Nostro est primus (V, 14, 1), et sic deinceps (V, 13), ut *δύστρος* sit duodecimus (V, 17, 2).
- Μολὸχ* V, 12, 2.
- Μωυσῆς* II, 18, 4; 30, 1; 44, 2. VI, 1, 2; 2, 2; 12, 1. VII, 7; 33, 3. VIII, 1, 3. 6; 2, 3; 5, 2; 12, 12; 16, 3; can. 85; sed *Μωσῆς* I, 1, 2. 3. II, 5, 1; 6, 8; 16, 3; 22, 5; 27, 3; 29; 32; 1; 34, 1; 55, 1; 57, 5. 13. IV, 6, 4. V, 7, 12; 14, 5; 20, 3. 7. VI, 1, 2; 2, 2; 3, 1. 2; 13; 16, 2; 19, 1. 2; 20, 2; 23, 3; 25; 30, 3. VII, 1; 7; 10; 37, 2; 38, 1; 39, 1. VIII, 42; 46, 3. 7. 10.
- Ναβουθαῖ* (1 Reg. XXI) II, 49, 2.
- Ναβουχοδονόσορ* V, 20, 1.
- Νάθαν* II, 22, 2. VII, 10.
- Νεεμᾶν* (*Ναιμᾶν* 2 Reg. V) II, 10, 2. VII, 2, 4.
- Νεεμία* VII, 37, 2.
- Νεῖλος* VIII, 1, 3.
- Νικήτης* VI, 8, 3. VII, 46, 2.
- Νικολαῖται* (Αποκ. II) VI, 8, 3.
- Νινευῖται* II, 22, 2. V, 20, 7. VIII, 9, 1.
- Νῶε* II, 14, 3. 6. 7; 55, 1. VI, 12, 6; 20, 1. VII, 37, 2; 39, 1. VIII, 5, 2; 12, 10.
- Ξανθικός* (v. *Μῆνες*) V, 14, 1.
- Ὅζᾶ* (*Ὅζᾶ* 2 Sam. VI) II, 10, 2.
- Ὅζίας* II, 27, 2. III, 10. VI, 1, 2. VIII, 46, 2. 4.
- Ὀλδᾶ* (*Ὀλδᾶ* 2 Reg. XXII) VIII, 2, 3; 20.

- Ὀλοφέρνης V, 20, 7.
 Ὀνήσιμος VII, 46, 2; can. 82.
 Ὀρνᾶ (Ὀρνᾶ 2 Sam. XXIV) ὁ ἱεβου-
 σαῖος VII, 37, 2.
 Οὐρίας II, 41, 4.
 Ὀχοζίας VI, 18, 3.
- Παρασκευὴ i. e. feria sexta V, 13; 14,
 6; 15, 1; 18; 19, 1. 3; 20, 8. VII.
 23, 1; can. 69.
 Παῦλος apostolus II, 24, 3; 55, 1; 57, 5.
 VI, 8, 3; 12, 6; 14, 1. VII, 46, 1. 2.
 VIII, 4, 1; 32; 33; 46, 10; can. 85.
 Πέργαμος VII, 46, 1.
 Πέτρος apostolus II, 24, 3; 46, 4. IV,
 7, 3. V, 7, 17; 14, 4. VI, 7, 2; 8, 3;
 9; 12, 2; 14, 1. VII, 2, 4; 11; 46, 1.
 VIII, 4, 2—5, 5; 33, 1; can. 29; 85;
 Συμῶν dicitur VI, 12, 5.
 Πιλάτος V, 14, 6. 7; 19, 3. VI, 30, 5.
 VII, 23, 1; 36, 3; 41, 3. VIII, 12, 15;
 34, 1.
- Ραὰβ II, 14, 6. 7.
 Ρουβηνῖται VI, 3, 2.
 Ροῦθ can. 85.
 Ῥώμη VI, 9, 1. 3; Ῥωμαῖοι V, 14, 5.
 6. 7; 20, 5. VI, 24; 25, 1. VII, 46, 1;
 cf. can. 83.
- Σαβᾶ (Σαβά) VI, 22, 2.
 Σαδδουκαῖοι VI, 6, 1; 30, 2.
 Σαλώμη III, 6, 2.
 Σαμαίαις (Hier. XXIX, 24) VIII, 2, 2.
 Σαμαρεία II, 49, 2. VI, 7, 1.
 Σαμουήλ II, 27, 1; 34, 1. IV, 6, 4. V,
 20, 3. 7. VI, 22, 3. VII, 6; 37, 2;
 38, 1. VIII, 1, 6; 5, 2; 46, 4.
 Σαμψών VII, 37, 2.
 Σαούλ II, 10, 1; 27, 1. VI, 22, 3. VII, 5.
 VIII, 46, 4.
 Σαπφείρα VII, 2, 4.
 Σαρεφθά (Σαρεπτά 1 Reg. XVII) III, 1, 2.
 Σάρρα (Σάρα) VI, 29, 1.
 Σατορνίλος VI, 8, 1.
 Σεδεκίας rex VII, 10; pseudopropheta
 (Hier. XXIX) VIII, 2, 2.
 Σειράχ can. 85.
- Σεναχηρείμ (Σενναχηρείμ) VII, 37, 2.
 Σήθ II, 55, 1. VII, 39, 1. VIII, 5, 2;
 12, 10.
 Σήμ II, 55, 1.
 Σίβυλλα V, 7, 9.
 Σίλας VI, 12, 6. VIII, 2, 3.
 Σίμων ὁ Κανανίτης apostolus VI, 14, 1.
 VIII, 27; 28.
 Σίμων ὁ μάγος II, 14, 6. IV, 7, 2.
 VI, 7 sqq.; 16, 2; 19, 2; 20, 1; can.
 29; Σιμωνιανοὶ VI, 9; 3.
 Σιναῖν (Σινά) VII, 35, 2.
 Σισάρα VII, 37, 2.
 Σιών VII, 37, 1.
 Σκευᾶ (Act. XIX) VIII, 2, 2.
 Σμύρνη VII, 46, 1.
 Σόδομα II, 14, 7; 55, 1; 60, 1. VI,
 28, 1. VII, 2, 3. VIII, 12, 10, ubi
 σοδομηνή πεντάπολις.
 Σολομών (Σαλωμών) II, 1, 2; 6, 8;
 22, 1 cet.; Σολομών III, 4, 3. — Σο-
 λομῶνος ibidem et II, 57, 5. VII,
 37, 2, reliquis plurimis locis Σολο-
 μῶντος.
 Στέφανος II, 49, 2. V, 8. VI, 30, 5.
 VIII, 18; 33, 3; 46, 9.
 Συμεὼν episcopus Hierosolymitanus VII,
 46, 1; v. Πέτρος.
 Συρία VI, 12, 6; 30, 3.
 Σωσάννα II, 37, 2; 49, 2; 51, 2.
 Σωσίπατρος (Rom. XVI) VI, 18, 5.
- Τετράς i. e. quarta feria V, 14, 1; 15, 1;
 20, 8. VII, 23, 1; can. 69.
 Τιμόθεος VI, 18, 5. VII, 46, 1.
 Τίτος VI, 18, 5. VII, 46, 2.
 Τρίπολις VII, 46, 2.
- Ὑπερβερεταῖος (v. Μῆνες) can. 37.
- Φανουήλ III, 1, 2.
 Φαραὼ II, 29. VI, 3, 1; Φαραῶ
 VII, 36.
 Φαρισαῖοι II, 35, 2; 40. VI, 6, 1.
 VII, 8.
 Φιλαδέλφεια VII, 46, 1.
 Φίλιππος apostolus VI, 14, 1. VIII, 17;
 18; diaconus (Act. VI. VIII) VIII, 46,

10. Hic cum illo confundi videtur VI, 7, 1, nisi forte eodem sensu Philippum συναπόστολον dicant apostoli, quo Stephanum συνδιάκονον V, 8; cf. II, 14, 6.
 Φωξές II, 55, 1. VII, 39, 1. VIII, 5, 2.
 Φωνίκη VII, 46, 2.

Φοίνιξ avis V, 7, 10.
 Φρυγία VII, 46, 2.
 Χαλέβ II, 55, 1. VII, 39, 1.
 Χάμ II, 14, 6.
 Χεττιέμ (Χεττιέμ) II, 60, 3.
 Ώσηε II, 17, 5.

III. INDEX RERUM ECCLESIASTICARUM.

ἀγάπη II, 28, 1. 2.
ἄγγελοι II, 55, 1; 56, 1. VII, 35, 2; 38, 3. VIII, 7, 1; 12, 5. 13; 36; 37, 3; 41, 3; 46, 3; *ἄ. τοῦ διαβόλου* V, 1, 7; 4, 1. VII, 41, 1. Christus est *ἄγγελος τοῦ πατρὸς* II, 30, 2. V, 20, 6, idem *μεγάλης βουλῆς ἄγγελος* (ex Is. IX, 6) II, 24, 2. V, 16, 2. VIII, 12, 4.
ἀθανασία ψυχῆς VI, 6, 1; cf. V, 7, 7. VI, 10, 1; 11, 2; *ἡ κατ' ἐπαγγελίαν ἀθανασία* peccato amissa VI, 7, 2; cf. VII, 34, 5. VIII, 12, 8.
αἶμα non comedendum est VII, 20; can. 63; cf. VI, 12; *αἶμα Χριστοῦ* I, 2. II, 33, 1; 57, 14; 61, 4. V, 1, 2; 14, 4; 16, 4; 17, 1. VI, 15, 2. VII, 25, 1; 26. VIII, 11, 2; 12, 16—18; 13, 4; 14; 41, 4.
αἵρέσεις judaicae VI, 6; novae 7sq.; quae sit earum doctrina VI, 10; 16, 2; 26; quam sint aversandae II, 6, 9; 21, 3; 58, 1. VI, 1, 1; 4; 5, 4. VII, 38, 3. VIII, 1, 4. Fugendi earum participes *αἵρεσιῶται* II, 21, 2. VI, 5, 1; 18, 1; 25, 2; 26, 1 vel *αἵρετικοὶ* II, 21, 2; 61, 2; 62, 3. VIII, 34, 4; can. 45; 46; 62; 64; 68; 75.
αἰῶνες a) tempora; b) angeli VIII, 12, 5. 13; c) haeticorum commenta VI, 10, 2.
ἀκοινωνήτος i. q. *ἀφωρισμένος* can. 10.
ἀκροστίγια II, 57, 5.
ἀκροώμενοι VIII, 5, 6; 12, 1; cf. II, 39.
ἄλλότριος i. e. diabolus VII, 1. VIII, 6,

1. 4; 12, 20; 15, 4; *τὸ ἄλλότριον πνεῦμα* VIII, 7, 1.
ἁμαρτία commune omnium malum II, 18, 3 cet.; a diabolo profectum II, 57, 10. VI, 7, 2 cet.; baptismo sanatum II, 7; 13, 1. 2. III, 18, 1. V, 16, 4. VII, 34, 5; 43, 1. 2; post baptismum castigandum II, 8sq. 17, ut poenitentia diluatur II, 23, 1 cet. Sacrificia *περὶ ἁμαρτιῶν* II, 25, 9; 35, 3.
ἀμνηστία II, 12, 3. V, 14, 8; i. q. *ἄφεσις ἁμαρτιῶν*.
ἀμύητος i. e. baptismo non initiatus II, 57, 14. VII, 25, 2; 38, 5. VIII, 34, 4.
ἀναγέννησις πνευματικῆ VIII, 8, 1; cf. II, 26, 1; 33, 1.
ἀναγνώστis II, 28, 2; 57, 5. III, 11. VI, 17, 2. VIII, 10, 2; 12, 19; 13, 4; 28, 5; 31; 46, 7; can. 26; 43; 69; cf. II, 25, 12; 58, 3; quomodo creetur VIII, 22. Officium ejus sunt publicae S. Scripturae lectiones, *τὰ ἀναγνώσματα* II, 57, 5; cf. 39, 3; 54, 1; 59, 2. III, 6, 4. V, 19, 2. VI, 30, 1. VIII, 5, 5.
ἀνάληψis dies festus ascensionis Domini V, 19, 6; 20, 2. VIII, 33, 2.
ἀνάστασις V, 7. VI, 6, 1; 10, 1; 11, 2; 26, 2. VII, 38, 2 cet. A resurrectione Domini *ἀναστάσιμος ἡμέρα* vocatur dies dominica VII, 30; 36, 1; cf. II, 59, 2, praesertim paschatis V, 17, 2 cf. VIII, 33, 2.

- ἀνατολαί*: orientem spectare jubentur aedes sacrae II, 57, 3 et precantium ora II, 57, 10. V, 7, 10. VII, 44, 3.
- ἀναφορὰ* et *ἀναφέρειν* de donis ad S. Coenam oblatis et inde de ipsa S. Coena administrata II, 57, 14; 58, 2; 59, 2. III, 20, 2. VIII, 11, 5; can. 3.
- ἄνδρες* admonentur I, 2, 3 sqq. VI, 29, 2; in ecclesia a mulieribus separati sunt II, 57, 12. VIII, 11, 4. 5.
- ἀντικείμενος* i. e. *διάβολος* III, 7, 1; 12, 1.
- ἀντίτυπα* corporis et sanguinis Christi dicuntur elementa S. Coenae V, 14, 4. VI, 30, 1. VII, 25, 1.
- ἀπαρχαί* II, 25; 27, 4; 28, 2; 34, 3. VII, 29. VIII, 10, 3; 30; cf. can. 3; 4; gratiarum actio super iis VIII, 40, 1.
- ἀποβάλλειν* VIII, 23 cet. v. *ἀφορισμός*.
- ἀπονηστεύειν* vel *ἀπονησιτίσθαι*, solvere jejunium, V, 13; 15, 1; 19, 2. 4.
- ἀπόνιψις χειρῶν* ante oblationem VIII, 11, 6.
- ἀπόστολοι* loquentes inducuntur I, 1. II, 14, 6; 26, 4; 39, 1; 41, 2; 55; 56, 2; 57, 5; 63, 1. III, 6, 2; 9, 3; 19, 3. IV, 11, 3. V, 3, 2; 4, 2; 7, 18; 8; 14, 4. 9; 20, 6. VI, 7, 1; 12; 14, 1. 2; 16; 18, 5; 30, 5. VII, 2, 4; 46. VIII, 1, 1; 2, 3; 3; 4, 1; 15, 5; 46, 1. 5; can. 82; 85; ad quae observes velim, duodecim numerari in reliquis libris, in octavo tredecim, addito Paulo. At vero etiam tanquam absentes, immo tanquam vita defuncti commemorantur VII, 41, 4. VIII, 1, 4; 2, 3; 5, 2. 3; 12, 19; 33, 3; 41, 3. Singulorum nomina in secundo indice quaeras.
- ἀποσυνάγωγος* i. q. *ἀφωρισμένος* II, 43, 1. III, 8, 3. IV, 8, 2.
- ἀποταγή*, abrenunciatio diaboli, VII, 40, 1
- ἀργία* a) segnitie II, 4, 2 cet.; b) vacatio laboris diebus festis concessa VIII, 33; cf. II, 36, 1; 60, 2. VII, 36, 2; c) depositio can. 16.
- ἀρνείσθαι Χριστόν* V, 4; 6; can. 62.
- ἀρχάγγελος* fuerat diabolus, quum a Deo defecit VI, 27, 3; *ἀρχάγγελοι* VII, 32, 2; 35, 2. VIII, 12, 5. 13.
- ἀρχή*, magistratus, IV, 13. V, 14, 7; can. 83; *ἄρχοντες* II, 19; 45. V, 6, 2. VII, 16. VIII, 37, 2; can. 30. Cf. *βασιλεὺς*.
- ἀρχιερεὺς* dicitur a) Christus II, 25, 5. 10; 27, 2. V, 6, 7. VI, 11, 3; 30, 5. VII, 38, 1; 47. VIII, 12, 4; 46, 2. 6. 8. 10; b) episcopus II, 25, 12; 27, 4; 57, 12. 13. VII, 42. VIII, 11, 1; 12, 3. 4. 14; 46; c) Moses II, 29. VI, 3, 1; 19, 2. VIII, 46, 10 et pontifices VTi.
- ἀσκηταί* VIII, 13, 4; *ἄσκησις* can. 51; 53.
- αὐτεξούσιον*, libertas per Christum hominibus restituta, VI, 22, 1; cf. 20.
- ἀφαιρέματα* II, 25, 4. 9-11; 34, 3.
- ἄγεις ἁμαρτιῶν* a) divina II, 12; 18, 1; 20, 8; 21, 5 cet.; b) fraterna II, 53, 5.
- ἀφορισμός* et *ἀφορίζειν*, poena ecclesiastica, qua peccatores a communione precum et S. Coenae arcentur, dum resipiscant, quamohrem necessaria sit II, 8, 2; 10; 17, 3. 4; 43; quorum arbitrio commissa VIII, 28; quibus infligenda II, 21; 41, 7 sqq.; 46, 3; 47, 3; 48, 1. III, 7, 7. VI, 18, 1. VIII, 23; 32, 3; canones passim; ad quod tempus et quem modum II, 16; 38; can. 24; quomodo finienda can. 32. Excommunicatio injusta irrita est II, 21, 6; justae vis II, 47, 3.
- ἀφωρισμένοι* III, 8, 1, ubi eorum dona accipere vetantur episcopi; cf. IV, 8, 2. Vid. *ἄκοινωνητος*, *ἀποσυνάγωγος*.
- βαθμὸς*, gradus dignitatis ecclesiasticae VIII, 18; 22, 2; can. 82.
- βαπτίζόμενοι* VII, 40. VIII, 37, 3; i. q. *φωτιζόμενοι*.
- βάπτισμα* quid sit II, 7. V 16, 4.

VI, 23, 2. VII, 43. VIII, 6; cf. II, 26, 1. 4; 33, 1. V, 6, 6; a quibus III, 9—11; 20, 2. VIII, 25, 3. 4; 46, 5, et qua ratione rite fiat III, 15, 6—18. VII, 22; 40—45; can. 49; 50; cf. V, 19, 2; haereticorum baptisma irritum, a veris sacerdotibus administratum non esse repetendum VI, 15, 1. 2; can. 46; 47; 68; baptisma non differendum, immo etiam parvulis concedendum VI, 15, 3. 4. De baptismo Domini II, 39, 1. VII, 22, 2; 36, 1. VIII, 33, 2. Cf. *φωτισμός*.

βασιλεύς (cf. *ἄρχή*) honore dignus est IV, 13. VII, 16. VIII, 1, 8; can. 84; cf. II, 46, 1. 2, et bene ei precatur ecclesia II, 57, 13. VIII, 12, 18; 15, 2; sed sacerdotibus postponitur II, 11; 34, 1. 2. VI, 2, qui et ipsi nomine regio ornantur II, 26, 1; 28, 3; 34, 1. VIII, 4, 2; can. 55.

Βελίαρ i. e. diabolus can. 46.

βῆμα VIII, 11, 5.

βεβλία σεβάσματα καὶ ἄγια recensentur can. 85; cf. I, 5; 6. II, 57, 5; suppositi haereticorum libri notantur VI, 16; can. 60; gentilium opera proscribuntur I, 6, 1. 2; cf. II, 61, 3. Cf. *γραφῆ, λόγος*.

βρώματα V, 18, 1; 20, 7. VI, 8, 2; 18, 6; 26, 2. VII, 20; 21; can. 51; 53; 63.

Γαβριήλ V, 7, 2. 15.

γάμος a Deo institutus et honestus IV, 1; 2; 11, 4; 14, 2. VI, 8, 1; 10, 2; 11, 2; 14, 3; 26, 2; 27, 5; 28; 29. VIII, 10, 2; 12, 19; 24; 32, 3. 7; can. 48; 51; 67; matrimonia clericorum VI, 17; can. 17; 18; 19; 26; cf. II, 2; can. 40; 76.

γέννα II, 7.

ἡ γενέθλιος V, 13 sive *ἡ τῶν γενεθλίων ἑορτή* VIII, 33, 2, dies natalis Domini.

γέννησις Χριστοῦ πρὸ αἰώνων VI, 26, 1. VII, 41, 3. VIII, 1, 4; 12, 4;

cf. VIII, 12, 14 *δ ἀχρόνως γεννηθεῖς*; *γένεσις ἐκ παρθένου* VII, 37, 1 cel.

γνώσις praecedens fidem VII, 33, 3; *ἔμφυτος* VII, 33, 2.

γονεῖς πνευματικοὶ II, 33.

γραφῆ vel *γραφαὶ* vel *ἱερὰ γράμματα* II, 21, 4. IV, 11, 3. V, 7, 13.

VI, 14, 2. VIII, 22, 2 et saepissime.

γυναῖκες admonentur I, 8—10. VI, 27, 2—4; 29; in rebus ecclesiae iis prospectum est II, 57, 4. 14. III, 6; 9; 15, 5. 6. VIII, 11, 4. 5. De uxoribus episcoporum II, 2; can. 5.

δαίμονες peccatorum instigatores II, 6, 1; 21, 2. VI, 16, 2 et auxiliares VI, 9, 1. 2, ab ethnicis coluntur II, 28, 4; 36, 1; 61, 2; 62, 3. V, 11; 16, 3. VII, 21; ex hominibus, quos invaserant (VIII, 32, 4; can. 79), expelluntur VIII, 1, 2; 2, 1; 29, 2.

δεκάλογος I, 1, 2; 6, 3. II, 25, 11; 36. VI, 3, 1; 20, 1; *δεκαλόγιον* VII, 36, 2.

δεκάται II, 25; 27, 4; 34—36. IV, 8, 1. VII, 29. VIII, 30.

δεσμὰ τοῦ νόμου a Christo vel rescissa vel transposita I, 6, 3. VI, 12, 4; 18, 6; 20 sqq. VII, 30.

δευτέρωσις repetitio legis post idololatricam Israelitarum I, 6, 3. II, 5, 4. VI, 22, 4.

δημιουργία V, 7, 10 sqq. VII, 33. VIII, 12, 4 sqq.; can. 22; 51 et saepissime; per Christum facta II, 36, 1; 44, 2. V, 20, 6. VI, 11, 1. VII, 35, 5, qui *δημιουργός* dicitur, III, 9, 3. VII, 23, 2. VIII, 12, 14.

διάβολος ex archangelo prava voluntate perversus VI, 27, 3, peccati humani auctor II, 20, 5; 42, 1; 43, 3; 45; 61, 3. III, 12. V, 14, 2 (cf. *ὄφεις*), praesertim haeresium II, 21, 3. VI, 5, 4; 7 sqq.; a Christo victus VII, 32, 2; 38, 3. VIII, 6, 4; 7, 1; 12, 15. 17.

διαθήκη παλαιὰ can. 85 i. e. *νόμος*

- καὶ προφηταί*, quae ab haereticis contemnuntur VI, 10, 1; 18, 2; *καινή διαθήκη* VIII, 5, 3; 12, 16; can. 85.
- διακονία* et *διακονεῖν*, ministerium s. negotium quodvis III, 8, 1, praesertim quae pauperibus et clero subministrantur II, 25, 6. III, 13. IV, 1, 1; 7, 2; diaconorum officium III, 15, 5. VIII, 10, 2; 13, 1; 18; 20.
- διακόνισσα* ordinatur VIII, 19; 20; quae ejus sint officia et honores III, 11. VI, 17, 2. VIII, 13, 4; 28, 4. 5; 31. Eadem est ἡ *διάκονος* II, 25, 12; 26, 3; 57, 7; 58, 5. III, 7, 7; 15, 5. 6; 16; 19.
- διάκονος* qui et qua ratione ordinandus III, 15. VII, 31, 1. VIII, 17; 18; officia ejus II, 10, 2; 16, 1; 17, 1. 2; 26, 2. 3; 29—32; 42, 1; 44, 2; 47, 1; 54, 1; 55, 2; 57; 58. III, 7, 7; 11; 15, 4 sqq. VIII, 1, 8; 4 sqq.; 28; 31; 46, 5; can. 39; honores II, 25, 12; 28, 2. 3. *Λόγον διάκονος* est episcopus II, 26, 1; 58, 3. Septem diaconi Hierosolymitani II, 55, 2. VIII, 4, 1; 46, 8. Vid. *κλήρος*.
- διανυκτέρευσις*, vigiliae paschales V, 19, 2.
- διγαμία* III, 1—3; can. 17.
- διδάσκειν* episcoporum II, 5; 6 cet. III, 5, 2 et maxime presbyterorum II, 26, 4. VIII, 16, 3 est, sed permittitur etiam laicis VIII, 32, 10; exclusis mulieribus III, 6.
- δικαιοσύνη* II, 13, 2; 14, 13.
- δικαστήρια* vel *κριτήρια* magistratuum gentilium II, 45; 46, 1; 52; episcoporum II, 46, 3—53, 1.
- διωγμός* VIII, 10, 4; 12, 19; 27; 45; can. 21; a Satana oriundus VI, 5, 4.
- δόγματα* II, 32, 2. III, 5, 2. VI, 8, 1. VII, 31, 1; can. 37.
- δοξολογία* interposita sermoni I, 1, 2; 8, 1. II, 14, 9. IV, 5, 3. V, 6, 7. VI, 30, 5. VIII, 3; 47 ad calcem; preces concludit III, 18, 2; cf. VII, 24, 1; — VII, 25, 1; 27, 1; 38, 3; 45; 47—49. VIII, 5, 3; 6, 3; 7, 1; 8, 1; 9, 1; 11, 2; 12, 21; 13, 2; 15, 2. 5; 16, 3; 18; 20; 21, 2; 22, 2; 29, 2; 37, 1; 38; 39; 40; 41, 3. 4.
- δοῦλοι* IV, 12. VII, 13. VIII, 32, 1—3. 7. 12; 33; 34, 5; redimendi sunt IV, 9, 2; cf. II, 62, 4; *περὶ τῶν ἐν πικρῇ δουλείᾳ* orat ecclesia VIII, 10, 3; 12, 20 et in eorum injurias animadvertit IV, 6, 2. VIII, 32, 3. Ab ingenuis secernuntur VI, 17, 3. VIII, 32, 7; 34, 5; can. 18. Cf. *οἰκέτης*.
- δυνάμεις* a) ordo angelorum I, 8, 1. II, 56, 1. VII, 35, 2 cet.; b) prodigia VI, 7, 1. VIII, 1, 3.
- δῶρον* i. q. *θυσία* II, 25, 4. 10; 34, 3; 53, 3. VIII, 5, 3; 12, 10. 17; 13, 1.
- ἐβδομάς μεγάλη* VIII, 33, 2 i. e. ἡ *ἀγία τοῦ πάσχα* ε. V, 13; 15.
- ἐγκράτεια* VIII, 1, 5; 10, 2; cf. *ἀσκηταί*.
- ἔθνη* vocationi Dei obediverunt I, 1. V, 15, 3 sqq. VI, 5, 4. 5; 12, 3. VII, 35, 2; 36, 1. VIII, 1, 1 cet.; qui non obediverunt, sunt *ἔθνηκοί* II, 38; 39, quorum impietas fugienda II, 21; 45; 46; 61; 62. III, 9, 2. V, 12, 3. VIII, 32, 8, imitandi honesti mores II, 28, 4. 5; 52; 60.
- εἰδῶλα* quid sint II, 36, 1; cf. 16, 3; 22, 14; 23, 1; 28, 4; 62, 4; nomina eorum V, 10; 11, templa II, 60, 2; 61, 2. 3 et victimae VII, 21 aversanda sunt.
- εἰκὼν τοῦ Θεοῦ* I, 3, 5; II, 61, 4; cf. *φύσις*.
- εἰρήνη* II, 20, 8; 21, 5; 46, 2; 54; 57, 13. III, 14, 4; 15, 1. VIII, 6, 2; 10, 1 cet.; angelus pacis VIII, 36; 37, 3.
- εἰσφορὰ* II, 35, 1. IV, 7, 3; idem *συνεἰσφορὰ* IV, 8 tit.; cf. III, 4, 2.
- ἐκκλησία* II, 4, 2; 8, 2; 20, 8; 21, 3; 38, 1; 43; 56; 57, 13; 61, 3. 4. III, 5, 1; 7, 4; 15, 6. VI, 5, 2 sqq.; *καθολικὴ* dicitur I, 2. II, 25, 5. 11. VIII, 10, 1, *οἰκουμένη* VII, 30, *ἀποστολικὴ* VII, 41, 4; VIII, 10, 1. *Ἐκκλησίαι* i. e. aedes sacrae VI, 30, 1,

- i. q. *παροιχία* VIII, 10, 1. Inde *ἐκκλησιαστικοὶ* appellantur clerici II, 58, 1, *ἐκκλησιαστικὰ* eleemosynæ per episcopos administratae III, 7, 2.
- ἐκούσια* II, 25, 1; 27, 4; 36, 3. 4. III, 4, 2; inde *ἐκουσιασμός* III, 8, 1.
- ἔλαιον* II, 32, 2. III, 15, 6; 16; 17. VII, 22, 1; 41, 5; can. 3; 71; 72 de usu ejus in sacris; benedictio olei VII, 42. VIII, 29.
- ἐλεημοσύνη* III, 4, 3; 13; 14. IV, 8, 1. VIII, 10, 3.
- Ἕλληνες* v. *ἔθνη*.
- Ἐρμανουήλ* V, 16, 2.
- ἐνανθρώπησις* II, 55, 1; VI, 19, 2. VII, 39, 3; 43, 1. VIII, 12, 14; cf. II, 18, 3; 20, 7; 24, 2; 59, 2. V, 7, 16. VI, 26, 1. VII, 26; 37, 1; 43, 1; v. *Χριστός*.
- ἐνέργειαι* virtutes prodigiosae V, 6, 2; 16, 1. VI, 3, 1 i. q. *σημεῖα, τέρατα*.
- Ἐνεργήματα ἱατρικὰ* presbyterorum VIII, 16, 3.
- ἐνεργούμενοι*, daemonum vi oppressi, cf. *δαίμονες*: preces super iis faciendae VIII, 6, 4; 7, 1.
- ἐνσωμάτωσις* III, 5, 3; v. *ἐνανθρώπησις*.
- ἐξουσία τοῦ δεσμεῖν καὶ τοῦ λύειν* II, 11; 18, 2; 33, 2; 34, 2; 47, 3. VIII, 5, 3.
- ἐορταὶ* V, 13—20. VII, 36, 1. VIII, 33; can. 53; gentium et Judaeorum II, 6, 1; 60 sqq. V, 17, 1; 20, 1; can. 70; 71.
- ἐπαγγελία* a) promissio Dei II, 20, 6. V, 7, 1. 16 cet.; b) votum viduatus III, 1, 1; 2, 2; virginitatis IV, 14, 2; baptizandorum VII, 41, 3.
- ἐπίεσακτος* praeter legem naturalem additus VII, 1; v. *δευτέρωσις, νόμος*.
- ἐπεύχεσθαι* de episcopo pacem et benedictionem Dei precante super capita inclinata eorum, quos ad orandum exhortatus erat diaconus, II, 57, 13. VIII, 6, 4; 8, 3; 11, 1; 15, 3; 17; 22, 2; 37, 1; 38; 39.
- ἐπίκλησις* preces episcopi (cf. *ἐπεύ-*
- χεσθαι*) VII, 44, 2. VIII, 16, 2. 3; 18; 20; 21, 2; 22, 2; 40; 41, 2. 3; *ἐ. sanctae Trinitatis in baptismo* III, 16.
- ἐπισκοπή* a) visitatio Dei III, 13; 19, 4; V, 15, 1; b) munus episcopale II, 25, 8. VI, 14, 1. VIII, 10, 2; 12, 19; 13, 1; can. 21; 76; 77.
- ἐπίσκοπος* quis eligendus sit II, 1 sqq. quomodo post electionem ordinandus VIII, 4, 2 sqq.; 27; III, 20, 1; can. 1; qua diligentia, qua in peccatores severitate et admonitione, qua in resipiscentes benignitate pro dignitatis fastigio ei utendum sit II, 6, 5 sqq.; 37 sqq.; quomodo publicos ecclesiae conventus regat II, 57 sqq. VIII, 5, 5 sqq., clero praesit II, 26, 1. III, 11. VIII, 28, 1; bona ecclesiae administret v. *οἰκονομία*; omnibus prospiciat III, 15, 4. IV, 2, 1 cet.; summo honore prosequendus II, 28, 3 sqq., sed fugiendus, si officio defuerit II, 19. VIII, 2, 1; cf. 1, 8. Ipsi Domino episcopi nomen imponitur VIII, 46, 6. Episcopi ab apostolis ordinati recensentur VII, 46.
- ἡ ἐπιφάνιος* V, 13; *ἡ τῶν ἐπιφανίων ἑορτὴ* VIII, 33, 2, festum baptismi Domini.
- ἐπιφοίτησις τοῦ ἁγίου πνεύματος* VI, 27, 2. VII, 45. VIII, 15, 1; 26.
- ἐπορκιστής* VIII, 26.
- ἐρμηνεία γραφῆς* II, 5, 3—5.
- ἔργα*: operibus adscribi videtur justitia et remissio peccatorum III, 4, 3. VII, 12 cet.; cf. II, 36, 2. III, 12.
- ἔσθης* I, 3, 3; diaconorum II, 57, 4; episcoporum VIII, 12, 3.
- ἑσπέρα*: preces vespertinae II, 36, 3; 59, 1. VII, 48. VIII, 34, 1; 35—37, 2.
- ἑτερόδοξοι* VIII, 12, 1 i. q. *αἰρετικοί*.
- εὐλογία* a) benedictio a sacerdotibus III, 10; 20, 2. VIII, 28; 46, 5; cf. II, 58, 2 precanda catechumenis VIII, 6, 3, competentibus VIII, 8, 1, fidelibus II, 57, 13. VIII, 15, 3. 4, aquae et oleo VIII, 29, cf. VII, 42; b) i. q. *ἐλεημοσύνη* VIII, 31.

εὐνοια πρὸς τὸν Θεὸν IV, 7, 3. VIII, 1, 2. 7; 46, 9.
εὐνοῦχοι VIII, 10, 2; can. 21—24.
εὐχαριστία gratiae Deo agendae II, 25, 11; 53, 3. VII, 25—27; 39, 2. 3. VIII, 15, 1; 37, 1, praesertim post oblationem factam VIII, 12, 4 sqq., cf. VII, 33—38, unde transfuit vocis significatio ad S. Coenam II, 33, 1; 57, 11; 58, 2. VI, 27, 1. 2; 30, 1. VII, 25, 1. 2. VIII, 46, 2.
εὐχὴ a) votum IV, 14, 1 i. q. *ἐπαγγελία*; *b)* preces recens baptizati III, 18. VII, 44, 3; 45; oratio dominica II, 21, 5; cf. III, 18, 2. VII, 24, 1; aliae II, 25, 11. VI, 7, 1. VII, 49; quotidie senae VIII, 34, 1; vel ternae II, 59, 2. VII, 24, 2; 47—49. *Πρώτη εὐχὴ* VIII, 9, 2 sqq.; 12, 1; 35; 40, 2. Cf. *προσευχή*.
ζωὴ αἰώνιος I, 6, 5; 7, 5. II, 47, 3; 53, 1. IV, 3, 2. V, 19, 4. VII, 32, 2 cet.
ζῶα ἄλογα mactare dubitant haeretici quidam VI, 10, 2; deorum loco habent gentes V, 12, 2. Homo est *λογικὸν ζῶον* VII, 38, 2. VIII, 37, 2; 41, 2.
ἡλικία episcopi II, 1, 1. 2; viduarum III, 1. VIII, 25.
ἥλιος colitur a gentibus V, 12, 1. 3; cf. II, 52.
Θάνατος non agnoscitur tanquam poena peccati V, 7, 6. VII, 1. VIII, 41, 2; cf. VI, 7, 2. Mors Domini pro nobis II, 20, 5; 24, 2. VII, 43, 1 cet.; in quam baptizamur II, 7. V, 7, 18; 16, 4. VI, 15, 1; 23, 2. VII, 22, 2; 25, 2. VIII, 7, 2; cf. can. 50. *Θάνατος αἰώνιος* I, 3, 1. II, 53, 1. V, 6, 5 cet.
θεάτρα II, 60, 2; 61, 3; 62, 2; *θεατρομανία* VIII, 32, 8.
θεογνωστὰς σπέρματα natura insita VIII, 12, 8; cf. VII, 33, 2; e doctrina verbi divini oriunda II, 26, 4.
Θεὸς Χριστοῦ dicitur Pater I, 8, 1. V, 20, 6. VII, 35, 5. VIII, 6, 3; 12, 5.

15, 16; 13, 2; 37, 1; *Θεὸς τοῦ Παρακλήτου* VIII, 6, 3. *Filius Θεὸς* appellatur II, 24, 5. VIII, 12, 14. 21; *Θεὸς καὶ σωτὴρ* VIII, 1, 1; 5, 1. 3; 11, 2; can. 85; *μονογενὴς Θεὸς* III, 17. V, 20, 5. VII, 38, 3; 43, 1. VIII, 7, 1; 35; *Θεὸς λόγος* II, 24, 2. V, 16, 1; 20, 6. VI, 11, 3. VII, 26; 36, 3. VIII, 1, 4; 12, 4. 14; cf. 33, 2; 41, 1. *Episcopus est θεὸς μετὰ Θεὸν* II, 26, 1; 29; 30 i. e. Deum inter homines repraesentat. Haeretica doctrina de Deo VI, 8, 2; 10, 1. 2.
θεότης Χριστοῦ V, 13. VIII, 13, 2; cf. *Θεὸς et Χριστός*.
θερόνος ἐπισκόπου II, 57, 4; 58, 2. 3. VIII, 5, 5.
θυμίαμα can. 3; imago precum VII, 33, 1.
θυμιατήριον II, 26, 5.
θύραι τῆς ἐκκλησίας custodiuntur VIII, 11, 5; 28, 4, sed ab aliis II, 57, 7. 14.
θυσῖαι VTi. VI, 22, 2—4 jam mutatae sunt in preces II, 25, 11; cf. 53, 3. V, 14, 5, quae est *θυσῖα λογικὴ καὶ ἀναίμακτος* II, 25, 5. VI, 23, 2; cf. VII, 30. Dona deinde dicuntur *θυσῖαι*, cum quae in pauperum usum II, 27, 4. IV, 6, 1, tum quae ad sacram Coenam conferuntur II, 57, 14; 59, 2. VIII, 10, 3; 12, 17; can. 3; 4; quo factum est, ut ipsum sacramentum corporis et sanguinis Domini hoc nomine insigniretur III, 10. V, 19, 4, *ἡ μυστικὴ θυσῖα* VI, 23, 2, *θ. καθαρὰ καὶ ἀναίμακτος* VIII, 5, 3; 46, 8; cf. 2. 5; cf. VII, 30; can. 46.
θυσιαστήριον in ecclesia II, 25, 5. VIII, 4, 3; 12, 2. 3; can. 3; 4; 31 cet.; *θ. ἐπουράνιον* VIII, 13, 1. Figura est pauperum et maxime viduarum, quippe quo dona Deo oblata conferantur II, 26, 5. III, 6, 3; 7, 1; 14. IV, 3, 2; 7, 3.
ἰδιοποιεῖται episcopus peccata, sicut Christus II, 20, 5; 25, 7.

ἱερεῖς NTi. sunt episcopi et presbyteri II, 36, 5. VI, 15, 1; 18, 5. VII, 29; 43, 1. 2; 44, 2. VIII, 1, 8; 5, 4; 11, 6; 15, 2; cf. can. 3; 4; 46; 47; 49; 50; 52; 58; 59; 81; presbyteri (v. ἀρχιερεῖς) II, 25, 12 sqq. VIII, 12, 3; 46, 5. *Κατάλογος ἱερατικὸς* omnes clericos complectitur III, 15, 4; can. 8; 17; 18; 51; 63.

ἱερωσύνη II, 34, 2; 35, 4. III, 9, 1. VI, 2, 1; 23, 2; vel *ἱερατεία* II, 28, 2. *Ἱερατικὰ ἔργα* II, 27, 1. 2. III, 9 sqq.; 20; vel *ἱερουργίαι* VIII, 16, 3; quibus fungi est *ἱερατεύειν* VIII, 12, 7; vel *ἱερατικὴ διοίκησις* can. 83.

Ἰησοῦς: inepta nominis salvifici interpretatio II, 25, 10, 11, confessio eorum, quae fecit et passus est propter nostram salutem II, 24, 2; 59, 2. V, 7, 18; 14 sqq. VI, 11, 1; 30, 5. VII, 25, 1; 36, 1. 3; 39, 3; 41. VIII, 1, 4; 12, 14 sqq. cet.

Ἰουδαῖοι infideles falso sic nominantur II, 60, 2. V, 18, 2; eorum societas omnino fugienda est II, 60 sqq. V, 5 sqq.; 13 sqq.; can. 7; 70; 71; *ἔθιμα Ἰουδαϊκὰ* VI, 27 sqq. VIII, 32, 8; *Ἰουδαῖοι* II, 21, 2.

καθαίρεσις et *καθαίρειν*, depositio clericorum, qua poenam luunt eorundem criminum, quibus laici ex ecclesia pelluntur; penes quos sit ejus arbitrium VIII, 28; quibus infligenda sit VIII, 23; 27 et in canonibus passim, ubi gravior est poena quam excommunicatio clericorum can. 5; 45; 58; 59 (qua inflicta quin ad tempus ab officio suspensi fuerint clerici, dubium non est: depositis nullus ad clerum erat reditus).

καθηρημένοι, clerici depositi can. 11; 28; 32.

καθοσίωσις, crimen laesae majestatis V, 14, 6.

κανόνες VIII, 28; 31; 47.

καρποφορίαι IV, 6 sqq. VIII, 10, 3; dona in ecclesiam collata.

κατήγοροι καὶ κατηγορία quomodo examinandi sint II, 37 sqq., contra episcopum can. 74; 75.

κατήχησις a) catechumenorum institutio VII, 39, 2. VIII, 15, 2; b) verbi praedicatio VIII, 32, 11.

κατηχούμενοι II, 10, 1. V, 6, 3. 6; 19, 2. VI, 18, 1; qui recipiendi sint et quomodo instituendi VIII, 32. VII, 39 sqq.; a communione sacramenti arcentur II, 57, 10. VIII, 12, 1; 35; 37, 3; cf. 34, 4, sed ante communionem super iis precatur ecclesia VIII, 6, 1—3 et in eucharistia pro iis VIII, 12, 20; 15, 2. Cf. ἀμύητος.

κηρὸν can. 72.

κήρυγμα apostolicum VI, 11; 14; *κηρύττειν* dicitur etiam diaconus τὰς *προσφωνήσεις* VIII, 5, 6; 8, 2; 12, 22.

κλήρος munus ecclesiasticum, quod confert episcopus VIII, 5, 3; inde coetus personarum ecclesiasticarum (*τῶν κληρικῶν*), episcopos, presbyteros (utrique sunt *ἱερεῖς*), diaconos (cum illis conjunctos VI, 17, 1. VII, 31, 1 cet. et in canonibus passim, immo presbyteris antepositos II, 26, 2—4; 28, 2) et minorum ordinum ministros (v. *διακόνισσα*, *ἵποδιάκονος*, *ψάλτης*, *ἀναγνώστης*, *πυλωρός*) comprehendens. Vide inter locos innumeros praesertim II, 25, 12 sqq. III, 9 sqq.; 20. VI, 17. VIII, 10, 2; 11, 4; 12, 18; 15, 5; 16 sqq.; 23; 28; 30; 31; 46, 5. Adnumerari clero qui possint, qui non possint can. 17—19; 21; 22; 61; 77—80; 82; cf. II, 1 sqq. III, 15, 5. VII, 31, 1.

κοιμητήρια VI, 30, 1.

κοινωνία λόγον καὶ βίου peccatoribus non neganda II, 14; 15; 40. IV, 10, 2 cet.; neganda *κοινωνία προσευχῆς* II, 39, 2; 41, 1. VI, 18, 1. VII, 28. VIII, 34, 2—4; can. 9; 10; 45; 64; 79. De communione sacrorum II, 38, 2. IV, 10, 2; can. 8—13; 29; 33.

κοσμοπλάτης VII, 32. VIII, 12, 8. *κοσμοπολίτης* est homo VII, 33, 3; 39,

1. VIII, 12, 8; 41, 2; *κόσμου κόσμος* VII, 33, 3. VIII, 8, 3.
κρέας V, 18, 1; 20, 7. VI, 10, 2. 3. can. 51; 53; 63.
κρίσις τοῦ Θεοῦ II, 6, 7; 17, 5. IV, 11, 4. V, 7, 3. 9. 15 cet.; episcoporum II, 8 sqq.; 35, 5 sqq.
κριτήρια v. *δικαστήρια*.
κριτής II, 31, i. e. magistratus civilis; v. *ἀρχή*, *βασιλεύς*.
κτίσις et *κτίστης* V, 12, 2. VIII, 12, 12 cet.; v. *δημιουργός*.
κυριακή scil. *ἡμέρα* vel *ἑορτή* II, 47, 1; 59, 2. III, 6, 4. V, 10; 17, 2; 19, 2. 3. 6; 20, 2. 8. VII, 23, 2; 30; 36, 1. 3. VIII, 4, 2; 33, 1; can. 66. *Τὰ κυριακὰ* aedes sacrae II, 59, 1, res spirituales II, 58, 1, bona ecclesiastica II, 24, 6; 25, 2; can. 40.
Κύριε ἐλέησον VIII, 6, 1. 2; 8, 3.
Κύριος saepissime appellatur Christus (maxime *Κύριος Ἰησοῦς* II, 5, 3; 7 cet.), minus frequenter Pater (cf. VIII, 37, 1 *Κύριος τοῦ Παρακλήτου*).
λαϊκοὶ II, 14, 10; 18, 4; 20, 1; 25, 10 —27; 32, 3—36; 57, 4. III, 10; 15, 4 cet.; hoc nomine admonentur II, 19; 24, 1; 25, 10; 56, 3. VI, 4.
λατρεία cultus Dei II, 26, 1. VIII, 15, 2: *λατρεία μυστικῆ* precum in conventu sacro publice fundendarum et sacramenti administrandi forma VIII, 5, 5 —15, 5; cf. cap. 6 tit. *ἡ θεία λειτουργία*.
λειτουργεῖν et *λειτουργία* quodvis est officium, quo aliquis fungitur II, 63, 1, vel quod alii praestat II, 26, 2; in specie sacerdotium, quo Deo servitur II, 25, 4. 5. 10. VIII, 4, 2; 5, 3; 46, 3; can. 15; 28; 36. Inde *λειτουργός* II, 25, 8. VII, 16.
λόγιον effatum divinum II, 16, 3; 33, 1; 62, 2. VI, 28, 2; 30, 5; *λόγια τοῦ Χριστοῦ* I, 4.
λόγος a) verbum Dei I, 7, 1; 8, 6. 7. II, 13, 1 cet.; *λόγου ἔμπειρος* sit oportet episcopus II, 1; 2. VII, 31, 1.

b) publica verbi divini praedicatione II, 58, 2. 3; 59, 2. VIII, 5, 5; cf. II, 54, 1; 57, 6. Vid. *διδάσκειν*, *προσλαλεῖν*. c) Cf. *Θεός*.
λοῦμα i. q. *βάπτισμα* II, 41, 2, ut saepius *λουτρόν* II, 7 cet.
λυτρωτής est Christus V, 6, 7; 16, 3; cf. VIII, 8, 2; 11, 1.
λυχνία can. 3.
μαθηταὶ i. q. *ἀπόστολοι* V, 4, 2; 14, 9. VI, 16, 2. VIII, 12, 15. 16; *ἑβδομηκοντα δύο μ.* (Luc. X) II, 55, 2.
μάρτυρες V, 1—9. VI, 30, 1; in precibus ecclesiae VIII, 12, 19; 13, 1; dies eorum VIII, 33, 3. In iudiciis opus est tribus testibus fidelibus II, 21, 1; 46, 1; 49, 2. 3; can. 75.
μαρτυρία Spiritus Sancti III, 17. V; 7, 18. VIII, 5, 2; 12, 17; 46, 2; hominum, qua opus est episcopo eligendo II, 1. VIII, 4, 2.
μαρτύριον testimonium Christi in persecutione et morte servatum V, 1, 5; 6, 1; cf. *μαρτυρία* V, 1, 2; baptismo praeferri videtur V, 6, 6.
μεσίτης est a) Christus redemptionis et precum VI, 11, 3. VIII, 5, 3; 13, 1; 18; 47 in epilogo, creationis VII, 35, 5; cf. *δημιουργία*; b) sacerdos II, 25, 5; 26, 1; 35, 3; cf. 29.
μετάληψις S. Coenae VII, 25, 2; 26. VIII, 13, 4; can. 8; 9.
μετάνοια II, 10, 3; 12; 13; 41, 2; 55, 1; 56, 2. VII, 14; 26, 2, exempla poenitentiae II, 18, 3; 22—24; 39, ordo poenitentiae II, 16; 18, 5; 37, 4—39. *Οἱ ἐν μετανοίᾳ* post precēs super iis factas VIII, 8, 2—9, 1 dimittuntur II, 39, 2. 3; 57, 10. VIII, 35; 37, 3, sed fideles pro iis orant VIII, 12, 20. Acta poenitentia recipiuntur in communionem II, 12 sqq.; 21; 24; 41. VI, 18, 1; can. 52; et ad priorem statum redeunt II, 22, 14; 41, 2. 4. VIII, 8, 3; 9, 1; sed. cf. can. 62.
μηρεὺς II, 28, 4 pseudosacerdos; ubi

- legendum esse videtur aut *μηιερέυς* aut *μιαρέυς* e cap. 61, 2, ubi *μιαρόν* dicitur per ludibrium pro *ιερὸν ἐθνῶν*.
- μητροπολίτης*: nomen non occurrit, res est can. 34. VIII, 4, 2.
- μνεΐαι τῶν κεκοιμημένων* VI, 30. VIII, 40, 2—44.
- μοναρχία τοῦ Θεοῦ* III, 5, 2. V, 15, 3. VI, 8, 3; cf. locos, ubi Patris majestati Filius et Spiritus S. subjici videntur II, 26, 2. 3; 30, 2; 44, 2. V, 7, 12; 20, 6. VIII, 12, 14. 17; 37, 1. *Ῥωμαίων μοναρχία* V, 20, 5.
- μονογαμία* II, 2, 1. III, 2, 2; 3, 1. VI, 17.
- μονογενῆς* dicitur Christus (non addito *υἱός*) II, 56, 1. V, 7, 13. VI, 11. VII, 42. VIII, 1, 4; 37, 3; cf. *Θεός*.
- μύησις* initiatio i. q. *βάπτισμα* VIII, 6, 1. 3.
- μύρον* III, 16; 17. VII, 22, 1; 43, 3; 44; *εὐχαριστία περὶ τοῦ μύρον* VII, 27.
- μυστήρια* fidei arcana VIII, 1, 1 cet.; in specie sacramenti V, 14, 4. VIII, 5, 3; 6, 1. 3; 7, 2; 8, 3; 12, 16; 14; 15, 1. Eadem vis inest etiam voci *μυστικὸς, τὰ μυστικά* III, 5, 3. V, 14, 8. VI, 23, 2. VIII, 15, 5; 31; can. 85.
- Ναζωραῖος* VI, 30, 5.
- νεοτελεῖς* VIII, 15, 2 vel *νεόφυτοι* II, 2, 1 vel *νεοφάτιστοι* II, 10, 1. V, 6, 3. VIII, 10, 3; 13, 1; cf. can. 80, recens initiati.
- νεκροὶ* VI, 27, 4. 5; 30.
- νήπια* baptizandi sunt VI, 15, 4; orat pro iis ecclesia VIII, 10, 5; 12, 19; 15, 2.
- νηστεία* II, 7, 5. V, 1, 3; poenae loco imposita jejunia II, 16, 2; 17, 4; 18, 5; 41, 5; 43, 1; 48, 1. III, 7, 7, certorum temporum ac feriarum quartae et sextae V, 13; 15; 18; 19, 1; 20, 7. 8. VIII, 23; can. 69, ante baptismum VII, 22, 2; jejunio interdictum est can. 66; 70; cf. 53.
- νομοθεσία διάφορος* VII, 39, 1; legis latae memoria est quadragesimale jejunium V, 13.
- νομοθέτης* dicitur Christus III, 9, 3. V, 20, 6. VI, 22, 4; 25, 2.
- νόμος* (*φυσικὸς, ἀπλοῦς, ἐπείσακτος*) I, 1, 4; 6, 2—4. II, 35, 1. VI, 19; 20. VIII, 12, 12. 14. Lex etiam per Romanos administratur VI, 24: quomodo Christus legem impleverit, abrogaverit, mutaverit, firmaverit VI, 22, 2; 23; v. *δεκάλογος, δεσμὰ, δευτέρωσις, ἐπείσακτος*.
- ξένια* IV, 7, 2; can. 70.
- ξένοι* II, 25, 1; 36, 4; 58. IV, 2. VII, 27, 2; 28; can. 12; 33; 41.
- οἰκονομία Θεοῦ* VI, 19, 1, ἡ κατὰ Χριστὸν V, 19, 6. VIII, 33, 2; administratio rerum ecclesiarum episcopo commissa ad clerum alendum et pauperes sustentandos II, 24, 5. 6; 25; 27, 4; 35, 4. III, 3, 2; 4, 2. IV, 6 sqq. V, 1, 3; can. 38; 40; 41, et cum eo presbyteris can. 4; 59: quas per diaconos II, 31; 32, 1. III, 19, 4; cf. II, 28, 1 (et presbyteros can. 41) dispensat.
- οἰκέτης* et *οἰκέτις* IV, 6, 2. VI, 17, 3; can. 18; 82; v. *δοῦλοι*.
- οἶκος* a) aedes sacrae II, 57, 3—5; v. *ἐκκλησία, κυριακὰ, παστοφῶρια*; b) familia II, 2. VIII, 4, 2; can. 82.
- οἶνος* V, 18, 1; 20, 7. VI, 10, 2. VIII, 44; can. 51; 53; vinum aqua mistum in eucharistia VIII, 12, 16; cf. can. 3.
- ὁμολογητῆς* VIII, 12, 19; 23; *ὁμολογία* V, 6, 3. 4. *Ὁμολογία βαπτίσματος* VII, 42.
- ὄρθρος*: preces matutinae II, 36, 3; 59, 1. VII, 48. VIII, 32, 11; 34, 1; 37, 3—39.
- ὄρφανοὶ* II, 25, 1. 12; 26, 5; 35, 2. III, 3, 2. IV, 1; 2; 5; 6; 10, 2. VII, 29. VIII, 10, 2.
- ὄφεις* IV, 4, 1; serpens paradisi II, 57, 10. VI, 7, 2. VIII, 7, 1; 12, 9. 11.

- πάθος* s. *παθήματα τοῦ Κυρίου* (V, 14; 19, 3. VIII, 12, 15) II, 55, 1. III, 5, 3. V, 6, 6 cet.; v. *αἷμα, σταυρός*.
- παιδία* in ecclesia II, 57, 8. VIII, 6, 2; 11, 5; 12, 1; sacramentorum participes VI, 15, 3. VIII, 13, 4; quomodo educandi IV, 11. VII, 12.
- παλιγγενεσία* V, 7, 9. VII, 33, 2; 34, 5; 39, 2; 43, 1. VIII, 6, 1; 12, 9.
- παλλακή* VII, 32, 7; can. 17.
- παράδεισος* II, 57, 10. V, 14, 8. VII, 43, 1. VIII, 12, 8. 9.
- Παράκλητος* II, 26, 3. III, 17. V, 7, 18. VI, 11, 1; 15, 1; 26, 1; 27, 2. VII, 22, 1; 38, 3; 41, 4. VIII, 5, 2; 6, 3; 33, 3; 37, 2; 47 epil.; cf. *πνεῦμα*.
- παρθενία* IV, 14, 1; οἱ ἐν παρθενίᾳ VIII, 12, 19; 15, 2.
- παρθένος* virgo intacta IV, 1, 1; VI, 17, 4; can. 67; voto virginitalis obstricta et ordini virginum ecclesiastico adnumerata IV, 14. II, 25, 12; 26, 5; 57, 8. III, 6, 3; 15, 4. VIII, 10, 2; 13, 4; 24; 30; cf. *παρθενία*.
- παροικία* II, 1, 1. 2; 10, 1; 58, 1. 2. VII, 46, 2. 3. VIII, 10, 1. 2; can. 14; 15; 34; cf. 35.
- παρουσία* Christi prior II, 55, 2. III, 1, 2. VI, 22, 2. VIII, 5, 2; altera in consummatione mundi V, 19, 6. VII, 31, 2; 32, 2. VIII, 12, 17.
- παστοφόρια* II, 57, 3. VIII, 13, 4.
- πάσχα* V, 13—19, 4; can. 7; 69.
- πένητες* II, 3 sqq.; 25, 1. 2; 27, 4; 31 sqq. III, 3; 4. IV, 2; 3; 8. VII, 29. VIII, 30; can. 38; 41.
- πεντηκοστή* V, 20, 2. 7. 8. VIII, 33, 2; can. 37.
- περισσείματα*, panis et vini quod superest e S. Coena VIII, 13, 4; 31.
- περιτομή* VI, 10, 3; 11, 3; 12, 1; 14, 4; 22, 4; 23, 2.
- πίστις* fons salutis I, 2. II, 39, 1; 55, 2; 61, 4. V, 5, 3; 7, 18; 15, 2; 16, 3; 20, 6. VI, 12, 3. 4. VIII, 1, 4; cf. III, 12; v. *εὐνοια*; *πιστεύειν εἰς Χριστόν* II, 26, 3; 32, 2. VI, 8, 3 cet., *εἰς Θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ* V, 6, 7. VII, 38, 4. VIII, 1, 4 cet. Confessio fidei (v. *κήρυγμα*) VII, 41; cf. locos de Sancta Trinitate II, 26, 1—3. III, 16; 17. IV, 14, 2. V, 1, 2; 5, 18. VI, 14, 2; 15, 1. 2; 18, 2; 26, 1. VII, 22, 1; 39, 1; 40, 1; 41, 2—4; 43, 3. VIII, 12, 21; 33, 2; can. 49; 50.
- πνεῦμα ἅγιον* I, 2. II, 18, 1; 33, 1. IV, 14, 2. V, 1, 2; 10; 20, 2. VI, 5, 2. 3; 27. VIII, 4, 2; 5, 3; 47 epil., inspiravit Scripturam II, 57, 5 cet., datur per manuum impositionem II, 32, 2. VI, 7 cet., cf. *Παράκλητος, ἐπιφοίτησις, μαρτυρία, μοναρχία. Πνεύματα* creata VII, 35, 2. VIII, 4, 2; 6, 4; 7, 1; *πνεῦμα πονηρὸν* s. *διαβολικὸν* V, 10. VI, 27, 2.
- ποιμὴν* i. q. *ἐπίσκοπος* II, 1, 1; 18, 6 sqq. 42, 1; 43, 3 cet., post bonum pastorem Jesum II, 20, 7.
- πολιτεία τοῦ Κυρίου* V, 5, 18; 13 sancta vita Domini cf. VIII, 12, 15; quae exempli loco proponitur episcopo II, 6, 4; 20, 7; 24, 5; 25, 7; diaconis III, 19, 2 sqq.; omnibus V, 5; 6.
- πολυθεΐα* II, 61, 3. V, 20, 5, *πολύθεος πλάνη* III, 5, 2. VI, 20, 3. VIII, 12, 12; cf. V, 15, 3. VIII, 1, 4.
- ὁ πονηρὸς* i. e. diabolus I, 1, 1; 9, 1. II, 17, 2. V, 2, 1. VI, 6, 2. VIII, 12, 20.
- πρεσβυτέριον* a) munus presbyteri VIII, 10, 2; b) coetus presbyterorum II, 57, 4. V, 14, 5. VIII, 4, 2; 12, 18; 13, 1; 16, 1. 3; 17; 19.
- πρεσβύτεροι* a) seniores VTi. II, 24, 4. 37, 2 cet.; b) sacerdotes NTi., cf. *ἱερεῖς*, de quorum electione et ordinatione VII, 31, 1. VIII, 16, officiis et honoribus II, 25, 12; 26, 4; 28, 2; 47, 1; 57, 4—6; 58, 2. III, 7, 7; 11; 15, 4; 16; 20, 2. VII, 26, 2. VIII, 1, 8; 2, 2; 4, 3; 10, 2; 12, 2; 15, 4; 28, 2; 31; 44; 46, 5 et in canonicis passim. Triplex diversorum ecclesiae temporum circa munus presbyterale usus in diversis horum librorum partibus deprehendi videtur, pri-

mus, quo sub nomine episcoporum comprehenduntur presbyteri II, 10, 2; 17; 42, 1; cf. VII, 22, 1; secundus, quo, proximi ab episcopo et quadamtenus ut sacerdotes ejus pares, tamen ei subsunt III, 16. VIII, 31; can. 39; tertius, quo ipsis diaconis posthabentur II, 26, 2—4; 28, 2; 47, 1. Presbyteri Hierosolymitani apostolis adjuncti I, 1. VI, 12, 1. 6. VIII, 4, 1.

πρεσβύτερες s. *πρεσβύτεραι*, anus II, 28, 1. 2; 57, 8. III, 5, 3.

πρόνοια II, 44, 2. IV, 1, 2; 5. VI, 4; 10, 1. VII, 34, 3; 43, 1. VIII, 12, 5 cet.

προσευχή VIII, 34: publicae preces II, 39, 3; 41, 1; 54, 1; 57, 10. 13. V, 19, 2. VIII, 6 sqq.; 35 sqq.; can. 9; privatae II, 53, 3. 5; 56, 1. IV, 7, 1. VI, 27. VII, 11; 17; 24; 33—38; pauperum IV, 3, 2, viduarum III, 5, 1; 7, 3 sqq.; 8, 3; 13; 14, 1. IV, 6, 4. Cf. *εὐχή*.

προσήλυτος VII, 29 i. q. *ξένος*.

προσκλαίειν, unde „flentes“ dicuntur poenitentes, II, 10, 3; 12, 3; 18, 5. III, 8, 3.

προσλαλεῖν λόγους παρακλήσεως cet., praedicare verbum Dei V, 19, 2. VIII, 5, 5 cet. Cf. *λόγος*.

πρόσρησις παρ, quam episcopus precatur populo VIII, 5, 5; cf. 11, 3; 12, 3. 22; 13, 3.

προσφορὰ et *προσφέρειν* de iis rebus, quae episcopo committuntur propter victum cleri et pauperum II, 25, 4. 11; 27, 4; 34, 3. IV, 6, 2 cet.; maxime de elementis S. Coenae ad altare allatis atque inde de ipso sacramento II, 57, 11. VIII, 12, 1. 17 sqq.; 13, 4; 28, 3; 46, 5; can. 3; 8 et saepius.

προσφωνήσις et *προσφωνεῖν* vocem diaconi significant, qua ecclesiam compellat et ad precandum cohortatur VIII, 5, 6—6, 2; 7, 2; 35; 37, 3; 40, 2; cf. II, 54, 1; 57, 12. VIII, 6, 4; 8, 2. 3; 9, 2; 10; 13, 1; 14.

προφητεῖαι de Christo V, 16, 1. 2; 20, 3 sqq.: donum prophetiae VIII, 1; 2.

πυλωρὸν ostiarii II, 25, 12; 28, 2; 57; 7. III, 11. VI, 17, 2.

ῥιπίδιον flabellum ad propulsandas bestias a calice sacramenti VIII, 12, 2.

σάββατον II, 47, 1; 59, 2; 60, 2. V, 15, 1; 18; 19, 2; 20, 8. VII, 23, 2; 36, 1. 2. VIII, 33, 1; can. 66; inde *σαββατισμός* II, 36, 1. VI, 23, 1. VII, 36, 2. *Τὰ σάββατα* i. q. *ἑβδομάς* V, 13 sqq. VII, 23, 1.

Σατανᾶς II, 37, 2. III, 18, 1. VIII, 8, 2. *Σεραφίμ* VII, 35, 2. VIII, 12, 5. 13.

σημεῖα VIII, 1; Christi VIII, 12, 15; v. *δυνάμεις*, *τέρατα*, *ἐνέργειαι*.

σκάνδαλον I, 3, 2; 8, 5; 10, 1. II, 6, 1; 10, 1. III, 5, 3. V, 6, 3; can. 53.

σκεύη λειτουργικὰ, vasa sacra VIII, 21, 2; can. 73.

σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, quae imaginem gerit ecclesiae, II, 25, 4. 5; 57, 7. VIII, 20; 21, 2. *Οἱ ἐπὶ σκηνῆς*, scenici s. histriones VIII, 32, 5; can. 18.

σκοπὸς i. e. speculator simul et exemplar populi est episcopus II, 6, 5 sqq.; 25, 7.

σοφία dicitur a) Filius Dei V, 20, 4. VII, 34, 3; 36, 1. VIII, 12, 4. 8; cf. I, 8, 1; b) liber proverbiorum I, 7, 1. IV, 11, 2.

σταυρὸς II, 25, 7. III, 17; 19, 2. V, 14, 7 cet.; *τὸ τρίαινον τοῦ σταυροῦ*, signum crucis, VIII, 12, 3.

στοιχειοῦν est institutio catechumenorum VI, 18, 1. VII, 25, 2; 39.

σύμβολον a) tessera IV, 13; b) figura VI, 23, 2. VII, 22, 1; cf. *τύπος*.

συναγωγὴ fidelium II, 43, 4. III, 6, 4; infidelium II, 60 sqq.; can. 64; 71.

συνάθροισμα τῶν πιστῶν III, 18, 2.

συνάξεις, conventus ecclesiae a) quotidiani II, 39, 3, matutini et vespertini II, 36, 3; 59, 1, illorum forma VIII, 37, 2—39, horum VIII, 35—37, 2; b) diei dominicae (et sabbati) II, 59, 2. III, 6, 4. V, 20, 8. VII, 30. VIII,

33; 1, quorum ratio exponitur II, 57, VIII, 5, 5 sqq. Ubi conveniendum sit VI, 30. VIII, 34, 2.
συνέδριον τῆς ἐκκλησίας sunt presbyteri II, 28, 2.
συνείδησις II, 10, 2. VII, 33, 1. 2; can. 53.
σύνodos a) conventus ecclesiae i. q. *συναξίς* II, 57, 2. V, 20, 8; b) concilium episcoporum can. 37; 74.
συνταγή πρὸς τὸν Χριστὸν ante baptismum VII, 40, 2.
συντέλεια τοῦ αἰῶνος V, 19, 4. 6. VI, 18, 4; 30, 5. VII, 41, 3. VIII, 10, 1; 12, 18; cf. VII, 31, 2; 32.
σύστασις a) commendatio II, 58, 1, quae fit per *γράμματα συστατικά* can. 12; 33; b) victus II, 24, 6 cet.
σφραγίς i. e. *βάπτισμα* II, 14, 6; 39, 2, sed III, 16; 17 certus quidam ritus post baptismum est, ut patet e VII, 22, 2, unctio immersionem secuta; cf. *μύρον*.
σχίσματα II, 44, 1. VI, 1 sqq. VII, 10; can. 31.
σῶμα Χριστοῦ a) ecclesia I, 6, 5. II, 43, 2; 59, 1; b) sacramentale II, 33, 1; 57, 11. 14. V, 14, 4. VI, 30, 1. VII, 25, 1. VIII, 12, 16. 17; 13, 4; 14. Corpus humanum e quatuor elementis constatum VII, 34, 3. VIII, 12, 8, de terra factum V, 7, 7. 8.
σωμάτιον i. e. mancipium II, 62, 4.
τεράστια V, 7, 18; *τέρατα* VIII, 1, 3. 5.
τεσσαρακοστὴ, jejuniū quadragesimale V, 13; can. 69.
τέχνη II, 61; 63. IV, 2.
τιμωρίαι cf. *ἀφορισμὸς*, *καθαίρεισις*, *νηστεία*, *χορηγία*: de poenarum ecclesiasticarum diversitate II, 48.
τριγαμία III, 2, 2.
τροφή ἱερὰ, S. Coena, II, 59, 2.
τύπος a) figura vel imago i. q. *σύμβολον* II, 11; 26, 3—5. V, 6, 6. VII, 43, 1 cet.; b) regula VIII, 4, 1 (cf. 3 *διατύπωσις ἐκκλησιαστικῆ*).

ὑβρις contra sacerdotes can. 55; 56; contra regem can. 84.
ὑδωρ benedictione sanctificatur VIII, 29; in baptismo VII, 22, 1; 43, 2.
ὑιοθεσία II, 26, 1. V, 1, 2. VII, 39, 2; 43, 2. VIII, 8, 1. 3 cet.
ὑπηρέτης i. q. diaconus II, 28, 3; sed VIII, 28, 5 minorum ordinum clerici omnes *ὑπηρέται* diaconorum dicuntur (cf. *ὑπηρεσία* VIII, 10, 2; 13, 1); et III, 11. VI, 17, 2 *ὑπηρέται* sunt subdiaconi.
ὑποδιάκονος VIII, 11, 5. 6; 12, 19; 13, 4; 21; 28, 5; 31; 46, 7; can. 43.
ὑποψάλλειν II, 57, 5; idem est *ὑπακούειν* VIII, 13, 3.
ὑψηλὸν pulpitum lectoris II, 57, 5, diaconi VIII, 5, 6.
φίλημα ἅγιον VIII, 11, 4 s. *τὸ ἐν Κυρίῳ φ.* II, 57, 12. VIII, 5, 5 osculum pacis.
φύσις natura rerum bona, quoniam a Deo creata I, 3, 3. 5; 8, 8. III, 9. IV, 10, 1. VI, 11, 2; 14, 2 cet.; cf. VII, 1; can. 51; natura hominis V, 7, 7. 12. 13. VII, 34, 3; 38, 2. VIII, 12, 8, peccato infecta VI, 15, 3. VII, 39, 1. *Φύσις νοητὴ καὶ αἰσθητὴ* VIII, 12, 4. 21; cf. 37, 1.
φωτιζόμενοι, competentes baptismum (i. q. *βαπτίζόμενοι*) VIII, 7, 2—8, 1; 35.
φωτισμὸς i. q. *βάπτισμα* II, 32, 2. III, 15, 6.
χαρίσματα VIII, 1; 2; 26.
χειμαζόμενοι i. q. *ἐνεργούμενοι* VIII, 12, 20; 35; 37, 3.
χειροθεσία quibus competat III, 10. VIII, 28, 1. 2: manus imponuntur catechumenis VII, 39, 2, recens baptizatis II, 32, 2. III, 15, 6. VI, 7, 1. VII, 44, 2, poenitentibus II, 18, 5; 41, 2; 43, 1, fidelibus VIII, 37, 2; 38, clericis in ordinatione III, 11. VIII, 16, 1; 17; 19; 21, 1; 22, 1; 46, 5; preces cum manuum impositione con-

junctae VI, 7, 1. VIII, 46, 5 dicuntur *χειροθεσία* in titulis VIII, 6, 3; 7, 1; 8, 1; 9, 1; 37, 2; 39.

χειροτονία electio quaelibet v. c. regis VII, 16; in specie ordinatio clericorum trium graduum superiorum VI, 17, 1. VIII, 46, 2. 5; can. 68; 82, quibus adduntur diaconissae, subdiaconi, lectores III, 11, 2. VIII, 19 sqq. Ordinatio episcopi II, 2, 2. III, 20, 1; can. 1; 36; 76, cujus ritus describuntur VIII, 4, 2—5, 4; reliqui clerici ordinantur per episcopum III, 10; 11; 20, 2; 28, 1. 2; can. 2; 35, ea ratione, quae VIII, 16 sqq. adumbratur. De ordinatione haeretica can. 68.

Χερουβίμ VI, 30, 5. VII, 35, 2; 47. VIII, 12, 5. 13.

χῆραι viduae II, 4, 1 cet.; praesertim aetate proveciores, quae, voto *χηρείας* (III, 1; 12) facto, ordinem ecclesiasticum, *τὸ χηρικὸν* (III, 1; 2. VIII, 25), efficiunt II, 57, 8; 58, 1. III, 1—3; 5—8; 12; 15, 4. IV passim. VI, 17, 3. 4. VII, 29. VIII, 13, 4: pro quibus orat ecclesia VIII, 10, 2; 12, 19.

χορηγίαι πενήτων poenae loco II, 48, 1. *χρῖσις* in baptismo v. *ἔλαιον* et *μύρον*. *Χριστὸς* ante incarnationem V, 7, 12.

13. VII, 33, 3. VIII, 12, 11; *Χριστὸς τοῦ Θεοῦ* II, 6, 4; 38, 2; 47, 2; 57, 13. V, 20, 3. VII, 26, 1 et saepissime in precibus *ὁ Χριστὸς σου*. De persona Christi (v. *ἐνανθρώπησις*, *θεότης*, *Θεὸς*, *μονογενής*) II, 26, 2; 30, 2; 36, 1; 44, 2; 61, 4. III, 19, 2. Cf. *Ἰησοῦς*, *Κύριος*.

χωρίζειν τῆς ἐκκλησίας II, 17, 4 i. q. *ἀφορίζειν*.

ψάλλειν jubentur Christiani domi suae I, 5. VIII, 34, 3, imprimis viduae III, 7, 5; *ψαλμωδία* in ecclesia II, 54, 1; 59. Vid. *ψάλτης*.

ψάλτης, qui praecinit in ecclesia III, 11. VIII, 10, 2; 13, 4; 28, 5; 31; can. 26; 43; 69; idem *ψαλτωδός* II, 28, 2. VI, 17, 2; cf. II, 57, 5; 58, 3. Vid. *ψῶδός*.

ψευδαπόστολοι VI, 8, 1; 9, 3.

ψευδιερεῖς can. 47; cf. II, 19. VIII, 2, 2. 34, 2.

ψευδομάρτυρες V, 9; cf. 2, 1.

ψυχὴ ex nihilo creata V, 7, 12. 13. VII, 34, 3; 38, 2. VIII, 12, 8.

ῥῆδαι: pia carmina III, 7, 5; gentilia V, 10.

ῥῶδός i. q. *ψάλτης* II, 25, 12. III, 11, 2.

ῶσαννὰ VII, 26, 1. VIII, 13, 3.

IV. INDEX SIGNORUM ET VOCUM PER COMPENDIUM SCRIPTARUM.

(Cf. Praef. §. 3.)

Anast. — Anastasius Nicaenus, olim saeculo VI, jam XI adscriptus, qui in libro Quaestionum et responsionum saepissime Constitutiones citat, quamvis non semper verbo tenus earum locos describat. Editionem graecam Jacobi Gretseri et codices aliquot Parisienses contulit Cot.; versionem latinam Gentiano Herveto interprete, cui inscriptum est „Responsio ad orthodoxorum aliquorum Christianorum interrogationes de diversis capitibus ecclesiasticis“, ipse inspexi (in Margarini de la Bigne Bibliotheca patrum T. I Paris. 1589 fol.). Singularem quaestionum numeros ex ista versione descripsi, cujus quaestio 11 a Cot. (e textu graeco) citatur tanquam qu. 12; et sic deinceps qu. 13 est graece 14, qu. 14 graece 15, qu. 15 graece 16, qu. 18 graece 20, qu. 20 graece 22, qu. 33 graece 35, qu. 50 graece 45, qu. 73 graece 60, qu. 77. 78 graece 64. 65. Cf. Fabric. Biblioth. gr. XI, 571 sqq. 584 sqq.

Barocc. — codex Baroccianus 26 bibliothecae Bodlejanae Oxoniensis, canones apostolicos, synodorum graecarum decreta, epistolasque aliquot canonicas et fragmenta patrum graecorum continens; in quo post concilii Nicaeni II canones fol. 146 sqq. exstant partes quaedam libri VIII (cf. Praef. §. 2 not. 7. 42. §. 3 not. 7), quas ita describit Bickell (Geschichte des Kirchenrechts I, 1 p. 221 sqq.): 1) *διδασκαλία πάντων τῶν ἁγίων ἀποστόλων περὶ χαρισμάτων* (VIII, 1. 2). 2) *διατάξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Ἰππολύτου* VIII, 4; 5; 16—28; 30; 31). 3) *περὶ χειροτονιῶν καὶ ἐτέρων ἐκκλησιαστικῶν καταστάσεων. Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου διατάξεις περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν* (VIII, 32). 4) *Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἁγίων ἀποστόλων περὶ ἀργίας δούλων* (VIII, 33; 34; 42—45). 5) *περὶ ἐνταξίας διδασκαλία πάντων τῶν ἀποστόλων* (VIII, 46). Lectiones hujus codicis (cf. Catalog. bibl. Angl. I p. 3; Grabe Spicileg. patr. I p. 285 sqq.) contulimus ex Hippolyti operibus (curante I. A. Fabricio Hamb. 1716), ubi pag. 245—259 impressa sunt illa fragmenta libri VIII, quae recensita a Jo. E. Grabio cum ejus observationibus et versione latina ex Anglia nactus erat Fabricius (cf. ejus praefationem p. VII). In altero codice Barocciano 185 est VIII, 32, ubi vide sis annotationem nostram. Cf. in hoc indice Florent. Monac. Vind. 45; de aliis ejusmodi codicibus cf. Fabric. Bibl. gr. XII p. 148 not. x. p. 151 ed. Harl., de syro codice Assemani Bibl. orient. II, p. 498. III, 1 p. 15, de arabicis Grabe Essay upon two arabick manuscripts p. 70 sqq. —

- Bev. — Guilielmus Beveregius, cujus praefationem et annotationes in canones apud Cot. (p. 432—441. 455—482) invenimus, variam lectionem in libro canonum, quem edidit Bruns (cf. Praef. §. 2 not. 11; §. 3 not. 4). Ubi non nominatus est in canonibus apostolicis, cum M. consentit.
- Bov. — Joa. Car. Bovius, primus Constitutionum interpres, cujus variam lectionem descripsimus e Collectione conciliorum Suriana, ubi repetita exstat ejus versio, omissis canonibus.
- Cap. — Car. Capellius, epitomae ante Bovium interpres, cujus varias quasdam lectiones ex annotationibus Cotelerii nacti sumus.
- Cler. — Joa. Clericus, qui quum Cotelerii patres apostolicos iterum ederet, codicum Vindobonensium lectionibus suum nonnunquam judicium addidit: quo non saepe usi sumus.
- Coisl. — codex MS. bibliothecae Coislinianae Parisiensis 212, anno 1111 scriptus, in quo inter alios patrum graecorum libros Const. I—VII in foliis centum et triginta, VIII, 16 sqq. in foliis decem continentur (cf. Montfaucon Biblioth. Coisl. p. 271). Quum solus eorum, quos universum Constitutionum opus exhibere cognovimus, hic codex nondum collatus sit, vehementer optandum est, ut ejus lectiones tandem aliquando publici juris fiant. Nobis nihil innotuit nisi titulus.
- Cot. — textus Constitutionum graecus, Cot. in mg. variae lectiones margini adscriptae, quae sive ex altera editione, sive ex aliis fontibus fluxerunt. Quoties laudatur Cot., revocanda sunt, quae diximus, ad alteram editionem a Clerico adornatam a. 1724.
- Dion. — Dionysius Exiguus, canonum 1—50 interpres, cujus versionem contulimus apud Sur. Cot. M.
- Epiph. — S. Epiphanius in Panario (cf. Praef. §. 1).
- Florent. — codex MS. bibliothecae Florentinae, in quo post nomocanonem a Photio editum ante canones apostolicos eadem sunt fragmenta libri VIII, quae in Barocc., inscripta (Bickell l. c. Beilage V) *διδασκαλία τῶν ἁγίων ἀποστόλων περὶ χαρίσματος — διατάξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων περὶ χειροτονιῶν — Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου διατάξεις περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν — Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἁγίων ἀποστόλων διατάξεις — περὶ εὐταξίας πάντων τῶν ἁγίων ἀποστόλων* — : sequuntur canones ap., qui dicuntur *περὶ εὐταξίας τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανόνες*. Codex iste, qui olim fuit Theodori Balsamonis patriarchae (saec. XII), nondum editus est, et praeter titulos nihil nobis innotuit (cf. Bandini Catalog. codicum biblioth. Medic. Laurent. p. 396 sqq.).
- Gent. — Gentianus Hervetus, canonum interpres, cujus versio est apud Sur. M.; idem Quaestionum Anastasianarum interpres (Gent. in Anast. cf. Anast.)
- Hard. — Harduinus, qui textum canonum contulit cum MSS. Regio 2430 et Colbertino bibliothecae Parisiensis: varietatem lectionum inde decerptam canonibus adscripsit M. et post eum Bruns. Eosdem codices ante Hard. contulerat Cot. — Vid. Pariss.
- Joa. Ant. — Joannis Antiocheni varias lectiones in canonibus affert Bev. ex editione Justelli et codice Bodlejano (in annotationibus ad canones).
- M. — textus Constitutionum graecus, qualis impressus est in Conciliorum collectione Mansiana; item canonum, qualis ibi exstat seorsim a Constitutionibus. In canonibus cum eo consentiunt Surius et Bev., quoties non commemorantur; item

Bruns, qui, paucis quibusdam erroribus sublatis, omnino secutus est textum Mansianum.

- Monac. — codex MS. bibliothecae Monaciensis (cod. Monac. catal. Hardt. IV. cod. 380; cf. v. Aretin Beitrage zur Geschichte und Litteratur Band 8 S. 151—203), hombycinus, saeculo XIV exaratus, in quo post novem canones synodi pseudo-apostolicae Antiochenae (qui impressi sunt in Bickell Kirchenrecht I, 1 p. 138 sqq.) ante codicem canonum Photianum leguntur caedem libri VIII partes, quae in Barocc., his titulis insignes (Bickell l. c. Beilage V): *διδασκαλία τῶν ἁγίων ἀποστόλων περὶ χαρισμάτων ι΄ — διατάξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων περὶ χειροτονιῶν διὰ Ἰππολύτου ια΄ — Παύλου τοῦ ἁγιωτάτου διατάξεις κανόνων ἐκκλησιαστικῶν ιβ΄ — Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἁγίων ἀποστόλων διατάξεις περὶ τοῦ φυλάττειν ἕκαστον τάξιν καὶ λειτουργίαν* (VIII, 33—46, additamentis quibusdam ad calcem subjectis, quorum finis est τῷ αἰώνῳ καταδικασθήσεται; cf. Constitutionum epilogum). Nondum impressus est codex iste.
- Nic. — Nicon Monachus, cujus *Πανδέκτης* ineditus in bibliotheca Parisiensi a Cotelerio collatus locos aliquot Constitutionum continet.
- Pariss. — MSS. bibliothecae Parisiensis a Cotelerio collati, canonum octo, fragmentorum quorundam plures, totius operis nullus. Inter eos, quos singulatim laudat Cot., sunt: 772, in quo *λέξεις ἐκ τῶν διατάξεων*, cf. VIII, 32, 5; 1026 (*ἐκ τῶν διατάξεων Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν*, cf. VIII, 32, 10); 1326 (cf. III, 10; 11; can. 50; 85), „membraneus et non malae notae“; 2347 (cf. I tit. VIII, 44), quem „eclogas Mazarinianas“ vocat; 2430, collectio canonum graeca, in qua canones apostolorum, cf. VIII, 33, 1. 2. — Codices Parisienses 364. 931. 1614, qui Constitutionum apostolicarum dicuntur apud Fabricium (Biblioth. gr. VII, 26 ed. Harl.), non complecti nisi fragmenta, verisimile est: quatenus cum codicibus a Cotelerio laudatis componendi sint, non liquet. — Vid. Coisl. Hard.
- Sur. — canonum textus graecus in Collectione conciliorum Suriana, quae, ubi non commemoratur, cum Mansiana conformis est.
- Turr. — latina Turriani versio, qualis apposita est textui graeco in editione Mansiana, haud raro ab eo in diversum abiens. In canonibus deficit, quorum initio et epilogo expressis, ablegat M. lectores a fine Constitutionum ad principium collectionis suae, ubi ea legitur canonum forma, quam codices canonum repraesentant.
- Vind. — I. Duo codices MSS. bibliothecae Vindobonensis universum Constitutionum nostrarum volumen continent: *a*) cod. hist. graecus 46 (cf. Lambecii Comment. de biblioth. Vindob. VIII p. 951 ed. Kollar.), membraneus, qui olim principis cuiusdam Theodosii fuit et Constantinopoli Vindobonam allatus est, antiquior, sed minus accuratus (iudice Clerico) quam is, quem statim commemorabimus. Praeter alios patrum ecclesiasticorum libros in hoc codice sunt Const. I—VII in foliis 156, lib. VIII in foliis 28; ad canones non pertinet, quum in fine mutilus sit. — *b*) cod. hist. graecus 47 (apud Lambec. VIII p. 958), chartaceus, initio et sub finem mutilus, ut et ipse canones non comprehendat: quem Clericus saeculo XIII tribuit, et qui summa diligentia, sed a librario scriptus esse videtur, qui nonnunquam suo iudicio uti non dubitaret. — Horum codicum auxilio locos corruptos non paucos ad integritatem revocasse nobis videmur, quanquam interdum parvi vel nullius momenti sunt eorum lectiones.

. Vehementer dolendum est, quod (paucis quibusdam locis exceptis) alter ab altero in collatione Clerici, quem nos sequimur, non discernitur; quod est, ubi parum accurate excerpti esse videantur; item, ubi non liqueat, unusne, an uterque codex citetur. Inde a II, 14 alter codex summas capitum in margine habet, easque nonnunquam a bibliopego mutilatas; alias alterius vel utriusque codicis notas marginales plerumque omisit. — Ubi ambo hi codices eandem habent lectionem, signum invenies Vindd.; ubi unus tantum significatur Vind., non patet, priorne sit an posterior.

II. Vind. 45 est tertius ejusdem bibliothecae codex inter historicos graecos (apud Lambec. VIII p. 904 sqq), in quo ante codicem canonum graecum, cujus caput sunt, ut mos est, canones apostolici 85, statim ab initio leguntur fragmenta Constitutionum, interpositis aliis libris apostolorum nomine compositis, ita: 1) διδασκαλία τῶν ἁγίων ἀποστόλων περὶ χαρισμάτων (VIII, 1. 2). 2) διατάξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Ἰησοῦ (VIII, 4; 5; 16—26). 3) αἱ διαταγαὶ αἱ διὰ Κλήμεντος καὶ κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων (hunc librum antea ineditum Bickell Geschichte des Kirchenrechts S. 207 ff. imprimendum curavit et saeculo tertio ineunti adscribit; cf. Praef. §. 2 not. 38 β). 4) περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν Σίμωνος τοῦ Καναναίου (VIII, 27; 28). 5) περὶ ἀργείων δούλων Πέτρου καὶ Παύλου διατάξεις (VIII, 33). 6) Παύλου ἀποστόλου διατάξεις περὶ ἐκκλησιαστικῶν (VIII, 32). 7) ὄρος κανονικὸς τῶν ἁγίων ἀποστόλων (hic libellus, quem Bickell saeculi IV et fortassis Nazaraeorum esse putat, impressus est l. c. p. 133 sqq.). 8) ἐκ τῶν κεφαλαίων τῆς διατάξεως περὶ ἐπισκόπων. Ὅτι ἔοικεν κτλ. (II, 57). 9) ἐκ τῶν ἀποστολικῶν διαταγμάτων. Χρὴ τὸν ἐπίσκοπον εἰδέναι κτλ. (IV, 6). — Nondum impressa sunt, quae in hoc codice e Constitutionibus leguntur, sed a Grabio cum codice Barocc. collata: itaque apud Fabricium lectiones hujus codicis reperiuntur, sed non dubito, quin satis incorrecte. Nam cum Barocc. praeter locos paucissimos (quos nos quoque in annotationibus designavimus) omnino consentire videtur: quod veri non est simile (cf. Bickell l. c. Beilage V).

Restat, ut signa, quae in textu et annotationibus occurrunt, quid velint exponamus.

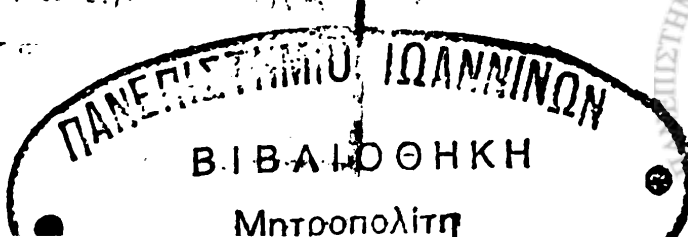
* in textu initium capituli indicat, qualia in editione Cotelieriana distinguuntur.

: dividit in annotationibus ea, quae in textu leguntur, ab iis, quae eorum locum tenent in eo codice, qui post signum istud descriptus est.

[] uncis istis inclusa vides in textu, quae delenda esse non est dissimile veri.

() in textu continent 1) eas ipsius textus partes, quae a reliquis discernendae videbantur, quo nexus sententiarum clarius appareret; 2) descriptionem locorum Scripturae, quibus subjungitur „graece“, quoties ad LXX interpretum versionem ab hebraica veritate diversam revocandi videntur. Iisdem uncis in annotationibus clauduntur 1) ea in titulis, quae a Cotelierianis discrepant; ita ut, quae antecedunt nomen codicis, in hoc addita sint, quae sequuntur, aliter legantur: quorum loco si plures voces tituli Cotelieriani in isto codice omittuntur, ante primam earum invenies lineolam erectam; 2) inter varias lectiones observationes nostrae, quibus signum interrogationis praefiximus, ubi in mente fuit, ut errorem aliquem emendaremus.

Lipsiae, typis J. B. Hirschfeldii

- I. Περὶ τῆς κατὰ τὴν ἰστορίαν
- II. Περὶ τῆς ἐκείνου, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἰστορίας
- III. Περὶ τῆς κατὰ τὴν ἰστορίαν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς
- IV. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς
 τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς σ. 91
- V. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς
 τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς σ. 100
- VI. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς
 τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς σ. 128
- VII. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς
 τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς σ. 160
- VIII. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς
 τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς σ. 187

